

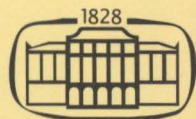
Petőfi Sándor

összes művei

4

KRITIKAI KIADÁS

Költemények

AKADÉMIAI KIADÓ · BUDAPEST

PETŐFI SÁNDOR
ÖSSZES MŰVEI

4. kötet

PETŐFI SÁNDOR
ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI

(1845. augusztus – 1846)

Petőfi Sándor művei kritikai kiadásának 4. kötete az 1845. augusztus utáni, valamint az 1846-ban írt verseket tartalmazza, összesen 232 szöveget. Közöttük található a *Szerelem gyöngyei* és a *Felhők* teljes ciklusa; olyan elbeszélő művek, mint a *Tündérialom* vagy a *Salgó*, továbbá olyan, a szabadság-szerelem motívumpárt meghatározó versek, mint *A csárda romjai*, *A nép*, a korai Júlia-költemények, az *Egy gondolat bánt engemet...* A kötet lezárása megegyezik az 1847. január 1-jével, a költő 24. születésnapján lezárt *Összes költeményekével*, amely Petőfit vitathatatlanul az első számú magyar költővé, kötetét az addigi legnagyobb hazai könyvsikerré tette. A sorozat eddigi gyakorlata szerint épített jegyzetapparátus különös gonddal tárja fel az életmű vonatkozó hányadának motívumrendszerét és a világirodalmi párhuzamokat.

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST

21001000444345

Miskolci Egyetem

PETŐFI SÁNDOR ÖSSZES MŰVEI

4. kötet

PETŐFI SÁNDOR ÖSSZES MŰVEI

Szerkeszti
KERÉNYI FERENC

4. kötet

AKADÉMIAI KIADÓ · BUDAPEST

PETŐFI SÁNDOR ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI

(1845. augusztus — 1846)

KRITIKAI KIADÁS

Sajtó alá rendezte

KERÉNYI FERENC

AKADÉMIAI KIADÓ · BUDAPEST

Készült a Magyar Tudományos Akadémia
Irodalomtudományi Intézetében

Megjelent a Nemzeti Kulturális Alap,
valamint a
„Kulturális hagyományaink feltárása, nyilvántartás és kiadása”
kutatási főirány támogatásával

Lektorálta

FRIED ISTVÁN

ISBN 963 05 2671 9 (sorozat)
ISBN 963 05 7899 9 (4. kötet)

Kiadja az Akadémiai Kiadó,
az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének
tagja
1117 Budapest, Prielle Kornélia u. 19.

Első magyar nyelvű kiadás: 2003
© Kerényi Ferenc, Budapest 2003

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Hungary

VERSSZÖVEGEK

1845. augusztus — 1846

334. S. K. EMLÉKKÖNYVÉBE

Vén épület már a világ,
 Le, alacsonyra sűlyedett.
 Ha egyenest jársz: beütöd
 A gerendában fejedet.
 5 Hajolj meg, ha a fejtörő
 Gerenda ellenedre van....
 Én inkább betöröm fejem,
 Semhogy meghajtsam derekam!

Borjád, 1845. [aug. 9. előtt]

335. S. ZS. KISASSZONY EMLÉKKÖNYVÉBE

Méhek s virágok kertednek lakói.
 Méhes, virágos kert legyen szived:
 Ha nyílik benne szerelem virága,
 A barátságnek méhét is bevedd;
 5 Mert jól tudod: szép a virág; azonban
 Tavasszal él csak, és ez olly rövid,
 Míg a szerény méh munkálódásából
 Megédesíted téli napjaid.
 Ha e tanácsom nem lesz sikertelen:
 10 Engedd, hogy én is méh legyek szivedben.

Borjád, 1845. [aug. 9. előtt]

336. A NÉGY ÖKRÖS SZEKÉR

Nem Pesten történt, a mit hallotok.
Ott illy regényes dolgok nem történnek.
A társaságnak úri tagjai
Szekérre ültek és azon menének.
5 Szekéren mentek, de ökörszekéren.
Két pár ökör tevé a fogatot.
Az országúton végig a szekérrel
A négy ökör lassacskán ballagott.

Világos éj volt. A hold fenn vala;
10 Halványan járt a megszakadt felhőkben,
Miként a bús hölgy, a ki férjinek
Sírholmát keresi a temetőben.
Kalmár szellő járt a szomszéd mezőkön,
S vett a füvektől édes illatot.
15 Az országúton végig a szekérrel
A négy ökör lassacskán ballagott.

A társaságban én is ott valék,
S valék szomszédja épen Erzsikének,
A társaságnak többi tagjai
20 Beszélgetének s énekelgetének.
Én ábrándoztam s szóltam Erzsikéhez:
„Ne válasszunk magunknak csillagot?”
Az országúton végig a szekérrel
A négy ökör lassacskán ballagott.

25 „Ne válasszunk magunknak csillagot?”
Szólék én ábrándozva Erzsikéhez,
„A csillag vissza fog vezetni majd
A mult időknek boldog emlékéhez,
Ha elszakaszt a sors egymástul minket.”

30 S választottunk magunknak csillagot.
Az országúton végig a szekérrel
A négy ökör lassacskán ballagott.

Borjád, 1845. [aug. 9. előtt]

337. GYERMEKKORI BARÁTNÉMHOZ

Te vagy? valóban te vagy az?
Vagy e látmány csak képzelet?
Csak képzetemnek tündér délibábja,
A mellyben lelkem újra látja
5 Szép arcod s boldog gyermekségemet?

Te vagy valóban! ennyire
Csalódás nem megy, nem mehet;
Ismérem én jól e szemek sugárát,
A mellyel glóriába zárád
10 Hajdanta boldog gyermekségemet.

A kis leányból hajadon,
A kis fiúból ifju lett;
Jött az idő, melly soha meg nem állott,
S miként a szélvész a virágot,
15 Elvitte boldog gyermekségemet.

Azóta tiszta látköröm
Olly gyakran elsötétedett,
S az éjszakában, melly sírként fedett el,
Csak egy csillag volt, a könny, mellyel
20 Sirattam boldog gyermekségemet.

Viszonzlátásunk ünnepén
Ölelj meg, lánykám, engemet;
Hagyd elfeledni kínos ifjuságom,

Hagyd karjaidban újra látnom
25 Ragyogni boldog gyermekségemet!

Borjád, 1845. [aug. 9. előtt]

338. A MAGYAR NEMES

Őseimnek véres kardja
Fogason függ, rozsda marja,
Rozsda marja, nem ragyog.
Én magyar nemes vagyok!

5 Munkátlanság csak az élet
Van életem, mert henyélek.
A paraszté a dolog.
Én magyar nemes vagyok!

Jól készítsd, paraszt, az útat,
10 Mert hisz a te lovad vontat.
Csak nem járhatok gyalog.
Én magyar nemes vagyok!

Tán a tudománynak éljek?
A tudósok mind szegények.
15 Nem irok, nem olvasok.
Én magyar nemes vagyok!

Van, igaz, egy tudományom,
Ebben párom ritkán látom:
Enni, inni jól tudok.
20 Én magyar nemes vagyok!

Millyen jó, hogy nem adózok.
Gazdaságom van, de nem sok,
S van adósságom, de sok.
Én magyar nemes vagyok!

25 Mit törődöm a hazával?
A hazának száz bajával?
Majd elmulnak a bajok.
Én magyar nemes vagyok!

Ósi joggal, ősi házban
30 Éltemet ha elpipáztam:
Mennybe visznek angyalok.
Én magyar nemes vagyok!

Borjád, 1845. [aug. 2—9.]

339. EGY HAJFÜRTHÖZ

Barna lányka szép fejről
Kaptam e hajfürtöt én.
Én s e fürt együtt pihentünk
A leányka kebelén.

5 A bucsúnak órájában
Adta emlékül nekem;
A bucsú órája óta
Mindent itt volt szívemen.

Oh ha nézem e hajfürtöt:
10 Minden perc eszembe jut,
Mellyben a boldogság szárnyán
Mennybe nyílt előttem ut;

A letűnt szerelmi órák
Körülöttem lengenek,
15 Mint vidám csillagsugáros
Túlvilági szellemek.

Nézlek, nézlek, drága hajfürt,
Hosszan nézlek tégedet,

A ki üdvem holt időjét
16 A sírból kivezeted.

Hosszan függenek te rajtad,
Oh szép hajfür, e szemek,
Hosszan.... hosszan.... és....utószor.....
20 Minthogy már mást szeretek.

Pest, 1845. [aug. 10—20.]

340. SZÉP VIDÉKNEK SZÉPSÉGES LEÁNYA....

Szép vidéknek szépséges leánya!
Eszem azt a gyönyörű szemed —
Gyönyörű? nem! csak azért sem az, mert
Hazugságban hagytál engemet.

5 Hányszor mondtam, hányszor irtam én meg,
Hogy már láttam tiszta kék eget!
S ez hazugság, mert nem láttam addig,
Mig nem láttam a te szemedet.

Vetted észre? milly hosszan merengtem
10 S millyen áhitattal szemeden?
Áhitattal függtem rajta, mint a
Haldokló szent a feszületen.

S te valóban megváltóm lehetnél,
Mindazáltal nem halnál te meg:
15 Holt, hideg fán nem függnél.... ölelned
Kéne élő, égő keblemet....

Mit beszélek? mit mondtam?... szerelmet
Tőled én nem, oh, nem várhatok!
Szerellemmel a szegény költőre
20 Áldást hozni mellyik lányka fog?

Mert szegénynek alkotá az isten
A költőt, s tán rendén is van ez:
Tarka, pompás toll nem ékesíti
A madárt sem, a melly zengedez.

25 Így a költő egyszerűségében
Képes-e lyányt meghódítani?
Tündökölni vágnak a leányok,
S méltán.... ők a föld csillagai.

Te, leányka, az én csillagom vagy,
30 S tőlem senki nem tilthatja meg:
Ha keblemre nem tűzhetlek is, hogy
Szemeimmel ne kísérjelek.

Fog kísérni szemeim világa,
Fog kísérni vándorútamon.
35 A távolból ha nem melegítesz:
Legalább nézz rám, szép csillagom!

Pest, 1845. [aug. 10—17.]

341. MEGTEREMTÉD LELKEM ÚJ VILÁGÁT....

Megteremtéd lelkem új világát,
Szerelem dicső világa ez!
Hálából e szív, örök tűzével,
Istenséged szent oltára lesz.

5 Oh leányka, ha te nem szeretsz is,
Engedd meg, hogy szerethesselek,
Mert különben köztem s a világ közt
Megszakadnak minden kötelek.

Vad, sötét föld keblem birodalma,
10 Fejedelme gyűlölő harag,

Harcban állok a nagy mindenséggel —
Szeretetre csak képed marad.

Képed a fény, az egyetlen egy fény,
Melly keblemnek éjjelébe jár,
15 Mint a rabhoz, földalatti börtön
Kisdéd ablakán, a napsugár.

Én szeretlek! bár tudom: milly rém a
Nem viszonzott szerelem baja;
De kit annyi rém gyötör, szívemnek
20 Könnyü lesz ezt is megszoknia.

Nem viszonzott szerelem keserve!
Türelemmel hordom terhedet,
Mint az istenember a keresztfát,
Mellyen aztán megfeszítettett.

Pest, 1845. [aug. 10—17.]

342. ÉJ VAN....

Éj van, csend és nyugalomnak éje,
A magas menny holdas, csillagos;
Szőke gyermek, kék szemű kökényfa,
Drágagyöngyöm! mit csinálsz te most?

5 Engem édes álmak környekeznek,
De nem alszom, ébren álmodom.
Minden álmam egy fényes királyság
S koronája te vagy, angyalom!

Beh szeretném most, ha lopni tudnék,
10 A lopás bármilly rút lelki folt!

Meglopnam az álmak kincstárát, hogy
Gazdagítsam a szegény valót.

Pest, 1845. [aug. 10—17.]

343. FÉLRE MOSTAN....

Félre mostan, hagyjatok magamra,
Hagyjatok, ti régi cimborák!
Nem látjátok, hogy mi lett belőlem?
Cimerem most rózsza s nem borág.

- 5 Szerelemnek katonája lettem....
A lant, a dal töltött fegyverem,
Töltés benne forró érzeményem,
Boldog én! ha a csatát nyerem.

- Oh, ha nyernék, istenem, ha nyernék....
10 Tündérország, mely előttem áll;
Sikerüljön ezt bevennem: akkor
Én leendek a tündérkirály!

Pest, 1845. [aug. 10—17.]

344. MEG NE ÍTÉLJ....

Meg ne ítéld a találkozásról,
Melly közöttünk a legelső volt!
Mint magát ekkor viselte nyelvem:
Az nem mindig olyan néma, holt.

- 5 Ajkaimról hallhatják gyakorta
A beszéd megáradt folyamát,
S közbe közbe tréfa úszik árján,
Mint enyelgő csónakos-család.

De midőn te véled összejöttem,
10 Ajkamon szó, hang meg nem jelent.
Fergeteg ha van keletkezőben:
Megelőzi temetői csend.

Fergeteg volt itt keletkezőben,
Fergetegre készült kebelem,
15 S az kitört már.... ontja villámlását,
Mennydörgését a vad szerelem.

Zúg, süvölt és szaggat és ront és bont
Bennem a föllázadt fergeteg....
De tűröm; tán egykor, mint szivárványt,
20 Látom majd viszonszerelmedet.

Pest, 1845. [aug. 10—17.]

345. LYÁNYKA, MIKOR....

Lyányka, mikor úgy együtt sétáltunk,
Én nem szóltam és te hallgatál.
Hejh! ha tudnám, be sokért nem adnám,
Hogy te ekkor min gondolkozál?

5 Én csak ilyenfélét gondoltam,
Hogy.... izé....bizony már nem tudom:
Mit gondoltam? — csak hogy volt temérdek
Gyönyörűséges gondolatom.

Minden eszmém tündércsengeryű volt,
10 Melly búbájosan csilingele,
Bájosan....de némelly'k olyan búsan,
Hogy szívem majd megrepedt bele!

Pest, 1845. [aug. 10—17.]

346. ABLAKODBÓL HOGYHA....

Ablakodból hogyha kitekintesz:
Kertet látsz csak, kertet és eget.
(Adja isten, hogy legyen hasonló
E látmányhoz teljes életed!)

- 5 Képzelem: milly boldog vagy, leányka,
Hogy körüléd ilyen kert virít.
Jaj, de e kert sokkal boldogabb még,
Mert beléje néznek szemeid.

Gödöllő, 1845. [aug. 17.?)

347. NÁLA VOLTAM....

Nála voltam, a kedves leánynál.
Nála voltam, ismét eljövék.
Honn vagyok.... honn? nem tudom. Szédülök.
Kereng velem a föld és az ég.

- 5 Oh, mi szép, mi jó vagy te, leányka,
Szép és jó s olly lelkes honleány!
Te hazám leglelkesebb leánya,
Te hazám nemtője vagy talán.

- Lyányka, neked költőt kell szeretned,
10 Más nem méltó birni tégedet,
Nem méltó más erre, mert hazát ugy,
Mint a költő, senki nem szeret.

Mit tegyek? szólj, üdvem gyöngyvirága,
Mit tegyek? hogy megnyerhesselek.

- 15 Kész vagyok, kész mindent elkövetni,
Mindent, hogy megérdemeljelek.

M
vi Kar *

De ha semmit nem tennék is, lányka,
Érdemetlen nem vagyok reád:
Szerelemért csupán szerelem kell,
20 S én szeretlek, mint te a hazát!

Pest, 1845. [aug. 17—20.]

348. VASÁRNAP VOLT

Vasárnap volt. Nem felejttem én el
E napot. Lenn a kertben valánk.
Néztelek.... te bokrétát kötöttél.
A nép jó kedvvel mosolyga ránk.

5 És midőn elkészült a bokréta,
Általadtad — oh, meglepetés! —
Általadtad azt nekem, leányka....
E gyönyörre minden szó kevés!

Általadtad nekem a bokrétát,
10 Most is itt van az szívem felett;
S ha fölhajtod egykor szemfedőmet,
Akkor is még szívemen leled.

Higy nekem, hogy szívem és bokrétád
Egy időben, együtt hamvad el....
15 Milyen édesen fog majd pihenni
Ő alatta e fáradt kebel!

S a mig élek, addig paizsom lesz.
Oly szükséges nekem a paizs!
Most merészen állok ki, ha mingyárt
20 Az egész föld ostromolna is.

Rágalom, gúny, ármány, balszerencse
Szórhatnak rám millió nyilat:

Szánakozva nézem ellenségim
E tündér virágpaisz alatt.

Buda, 1845. [aug. 17—20.]

349. DRÁGA ORVOS ÚR....

„Drága orvos úr!” szólék eszemhez,
„Látogassa meg csak szívemet;
Látogassa meg, kérem.... roszul van....
És gyógyítsa ki, ha még lehet.

- 5 Nagy bizalma van szívemnek önben,
Mert ön már többször segíté rajt.
De siessen, kérem, csak siessen,
Még talán elűzheti a bajt.”

- És az ész, ez a jó házi orvos,
10 Nem késett, hanem lesietett,
És megrémült és fejét csóválta,
Meglátván a vérző beteget;

- S így kiálta föl: „Fiatál ember,
Mít cselekszik ön, az istenért?
15 Sebe mélyebb s szélesb a Dunánál —
Mért is nem vigyáz magára, mért?

- De legyünk csak egy kis türelemmel,
Még talán....talán segíthetek.”
Szóla, és a sebet megvizsgálván,
20 Abba balsamot csepegtetett.

„Ah!” felelt a szív, „ön a reménynek
Balsamát használja?...hagyjon föl....
Kínom szörnyü.... gyógyuljak, vagy haljak!....
A reménység sem gyógyit, sem öl.”

Pest, 1845. [aug. 17—20.]

350. HOL VAN OLLY NAGY PUSZTASÁG....

Hol van olly nagy pusztaság, mint keblem?
Oh, e puszta olly határtalan!
Jobbra, balra terméketlen föld, csak
Közepében egy élőfa van.

5 S hol van olyan nagy élőfa, mint ez?
Árnyat az egész világra vet!
Tudjátok: mi e roppant fa keblem
Pusztájában?....ez a gyűlölet.

El fog dőlni e világborító
10 Fa, ha majd egy órjás megjelen.
E világborító fát eldöntő
Óriás a boldog szerelem.

Pest, 1845. [aug. 17—20.]

351. SÍRBA TETTÉK....

Sírba tették első szeretőmet.
Búm e síréj holdvilága volt.
Uj szerelmem, mint nap, jött ez éjre.
Fölkelt a nap....halványúl a hold.

Pest, 1845. [aug. 17—20.]

352. NŐ SZERELMEM....

Nő szerelmem, egyre nő, pedig már
Végtelen tengerré árada.
És a mint nő: szaporodik benne
A szörnyeknek rémes tábora.

5 És ha benne a rémek mozognak,
És ha rajta szélvész vágatott:
Föl az égre csap szilaj hulláma,
S lemos onnan minden csillagot.

És mi kelti e vihart?...az eszme:
10 Ha te, lányka, nem lennél enyém!
Iszonyú ez éj és e sötétség
S villám benne égő agyvelőm.

Oh, az illy perc helyett egy öröklét
A pokolban áldás volna rám!... —
15 Múl a vész, a tenger csendesül, ha
Ezt az eszmét elzavarhatám.

Csendesül a tenger és lesímul,
És a tengerpartra lépek én,
S ott remények erdejében járok;
20 Oh, mi szép zöld erdő a remény!

A remények szép zöld erdejében
Két galamb ül s bűg egy ág felett,
S én, lánykám, azt gondolom: jövőben
E galambpár én leszek veled!

Pest, 1845. [aug. 17—20.]

353. VOLTAK SOKKAL JELESEBBEK....

Voltak sokkal jelesebbek, mint én,
Hírök még is elfelejtve már.
Hát ti rátok, dalaim, ti rátok
A jövődöben vajon mi vár?

5 Éltek-e ti még akkor, midőn már
Én fölöttem fűvek lengenek?

Ugy, miként a lantnak húrja, melly, ha
Elszakad, még aztán is zeneg.

Nem bánom, ha, a mit eddig irtam,
10 Nem bánom, ha mind az elenyész;
Csak a mit te hozzád írok, lyányka,
Ezt ne bántsa elmulási vész.

S én hiszem, hogy ezt idő nem bántja:
Szent lesz minden hozzád írt dalom,
15 Mert hisz azok a mennyből erednek,
Kék szemedből, szőke angyalom!

Pest, 1845. [aug. 17—20.]

354. VADONERDŐ A VILÁG....

Vadonerdő a világ körüllem,
Olly sötét, olly éktelen vadon!
Benne járok én, elfáradt vándor;
Éj van és az útat nem tudom.

5 Egy kicsiny fény rezg amott előttem
Ágak, bogak gyér nyilásin át;
Te vagy az, te szeretett leányka,
Követem fényednek sugarát.

Vajon e fény mécsvilág-e — a hol
10 Nyughatom majd — egy csöndes tanyán?
Vagy csalóka bolygótűz csak, a melly
Temetőbe....sírba visz talán?

Pest, 1845. [aug. 17—20.]

355. A VILÁGTÓL ELVONULVA....

A világtól elvonulva élni
Egy csöndes kis házfödél alatt,
Elvonulva, lyányka, véled élni....
Oh milly szép, milly édes gondolat!

5 Itt szeretném hagyni a világot,
Melly ugy sem más, mint egy csatatér.
Harcolunk s mi harcaink jutalma?
Legfölebb is tán egy kis babér.

És ezért küzködjem én örökké?
10 S megvagdalni hagyjam lelkemet?
A babér csak elfödi sebünket,
Elfödi, de nem gyógyítja meg.

Tedd kezembe kezedet, leányka,
S a hová vezetsz: megyek veled;
15 Oh de messze menjünk, hogy ne lássam
Távrolról se a csatahelyet.

Messze menjünk és sebes lépteekkel,
Hogy minket ne érjen majd utol
Mult időm emléke, e madár, melly
20 Harcainmról olly búsan dalol.

Pest, 1845. [aug. 17—20.]

356. PIROSLIK MÁR A FÁKON A LEVÉL....

Piroslik már a fákon a levél,
Süvölt köztök, süvölt az őszi szél,
Homályos a nap, a mező deres;
Pásztor, betyár meleg tanyát keres.

5 Meleg tanyát a pásztor csak talál,
Vár ott reá kulacs bor, tele tál.
Ha kifogy a kulacs bor s tele tál,
Lágy párnán felesége vele hál.

Betyár embernek jó tanyája nincs,
10 Minden felől csörög rá rabbilincs.
Száraz bokorban huzza meg magát,
Átkozza a hűs őszi éjszakát.

Dömsöd, 1845. [júl. 11—aug. 25.]

357. NINCS JOGOM, HOGY....

Nincs jogom, hogy féltselek, leányka,
Mert hiszen nem is vagy még enyém;
Néha még is szerelemfáltás, e
Legborzasztóbb mennykő üt belém.

5 Elsötétül a világ ilyenkor....
Elsötétül? nem, sőt meggyulad....
Végítélet van.... az alkotó az
Angyalokkal trombitát fuvat.

Harsog az arkangyal trombitája....
10 Agyvelőm reng.... szerteszt szakad....
Mert reám így dörg le az ítélet:
A te sorsod örök kárhozat!

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

358. SZÁZ ALAKBA....

Száz alakba öltözik szerelmem,
Száz alakban képzel tégedet.

Majd sziget vagy, s vívó szenvedélyem
Mint szilaj folyam fut körülöd.

- 5 Máskor ismét, édes kedvesem, hogy
Szentegyház vagy, én azt gondolom,
És szerelmem mint repkény huzódik
Fölfelé a szentegyház-falon.

- Néha gazdag útas vagy, s szerelmem
10 Mint az útonálló megrohan,
Néha meg mint jámbor alamizsnás
Lép elédbe alázatosan.

- Majd a Kárpát vagy, s én ott a felhő,
S mennydörgéssel ostromlom szived.
15 Majd meg rózsalomb vagy, s én körülöd
Csalogányként zengek éneket.

- Im, szerelmem ekkép változik, de
Soha meg nem szűnik, mindig él,
S nem gyöngül, ha néha szelidebb is....
20 Gyakran csendes a folyó, de mély!

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

359. MEGVALLOM, HOGY....

Megvallom, hogy én az iskolában
Rest tanuló voltam, szörnyü rest.
Légy tanítóm, jó leányka, tőled
Majd tanúlok édesörömet.

- 5 S okvetetlen tőled kell tanulnom,
A mit mostan tudni akarok.
Nem tanulják azt az iskolában,
Nem tudják azt a professorok.

Nos, leányka, léssz-e hát tanítóm?
10 Kell-e tőlem a professorság?
Azt szeretném én csak megtanulni:
Mit tesz az a szó, hogy „boldogság”?

Nem kerül ám sok fáradságodba,
Ne gondold; csak egy kis percig vársz....
15 Szólnod sem kell....minek?egy tekintet
Mindent olly szépen megmagyaráz.

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

360. ÁLMAIMBAN GYAKRAN....

Álmaimban gyakran látogatsz meg,
Életemnek legszebb álma te!
Onnan van, mert rajzolásit elmém
Minden este véled végzi be.

5 Te vagy elmém végső gondolatja,
Mielőtt bezárkozik szemem.
Igy az égen, mielőtt az éj jön,
A szép alkony mindig ott terem.

Hejh, leányka, akarod-e tudni:
10 Álmaimnak foglalatja mi?
Rövid az, de olly szép!.... látlak téged
Szerелеmmel rám mosolygani.

Ha ez így van, mint álmodni szoktam,
Ha szeretsz tán engem, oh leány!
15 Add tudtomra, kérlek, hogy ne légyen
Boldogságom álmokkép csupán

De ha nincs így, oh, ha nem szeretsz, s tán
Kebled értem soha nem hevül:

Akkor.... akkor legjobb lesz alunnom
20 És álmodnom véghetetlenül.

Kérem istent, hogy ne ébresszen föl
Az ítéletkor se engemet;
Jobb itt lenn csak álmodnom, hogy bírlak,
Mint a mennyben lennem nélküled!

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

361. SZERELEMNEK LOBOGÓJA....

Szerelemnek lobogója szívem,
Érte két szellem viaskodik;
Rémes a harc és mindennap eltart
Kora regtől késő alkonyig.

5 Egyik szellem, hófehér ruhába
Öltözködve, a vidám remény;
Másik szellem a mogorva kétség,
Öltözködve hollófeketén.

Egyre vínak, és nem tudhatom még:
10 Győzedelmes mellyikök lehet?
Attól tartok, hogy kettészakítják
E szerelmi zászlót, szívemet!

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

362. ALACSONY KIS HÁZ....

Alacsony kis ház az én lakásom;
A tiéd magas, nagy palota.
Jaj nekem, jaj én nekem, leányka,
Nem emelkedhetem én oda....

5 De miért ne egyesülhetnénk mi?
Én hozzáám le mért ne hajlanál?
Le a völgybe tér a hegy patakja,
S az égről a nap a földre száll.

Igy, mint a nap földre száll az égről,
10 És a völgybe hegyről a patak:
Palotádból, lelkem szép galambja,
Szállj le hozzáám, hogy birhassalak!

Én hiszem, hogy boldogabb lennél te
Itt lenn nálam, mintsem odafenn.
15 A magasban hűvös levegő van,
A tavasz legszebb a völgyeken.

Szép tavasz vár, ha lejősz, leányka,
Szerelemnek ékes tavasza;
Nem mulandó e tavasz viránya,
20 Mint az, mellyet a május hozza.

A mezőkre jó az ősz és hervaszt,
A hol látja a virágokat.
Titkos, rejtett kert szívem szerelme,
A hervasztó ősz rá nem akad.

25 Kell-e e kert, lyányka, és lejősz-e
Hajlékomba?... szűk s kicsinke bár:
Oh azért megférünk benne ketten,
Mint fészékben a páros madár.

Jőj le, lyányka, nem törődöm azzal,
30 Ha ott hagyod minden ékszered....
Mért is volna rajtad ékszer? úgy is
Elhomályosítja azt szived.

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

363. MIHELYEST MEGLÁTTALAK....

Mihelyest megláttalak, leányka,
Én azonnal megszerettelek.
Látásodkor úgy jártam, mint a fa,
A mellyet a villám gyujta meg.

- 5 Fa valék én, egy kiszáradott fa,
Mellynek lombja szertehulla rég.
Most örülök rajta, hogy az voltam,
Mert a száraz fa legjobban ég.

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

364. A MIÓTA SZERELEMBE....

A mióta szerelembe estem,
Igazán, hogy féleszű vagyok.
Szemkötősdit játszanak fejemben
S falnak mennek a gondolatok.

- 5 Nem csoda, ha ollyasmit teszek, mit
Józanan tőlem nem láttatok,
A mit szinte szégyenlek kivallni:
A tükörbe is pillantgatok.

- Reggel sokszor jó estét kívánok,
10 És jó reggelt, hogyha este van.
Isten hozott! mondom a menőnek,
S annak, a ki jó: élj boldogan!

- Tollam gyakran a porzóba mártom,
A tintát meg porzónak veszem.
15 S mindez hagyján! de mikor szájamba
A szivar tüzes végét teszem....

Erre aztán elmondhatni ám, hogy
Valóságos szerelem sebe.
Te miattad kaptam, lyányka....illő
20 Volna, hogy csóкод gyógyítsa be!

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

365. SOHASEM VOLT AZ SZERELMES....

Soha sem volt az szerelmes, a ki
Mondja, hogy rabság a szerelem.
Szárnyat ad ő, és nem rabbilincset,
Szárnyat ad ő....azt adott nekem.

5 S a madárnak nincsen olyan szárnya,
Mint minőt a szerelem növeszt.
El sem kezdem olly parányisággal,
Mint a föld, hogy átröpüljem ezt.

Szállok én az angyalok kertébe,
10 Föl az égre, pillantás alatt,
S koszorúba fűzöm ott e kertnek
Lángrózsáit, a csillagokat.

Majd ez égi fény borít el, majd az
Alvilágnak éjszakája főd....
15 Szállok és egy pillanatban látok
Istent s mennyet, poklot s ördögöt.

Nincsen itt tér, nincsen itt időköz,
Hogyha szárnyam fölkerekedik;
A világnak megteremtésétől
20 Szállok a végső itéletig.

S így ha mennyet és poklot bejárok:
A pokolban a mi gyöttelelem

És a mennyben a mi üdvesség van,
Egy percben mindazt átérezem.

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

366. A BOKRÉTÁT, MELLYET....

A bokrétát, mellyet nekem adtál,
Háromszín szalaggal kötöd át.
Szereted te a hazának színeit,
Lyányka, mert szereted a hazát.

- 5 Adok én is három színt cserébe:
A zöld színnek vedd reményimet,
A fehérnek halovány orcámat,
A pirosnak vérző szívemet.

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

367. FA LESZEK, HA....

Fa leszek, ha fának vagy virága.
Ha harmat vagy: én virág leszek.
Harmat leszek, ha te napsugár vagy....
Csak hogy lényeink egyesüljenek.

- 5 Ha, leányka, te vagy a mennyország:
Akkor én csillaggá változom.
Ha, leányka, te vagy a pokol: (hogy
Egyesüljünk) én elkárhozom.

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

368. ŐSZI REGGEL JÁROK....

Őszi reggel járok a szabadban,
De hiába nézek szerteszt;
Sűrű ködnek fátyolában a táj,
A toronynak látni csak hegyét.

- 5 A természet elhagyott szentegyház;
Nincsen benne buzgó népe már:
A virágok....s hallgat orgonája,
Hallgat a sok énekes madár.

- A természet néma szentegyháza
10 Fölzajlik még egyszer az idén
— A tavasznak mintegy viszhangjául —
A szüretnek megjövételén.

- A szüret víg, kellemes multság,
Gyakran ekkép sóhajtott szívem:
15 Be szeretnék én is szüretelni,
Mért nincs nekem is szőlőhegyem?....

Most beérném egyetlen gerezddel,
Egy egész szőlőhegy nem epeszt;
Hejh, beérném én veled, leányka,
Te legszebb, legédesebb gerezd!

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

369. HÁBORÚVAL ÁLMODÁM....

Háborúval álmodám az éjjel,
Háborúba hitták a magyart;
Fölvívó jelül, mint hajdanában,
Országszerte járt a véres kard.

5 S fölriadt a véres kard láttára,
A kinek csak egy csepp vére volt.
A szabadság drága koszorúja,
Nem hitvány pénz volt a harci zsold.

Épen e nap volt menyegzőnk napja,
10 Az enyém, leányka, s a tiéd;
S én, hogy haljak a honért, elhagytam
Házasságunk első éjjelét.

Úgy-e, lyányka, a menyegző napján
Menni és meghalni, szörnyü vég?
15 És mégis, ha rá kerülne a sor,
Ugy tennék, mint álmomban tevék.

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

370. ÉLETEM MOST....

Életem most egyetlen kívánság:
Megnyerhetni, lyányka, szívedet!
Néha mégis csaknem azt ohajtom:
Vajha ne szeretnél engemet.

5 Azt hiszem, hogy sorsom a tiéddel
Összekötni vétek volna tán;
Az enyém oly boldogtalan, oly bús,
A tiéd oly boldog, oly vidám!

Berekesszem a szelíd galambot
10 Vérszomjas vadállatok közé?
Tengerekre, vészes tengerekre
A kicsiny sajkát vezessem-é?

Nem járnál-e ugy mellettem, lyányka,
Mint ott a galamb s a sajka jár?

15 Megbírnod-e a balsorsot? mellyet
Én megbírok, mert megszoktam már....

Csak szeress te engemet, leányka,
Szenvedésim tudni sem fogod.
Nem borúl el soha én miattam,
20 Nem borúl el fényes homlokod.

Megkiméllek bánatomtól téged,
Mint a föld a napot, kedvesét.
Víg, derült ő, s ha lenyugszik a nap:
Akkor lesz csak szomorú, sötét.

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

371. A LETARLOTT....

A letarlott, megsárgult vidéken
Szomorúan ül az őszi köd.....
Mult időmnek szomorú emléke
Őszi ködként ült szívem fölött.

5 Feljön a nap fényes arcúlatja
És eloszlik a szomorú köd....
Fényes arcod megláttam, leányka,
S világosság lett szívem fölött.

Oh de, leányka, úgy ne tégy, mint a nap,
10 Melly azért veré el a ködöt,
Csak azért, hogy tisztán lássék: milyen
Hervadás van a világ fölött.

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

372. HA AZ ISTEN....

Ha az isten ekkép szólna hozzám:
„Fiam, én neked megengedem,
Hogy úgy halj meg, mint magadnak tetszik, ”
Erre kérném akkor istenem:

5 Legyen ősz, de szép, szelíd, derült ősz,
Sárga lombon fényes napsugár;
Sárga lomb közt zengje végdalát egy
A tavasztól elmaradt madár.

S valamint az őszi természetre
10 A halál jön észrevétlenül:
Én reám is így jöjjen....csak akkor
Vegyem észre, ha mellettem ül.

Ekkor, mint a lombon a madárka,
Zengjem én is el végdalomat
15 Bűvös hangon, melly le a sziveknek
Fenekére s föl az égbe hat.

És ha vége a varázséneknek:
Ajkaitat egy csók zárja be,
A te csókod, szőke szép leány, te
20 Földi lények legdicsőbbike! —

De ha ezt nem engedné az isten,
Képném akkor, hogy tavasz legyen,
Harc tavasza, hol rózsák teremnek,
Véres rózsák, férfikebleken.

25 S lelkesítve zengjenek a harcok
Csalogányai, a trombiták.
Ott legyenek, s az én szivemből szinte
Nőjön egy halálos vérvirág.

S ha ledőlök ekkor paripámról:
30 Ajkaimat egy csók zárja be,
A te csókod, te szép szabadság, te
Égi lények legdicsőbbike!

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

373. ELNÉMULT A FERGETEG....

Elnémult a fergeteg süvöltő
Hárfájának zordon éneke.
Nyúgott a táj, mint az arc, melly küzdött
A halállal s már kiszenvede.

5 Olly szelid, szép őszi délután van!
Itt-ott látni csak kis felleget;
A viharból úgy maradt meg ez, mint
Bús időkből az emlékezet.

A faluknak bádogtornyait a'
10 Nap sugári megaranyozák;
Déliábak távol tengerében
Mint hajók lebegnek a tanyák.

Áttekintek a nagy láthatáron,
Rónaság ez, völgy- és hegytelen.
15 Szívem is most illy végetlen róna....
Nincsen benne más, csak szerelem.

Szívem olyan tele szerelemmel,
Hogy terhétől csaknem elesik.
Ugy vagyok, mint a fa, mellynek ága
20 Alig bírja dús gyümölcsseit.

Szívem így, megtelve szerelemmel,
Egy pohár, a melly csordultig áll....

Drága bor!....s ha a lány porba önti?
Kár lesz....inkább idd ki te, halál!

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

374. ARCKÉPEMMEL....

Arcképemmel, lelkem arcképével
Ajándékozlak meg tégedet.
Nem bánom, ha senkinek sem tetszik,
Csak neked tessék, lánykám, neked!

- 5 Lelkem egy könyv, a melly mindig nyitva,
Olvashatja, ki mellette jár.
Olvassák is — a sok forgatásban
Össze is van az szaggatva már.

- Lelkem gyűrű, egy acélgyűrű; de
10 Láthatsz benne drágaköveket.
Legnagyobb, legszebb ezen kövek közt
Egy gyémánt, a tiszta becsület.

- Lelkem oszlop, egy kősziklaoszlop,
Melly soha meg nem rendítettett,
15 Nem reszket....csak egy, csak egy esetben:
Hogyha rá száll szép tekinteted.

- Lelkem felhő, egy haragvó felhő,
Gyakran ontja a villámokat;
De, leányka, te ne félj! — a villám
20 Tölgyeket sujt, nem virágokat.

Lelkem Illés próféta, a mennybe
Száll a dicsőség lángszekerén....

Híj öledbe, lányka, s lángszekérről
És mennyországról lemondok én!

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

375. AVVAGY ÉN MÁR SOHA....

Avvagy én már soha meg nem nyugszom?
Mindörökké tart e lelki harc?
Oh leányka, e véget nem érő
Kínozással, mondd, hogy mit akarsz?

5 Mert te kínszasz, mert te gyötresz engem,
Pedig én meg nem bántottalak;
Vagy talán az megbántás előtted,
Hogy szeretlek, hogy imádalak?

És ezért kell olly sokat szenvednem,
10 Olly sokat, a mennyit csak lehet!
Szívemet megvesztegetted, lányka,
Hogy örökké verjen engemet.

S ezelőtt még, ha reggeltől estig
Gyötörtettem is a kinpadon:
15 Az enyém volt a pihentető éj;
Most sem éjem többé, sem napom!

Mint galamb száll én felém az álom,
De reám nem édesgethetem:
A galamb félénk madár....tovább száll....
20 Elriasztja dobogó szívem.

Kérlek, lányka, parancsolj szívemnek,
Csendesítsd le e vad pártütőt,

Nehogy egyszer a kétségbesésnek
Óráján keresztüllőjem őt!

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

376. AZT HIVÉM, HOGY....

Azt hívém, hogy csak az emberek közt
Van irigység és kajánkodás.
Csalatkoztam! mert a millyen a föld,
Ott fenn az ég egy cseppel se' más.

5 Földön, égen nincs valódi béke;
Örökös harc, örökös zavar.
Mint a földön, épen úgy az égen
Minden csak uralkodni akar.

A nap és éj háborút viselnek,
10 Hol az egyik, hol a másik nyér.
Mi a hajnal és az alkony?....a nap
S éj közötti harcban elfolyt vér.

És mi a hold? egy zsarnok király ő,
És jobbágyai a csillagok.
15 És a jobbágy, ki nagyon tündöklük?
Jaj neki, mert számüzetni fog.

Hány jobbágyát számüzé e zsarnok!
Minden éjjel hull alá nehány....
Tán te is így fényedért az égből
20 Száműzött csillag vagy, szép leány?

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

377. MESSZE ESTEM....

Messze estem, oh lánykám, beszédes
Szemeidnek szép sugáritól....
(Szemeidből jószág és vidámság,
E kedves két égi gyermek szól.)

5 Messze estem tőled, oh, te szép lány,
Te aranyba foglalt drágakő!
De a nap, hol majd elédbe állok,
Ez a nagy nap nem sokára jó.

Nagy lesz e nap, sorsomat határázó,
10 Mint Waterloo Napoleonét.
Még király vagyok....kevélyen hordom
Koronámat, a fényes reményt.

Oh, de mi lesz éltem, ha fejemről
Porba hull e drága korona?
15 Mi lesz akkor éltem?....fájdalomnak
Oceánján a Szentiloná.

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

378. MILLYEN FURCSA ÁLMAM....

Millyen furcsa álma volt az éjjel!
Lányka, te megszúrtad szívemet,
És belőle minden vér kifolyt; de
Minden csepp vérből egy rózsa lett.

5 Mit jelenthet ez az álom?....semmit,
Csak azt, hogy ilyen a szerelem;
A szegény szívet halálra gyötri,
S olyan édes ez a gyötrelem!

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

379. FÉLRE MOSTAN....

Félre mostan, félre a fejemről,
Bú, te fekete, nehéz sisak!....
Jer, jókedv, te könnyü tarka csákó,
Mellyen pajkos tollak inganak.

- 5 Félre, bú, te lándzsa, melly szögezve
Vagy tulajdon gazdád keblinek....
Jer, jókedv, te szép virágbokréta,
Mit keblemre bátran tűzhetek.

- Félre bú, te alvilági kínpad,
10 A mellyen a szív martírkodik....
Jer, jókedv, te hattyutollas párna,
Mellyen a szív mennyről álmodik.

- Jöszte, jókedv! jöszte, víg barátom,
Csapjunk egy hatalmas ünnepet,
15 Olly hatalmas, a minő közöttünk
Még soha nem ünnepeltetett.

- Jöszte, jókedv! fényes szivárványod
Vond keresztül a nagy ég-iven;
Jöszte, kezd el szép szellemzenédet,
20 Hadd táncoljon lelkem és szivem!

Kérdezed, jókedv barátom, hogy mért,
Mért tartunk ilyen nagy ünnepet?
Csak azért, mert megtudom: a lányka
Szeret-e hát avvagy nem szeret?

- 25 Hogyha visszatérünk a leánytól
És szerelmet tőle nem hozunk:
Messze utra küldelek, barátom,
S többé tán nem is találkozunk.

Megvallom, hogy eddig én reszkettem
30 Az időtől, melly most jőni fog,
De kihamvadt bátorságom lángja
Most, hogy épen kell, megint lobog.

Gyalázat a gyáva katonára,
Ki a sikra búsfélénken áll —
35 Vigalomra hát — vigan rohanjunk
A csatába — élet vagy halál — —!

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

380. OH MI SZÉP....

„Oh mi szép a vándorélet.... oh az
Irigylendő vándormadarak!
Nem tudják ők, nem tudják: mi a tél?
Egy tavaszról másba szállanak.

5 Vándorolni.... vándorolni, mint a
Fecske, mint a gólya, szabadon:
Add e sorsot én nekem, teremtőm!”
Hajdan ez volt a kívánatom.

„Oh mi szép a házi élet.... oh az
10 Irigylendő házi madarak!
Mit törődnek ők téllel, tavasszal?
Fészkeikben olyan boldogak.

Házasodni, házasodni.... élni,
Halni a szerelmi láncokon:
15 Add e sorsot én nekem, teremtőm!”
Mostan ez az én kívánatom.

[Szalkszentmárton, 1845. aug. 20—szept. 8.]

381. FALUN

Király vagyok most minden alkonyon:
A nap pirosuló fényt lövel reám,
A nap pirosuló búcsusúgara
Biborra festi egyszerű ruhám.

- 5 Gyönyörrel járom estenként a tájt.
Kilépvén a kis házfödél alól;
Porfellegekben a nagy ég alatt
A haza térő nyáj kolompja szól.

- Elandalodva hallom e zenét,
10 Elandalodva szemlélek körül;
És messze látok, mert mindenfelé
Megmérhetetlen rónaság terül.

- A rónaságnak messze tengerén
Imitt amott áll egy fa, mint sziget,
15 S hová imát küld a mohamedán:
Kelet felé ez hosszú árnyat vet.

- Miként csatában a sebzett vitéz,
Elvérzik a nap végre, s elesik;
S mint a dicsőség a vitéz halált,
20 A napot csillagok s hold követik.

Körülem éj van, fényes éjszaka;
A csillagfényes éjben méla csend,
Olly csend, hogy szinte vélem hallani,
Mit a holdban szent Dávid lantja zeng.

- 25 A szomszéd tóból a vadlúdakat
Látom csapatban messzeszállani;
Szivemből is föl- és elszállanak
A nagyravágyás, hír vad álmai.

Feledni kezdem Pestet és zaját,
30 S jövendőm minden büszke terveit;
Jobb lenne élnem, így gondolkodom,
Jobb lenne élnem elfeledve itt.

A fölmagasztalt nagy nevek között
Ne hangoztassa senki nevemet,
35 Csak szőlőm és szántóföldem legyen,
Termők piros bort s fehér kenyeret.

S midőn szőlőmből s szántóföldemről
Házamba térek este: hozza be
Majd a piros bort s fehér kenyeret
40 Piros menyecskének fehér keze.

S ha a késő halálnak ujjai
A férj és nő szemét majd befogák:
Tegyék egy sírba a két aggastyánt
Nem tettetésből síró unokák.

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

382. A JÓ ÖREG KOCSMÁROS

Itt, a honnan messze kell utazni, míg az
Ember hegyet láthat, itt a szép alföldön,
Itten élek én most megelégedéssel,
Mert időm vidáman, boldogságban töltöm.
5 Falu kocsmájában van az én lakásom;
Csendes kocsmá ez, csak néha zajlik éjjel.
Egy jó öreg ember benne a kocsmáros....
Áldja meg az isten mind a két kezével!

Van szállásom itten s ennem innom ingyen,
10 Soha sem volt ennél jobb gondviselésem.
Az ebédre nem kell senkit is megvárnom,
És mindnyájan várnak én rám, hogyha késem.

Csak egyet sajnálok: az öreg kocsmáros
Összekoccan néha jó feleségével;
15 No de a mint összekoccan, meg is békül....
Áldja meg az isten mind a két kezével!

Elbeszélünk néha a letűnt időkről.
Hejh, régibb idői boldogak valának!
Háza, kertje, földje, pénze, mindene volt,
20 Alig tudta számát ökrének, lovának.
Pénzét a hitetlen emberek csalása,
Házát a Dunának hajjai vitték el;
Igy szegényült el a jó öreg kocsmáros....
Áldja meg az isten mind a két kezével!

25 Alkonyuló félben van már élte napja,
S ilyenkor az ember nyúgodalmat óhajt,
S ő reá, szegényre, a szerencsétlenség,
Ő reá mostan mért legtöbb gondot és bajt.
Fáradoz napestig, vasárnapja sincsen,
30 Mindig későn fekszik, mindig idején kel;
Mint sajnálom én e jó öreg kocsmárost....
Áldja meg az isten mind a két kezével!

Biztatom, hogy majd még jóra fordul sorsa;
Ő fejét csóválja, nem hisz a szavamnak.
35 „Ugy van, úgy,” szól később, „jóra fordul sorsom,
Mert hisz lábaim már a sír szélén vannak.”
Én elszomorodva borulok nyakába,
S megfürösztöm arcát szemeim könnyével,
Mert az én atyám e jó öreg kocsmáros....
40 Áldja meg az isten mind a két kezével!

Szalkszentmárton, 1845. szept. [1—8.]

383. IMÁDSÁGOM

Elkárhózástól félt szegény anyám,
S talán féltése nem alaptalan.
Tart tőle — s ebben igazsága van —
Hogy már régóta nem imádkozom.
5 Imádkozom hát; íme két kezem
Szent áhitattal összekulcsolom.
Hallgass meg engem, égi hatalom,
Hallgass meg engem, édes istenem!

Adj én nekem.... hó, első a haza.
10 Hatalmas isten, népem istene!....
De kérni vajon mit is kellene
Hazámért, mellynek annyi a baja?
Ezért csak egy, csak egy a kérelem:
Melly így, mint van, már nem sok évet lát,
15 Teremtsd egészen ujjá e hazát,
Hallgass meg engem, édes istenem!

És magamért? mit kérjek magamért?
Adj hát nekem szépséges szeretőt,
S a mellyen majd meglátogassam őt,
20 Gyors paripát; aztán sok, sok babért....
Nem hogy fejemet ékesítse, nem,
De hogy, ha nem lesz szénám, abrakom,
Csikóm legyen mivel jól tartanom....
Hallgass meg engem, édes istenem!

Szalkszentmárton, 1845. [aug. 20—szept. 8.]

384. CSÁSZÁR FERENC Ő NAGYSÁGÁHOZ

Nagyságos úr! ismer engem,
Tudja azt a rossz szokásom,
Hogy az igazságot isten-
S embernek szemébe vágom.

5 Nagyságos úr! ön nem isten,
Csak ember, de az sem nagy ám!
S így az igazságot önre
Ugyan mért ki nem mondanám?

Nagyságos úr! kimondom azt,
10 Mert ön énekiem nem árthat;
Cenzurázni nem akarok,
És így nem rejciálhat.

Nagyságos úr! meglehet, hogy
Önnek számtalan bűne van;
15 Mind leimádkozhatja ... de
Van egy megbocsáthatatlan.

Nagyságos úr! tudja mi ez?
Nem, hogy engemet kritizál,
A viláért sem az! ... hanem
20 Az, hogy ön verseket csinál.

Nagyságos úr! az isten szent
Szerelmére, mit gondol ön?
Azt hiszi: a költészet a
Nagyságos címmel együtt jön?

25 Nagyságos úr! a költőnek
Szükséges, hogy lelke légyen;
Hanem önnek lélek helyett
Spongyia van a szívében.

Nagyságos úr! a spongyia
30 Lángot nem vet, szikrát sem ad,
Akármiképp ütik, verik ...
Minek üti-veri tehát?

Nagyságos úr! valahányszor
Az ön verseit olvasám,

35 Tudja: mi jutott eszembe?
Az, hogy: asinus ad lyram.

Drága, tisztelt nagyságos úr!
Az ön atyja csizmadia;
Önnek is jobb lenne, ezt a
40 Mesterséget folytatnia.

[Pest,] 1845. [szeptember 8—10.]

385. IFJUSÁG

Mondják hidegnyugalmasan
Az öregek:
Szilaj, bolond fiú vagyok,
Csendesb legyek.
5 Vénség az életnek viszhangja csak,
E tompa hangok meg nem bántanak.

Szilaj vagyok, igaz; s bolond?
Az is lehet.
Az észet tanácsra nem hívom,
10 Csak a szivet.
No de fejemnek is hasznát veszem:
Reá bokrétás kalpagom teszem.

S a szív nem rossz tanácsadó,
Higyétek el.
15 Az észnél gyakran messzebb lát
Sejtelmivel.
Az ifju szíve lánglobogva ég;
Világít ez, midőn sötét az ég.

S szolgál a szív nem csak vezér-
20 Szövétnékül.
Balsors telében életünk

Gyakorta hül,
S az ész miatt akár megfagyhatnánk,
De szívünkben fölmelegít a láng.

- 25 És ne higyétek, csendes öregek,
Hogy tán megárt,
Ha túllobogja is a fiatal
Tüz a határt;
Föl szoktak gyujtani egész mezőt,
30 S lesz égés által ez gyümölcsözőbb.

Pest, 1845. [szept. 10—22.]

386. A HŰTELEN BARÁTOKHOZ

- Derék fiúk, mint hagyogatnak el!....
Eredjete csak isten hírvél;
Hagyjátok itt a fát, ti levelek,
A fát, e szívet, mellyen függtetek.
5 Az őszi szél, melly titeket lefú,
Majd elmulik, nem lesz örökorú;
S ha eljövend ismét a kikelet,
Fog kapni a fa új leveleket.
De tudjátok: többé ki nem virul
10 Az a levél, melly fájáról lehull.

Pest, 1845. [szept. 10—22.]

387. VIRÁGOS KERT A KÖLTŐ SZÍVE....

Virágos kert a költő szíve,
De másnak termi a virágokat;
Míg ezeket szétoosztogatja,
Önnön magának csak tövis marad.

5 És pillangó a költő lelke;
Szegény pillangó! neki megesett:
Addig bolyong a puszta kertben,
Mig összetépik őt a tövisek.

S a puszta kert s tépett pillangó
10 Eszébe sem jut senkinek talán,
Midőn élvezettel mereng a
Szegény költő martirkoszoruján.

Pest, 1845. [szept. 10—22.]

388. AZ UTÓSÓ EMBER

Mi az fölöttem? ég vagy sírbolt?
Igen, sírbolt, a mellyben a föld,
Ez óriás koporsó fekszik.
És ott a fejem fölött az a fény
5 A nap? vagy a sírbolti lámpa?
Igen, sírbolti lámpa, mellynek
Bágyadtan pislogó sugára
Sötétségét a síri éjnek
Halvány piros-sárgára festi.
10 S milly hallgatás!.... de, hah, mi zendül
A némaságnak közepette?
Madárszó vagy leánydal? Oh nem!
A férgek rágják a koporsó
Behunyt szemű, hideg lakóit.
15 Igen, behunyvák a szemek mind,
Mellyekben egykor szerelemnek
S gyűlölségnek szikrája lángolt,
S a mellyekből olly undorítón
Nézett ki, mint a kéjleányok
20 A bordélyházak ablakából,
A gőg, irígység, elbizottság,
A megvetés, alázatosság.
Behunyvák a szemek, s hideg már

A sziv, e kis pokol, a melly száz
 25 Meg száz ördögnek volt tanyája,
 Hol a bünök máglyája égett
 Kihamvadatlan lángolással.
 Hanem már mindeneknek vége.
 Alszik már a becsületesorzás,
 30 Barát- s honárulás, s egyéb szörny,
 S a melly őket nyomban követte,
 A lelkiösmeret marása....
 De ez nagyon régen halt már meg,
 Az újabb kornak nemzedéke
 35 Ismerte ezt csupán hiréből. —
 Mindenek vége. Minden alszik.
 Becsukva a szem. Hülvé a szív.
 Csak én magam vagyok még élő
 A sírbolt roppant üregében,
 40 S tünődöm, egy vendégre várván,
 A késedelmező halálra.
 Halál, mért nem jösz? félsz talán, hogy
 Megbirkozom veled s legyőzlek?
 Ne félj, nem az vagyok, ki voltam,
 45 Ki egykor vakmerő kebellet
 Dacoltam sorssal és világgal.
 Bátran jöhetsz. Meg nem támadlak.
 Hagyom magam. Erőtelen hang
 Leszek. Te szélvész légy. Sodorj el.

Pest, 1845. [szept. 10—22.]

389. ÉN ÉS A NAP

Bámulja sok olly epedőleg a holdat,
 Ezt a megtestesült sohajt.
 Miattam akár kimaradjon örökre,
 Nem csüggök én merengve rajt.

5 Megtestesülése te érzeteimnek,
Magas, fényes, hó napsugár!
Te vagy szívem öröme, gyönyörúsége,
Érted szemem, lelkem sovár.

Egymás szeretői vagyunk mi a nappal;
10 Mi hűséges két szerető!
Ki mondja meg: én melegülök-e tőle?
Vagy szívemtől melegszik ő?

És hogyha siromba leüzni fog a sors,
Csak azt az egyet fájlalom,
15 Hogy majd szeretőmet a földnek alatta,
A szép napot, nem láthatom.

De szabad a holtak egy óra naponként,
S én arra kérem istenem:
Éjfél idején legyen zárva koporsóm,
20 S nyíljon meg az délben nekem!

Pest, 1845. [szept. 10—22.]

390. A ZSIVÁNYSÁG VÉGE

Hejh zshiványság, derék szép zshiványság!
A te véged hatalmas mulatság;
Lesz belőled, ugy hord a szerencse,
Szárak fának száradó gyümölcse.

5 Hogy kimulj, szikrát sem fáradsz magad;
Kitekeri a hóhér a nyakad.
Hogy pedig ne láthasd szégyenedet,
Kivájják a varjak szemeidet.

És míg tested a táncot ugy járja,
10 A mint szól a szelek muzsikája:

Mélységében a sátán házának
Lelkessel az ördögök labdázna.

Pest, 1845. [szept. 10—22.]

391. FELHŐ ÉS CSILLAG

Mikor isten a férfit teremté,
Homlokára szállt sötét ború,
Nem tudom mért?...csakhogy e borúból
Lett a felhő s égiháború.

- 5 Mikor isten a hölgyet teremté,
Örömeiben sírva fakadott.
Most is látni ez örömkönnyeknek
Cseppjeit, a sok szép csillagot.

Cinkota, 1845. [szept. 12—22.]

392. HÁROM SZÍV TÖRTÉNETE

I.

- Volt egy lovag, kinek nem volt hazája,
Mert rajt ütének ellenséges népek,
És pusztulás lett, mit hozának rája
Komor fényében a csaták tüzének.
- 5 Komor fényében a csaták tüzének
Piroslott a lovag hős arca szinte
S piroslott vére, mellyet bőven önte
Megmentésére a hon életének.
De hasztalan folyt a lovagnak vére;
- 10 Ő megmaradt és honja véget ére.
S a hontalan lett fának eltört ága,
Mit a fáról a fergeteg törött le,
S mit ez most kerget a széles világba,

Midőn a felhő ott szállott fölötte,
15 A hol volt a ledöntött hon határa,
Megállott és letérdepelt hantjára,
Hogy könnyeit végső cseppig kisírja
A földre, melly holt nemzetének sírja;
Mert könnye volt egyetlen kincse, mellyet
20 Elvesztett mindenéből még megtarta:
S ezt tékozolni másra nem akarta. —
Megindult és ment tompa búja mellett,
Melly árny képében őt folyvást kísérte.
Midőn kifáradt már a bujdosásban:
25 Csöndes vidékbe megpihenni tére
Egy idegen nép távol országában.
És gondolá azt is, hogy őt halála,
Ha egy helyen lesz, hamarabb találja;
S ha rá hull a halál fehér virága,
30 Beteljesülve minden kívánsága.
Ezt várta ő a csendes zárt vidéken,
Hová fáradtan megpihenni tére,
S hol élt egy lányka olyan ifjuszépen,
Hogy a vidéknek vált bámult diszére.
35 De ő a lányka szépségét nem látta,
Semmit sem látott, csak romját honának;
Nem látta, hogy rá gyakran szállt a lányka
Tekintetének csillagos világa,
S tekintetei mi lángolók valának!
40 Így a leányka napjai folyának,
S arcára halvány liljomot föstének
Gyötrelmei a szólni nem merésnek;
Mert mit mondhatna a fényes lovagnak,
Mit mondhat ő, ki, bár eléggé gazdag,
45 De pórszülőknek egyszerű magzatja? —
És a vidéket még egy ifju lakja;
Szegény fiú, a legszegényebb szolga,
Tengődve éli nyomorú világát,
Kit tán megölne sok fárasztó dolga,
50 Ha nem láthatná néha a leánykát;
A titkon bámult lányka láthatása

Fogyó erője meghozó varázsa.
Fél rá gondolni, hogy kérjen szerelmet
A pór, de gazdag szülők gyermekétől,
55 Ó, a kinek ha jut száraz kenyérből
Egy két nagyobb falat, sorsán örülhet.
S ő még is boldog, és azzal beéri,
Hogy a leánykát messziről kiséri.

II.

És a lovagnak kondult a nagy óra,
60 Melly e világból őt egy másba vitte,
A hol bitor kény mennykövit nem szórja
Az ártatlanság népének fölötte.
Letették őt az anyaföld ölébe;
Követ nem tettek a halom fölébe,
65 Melly pajzsa lett az élet búja ellen....
Miért is volna kő? a lányka szíve,
Halála által, kő lett, érzéketlen;
S ha nincsen érzés a szív birtokában,
Az ember mit keressen a világban?
70 Nem volt a lányka sem sokáig földi,
Lefekvék, honnan senki fel nem költi.
És a szegény, az árva, árva szolgál,
Tüntén egyetlen gyönyörűségének,
Az élet terhét hogy viselte volna?
75 Végét vetette terhes életének.

III.

Az éjszakának sirnyító felében
Fölkél a szolgál, és a helyre mégyen,
Hová temették a kedves leánykát;
Akarja látni élte szép bálványát.
80 De a leánnyal nincs találkozása,
Mert a leány a sírből szinte eljár,

Hogy a lovagnak szellemét meglássa,
S ott vár, ott vár, de szinte hasztalan vár;
Mert a lovag száll messze, messze tájra,
Elszáll megnézni: rab-e még hazája?

Pest, 1845. [szept. 10—22.]

393. ISMERJETEK MEG!

Ismerjete meg végre: ki vagyok?
Álarc alatt volt mostanáig képem.
De már meguntam én álarcomat,
És azt most ünnepélyesen letépem!

5 Olvastátok vidám dalaimat?
Azt gondoljátok, hogy lelkemből írom?
Oh, dalaimban a kedv, nevetés,
Csak olyan ez, mint a virág a síron.

Kivül a síron nyílik a virág,
10 S belül a sirban féreg és halott van;
Igy írtam én enyelgő dalokat,
Míg lelkem haldokolt a fájdalomban.

De többé nem leszek komédiás,
Ki víg pofákat vág a közönségnek,
15 És odabenn a színpalak között
Arcán kinszenvedés könyűi égnek! —

Oh nem, ez még sem szép határozat!....
Muljék olly gyorsan, a milly gyorsan támadt.
Szenvedjen bár szívem: a víg dalok
20 Ne szűnjenek meg.... hátha általok
Kissé vidítom szomorú hazámat.

Pest, 1845. [szept. 18—22.]

394. BÚM ÉS ÖRÖMEM

Nincsen olly bú,
Mint az én búm.
Oh ha én busúlok!
Keblem egy oroszlánbarlang,
5 S szívem benne bárány;
Szaggatják az éhes oroszlánok
Fogaikkal, körmeikkel.
Vérét isszák,
Csontját rágják
10 És velőjét szíják
E szegény báránynak az
Éhes oroszlánok. — —
Olyan öröm sincs,
Millyen az én örömem.
15 Oh mikor én örülök!
Keblem egy édeni kert
S rózsza e kertbe' szívem.
Napsugarakkal,
Tarka lepékkel
20 Játszik e rózsza,
S zeng körülötte
A csalogány.
És jön egy angyal,
És leszakítja e rózsát,
25 S illeti csókkal,
S keblire tűzi,
S véle az égbe röpül!

Pest, 1845. [szept. 18—22.]

395. EGY FIATAL IRÓHOZ

Idvezellek, ifju pályatárs,
Pályatársam s szeretett barátom!
Egykor én te rólad jósolék,
S jóslatom most teljesedni látom.

5 Láttam egykor egy kis felleget,
S megmondtam, hogy ebből fergeteg lesz.
E kicsiny felhőcske te valál,
És most villámterhesen közelgesz.

Jőj és ontsd lelked villámait,
10 S lángjaikkal gyujtsd föl a világot;
Rendüljön meg a föld, a midőn
Mennydörgő jelszódat elkiáltod.

Hogyha majd villámlasz s mennydörögsz,
Jőnek ellened zuduló hangok;
15 Mert ha nagy az égiháború,
Félre szokták verni a harangot.

De azért dúl a vihar tovább
Minden félrevert harang dacára.
Igy, barátom, te se hajts ama
20 Jajveszéklő emberek szavára.

Ekkép kellett volna nekem is
Tenni sokszor ostromolt pályámon.
Én e tehetetlen hangokat
Figyelemre méltatám. Sajnálom.

25 Eh, megtörtént, mit sajnálkozom?
Hadd szorítsam jobbod, ifju bajnok,
Én, ki ilyen rokonszellemű
Pályatárs után már rég sohajtok.

Fölléptél. Ez engem megújít,
30 Hogy a sorompók közt ketten állunk.
Most, barátom, küzdjünk, hadd legyen
Győzedelmünk vagy vitéz halálunk!

Pest, 1845. [szept. 20—22.]

396. ALKU

Juhász legény, szegény juhász legény!
Tele pénzzel ez a kövér erszény;
Megveszem a szegénységet tőled,
De rá'dásul add a szeretődöt.

- 5 „Ha ez a pénz volna csak foglaló,
S még száz ennyi lenne borraivaló,
S id'adnák a világot rá'dásnak,
Szeretőmet még sem adnám másnak!”

Szalkszentmárton, 1845. [szept. 25/26.]

397. A SZERETŐM NYALKA GYEREK....

A szeretőm nyalka gyerek,
Alája termett a nyereg.
Ha viszi a paripája,
Gyönyörűség nézni rája.

- 5 Gyakran látogat meg engem,
Most is amott jön a lelkem;
Ugy megvágat paripája,
A négy körmét majd elhányja.

- Öregbiró lyánya, szívem,
10 Mit kukucsálsz olyan igen?
Mit lesed a szeretőmet?
Ugy sem szeret ám ő téged. —

- Szállj le, kincsem, a nyeregből,
Vedd ki lábad a kengyelből,
15 Ereszd meg a terhelődöt,
Öleld meg a szeretődöt.

Istenem, be ver a szived,
Mert itt van az enyim mellett.
Szived az én kincses ládám,
20 Három faluért sem adnám.

Mulattató, neveltető,
Ha összejön két szerető;
Elbeszélnek végetlenül,
Magok sem tudják, hogy mirül.

25 Jaj de mi zaj van odakint?
Hát biz ott a lovad nyerit.
Hogy elfeledkeztünk róla!
Isten bűnünkül ne rója.

Jól tartottad a lovadat,
30 De már föl is kantároztad.
Még egy csókot, itt az orcám,
Isten hozzád, kedves rózsám!

Kedves rózsám, isten hozzád.
Adjon isten arany zablát,
35 Arany zablát a lovadnak,
Aranyos kedvet magadnak!

Dunaföldvár, 1845. [szept. 25/26.]

398. HEGYEN ŪLÖK....

Hegyen ūlök, búsan nézek le róla,
Mint a boglya tetejéről a gólya.
Lenn a völgyben lassu patak tévedez,
Az én fáradt életemnek képe ez.

5 Elfárasztott engemet a szenvedés.
Be sok bűm volt, örömem meg be kevés!

Bánatomból egy nagy árvíz lehetne,
Örömem kis sziget lenne csak benne.

Fenn a hegyen, lenn a völgyben zúg a szél,
10 Közelget az időjárás ősz felé;
Ősszel szép csak a természet én nekem,
A haldokló természetet szeretem.

Tarka madár nem fütyörész az ágon,
Sárgapiros levél csörög a fákon,
15 Innen-onnan le hull a fák levele....
Bár csak én is lehullanék ő velem!

Holtom után vajon mi lesz belőlem?
Vadfa lenni szeretnék az erdőben;
Ott lenne az én számomra jó tanya,
20 Egész világ engem ott nem bántana.

Szeretném, ha vadfa lennék erdőben,
Még inkább: ha tűzvész lenne belőlem;
Elégetném ezt az egész világot,
Melly engemet mindörökké csak bántott.

Borjád, 1845. [szept. 27/28.]

399. A KÖLTŐ S A SZŐLŐVESSZŐ

Semmi vágyam, semmi kedvem
A borostyánkoszorúhoz!
Magyarország szép leányi,
Szőlővessző-koszorúval
5 Koszorúzzatok meg engem,
Mert a szőlővessző és a
Költő sorsa olly hasonló.
Költő és a szőlővessző
A világnak adja lelkét.
10 Szőlővessző lelke a bor,

A költőnek lelke a dal.
Lelkünket ha általadtuk
Borban, dalban a világnak:
Elhervadunk, elenyészünk.
15 És midőn már elenyészünk:
Lelkeink, a bor s dal mellett
Vígad a világ — — — —

Borjád, 1845. [szept. 26—okt. 7.]

400. SZERELEM ÁTKA

Te vitéz Barangó, hova olly vágatva?
Mért öltöztél fényes hadi páncélobba?
Mért fényesebb szemed fényes páncélnál
S kezekben villogó kardod acélánál?

5 Vitéz Barangónak leszen útja hosszú,
Azért megy sebesen, mint halálos bosszu,
De nem bosszu úzi, hanem a szerelem,
Azért a tündöklő szikra szemeiben.

Szép szeretője van vitéz Barangónak,
10 Híják szeretőjét a szép Ildikónak.
Ildikónak arca szép, mint az ég boltja;
Szeme, mint a nap, a csillagot kioltja.

Barangó szerette őt véghetetlenül,
Föl is szólította: menjen hozzá nejlül.
15 Ildikó felele: „Kezem neked adom,
Hogyha teljesíted három kívánatom.

Hozz nekem az égből szivárványdarabot,
Menyasszonyi ruhát majd abból varratok;
Hozz nekem rózsákat a hajnal kertébül
20 Koszorúnak főmre nászi ékességül;

Végső kívánságom a göncölszekere,
Ezen üljek, hogyha megyünk esketőre.
Ha teljesíted e három kívánságot,
Férjem leszel, veled élek házasságot.”

- 25 Imezek valának Ildikó szavai.
Barangó alig hogy hallá kimondani,
Paripáján termett s gyorsan elrobogott,
S hozott először is szivárványdarabot.

- Azután berontott a hajnal kertébe,
30 És a legvirítóbb rózsákat letépte.
Sok bajába került mindezt végbevenni,
De vitézségének nem állt gátul semmi.

- Most megyen harmadszor, a göncölszekerért.
Magára öltötte minden jó fegyverét;
35 Ha szép szóval meg nem kapja, a mit akar,
Erőszakkal vívja ki a fegyveres kar.

- Szép Tündérországból éktelen sok a kincs,
Hanem hát a göncölszekérnek párja nincs;
Őriztetik is ám a fenevadakkal,
40 Meredő körmökkel, tátongó szájakkal.

Barangó oda ér, kéri a szekeret;
De mihelyest kérő beszéde megeredt,
Végét nem is várva, neki rohantanak
Dühös méreggel az őrző fenevadak.

- 45 Esztendeig harcolt Barangó hős keze,
Mig elhullt a szekér egész őrizete,
Mig kivívta a nagy és véres diadalt,
A mellybe maga is majd hogy bele nem halt.

- Ekkoron Barangó nem is tett egyebet,
50 Az istálóból négy tátost kivezetett.

A legszebb négy tátost vezette ki onnan,
S befogta őket a szekérbe legottan.

A gyémántos gyepelőt ragadta kezébe,
Csillagsugárostort a másik kezébe,
55 Saját paripáját saraglyához köté,
Ugy hajtott serényen szeretője felé.

Szeretője addig, szép Ildikó, mit tett?
Gondolta Barangó: búsan várja őtet.
Gondolta Barangó: „szivem Ildikója,
60 Ne marjon a bánat fulánkos kigyója!

Nem marjon a bánat fulánkos kigyója,
Közeledem immár, szivem Ildikója!
Közeledem hozzád szép göncöl szekeren,
És boldog vagyok, mert kezed megnyerem én.”

65 Ne félj, jó Barangó, Ildikó nem búsul,
Vigad ő más karján kicsiny magzatostul,
Van már kis magzata, van már férje neki,
Jösz-e te, vagy nem jösz? nem igen keresi.

Feledte Ildikó régen ígéretét,
70 A jött-ment Kevének adta szivét, kezét.
Keve bírja mostan azt a boldogságot,
Mellyért kezed fáradt és szived sovárgott.

Ildikó most is ott ül Keve ölében,
Egymást csókolgatják, ölelgetik épen.
75 A mint ezt meglátja jó Barangó vitéz,
Nincs ereje szólni, csak merőn áll és néz.

De föllázad a vér félholt nyugalmából,
Barangónak összeszorult szive tágul,
Eszeveszett harag fut égő agyába,
80 Kirántja szablyáját és megindul lába.

A két szeretőnek borsózott a háta,
Mikor a vitézt így közeledni látta,
Egymás kebeléről gyorsan fölriadnak,
Megszökni előle a szilaj haragnak.

- 85 Hős Barangó erre kardját elvetette,
És illy szókat ejtett nagy gúnnyal nevetve:
„Nem érdemlitek meg, hogy ezen kar által
Ismerkedjete meg a méltó halállal!

- Nem fogja szivetek kardom hegye érni,
90 Te szószegő asszony, te csábító férfi!
De a mi átka van a széles világnak,
Ha isten meghallgat, mind reátok szállnak.

- Mind kettőtök élte legyen halhatatlan,
Hogy szenvedhessetek örökös kinokban.
95 Éljete, mig eljön az üstökös csillag,
Mellytől a rengő föld sarkai bomolnak.

- Kivánom: váljatok kővé mind a ketten,
Szivetek a kintól hogy meg ne repedjen.
Te csábító férfi, a mint most kebled ég:
100 Azt olyan mértékben örök lángok egyék.

S te szószegő asszony, bűnbánó könnyeid
Szünetlen folyjanak a világ végeig,
És a patakba, melly szemeidből ered,
Könnyed patakjába fuladjon gyermeked.

- 105 S az én életem is legyen halhatatlan,
Hogy kínaitokat váltig kacaghassam!”
Barangó vitéz az átkot így végezte,
Meghallgatta isten s beteljesítette.

- Kösziklakká váltak Ildikó és Keve.
110 Csábító Kevéből tűzokádó leve,

Hányja magából a tüzet szakadatlan,
Mai nap is hányja s jajgat a kinokban.

És a melly Ildikó volt egykor, a hegyből
Kiapadhatatlan két forrás buzog föl,
115 A forrásokba fult be kicsiny magzata,
Kit isten a völgyben fává változtata.

Barangóból pedig sötét fergeteg lett,
Melly ottan borong a két átkos hegy felett.
Mig Ildikó sír, és mig Keve lángol s nyög,
120 Reájok Barangó rettentőn mennydörög.

Borjád, 1845. [szept. 26—okt. 7.]

401. A CSÁRDA ROMJAI

Te vagy, oh szép alföld végtelen rónája,
Lelkem legkedvesebb mulatótanyája.
Az a görbe felföld hegy- és völgyeivel
Könyv, mellynek számtalan lapját forgatni kell,
5 De te, alföldem, hol hegy után hegy nem kél,
Olyan vagy, mint a nyílt, a fölbontott levél,
A mellyet egyszerre általolvashatok;
S vannak beléd irva szép, nagy gondolatok.
Mint sajnálom én, hogy egész életemet
10 Itt kinn a pusztákon töltenem nem lehet!
Itt szeretnék élni a puszták közepin,
Mint Arábiában a szabad beduin.
Pusztá, pusztá, te vagy a szabadság képe,
És, szabadság, te vagy lelkem istensége!
15 Szabadság, istenem, még csak azért élek,
Csak azért, hogy egykor érted haljak én meg,
S síromnál, ha érted onthatom véretem,
Meg fogom áldani átkos életemet.
De mi ez?...sír...halál...hova nem vetődtem!
20 Nem csoda különben, mert rom van előttem.

- Nem váromladék ez. Csárdának romjai.
Hanem hiszen azt az idő nem keresi:
Melly'k milyen épület? vár-e avvagy csárda?
Ennek is, annak is reá lép falára;
- 25 S hova az idő lép, omlik, ha kő, ha vas,
És neki semmi nem alacsony, nem magas. —
Hogy van, hogy e csárda kövekből épüle?
Holott kőtermésnek nyoma sincs körüle.
Itt régente falu avvagy város állott,
- 30 Míg nem nyögte hazánk a török rabságot;
(Szegény Magyarország, szegény édes honom,
Be sokféle bilincs volt már lábaidon!)
E hajdani várost földúlta az ozmán,
Kő kövön nem maradt, csak az isten házán.
- 35 A templom maradt meg — de az is betegen —
Hogy a pusztulásnak gyászolója legyen.
És gyászolt a templom több hosszú századot,
Míg végre bujában össze nem roskadott.
Hogy haszna ne vesszen széthullott kövének,
- 40 Belőle e helyen csárdát építének.
Az isten házából csárda!...és miért ne?
Ott léleknek: testnek szolgált itt enyhére.
És nem úgy részünk-e a test, mint a lélek?
Egyenlőn kedveznünk kell mind a kettőnek.
- 45 Az isten házából csárda!...és miért ne?
Itt és ott élhetünk az isten kedvére;
S láttam én csárdákban tisztább szíveket már,
Mint kit naponként lát térdelni az oltár. —
Csárda, eldőlt csárda, még mikor te benned
- 50 Utasok vigadtak, utasok pihentek!
Fölépít tégedet újra képzeletem,
S vendégidet színről színre szemlélhetem:
Itt görcsös botjával egy vándorlólegény,
Ott zsiros subában egy pár szegény legény,
- 55 Itt hosszú szakállal egy üveges zsidó,
Amott egy drótos-tót s több ilyen borozó.
Hát a szép csaplárné fiatalságával?
Mostan ölelkezik egy hamis deákkal,

Kinek a bor kissé megzavarta fejét,
60 De a szép menyecske még jobban a szivét.
S hol a vén csaplár, hogy ezért föl nem pattan?
Kinn a kazal végén álmodik nyugottan....
Kazal végén akkor, most már lenn a sírban,
És a szép fiatal menyecske is ott van,
65 És a hamis deák s mind, kik itt boroztak,
Ők valamennyien már rég porladoznak.
A csárda is vénült, vénült és roskadott,
Leüté fejről a szél a kalapot,
A födelet.... ekkép áll hajadon fővel,
70 Mintha urával beszélne, az idővel,
S kérné alázattal, hogy kissé kimélje;
Hanem sikertelen esdeklő beszédje.
Dűledez, dűledez; félig ismerni csak:
Mellyik volt az ajtó, mellyik volt az ablak.
75 Még áll s emelkedik az éghez kéménye,
Mint a haldoklónak utósó reménye.
Pincéje beomlott, a kút is mellette,
Honnan az ostorfát valaki elvitte;
Csak az ágas és a gém van meg épségben,
80 Egy mogorva sas ül a gém tetejében.
Legmagasabb hely a pusztán e gém vége,
Azért ült föl a sas ennek tetejébe.
Fönn ül és merően maga elé bámul,
Mintha gondolkodnék a mulandóságrul.
85 Fölötte lángol a nap, az égnek ifja,
Lángol, mert kebelét a szerelem vívja;
Szeretője, a ki epedve néz rája,
Délibáb, a puszták szép tündérleánya.

Szalkszentmárton, 1845. [okt. 8—16.]

402. VÁLTOZÁS

Nem úgy van, a mint volt. A földön
Minden mindegyre változik.

Multam s jelenkorom két testvér,
S egymást tán meg sem ismerik.

- 5 A tenyeremben hordtam egykor
Szívem, barátsággal tele;
Nem volt szükség, hogy kérjék tőlem:
Magam kínáltam mást vele.

- Mostan ha kérik szívemet sem
10 Adom; nem adom senkinek.
Azt hazudám, ha jőnek hozzám:
„Nincsen szívem, eredjetek!”

- Egykor ha szerelemre gyúltam:
Plátói szerelem vala.
15 Olly szentül hittem, hogy minden lány
A mennyországnak anyala.

- Azt hittem!....most tudom, hogy inkább
Ördög, mint angyal a leány;
S nem sírok, ha nem kellek egynek,
20 Akad helyette akarhány.

A hazaszeretet napom volt,
Melly melegíté lelkemet;
S mi mostan? holdvilág, melly sárga
Hideg sugárt arcomra vet.

- 25 Egykor ha a világ megbántott,
Kiváncozám a sírba le;
Most, épen mert bánt, élni vágyok,
Dacolni van kedvem vele.

- Agyag voltam, hig, engedékeny,
30 Egy ujjal is átszúrható;
Márvány vagyok.... ki rám lő: rólam
Rá visszapattan a golyó.

Fehér bor, szőke lány, fényes nap
Hatottak egykor lelkemig;
35 Vörös bor, barna lány, sötét éj,
Kedvem most bennetek telik!

Szalkszentmárton, 1845. [okt. 8—16.]

403. SORSHUZÁS ELŐTT

Kétszázezer forint! reá
Gondolni is alig merek.
Nagy úr leszek, mennykő nagy úr,
Föltéve persze: ha nyerek.

5 Vajon hová teszem e pénzt?
Mindenh'á, csak ládámba nem!
Meg nem penészedik az én
Ládámban, hiszem istenem.

A mint nyerek: elnyargalok
10 Tóth Gáspárhoz nagy hirtelen,
És e jó urnál eddigi
Kontóm szépen lekvittelem;

Aztán (most már kész pénzemért!)
Jó téli öltönyt varratok;
15 Mert közel a tél, s mostani
Ruhámban meg is fagyhatok.

Milly jól esik majd: ha fogat
Vicsorgat én rám a hideg,
Haha! milly jól esik: fület
20 Mutatni ő kegyelminek.

Ugy ám, de hát ha nem nyerünk?....
Ha nem nyerünk: isten veled,

Jó téli öltöny! — de se baj,
Megszoktam már a hideget.

[Pest, 1845. okt. 20. előtt]

404. M. E. KISASSZONY EMLÉKKÖNYVÉBE

Legboldogabb perc életünkben az,
(Még nem próbáltam, ámde úgy hiszem)
Ha kedvesünkkel oltárhoz megyünk.
S neked maholnap e sorsod leszen.
5 Megállítnám, ha volnék Józsue,
Megállítnám itt a napot, időt,
Hogy mindörökké ily boldog lehess,
Minő ekkor léssz az oltár előtt.

Pest, 1845. [nov. 20. előtt]

405. LEHEL

Mellyik szerelmes nem választ magának
A számtalan közül egy csillagot?
És mellyik költő nem választ magának
A számtalan közül egy bajnokot?
5 Ezt Toldy Miklós, azt Kont lelkesíti;
Ki a vitéz, ki engem föltüzel?
Ki e vitéz?... a kúrtharsogtatással
Országokat reszkettető Lehel!

Ez volt a hős, ez volt a kürt!.... e hősnek
10 Halála egy nagy égzengés vala;
Kilencszáz év mult, és ez égzengésre
Most kél a viszhang: lantomnak dala.

Ti jászok és ti kúnok, hallgassátok,
Mert, úgy hiszem, legjobban érdekel
15 Titeket, ő, a kúrtharsogtatással
Országokat reszkettető Lehel.

Mi a legjobb köszörűkő? a bosszu;
Ez fente meg a magyar kardokat.
Mi a leggyorsaabb fergeteg? a bosszu;
20 Ez hordja mostan a magyarokat.
Éles kardokkal, szélvészrohanással
A németek földére érnek el;
Elől száguld a kúrtharsogtatással
Országokat reszkettető Lehel.

25 Hiába fented kardodat, magyarság!
Felsőbb hatalom eskütt ellened.
Harcod koporsó, óriás koporsó,
A mellybe dicsőséged temeted.
Nagy lakomája volt ez a halálnak,
30 S kit el nem költe: mint rab vesztegel.
Ezek között a kúrtharsogtatással
Országokat reszkettető Lehel.

„Akasztófára!” dörg a német császár,
„Akasztófára a zsványokat!
35 Haha, hittétek-e ti száraz fák, hogy
Teremni fogtok még virágokat?
Lám, kivirúltok újolag. — Mivelhogy
A vezér elsőséget érdemel:
Előre hát, te kúrtharsogtatással
40 Országokat reszkettető Lehel!”

Kilépe a hős: „Isten néki, császár,
Függjek koszoruként ez oszlopon. —
Német vagy, nem t'om: lesz-e emberséged?
Meghallgatod-e végkivánatom?

45 Szeretnék még egyszer kürtömbe fujni,
Vén bajtársamtól hadd bucsúzzak el!”
Ekkép beszélt a kúrtharsogtatással
Országokat reszkettető Lehel.

Megkapta kürtjét s úgy megfujta a hős,
50 Hogy a császár megsiketült bele,
Megsiketült és eldőlt... innenonnan
Kilencszáz éve, s még föl sem kele.
Nem is kel ő fel többé. — Jászberényben
Még megvan a kürt csorba élivel,
55 Mit megcsorbított a császár fején a
Győzöttek is még győzelmes Lehel.

Pest, 1845. [okt. 15—nov. 25.]

406. ÖRÖK ÖLELKEZÉS

A téren kettős sírhalom van,
Fölöttök egy-egy zöld bokor;
Egymásra hajlanak, miként ha
Két szerető szív összeforr.

5 Igen, két szerető szív szálla
Pihenni e két domb alá,
Mídön a háborgó életnek
Kemény harcát kiharcolá.

Egymás mellé temetteték a
10 Hú szeretők itt magokat,
Hogy egyesülve legyenek, mint
A földön, úgy a föld alatt.

És egyesülve maradának.
Melly a sírhalmokon növe,

- 15 A két ölelkező bokorfa
A két szerelmes szelleme.

Pest, 1845. [okt. 16—nov. 25.]

407. FORRÁS ÉS FOLYAM

Szelíd a forrás habja s dalai
Beillenének csengetyű szavának.
Illyen szelídek és csengők valának
Ifjúságomnak első hangjai.

- 5 Akkor kedélyem a forrás vala,
Mosolygó tükre a szép mennyországnak,
Nap, csillagok s hold bele láthatának.
Szivem volt a forrás vig, fris hala.

- De a kis forrás most már nagy folyam,
10 Csengő szavát s nyugalmát elvesztette,
Vészek kergetnek vészeket fölötte,
S belé a mennynek nézni hasztalan.

- Ne nézz beléje, oh menny, hasztalan!
Magad most benne ugy sem láthatod meg,
15 Mert az csatáitól a fergegnek
Mind fenekiglen fölforgatva van.

- És mit jelent e vérfolt a vizen,
E vérfolt a haboknak közepette?...
Horgát a vad világ beléd ütötte,
20 Te vérzel, árva hal, szegény szivem!

Pest, 1845. [okt. 16—nov. 25.]

408. A JEGYGYÜRŰ

„Isméred e gyűrűt?
Aranymives barátom!”
— „Ismérem jól, uram,
E gyűrűt én csináltam;

5 Azt is tudom, kinek
Számára készítetted?
Az szép leányka volt,
És aztán hitvesed lett.”

— „Igen, szép lyányka volt,
10 És aztán hitvesem lett.
De megszegé hitét
S mással kötött szerelmet.

E gyűrű rosz helyen
Volt ujján; visszavettem.
15 Legdrágább kincsem ez,
Jobb helyre kell hát tennem.

Ezennel önts golyót
E gyűrűből barátom!....
....Fegyverbe töltöm azt,
20 S szívem, beléd bocsátom.”

Pest, 1845. [okt. 16—nov. 25.]

409. A HAZÁRÓL

Lement a nap. De csillagok
Nem jöttenek. Sötét az ég.
Közel s távolban semmi fény nincs,
Csak mécsvilágom s honszerelmem ég.

5 Szép csillag a honszeretet,
Gyönyörűségesen ragyog.
Szegény hazám, szegény hazám te,
Neked kevés van ilyen csillagod.

Mécsemnek lángja mint lobog!
10 Mitől lobog? mi lengeti?
Éjfél ütött. Ti lengtek itten
Mécsem körül, ti népem ősei!

Mintha nap volna mindenik,
Olly tündöklők e szellemek,
15 Tündöklők, mert hisz a dicsőség
Sugármezébe öltözködtének.

Ne nézz ősidre, oh magyar,
Ki most sötétségben vagy itt,
Ne nézz ősidre, e napokra....
20 Szemeid gyöngék.... a napfény megvakít.

Hazám dicső nagy ősei,
Ti földetrázó viharok!
Ti egykoron a porba omlott
Európa homlokán tomboltatok.

25 Oh nagy volt hajdan a magyar,
Nagy volt hatalma, birtoka;
Magyar tenger vizében húnyt el
Éjszak, kelet s dél hullócsillaga.

Csak hogy rég volt, midőn magyar
30 Fejekre termett a babér;
A képzelet sebes szárnyú sas,
Elfárad még is, mire oda ér.

Olly rég elhervadt a babér
A magyaroknak homlokán,

- 35 Hazám, olly rég voltál te nagy, hogy
Nagyságod híre csak mese talán.

Már rég nem sírtam, s íme most
Pillámon egy könny rengedez.

- Magyar nép, vajon hajnalodnak
40 Vagy alkonyodnak harmatcseppje ez?

Magyar dicsőség, mi valál?
Hullócsillag? melly tündökölt,
Aztán lehullott a magasból
És mindörökre elnyelé a föld.

- 45 Vagy üstökös vagy, oh magyar
Dicsőség! melly jött s távozék,
Hogy századok multával újra
Lássák fényét a népek s rettegjék?

Pest, 1845. [okt. 16—nov. 25.]

410. MEGPENDÍTEM....

Megpendítem hónapok multával
Még egyszer szerelmi lantomat;
Még ez egyszer, egyszer és utószor,
Mert ezentúl hangot ő nem ad.

- 5 Nem pazarlom én többé leányra
Dalaimat, érzeményimet.
Érzéketlen bábak a leányok,
Szívet és dalt nem érdemlenek.

- Nem beszél vak indulat belőlem;
10 Csendes elmém higgadt szózata,
Megszűnt már a vész, melly nem viszonzott
Szerelmem kínjából támada.

Tiszta szemmel nézek a jövőbe,
Nem lebeg rajt szenvedély köde,
15 Melly előlem annyi szép virányt, de
Annyi pusztá tájt is elföde.

Tiszta szemmel nézek a jövőbe,
Jaj de mit lát, mit lát ott szemem?
Azt, hogy nincs már semmi szépet látnom....
20 Nincs barátság, nincs ott szerelem!

Egyedül, e roppant nagy világtól
Elhagyatva, szeretetlenül,
Máriusként, a ki számüzötten
Egy országnak omladékin ül!

25 Nem lehet, hogy én még ne szeressek,
És hogy engem ne szeressenek.
Bármilly hideg a világ: szívem még
Nem fagyott meg, szívem még meleg.

Lesz leány még, kell leánynak lenni,
30 A ki éreztesse majd velem,
Hogy áldás az átkos élet, mellyben
Van egy percnyi boldog szerelem!

Pest, 1845. [okt. 20—nov. 25.]

411. REMÉNY

Mi a remény?...förtelmes kéjleány,
Ki minden embert egyaránt ölel.
Ha rá pazarlod legszebb kincsedet,
Az ifjúságot: akkor elhagy, el!

Pest, 1845. [okt. 16—nov. 25.]

412. A SIVATAG KORONÁJA

Ollyan, mint vén királynak
Feje, a sivatag;
Hajszájai, a fűvek,
Csak gyéren inganak.

- 5 E vén királyi fõn egy
Nagy tölgy a korona.
Ha megszólamlanék, sok
Századról szólana.

- Megszólamlott végtére.
10 Kóbor felhõ jöve;
Elfáradott, s leszálla
Pihenni fölibe.

- Ez kérte, mondaná el
Élettörténetét,
15 És a felhõnek a tölgy
Következőt beszélt:

* * *

- „Távol világ regényes bércein
Virágozának boldog őseim.
Anyám — közel hozzá az égi bolt —
20 A vadonerdő legszebb fája volt.
A fergeteg beléje szeretett,
S mivel szerelme célt nem érhetett:
Anyámra — oh mi aljaslelkűség! —
Szegény anyámra bosszut esküvék.
25 És teljesíté. Ottan függtem én
Testvéremmel szülőnk kebelén;
Letépe minket és szétkergetett
A bosszujában rémes fergeteg.
Idáig úzótt engem haraga,
30 E sivatag magába fogada,

Felnöttem itten és sok századot,
Láttam már, a mint jött és távozott.
Ah, milly unalmas hosszú életem!
Csak szomorúság széttékintenem;
35 Bár merre nézek: látnom nem lehet
Szegény anyámat és testvérimet.
Koronként jönnek hozzám emberek,
Javokra vagyok, a mint lehetek.
Ki nyáron jó, midőn nap égeti,
40 Szolgállok hűvös sátorúl neki;
Ha jönnek erre tél-idő alatt,
Adok tüzelni száraz ágakat,
S a kit kétségbeejte a világ,
Jön s fölakasztja én reám magát. —
45 S ezzel végeztem. Eddig terjede
Hosszú életem rövid története.
Éltemnek is bár vége volna már!
A fergeteg, melly ide-ide jár,
A fergeteg, e régi ellenem,
50 Nem győzhetett meg, nem bírt én velem.
S a hőst, ki annyi századéven át
Olly bátran, olyan rendületlen állt,
E hőst mi fogja most eldönteni?
Önnön keblének hitvány férgei!
55 Oh isten, isten, a ki alkotál,
Hát nincs számomra nemesebb halál?”

* *

Im ezt beszélte a tölgy.
Fönn űlt a tölgytetőn
A felleg, s a beszédet
60 Hallgatta részvevőn.

Részvétből, szánalomból
Villámot vett elé,

Az árva tölgyre sujtá
S azt porrá égeté.

Pest, 1845. [okt. 16—nov. 25.]

413. PUSZTAI TALÁLKOZÁS

- Sík a puszta, mint a pihenő tó.
Közepén megy gazdag úri hintó.
Megy a hintó még pedig vágatva,
Mintha villám volna bele fogva.
- 5 Van beléje fogva négy paripa.
Az út olyan, mint a pallós szoba.
De a jó út s jó lovak dacára
Most a hintó hirtelen megállta,
Elválták-e a négy hámistrángot?
- 10 Vagy a kerék mély kátyúba vágott?
Sem az egyik, sem a másik biz a!
Hanem ott termett a puszták fia,
Ottan termett a puszták királya,
A haramja; egy nagyot kiálta,
- 15 S pisztolyt vett ki a nyeregkápából.
Azért áll a hintó és nem mozdul.
A haramja gyöngé sikoltást hall,
Azt gondolja, hogy talán madárdal,
És körülnéz és be a hintóba,
- 20 Hát ott van a madár, a ki szóla;
Szép kis madár, gyönyörű menyecske,
Talán nem is él, csak úgy van festve.
„Könyörülj!” szól, s tovább esdekelne,
De elvette hangját ijedelme.
- 25 A haramja lelkesen néz rája,
S ilyen nyájas szókra nyílik szája:
„Ne rettegjen, tekintetes asszony!
Nem gátolom, hogy tovább utazzon.
De mielőtt innen odább menne,
30 Kérem szépen, nézzen a szemembe!”

És az asszony félénk bátorsággal
Farkasszemet néz a haramjával,
Ki közelebb lépett, és megint kért:
„Tegyen meg még egyet kedvemért;
35 Engedje megfognom szép kacsóját....
Megengedi? megengedi tehát?
Oh köszönöm, köszönöm!....de hátha
Volna még egy esdeklésem hátra?
Egyetlen egy....azután utazzon....
40 Csókoljon meg, tekintetes asszony! —
Arca pirul....harag ez vagy szégyen?
Oh akármilyen, csak harag ne legyen;
Ne váljunk el haragban egymástól,
Inkább lemondok e kívánságról.
45 A csók úgy is, ha erőtetve jó,
Olyan, mint a korán szedett szőlő.
Teens asszony, isten áldja meg hát!
Felejtse el a szegény haramját,
A ki, a ki....” itt megszakadt szava,
50 De érezte sarkantyúját lova,
Egyet ugrott és vágatni kezdett,
Meg sem állott, a míg este nem lett.

Pest, 1845. [okt. 16—nov. 25.]

414. HOGY VAN, HOGY AZT A SOK GAZEMBERT....

Hogy van, hogy azt a sok gazembert
Egytől egyig föl nem kötik?....
Tán csak azért, mert annyi fája
Nincs a világnak, hogy reája
5 Akasztathatnék mindenik.

Oh mennyi, mennyi a gazember
E földön!.... én megesküszöm:

Ha mind esőcseppé változnék,
Negyven nap, negyven éjjel esnék,
Támadna egy új vízözön.

Pest, 1845. [okt. 16—nov. 25.]

415. JÓKAY MÓRHOZ

- Miért szeretsz te engemet,
Kit annyian gyűlölnék?
S én, a ki annyit gyűlölök,
Téged miért szeretlek?
5 Szeretlek téged, oh barátom.....
Nem, nem barátom!....megbocsáss,
Hogy e gúnynévvel illetélek;
Mert a jelenkor gyermekének
E szó „barát” csak gúnyolás.
- 10 Percenként jobban-jobban el-
Sötétül láthatárom,
De én éltemnek éjjelét
Nem rettegem, sőt várom....
Hisz annál fényesebb a csillag,
15 Minél sötétebb az éjszaka.
Tudom, mert a szív mondja nékem:
Te léssz sötét, kietlen éjem
Hamvadhatatlan csillaga.
- Nem hiszek én már senkinek,
20 Nincs senkiben bizalmam,
Mert életemben sokszor, ah,
Oly sokszor megsalattam.
Bizalmam várát fölgyújtották,
Ledöntötték az emberek;
25 Romjai között egy ép oszlop van:
Te állasz ott....csak te....magadban.....
Téged le nem dönthetnek.

Szentül hiszem, ha a világ
Elfordul is szivemtül,
30 Ha a világnak ajakán
Rám átkok átka zendül:
A te ajkadról akkor is még
Reám csak áldás lebben el....
Ha az egész világ egy kéz lesz,
35 Melly eltaszít, miként dögvészest:
Kezed még akkor is ölel.

Tudom, hogy így tesz a világ,
Hogy így fog tenni vélem.
Fejemre köveket hajít,
40 Míg éltemet leélem.
S hóhéraim, ha halva fekszem,
Agyonveretve, egykoron:
Koporsómhoz majd oda lépnek,
S mellyet elébb megkövezének,
45 Babérral földik homlokom.

Oh e babér, a mellyel a
Világ magát gunyolja,
Ez a babér, ez a babér
Velőm égetni fogja.
50 De nem soká tart égetése....
Te, lelkem megmaradt fele,
Hozzám te szinte eljövendesz,
És koszorúmra könnyet ejtesz,
S eloltod lángjait vele.

Pest, 1845. [nov. 2—25.]

416. ÁLMAIM

Irtóztatók koronként álmaim.
Az éjjel is szörnyűket álmodám.
Alig hogy eltűnt egyik álomképem,
Másik mereszte vad szemet reám.

5 Láttam biborban a bűn hőseit,
Tiprott erény volt lábok zsámolya.
Fehérpirosra volt e zsámoly festve:
Szeméből könny, szívéből vér folya.

Láttam kiszáradt sárga arcokat,
10 Sárgák valának, mint az éji hold,
Igen bizony, mert minden arc az éhség
Éjének egy-egy holdvilága volt.

Láttam mellettök fényes arcokat,
Miken a jóllét napja ragyoga;
15 Bokáikon aransarkantyú,...sárga,
Mint amaz éhezők arcúлата.

Láttam halotti ágyon férfiút,
Szívének táján mély seb tátogott.
Saját magzatja ölte meg. De nője
20 Siratja tán a bús áldozatot?

Mit? nője? nője nem siratja őt!
Míg egy szobában a férj álmodik
Halotti ágyon, más szobában a nő
Új szeretőjével bujálkodik.

25 S midőn sírban volt már a férfiú
Eljöttek éjjel az atyafiak,
Feltörték sírja ajtaját, s halotti
Ruhája kincsen megosztotának.

Láttam veszendő, dúlt országokat,
30 Hol kész halál volt a polgárerény,
Hol éj közelge....már pirult az alkony
Hóhérok honfivéres fegyverén.

Láttam ledöntött, rab országokat,
Hol nem hallatszott a rabok jaja,

35 Mert jajgatásukat fölülhaladta
A zsarnokhatalom gúnykacaja.

Im, illyek éji látományaim.
De nem csodálkozom, hogy illyenek;
Mert, a miket szemlélek álmaimban,
40 Történnek egyre és történtenek.

Meddig tart még ez iszonyú világ?
Miért nem jössz, te rontó égitest,
Te üstökös, melly arra rendeltettél,
Hogy tengelyéből a földet kivesd!

Pest, 1845. [okt. 16—nov. 25.]

417. ÁLMOS VAGYOK ÉS MÉG SEM ALHATOM....

Álmos vagyok és még sem alhatom;
Ébren vagyok és még is álmodom.
Gyertyám pislog komorhomályosan,
Mint a lidérc, melly temetőbe' van;
5 S ki nem merem kezemet nyujtani:
Elvenni hamvát vagy eloltani.
Ágyamban fekszem mozdulatlanul.
Elöttem el rém rém után vonul.
Hiába húnyom be szemeimet,
10 Látom még akkor is e rémeket.
És millyen rémek, millyen alakok!
Arcomról hideg izzadás csorog.
Ott mély árokban egy koldús halott,
Fölkél és rájja a koldúsbótót.
15 Kemény. Beléje törnek fogai,
Látom szájából a vért omlani.
Itt egy öreg cigány a derezsen, [!]
Ütik, verik kinoskeservesen,
Vernek le róla húsdarabokat;
20 Fájdalmában, mint a kutya, ugat.

- Hát az mi ott? torony vagy óriás?
 S mit mível? kútat vagy sirgödröt ás?
 Nem sír lesz az, nem. Kút; mert ott hever
 Mellette a nagy százakós veder;
- 25 Most leereszti a roppant vedert....
 Nem víz, de vér, mit e kútból kimert.
 Itt egy ifjú, ki lenyakaztaték,
 Viszi fejét, markolva üstökét,
 S szólván: „nem én, de te vagy a zsvány!”
- 30 Bedobja azt a bíró ablakán.
 Ott akasztófa, rajta csecsemő;
 A csecsemőnek anyja oda jó,
 Megfogja lábát, s húzza, húzza le,
 S körül táncolja a bitót vele.
- 35 Itt egy leány, két béka ül szemén,
 Nyúzott patkány van orrának helyén,
 Hosszú férgemből vannak fürtei,
 S őt félkigyó-félemler öleli. —
 Illy szörnyeket lát lázas képzetem.
- 40 Elkergetném s el nem kergethetem.
 Mindenki alszik, csak magam vagyok
 Nem alvó. Csend van, csak fogam vacog.

[Pest/Szalkszentmárton, 1845. okt. 16—dec. 31.]

418. SZEMERE PÁLHOZ

- Sok van, miben büszkélkednem lehet,
 De büszkeségem mindenek felett,
 Hogy, mint barátod, úgy állok szivednél,
 Bár korra nézve nagyapám lehetnél.
- 5 Tiszteltelek, mint tisztelőd menék
 Hozzád. Te szóltál, hogy ez nem elég,
 Engem ne tisztelj, engemet szeress!
 Mostan szeretlek és tisztellek téged;
 Mind a kettőre vagy te érdemes.
- 10 Mig tiszteletre indit öregséged,

Szeretnem kell ifjúi szívedet....
 Mert nyom nélkül haladt el e felett
 Esztendeidnek terhe, sokasága.
 Hervadhatatlan kebled e virága.
 15 Öreg barátom fiatal sziveddel!
 Fa vagy te, mellynek elhullt levele,
 A mellyet már a téli hó lepett el,
 De rajta vígan zeng a cinege.
 S bár késő este van már életedben,
 20 Szemed még most is tisztán s messze lát:
 Megismeréd a felhők madarát,
 Kit fényes nappal sem láttak meg többen.
 Magamról szólok. — Hah, mig annyian
 Vetnek reám lenéző szemeket,
 25 Kezedben a borostyán lombja van,
 Megkoszorúzni véle fejemet.
 Tedd föl fejemre, tedd e koszorút!
 Ha most nem érdemelném is, talán
 Megérdemelni fogom ezután.
 30 Előttem még olyan hosszú az út,
 S a boldogságról már végkép lemondék,
 Ugy sem találnám meg, hát életem
 Keresésére nem vesztegetem;
 Szívemnek csak egy óhajtása van még....
 35 Erre törekszem, ez a mit kívánok:
 Büszkén nevezzen a haza fiának! —
 Elérem-e e nagy célt? féluton
 Nem roskadok-e össze? nem tudom.
 Tán egy bevégezetlen épület
 40 Lesz életem munkája, meglehet,
 A melly ha készen volna, bele szállna
 A hír, a feledés örök királya,
 Mig így elkezdve, féligmeddig készen
 Csak rövid emlék szűk tanyája lészen.
 45 De ha erőm vágyamnál nem kisebb,
 Ha ezt a hosszú pályát megfutandom,
 S egy nemzet fogja megtapsolni lantom:
 Nem lesz előttem e taps kedvesebb,

Mint az volt, mellyel pályám kezdetén
50 Egy magad által idvezeltetém,
És mint szivednek dobbanása volt,
Midőn szivemre először hajolt.

Szalkszentmárton, 1845. [nov. 25—dec. 31.]

419. AZ ŐRÜLT

— — — — Mit háborgattok?
Takarodjatok innen!
Nagy munkába' vagyok. Sietek.
Ostort fonok, lángostort, napsugarakból;
5 Megkorbácsolom a világot!
Jajgatnak majd és én kacagok,
Mint ők kacagtak, a mikor én jajgattam.
Hahaha!
Mert ilyen az élet. Jajgatunk s kacagunk.
10 De a halál azt mondja: csitt!
Egyszer már én is meghalék.
Mérget töltöttek azok vizembe,
A kik megitták boromat.
S mit tettek gyilkosaim,
15 Hogy gazztettöket elleplezzék?
Midőn kiterítve feküdtem:
Reám borúltak s könnyezének.
Szerettem volna fölgrani,
Hogy orraikat leharapjam.
20 De nem harapom le! gondolám,
Legyen orrok és szagolják,
Ha rothadok, s fúladjanak meg.
Hahaha!
És hol temettek el? Afrikában.
25 Az volt szerencsém,
Mert egy hiéna kiása siromból.
Ez az állat volt egyetlen jóltevőm.
Ezt is megcsaltam.

- Ő combom akarta megenni;
30 Én szívemet adtam oda,
S ez olly keserű volt, hogy megdöglött tőle.
Hahaha!
De hiába, csak így jár,
Ki emberrel tesz jót. Mi az ember?
- 35 Mondják: virágnak gyökere,
A melly fönn a mennyben virúl.
De ez nem igaz.
Virág az ember, mellynek gyökere
Ott lenn van a pokolban.
- 40 Egy bölcs tanított engemet erre,
Ki nagy bolond volt, mert éhen hala.
Mért nem lopott? mért nem rabolt?
Hahaha!
De mit kacagok, mint a bolond;
- 45 Hisz sírnom kellene,
Siratni, hogy olly gonosz a világ.
Az isten is felhő-szemével
Gyakran siratja, hogy megalkotá.
De mit használ az ég könnyűje is?
- 50 A földre hull, a ronda földre,
Hol az emberek lábbal tiporják,
S mi lesz belőle,
Az ég könnyéből?... sár.
Hahaha!
- 55 Oh ég, oh ég, te vén kiszolgált katona,
Érdempézn melleden a nap,
S ruhád, rongyos ruhád a felhő.
Hm, így eresztik el a vén katonát,
A hosszú szolgálat jutalma
- 60 Egy érdempézn és rongyos öltözet.
Hahaha!
S tudjátok-e, mit tesz az emberi nyelven,
Midőn a fűrj azt mondja: pitypalatty?
Az azt teszi, hogy kerüld az asszonyt!
- 65 Az asszony vonzza magához a férfiakat,
Mint a folyókat a tenger;

- Miért? hogy elnyelhesse.
Szép állat az asszonyi állat,
Szép és veszedelmes;
- 70 Arany pohárban méregital.
Én ittalak, oh szerelem!
Egy harmatcseppnyi belőled édesebb,
Mint egy mézzé vált tenger;
De egy harmatcseppnyi belőled gyilkosabb,
- 75 Mint egy méreggé vált tenger.
Láttátok-e már a tengert,
Midőn a fergeteg szánt rajta
És vet beléje halálmagot?
Láttátok a fergeteget,
- 80 E barna parasztot,
Kezében villámösztrókéval?
Hahaha!
Ha megérik a gyümölcs: lehull fájáról.
Érett gyümölcs vagy, föld, lehullanod kell.
- 85 Még várok holnapig;
Ha holnap sem lesz a végítélet:
Beások a föld közepéig,
Lőport viszek le
És a világot a
- 90 Levegőbe röpítem.... Hahaha!

Szalakszentmárton, [1845. nov. 25—dec. 31.]

420. TÉLI ÉJ

- Vad téli éj. Sűrű hópelyhek esnek.
Szélvész ragadja. S hátha nem hópelyhek?
Talán egy őrült gondolatjai?
Vagy összetépett lelkem rongyai.
- 5 Közelg az éjfél. Fenn virasztva várom.
Akkor kísértet látogat meg, három;

Szent háromság, melly egykor vezetett:
A hit, a remény és a szeretet.

Nem élnek többé. Meggyilkoltatának.
10 De éjfelenként sírjokból kiszállnak,
S felém lebegnek halvány képeik,
S a régi szép időt emlegetik. —

Szétszaggatá a felleget a szélvész.
Tekintetem a csillagok közé vész.
15 Ollyan sötétpiroslók fényeik,
Mikéntha vércsepp volna mindegyik.

S ki mondja meg: nem vércsepp-e a csillag?
Hisz itt a földön olly sokat gyilkolnak.
Ábelszivek fölfeccsent vére ez,
20 Mit a zsvány föld csillagnak nevez. —

Vesztett szélvész, te még mindegyre tombolsz,
A fellegekbe és hajamba markolsz;
Ki akarod tán tépni fűrtimet?
Ah, tépd ki inkább, tépd ki szívemet!

25 Hogy dobog e szív! — szinte félek tőle, —
Ugy, mint a kő, melly várromokról dől le,
Vagy mint a koporsónak födele,
Ha a halottat szögezik bele.

Koporsó vagy, koporsó vagy te keblem,
30 A mellybe szívem élve eltemettem.
Oh szív, te élő eltemettetett!
Ki írhatná le gyötrelmeidet?

Megszűnt a vész, a hold is fönn az égen.
Már béke és fény lebeg a vidéken.

- 35 Haza mehetek hát s lefekhetem,
Mert béke és fény nem való nekem.

Szalkszentmárton, 1845. [nov. 25—dec. 25.]

421. TÁVOZOL HÁT, IFJUSÁGOM?

Távozol hát, ifjuságom?
Oh bízvást távozhatol,
Nem siratlak. Búcsúm tőled:
Keserű, hideg mosoly.

- 5 Nem valánk mi jó barátok.
Úr voltál te, én kutyád;
Korbácsoltál, uszítottál
Egyre tüskén-bokron át.

- Néha dobtál irgalomból
10 Száraz csontokat nekem;
S akkor büszkébb voltam, semhogy
Alamizsnád elvegyem.

- Távozzál hát, ifjuságom,
S halld hozzád végszavamat:
15 Vidd magaddal emléked, vagy
Vidd magaddal átkomat!

[Szalkszentmárton, 1845. dec. vége—1846. jan. eleje]

422. ISTEN CSODÁJA

A meddig a történet csillaga
 Röpíti a multakba sugarát:
 A szem saját kezünkben mindenütt
 Saját szivünkre célzó gyilkot lát,
 5 S ez öngyilkos kéz hányszor szálla ránk!....
 Isten csodája, hogy még áll hazánk.

Igy hordozunk sok százados sebet,
 Keblünk soha be nem gyógyúlhatott;
 Mérget kellett mindenkor innia,
 10 Ki sebeinkre önte balzsamot.
 Valami ros szellemtől származánk!
 Isten csodája, hogy még áll hazánk.

S mig egymást martuk szennyes koncokért,
 Mint a szeméten a silány ebek,
 15 Azt vettük észre csak, hogy ezalatt
 Az oroszok itt termettenek;
 Jött a tatár, jött a török reánk.
 Isten csodája, hogy még áll hazánk.

Ott foly Sajó.... oly görbén kanyarog,
 20 Mint ember, a ki görcsben haldokol;
 Ott haldokoltunk, vérünk ott szivá
 Az óriási nadály, a mogul,
 S holttesteinket fölfalá a láng!
 Isten csodája, hogy még áll hazánk.

- 25 S ott van Mohács.... ott nyomta a királyt
Sárkoporsóba páncéla s lova,
S készült számunkra a ledőlt király
Kardjából a rettentő zabola,
Mellytől még most is ég, és vérzik szánk!....
30 Isten csodája, hogy még áll hazánk.

- Mi lesz belőlünk?.... ezt én kérdezem,
De milly kevesen gondolnak velem.
Oh nemzetem, magyar nép! élted
Mindig csak a jó sorsra bízod-e?
35 Ne csak istenben bizzunk, mint bizánk;
Emberségünkben álljon fönn hazánk!

Szalkszentmárton, 1846. [jan. 1—3.]

423. MINDEN VIRÁGNAK....

- Minden virágnak, minden kis fűszálnak
Jut a napból, ha több nem, egy sugár.
Oh szerelem, te szívek napja, szívem
Egy sugárt tőled csak hiába vár?
5 Nincsen leány, ki engemet szeretne,
Nincsen leány, ki mondaná nekem:
Hideg világ van, lelkedet meghűté,
Jer, melegedj föl forró keblemen!
- Nincsen leány, ki mondaná: fáradt vagy,
10 Bocsásd vállamra bágyadt fejedet!
Nincsen leány, ki véretem lemosná
E homlokról, melly megköveztetett!....
Magam vagyok, mint a szőlő karója,
Mellyről leszáradt a zöld venyige;
15 Madár nem száll rám, csak fölöttem repdes
Sötét eszméim hollóserege.

- Igy foly le majd az ifjuság, az élet,
Igy foly le tőlem árván, egyedül,
Azt veszem észre csak, hogy elfagy vérem
20 A halál hideg ölelésitül.
S ha meghalok, ha megfagyok: szememre
Megkönnyezetlen szemfedő borúl,
S ültetni nem fog senki egy virágot
A sírra, a melly rajtam domborúl.
- 25 Ott hamvadok majd egy kopott fejfánál,
Kopott fejfánál, puszta domb alatt;
Nő ott a kóró, mert meg nem tapossa,
Nem jó megnézni senki síromat.
Meglátogatni csak te fogsz, hogy elzúgd
30 Testvéri búdat, éji fergeget,
Testvéri búdat, mert hiszen testvére
Voltál te lelkem érzeményinek!

Pest, 1846. [jan. 4—16.]

424. MÉRT VAGYOK ÉN MÉG A VILÁGON....

- Mért vagyok én még a világon, ha már
Átélttem minden szenvedéseket?
Végeztem pályám.... mert hiszen az ember,
Hogy szenvedjen, csak azért született.
5 Mért vagyok én még a világon, hisz már
Láttam mindent, mi látható van itt;
Látám a jónak örökös bukását
S a rosznak örök diadalmaid.
- Hallottam már az éhezők nyögését
10 S dorbézolási kurjantásokat,
Hallottam már a csalogányt dalolni
És csörömpölni a rabláncokat.

- Tudom, hogy így volt ezredév előtt s hogy
Ezred multán is ekkép lenni fog....
- 15 Mindent tudok, mindent hallottam, láttam,
Hát mért élek még? mért meg nem halok?

- Vagy tán valólag a világ nem ilyen?
Illy szomorúnak én látom csupán?
Én látom így csak, keresztülnézvén a
- 20 Kétségbesésnek sötét fátyolán?
Mindegy.... elég, hogy én kétségbeestem,
Eleg, hogy én elkárhozott vagyok,
Hogy engem éles, égő körmeikkel
Tépnek, szagatnak a rosz angyalok!
- 25 Szakadj meg, szívem! hagyj el engem, élet!
Fogadj öledbe, mély öledbe, föld!
Borúlj reám, sír! és te, fergeteg, jőj,
Hogy rólam a sírhalmot elsöpörd!
Söpörd el s szórd ki összeporlott csontom,
- 30 S szórd el csontommal hírem-nevemem....
Ne tudja senki sem, hogy egykor ilyen
Megátkozott teremtmény létezett!

Pest, 1846. [jan. 4—16.]

425. A GYŰLDEI IFJAKHOZ

- A honnak egy igaz zászlója van,
Ezt mi álljuk körül,
S ti elhagytok a hon zászlóját?
Elhagyhatátok, oh ifjak, hitetlenül?
- 5 (Szégyen, gyalázat! hát az oroszlán
Rókák fészkébe tér?...)
Silány rongyot hogy cserélhettetek
A haza szentséges, dicső zászlójaért!

Higyétek el, hogy rókafezszek az,
10 Hova beléptetek,
Ha rá más bizonyosság nem volna is,
Elég az, hogy papok tanyáznak köztetek.

Pap és ravaszság, pap és árulás,
Pap és minden rossz ... egy!
15 Ott a gonoszság, ott van a pokol,
A kárhozat, hová illy férfi-szoknya megy.

Okos volt, a ki öltözetjüket
Barnának rendelé,
Fehér ruhát azért nem hordanak,
20 Mert azt sötét lelkök befeketítené.

Mint öltözetjök, lelkök olly setét,
Ők éjszakának gyermeki;
Azért látjátok őket mindenütt
A szabadság, e napfény ellen küzdeni.

25 Hol a szabadság, ott van a haza,
S ti elválhattatok,
E két szentségtől és ollyan korán!
Mert hisz fiatalok vagytok, fiatalok.

Nem jó idők!... a féreg eddig a
30 Vén fákat rágta csak,
Ti ifjak vagytok, ifjú csemeték
És a férgek már is belétek hulltanak.

A férges fát mi várja? rothadás!
Ti hát rothadjatok...
35 Minket levágnak s tűzre tesznek tán,
De lelkünk lesz a láng, melly égbe szállni fog.

[Pest, 1846. jan. 11. és 16. között]

426. A SZÖKEVÉNYEK
(Shelley után angolból)

I.

A jégeső szakad,
Fehérek a habok,
A tajték táncol, és
A villámlás ragyog —
5 El, el!

A mennydörgés ropog,
A forgószél kereng,
Harangok zugnak és
Az erdők rengenek —
10 El, el!

Mint tenger, mozg a föld,
Rajt minden romba dől,
Ember, állat, madár
Elbújt a vész elől —
15 El, el!

II.

„Egy vitorlánk van.... a
Kormányos halovány;
Ki merne szállani
Most csónakunk után?”
20 Az ifju szólt.

A lány felelt: „Evezz,
Taszítsd a csónakot!”
S jégzápor és golyók
Boríták utjokat
25 A tengeren.

A kék őrtűz lobog;
Némán villámlanak
Az elsült fegyverek;
Elnyelte hangjokat
30 A fergeteg.

III.

„ És látsz-e? s hallasz-e?
S nem retteg-e szived?
S nem szállunk szabadon
A vad tenger felett,
35 Én és te?”

Egy tengerészköpeny
Fölöttök a fedél;
Együtt ver kebelök,
És suttognak kevély
40 Örömben.

Mozgó hegyekbül áll
A vészes óceán,
Kelnek s enyésznek a
Habok egymásután
45 Köröskörül.

IV.

A várudvarban, a
Kapusnéhoz közel,
Áll, mint megvert kutya,
És szégyen marja fel
50 A vőlegényt.

Rémes kísértetként
A zsarnok őszapa

Áll a toronytetőn....
Hangjához képest a
55 Vihar szelíd;

S hallatlan átkokban
Kivánja a halált
Lyányának, ki legjobb
És legszebb s a család
60 Végtagja volt.

Szalkszentmárton, 1846. [jan. 16—febr. 20.]

427. TÜNDÉRÁLOM

Sajkás vagyok vad, hullámos folyón.
Hullámszik a víz, reng a könnyű sajka,
Reng, mint a bölcső, mellyet ráncigál
Szilaj kezekkel a haragvó dajka.
5 Sors, életemnek haragos dajkája,
Te vagy, ki sajkám úgy hányod-veted,
Ki rám zavartad fergeteg módjára
A csendriasztó szenvedélyeket.

Elfáradtam már, messze még a part?
10 Melly befogad révébe;vagy az örvény?
Mely nyúgodalmat szintugy ad, midőn
Mélyébe ránt, a sajkat összetörvén.
Sem part, sem örvény nincsen még előttem,
Csak hánykódás, csak örökös habok;
15 Hánykódom egyre a folyó nagy árján....
Ki sem köthetek, meg sem halhatok.

De milly hang ez, milly tulvilági hang,
Melly bévegyül a habzugás közé?
Tán szellem, égbe szálló a pokolból,
20 Hol büntetését már átszenvedé?...

Egy hattyu száll fölöttem magasan,
Az zengi ezt az édes éneket —
Oh lassan szállj és hosszan énekelj,
Haldokló hattyúm, szép emlékezet!.... —

25 Nem voltam többé gyermek, s nem valék
Még ifju. Ez az élet legszebb éve,
Mint legszebb perc, midőn a hajnalégről
Az éj kárpitja félig van levéve.
Sötétség volt még egy felől szívemben,
30 De más felől már pirosan kelének,
Mint a közelgő nap szemeiből
Kilőtt sugárok, a vágyak s remények.

A mire vágytam, bírni is reméltem,
S a mit reméltem, azt el is nyerém;
35 Talán azért, mert nem sok volt.... egyéb sem,
Mint pihenés egy hű barát ölen.
Hű volt barátom, mert hisz ilyenkor még
Nincsen kikelve a rejtett önérdék,
E mindent elrágó hernyója a
40 Baráti hűség virágos kertének.

Barátom hű volt; üritgettem véle
A boldog órák édes poharát,
S a lelkesülés égi mámorában
Sasként röptültem a világon át.
45 S a merre szálltam, minden az enyém volt!
A dúsgazdagság bársony pamlagára
Hajtám le főmet, melyet övezett
A dicsőségnek csillagkoronája.

Illy nagyszerűnek álmodám jövőmet,
50 S már hittem is, hogy ez való, nem álom...
De most egyszerre szívem, melyet a
Világgal tölték meg, tágulni látom;

Szivem tágúla, vagy tán a világ
Kisebbedett? azt nem tudom, de érzem,
55 Hogy kebelemben hézag támadott,
Hézag, keblemnek legmelegebb részén.

És napról napra nőttön nőtt ez ür,
S ez ür miatt nem szállhatott már lelkem,
Félt, hogy mélyébe hull.... s nem kelle többé,
60 Mit eddig olyan lángolón öleltem,
Nem kellett kincs és nem kellett dicsőség.
Mind a kettő olly fénytelen vala!
Olly fénytelen, mint lesz az ég idővel,
Ha elkopik majd csillagfátyola.

65 Nem kelle semmi, még a jó barát sem,
Magam magamnak voltam terhire,
S futottam, mint kit rémek serge üldöz,
Az életzajtól messzi-messzire.
Csöndes magányban keresék tanyát,
70 Sötét erdő völgyébe telepedtem....
Oh e magányban millyen alakok
Lengtek körüllem s szálltak el fölöttem!

Szivembül jöttek e tündéri lények,
Szivemnek nem rég támadt üregébül,
75 Tündéri lények, millyenekre félig
Emlékezém a szép gyermekregékbül.
„Megálljatok! megálljatok!” kiálték,
„Oh, csak egy álljon meg közületek,
Csak addig, mig egy csók s egy ölelés tart!”
80 Nem álltanak meg; mind eltüntének.

Kerestem őket, és meg nem lelém,
Még csak nyomukra sem akadhaték;
Nyom nélkül jártak, olly könnyűk valának,
Könnyebbek, mint a szellő, mint a lég.

85 S minél messzebbre távoznak tőlem,
Minél homályosabban láttam őket:
Annál dicsőbbek voltak, és szívem
Annál emésztőbb sovárgásban égett.

Szívem sovárgott és én sorvadék,
90 Társim nevettek a sápadt fiún,
Csak jó barátom, ő nem nevetett,
Fejét csóválta búsan, szomorún.
Mi lelt? kérdezte; én nem felelék,
Mert hisz magam sem tudtam, hogy mi lelt.
95 Szomjas valék s vizet hiába ittam,
Nem enyhíté viz a tikkadt kebelt.

S meguntam ezt a földi életet,
Melly elvesztette szépségét szememben.
Föl, föl! mondám, a mennybe! a hová
100 Fájó szívemnek tündérnépe lebben;
Föl a mennyekbe! Ha a léget szívom,
Mit ők színek: tán majd e szomj nem éget....
S ha ott is futnak tőlem? ah, utánok
Keresztülbolygom a nagy mindenséget! —

105 Fényes tavasz volt. A mezőn szivárvány,
Égő szivárvány százezer virágbul;
De rám olly búsan néztenek.... talán
Tudták, hogy elkészülök a világbul.
A legnagyobb hegy tetejére mentem,
110 Onnan tekinték föl az ég felé.
Átlátszó kék volt a felhőtlen ég....
Belé láttam.... tisztán láttam belé....

Ábránd-alakjaim legszebbike
Ott volt az égben. Ajka mozgott; szinte
115 Hallottam hívó hangjait.... de jól
Láthattam, hogy felém kezével inte.

Megyek! mondtam, s a bérc szélére léptem,
A hol száz ölnyi mélység nyílt alattam.
Már-már ugrám.... hátul egy kéz ragadt meg....
120 Eszmélet nélkül visszahanyatlottam.

Midőn eszméltem: a dicső alak,
Kit az egekben láttam az imént,
Ott állt mellettem.... oh, mit érezék?
Leírhatatlan édes érzeményt!
125 „Illyen közel van hát a föld az éghez?”
Zavart elmémmel ekkép gondolkodtam,
„Im a mennyben vagyok szép angyalomnál,
S elébb egy perccel még a földön voltam.”

Ezt gondolám, de szólni nem tudék,
130 Avvagy talán nem merem szólani,
Félvén, hogy majd ha ajkam megnyitom,
Keblemből a menny ki fog szállani.
És megragadtam angyalom kezét,
Hogy el ne tűnjék tőlem újolah,
135 És derekát átövezé karom,
Átövezé, mint egy égő szalag.

S merőn szemléltem fényes arculatját.
Most is csodálom, hogy szemem világa
El nem vészett a földöntúli fénytől,
140 Midőn benéztem szeme csillagába.
Sötétkék csillag volt az ő szeme,
És szemöldöke fekete szivárvány,
S vállán ugy úsztak barna fürtei,
Miként az éj egy rózsatenger árján.

145 Meg mertem végre nyitni ajkamat,
S beszéltem üdvőről, angyalokrul, égről.
Nagyon homályosan beszélheték,
Mert ő nem értett semmit e beszédből.

„Én lány vagyok,” szölt „földi lány, nem angyal;
150 A hol vagyunk, ez a föld, nem az ég,
S te itt a mélybe estél volna, ámde
Én mentésedre még jókor jövök.”

„Legyünk tehát a földön,” válaszoltam,
„Földön vagy égen, az mindegy nekem,
155 Csak oldaladnál, kedves oldaladnál;
Hisz a hol te vagy, ott az én egem.
De űlj le mellém, s engedd, hogy karom
Szorosabban fűzhessen át, o engedd!
Ugy is sajátom vagy, tulajdonom,
160 Mert téged az én képzetem teremtett.”

Leültünk ott a szikla tetején,
S beszélgeténk. Kérdezte: ki vagyok?
„Egy bús sohajtás voltam eddig,” szólék,
Öledben ím e csókkal meghalok.
165 Most csókolj vissza, lányka, hogy legyen
Föltámadásom.... — ím, föltámadok,
Mert csókod ért; s ki bú-sohaj valék,
Most a gyönyörnek mosolya vagyok.”

Ő megcsókolt. Nem kéreté magát,
170 Első szavamra ajkamon volt ajka;
E csók! ez ajk!.... mért nem váltunk itt kővé?
Hadd függtem volna mindörökre rajta!
E csók, e csók! ez édesb volt a méznél
S az anyatejnél. Csak ezóta élek;
175 Midőn elcsattant e csók ajkamon,
Érzem, hogy ekkor szállt belém a lélek.

„Tekints körül,” szólott a csók után
A lányka, „látod, millyen változás?
Én nem tudom, honnan s miként van ez,
180 De mostan ég és föld egészen más.

Kékebb az ég, sugárosabb a nap,
S e fák alatt itt hűvösebb az árnyék,
S pirosb a rózsza, illatosb a lég...
Ah, mintha csak egy más világban járnék!”

- 185 „Más a világ, más, nem olyan, minő volt,”
Feleltem én, „vagy csak mi változánk?
De bármiként van, mit törődünk véle,
Midőn e változás áldás reánk!”
Egymás ölében így fontuk tovább
190 Beszélgetésünk rózsakötelét,
S a mint eszméltünk szép ábrándjainkból,
Láttuk, hogy a nap már a földre lép.

- Alkonyodék. Arany felhőkön szállott
A nap violaszín hegyek mögé.
195 A messzeségbe nyúló rónaságot,
E száraz tengert, halvány köd fődé.
A szikla, mellyen állottunk, piroslott
A végsugártól, miként bíbor párna
A trónon. De hisz trón volt ez; mi rajta
200 A boldogság ifjú királyi párja.

- Elbúcsuzánk; nem szóval; szemeinkkel;
S nem szomorúan, oh nem, olly vidáman!
Az éjt úgy néztük, mint a haldokló
A sírt, a mellyen túl egy szebb világ van.
205 Nem ígértük, hogy holnap eljövünk,
De mind a ketten eljövénk hiven,
S így éltük által az egész tavaszt,
Ajk ajakon, kéz kézben, szív sziven.

- S így éltük által az egész nyarat.
210 Minden napunk egy virágszál vala
A bokrétából, mellytül illatot nyer
Az istenek olympi asztala.

De a virágok elhervadtanak már;
Mit ér, szemlélnem száraz kelyhőket?
215 Röpülj ki e szép kornak édenéből,
Haldokló hattyúm, bús emlékezet!

Eljött az ősz, ez a vad zsarnoka
A természetnek. Kérlelhetlen karja
Letépi a szegény fák levelét,
220 A földre sujtja, és lábbal tiporja.
Lábbal tiprá boldogságunkat is;
Reánk küldé enyészetes szelét
Elválás képiben, s ez arcainknak
Leszaggatá szép rózsalevelét.

225 Elváltunk, hogy ne lássuk egymást többé.
Komoly borongó volt az őszi este;
A ködön át a távolból lánykámat
Könnyes szemem még egyszer fölkereste,
Aztán futottam, utat nem tekintve,
230 Arcom, kezem tövistől vérezék....
Futottam árván, mint a hullócsillag,
Mellyet magából kilökött az ég. — —

Azóta arcom és kezem begyógyult,
Arcom s kezem, mit tüske sérte meg,
235 S szivemből is ki vannak irtva már
Az elválástól támadott sebek;
De a sebeknél jobban fáj nekem most,
Jobban fáj az, hogy már-már feledem
Ábrándjaidnak édes üdvességét,
240 Oh tündérálom, első szerelem!

Szalkszentmárton, 1846. [jan. 16—febr. 20.]

428. VAJDA PÉTER HALÁLÁRA

- Oh természet, midőn alunni mentél,
Alunni a múlt ősnek végivel:
Elbúcsuzál-e kedves gyermekedtől,
Elbúcsuzál-e leghívebb fiadtól,
5 Ő tőle? és ha elbucszúztatok:
Gondoltad-e, hogy végbucszútok ez? —
Alszod, természet, téli álmatat....
Alszol.... vajon megálmodád-e már,
Megálmodád-e azt a bánatot,
10 Melly ébredésed reggelén megüt?
Föl fogsz ébredni, fölkelt a tavasz,
S a csalogány mond legszebb éneket
Föltámadásod hangos ünnepén;
Pedig volt egykor, a ki érkezésed
15 A csalogánynál szebben idvezelte.
Te széttékintesz, s kérdeni fogod:
Hol van legelső dalnokom? hol ő?....
Egy sírhalom lesz rá a felelet.
Oh, természet, viseld gondját e sírnek,
20 Mellynek lakója leghívebb fiad,
Viseld gondját.... ültesd áldás gyanánt
Virágaid legszebbjeit reá,
Ugy sincs e honnak, nincs hálás keze,
Hogy megtegye, ha elmulasztanád.
25 Oh e hazában olyan sok jeles
Sírján ingatja vándor fuvalom
A feledésnek túskebokrait! —
Vagy mondd, hazám, hogy multad illeti,
Csak multadat s nem a jelent, e vád;
30 Mondd, hogy szivedben lesz egy kis helye
Maradni-méltó emlékezetének.
Vagy nem méltó-e rá, hogy a haza
Szívében hordja annak emlékét,
Ki a hazát szívében hordozá?....
35 Emlékeztést, emlékeztést neki!
S ha sírhalmához mentek: ejtsetek

Reá egy könnyet, mert megérdemel
Egy könnyet az, ki annyit száritott föl
Meleg lelkének hő sugárral! — —
40 És míg ti benne dalnokot sirattok:
Az én könyűim hadd omoljanak
A függetlenség bajnok férfiéért,
Ki e hajlongó, görnyedő időkben
Meg nem tanúla térdet hajtani,
45 Ki sokkal inkább hajtá le fejét a
Szabad szegénység kőszikláira,
Semmint a függés bársony pamlagára. — —
Sirassa benned, elhunyt férfiú,
A természet leghívebb gyermekét,
50 Sirassa benned dalnokát a hon....
Legkeserűbb az én könyűm, ki benned
A függetlenség hőjét siratom!

Pest, 1846. [febr. 20. körül]

429. ELVÁNDOROL A MADÁR....

Elvándorol a madár,
Ha őszre jár
Az idő.
(Tavasszal azonban ismét visszajő.)
5 Száll.... száll.... száll.... viszi szárnya;
Azon veszed észre magad, hogy már a
Távolság kék levegőt issza.
Olyan sebesen száll,
Hogy eltűnő álomnak véled. —
10 A madárnál
Mi száll tova még sebesebben?... az élet!
De, mint a madár, ez nem tér többé vissza.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

430. NEM SÍROK ÉN....

Nem sírok én és nem panaszkodom;
Nem mondom én el másnak: mi bajom?
De nézzetek színetlen arcaimra,
Ott föl van irva;
5 És nézzetek szemembe, melly kiégett,
S belőle kiolvashatjátok,
Hogy rajtam átok fekszik, átok,
Hogy fáj nekem, hogy nagyon fáj az élet!

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

431. SZERETNÉM ITT HAGYNI....

Szeretném itt hagyni a fényes világot,
A mellyen olly sok sötét foltot látok.
Szeretnék rengetegbe menni,
A hol nem lenne senki, senki!
5 Ott hallgatnám a lombok suttogását,
Ott hallgatnám a patakok zugását
És a madárnak énekét,
S nézném a felhők vándorseregét,
Nézném a nap jöttét s lementét....
10 Mig végre magam is lemennék.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

432. ANNYIT SEM ÉR AZ ÉLET....

Annyit sem ér az élet,
Mint egy eltört fazék, mit a konyhából
Kidobtak, s mellynek oldaláról
Vén koldús nyalja a rá-száradt ételt!

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

433. MÖGÖTTEM A MÚLT....

Mögöttem a múlt szép kék erdősége,
Elöttem a jövő szép zöld vetése;
Az mindig messze, és még sem hagy el,
Ezt el nem érem, bár mindig közel.
5 Ekkép vándorlok az országuton,
Melly pusztá, vadon,
Vándorlok csüggedetten
Az örökkétartó jelenben.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

434. VOLTAK BARÁTIM....

Voltak barátim, jó embereim....
Oh mért meg nem halának?
Sírhalmaikra mostan könnyeim
Folynának,
5 S virágokat természetene
Fölöttök könnyeim özöne. —
Meg fognak halni majd,
De egyik régi barát
Sem nyer tőlem könyűket, csak sohajt,
10 Csalódás kínos sohaját;
S ha ez leng rájuk:
Sírhalmukon elszáradnak a virágok.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

435. SZÁLLNAK REMÉNYINK....

Szállnak reményink, e szép madarak....
Midőn legjobban szállanak,
S szíják a mennyei tiszta léget,

Hol már sas sem tanyáz:
5 Jön a való, e zord vadász,
S lelövöldözi őket.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

436. ELVÁLTAM A LYÁNYKÁTÓL....

Elváltam a lyánykától,
Ki kedvesem vala;
Ugy fájtsz szakadnom ajakáról,
Melly csókola. —
5 Régt volt ez; azóta már
Sok esztendő lejárt.
Az elválás keserőségét
Többé nem érzem,
De a csók édességét
10 Még most is érzem.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

437. EMLÉKEZET....

Emlékezet!
Te összetört hajónk egy deszkaszála,
Mint a hullám s a szél viszálya
A tengerpartra vet.... — —

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

438. AMOTT A TÁVOL KÉK KÖDÉBEN....

Amott a távol kék ködében
Emelkedik egy falu tornya sötéten;
Van egy fehér ház e faluban,

Hol egy fekete szemü lányka van.
5 E lányka, e lányka,
E fekete szem,
Ez bánatom és örömem
Százszínű szivárványa.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

439. VISELD EGYFORMÁN....

„Viseld egyformán jó s bal sorsodat!”
Így szól, kit a bolond világ bölcsnek nevez.
Az én jelszóm nem ez;
Én öröमित és fájdalmimat
5 Érezni akarom.... kettősen érzem.
Lelkem nem a folyó leszen,
A melly egykedvűleg
Ragadja magával a rózsalevelet.
Mellyet tavasszal szép lány vet bele,
10 S a száraz fűveket,
Miket
Árjára sodort az ősz szele.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

440. MI SZEBB, MINT....

Mi szebb, mint a szép gyermeklyány orcája?
Ki azt álmodja, hogy ifjút öleli,
Az ifjút, a kivel ébren nem meri
Sejtetni sem, hogy őt imádja!

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

441. MELLY'K A LEGVÍGABB TEMETŐ?

Melly'k a legvígabb temető?
A bú temetője.... „S ez hol lelhető?”
Azt kérditek, úgy-e bár? —
A bú temetője a boros-asztal,
Közepén a kereszttel, a nagy palackkal,
E mellett sírhalom minden pohár. —
Járjunk e víg temetőbe
Illy szomorú időbe'!

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

442. HAJAMNAK EGY FÜRTJÉT LEVÁGOM....

Hajamnak egy fürtjét levágom,
Mellynek most minden szála szög;
S ha majd elmúlik ifjuságom,
Ha majd megőszülök:
5 A falra függesztem tükör helyett
E barna fürtöt; így csalom meg szememet,
Hitetve, hogy még fiatal vagyok....
De vajon nem árul-e el
A szív ütése, mely
10 Majd mindig halkabban dobog?

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

443. MINTHA A NAGY, NEHÉZ....

Mintha a nagy, nehéz világot tartanám,
Leányka, hogy az ne szakadjon rám,
Ugy reszketek,
Ha megfogom könnyű, kis kezedet.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

444. ITT ÁLLOK A RÓNAKÖZÉPEN....

Itt állok a rónaközépen,
Mint a szobor, merően.
A pusztát síri csend fődé el,
Mint elfödik a halottat szemfödéllel.
5 Nagymessze tőlem egy ember kaszál;
Mostan megáll,
S köszörűli a kaszát....
Pengése hozzám nem hallatszik át,
Csak azt látom: mint mozg a kéz.
10 És most ide néz,
Engem bámul, de én szemem sem mozdítom....
Mit gondolhat, hogy én miről gondolkodom?

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

445. OH LYÁNY! SZEMED....

Oh lyány! szemed
Milyen sötét,
S még is ragyog;
Kivált midőn
5 Reám tekintesz,
Ugy tündököl,
Mint zordon éjben
Villám tüzénél
A hóhéralpos!

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

446. HA JŐNE OLLY NAGY FERGETEG....

Ha jőne olly nagy fergeteg,
Melly meghasítná az eget,

És e hasitékon át
A földgolyót behajítaná!

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

447. EGY BÖLCS HAJDAN....

Egy bölcs hajdan számaron útazott. —
Azóta az idő megváltozott,
Nagyon megváltozott már,
Most a számarak
5 Lovaglanak,
A bölcs pedig gyalog jár.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

448. MI A DICSŐSÉG?....

Mi a dicsőség?... tündöklő szivárvány,
A napnak könnyekben megtört sugára.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

449. SOK EMBERT ISMEREK....

Sok embert ismerek,
Ki önmagát legjobban szereti;
De másnak ismét vannak kedvesi,
Kiket magánál forróban szeret,
5 S ezeket sokszor még is megbántja.
Aztán megbánja,
Hogy könnyeket facsart szeméből,
Kinek egy vidám pillantataért,
Kinek egy mosolyáért
10 A legszebb részt od'adná életéből.

Illyenkor tudja csak: mi a gyötrelem?
Mik a keservek?
És kéri szívét: repedj meg, oh szívem!
S ez — büntetésül — nem reped meg.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

450. A BÁNAT? EGY NAGY OCEÁN

A bánat? egy nagy oceán.
S az öröm?
Az óceán kis gyöngye. Talán,
Mire fölhozom, össze is töröm.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

451. DACOS LEÁNY!

Dacos leány!
Hagyd megcsókolni magad,
Hagyd átölelnem derekad.
Nap megy nap után,
5 S ha napjaid elhaladnak,
Maradsz magadnak.
Száraz derekad
Majd senki meg nem öleli,
Csak a koporsónak deszkája,
10 S halvány ajakad
Más nem csókolja, csak a sír férgei....
Gondolj reája. —
Mit érzesz,
Nem rendül meg szived?
15 Nem érezed,
Hogy ez hideg csók, hideg ölelés lesz!

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

452. GYERTYÁM HOMÁLYOSAN LOBOG....

Gyertyám homályosan lobog....
Magam vagyok....
Sétálok föl s alá szobámban....
Szájamban füstölő pipám van....
5 Multam jelenési lengenek körültem....
Sétálok, sétálok, s szemlélem
A füst árnyékát a falon,
És a barátságáról gondolkodom.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

453. MONDJÁK, HOGY MINDENIKÜNK....

Mondják, hogy mindenikünk bir egy csillaggal,
S az, a kié lehull az égről, meghal.
És így fogy az ember, így fogy a csillag;
Mindegyre omolnak....
5 A csillag az égrül a földre,
Az ember a földrül a sírgödörbe.
Hah, majd ha miljom s miljom év lemégyen,
S a földön és az égen
Csak egy ember s egy csillag bujdosik!....
10 S ha végre ez is leesik!.... — —

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

454. AZ EMBER UGYAN HOVA LESZ?....

Az ember ugyan hova lesz?....
Sokrates,
Ki a mérget megitta,
S hóhéra, ki a mérget neki adta,
5 Egy helyre mentek mind a ketten?

Oh lehetetlen!
És hátha.... hátha....
Mért nem láthatni a más világba!

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

455. ELMÉM EZEN SOKAT GONDOLKODIK....

Elmém ezen sokat gondolkodik:
Ha valaha
A vilárendszer fölbomlana,
S mint most az eső és hó esik,
s Esnének akkor csillagok,
S folynának a csillagpatakok!

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

456. MIT ETTÉL, FÖLD....

Mit ettél, föld, hogy egyre szomjazol?
Hogy annyi könnyet s annyi vért iszol?

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

457. MOSOLYGJATOK RÁM....

Mosolygjatok rám, oh mosolygjatok,
Ti szép leánykák szemei!
S én el fogom felejteni,
Hogy már olyan sokszor megcsaltatok. —
s Véljük, hogy a lányok szíve az ég,
Mert mélyei, mint ez, úgy ragyognak.
A lányi szív csalárd folyó csak,

A mellybe sugárait veték
Az égi csillagok....
10 Ki ott mennyet keres, elnyelik a habok.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

458. HA A SÍRBA MEGSZÁRADT....

Ha a sírban megszáradt szíveket
Mind egy halomra hordanák,
S meggyujtanák,
Ki mondja meg:
5 Hány színű lenne majd e láng?

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

459. HOVÁ LESZ A KACAJ....

Hová lesz a kacaj,
Hová lesz a sohaj,
Ha hangja elenyész?
S hová lesz az ész,
5 Midőn már nem gondolkodik?
S a szeretet
S a gyűlölet,
Ha a szívből kiköltözik?

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

460. TE IFJÚSÁG....

Te ifjúság, te forgószél!
Ki szép virágfűzért
Sodorsz magaddal.... e virágokat
Futtodban homlokunkra kerítéd....

5 Egy perc alatt
Ismét leröpítéd,
S gyorsan tovább futasz.
Mi búsan álmélkodva állunk,
S kérdezzük: igaz-e, hogy nálunk
10 Valál? talán nem is igaz?

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

461. BARÁTIM VAGYTOK....

Barátim vagytok, azt mondjátok.
Talán csak mondtok hazugságot,
Ez meglehet,
De azért nem adom nektek hitemet,
5 Nem adhatom; most jó dolgom van,
Jertek hozzám, ha majd napom lejár,
Mert a barátság nappal láthatatlan,
Éjjel ragyog csak, mint a fénybogár.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

462. FÖLDÉT A FÖLDMIVES....

Földét a földmives felszántja,
Aztán beboronálja.
Képünket az idő felszántja,
De be nem boronálja.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

463. NEM CSAK MI VÉNÜLÜNK....

Nem csak mi vénülünk, mi emberek....
Mi volna, a mi nem vénülne meg?

- Nézzétek a napot, ha jön a december:
Nem valóságos öreg ember?
5 Későn ébred, s alig
Hogy fölkapaszkodhatik
Az égre, oly erőtelen;
Mogorván néz a világra s hidegen,
S olyan korán ledől megint ágyára.
10 Majd végesvégül
Azt is megérjük, hogy megőszül,
És ekkor.... ekkor fehér lesz sugára.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

464. FUTÓ FOLYAM HULLÁMAI....

- Futó folyam hullámai
Az ember miljom vágya;
Perc hozza őket, perc ragadja el.
A sors azért nem szokta teljesíteni,
5 Azért nem hallgat rája;
Jól tudja: mikorra egy kegyét leejti,
Az ember már régen mást esdekel,
S hogy kérte amaszt, el is felejt.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

465. HÁNY CSEPP VAN AZ ÓCEÁNBAN....

- Hány csepp van az óceánban?
Hány csillag az égen?
Az emberiség fején hány hajszál van?
S hány gonoszság szívében?

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

466. NEM SÚLYED AZ EMBERISÉG....

Nem súlyed az emberiség!
Illyen gonosz vala rég,
Illyen gonosz már kezdet óta....
Hisz különben nem kellett volna
5 Százféle mesét,
Eget, isteneket,
Pokolt és ördögöket
Gondolni ki, hogy zaboláztassék.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

467. KIK A FÖLD ALACSONY PORÁBÓL....

Kik a föld alacsony porából,
Mit minden féreg gázol,
A naphoz emelkedtek,
Ti szárnyas, óriási lelkek!
5 Hogy van, hogy titeket a törpe világ
Mindig kicsínyeknek kiált?...
Természetes! hiszen a tölgy a bérceken
Kisebbnek tetszik, mint a fűzfa ide lenn.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

468. AZ ÉN SZIVEM....

Az én szivem egy földalatti lak,
Sötét, sötét!
Az öröm egy-egy fényes sugarat
Csak néha vét
5 Mélyébe e földalatti háznak.
Ez a fény is csak azért pillant bele,

Hogy lássa a szörnyeket, mik ott tanyáznak,
Mikkel tele van, tele!

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

469. ODA NÉZZETEK!

Oda nézzetek!
Csatára iramlik a fergeteg;
Paripája a szél, a nyargaló,
Kezében a felleg a lobogó,
5 A mellynek villám a nyele.
Vágtat vele, vágtat vele
Csatára, csatára....
Mint harsog trombitája,
A mennydörgés!
.....
10 Oh fergeteg,
Ki a tornyokat
Eldöntögeted,
Kinek kezében kiszakad
A tölgy a bérc kebelébül,
15 Hol századok óta vénül,
Hatalmas fergeteg! ki nem szakíthatod
Az emberi szivbül a bánatot — —

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

470. MÁR SOKSZOR ÉNEKELTEM....

Már sokszor énekeltem rólatok.
Még többször is éneklek, szép csillagok.
Én úgy szeretlek titeket!
Egy szebb világgal hiteget
5 Sugárotok;
S ti egyre mosolygotok,

S olly jól esik nekem,
Oda tekintenem,
Hol egy kis vidámság van
10 E szomorú világban.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

471. MIVÉ LESZ A FÖLD?....

Mivé lesz a föld? megfagy-e, elég-e?
Én úgy hiszem, hogy meg fog fagyni végre,
Mefagyasztják a jéghideg szivek,
A mellyek benne s bele fekszenek.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

472. FÖNSÉGES ÉJ!

Fönséges éj!
Az égen tündökölve ballag
A nagy hold s a kis esti csillag.
Fönséges éj!
5 A harmat csillog a gyep bársonyán,
Bokor sátrában zeng a csalogány.
Fönséges éj!
Az ifju mostan megy szeretője után....
S most megy gyilkolni a zsvány.
10 Fönséges éj!

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

473. KI FOGJA VAJON MEGFEJTENI....

Ki fogja vajon megfejteni
E rejtélyt:

Az emberiségnek könnyei
Lemoshatnák-e az emberiségnek szennyét?

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

474. SZÉP KEDVESEM....

Szép kedvesem, ha majd az oltár mellett
Dobog felém szerelmes kebled!....
S ha majd körülünk apró gyermekek
Mosolyganak, enyelgenek!.....
5 S ha majd fölénk a szemfedő borúl,
S kivisznek, s rajtunk a sír domborúl!....
S ha majd hozzánk az unokák kijőnek
Szép alkonyán a sárga, csendes ősznek,
S merengve nézik ákáclobbjainkat,
10 Miket fejfánknlál a lég halkan ingat....

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

475. SZERETŐJE-E VAJON....

Szeretője-e vajon a testnek a lélek?
S mint szeretőkhöz illik, együtt enyésznek?
Vagy a lélek a testnek csak barátja?
S úgy tesz, mint rendesen a barát:
5 Elhordja magát,
Midőn amazt pusztulni látja?

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

476. OH SZERELEM....

Oh szerelem, te óriási láng!
Ki a világot gyujtod ránk,

Aztán ellobbansz.... tán egy perc alatt,
S örök sötétség és hideg hamvad marad.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

477. MIÉRT HOGY LÁTHATATLANOK....

Miért hogy láthatatlanok
Az ördögök s az angyalok?
Ismerni szeretném őket
A végett,
s Hogy tudjam, a mit nem tudok:
Mi van ebben és mi van abban?
S az ember mellyikhez hasonlít jobban?

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

478. MULANDÓSÁG....

Mulandóság a királyok királya.
Ez a világ az ő nagy palotája.
Sétál föl és le benne,
S nincs hely, hová ne menne,
s S hová lelép, a mire hág,
Minden pusztúl.... körül fekszenek
Szétszórva: eltört koronák,
Hervadt virágok, megrepedt szivek.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

479. A FÉRJ HAZA JÓ BETEGEN....

A férj haza jó betegen.
Hú nője orvosért
Megy hirtelen.

Miként siet, az istenért!
s Az orvostól mindent remél,
Azért rohan érte, mint a szél,
Olly gyorsan azért keresi föl....
Jól tudja: az orvos gyakran öl.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

480. BARÁTAIM MEGÖLELÉNEK....

Barátaim megölelének,
Szivökhöz nyomták szívemet;
Bennem mi boldog volt a lélek!....
Később tudám meg: mért öleltenek? —
s Azt tapogatták, míg öleltek:
Hol van legfájóbb része e kebelnek?
Hogy gyilkukat majd oda döfjék....
És oda döfték!

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

481. MINT LÓT-FUT A BOLDOGSÁG UTÁN....

Mint lót-fut a boldogság után
Az ember, a dőre,
Az egyik hátra, a másik előre,
Mikéntha már ott volna nyomán.
s Hiába igyekeznetek!
Előttetek, mögöttetek
Nincs a boldogság.... ott alattatok van
A sírhalomban.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

482. HIDEG ELLEN A TÉL....

Hideg ellen a tél a folyókat jéggel,
A földet hóval leplezé el.
Csupán némely embernek
Kell öltözetlenül bujdosnia....
s Tehát a természetnek
Az ember a legmostohább fia?

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

483. VAJON MI ÉR?

Vajon mi ér? vajon mi történik velem?
Sejtek, s e sejtelem, ez olyan rettentő!
Ugy rángatózik, úgy rángatózik szívem,
Miként a porban a levágott emberfő.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

484. AZ ÖZVEGY....

Az özvegy gyászba öltözik;
Kedves férjét eltemeték.
Ő gyászruhát ölt a meghalt után! —
Jó asszony, ez egyet föl se vedd,
s Vagy végy föl többet.... hisz ez egy ruhán
Keresztül csillog titkos örömed.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

485. IGAZSÁG! ALSZOL?

Igazság! alszol? vagy meg is halál?
E férfi méltó volt rá, hogy nyakáról

Aranylánc függjön; s íme a helyett
Ő függ, ő függ.... a hóhér kötelén.
5 S ennek nyakában aranylánc van, pedig
Hóhérvékötélen kéne függnie. —
Igazság! alszol? vagy meg is halál?

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

486. AZ ÁLOM....

Az álom
A természetnek legszebb adománya.
Megnyílik ekkor vágyink tartománya,
Mit nem lelünk meg ébren a világon.
5 Álmában a szegény
Nem fázik és nem éhezik,
Bibor ruhába öltözik,
S jár szép szobák lágy szőnyegén.
Álmában a király
10 Nem büntet, nem kegyelmez, nem bírál....
Nyugalmat élvez.
Álmában az ifju elmegy kedveséhez,
Kiért epeszi tiltott szerelem,
S ott olvad égő kebelén. —
15 Álmában én
Rabnemzetek bilincset tördelem!

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

487. E GAZDAG ÚR....

E gazdag úr miként
Gőgösködik, mint nézi le a szegényt!
Ne gőgösködjél, jó barát,
Azért, hogy most olly jó dolgod van;

- 5 Majd e szegény magasabbról néz le rád,
Ha ő a mennyben lesz s te a pokolban.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

488. KERESZT

- Kereszt jutalma a fáradságoknak,
Mindenfelé keresztet osztogatnak.
Aranykeresztet tűznek a fejedelmek
Jobbágyaik mellére; a földmivesnek
5 Oszt a természet búzakereszteket....
Fakereszt illet, megváltók, titeket!

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

489. VOLTAK FEJEDELMEK....

- Voltak fejedelmek,
A kiknek emlékoszlopot emeltek,
Magast és fényeset,
Melly hirdeté nagyságukat,
5 Melly hirdeté jóságukat.
És hol van az oszlop?.... elesett!
El kellett esnie,
Mert hazugsággal volt tele.
Az idő igaz,
10 S eldönti, a mi nem az.
Ott áll a sír most emléktelenül,
Az eltörött helyett mást nem tevének....
De nem! hisz örök átka nemzetének
Sötét oszlopként rajta nehezül.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

490. MIDŐN A FÖLDÖN....

Midőn a földön még csak pár ember vala,
Már meghalt egyik a másiknak általa.
Ábelt megölte Kain.
Ha a világ végén majd újlag
5 Két ember lesz a föld határain,
Ők is bizonytalán így egymásra rontanak.
S az, a ki megmarad ott,
Nőül fog venni egy vadállatot.
Talán e vadállatnak méhibül
10 A réginél szelídebb emberfaj kerül.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

491. KIVÁGOM ÉN....

Kivágom én keblemből szívemet,
Ott úgy sem okoz mást, csak gyötrelmeket,
Kivágom és a földbe ültetem....
Talán kikél babérfa képiben,
5 S koszorúja lesz a bajnokoknak,
Kik a szabadságért harcolnak!

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

492. FÖVÉNYSZEM.... HARMATCSEPP....

Fövény szem.... harmatcsepp.... a szikla, mellyet
Ezer villám meg nem rengethet....
Az örökké rengő tenger....
A tiszta napfény és a szennyes ember
5 És minden, minden a világon
Csak álom, tünedékeny álom.
Ez álma mind a természetnek,
Kit miljom év előtt szender lepett meg,

- S ki álmodik
10 Talán még miljom s miljom évekig.
De fölébred végre,
Egyszerre fölriad,
Fölkeltik egyre-rémesb álmai,
És ekkor a borzalom miatt
15 A semmiség feneketlen tengerébe
Fog ugrani.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

493. FEJEMBEN ÉJ VAN....

- Fejemben éj van, éjek éjjele,
S ez éj kísértetekkel van tele;
Agyamban egymást szülik a gondolatok,
S egymást tépik szét, mint vadállatok:
5 Lázval verő szívemnek vére forr,
Mint boszorkány üstjében a bűvös víz.
Gyúlt képzeletem, mint meteor
Fut át a világon és magával visz.
Laktársam a kétségbeesés,
10 Szomszédom a megőrülés.

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

494. ÁTOK ÉS ÁLDÁS

- Legyen átok a földön,
Hol ama fa termett,
A mellyből én nekem
Bölcső készítették;
5 Legyen átkozott a kéz,
Melly e fát ülteté,
És átkozott az eső s a napsugár,
Melly e fát felnövelte!.... —

De áldás legyen a földön,
10 Hol ama fa termett,
Mellyből nekem majd
Koporsó készül;
Áldott legyen a kéz,
Melly e fát ülteté,
15 Áldott az eső s a napsugár,
Melly e fát felnövelte!

Szalkszentmárton, [1845. nov. 25.—] 1846. [márc. 10.]

495. A SZERELMES TENGER

Últ a lányka boldogan tünődve
Sziklaparton a tenger fölött,
És a kit várt, a kiről tünődék,
Kedvesének koszorút kötött.

5 Átellenben kelt az esti csillag,
De a tenger nem gondolt vele;
A leányra nézett kék szemével,
S így sohajta hullámkebele:

„Oh mi szép vagy, oh miként szeretlek!
10 Jőj le, ha van benned irgalom,
Jőj s fürödjél bennem.... üdvezülök,
Hogyha kebled megcsókolhatom.

Jőj le hozzám, szépségek leánya,
Jőj le, és szeress, légy hitvesem;
15 Földiszítlek, mint menyasszonyát még
Nem diszíté egy királyfi sem.

Fürteidre fölhozom dúsgazdag
Mélységemnek minden gyöngyeit;
S elveszíti ragyogásaiktól
20 Szeme fényét, a ki rád tekint.

Nem, nem, oh rád ne tekintsen senki!
Messze viszlek innen téged el
Napkeletre egy szigetbe, a melly
Telve a föld gyönyöreivel.

25 Ottan minden patak egy szivárvány,
S híg gyémánt a tiszta levegő,
S a mezőnek minden órán új s a
Régieknél szebb virága nő.

Ottan szebb az éj, mint itten a nap,
30 S szebb a tél, mint itt a kikelet,
S madarak a hópolyhek.... mig esnek,
Zengedeznek tündéréneket.

Jőj keblemre, szépségek leánya,
Jőj le, és szeress, légy hitvesem;
35 Napkeletre szigetembe viszlek,
Ott élünk örök-szerelmesen.

Itt a sajka, űlj beléje, lyányka,
Ringatom majd olly szelídeden,
Hogy elalszol; és mire fölébredsz,
40 Ott leenedsz a szép szigeten.”

Esdekelve így beszélt a tenger;
A leány nem érté meg szavát,
Nem fejté meg a rengő haboknak
Suttogó, egyhangú moráját.

45 És akkőzben kész lett koszorúja,
S a kit várt, az ifju megjőve,
És látá az érkezőt a tenger,
S hah, miként fölhaborult szive!

Hátha még a többit látta volna....
50 Eltűnének sűrű fák mögé,

S őket a sötétzöld lombozat s az
Éj sötét kárpitja elfödé.

Más nap reggel vitorlás hajón a
Boldog ifju a tengerre szállt;
55 És a tenger jó kedvvel, nyugottan
Vitte őt a messzeségen át.

„Menj, menj, ifju,” gondolá magában,
„Sok szerencsét vándorlásodon;
De halálod lesz az óra, melly e
60 Lyányhoz téged ismét visszavon.

Kedvezek most, sebesen röpitlek,
Mert a lánytól messze távozol;
De ha vissza, a leány felé jősz,
Minden vészemmel találkozol.”

65 A leányka ott állt nem sokára,
A hol tennap koszorút kötött;
Koszorúja összetépvé fekvék
Széteresztett fürtei között.

Ottan állt, a tenger s ég közötti
70 Végtelenben járt tekintete,
Mint elfáradott galamb, a mellyet
A sas helyről helyre kergete.

„Itt volt. Elment, elment mindörökre.
Megcsalt; megcsalt! Engem itt hagyott.
75 Itt hagyott, oh, engemet.... kettőnket:
Engemet és a gyalázatot!”

Igy panaszlá a leány keservét,
És a tenger meghallotta azt,
És egyszerre nagy birodalmában
80 Minden alvó habot fölriaszt;

És utána küldé a hajónak,
Melly a csábító ifjút vivé,
S a hullámok a hajót s az ifjut
Egy csapással zúzták semmivé.

85 S szólt a tenger: „Te szegény teremtés,
Mit tesesz most, mondd, hogy mit tesesz?
Megcsalt téged az, a kit szeretted,
Én szeretlek s engem nem szeretsz!

És mit ér az élet már te néked?
90 Karjaimba vesd le magadat,
Hadd legyek koporsód.... eltemetlek,
Tégedet és gyalázatodat.”

A mit egykor nem értett a lányka,
Most megérté a tenger szavát;
95 Leugrott a szikláról, s a tenger
Eltemette őt s gyalázatát.

Szalkszentmárton, 1846. [ápr. 10—24.]

496. ELHAGYTAM ÉN A VÁROST....

Elhagytam én a várost,
Azt a holt életet.
Hol a halál is élet,
Jó sorsom a természet
5 Vidám ölébe tett.

Vidám vagy, oh természet!
El is csodálkozál,
Midőn körödbe léptem,
Hogy olly mogorva képem,
10 Hogy rajta olly köd áll.

De ép azért jövék, hogy
Elűzzem a ködöt,
A melly már olyan régen
Borong komor-sötéten
15 Halvány arcom fölött.

Azért jövék, hogy szívem,
Mit a bú s a harag
Oly feketére feste,
E gyászruhát levesse,
20 S mosolygjon újlag.

Gyógyulj meg, én szívem, ha
Még gyógyulnod lehet!....
Szép harmatos füvekkel,
Lágy rózsalevelekkel
25 Kötöm be sebedet.

Szalkszentmárton, 1846. [ápr. 10—24.]

497. ERDŐBEN

Sötétzöld sátoros
Erdőben járok.
Kevély tölgyfák alatt
Szerény virágok.

5 A fákon madarak,
Virágon méhek.
Ott fönncsattognak, itt
Lenn döngicsélnek.

Nem rengedez sem a
10 Virág sem a fa;
Hallgatják a zenét
Elandalodva,

Vagy alszanak talán?
Elszenderedtek?....
15 Megálltam én is és
Mélán merengek.

Merengve nézek a
Patak habjára,
Mellynek nyílsebesen
20 Rohan le árja;

Fut, mintha kergetné
A felleg árnyát,
A fellegét, a melly
Fölötte száll át.

25 Ekként kergettelek,
Ifjúi vágyak!
Árnyak valátok, el
Nem foghatalak — —

Menj, menj, emlékezet!
30 El is feledtem,
Hogy e magányba én
Feledni jöttem.

Szalkszentmárton, 1846. [ápr. 10—24.]

498. GYERMEKKORI EMLÉKEK (Béranger után franciából)

Vidék, hol egykor ringatott reményem,
Im újra látlak ötven év után,
Megifjodunk a gyermek-émlékektől,
Mint a tavasznak langy fuvallatán.

5 Köszöntelek, ti kis korom baráti!
Köszöntelek, ti áldott rokonok!

Ti itten a vész idejében nékem
Szegény madárnak fészket raktatok.

Megnézek mindent, még a szűk börtönt is,
10 Hol hűgával, ki kedves szép vala,
Uralkodott a vén tanító s büszkén
Tanítá, a mit maga sem tudá.

Több mesterségbe kaptam itt.... a restség
Nagy befolyással volt mindig reám;
15 S hittem, hogy a bölcs névre már jogom van,
Midőn Franklin mesterségét tudám.

E korban támad a barátság, e föld,
A melly virágozik reggel gazdagon,
S hol egy fa nő, a mellynek ága gyakran
20 Támasz-botunk az életalkonyon.

Vidék, hol egykor ringatott reményem,
Im ujra látlak ötven év után.
Megifjodunk a gyermek-émlékektől,
Mint a tavasznak langy fuvallatán.

25 Gyászos napokban e falak közt volt, hogy
Hallám az ellenségnek ágyuit;
S az ünnepzaj közé vegyülve, hangom
A haza nevét itt rebegte, itt.

Galambszárnyú, ábrándos lelkem itten
30 Fa-saruimnak terhét feledé.
Itten csapott le rám az ég villáma,
És megszokám a fejedelmekét.

E kis házban készült el a balsorsra
Elmém, s már itten volt megvetni kész
35 A dicsőséget, e tünékeny füstöt,
Melly szemeinkbe könnyet is idéz.

Rokon- s barátok, hajnalom tanúi!
Kiket mindegyre jobban tisztelék,
Igen, még most is szépnek tetszik bölcsöm,
40 Ámbár a dajka elenyésze rég.

Vidék, hol egykor ringatott reményem,
Im újra látlak ötven év után.
Megifjodunk a gyermek- emlékektől,
Mint a tavasznak langy fuvallatán.

Szalkszentmárton, 1846. [ápr. 10—24.]

499. ZÖLD LEVELES, FEHÉR....

Zöld leveles, fehér
Virágos ákácfa,
Kék ruhában szőke
Kis lány van alatta;
5 Megeredt az eső,
Annak végét várja,
A pitarajtóból
Kacsintgatok rája.

Gyere be, galambom,
10 Gyere a szobánkba!
Míg eláll az eső,
Úlj föl a ládánkra;
Ha magas a láda,
Rája fölültetlek,
15 Ha kemény az ülés,
Az ölembe veszek.

Szalkszentmárton, 1846. [ápr. 10—24.]

500. MINT FELHŐK A NYÁRI ÉGEN....

Mint felhők a nyári égen,
Érzeményim jönnek, mennek,
Majd fehéren, majd sötéten;
S egy sem áll, egy sem pihen meg.
5 Hova mennek? honnan jönnek?
Nem tudom, nem sejthető;
Hozza és elfújja őket
Az örök szél, az idő.

A szerelem fellegéből
10 Hulltanak reám villámok;
A barátság fellegéből
Záporosók szakadának.
Zápor és villám multával
Csendes tiszta lett az ég,
15 S a másik perc fuvalmával
Ujra felhő érkezék.

S a felhők, habár fehérek,
Árnyat akkor is csak vetnek.
Majd ha én olly időt érek,
20 Hogy felhőim megrepednek!
S széleikre rózsaszínben
Száll az égő napsugár,
S ők úgy állanak fölöttem,
Mint megannyi tündérvár!

25 Oh ez idő el fog jőni,
A midőn majd szerelmemnek
S barátságomnak felhői
Rózsaszínben tündökölnék;
Hanem akkor már indulhat

30 Temetésemre a pap,
Mert ha a felhők kigyulnak,
Lemenőben van a nap.

Szalkszentmárton, 1846. [ápr. 10—24.]

501. RÉG ELHUZTÁK AZ ESTELI HARANGOT....

Rég elhúzták az esteli
Harangot.
Ki az, a ki még mostan is
Barangol?

5 Csak én járok a faluban
Egyedül.
Keresem az álmot, de az
Elkerül.

Fönn van a hold, fönn vannak a
10 Csillagok;
Mind megannyi szép leányszem,
Ugy ragyog.
Sötét árnyat vetnek a fák,
A házak,
15 Unalmokban egyebet sem
Csinálnak.

Amott egy ház, a tetején
Két gólya,
Alant egy pár ember a kis
20 Ajtóba'....
Legény, leány — amaz szőke,
Ez barna,
Legény a lányt subájába
Takarja.

- 25 Mellettök mentem el, észre
Sem vettek.
Én istenem, be boldogok
Lehetnek!
Nem irígylem, de még is jobb
30 Szeretném,
Ha azt a kis barna lányt én
Ölelném!

Szalkszentmárton, 1846. [ápr. 10—24.]

502. SZILAJ PISTA

I.

Jó ideje, hogy a nap lenézett.
Pihennek az elfáradt révészek,
A révházban pihennek, alusznak.
Szilaj Pista maga nem alszik csak.

- 5 Szilaj Pista, tőled én azt kérdem,
Hogy miért vagy te még most is ébren?
„E kérdésre én csak azt felelem,
Hogy ébren tart engem a szerelem.”

- Holdvilágos éjben Szilaj Pista
10 Csónakát a partról eloldozta,
Az evezőt is kezébe vette,
Át is ment a vízen a szigetbe.

- A Dunának kellő közepében
Áll a sziget virágos kertképen.
15 A szigetnek legszebb virágszála
Egy vén halász fiatal leánya.

A vén halász nádvityillójában
Subaágyán alszik már javában.

A vén halász fiatal leánya
20 Sziget partján vár Szilaj Pistára.

Mikor átért a szép révészlegény,
Jó dolga lett rózsája kebelén.
Csókolóztak.... de nem mondom ezt el!
Tele van a világ irigyekkel.

25 Legtüzesebb bor a szép lyány csókja,
Csók az észnek könnyen zavarója;
Pistának is megzavarta esztét,
Származott is tőle tarka beszéd.

„Lidi lelkem, Lidim, galambocskám,
30 Gyöngyvirágom, aranyos halacskám,
Gyémánt gyűrűm, csillagom sugára,
Csókolj agyon hajnal hasadtára.

Fekete a pillád, kék a szemed,
Mint mikor a felhő kettéreped.
35 A megrepedt felhőben kék az ég,
S mint ebben a csillag, szemed úgy ég.

Ha egyetlen egy füzért fonnának
Minden virágából a világnak,
Át nem érné az én szerelmemet,
40 Ollyan nagy!.... s az egyedül a tied.

Szerelmemnek nincs határa, vége;
Hát a tied illy végtelenség-e?
Csak szerelmed határát ne érjem,
Mert ott, kis lyány, jaj néked, jaj nékem!

45 Egy óriás alszik ott, angyalom,
Egy óriás, az én indulatom;
Mihelyt oda érkezünk: fölébred,
S összeszaggat engem úgy, mint téged.”

Így beszélt az ifju révészlegény,
50 De megnyugott a lány tekintetén,
Tekintetén, melly ezt magyarázta:
Szerelmének nincs vége, határa.

Még sokáig váltogatták a szót.
Közeliében a fülemile szólt;
55 Vagy tán nem is madár dalolása
Volt ez, hanem szivök dobogása.

Elváltak egymástól végtére
Szép reménnyel a jövő estére.
Az ifju ment a révéstanyába,
60 A leány ment apja kunyhájába.

Csendesség volt az egész vidéken.
Hajlott a hold lefelé az égen,
Göncölszekér rúdja is leállott.
A fiastyúk föl magasra szállott.

65 Csendes a révkocsmárosnak háza,
A szellő a bokrokat nem rázza,
Semmi sem szól, csak a Duna habja,
Melly a komp oldalát locsolgatja.

II.

A vén halász város piacára
70 Hordta halát a hetivásárra.
„Gyere velem a városba, lányom.”
„Ha kívánja keed, apám, nem bánom.”

Apa, leány a városba mentek.
Hejh, csak ne lett volna épen péntek!
75 Először volt a városban Lidi,
Azért nem tetszett ez a nap neki.

De csakhamar ezt elfelejtette
A városi zajnak közepette.
Jöttek cifra, szép ruhás úrfiak,
80 S a szép lyánnyal csintalankodtanak.

Szólt egy úrfi, ki mellette megáll:
„Hol termettél, gyönyörű virágszál?”
Felelt Lidi: „Lenn a szigetségben
Termettem a Duna közepében.

85 Szólt az úrfi: „Már ez derék dolog!
Mert hisz én is oda való vagyok.
Csak azt mondd meg, van-e már szeretőd?
Ha van, inkább engem szeress, ne őt.”

Felelt Lidi: „Hogy van-e szeretőm?”
90 Azt én senki orrára nem kötöm.
Ha az úrfi tudni úgy kívánja:
Van cigányné s van annak kártyája.”

Ment az úrfi, mivelhogy őt Lidi
Csak így apró pénzzel fizette ki;
95 De még is a lány meg nem állotta,
Egyet pillantott utána lopva. —

Ezek után egyszer sok időre
Kiült Lidi a Duna szélére.
Dunaparton vad virágok között
100 Ülve a kis lány hálót kötött.

Ereszkedett már a nap lefelé,
Festegette a bokrok levelét,
Befestette pirosra, sárgára,
Piros fátyolt huzott a Dunára.

105 A kis lány a hálót csak kötötte,
S ím megzörren a bokor mögötte.

Ki az? ki jön?... egy fiatal vadász.
„Szép jó estét, galambom; mit csinálsz?”

„Ha nem vak, hát látja, mit csinálok;
110 Látja az úr, hogy kötöm a hálót;”
Így felelt a kis leány kereken,
Hogy melléje lépett az idegen.

Szólt a vadász: „Te hamis kis leány!
Arcod rózsza, de beszéded csalány.
115 Látom, te még most is a régi vagy,
Szemed s szavad a szívben sebet hagy.

De ismersz-e, jut-e még eszedbe,
Hogy láttuk már egymást az életbe’?
Láttuk egymást egy hetivásáron....
120 Emlékszel-e még rá, szép virágom?”

Felelt Lidi: „Azt én megengedem,
Hogy úrfi már találkozott velem;
De nem olyan nagyok szépségei,
Hogy el ne lehetne felejteni.”

125 S így a mit a vadász úrfi szólott,
Minden szóra kapott egy jó tromfot,
Még sem tudott bosszankodni rája,
Arra a kis csintalan leányra.

Hát csak azon vette észre magát,
130 Hogy a sötét éjszaka már beállt,
És így szóla: „Tudod-e, aranyom,
Hogy az utat innen én nem tudom.

Rám nézve hát rettenetes baj van,
Ha csak tán te nem könnyörülsz rajtam.
135 Légy kísérom csak az erdőszélig,
Vagy akár a szobám közepéig.”

Lidi végig gondolta a dolgot:
Ez az úrfi olly sok szépet mondott,
Olly nyájasan, olly szivesmelegen,
140 S ő mindezért háladatlan legyen?

„Világért sem leszek háladatlan!”
Szólt a lányka elhatározottan,
Szólt magában, azután ezt mondta
Fenn szóval, a vadászra pillantva:

145 „Jöjön hát az úrfi, jöjön velem,
De hazáig el nem kísérhetem,
Elkisérem csak az erdőszélig...
Mert az embert könnyen megítélik.”

150 És elmentek. Mire Lidi megjött,
Szilaj Pista már régen kikötött.
„Régen várlak, hol jártál, galambom?”
Ez nem tudta: hirtelen mit mondjon?

III.

Lidinek a magaviselete
Akkor este különös lehete,
155 Mert Pistának az sehogysem tetszett,
S kegyetlenül gyanakodni kezdett.

Hejh a gyanú furcsa gyermek pedig!
Mihelyest a világra születik,
Mingyárt éhes, mingyárt enni vágyik;
160 S ha jóllakott: szörnyeteggé válik.

Mit tett Pista? már a másik este
Bokor mögé bujt titokban, s leste....
Tán maga sem tudta, hogy mit lesett?
Csak várta, hogy mit hoz a vakeset.

165 Nem soká várt, hogy egy úr érkezett,
S hallott tőle édes beszédekot,
Mikre Lidi csak úgy irult-pirult,
Szilaj Pista mérgében majd megfult.

S ha még nem lett volna más, csak beszéd,
170 De az úrfi meg is fogta kezét
A leánynak, sőt meg is ölelte...
Poklokra szállt Pistának a lelke.

Fölugrik, az úrfit megrohanja:
„Gyilkos, zsvány, gaz, lator, haramja!
175 Így csábítsd el más ember mátkáját...”
S kirántotta zsebéből bicskáját.

A bicska a vadász szívének ment,
De a vadász puskával állt ellent,
Puskaággal úgy ütötte főbe,
180 Hogy hosszában elbukott a fűbe.

Mikor Pista magához tért megint,
Lassan fölállt, jobbra-balra tekint,
Senkit sem lát.... sem vadász, sem leány.
Azt gondolja: csak álmodott talán.

185 Hogy nem álom, azt onnan tudta meg,
Mert vére még akkor is csepegett.
Sírt bujában, sírt, sírt.... könnye, vére
Összefolyva csorgott le képére.

IV.

Szép Lidihez a vadász el-eljár,
190 S bátorsággal ölelkezhettek már.
Nem tartanak semmi ellenségtől,
Szilaj Pista eltűnt a vidékről.

Szilaj Pista elment nagy bujában;
Hol bujdosik most, mellyik világban?
195 Erős szélvész volt szive bánata,
Szegény fiút messze ragadhatta.

Vádo'lt Pista, hátra sem tekintvén,
Meg sem állt, csak a Bakony közepén;
Bakonyerdő kellő közepében
200 Megpihent egy vén cserfa tövében.

Pihent ám, de nem pihent, csak teste,
Lelkét ő le nem csendesíthette.
Teste tó volt, lelke benne a hal.
Bár a tó áll: a hal benne nyargal.

205 „Zsivány leszek, zshivány, utonálló,
Végesvégül bitófa-cifrázó!
Mit bánom én? jussak a bitóra,
Az lesz nekem legboldogabb óra.”

Kiült a nagy országút szélére,
210 S várakozott jó módú vendégre,
Kinek olly nagy teher lesz zsebében,
Mint ő neki bátorság szivében.

Jött is egy úr nem igen sokára,
Gyorsan hozta őt négy paripája,
215 Négy paripa cifra szép hintóban.
Fönn a bakon kocsis és hajdú van.

„Megállj!” kiált Szilaj Pista rája,
„Mozduljon, a ki halálát várja!”
A halálra egynek sem volt kedve,
220 Megálottak, kővé meredve.

Pista oda lépett s minden zseben
Keresztülment lelk'ismeretesen;

A mit talált, szépen ki is szedte,
Messzely bor árát sem hagyott benne.

225 „Elmehettek!” szóla mostan Pista;
„Hó, megállj!” kiálta a kocsisra,
Ki az ostort már kezébe vette,
„Nem vagyok én zsványnak teremtvé....”

Itt van, uram, egy fillérig pénze.”
230 Az úr reá nagy szemekkel néze,
Nem tudta: a dolgot mire vélje?
Tán csak tréfál a haramja véle?

Nem tréfált ő, a pénzt visszaadta,
A hintónak hátát fordította,
235 És elindult és tovább bujdosott.
Vitt magával bánatos haragot.

Meddig tartott bizonytalan utja?
Merre járt-kelt? ő maga sem tudja;
Mig egyszerre csak azt veszi észre,
240 Hogy a Duna partjaihoz ére.

Dunaparton áll a révház felett,
Hol annak előtte révészkedett,
Átellenben Lidiék kunyhaja....
Pistának kél keserves sóhaja.

245 „Lidi, Lidi, mért voltál csapodár?....
De, szegény lány, tán meg is bántad már,
Hű szeretőd tán már megsirattad,
A ki annyit szenvedett miattad.

Ha megbántad hűtelenségedet,
250 Elfelejtem a megtörténteket.
Magadat csak ezután becsüld meg:
Megbocsátok, mert nagyon szeretlek!”

Ezt gondolta s a ladikba lépe,
Hogy átevezzen a szigetségbe,
255 S hogy Lidinek szóval azt elmondja,
A mi mostan volt csak gondolatja.

Épen mikor a ladikba lépett,
Háta mögött hallott illy beszédet:
„Hejh atyafi, mi is átakarunk,
260 Várjon kend, jó borraivalót adunk.”

Pista majd befordult a Dunába,
Mert Lidit s a vadász úrfit látta;
Rájok ismert, bár jó messze voltak,
S vége járta már az alkonyatnak.

265 Féligmeddig összeszedte magát.
Míg amazok elérték csónakát.
Hejh, mikor a csónakba bementek,
Gondolhatni, mint rémultenek meg.

Pista gyorsan el kezdett evezni,
270 Nem lehet azt a kint megnevezni,
A mit a lány és az úrfi érzett.
Nem tudták: hogy kezdjék a beszédet.

Pista sem szólt, hanem csak evezett.
Már közel volt hozzájuk a sziget,
275 És csak ekkor vette észre magát,
S hirtelen megfordítá csónakát.

„Hova?” szólott most az úrfi, „vissza?”
„Nem egészen,” felelt neki Pista,
„Csak a Duna közepéig.... ottan....
280 Veletek egy kis számadásom van.”

És a mire kimondta ezeket,
Már a Duna közepén evezett.

Itt a vízbe dobta a lapátot,
S a ladiknak legvégére hágott.

285 „Tudjátok mit?.... meguntam életemet,
És azt ti miattatok untam meg;
Elmegyek a más világra.... hanem
Nektek is el kell ám jőni velem!”

Szólt s fölfordította a ladikot.
290 Mind a három a Dunába bukott.
A csalfa lányt Pista megölelte,
Hogy mellette hagyja őt el lelke.

De a midőn az úrfit meglátta,
Hogy úszni tud, hogy úszik javába':
295 Utána ment, és őt ölelte meg,
S küzdöttek, mig el nem merültenek.

Szalkszentmárton, 1846. [ápr. 10—24.]

503. A JÓ AGGASTYÁN (Béranger után franciából)

Vidám fiúk, kik bornál egyesültek,
Közétek bájol engem dalotok.
Öreg vagyok, de bárha reszket hangom,
Fogadjatok be, én is danolok.
5 A múlt időkről újakat beszélek;
A vén Panarddal én együtt ivám.
Bor és dicsőség s szerelem baráti,
Mosolygatók az aggastyán dalán.

Mi ez? mind vágytok engem ünnepelni?
10 Nemes bor ömlik egészségemért.
E fogadásra büszke szívem, melly fél,
Melly attól tart, hogy mást csak szomorít.

Csak hadd földözzön a vidámság szárnya,
Idővel úgy is másképp lesztek ám!
15 Bor és dicsőség s szerelem baráti,
Mosolygatók az aggastyán dalán.

Miként ti most, én is szerelmeskedtem;
Szólhatnak erről nagyanyáitok.
Házam, barátim, kedvesim valának,
20 Ezek közül már semmit sem bírok.
Emlékeim maradtak meg csak; olykor
Sohajtok is, ha más nem néz reám.
Bor és dicsőség s szerelem baráti,
Mosolygatók az aggastyán dalán.

25 Volt vészeinkben több hajótörésem,
De Frankhon szép egét nem hagytam el.
Azt a kevés bort, mellyet megmentettem,
Sértett kevélység nem zavarja fel.
Sőt énekeltem az új szüreteken
30 Egykor tulajdon hegyem oldalán.
Bor és dicsőség s szerelem baráti,
Mosolygatók az aggastyán dalán.

Egy elmúlt kornak régi katonája,
Mint Nestor nektek nem beszélek én.
35 Egész időm, hol fénylett bátorságom,
Egy harcotokkal fölcseréleném.
Sőt halhatatlan hősiségtek által
Egy új zászló mellé csatoltatám.
Bor és dicsőség s szerelem baráti,
40 Mosolygatók az aggastyán dalán.

Milyen jövődöt biztosít erénytek!
Éltessük, ifjak, végszerelmemet.
Szabadságában a világ megújul,
Jobb napok járnak majd sirom felett.

- 45 Kedves fecskéi ti egy szép tavasznak,
Hogy lássalak, azért nem távozám.
Bor és dicsőség s szerelem baráti,
Mosolyjatok az aggastyán dalán.

Pest, 1846. [ápr. 24—30.]

504. VILÁGGYŰLŐLET

Mennybéli isten, ördög és pokol!
Mivé lett a föld, s még mivé lehet?
Minden bokorban egy világfaló,
Minden bokorban embergyűlölet.

- 5 Gyűlölnék űk, és átkaik kövét
Dobálják szerte irgalmatlanul,
Ugy dől belőlők az átok, miként
Rothadt szag a sirok nyílásibul.

- Szerettetek-e, fickók, valaha,
10 Hogy most gyűlöltök? s imádkoztatok
Az emberiség boldogságaért,
Hogy most lehessen átkozódnatok?

- Elkérték kebletekből a szívet
S aztán széttépték azt az emberek?
15 Nem, a világnak ti nem adtatok
Szívet soha, mert nincsen szívetek!

- Nincs bennetek szív, nincs! csak zsebetek
És gyomrotok van, s mert ez nincs tele,
Azért rút a világ előttetek,
20 Azért keltek ki rútul ellene.

Én is gyűlöltem.... volt okom reá;
De a mióta e bitangokat

Láttam, mint vágnak Byronképeket,
Azóta gyűlölségem megszakadt.

25 Mióta ők a földi életet
Olly feketére mázolják: nekem
Sokkal, de sokkal jobban tetszik az,
Több fénypontot vesz észre rajt szemem.

Valóban szép, igen szép a világ;
30 Van minden évben rajta kikelet,
S van szép leánya minden falunak,
S ha itt egy ember sír, ott más nevet.

Milly tréfás még maga a bánat is!
Szív s fejre milly különbözőleg hat:
35 Sötétre festi a fehér szivet,
S fehérre festi a sötét haját.

Pest, 1846. [ápr. 24—30.]

505. SORS, NYISS NEKEM TÉRT....

Sors, nyiss nekem tért, hadd tehessek
Az emberiségért valamit!
Ne hamvadjon ki haszon nélkül e
Nemes láng, a melly ugy hevit.

5 Láng van szivemben, égbül-eredt láng,
Fölforráló minden csepp vért;
Minden sziv-ütésem egy imádság
A világ boldogságaért.

Oh vajha nem csak üres beszéddel,
10 De tettel mondhatnám el ezt!
Legyen bár tettemért a díj egy
Uj Golgotán egy új kereszt!

Meghalni az emberiség javáért,
Milly boldog, millyen szép halál!
15 Szébb s boldogítóbb egy hasztalan élet
Minden kéjmámorainál.

Mondd, sors, oh mondd ki, hogy így halok meg,
Illy szentül!.... s én elkészítem
Saját kezemmel azon keresztfát,
20 A mellyre fölfeszíttetem.

Pest, 1846. [ápr. 24—30.]

506. SZÁMÚZTEM MAGAMAT....

Számúztam magamat az emberek közül,
Magányba mentem és mélyen rejtetem el;
Magam voltam csak ott és még sem egyedül:
Együtt valék a múlt ezer emlékivel.
5 És minden emlék olly gyász dolgokat beszélt,
Mik fölforgathatnák a szív s ész tengelyét.

Végig tekintetem tulajdon sorsomon
És a világ sorsán. Az és ez olly sötét!
S az éjben, melly minket homályával bevon,
10 Nem látjuk már az ég vezérlő jobb kezét;
Csak ugy botorkálunk majd ide, majd oda.
Ha botlunk s elesünk, valóban nem csoda.

Igy van. S e gondolat, ez olly engesztelő,
Nagy úr ez, melly minden megbánást eltemet;
15 E gondolat, miként varázsvessző, elő-
Idézi ama mély rejtekből lelkemet,
A mellybe zárkozik, midőn az emberek
Ollyan sokszor s ollyan nagyon sértettek.

Megengesztelt szívem egy zöld olajfa ág!...
20 Minden tőled kapott sebem felejtve van;
Megbékülő jobbom fogadd el, oh világ,
Nem volnál rossz, ha nem volnál boldogtalan;
Boldogtalan vagy, s én sajnállak tégedet,
S a kit sajnálunk, azt gyűlölnünk nem lehet.

[Dömsöd, 1846. máj.]

507. SALGÓ

Nógrád s Gömör közt hosszan nyúlik el
A Mátra egyik erdőséges ága,
Miként sörényes, elfáradt oroszlán,
Nézzén sötéten messze tájakig.
5 E hegytetői kősziklára ül
Borús napokban a pihenni vágyó
Terhes felhőknek vándor serege;
Ez a műhely, hol a komor kovács,
A dörgedelmes égháború
10 Készíteni szokta a villámokat,
Haragvó isten égő nyilait.
Itt állt Salgóvár, mint egy óriás,
Ki az egekre nyujtja vakmerő
Kezét, hogy onnan csillagot raboljon;
15 Itt állt Salgó.... az éghez olly közel,
És benne még is a pokol tanyázott.
A századoknak döntő lábai
Elgázolák rég e vár tornyait.
Belőlök egy két csonka fal maradt, mely
20 Szomorkodással tölti idejét,
Mint a ki lármás ifjuság után
Éltét megunva, remetéskedik.
Fölmentem a hegy sziklatetejére,
S letelepedtem a romok fölött.
25 Verőfényes nap volt. Tekintetem,
Nem lelve gátot, mérföldekre szállt,

Mint börtönéből megszökött madár,
S vigan köszönté a kék messzeséget,
Hol a faluknak tornyán, a mezőknek
30 Juhnyájain s a patakok vizén
S mindenhol a nap fénye tündökölt.
De lelkeket nem illy képek körözték,
Nem illy vidámak; lelkeket homályos
Látkörbe vitte a komoly merengés,
35 Holott körülé kétes ködruhában
Mogorva árnyak lengtek.... a kihalt
Sötét középkor véres napjai.

—

Megvirradott a tizennegyedik
Század s hazánkra éj következők,
40 Borús éj jött rá.... ekkor áldozott le
Az ő napjának, az Árpád családnak,
Végső sugára. Harmadik Endre halt meg.
Pártok kelének, s a párt fergeteg,
S a fergetegben a folyó zavart,
45 S zavart folyóban könnyü a halászat.
Elfeledék a hazaszeretetnek
Örök szentségét a fejetlen ország
Önzés bünébe sűlyedt tagjai,
S rabolni kezdék édes anyjokat,
50 A gyámolától elesett hazát.
Haramjabarlang lett sok sziklavár,
Honnan le a kipusztított vidékek
Sohajtására gunykacaj felelt,
Miként az őszi bús szellő után
55 Jön a süvöltő téli zivatar. — —
Salgón Kompolti Péter volt az úr,
Nevét retteggve említé a táj, mert
A meddig kardja s buzogánya ért,
Övé lett minden, a mi kincs vala,
60 S hol ellenállás szálla szembe véle,
A kincs helyén vérfoltokat hagyott.

Követte őt a rablás útain
 Kompolti Dávid és Kompolti Jób,
 Zsivány apjoknak méltó fiai.
 65 Kipusztíták már a szomszéd Somoskőt,
 Utána jött a távolabb Fülek,
 S most a fölött van a tanácskozás:
 Hová fordítsák léptöket jelenleg?
 Ottan hevernek, apa és fiúk,
 70 Komor teremben medvebőr felett,
 Mit kacagányul vetnek vállaikra,
 Ha indulóra a kürt megriad.
 Ottan hevernek és Eger borával
 Sűrítik úgy is sűrű véröket,
 75 Melly ereikben rémesen kereng,
 Mint a világok közti téreket
 Keresztülkasul-bolygó üstökös. .
 „Emeljétek föl a kupát, fiúk,”
 Kiálta Péter, „és koccantsatok
 80 Gedő Simonnak egészségire!...
 Ha élünk és az isten megsegít,
 Még holnap éjjel vendégei leszünk;
 Azért sokáig éljen ő kegyelme!”
 „Sokáig éljen!” zúgták a fiúk
 85 Utána harsány, mennydörgő torokkal,
 És a teremnek hangos boltozatja
 Az éljenekre, mint a nyughelyéről
 Fölvert szelindek, el kezdett morogni,
 S morgott hosszan, mig bele fáradott.

—

90 Gedővár csöndes, mintha halva volna;
 Reá borúlt az éj, mint rá borúl a
 Halottra a koporsó födele.
 Ki viraszt még a késő éjszakán
 Gedővár néma falai között?
 95 A szerelem s a hazaszeretet,
 Az égnek e két legszebb csillaga.

- Mindenki szunnyad, csak Gedő Simontól
Riasztja messze álma nyúgodalmát
A honfigondok éber tábora.
- 100 És míg a férj bús lámpa fénye mellett
Pusztult hazája sorsán elmereng,
Szomszéd teremben nője térdepel,
A szépségében ragyogó Perenna,
S imát sohajt az égiek felé,
- 105 Hogy boldogítsák a magyar hazát,
Mert míg a honnak boldogsága nincs,
Mindaddig férje is boldogtalan.
Egyszerre a nő felsikolt ijedve,
Hallván közelgő fegyvercsörgetést,
- 110 S belép férjéhez és rémülve áll meg...
A másik ajtó ekkor nyílt s azon
Kompolti Péter jött be kardosan.
„Gedő uram, szép jó estét kívánok,”
Szólt a haramja, „vendégid jövének;
- 115 Remélem, szíves házigazda léssz,
S kérés nélkül is átadod nekik,
A mit kívánnak.... minden vagyonod.
Csodálkozol, hogy illy váratlanúl
Leptünk meg és illy észrevétlenül
- 120 Léptünk eléd?.... ez egyszerű dolog:
Megvesztegettük a jó porkolábot,
S ő megnyitotta várad kapuját,
S bejöttünk százan.... százan! érted-e?
És most legényid egyig megkötözzék.
- 125 A jó fiúk javában álmadoztak,
Midőn kezökre a hurok került.
Azért, Gedő úr, add elő, a mid van....
Vagy szavaimban tán kételkedel?
Im hát tekints ki!” Megnyitá az ajtót,
- 130 S láthatta a száz fegyverest Gedő,
Köztök Kompolti Jóbot s Dávidot.
„Fossz hát, zsvány, és vidd, a mit találsz!”
Szólt megvetőleg a várúr; „Perennám,
Eredj szobádba, és az aggalom

- 135 Ne bántsa lelked; tégedet megóvlok,
Téged, legdrágább kincse életemnek!
A többivel nem gondolok sokat....
Hadd hízzanak rajt e gaz tolvajok.”
Kompolti Péter ment kutatni s véle
- 140 A martalékra vágyó cinkosok;
Csak Dávid és Jób állt merőn, s ha ajkok
Le nem pecsétli a csodálkozás,
Ezt kérdték volna: milyen látomány ez?
Mellyik tündére az álmvilágnak
- 145 Szállott a földre, e falak közé?
S midőn a méla bámulás ködében
Eltévedt lelkök ismét visszatért:
Egyszerre léptek az ajtó felé
A melly Perenna teremébe nyílt,
- 150 S a melly előtt vont karddal állt a férj,
Vont karddal és rettentőn, mint az angyal,
Ki őrizé a paradicsomot.
„Eddig s tovább nem!” dörgött a jövőkre,
„Eddig s tovább nem!... a kétségbesés, a
- 155 Halál szolgája áll e küszöbön,
E szent ajtónak tiszta küszöbén!”
Ekkép a férj; de a két zordon ifjut
Nem rettenték meg a dörgő szavak
Sem a szemeknek átszuró világa,
- 160 Melly villámlásként szállt a hang előtt.
„Utamba állasz?” így kiálta Jób,
Utamba mersz még állni? jaj neked!
Keresztültörnék, bárha kezeidben
Száz kard villogna s minden kard hegyéről
- 165 Ezer halál vigyorgna is reám!”
És összezsaptak csengő fegyverökkel
Gedő és Jób, mint két kőszikla, mellyet
Egymás felé sujt a földindulás.
Akközben Dávid rést lelt s besuhant,
- 170 A hol Perenna elszorúlt kebelével
Az aggodalmak árján fuldokolt.
Egy jajsikoltás és egy halk sohaj....

A nő sikoltott és a férj sohajtott,
A nő, kit Dávid vett ölébe s vitt,
175 S a férj, kinek Jób átdöfé szívét.

Salgó s Gedővár közt emelkedék
Hajnácskő, szinte sziklaormi vár.
Csend volt a várban és a vár alatt.
Mindenki alvék; a toronynak őre
180 Viraszta csak még félig nyílt szemekkel.
A fővenyóra éjfél mutatott.
Mi zaj hasítja a csendet keresztül?
Még halk, de percről percre hangosabb.
Az ór keresztet hány és a toronyból
185 Fél bátorsággal néz a völgybe le;
Ki más zavarná a világ nyugalmát
Az éjszakának kellő közepén,
Mint boszorkányok és kísértetek?
Lenéz az ór.... a teljes hold világa
190 Arany fátyolként leng a vár körül,
S a vár alatti völgy ezüst ködével,
Mint két szerelmes lélek, összeolvad.
A félhomályban Gedővár felől a
Salgói úton nyargal egy lovag,
195 Ölében egy hölgy hófehér ruhában
Hollósötét haj lengő fürtivel.
Mögöttök távol ismét egy lovag. -
Olyan tűnékeny volt e jelenés,
Hogy a toronynak őre más nap ezt,
200 Midőn fölébredt, álomnak hívé.

Midőn fölére Salgó udvarába
Kompolti Dávid a szép martalékkal
Ez életének nem adá jelét,
Aléltan fekvék annak karjain;

205 Szívében a vért és eszméletet
 Megállítá a félelem s futás.
 Gyöngéd karokkal tette őt az ifju
 Egy kerevetre; csínnal bánt vele,
 Miként a gyermek a kicsiny madárral,
 210 Mellyet fészkebül épen most lopott ki;
 S megállt előtte s elmerülve nézte
 És lelkesedve így szólt: „Oh miért
 Fejem nem olly nagy, mint az ég, hogy annyí
 Szem volna rajt, a hány csillag van ott,
 215 Hadd bámulnálak valamennyivel!....
 Ki vagy, ki vagy te? olyan ismerős
 Előttem arcod mindenik vonása;
 Találkozám már véled?... oh igen, most
 Emlékezem, hogy egykor láttalak,
 220 Régen, fölötte régen. Még midőn
 Mint gyermek jártam a vadon homályin,
 Miként ártatlan gyermek, a kinek
 Vértett szive, ha vérezett az őz
 Szilaj vadászok gyilkoló nyilától:
 225 Oh akkor, akkor gyakran láttalak.
 Ha szenderegtem a kis völgyi forrás
 Virágos partján: édes álmaimban
 Meg-megjelentél, tündérek leánya!
 Hozzám jövel s lehajlottál reám,
 230 Miként lehajlik földre a szivárvány,
 S fülembé égi hangokat sugál.
 Karom kinyujtám, hogy öleljelek,
 S fölébredék.... te már távol valál,
 A rengeteg sötétzöld mélyiben
 235 Láttam fehérlő árny-alakodat,
 S futék utánad, mint az esti szél
 A tünedékeny pillangó után,
 Futék a hegyre.... a hegy tetején
 Bámulva álltam és szomorkodám; már
 240 Olly messze voltál tőlem, fönn az égen
 Az esti csillag képiben ragyogtál. —
 Gyermekkorom tűnt s gyermekéveimmel

- Eltűnt regényes ábrándim világa,
S vad ifjává lett a szelíd fiú,
245 S azóta veled nem találkozám...
De én beszélek hozzád, és te nem
Hallod beszédem; mozdulatlanul
Fekszel, miként az elesett szobor.
Élsz, vagy meghaltál? oh csak meg ne halj,
250 Inkább hervadjon el minden virág
A föld színén, s ne légyen több tavasz!....
Hah, végre, végre nyílnak szemeid;
Milyen szemek, milly égetőn-vakítók....
Hová jutottam? hol vagyok? talán a
255 Teremtő műhelyében, a hol a
Napok készülnek? ottan, ottan.... oh
Ha e két nap az égre fölkerül,
A mindenséget porrá égeti!"....
„Elég már, bátya, most én rajtam a sor,”
260 Illy hang szakasztá félbe Dávidot,
Jób hangja, a ki mostan érkezett meg,
„Elég volt, bátya, most én rajtam a sor;
E drága kincsen ketten osztozunk!”

—

- Eszmélt Perenna, és csodálkozással
265 Nézett körül, és töredezve szólt:
„Férjem!.... de ez nem férjem.... ez sem az;
És a terem.... hisz ez nem a mienk.
Hová juték? és férjem hol marad,
Hogy így magára hagyja hitvesét?”
270 „Férjed, menyecske, messze utazott.”
Ekkép felelt Jób, „kár lesz várnod őt,
Mert míg utából ismét visszajő,
Rég elvirítanak ifju bájjaid.
Azért feledd őt, s add nekünk magad,
275 Hogy részesüljünk mink is a gyönyörben,
Mit férjed a mennyországtól bitorlott.”
„El oldalamtól! vissza, szemtelen!”

Kiálta a nő, „vissza.... és ne szólj,
 Mert minden szóért s minden léptedért,
 280 Ha férjem eljön, rémesen lakolsz....”
 „Ha férjed eljön, akkor?” szóla Jób,
 „Hisz mondtam már, hogy messze utazott,
 Olly messzire, hogy onnan, a hová ment,
 Porszemnek látja a nagy földtekét.
 285 Szóval — hogy őt ne várd hiába — nézd
 E kardot s rajta ezt a szép piros vért;
 Ez férjed vére.... én megöltem őt.
 Most hát szabad vagy, szép asszony, szabad!
 A női hűség rabbilincsei
 290 Nem korlátozzák többé lelkedet.
 Szabad vagy, használd szabadságodat.
 Két kar helyett most négy kar vár reád,
 Hogy boldogítson ölelésivel.”
 Perenna némán és merően állt,
 295 Némán, merően, hidegen, fehéren,
 Miként holt, csendes téli éjszakán a
 Száraz bokor, mit ellepett a hó.
 Ott állt Perenna és a kardra bámult,
 A mellyen olyan drága vér alutt meg. —
 300 E mozdulatlan némaság alatt
 Szívét, lelkét milly harcok szaggaták!
 A lélek benne úgy sírt, úgy nyögött,
 Ugy küzködött, úgy jajgatott, miként
 A jég alatt a befagyott patak.
 305 Kitört végtére a kétségbesés,
 Kitört belőle, mint a tűzokádó
 Hegy méhéből a füst, s lángoszlopok,
 És átkokat szórt, rémes átkokat
 Zsivány fejére férje gyilkosának.
 310 De mintha minden átok egy virág
 Lett volna, egy-egy illatos virág,
 Miket feléje dobnak, hogy szagolja,
 Ollyan kedvtelve állt a hölgy előtt Jób,
 S midőn az végzé, így kezdette ez:
 315 „Hah, istenemre, hogyha átkozódva

- Illy szép vagy, asszony, menj férjhez naponként,
S én férjedet naponként megölöm!....
Átkozz tovább, szép hölgy, én hallgatom,
Ha minden átkod megfogamszik is.”
- 320 Perenna Dávid lábaihoz borult,
Átfogta térdét, és így esdekelt:
„Oh ifju, arcod nem olly ördögi,
Miként ezé itt.... légy könyörülő,
És ój meg tőle, ój meg engemet!
- 325 Szeretni foglak, szolgálód leszek,
Csak ments meg engem férjem gyilkosától,
Csak e sátán ellen légy paizsom.”
„Meg foglak óni, gyermekálmaim
Földönfölüli tündérgyermeke!”
- 330 Kiálta Dávid fölemelve őt,
„Meg foglak óni, paizsod leszek;
S ki hozzád nyúlni kíván: annak e
Paizst elébb ketté kell törnie.
Most hát öcsém, Jób, ehhez tartsd magad!”
- 335 „Nem ugy, jó bátya,” monda Jób, s szemében
Ellenszegülő dacnak lángja gyúlt,
„Nem ugy, jó bátya! így nem alkuszunk.
Mi nálunk minden martalék közös,
Azért kettőnké e menyecske is;
- 340 És ha nem engedsz, tudd: e kard, a mellyel
Férjének írtam úti levelet
A más világra, e kard most is éles,
S karomnak sincsen legkisebb baja!”
Egymás elébe állt a két fiú,
- 345 Egymás elébe állt és hallgatott,
Nyelvök helyett most kardjaik beszéltek.
Kompolti Péter jött be s rájuk ordít:
„Megálljatok!” s a bajvivók megálltak.
„Apánk, te légy hát köztünk a bíró,”
- 350 Így szóla Jób, „ez asszonyt itt magának
Akarja Dávid bátya tartani;
De én azt mondom: ehhez nincs joga,
Mert ő kettőnké. Nincs-e igazam?”

„Hitvány fiúk,” szólt megvetőleg apjuk,
 355 „Illy hasztalanság annyira feltüzel,
 Hogy egymás ellen karddal rontotok?
 S ilyen mihaszna pörben engemet
 Mertek bíróul híni, engemet!.... jó;
 Igazságot hát én szolgáltatok.
 360 Halljátok: e hölgy nem lesz egyiké sem,
 Sem egyiké, sem másiké.... igen,
 E hölgyet bírni én fogom, magam!”
 Kihullt a kard a két fiú kezéből,
 Vérök föllázadt, sustorgott, miként
 365 A víz, a mellybe a villám csapott,
 S dörmögni kezdtek bosszus dolgokat.
 Keresztülszűrő lángtekintetét
 Jártatta végig rajtok az apa,
 S parancsolólag így kiálta föl:
 370 „Ki mer moccanni és morogni, hogyha
 Kompolti Péter ezt kiáltja: csitt!”

—

Miből teremté isten a szivet?
 Hogy annyi bútól, kintől sem hasad meg,
 A mennyi érte a szegény Perennát. —
 375 Őrizve Salgó szük falai között
 Ült a fogoly hölgy napok óta csak,
 De mindenik nap századokra nyúlt,
 Azokra nyujtá azt a szenvedés.
 Az árva lélek mennyit szenvedett!
 380 Egy pillanatban keble meggyuladt
 A fájdalomtól és más pillanatban
 A rettegéstől ismét megfagyott.
 Hosszan tünődék, véghetetlenül:
 Hogy szabaduljon e falak közül,
 385 S hogy álljon bosszut férje gyilkosán?
 És nem találja semmi, semmi módot!
 S most jött reá a legnagyobb csapás;
 Kompolti Péter így nyilatkozék:

„Szép asszony, benned a sátán lakik,
390 Te megbüvöltél, napról napra jobban
Tetszel nekem, s ha akarod, ha nem:
Én feleségül veszlek tégedet.”
„Hozzád megyek,” szolt elhatározottan
Perenna, ámde olly hangon, mikéntha
395 Lett volna a halálnak angyala,
S ezt mondta volna ama szók helyett:
„Kompolti Péter, végórád ütött!” —
Magához híta Dávidot Perenna,
S így szóla: „Ifju, igazán szeretted?
400 Vagy pillanatra fellobbant lidércnek
Volt lángja csak, mit érezél irántam?
És ha szeretted, mondd: szeretsz-e még?”
„Szeretlek egyre,” válaszolt az ifju,
„Szeretlek, mint a völgyet a patak,
405 Szeretlek, mint a csillag az eget,
Szeretlek, mint a féreg a gyümölcsöt!
S ha te szeretnél... oh szólj, asszonyom,
Hogy érdemeljem meg szerelmedet?”
„Hogyan?” felelt a nő, „egy módja van:
410 Öcséd megölte férjemet, s apád most
Engem magának hitvesül kíván.
De én apádat, ezt a második
Leendő férjemet szintúgy utálok,
Miként első férjemnek gyilkosát.
415 Szeretsz valóban? ugy hát szabadíts meg
E két gonosztól. — A tiéd leszek, ha
Apádat és öcsédet megöled.”

—

Örök rejtélyü érzés, szerelem!
Te nagy folyó, melly egyszer szemetet,
420 Máskor virágot hordasz vizeden,
S mind egy helyről: az emberek szívéből.
Oh szerelem, te végtelen óceán,
Mellynek határát még nem látta senki,

S mellynek le nem szállt fenekére senki.
425 Ott állsz te, óriások óriása,
Mesés nagyságban.... hogyha nyúgoszol,
Meglátja széles tükrödben magát a
Határtalan menny minden csillaga;
S ha háborogsz: fölszíneden csatáznak
430 Az alvilágnak minden szörnyei.
Mindenható erő vagy, szerelem!
Mindenható vagy.... angyallá az embert,
Az angyalt ördöggé, az ördögöt
Emberré könnyen átváltoztatod.... — —

—

435 Derült kék éj volt, tiszta csöndes éj,
Vidáman néztek felhőtlen magasból
A földre a hold és a csillagok,
Olyan vidáman!.... hah, pedig mi történt
A földön? apa- s testvérgyilkolás!
440 Kigyóként csúszott Dávid a terembe,
Hol apja szunnyadt. Ágya függönyét
Széttolta halkán.... reszketett keze,
Mintha kősziklát hengerítene.
„Itt fekszik, alszik,” így gondolkodék,
445 Merőn szögezve rá égő szemét,
„De milly szelíd most arca, mellynek ébren
Minden vonása egy-egy Lucifer;
Vagy csak te látod tán ilyen szelídnek,
Te mindig-gyáva lelkiismeret?
450 Eredj, hivatlan vendég, menj tova;
Nem hallgatok rád, nem, nem! hasztalan
Nyujtod felém fenyítő ujjadat,
Hiába intesz olly parancsolólag,
Nem hallgatok rád.... nézd, nem hallgatok!”
455 Az alvót ekkor torkon ragadá,
S beléje fojtá a lélekzetet....
Nem is nyögött.... egy rángás, s vége volt.
Bevonta ismét a függönyt s mene,

De a küszöbnél visszafordula,
 460 Hogy megtekintse: nem maradt-e élet
 Ama testben? nem támadand-e föl?
 Az ágy előtt megállt.... állt, s nem meré
 A kárpitot szétvonni újolag,
 Nem mert benézni rettentő művére,
 465 S lélekszakadva kifelé rohant
 Másik terembe, a hol öccse volt.
 A zajra Jób fölébredett s fölült,
 S fél eszmélettel nézte a jövőt,
 S midőn egészen eszmélt, akkorára
 470 Keblében járt a gyilkoló acél,
 A mellyet bátyja a falról ragadt le.
 De nem halálos volt Dávid szurása,
 Feléje lépett tántorogva öccse,
 Hogy megragadja öldöklő kezét....
 475 Egy új suhintás és Jób homlokát
 Elborította vére, s összedőlt.
 A kardot messze dobta Dávid, és
 Futott; futott ki, mintha lépteit
 Követte volna százezer boszorkány,
 480 Lidérc, kísértet, ördög s minden, a mi
 Irtóztató a képzeletben él.
 Futott, futott, és nem tudá: hová fut?
 Sötét sarokban megvoná magát,
 Szemét behunyta, hogy ne lássa a
 485 Számíthatatlan rémeket; de látta
 Még akkor is, ha behunyá szemét.
 S majd apja halvány arca állt előtte,
 Majd öccse véres, megvagdalt alakja.
 Intett kezével, hogy távozzanak;
 490 Nem távoznak. Mindig közelebb
 Jöttek hozzája.... egyre közelebb....
 Beléje vágják végre körmüket....
 Torkon ragadták.... lég után kapott,
 S egy jajnyögéssel összeroskada.
 495 Midőn fölébredt, reggeledni kezdett,
 A hajnalfény betört az ablakon;

Körültekinte, s akkor látta meg,
 Hogy apja ágya mellett feküvék.
 „Apám, ébredj föl, ébredj.... hallod-e?”
 500 Szólott megrázva a holttetemet,
 „Mit alszol, hosszan, mint a mormotér?
 Már fényes nap van. Jer, menjünk rabolni....
 Szabad vásár van, minthogy nincs király,
 Menjünk rabolni, szálljuk meg Gedővárt;
 505 Tiétek minden kincs, arany.... nekem
 Nem kell egyéb, csak a vár asszonya.
 De kelj föl hát! ne rángattasd magad
 Hiába. S még sem ébredsz föl.... no semmi.
 Fölébredsz majd az ítéletnapon.
 510 De akkor ki ne böffentsd valahogy
 Az istennek, hogy én voltam, ki téged
 Elaltatálak, mert megfojtalak!”
 Elindult és ment a szomszéd terembe.
 „Hát ez ki itten?” kérdé, öccse testét
 515 Megrugva, „mit? te volnál, Jób öcsém?
 Mi a manó, hát a földön heversz?
 Neked bezeg jó ágyad lehetett.
 Bordáidnak becsületére válik,
 Hogy nem jajgatnak ilyen durva ágyon.
 520 Hanem hát kelj föl, s mosd meg arcodat,
 Hiszen merő vér; kelj föl, hallod-e?
 Mi a tatár, ugy veszem észre, hogy ma
 Fölkelni nincsen kedve senkinek.
 Annál jobb. Oh ez pompás alkalom!
 525 Szép kedvesem most megszöktethetem....”
 S ment a szobába, hol Perenna volt.
 „Megölted őket?” kérdezé a hölgy.
 „Kit öltem én meg?” fölkiálta Dávid,
 „Én meg nem öltem senkit, senkit is!
 530 Ottan feküsznek szépen, csöndesen,
 Egyik fehér és a másik piros.
 Jer, angyalom, jer. Mélyen alszanak;
 Megszökhettek. Jer. Senki sem vesz észre.
 Fölnyargalunk a bástya tetejére,

- 535 S onnét aztán az égbe röpülünk!”
„Hah, ez megőrült,” gondoló Perenna,
S borzadva hátrált, de az ifju őt
Ölébe fogta s vitte kifelé.
A nő sikoltott. „Csitt, légy csendesen,
540 Mindenre kérlek, a mi szent előtted!”
Szólt az ifju, „fölkel valaki
Zajodra, s akkor el nem szökhetünk,
Elfognak.... hah, nézd, nézd, már jőnek is!”
Ezzel rohanni kezdte, fölrohant
545 A bástyafalra. „Most röpülj!” kiálta,
Mingyárt ott fön, ott fön leszünk az égben,”
És átszorítva a hölgyet, leugrott....
Alant a mélység sziklacsúcsai
A vértől és a hajnaltól pirultak.

—

- 550 Dávidnak már nem kelle temetés,
Elnyelte őt a vár alatti mélység,
El volt temetve. S a ki eltemesse
Apját s öccsét: nem volt ember reá.
Kipusztulván mind a Kompoltiak,
555 Elosztották a rablott kincseket
Legényeik; de osztozás alatt
Egymásnak esvén kardot fogtanak.
Kevés jutott el épen közülök.
Nagy részt elestek, és holttesteik
560 Az éhes hollók tápláléki lettek.
Igy állt sokáig Salgó zajtalan,
Csak a hollóknak káromása szólt
Holttetemekkel megtelt udvarában;
S alant a völgyben a népség futott
565 A szél elől, melly Salgóról jöve.

Dömsöd, 1846. [máj. 22. előtt]

508. LEVÉL VÁRADY ANTALHOZ

- Hát megtörtént a párbaj? s élsz-e még?
Ha főbelőttek, — tudósíts felőle,
Ird meg tüstént, hogy Pestre felrohanjak;
És bosszut álljak éretted, barátom....
- 5 Szó a mi szó, de nekem igazán
Nem tetszik, hogy te minden balgaságért
Kész vagy kockára tenni életedet.
Azt gondolod: lelked-tested szakáll? s ha
Leborotválnak, ujjolag kinősz?
- 10 Csalódsz; mert az élet csizmatalp,
S ez nem lesz uj, ha egyszer elkopott,
Azért kiméld a drága csizmatalpat,
A mellyet nem szab kétszer senkinek
Az ég vargája, a kőszívű sors. —
- 15 S azt gondolod tán: annyi a barátom,
Mint fön az égen a csillag? ha egy
Lehull közülök, észre sem veszem?
Hiszen tudod jól: milly kis számotok van
Nektek, kik engem őszintén szerettek,
- 20 Kik főntartjátok szívem melegét.
Mért e kis számot megfogyasztani? —
És Ida, Ida, e kedves leány,
Ha téged elveszt ő, mivé lesz? ő,
Kinek kívüled nincsen senkije.
- 25 Te vagy világa.... Lennél olly kegyetlen,
Reá szakadni hagynád a világot?
S van még egy.... a hon! vagy már elfeledted,
Feledhető-e, a miről beszéltünk
A lelkesülés lángóráiban?
- 30 Ki tudja, mit hoz a kétes jövődő,
Melly álmainknak legkedvesbibe,
S akkor hazánknak ránk szüksége lesz. —
Látod, barátom, élted milly becses,
Azt a világhoz mennyi lán köti,
- 35 S te még is könnyelműn kockáztatod.
Ha még nem tértél, térj eszedre már,

- S ne légy, mint voltál, olyan balgatag,
Vagy igazabban: oly kétségb'esett....
Kétségbe esni!.... milyen gyávaság!....
- 40 Kinek van erre több s nagyobb oka,
Mint én nekem? de én szégyenleném ezt.
A szenvedésnek lángjában szívem
Szét fog pattanni, mint a porcellán,
De, mint a jégcsap, szétolvadni nem!....
- 45 Megállj, ha Pestre ismét fölmegegyek,
Majd megtanítlak én kétségbe esni,
Hogy unokád is megemlegeti.
Vásárra ott benn termek nálatok,
S viszek portékát, de nem holmi gyapjút,
- 50 Vagy bőrt, vagy posztót vagy eféléit, azért
Nagyon hiszem, hogy nem lesz kelete.
Mert hajh, jó gazda ám a magyar ember!
Amit kutyákon, kártyán s más egyében
Eltékozol, meggazdálkodikja könyven.
- 55 A könyvvel úgy van, mint hajdan zsinóros
Nadrágjával s prémes mentéivel volt,
Mellyet nagyapja s édes apja vett;
Az szolgált még az ő fiának is.
Hazám, még sem vagy oly boldogtalan,
- 60 Minőnek első pillanatra látszol,
A lelki szükség nem bánt tégedet,
Minden szükséged van; de lelki nincs,
Ettől az egytől megmentett az isten....
— — — A mint mondtam: a vásárra majd
- 65 Meglátsz, barátom: akkor fölmegegyek,
S te rám sem ismeresz, úgy megváltozám;
A szép természet megváltoztatott,
Beteg kedélyek e hü orvosa,
Beteg valék én ott ti nálatok
- 70 A pesti utcák holt hideg kövén,
Hosszu sötét árnyként vonult utánam
A csüggedés, az életunalom. —
Ujjá születtem!.... a falusi lég, a
Sötét erdőknek zugó lombjai,

- 75 Lombok felett a csattogó madár,
A fák alatt a hallgatag virágok
Föléleszték elájult lelkemet;
Nem gyülölöm, mint eddig, a világot:
Már csak haragszom rája, csak haragszom....
- 80 Hogy olyan gyáva, hogy föl nem kiált
Elzárt, elorzott boldogságaért, hogy
Meg nem torolja kincse elrablói
Évezredeknek szenvedéseit. —
De hinni kezdem, hogy dicső napoknak
- 85 Érvük maholnap fényes hajnalát,
Mídmőn a népek mind fölemelik
A föld porába gázolt fejöket,
S végig mennydörgik a föld kerekén:
„Legyünk rabokból ismét emberek!”
- 90 Ez nagyszerű, de véres kor leszén,
És úgy is illik, hogy véres legyen!
Már vizözön volt, most egy vérözön kell,
Hogy megtisztuljon a világ a szennytől,
A melly fölötte meggyülekezek;
- 95 Egy vérözön kell! és ha az lefolyt majd,
A megmosdott föld tiszta szép leend,
És lakni fognak emberek fölötte,
Hasonlitók az isten képihez.

Dömsöd, 1846. máj. 22.

509. BARNA MENYECSKÉNEK....

Barna menyecskének szeme közé néztem,
Az én szemem fénye elveszett egészen.
Én teremtmőm, ugyan hogy is teremhet már
Olyan sötét szemben olyan fényes sugár!

- 5 Elveszett, elveszett az én szemem fénye,
Hejh pedig talán már indulnom is kéne!

Hogy induljak? hova menjek, ha nem látok?
Nyakamat szegheti valamelyik árok.

De még is indulok.... állj élém, menyecske,
10 Ha már el kell esnem: essem az öledbe;
Egyszer ölellek meg, s karomat levágom,
Ne öleljek többé senkit a világon!

Nem kellek, ugy-e bár, nem kellek én neked?
Van már kit te ölelsz, ki téged ölelget;
15 Megyek hát, megyek.... ha árokba esem is,
Habár az árokban nyakamat szegem is!

Pécel, 1846. [jún.—júl.]

510. DALAIM

Elmerengek gondolkodva gyakran,
S nem tudom, hogy mi gondolatom van,
Átröpülök hosszában hazámon,
Át a földön, az egész világon! —
5 Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
Holdsugári ábrándos lelkemnek.

A helyett hogy ábrándoknak élek,
Tán jobb lenne élnem a jövőnek,
S gondoskodnom.... eh, mért gondoskodnám?
10 Jó az isten, majd gondot visel rám. —
Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
Pillangói könnyelmű lelkemnek.

Ha szép lyánnyal van találkozásom,
Gondomat még mélyebb sírba ásom,
15 S mélyen nézek a szép lány szemébe,
Mint a csillag csendes tó vizébe. —
Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
Vadrózsái szerelmes lelkemnek.

Szeret a lány? iszom örömemben;
20 Nem szeret? kell inni keservemben.
S hol pohár és a pohárban bor van,
Tarka jó kedv születik meg ottan. —
Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
Szivárványi mámoros lelkemnek.

25 Oh de míg a pohár van kezemben,
Nemzeteknek keze van bilincsen;
S a millyen víg a pohár csengése,
Olyan bús a rabbilincs csörgése! —
Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
30 Fellegei bánatos lelkemnek.

De mit tűr a szolgaságnak népe?
Mért nem kél föl, hogy láncát letépje?
Arra vár, hogy isten kegyelméből
Azt a rozsdá rágja le kezéről? —
35 Dalaim, mik ilyenkor teremnek,
Villámlási haragos lelkemnek!

[Pest,] 1846. [júl. második fele?]

511. MOST KEZDEM ÉN CSAK MÉG ISMERNI....

Most kezdem én csak még ismerni
Az én derék jó szívemet!
Ennél a szívnél a világon
Jobb, derekabb szív sem lehet.

5 Mint aggódtam, hogy már ezentul
Nem lesz nekem több víg napom!
És ím bokámot újra össze-
S kalapomat félre csapom.

Szívem még ép virág, a mellynek
10 Féreg nem bántja gyökerit;

Elhervad minden ősszel, ámde
Minden tavasszal kivirít.

Pest, 1846. [aug. 1—28.]

512. F. L. KISASSZONY EMLÉKKÖNYVÉBE

Miért mondjam, hogy nem feledlek el?
Miért mondjam, hogy rólad e kebel,
Oh lány, örökre megemlékezik?
Hitelt szavamnak szíved úgy sem ad!....
5 Mert mi poéták hazudunk sokat,
S aztán ha szívből szólunk sem hiszik.

Pest, 1846. [aug. 1—28.]

513. MEGFAGY A SZÍV, HA NEM SZERET....

Megfagy a szív, ha nem szeret;
És ha szeret, megég.
Ez és az baj. E két baj közt
Mellyik jobb?.... tudj' az ég!

Pest, 1846. [aug. 1—28.]

514. RABSÁG (Töredék)

Millyen vig a világ! folyvást miként vigad!
Örök énekszóval s zenével van tele!
E tombolók között a legzajosbikat
Kérdezzétek meg csak: ha vajon boldog-e?
5 Én nem hiszem, hogy az; dehogy boldog, dehogy!
Csak a kétség'b'esés, mi bennünket vidít,
Azért kelünk csak e rivalgó zajra, hogy

Ne halljuk láncaink csörömpöléseit.
Rab a világ, igen, kezén-lábán bilincs....
10 Az volna lelkén is, hanem már lelke nincs — —

Pest, 1846. [aug. 1—28.]

515. SZERETEK ÉN....

Szeretek én, miként még ember
Soha sem szeretett talán.
Szeretek én szent szerelemmel.
De kedvesem nem földi lány.

5 Szeretek én egy istenasszonyt,
Egy számkiűzött istennőt,
A szabadságot. Fájdalom, hogy
Csak álmaimban látom őt.

De álmaimban igen gyakran,
10 Majd minden éjjel megjelen.
Mult éjszakán is egy virágos
Mezőben együtt volt velem.

Letérdepeltem s elmondék egy
Égő szerelmi vallomást,
15 S földhöz hajoltam, hogy virágot
Szakítsak, s néki adjam át.

Ekkor hátam mögött termett a
Hóhér s lesujtá fejemet....
Épen kezembe hulla, és én
20 Azt adtam át virág helyett.

Pest, 1846. [aug. 1—28.]

516. A NÉP

Egyik kezében eke szarva,
Másik kezében kard,
Igy látni a szegény jó népet,
Igy ont majd vért, majd verítéket,
5 A míg csak élte tart.

Miért hullatja verítékét?
A mennyit ő kíván
Az eledelbül és ruhábul:
Hisz azt az anyaföld magátul
10 Megtermené talán.

S ha jó az ellen, vért miért ont?
Kardot miért foga?
Hogy védje a hazát?... valóban!....
Haza csak ott van, hol jog is van,
15 S a népnek nincs joga.

Pest, 1846. [aug. 1—28.]

517. KÉPZELT UTAZÁS (Béranger után franciából)

Az ősz sietve jó és nedves szárnyán
Az én számomra új fájdalmat hoz.
Mindegyre szenvedek, szegény félénk én,
És jó kedvem virága hervadoz.
5 Ragadjatok ki Párizsnak sarából,
Megújulok, ha szép tájt láthatok.
Mint ifju már Hellasról álmadoztam,
Ottan szeretnék én meghalni, ott!

Értem Homéért, igen, hisz görög voltam.
10 Pythagorasnak igazsága van.
Athén szült engem Perikles korában,

Láttam Sokratest rabláncában,
Megtömjéneztem Phydias csodáit,
Látám Ilissust, mint virágozott,
15 S Hymett hegyén a méheket fölkeltem;
Ottan szeretnék én meghalni, ott!

Oh ég, csak egyszer éledhetne szívem
E szemderítő nap sugáritul!
A szabadság, kit távolból köszöntök,
20 Rám így kiált: jer, győzött Thrasybul!
Menjünk, induljunk, készen áll a sajka.
Tenger, ne nyeljen engem el habod,
Hagyd múzsámat Pyréumnál kikötni,
Ottan szeretnék én meghalni, ott!

25 Szép Olaszország ege, de azurját
Rabszolgaság homályosítja el.
Evezz, kormányos, távolabb evez le,
Hol a nap olyan tiszta fényben kel.
Milyen hullám ez? hogy híják e sziklát?
30 Milyen virító a vidék amott!
A zsarnokság haldoklik ama parton;
Ottan szeretnék én meghalni, ott!

Athén szűzei, fogadjatok a révbe,
És bátorítsatok föl engemet.
35 Olly földet hagytam el, hol a királyok
Rabszolgává teszik a szellemet.
Védjétek lantom, melyet üldöznek; s ha
Dalom sziveitek meglágyítaná,
Tegyétek hamvam Tirtéus hamvához,
40 Meghalni jöttem e szép ég alá!

Pest, 1846. [aug. 1—28.]

518. A HEVESI RÓNÁN

Hátrább vonúl mindegyre
És halványúl a Mátra.
Az esti nap piros fényt
Lövel kék homlokára.

- 5 Ollyan ez a piros fény,
Melly a kék Mátrán lángol,
Mint kék szemű lyány arcán
A rózsaszínü fátyol.

- Zörg a szekér, az ostor
10 Koronként egyet pattan....
Ezen kívül a róna
Olly néma, olly zajatlan.

- Leszálla a nap; vége
A piros alkonyatnak.
15 A messze látkör szélén
Pásztortüzek pislognak.

- De pásztortűz-e az, vagy
Tán csillag, melly lelépett
Egy síró furulyának
20 Meghallgatása végett?

Emelkedik föl a hold;
Ollyan szép s ollyan halvány,
Mint a meghalt menyasszony
Bús vőlegénye karján.

- 25 S talán a hold valóban
Egy holt menyasszony árnya,
Kit a koporsóból visz
Az égbe szellemszárnya.

Olly szomorú ez a hold,
30 És még is rája nézek,
Nem nézhetek le róla,
Sugári megigéztek.

Olly mondhatatlanul bús
Ez a hold, hogy láttára
35 Eszembe jut éltémnek
Legkínosabb órája.

Magam sem tudom én, hogy
Mi történt ekkor rajtam?
De sírnom kell, zokognom,
40 Miként akkor zokogtam!

[Füzesabony,?] 1846. [aug. 29.]

519. CSALOGÁNYOK ÉS PACSÍRTÁK

Ugyan még meddig zengitek,
Ti holdvilágos emberek,
A régi kort,
Mit elsodort
5 Hullámival már az enyészet?
Mikor rontjátok le a fészket,
Mit várromokban raktatok,
Hogy ott versenyt huhogjatok
Vércsékkel és bagolyfiakkal?
10 Millyen kisértetes ez a dal! —
S dalolnak egyre még,
És szemeikben ég
A lelkesülés lángja
Vagy a bánat könnyárja.
15 Ál lelkesülés, gyáva könnyek!
Miket nekik meg nem köszönnek. —
Tudjátok-e, mik vagytok,
Kik a multról daloltok?

Halottrablók!
 20 Halottrablók!
 Sírjából fölássátok
 A holt időt,
 Hogy őt
 Babérokért árulhassátok.
 25 Én nem irigylem koszorútokat;
 Penész van rajta és halotti szag!

Sínlődik az emberiség,
 A föld egy nagy betegház,
 Mindegyre pusztít a láz,
 30 S már egy egész ország esék
 Áldozatául,
 És több elájul;
 S ki mondja meg;
 Hol ébrednek föl majd e nemzetek,
 35 Ezen-e vagy a más világon,
 Muló-e vagy örök az álom? — —
 De ím a bajnak közepette
 Fiait az ég el nem feledte,
 Megszána minket nagy fájdalmainkban,
 40 Orvost küld hozzánk, és ez utban is van,
 És már maholnap meg is érkezik,
 Midőn hóhérink észre sem veszik. —
 Tiéd minden dal, minden hang,
 Mellyet kezemben ad a lant,
 45 Te lelkesítesz engemet,
 Te néked ontom én könyűimet,
 Én tégedet köszöntelek,
 Te a beteg
 Emberiségnek orvosa, jövendő!

 50 És ti elkésett dalnokok,
 Hallgassatok!
 Hallgassatok,
 Bár lenne olly szívszaggató
 S egyszersmind olly szívgyógyító,

- 55 Mint csalogányé, szavatok.
A csalogány az alkony madara,
Már vége felé jár az éjszaka,
A hajnal közeleg;
Most a világnak
60 Nem csalogányok,
Hanem pacsírták kellenek.

Szatmár, 1846. [szept. 1—5.]

520. NAGY-KÁROLYBAN
septemb. 7. 1846.

- Hát e falak közt hangozának
Nagy szavaid, oh Kölcsey?...
Ti emberek, nem félték: épen
E szent helyet illy nagy mértékben
5 Megszentségteleníteni?

- Nem félték-e, hogy sírgödréből
Kikél a megbántott halott?
Hogy sírgödréből ide jő el,
S — hogy hallgassatok — csontkezével
10 Szorítja össze torkotok?

- Nem, ő a sírt el nem hagyandja;
De lenn, sírjában, nem hiszem,
Hogy könnyei ne omlanának
Éretted, te az aljasságnak
15 Sarába súlyedt nemzetem!

- Milly szolgaság, milyen hizelgés!
S mindig tovább mennek, tovább,
S ki legszebben hizelg, az boldog. —
Ha már kutyákká aljasodtok:
20 Miért nem jártok négykézláb?

Isten, küldd e helóta népre
Földed legszörnyűbb zsarnokát,
Hadd kapjon érdeme díjába'
Kezére bilincset, nyakába
25 Jármot, hátára kancsukát!

521. A BILINCS

Szabadságért küzdött az ifju,
S börtönbe dobták, ottan ül,
És meg-megrázza és átkozza
Bilincset nagy kegyetlenül.
5 Bilincse ekkép szóla hozzá:
„Csörgess, de oh ne átkozzál!
Csörgess, ifjú, csörgésem átok,
Melly a zsarnok fejére száll!

Ugy-e nem ismeresz? a szabadság
10 Csatáiban kard voltam én,
S épen talán a te kezében
Villogtam a vér mezején.
Szerencsétlen te, szerencsétlen
Kardoddal hol találkozál!
15 Csörgess, ifjú, csörgésem átok,
Melly a zsarnok fejére száll!

Bilincset vertenek belőlem,
Belőlem, a ki kard valék,
S ki vélem vítt a szabadságért,
20 Most azt szorítom.... szörnyűség!
Szégyennek és haragnak pirja
A rozsdá, a melly rajtam áll.
Csörgess, ifjú, csörgésem átok,
Melly a zsarnok fejére száll.

Nagykároly, 1846. [szept. 8.]

522. JÚLIÁHOZ

Piros orca, piros ajkak,
Barna fürtök, barna szem,
És ez arcon és e szemben
Mennyi lélek, istenem!

5 Oh, ha birhatnám e lelket,
Ezt a lelkes kis leányt!
Szólj, leányka, mondd, hogy téged
A szerelem még nem bánt.

Nem, nem! ... azt mondd, hogy szeretsz már,
10 Mondd, hogy engemet szeretsz,
És ez a szó életemnek
Egy új teremtője lesz.

Én szeretlek, és szerelmem,
E végetlen áradat,
15 Mint a földet az özönvíz,
Eltemette multamat.

Nem tudom, mi voltam eddig,
Ámde azt sem, mi leszek;
Tőled függ, hogy sötét árnyék
20 Vagy fényes sugár legyek.

Mit határozasz? ... már látásod
Megépíté mennyemet;
Oh leányka, ezt a mennyet
Nem szabad ledöntened!

25 Im letérdelek előtted,
S esdve nyujtom föl karom;
Vonj föl engem kebeledre,
Vagy borúlj rám, angyalom!

[Szatmár,] 1846. [szept. 8/9.]

523. KINN A KERTBEN VOLTUNK....

Kinn a kertben voltunk,
Egymás mellett ültünk,
Az úr isten tudja,
Mi történt körülünk?
5 Azt sem tudtam, mi van,
Ősz-e vagy kikelet?
Csak egyet tudtam, hogy
Veled vagyok, veled!

Mélyen bele néztem
10 Fekete szemedbe,
S fehér kezecskédet
Tartottam kezembe'.
Hogy úgy egymást néztük,
Illy szókat ejtettem:
15 Ha mi most itt kővé
Válnánk mind a ketten?

Azt mondtad: nem bánnád;
Vajon miért mondtad?
Azért-e, hogy már az
20 Életet meguntad?
Oh vagy tán azért, hogy
Boldogság lenne rád,
Ha együtt maradnánk
Örök időkön át?

Erdőd, 1846. [szept. 19.]

524. TE VAGY, TE VAGY, BARNA KIS LYÁNY....

Te vagy, te vagy, barna kis lány,
Szemem s lelkem fénye!
Te vagy mind a két életem
Egyetlen reménye!

5 Ha ez az egy reményem is
Elmulandó álom,
Nem leszek boldog sem ezen
Sem a más világon!

Álldogálok a tó partján
10 Szomorúfűz mellett.
Nekem való hely; engem illy
Bús szomszédság illet.
Nézem lecsüggő ágait
Szomorúfűzfának,
15 Mintha azok csüggedt lelkem
Szárnyai volnának.

Elszállott már a madár a
Hervadt őszi tájról,
Hejh ha én is kiszállhatnék
20 Búmnak országából!
Nem szállhatok, mert búm olly nagy,
Olly nagy, mint szerelmem,
És szerelmem.... és szerelmem....
Oh ez véghetetlen!

Erdőd, 1846. [szept. 27.]

525. KÖLTŐI ÁBRÁND VOLT, MIT EDDIG ÉRZÉK...

Költői ábránd volt, mit eddig érzék,
Költői ábránd és nem szerelem,
Mert meggyógyult e szív, a melly ugy vérzék,
És nem maradt a sebnek helye sem.
5 Ha szerelem lett volna keblem hullámozása,
Időknek multával sem nyugott volna el.
Vad ár e szenvedély; a merre medrét ássa,
Sodor magával s végre bele halni kell.

Most értem én csak e szilaj folyóra.
10 Mint von magával, mint von, mint ragad!
Kiáltsatok rá a harangozóra,
Hogy verje félre a harangokat;
Nagy a veszély, s talán majd mentésemre jőnek....
De nem! hisz félrevert harang lázas szívem,
15 Hallá zaját a lány és nem jött megmentőnek,
És hogyha ő nem jött, ne jőjön senki sem!

Oh lány, oh lány, hogy rám illy bánatot hozz,
Nem olvasám sejtésim könyviből!
Azért vontál csak olly közel magadhoz,
20 Hogy megvakuljak lelked fényitől?
Ugy fénylik lelked, mint a nap világa fénylett,
Midőn fogyatkozás még nem szennyezte meg;
De a milly hideg lesz a nap, ha minden élet
Kifogy, kihál kebléből, kebled olly hideg.

25 Mondád — és nem is reszketett beszéded —
Mondád, hogy soha senkit nem szeretsz.
Nem féled a boszúló istenséget,
Hogy szent céljával ellenkezni mersz?
Vagy tán azt gondolod, hogy nincsen ollyan férfi,
30 Ki megérdemlené a te szerelmedet?
Attól tartasz, hogy kincset szíved elfecsérli,
És aztán vissza többé nem szerezheted?

Hisz meglehet, hogy tán csalódni fognál,
Ám, nem szeretni, oknak ez kevés;
35 A mozdulatlan, a holt nyugalomnál,
Hidd, többet ér az élő szenvedés.
És csak azért nem fogsz-e építtetni házat,
Mert hátha egykor azt a tűz emészti fel?
S ezért türöd, midőn a nyár esője áztat,
40 S midőn a tél, hideg karjával átölel?

De láttam én jól, hogy ajkad sohajta,
S innen hiszem: van szíved, lángoló,
Csak hogy az észnek jégpáncélja rajta,
Miként a volkán tetején a hó.

- 45 Szólj, oh leány, hogy így van, s várok türelemmel,
Mindaddig várok, míg nem mondod, hogy elég,
Várok békével, míg az óra nem jövend el,
Midőn birod hűségem nem csaló jelét.

Hosszú idő, egy örökkévalóság

- 50 Lesz várásomnak minden napja majd.
Nézem magam, mint tengerek hajósát,
Kit a szél a part közelébe hajt,
De itt megfordul a szél, s látja bár a révet
A küzködő hajós: nem közeledhetik.
55 Kinoskeserves lesz ez örökszomju élet,
Hanem éretted még e kín is jól esik!

Nem fájhat úgy a betegek testének,

Ha éles vas jár át sebeiken,
Nem fájna úgy, ha tüzzel égetnének,

- 60 Mint e sovárgó vágy fáj én nekem.
Csak egy kis cseppet önts e fájdalom tüzére,
Egy cseppet a remény kútjából, oh leány,
Hogy évek mulva bár, de meg fog jöni bére
Gyötrelmeimnek, oh csak azt mondd, hogy: talán —

- 65 Nem, nem, ne biztass a jövővel engem,
Ne alamizsnát: üdvességet adj!
Hazudtam én, hogy várok türelemben,
Türelmem már is messze, messze hagy;
Fut, mint szilaj ló, s lelkem rája van kötözve,
70 S pályája mindig sűrűbb rengetegbe vész,
A hol talán majd egy vadállat tépi össze,
Tudod, mellyik vadállat?... a megőrülés!

- Adj vissza, lány, adj vissza en magamnak,
Adj a világnak vissza engemet....
- 75 Vagy mit beszélek? tarts meg, tarts magadnak,
Tiéd élted, te el nem vetheted.
Oh mondd, hogy elfogadtad, mondd, hogy elfogadtad!
E nagy szavadra tán ég—föld reám szakad;
Mit bánom én? az isten szebb halált nem adhat,
- 80 Mint sirba dőlni a gyönyör terhe alatt! — —

- S ha nem szeretsz, ha soha nem szeretnél?
Mindegy! hozzád van nőve szellemem,
Mint a levél a fához.... eljön a tél,
S akkor lehull, de már élettelen.
- 85 Ez sorsunk a sirig. Bár járj be messze földet,
Kerülj bár, mind hiába, engem el nem hagysz.
A soha el nem váló sötétség melletted,
Mit árnyéknak vélsz, az én bús lelkem az!

Szatmár, 1846. [szept. 27—28.]

526. SZÁLL A FELHŐ....

- Száll a felhő magasan, magasan.
Az én rózsám messze van, messze van.
Száll a felhő nyugotra, nyugotra,
A napnak is arra van az utja.
- 5 Szállj, felhő, szállj a rózsám fölébe,
Mondd, hogy olly bús a szívem, miként te.
Szállj te is, nap, a rózsám fölébe,
Mondd, hogy úgy ég a szívem, miként te.

Berence, 1846. [szept. 28—30.]

527. SZERELEMNEK RÓZSÁKKAL....

Szerelemnek rózsákkal
Hintett nyoszolyája!
Megint lefektettem a
Lelkemet reája.

5 Szerelem rózsáiból
Tövis-e vagy illat,
Melly szívemig, életem
Gyökeréig elhat?

Akár tövis jut nekem,
10 Akár az illatja,
Mindegy! feküdj rá lelkem,
S álmodozzál rajta;
Álmodd meg azt a nagy szót,
A melly nincsen még meg,
15 A melly kifejezze majd:
Milyen forrón érzek!

Nagybánya, 1846. [szept. 29—30.]

528. SZERELMES VAGYOK ÉN....

Szerelmes vagyok én,
Vagy tán tűzbe estem?
Nem tudom, de igaz,
Hogy ég lelkem, testem.

5 Látjátok pirulni
Halovány orcámat?
Hajnal-e vagy alkony,
A mi ottan támad?

Hajnal is, alkony is;
10 Örömmim hajnala,

Örömmim hajnala,
Bánatom alkonya.

Megvallom: nem első
Bennem a szerelem,
15 De hogy az utósó,
Arra esküdhetem.

Szerelmem sasmadár;
Vagy égbe száll velem,
Vagy széjjelszaggatja
20 Körmeivel szívem.

Nagybánya, 1846. [szept. 29—30.]

529. SZERELMES VAGYOK ÉN....

Szerelmes vagyok én;
Megmondjam-e, kibe?
Egy barna kis leány
Hófehér lelkibe!

5 Hófehér a lelke
Ennek a kis lyánynak;
Liliomszála ő
Az ártatlanságnak.

Fehér, mint a galamb,
10 A mellynek képibe'
Isten a szent lelket
Az égből küldte le.

Szállj rám, fehér galamb,
Galambomnak lelke,
15 Hadd legyek megáldva,
Legyek megszentelve.

Hogyha már hallottam
Szárnyad csattogását,
Hadd halljam egy úttal
20 Szived dobogását!

Nagybánya, 1846. [szept. 29—30.]

530. NEHÉZ, NEHÉZ A SZIVEM....

Nehéz, nehéz a szivem,
Rajta csügg a szerelem,
A szerelem bánata,
Roskadozok alatta.

5 Sem éjem, sem nappalom,
Egyre csak gondolkodom,
Csak arról gondolkodom;
Gondolsz-e rám, angyalom?

Hogyha neked nem kellek,
10 Ne kelljek én senkinek;
Ha te nem szeretsz engem,
Az isten se szeressen!

Szatmár, 1846. [szept. 30.?)

531. BORÚS, KÖDÖS ŐSZI IDŐ....

Borús, ködös őszi idő;
A nap nem is pillant elő.
Hidegen jár a nap
Sötét felhők megett;
5 A kandalló tüze
Ád egy kis meleget.

Ajtóm, ablakom bezárva,
Üldögélek a szobába'.
Bánatosan nézek
10 Kandallóm tüzére,
Gondolván életem
Elmult idejére.

A mult idő nagy mezein
Hervadt lombok emlékeim;
15 Összeszedem őket,
Kötöm egy csomóba,
Ugy vetem bele az
Égő kandallóba.

Mint füstölnek, mint füstölnek!
20 De nem csoda, mert nedvesek;
Nedvesek, de nem az
Ősznek esőjétől,
Hanem szemeimnek
Sokszor folyt könnyétől.

25 Egy könny most is pillámon áll.
Barna lányka, ha itt volnál,
Letörlenéd-e ezt
Egy selyemkendővel,
Édes mosolygásod
30 Selyemkendőjével?

Cseke, 1846. [okt. 1—6.]

532. AZ ÉN KÉPZELETEM NEM....

Az én képzeletem nem a por magzatja,
Mennydörgés volt apja, villámlás volt anyja,
Csecsemő korában sárkánytejet szopott,
Ifjú korában oroszlánvért ivott.

5 Nem is birtam vele, vad képzeletemmel,
Országról országra vándorolni ment el,
Tenger zúgásával összekeveredett,
Ugy barangolta be a földet és eget.

Mint üstökös, nyargalt sivatag pusztákra,
10 Zöld vadonerdőkbe, kék hegyek ormára;
A vadonerdőkben tölgyeket szagatott,
A hegyek tetején sziklákat ingatott.

Hol most e vad fiú?... egy kis virág mellett,
Melletted, barna lány, mindig csak melletted,
15 Ott eped, suttog, mint a beteg esti szél....
Szilaj képzeletem, be megszelidültél!

Cseke, 1846. [okt. 1—6.]

533. HA SZAVAIK MEGFONTOLOM...

Ha szavaid megfontolom,
Szeretsz engem, azt gondolom.
Mért nem mondod meg, ha szeretsz?
Ha nem szeretsz, mért hitegetsz?

5 Nem hiszed, hogy én szeretlek?
Az isten is úgy áldjon meg,
Ugy áldjon az isten engem,
A milly igaz a szerelmem.

Megszerettem szépségedet,
10 De még inkább szép lelkedet,
Szeretlek én olly igazán,
Mint engem az édes anyám.

Nem ohajtok én egy tavaszt,
Hogy véled átmulassam azt,

15 Sem egy tavaszt, sem egy telet,
Hanem egész életemet!

Egy napja van csak az égnek,
Egy holdja van csak az éjnek,
Egy isten van a világon,
20 Egy, csak egy a kívánságom.

Azt várom én, azt az órát,
Mikor így szólhatok hozzád
Ölelésem szent hevében:
„Édes kedves feleségem!”

Cseke, 1846. [okt. 1—6.]

534. ERESZKEDIK LE A FELHŐ....

Ereszkedik le a felhő,
Hull a fára őszi eső,
Hull a fának a levele,
Még is szól a fülemile.

5 Az óra jó későre jár,
Barna kis lyány, alszol-e már?
Hallod-e a fülemilét,
Fülemile bús énekét?

Záporosó csak úgy szakad,
10 Fülemile csak dalolgat.
A ki bús dalát hallgatja,
Megesik a szíve rajta.

Barna kis lyány, ha nem alszol,
Hallgasd, mit e madár dalol;
15 E madár az én szerélmem,
Az én elsohajtott lelkem!

Cseke, 1846. [okt. 1—6.]

535. SZ. J. KISASSZONY EMLÉKKÖNYVÉBE

Senki sem szól így a fellegekhez:
„Napkeletre vándoroljatok, mert
Napkelet a szép hajnal hazája,
Ki rózsákat mosolyog reátok,
5 Lángrózsákat sötét arcotokra.”
Senki sem szól így a fellegekhez,
És ők még is napkeletre mennek,
Napkeletre vonja őket egy mély
Titkos sejtés lágy szellemkezekkel.
10 Mennek, mennek, és ha oda értek,
Mégfürödnek a piros tengerben,
A hajnalnak sugártengerében,
És ha egyszer megfürödhetének,
Nem törődnek aztán életökkel,
15 Nem bánják, ha mingyárt elenyésznek,
Vagy ha hosszú pálya vár reájok,
Hosszu pályán vihar és sötétség.
Akkor is, ha szétszaggatta őket
A vihar s ők este haldokolnak:
20 Fölgyulad még egyszer arcukatjok,
S e pirulás, végső órájokban,
Ifjuságuk visszaálmodása,
A dicső, az édes ifjuságé,
Midőn rájok a hajnal mosolygott. —
25 Mint a felhők, titkos sejtelemből,
Napkeletre vándoroltam én is.... —

Szatmár, 1846. okt. 8.

536. TE A TAVASZT SZERETED....

Te a tavaszt szereted,
Én az őszt szeretem.
Tavasz a te életed,
Ősz az én életem.

5 Piros arcod a tavasz
Virító rózsája,
Bágyadt szemem az ősznek
Lankadt napsugára.

Egy lépést kell tennem még,
10 Egy lépést előre,
S akkor rá jutok a tél
Fagyos küszöbére.

Lépnél egyet előre,
Lépnék egyet hátra,
15 S benne volnánk közösen
A szép meleg nyárba'.

Szatmár, 1846. [okt. 7—10.]

537. ODA JÁROK, HOVA....

Oda járok, hova senki nem megyen,
Hogy a világ szeme észre se vegyen.
Neki adom ott magam a bánatnak,
Szememből a könnyek csak úgy szakadnak.

5 Soha, soha ilyen őrült szerelem!
Nem tudom én, mit fog tenni én velem!
Mérföldekre belátom a világot,
Szerelmemben egy lépésre sem látok.

Örökös bujdosásban van a lelkem,
10 Egyre űzi nyughatatlan szerelmem.
Hol lesz, hol lesz az én megpihenésem?
Öledben-e, lány, vagy a sír ölében?

[Szatmár,] 1846. [okt. 10. után]

538. MINT MEGFOGAMSZOTT ÁTOK....

Mint megfogamszott átok, az őszi köd
Sötéten ül a puszta világ fölött.
Mi sötétebb, mint e ködborulat?
Az ifjunak arca, ki benne halad.
5 Megy a komor ifju, ragadja lova.
Száguldó paripán, komor ifju, hova?
„Mit tudta, hová megyen ősapánk, midőn
A paradicsomból kiűzve lőn?
Mit tudja, hová megyen az, a ki szerelmet
10 Nem nyerve, a lánytul örökre bucsút vett?”
S így céltalanul az ifju halad.
Előtte, utána ködborulat.
Minden komor, minden sötét,
Csak két dolog, a mi kis csillámot vét:
15 Egy sárga tövisfa, a reggeli dértül
S az ifju halvány arca, szeme könnyétül.
S nagy a csend, s a csendben nem hallani mást,
Mint egy sohajt és varju-károgašt.

[Szatmár, 1846. okt. 11—21.]

539. ÁLMODTAM SZÉPET, GYÖNYÖRŰT....

Álmodtam szépet, gyönyörűt,
Álmodtam és fölédredék.
Mért keltettél föl olly korán?
Mért nem hagyál álmodni még?
5 Mit a való nem küld reám,
A boldogságról álmodám.
Miért bántottad álmat?....
Oh istenem, oh istenem!
Hát a boldogságról nekem
10 Még csak álmodni sem szabad?

Mondád többször, hogy nem szeretsz,
De nem hívém, nem hihetém.
Ne mondd, ne mondd már! mostan, ha
Nem mondd is, elhiszem én.
15 S midőn tudom, hogy szíveden
Fölrva nincs az én nevem:
Maradjak-e, elmenjek-e?....
Marasztasz.... és miért?.... talán
Mulatni vágysz lelkem baján,
20 Mellyet te hoztál rajta, te!

Oh lány, ez nagy kegyetlenség.
Bocsáss, bocsáss, hadd menjek el.
Nekünk egymástól válni, és....
És mindörökre válni kell.
25 Futnék tőled, miként a por,
Mit a forgószél elsodor
Ember-nem-járta földekig;
De csak alig hogy léphetek,
Mert a bú, mellyet elviszek,
30 Nagyon reám nehezedik.

Isten veled hát.... jaj nekem,
Hogy e szót ki kell mondanom!
Miert nem válik rögtöni
Halállá e hang ajkamon?
35 Isten veled.... nem, nem lehet!
Hagyd még megfogni kezedet,
Melly üdvemet szétszaggatá,
Melly jövőmet gyilkolta meg....
Add kezed, hadd ömöljenek
40 Könyűim s csókjaim reá!

Könyűim-e vagy csókjaim,
Mi égeti jobban kezed?
Csók és könyű, mind a kettő
Nagyon, nagyon forró lehet,
45 Mert szerelmemmel egy helyen,

A szív mélységes mélyiben,
E tűzhegyben termettenek....
Mint ájtatos zarándokok
Jövének fel, s ők boldogok
50 Hogy kezeden halhatnak meg.

Egyet kérek.... ne félj, ne félj,
Nem kérem már szerelmedet,
Csak azt a kis vigasztalást,
Hogy nem feledsz el engemet,
55 Az emlékezet fonalát
Jövődön meddig nyujtod át?
Ha rám addig emlékezel,
Mig olyat lelsz, ki tégedet,
Mint én, olyan forrón szeret:
60 Ugy soha sem felejtesz el!

De nem kívánom, hogy ne lelj
Olly hű szivet, mint az enyém.
Nem szeretnék oly nagyon,
Ha ezt a vágyat érzénem.
65 Ohajtom én: élj boldogul,
Szedj bármi fának ágirul,
Csak szedj te zöld leveleket,
S aztán vedd el, mint elvirúlt
Elszáradt régi koszorút,
70 Az én emlékezetemet!

Szatmár, 1846. [okt. 11—21.]

540. EGY PÁR RÖVID NAP....

Egy pár rövid nap, és én mennyit éltem!
Tükörbe nézni szinte nem merek,
Attól félek, hogy már hajam megőszült....
Ez a szív itten, oh ez olly öreg.

5 Az éjszakákat keresztülvirasztom.
Az álmat már nem is keresem én,
Ugy sem találnám. Nem tudok alunni,
Mióta bennem alszik a remény.

A kínok is már mind elfáradának,
10 Elfáradának engem bántani;
Pedig könnyebb a kínok gyilkait, mint
Holttestöket keblünkben hordani.

Én hordom őket és azt gondolom, hogy
Egy század óta hordom őket már.
15 Ollyan nehéz és olly hideg halottak!
Fagy tőlök vérem, csak alig hogy jár.

Erőtlen szemmel nézek szerteszéjjel,
Mint a ki kőhöz vágta homlokát,
Aztán föleszmél félig, s két alakban
20 Lát mindent, s tisztán még semmit se' lát.

Nincs bennem élet, nincs a lélek bennem,
Kétségeim azt messze zavarák.
Ugy hull reám egy szebb idő emléke,
Mint sírhalomra a tépett virág.

Szatmár, 1846. [okt. 11—21.]

541. [HADD MARADJAK...]

Hadd maradjak
Kebleden nem,
Távozáim, hogy e
S bujdosásomban
„5” Ah de én távo
Még meghalni sem
Visszajöttem itten
És ha nem szeretsz

Meg kell halnom,
„10” Közeledben... ez
Szomorú, rideg
Ugy bolyong sőt
Mint amott a...
Éj ködében a p

[Szatmár, 1846. okt. ?]

542. MI VAGY KEBLEM?....

Mi vagy keblem? nem más, mint egy szoba,
E szobának szívem az asztala,
Ez asztalon nagy ezüst pohárba'
Pezsgett, habzott a vidámság árja,
5 S gondtalanság volt a ház lakója,
S a pohárnak szomjas fölhajtója,
Ki, midőn a poharat kiitta,
Szívemet, az asztalt tele írta,
Tele írta fényes arany tollal,
10 Pávatollnál tarkább gondolattal. —

Nem lakik már itt a gondtalanság,
E jó fiút messze elzavarták,
Elzavarta egy hatalmas szellem,
A szerelem. Ez lakik most bennem,
15 Ez lakik most keblem szobájában
Halvány arccal és sötét ruhában.
Az asztalhoz ment és leült mellé,
A pohárból az italt kiönté,
Letörölte a szép arany írást
20 Az asztalról, és helyébe írt mást;
S oh szerelem, az, a mit te írtál,
Feketébb a halálnál s a sírnál!

Szatmár, 1846. [okt. 11—21.]

543. NEM CSODA, HA UJRA ÉLEK....

Nem csoda, ha újra élek,
Mert hisz újra láttam őt!
Visszaszállt belém a lélek,
Eszmélek, mint azelőtt.

- 5 Kín s reménység kebelemben
Ujra fáklyát gyujtanak,
És e fénynél e teremben
Kergetőznek, játszanak. —

- Tudni most csak azt szeretném:
10 Mi volt e találkozás?
Csak azon tündök elmém:
Véletlen vagy számítás?

- Oh e lyányka olyan rejtélyes,
Szíve olyan mély folyam,
15 Hogy szemem, bár milyen éles,
Néz beléje hasztalan!

- Rejtély vagy te, lyányka, nékem,
S állsz megfejthetetlenül;
Kárhozzatom? üdvességem?
20 Egyik a kettő közül.

Oh de mellyik?... törhetetlen
Lánc körűlem e titok;
Vonna már el sorsom innen,
És nem szabadulhatok.

- 25 Bontsd ki, lyányka, e titoknak
Fátyolából homlokod,
Mert én addig el nem hagylak,
Míg le nem hull fátyolod....

Jaj de kell, kell mennem, bárha
30 Bizonytalanság kísér;
Úr a sors, hajtok szavára,
Ő parancsol és nem kér.

Elmegyek, de nem örökre!
Majd ha fris virágokat
35 Hint a tavasz fürteidre,
Dalnokod meglátogat.

Én leszek az első fecske,
Melly ti hozzátok röpjül,
S minden reggel, minden este
40 Cseveg ablakod körül.

Le a kertbe, a mezőre
Együtt járunk, úgy-e bár?
S nézzük, lyányka, a föld vére,
A patak, mi pezsgve jár.

45 Nézzük majd a sok virágot,
A mint nyílnak kelyheik,
S ha ezeket nyílni látod,
Szíved is tán megnyílik.

Nagykároly, 1846. [okt. 22—23.]

544. VOLT EGY SZEGÉNY FIÚ....

Volt egy szegény fiú,
Ki mindig éhezék;
Nem volt egy megevő falatja,
Nem szánta őt sem föld, sem ég.

5 Hosszú, nagyon hosszú inség után
Igy szóla hozzá egy sötét alak:

„Én téged minden földi bajtól
Megszabadítalak.”

Az éh-halál volt, a kinek
10 Szavai ekkép hangozának;
És a fiú, hogy mentül hamarabb
Pihenjen, ment sírt ásni ön magának.

S a mint így sírján dolgozék,
A földben egy edényt talál,
15 A melly arannyal, drágakővel
Csordultig áll.

A koldusból nagyúr lett,
Él fejedelmileg,
Körüle pompa, fény
20 És drága ételek.

Mért a fiú ezen dúsgazdagságban
Csak féligmeddig és csak néha vig?
Mert fél szegény, fél a fölébredéstől,
Azt véli, hogy csak álmodik. —

25 Én vagyok e szegény fiú,
S te a talált kincs, édes angyalom!
Nem merem hinni, hogy szeretsz;
Ugy félek, félek, hogy csak álmodom!....

Nagykároly, 1846. [okt. 22—23.]

545. [T. M. KISASSZONY EMLÉKKÖNYVÉBE]

A szerelemnek asztaláról
Nem ittunk mi közös pohárból;
Még is, ha egy hosszú öröm lesz életem,
Azt én, leányka, csak neked köszönhetem.
5 S ha meg fogom siratni a napot,

A mellyben életem fogantatott,
Ha nem lesz a világon többé örömem,
Azt is, leányka, csak neked köszönhetem. —
Csodálkozol? ezt föl nem foghatod?
10 Gondolkozzál csak... kitalálhatod.

[Nagykároly,] 1846. okt. 23.

546. ERDÉLYBEN

Barangol és zúg, zúg az őszi szél.
Csörögnek a fák száraz lombjai,
Mint rab kezén a megrázott bilincs.
Hallgass, zugó szél, hadd beszéljek én!
5 Ha el nem hallgatsz, túlkiáltalak,
Mint nősirást az égiháború.
Egy nemzet és két ország hallja meg,
Mi bennem eddig titkon forra csak,
S a mit keblemből mostan kiröpítetek,
10 Mint a volkán az égő köveket.
Az forra bennem, az fájt én nekem,
Hogy egy nemzetnek két országa van, hogy
E két országos nemzet a magyar!
Ez tette lelkem pusztává, a bánat
15 Pusztájává, hol egy tigris lakik:
A vérszemű, a lángszemű harag.
Oh e vadállat hányszor verte el
Magányos éjim csendét, a midőn
Besüvöltötte puszta lelkemet! —
20 Melly ördög súgta, hogy kettészakadjunk,
Hogy szétrepesszük a szent levelet,
Mit diadalmas őseink irának,
Szivök vérébe mártván kardjokat?
Kettészakadtunk, és a szép levélből
25 Rongyok levének, miket elsodort
És sárba dobott a századok viharja.
Lábbal tiportak bennünket. Könyűket

- És jalkiáltást küldöttünk az égbe,
De panaszkodunk az be nem fogadta,
30 A rabszolgákat nem hallgatja az meg,
Mert a ki jármot hágy nyakába tenni,
Mélto reá, hogy azt hurcolja is,
Míg össze nem dől a korbács alatt.
Tartottunk volna össze: a világ most
35 Tudná hirünket, nem volnánk kizárva
A templomból, hol a nagy nemzeteknek
A tisztelet tömjénét égetik,
Tartottunk volna össze, nem törölnénk
Szemünkbenl annyi fájdalmas könyút,
40 Midőn forgatjuk reszkető kezünkkel
Történetünknek sötét lapjait.
A porszemet, melly csak magában áll,
Elfúja egy kis szellő, egy lehellet;
De hogyha összeolvad, összenő, ha
45 A porszemekből szikla alakúl:
A fergeteg sem ingathatja meg!
Fontoljuk ezt meg, elvált magyarok,
A mit mondtam, nem új, de szent igaz.
Az események romboló szele
50 Nem fú jelenleg, és a porszemek
Nyugton hevernek biztos helyökön;
De ha föltámad a szél, mielőtt
Egyé olvadnánk: el-szétszór örökre
A nagy világnak minden részibe,
55 És soha többé meg nem leljük egymást.
Iparkodjunk. A század viselős,
Születni fognak nagyszerű napok,
Élet-halálnak vészes napjai.
Fogjunk kezet, hogy rettegnünk ne kelljen
60 Az eljövendő óriásokat.
Tartsuk meg a szép, a szent kézfogást,
Tartsuk meg azt, oh édes nemzetem!
Ki legelőször nyujtja ki kezét,
Azé legyen a hála s a dicsőség;
65 S ki elfogadni azt vonakodik?

Annak porára szálljon minden átok,
Mellyet sirunkra majd virág helyett
Ültetni fognak maradékaink,
Kiket örökre megnyomorítánk!

Koltó, 1846. [okt. 26.]

547. SZERETSZ TEHÁT....

Szeretsz tehát, kedves szép angyalom?
Szeretsz valóban, én nem álmodom!
De mért hagyád a végső pillanatnak:
Megfejtését e drága szent titoknak?

5 Egy pillanat hozá meg üdvemet
És elválási gyötrelmeimet;
Ugy jártam, mint ki palotát épített,
S midőn fölépül, számkiűzik őtet.

Sovár szivemre föl nem tűzhetéd
10 Az ölelésnek tündér gyűrűjét;
Nem szakíhattam ajkad szép bokráról
Egy csókvirágot édes útitársul.

Távol te tőled olly bús életem!
De egy eszmével meg-megszépítem:
15 Egykor mi mélyen, mélyen szálllok én be
A viszonzlás gyönyörtengerébe!

Koltó, 1846. [okt. 27—nov. 3.]

548. MIKOR A LÁNC LEHULL....

Mikor a lánc lehull
A rab lábairul,
Még sokáig úgy jár,

Mintha rajta volna,
5 A szomorú terhet
Annyira megszokta.

Te is, hogy megszoktad,
Szívem, a fájdalmat,
Most, mikor jó sorsom
10 Rólad azt lerázta,
Nem tudsz még örülni
Isten igazába'.

Örülj, örülj, szívem!
Ki örül, ha te nem?
15 Kinek van, mint neked,
Illyen boldogsága?
Kinek van a földön
Illyen mennyországa?

Koltó, 1846. [okt. 27—nov. 3.]

549. BUSÚLNAK A VIRÁGOK....

Busúlnak a virágok,
Szegénykék betegek.
Nincs messze már halálok,
Mert a tél közeleg.

5 Miként az aggastyánnak
Megőszült fürtei,
Ugy hullanak a fáknak
Sárgult levelei.

Hiába a vidéken
10 Körültekintennem,
Nincs a nagy messzeségben
Egy zöld bokrocška sem.

Van egy! majd elfeledtem....
Lelkem, te vagy, te vagy
15 A zöld bokor, a mellyben
Az ősz nyomot nem hagy;

Rajtad folyvást teremnek
S fognak virítani
A boldog szerelemnek
20 Örökzöld lombjai.

Koltó, 1846. [okt. 27—nov. 3.]

550. RÖVIDRE FOGTAM A KANTÁRSZÁRAT....

Rövidre fogtam a kantárszárat,
Régóta fut a lovam, kifáradt,
Szájában tajtékos a zabola,
Sarkantyúmtól véres az oldala.

5 Egy gondolat kergetett engemet,
Ha galambom az enyim nem lehet!
Mint hegyes nyílvesző a madarat,
Úgy űzött engem ez a gondolat.

Lassan, lassan, jó lovam, lassan jáj,
10 Ez a rosz gondolat elmaradt már,
Egy kökényfa bokrában megakadt,
A bokor tüskéi közt szétszakadt.

Kökényszemeket szerettem hajdan,
De szerencsés ezekkel nem voltam.
15 Most fekete szem törébe estem,
Ennél tán majd megsegít az isten.

Koltó, 1846. [okt. 27—nov. 3.]

551. KELLEMETLEN ŐSZI REGGEL....

Kellemetlen
Őszi reggel.
Kedvetlen, borús idő.
Hulldogál az
5 Elvirított
Őszi tájra az eső.

A szobában
Ketten ülünk
Együtt: én s az unalom.
10 Terhes vendég!
Mint malomkő
Csügg rajtam. De megcsalom.

Szépen titkon
A szobából
15 Kiröpítem lelkemet.
Szállj, lelkem, szállj
Messze, messze....
Útad napnyugatra vedd.

Napnyugatra
20 Vannak, a kik
Én előttem kedvesek:
Agg szülők és
Ifju lányka
S mind, a kiket szeretek.

25 Járd be őket,
Járd be sorra,
S jőj meg késő est felé
Édességgel
Megterhelve,
30 Mint virágokról a méh.

Koltó, 1846. [okt. 27—nov. 3.]

552. VÉRES NAPOKRÓL ÁLMODOM....

Véres napokról álmodom,
Mik a világot romba döntik,
S az ó világnak romjain
Az új világot megteremtik.

5 Csak szólna már, csak szólna már
A harcok harsány trombitája!
A csatajelt, a csatajelt
Zajongó lelkem alig várja!

Örömmel vágom én magam
10 Föl paripámra a nyeregbe!
A bajnokok sorába én
Szilaj jókedvvel nyargalok be!

Ha megvagdalják mellemet,
Fog lenni, a ki bekötözze,
15 Fog lenni, a ki sebemet
Csókbalzsammal forrasztja össze.

Ha rabbá tesznek, lesz, a ki
Homályos börtönömbe jó el,
S föl fogja azt deríteni
20 Fényes hajnalcsillag-szemével.

Ha meghalok, ha meghalok
A vérpadon vagy csatatéren,
Lesz, a ki majd holttestemről
Könyűivel lemossa vérem!

Berkesz, 1846. [okt. 27—nov. 3.]

553. GRÓF TELEKY SÁNDORHOZ

- Te elfáradsz, mig őseidnek
Végig tekintesz névsorán,
Én jóformán azt sem tudom, hogy
Ki és mi volt a nagyapám.
- 5 Te fényes, csiláros teremben
Bárson pólyában születél,
Én szalmazsákon születém egy
Kis mécs borongó fényinél.
Téged sétára cifra hintón
- 10 Négy, öt szép drága ló ragad,
Én az apostolok postáján
Viszem sétára magamat.
Bősége van mindennek nálad,
A mit kíván a száj s a szem,
- 15 Nekem ma még csak van mit enni,
Holnap talán már éhezem.
Szóval: nagy úr vagy és én koldus,
S még is, légy büszke rá, igen,
Légy büszke rá, jó gróf druzsám, hogy
- 20 Itten nyugodtál keblemen.
Mert, hejh, nem mindenik nagy úrnak
Jut a szerencse, elhihetd,
Hogy megöleljem s barátomnak
Nevezzem, úgy mint tégedet.
- 25 S miért tettem ezt? mert.... de nem szükség,
Hogy elbeszéljem érdemed;
Már az elég dicséretedre,
Hogy itt könyvemben áll neved.

[Koltó, 1846. okt. 27—nov. 3.]

554. VILÁGOSKÉK A CSILLAGOS ÉJSZAKA....

Világoskék a csillagos éjszaka,
Tárva nyitva szobámnak az ablaka,

Az ablakból tekintetem az égen,
Lelkem pedig angyalomnak ölében.

5 A csillagos ég és az én angyalom
Mindennél szebb, a mi csak szép, mondhatom.
Én legalább a világot bejártam,
De ezeknél szebbet sehol nem láttam.

Fogytán van a hold, úgy ballag lefelé
10 A megé a messze kéklő hegy megé.
A fogyó hold talán az én bánatom,
Oly halvány, hogy már csak alig láthatom.

Magasan áll a fiastyúk az égen,
Szólanak a kakasok a vidéken,
15 Hajnalodik, hűvös csipős szél támad,
Hűvös szárnya legyintgeti orcámat.

Itt hagynám már ablakom, hogy elmenjek
Lefekünni és álmodni; de minek?
Álmodni ugy sem tudnék én oly szépet,
20 Mint a milly szép most előttem az élet.

Koltó, 1846. [nov. 3/4.]

555. [KOVÁCS JÁNOSNÉ EMLÉKKÖNYVÉBE]

Jellemtelenség e kor bélyege;
Pedig csak egy, csak egy: a jellem az,
A mi az embert emberré teszi.
E nélkül hitvány, öntudatlan tárgyak,
5 Vagy legfőlebb is állatok vagyunk.
Oh hölgy! könyörgök hozzád, a haza
S az emberiség kettős szent nevében:
Ha gyermekekkel áld meg majd az isten,

Olts gyermekid szívébe jellemet,
10 Szeplőtelen s megtántoríthatatlant.
És nem szükség, hogy mást is adj nekik,
Mindent adál, ha jellemet adál.

Debrecen, 1846. nov. 15.

556. E. R. KISASSZONY EMLÉKKÖNYVÉBE

Tavasszal menj ki a szabadba,
Hol fris patak suttog szaladva,
Kergetvén az est szellejét,
Melly a virágok illatával
5 És a csalogányok dalával
Fut a mezőben szerteszét,
Míg mosolyogva néz le rája
A csillagok s a hold sugára. —
S ha patakszajjal, madarak dalával,
10 Virágillattal, csillag- s holdsugárral
Ifjúi lelked, lányka, megtelik,
Eredj haza, s aludjál reggelig,
És a mit ekkor álmodol jót, szépet,
Adja meg mindazt a jövődő néked!

Debrecen, 1846. nov. 15.

557. K. J. KISASSZONY EMLÉKKÖNYVÉBE

Szived bölcsőben fekvő csecsemő;
Ott fekszik és még mélyen alszik ő,
De majd fölébred és keservesen sír....
Akkor, szép gyermekem,
5 Legyen szelíden ringató dajkája
A nyájas szerelem.

Debrecen, 1846. nov. 15.

558. HAZA ÉRTEM....

Haza értem és letettem
A vándorbotot kezembül,
S veszem a lantot helyébe;
Melly sokáig félretéve
5 Hallgatott, most újra zendül.

Mellyik a leglélekrázóbb,
A legfájóbb húr e lanton?
Azt verem, hogy ujjaimtól
A húr, s ennek hangjaitól
10 Bennem a szív megszakadjon!

Messze jártam, sokat láttam....
Sokat? oh nem! mindig egyet,
Azt, hogy a hon ereje fogy,
Hogy meghalni készülünk, hogy
15 Elfajult a magyar nemzet.

Alkotmányunk egy vásártér,
Mellyen lelket adnak, vesznek,
Adnak-vesznek olcsó pénzért,
Egy kis címért, egy ebédért —
20 Jó éjszakát illy nemzetnek!

Elmegyünk a más világra,
S nem a magasról esünk le,
Mint madár, mellyet lelőnek
Közeléből a felhőnek,
25 S onnan hull a mély tengerbe.

A pornak vagyunk lakói,
Az alacsony úti pornak,
Nincsen emberméltóságunk,
Mint a féreg, csúszunk-mászunk,
30 Mint a férget, eltipornak.

Jaj azoknak, jaj azoknak,
Kiket magyar anyák szültek,
S kik hazájok pusztulását,
Nemzetök végvonaglását
35 Nem nézhetik egykedvűleg!

[Pest, 1846. nov. 22. körül]

559. MI VAN INNEN TÁVOL....

Mi van innen távol? a Tisza....
Mi van a Tiszán túl? Hortobágy....
Hortobágyon túl? egy szép leány,
Kihez lelkem visszavágy!

5 Szép leány, szép barna kis leány,
Tőled oh be messze esetem el!....
Csak azt tudhatnám, hogy legalább
Néha rám emlékezel!

Engemet sokszor meglátogat
10 A jó angyal, az emlékezet,
És karon fog, s öntudatlanúl,
Kedvesem, hozzád vezet.

Az ős vár, mellynek tündére vagy,
Melly a dombról a rónára lát,
15 Hol a kék Szamosban tölti a
Holdvilág az éjszakát,

És a kert a vári domb alatt,
És a kertben a tó partinál
A gyászfűzek néma lombjai —
20 Mind ez, mind előttem áll.

Oh e kertben kert volt életünk,
Minden óránk benne egy virág;

Mult- s jövőnket a gazdag jelen
Koszorúi takarák. —

25 Lyányka, hogyha visszagondlod
E dicső kort: dobog-e szived?
Költ-e benned, mint én bennem, olly
Édes érzeményeket?

Várod-e ugy, mint én a napot,
30 Melly kettőnket összehoz megint?
Én hiszem, hogy e szép kor felé
Szép szemed gyakran tekint!

Pest, [1846. nov. 22—26.]

560. NEM ÉRT ENGEM A VILÁG....

Nem ért engem a világ!
Nem fér a fejébe,
Egy embernek éneke
Hogy lehet kétféle?
5 Hogy dalolhat az jelenleg
Szívrepezető bánatot,
Ki elébb egy pillanattal
Úgy örült, ugy vígadott?

Ember és polgár vagyok.
10 Mint ember mi boldog!
És mint polgár, lelkesen
Milly keservet hordok!
Az örömnök könnyét sírom,
Ha lánykámra gondolok;
15 Fájdalomnak könnyét sírom,
Ha hazámhoz fordulok.

Keblemen a szerelem
Virágbokrétája,
Fejemen honszeretet
20 Töviskoronája;
Igy lantomra majd megsebzett
Homlokom vércseppje hull,
Majd egy illatos levelke
Bokrétám virágibul.

Pest, 1846. [nov. 22. után]

561. RESZKET A BOKOR, MERT....

Reszket a bokor, mert
Madárka szállott rá.
Reszket a lelkem, mert
Eszembe jutottál,
5 Eszembe jutottál,
Kicsiny kis leányka,
Te a nagy világnak
Legnagyobb gyémántja!

Teli van a Duna,
10 Tán még ki is szalad.
Szivemben is alig
Fér meg az idulat.
Szeretsz, rózsaszálam?
Én ugyan szeretlek,
15 Apád-anyád nálam
Jobban nem szerethet.

Mikor együtt voltunk,
Tudom, hogy szerettél.
Akkor meleg nyár volt,
20 Most tél van, hideg tél.

Hogyha már nem szeretsz,
Az isten áldjon meg,
De ha még szeretsz, úgy
Ezerszer áldjon meg!

Pest, 1846. [nov. 22—dec. 31.]

562. HALHATLAN A LÉLEK....

Halhatlan a lélek, hiszem,
De más világba nem megy át,
Csak itt lenn a földön marad,
A földön él és vándorol.
5 Többek közt én, emlékezem,
Rómában Cassius valék,
Helvéciában Tell Vilmos,
Párizsban Desmoulins Kamill....
Itt is leszek tán valami.

Pest, 1846. [nov. 22. után]

563. LÁTTÁL-E A RÓNA FELETT....

Láttál-e a róna felett
Elszállni madársereget,
Ha rája lövének?
Igy szállnak az évek!
5 Egy pillanatig
Még hallani szárnyzuhogásaikat,
Már a másokban alig
Kísérheti a szem a kétes utat,
Melly röptök irányá,
10 Mellyet hasítottanak egyre rohanva;
És annak utána
Se' híre se'hamva
Az egész karavánnak,

A messzeség
15 Ködében az ég
Felhőivel összefolyának.
S te állasz a néma, a puszta határon,
Tünődve: mi volt e? való-e, vagy álom?....

Pest, 1846. [nov. 22. után]

564. KARÁCSONKOR

Én hozzám is benézett a karácson,
Tán csak azért, hogy bús orcát is lásson
És rajta egy pár reszkető könyűt.

Menj el, karácson, menj innen sietve,
5 Hiszen családok ünnepnapja vagy te,
S én magam, egyes-egyedül vagyok.

Meleg szobám e gondolattól elhül,
Miként a jégcsap függ a házereszről,
Ugy függ szivemről ez a gondolat.

10 Hejh be nem így volt, nem így néhanapján!
Ez ünnep sokszor be vigan viradt rám
Apám, anyám és testvérem között!

Oh a ki együtt látta e családot,
Nem mindennapi boldogságot látott!
15 Mi boldogok valánk, mert jók valánk.

Embert szerettünk és istent imádtunk;
Akármikor jött a szegény, mi nálunk
Vigasztalást és kenyeret kapott.

Mi lett a díj? rövid jólét multával
20 Hosszú nagy inség.... tenger, mellyen által
Majd a halálnak révéhez jutunk.

De a szegénység én nekem nem fájna,
Ha jó családom régi lombos fája
Ugy állna még, mint álla hajdanán.

25 Vész jött e fára, melly azt szétszaggatta;
Egy ág keletre, a másik nyugatra,
S éjszakra a törzs, az öreg szülők.

Lelkem szülőim, édes jó testvérem,
Ha én azt a kort újlag megérem,
30 Hol mind a négyünk egy asztalhoz ül!....

Eredj, reménység, menj, maradj magadnak.
Oly kedves vagy, hogy hinnem kell szavadnak,
Ámbár tudom, hogy mindig csak hazudsz....

Isten veled te szép családi élet!
35 Ki van rám mondva a kemény ítélet,
Hogy vágyam üzzön és ne érjen el.

Nem nap vagyok én, föld és hold körében;
Mint vészt jelentő üstökös az égen,
Magányos pályán búsán bújdosom.

Pest, 1846. [dec. 25—26.]

565. A MAGYAR NEMZET

Járjatok be minden földet,
Mellyet isten megteremtett,
S nem akadtok bizonyára
A magyar nemzet párjára
5 Vajon mit kell véle tenni:
Szánni kell-e vagy megvetni? —
Ha a föld isten kalapja,
Hazánk a bokréta rajta!
Oly szép ország, oly virító,

10 Szemet-lelket andalító,
És olly gazdag!.... aranysárgán
Ringatózik rónaságán
A kalászok óceánja;
S hegyeiben mennyi bánya,
15 És ezekben annyi kincs van,
Mennyit nem látsz álmaidban.
S ilyen áldások dacára
Ez a nemzet még is árva,
Még is rongyos, még is éhes,
20 Közel áll az elveszéshez.
S szellemének országában
Hány rejtett gyöngy és gyémánt van!
S mind ezek maradnak ott lenn,
Vagy ha épen a véletlen
25 Föl találja hozni őket,
Porban, sárban érnek véget,
Vagy az inség zivatarja
Őket messze elsodorja,
Messze tőlünk a világba,
30 Idegen nép kincstárába.
És ha ott ragyogni látjuk,
Szánk-szemünket rájuk tátjuk,
S ál dicsőséggel lakunk jól,
Hogy ez innen van honunkból.
35 Ez hát nemes büszkeségünk,
Mellyről annyiszor mesélünk?
Azzal dicsekedni váltig,
A mi szégyenünkre válik!....
Csak a magyar büszkeséget,
40 Csak ezt ne emlegessétek!
Ezer éve, hogy e nemzet
Itt magának hazát szerzett,
És ha jőne most halála,
A jövődő mit találna,
45 Mi neki arról beszélne,
Hogy itt hajdan magyar éle?
S a világtörténet könyve?

Ott sem lennénk följegyezve!
És ha lennénk, jaj mi nekünk,
50 Ezt olvasnák csak felőlünk:
„Élt egy nép a Tisza táján,
Századokig lomhán gyáván.” —
Oh hazám, mikor fogsz ismét
Tenni egy sugárt, egy kis fényt
55 Megrozsdásodott nevedre?
Mikor ébredsz önérzetre?

Pest, 1846. [dec. vége]

566. EGY GONDOLAT BÁNT ENGEMET....

Egy gondolat bánt engemet:
Ágyban, párnák közt halni meg!
Lassan hervadni el, mint a virág,
A mellyen titkos féreg foga rág;
5 Elfogyni lassan, mint a gyertyaszál,
Melly elhagyott, üres szobában áll.
Ne illy halált adj, istenem,
Ne illy halált adj én nekem!
Legyek fa, mellyen villám fut keresztül,
10 Vagy mellyet szélvész csavar ki tövestül;
Legyek kőszírt, mit a hegyről a völgybe
Eget-földet rázó mennydörgés dönt le.... —
Ha majd minden rabszolga-nép
Jármát megunva síkra lép
15 Pirosló arccal és piros zászlókkal
És a zászlókon eme szent jelszóval:
„Világszabadság!”
S ezt elharsogják,
Elharsogják kelettől nyúgatig,
20 S a zsarnokság velök megütközik:
Ott essem el én
A harc mezején,
Ott folyjon az ifjui vér ki szivembül,

- S ha ajkam örömteli végszava zendül,
25 Hadd nyelje el azt az acéli zörej,
A trombita hangja, az ágyudörej,
S holttestemen át
Fújó paripák
Száguldjanak a kivivott diadalra.
30 S ott hagyjanak engemet összetiporva. —
Ott szedjék össze elszórt csontomat,
Ha jön majd a nagy temetési nap,
Hol ünnepélyes, lassu gyász-zenével
És fátyolos zászlók kíséretével
35 A hősokeket egy közös sírnek adják,
Kik érted haltak, szent világszabadság.

Pest, 1846. [dec. vége]

JEGYZETEK

BEVEZETÉS A JEGYZETEKHEZ

A KIADÁS IV. KÖTETÉRŐL

Petőfi Sándor összes költeményei folyó kritikai kiadásának ez a kötete a költő 1845 augusztusától 1846. december végéig írt verses műveit tartalmazza. (Az előző kötetek beosztása: I. 1838—1843. Bp. 1973.; II. 1844. január — augusztus. Bp. 1983.; III. 1844. szeptember — 1845. július. Bp. 1997.) A kötet naptári év végével történő lezárását több tényező indokolja: ez egybeesett Petőfi születésnapjával, ami kettős számvetésre és összefoglaló, jelentős versek írására készítette. Ezúttal a 24. születésnapról volt szó, a kor felfogása szerinti nagykorúság eléréséről, és a költő e határnap jelentőségét jelképpé is növesztette: ekkor zárta le az *Összes költeményei* (ÖK1) kéziratát. Az ez elé készített (de meg nem jelent és csak 1908-ban publikált) előszó szavai erre utalnak: ... *ma azonban nem csak a legközelebbi évet gondoltam vissza, hanem egész életemet s különösen írói pályámat.* (VP V. 37.) Így kötetünk lezárása egybeesik az ÖK1-ével. Úgy tervezzük, hogy a krk. hátralévő két kötetének beosztásában is megőrizzük a naptári év végével történő lezárást, így az V. kötet az 1847-ben, míg a VI. az 1848-ban és 1849-ben írt verseket tartalmazza majd.

Hosszabb időn át készült/készülő edícióról és sorozatról lévén szó, maximálisan igyekeztünk alkalmazni az eddig megjelent három kötet textológiai elveit, az apparátus kialakított (és bevált) rendjét, a sorozat formatervét. A szöveggondozás kérdéseiben változatlanul az Irodalmi szövegek kritikai kiadásának szabályzata (Szerk. Péter László. Bp. 1988.) volt az irányadó. A jegyzetek rendje áttekinthetőnek és jól kezelhetőnek bizonyult, ezért nem változtattunk rajta; egyes fejezeteit értelemszerűen használtuk. A kötet tartalma mindazonáltal megkívánt néhány módosítást. Ezek a következők:

— a versek számozásának kérdése. Minthogy indokolt a kérdés, hány verset írt Petőfi, a krk. befejezésekor erre pontos választ illik adnunk. A sorozat munkálatainak idején, az *Ibolyák* kéziratosszerű felbukkanásával (1996) az életmű már kiadott, korai szakasza két verssel bővült. (Szövegüket I. az előző kötet *Pótlás*-fejezetében, → III. 187—189.) Ugyanakkor a 47. számmal felvett hexameterről kiderült, hogy nem eredeti, hanem idézet (helyesbítése megtörtént: → II. 106.), így a helyes sorszámozás: $-1 + 2 = +1$, azaz a III. kötet voltaképpen nem a 193., hanem a 194. Petőfi-verssel kezdődött, és a 332. helyett valójában a 333. költeménnyel zárult. Ezt az anomáliát megszüntetendő, egy számot (a 333.-at) üresen hagyva, kötetünk a helyes számozással, 334. verssel kezdődik.

— Az életmű itt kiadott szeletében ugrásszerűen megnőtt a másodlagos forrá-

sok mennyisége, és ez a következőkben még inkább így lesz. Ezért nemcsak igazolódott annak a sajtó alá rendezői elvnek a helyessége, hogy a kiadás- és legszélesebben vett recepciótörténetet csak a költő haláláig közöljük (vö. → I. 115—117.), de szükségessé vált az is, hogy az utalásokat lehetőleg az életmű eddig feldolgozott és kiadott hányadára korlátozzuk. (Ettől csak ott szándékozunk eltérni, ahol a szöveg elsődleges annotálása nem volt másképp megoldható.) Ellenkező esetben a nagyszámú utalás és hivatkozás szétfeszítené a *Magyarázatok* kereteit.

— A kötet munkálatai közben észre kellett vennünk, hogy noha a PSzót rendelkezésre áll, a motívumok, fordulatok életművön belüli előzményei ettől nem táruznak fel. Mivel a szakirodalom eddig a párhuzamok és minták feltárásával és felvonultatásával Petőfi műveltségét, világirodalmi szellemiségét igyekezett bizonyítani (gondoljunk pl. Horváth János monográfiájának ma is megkerülhetetlen Függelékére!), óhatatlanul kevesebb figyelmet összpontosítottak a Petőfi-líra belső mozgásának, önfejlődésének vizsgálatára, és ezt az adósságot az ideológia-történeti — és nem eszmetörténeti — elemzések nem tudták és nem is akarták pótolni. Felfogásunk szerint ennek az életművön belüli utalásrendszernek kidolgozása a szövegből levonható elsődleges következtetések körébe és így a krk. illetékességi körébe tartozik. Jelentőségét növelheti, hogy közelebb vihet a Petőfi-filológia mindmáig tisztázatlan kérdéseinek egyikéhez, a ciklus- és kötet szerkesztési elvek megértéséhez. A köteten belül a módszer alkalmazását az is indokolhatja, hogy a szándékoltan rejtett keletkeztörténetű *Felhők*-ciklus összefüggései az egyidős líra-hányaddal csakis így tárhatók fel.

Tapasztalataink sorában egy textológiai megjegyzést is tennünk kell. A szövegváltozatok figyelmes egybevetése azt mutatja, hogy az egyébként kitűnő és korszerű ortográfiát használó Petőfi helyesírása a főszöveg alapjául szolgáló ÖK1-ben nem mindenütt következetes, és ez verstani-ritmikai érvekkel sem mindig magyarázható. A jelenség minden bizonnyal az ÖK1 nagy terjedelmének következménye, és annak ellenére történt, hogy a költő nagy gonddal, folyamatosan ellenőrizte-korrigálta a nyomdai íveket: ... *minden istenáldotta nap kétszer kell a nyomdába zárandokolnom. Annyi bajom van, mint az istennyila, avval a mennykő nagy kötettel.* (Levele Kovács Pálnak: Pest, 1847. febr. 17., l. VP VII. 46.) Mivel az „ultima manus” elvétől való eltéréshez viszont hiányoznak a pontos, körülírható kritériumok — hol javított a költő a meg nem őrzött korrektúrában? hol nem vette észre a sajtóhibát? hol bizonyult döntőnek a nyomda betűkészlete? —, a betűhív közlés megőrzése mellett döntöttünk, a nyilvánvaló sajtóhibák értelemszerű javítása mellett. A főszövegben (címekben, vesszorokban és a hivatkozott szövegváltozatokban) megőriztük Petőfi négyponos megszakítását (...); a jegyzetekben azonban a mai helyesírás szerinti változatot (...) használjuk.

*

Végül, de nem utolsósorban köszönettel tartozunk mindazoknak, akik a kötet elkészítésében segítségünkre voltak. Időközben el kellett búcsúznunk a III. kötet lektorától, a hosszan betegeskedett Lukácsy Sándortól, akinek marandó tanácsait, észrevételeit most is felhasználtuk és a jövőben is tenni fogjuk. Helyét Fried István vette át, aki valóban a kézirat első olvasója volt, és nemcsak a

könyvkiadás mai szokásának értelmében. Textológiai felkészültségéről tanúskodó, a reformkor kiváló ismeretét bizonyító, a komparatisztika eredményeit felvonultató Petőfi-tanulmányait 2000-ben bocsájtotta sajtó alá, A (poszt)modern Petőfi cím alatt. Ezekkel az írásaival és a folyamatos konzultációval már a megírás fázisában is sokszor és sokban segítette munkánkat. Köszönetet mondunk a közgyűjtemények itt fel nem sorolható számos munkatársának (Budapesten, Debrecenben, Pápán); az MTA Irodalomtudományi Intézete Dávidházi Péter vezette 19. századi osztálya munkatársainak, kedves kollégáimnak, akik — a konzultáció lehetősége mellett — még publikálatlan kutatási eredményeiket is szívesen megosztották a sajtó alá rendezővel.

PÓTLÁSOK

Kritikai kiadásunk 1997-ben megjelent III. kötetéhez két kiegészítést kell fűz-nünk.

ENGESZTELÉS (→ III. 187.)

Az *Ibolyák* c. kéziratos versfüzet anyagát *Pótlás*-fejezetében a kötet közölni tudta ugyan, ám a szóban forgó vers esetében nem vettük észre, hogy a hason-más kiadás (megjelent: 1996. dec.) egy versszakkal teljesebb, mint a Népszabad-ság első közlése (1996. márc. 14.). Így a krk.-ból is — akár Szekeres László köz-leményéből — sajnálatos módon kimaradt a 4. strófa. A teljes szöveget most pótlólag közöljük:

ENGESZTELÉS

Miért haragszol olly igen?
Kis lány! tekints ide;
Ki itt előtted esdekel,
Nem a te híved-e? —
5 De ül durcásan, és reám
Csak nem tekint a kis leány.

Füzök hajadnak selymibe
Virágos szalagot;
Csak oh tekints szemem közé,
10 Csak szűnjön haragod. —
De ül durcásan, és reám
Még sem tekint a kis leány.

Jól áll piciny kacsóidon
A gyűrű, kis leány;
15 Arany gyűrűt adok neked,
De pillants már reám! —
Csak ül durcásan, és reám
Most sem tekint a kis leány.

Gyöngysorra vágysz? szép gyöngyöket
20 Hozok nyakadra én,
Szemednek hajnalcsillagát
Ha fölveted felém. —
Durcás mindegyre, és reám
Csak nem tekint a kis leány.

25 Tehát jobban szeresselek?
De oh az nem lehet!
Határ- és végtelen, hogy én
Szeretek tégedet.
S még is haragszol, és reám
30 Még sem tekintesz, kis leány?...

De mért is e töprenkedés?
Babám, isten veled!
Lesz más leány, ki rám tekint,
Kettő is egy helyett.....
35 Tudtam, tudtam, hamis leány,
Hogy még mosolygasz is reám!

[Kecskemét(?), 1843. márc. 5. előtt]

A KIRÁLYOK ELLEN (→ III. 364—368.)

A kötet bírálatában Debreczeni Attila joggal tette szavá, hogy a jegyzetíró „az életmű korabeli verscsoportjának belső logikáját felvázolva próbált érveket keresni a keltezéshez”. (It 1998. 669.) A jegyzet megfogalmazásakor elkerülte figyelmünket E. Kovács Gyula kolozsvári színész cikke: Petőfi Sándor két levele (Ellenzék 1888. 300. sz. dec. 31. 1127.). (A közleményt említette a VP VII. 369., nem szerepelt viszont Hatvány gyűjteményében, sőt az irodalomtörténeti bibliográfiában sem.) E. Kovács idézte a hozzá írt kísérlévből, hogy az 1846. október eleji Szatmár megyei körútra Petőfit elkísérő és őt vendégül látó Luby Zsigmond felesége szerint Petőfi ekkor „szavalta a királyok ellen írott költeményét is, melyben a királyokat a nemzetek bábjátékainak nevezte”. Az utalás egyértelműen a szóban forgó versre vonatkozik, amely eszerint 1846 őszén már készen volt, így tárgyaltanak azok az eszme-futtatások (vö. → III. 365—366.), amelyek a költő által 1844-re keltezett verset — tollhibát feltételezve — 1847-re tették.

Az ilyenkor szokásos ellenpróba (hogy ti. az emlékező netán a verset alakította át életélménnyé) ezúttal szintén az emlékezés hitelét bizonyítja. *A királyok ellen* 1888-ig nem jelent meg kötetben, a Petőfi-rajongó színész — akinek nevéhez, többek között, a *Tigris és hiéna* ősbemutatója fűződött — azonban ismerhette folyóiratközlését, ezért írhatta megjegyzésként: „(Ma már rég ismeretes.)” Tudjuk, hogy partiumi tartózkodása idején Petőfi szívesen szavalta és írta le kérésre más friss, cenzor még nem látta (*Erdélyben*) vagy tiltott, ki nem adott verseit is: a *Dalaim* egyik autográf kézírata éppen Luby Zsigmond emlékkönyvében maradt fenn (ez a K4, → 546—547.).

ELVESZETT, TERVEZETT, ÁLLÍTÓLAGOS PETŐFI-KÖTET/CIKLUS ÉS -VERSEK (1845—1846)

Csillagtalán éjek

1846. ápr. 30-án, egy héttel a *Felhők* megjelenése után Vahot Imre a következő hírt adta közre lapjában: „Petőfi ismét új versfüzetet ad ki »Csillagtalán éjek« cím alatt, mely mű, mint néhány felolvasott töredékeiből ismerjük, méltó társa leend a »Szereltem gyöngyei« és a »Felhők«-nek.” (PDI 1846. I. 18. sz. ápr. 30. 359. — EPN 188.)

A hírt a magyarországi sajtó átvette:

- Der Ungar, 1846. 104. sz. máj. 2. 832. (PAt I. 82.)
- Pannonia (Pressburg), 1846. 52. sz. máj. 5. 207. (PAt I. 82.)
- Jelenkor, 1846. 36. sz. máj. 7. 215. (EPN 188—189.)
- Kiskövet, 1846. 20. sz. máj. 15. — A „Matild” álnevű cikkíró Hírfüzérében (EPN 189.)

A Der Ungar máj. 12-én (112. sz. 895.) a meghirdetett kötetet már beillesztette az irodalmi élet jelenségei közé, amikor arról adott hírt, hogy Jókai — nyomdába adva Hétköznapi c., első regényét — új műbe fogott, Szomorú napok címen. A lap kérdése: „Sind diese »trüben Tage« etwa die Geschwister der »sterrenlosen Nächte?“ (PAt I. 85. — „Vajon ezek a »szomorú napok« nem édestestvérei-e a »csillagtalán éjek«-nek?”)

Ferenczi Zoltán megpróbálta kikövetkeztetni a kötet tartalmát: *Változás, A sívatag koronája, Hogy van, hogy azt a sok gazembert..., Almaim, Téli éj, Isten csodája, Az örült, Minden virágnak..., Mért vagyok én még a világon..., a Tündérvilág* és talán még néhány kisebb vers (FPÉ II. 251—252., részben idézte Hatv² I. 842.).

Legújabbán Lukácsy Sándor elfogadta ezt a listát, de azt az *Almaim* párversével, az *Almos vagyok és mégsem alhatom...* címmel egészítette ki (Csillagtalán éjek. A Felhők körül. Holmi 1996. 1701.). Abban mindkettőn, sőt Horváth János is egyetértettek (vö. Horváth 217.), hogy — Lukácsy szavaival — Petőfi „véltetően ebbe szánta mindazokat a sötét tónusú verseit, melyek valamilyen okból (nagyobb terjedelmük vagy eltérő kidolgozásuk miatt) nem illettek bele az egyneműnek akart ciklusba [ti. a *Felhők*be — K. F.]. (Persze újabbak írására is kellett gondolnia, hogy kiteljék a kötet.)” (I. h. 1701.) Eltér a véleményük a kötet összeállításának szándékát illetően: Horváth János szerint a *Felhők*-korszak lezárása után a füzet a még fel nem használt pesszimista versek „útból való elta- karítását” célozta; Lukácsy viszont joggal figyelmeztetett rá, hogy — vö. az egyes versek keletkezéséértörténeti jegyzeteivel! — a szóba jöhető költemények 1845.

október és 1846. április közöttiek, tehát „valamennyi a FELHŐK-kel egy időben, előtte, utána (...) keletkezett”.

A szándékkal felhagyást Ferenczi három okra vezette vissza: nem minden lap fogadta elismeréssel a füzet tervét [? — erre ti. nincs adat]; a *Felhők* révén Petőfi amúgy is túl erős, pesszimista hatást gyakorolt a fiatal irodalomra (erre látszik utalni a Der Ungar idézett, máj. 12-i kérdése); végül, 1846 tavaszára a költő túllépett a byroni világyűlöleten. Lukácsy szintén az utóbbit tartotta főoknak, amikor leszögezte, hogy ekkor „a világfájdalom korszakát a világszabadságért való rajongás korszaka követte” (i. h. 1709.); állítását a *Világyűlölet* (Pest, 1846. ápr. 24—30.), a *Száműztem magamat...* (Dömsöd, 1846. május) és az első, forradalminak tekintett vers, a *Levél Várady Antalhoz* (Dömsöd, 1846. máj. 22.) vonulatával igazolta (i. h. 1708.).

A *Csillagatlan éjek* kötetterve kapcsán a fentiekén kívül még az alábbi tényeket kell figyelembe vennünk:

1. 1846. ápr. 8-án Petőfi is aláírta a Tízek Társaságát megalapító nyilatkozatot, amelynek tervét az Irőr, az Élk irodalmi melléklete már márc. 14-én tényként említette (PAt I. 67.). Mivel a Nyilatkozat szerint a fiatal írók „elhatárázák, hogy folyó év július első napjától kezdve, munkálkodásukat a szépirodalmi lapoktól megvonják s erejüket nagyobb dolgozatok s különösen pedig majdan egy általok közös erővel megindítandó irodalmi vállalat kiállítására fordítandják...” (A Nyilatkozatot először a Jelenkor közölte ápr. 12-én, majd a többi lap is átvette. Szövege: PAt I. 77.) Ebben a helyzetben valóban előtérbe kerülhetett a Petőfinél szokás szerint felgyűlt versek kötetkiadásának gondolata. (Ennyiben lehet igaz Horváth János megállapítása az „eltakarítás”-ról.) Nem lényegtelen motívum a tollából élő költő rossz anyagi helyzete, vö. a Kj. jelű besúgó 1846. jún. 12-i jelentésével (PAt III. 66—67.)!

2. A *Csillagatlan éjek* tervét közlő hír után, májusban Petőfi Pálffy Alberttel Dömsödon dolgozott; itt írta a „nagyobb dolgozatok” igényét kielégítő *Salgó* c. elbeszélő költeményét is. (Vö. Mezősi: KP 267—268.) A hónap végén Pestre visszatérő költő — ismeretlen időpontban — tárgyalásokat kezdett Emich Gusztávval, aki a *Szerelem gyöngyeinek* kiadója és a *Felhők*nek bizományosa volt. (Az ápr. 30-i, első sajtóhír Vahottól együtt is említette e két kötetet az új tervvel.) A jún. 22-én aláírt Emich-szerződés azonban már Petőfi addigi életművének egészére vonatkozott, egy héttel az írók tervezett sztrájkja előtt végre anyagi távlatot, biztonságot nyújtva-ígérve a költőnek. A k. pont szerint Emichhez kerül „A meglevő s eddig még ki nem nyomtatott költemények egy füzetre terjedő kézírata” is (VP VII. 638.). Azaz: az OK terve „elnyelte” a *Csillagatlan éjek* ötletét.

3. Az elmondottaknak közvetett bizonyítéka, hogy a Petőfi-kézirathagyatékban nincs nyoma olyan együttesnek, amely a kötet tervének volna megfeleltethető. A Kovács Mihály-féle kéziratok (leírásukat l. Ferenczi Zoltántól: Pet Muz VI. évf. 6. sz. [1893. nov.] 138—139.) ugyanakkor jól egyeztethetők az Emich-szerződéssel, miután verssorrendjük — a beolvasztott önálló kötetek, a *Szerelem gyöngyei* és a *Felhők* darabjait leszámítva — nagyjában-egészében megfelel az OK1 egymásutánjának, és tartalmazza a *Csillagatlan éjek* feltételezett anyagát is. Összegezve: úgy látjuk, a *Csillagatlan éjek* csak terv, Vahotnak alkalmasint személyesen elmondott ötlet maradt, amit 1846 nyarára egyrészt Petőfi világlátásának megváltozása, másrészt a publikációs körülmények alakulása is túlhaladottá tett.

A kötettervnek azonban váratlan utóélete támadt a német nyelvterületen. A forrás Kertbeny Károly volt, aki 1846 májusában indult külföldi tanulmányútra, és így a legkorábbi, ápr. 30-i híradást még Pesten elolvashatta. A tervet valószínűleg véve, a *Magazin für die Literatur des Auslandes* c. berlini folyóirat 1848. febr. 8-i, 17. számában Ungarn. Literarische Reisebesuche. Aus dem Tagebuche eines Magyaren c. cikkének második részében erről a ciklusról is jellemzést adott: „Die »Csillagtalán éjék« (Sternenlose Nächte) sind endlich krystallgeschliffene Steine der Form, mit purpurnem Feuer des Gedankens, vollendet in der Bahn, auf welcher der Dichter hoffentlich fortschreitet, wenngleich in anderartigen Gestaltungen, Seher seiner Nation zu seyn...” (PAt I. 170.) Mint az idézetből egyértelműen kitűnik, Kertbeny (aki a cikket csak fordítóként, a C. M. B. [= Carl Maria von Benkert] monogrammal jegyezte) összekeverte a *Csillagtalán éjék* tervét a *Felhőkkel*, az utóbbi ugyanis nem szerepel a megjelent művek sorában. A téves adatot azután átvette — hivatkozva is a fenti tanulmányra — Johann Georg Theodor Grässe (*Geschichte der Poesie Europas und der bedeutendsten aussereuropäischen Länder...* Dresden—Leipzig 1848. 1065. — PAt I. 303.), bár szemlélatomást ellenőrzött bibliográfiai jegyzetében (uo. 1071.) helyesen a *Felhöket* hozta a megjelent Petőfi-kötetek között.

Kertbeny maga továbbfejlesztette tévedését, amikor fordításkötetének (*Gedichte von Alexander Petőfy* [!], Frankfurt am Main 1849.) Nürnbergben, 1849 májusában datált előszavában (VII.) a *Felhőkkel* együtt emlegette, ráadásul hibás évszámmal:

„Rapsodien:

Csilagtalán [!] éjék (Sternenlose Nächte) 1847.

Felhök (die Wolken) 1847.” (PAt I. 321.)

Ráadásul a fordításokat önkényesen új ciklusokba rendező Kertbeny a címet egy ilyen ciklus élére is odaillesztette: „V. Sternenlose Nächte.” (i. m. 219. — PAt I. 333.).

A titkosrendőri jelentésekben említett versek

A Pilvax és ezen belül Petőfi fokozott megfigyelése nem járt sikerrel, az úgynököknek nem sikerült a költő írói-baráti körébe férkőzni. Erről a Kj. jelű besúgó 1846. jún. 12-én így panaszkodott: „... mihelyt észreveszi, hogy valaki jegyzeteket készít, mindjárt megszakítja előadását; ez a titoktartása az oka, hogy a jelentéstevő ezeket a műveket, bár ígéretet kapott rá, eddig nem szerezhette meg.” (A német eredetivel együtt: PAt III. 66—67.) Ő három, nyilván kéziratban terjedő versre utalt: „Állítólag versben gyalázta a minisztériumot, a Monarchiát; továbbá felhívást intézett Magyarországhoz a lengyelek felszabadítására, egy forradalmi költeményt pedig Magyarország érdekében...” (uo.). Noha az „állítólag” nagyfokú óvatosságra int (egy névtelen besúgó jún. 16-án ugyanazt jelentette Petőfi lázító verseiről, feltehetően azonos hírforrás alapján, vö. PAt III. 67—69.), nem kerülhet meg az azonosítási kísérlet. Ha feltételezzük is, hogy *A királyok ellen* lehetett a monarchiát — királyságot gyalázó vers, a *Levél Várady Antalhoz* pedig a „Magyarország érdekében” írott — úgymond — forradalmi költemény, a lengyel ügyben készített költeményre nincs magyarzatunk. Egy ilyen verset azért is feltételezhetünk Petőfi életművében, mert valóban feltűnő,

hogy a galíciai eseményekre költőnk egyáltalán nem reagált. Az említett, jún. 16-i jelentés Petőfinek tulajdonított egy, a PDI 1846. jún. 11-i számában megjelent, Honfiak találkozása, Zsibón c. verset is. (Szövegét l. PAT III. 68—69.) A -y-jelű szerző mögött Garay Jánost sejtjük; Petőfi sohasem írta le y-nal választott nevét. A vers egyébként Deák Ferenc és Vörösmarty Mihály látogatását ünnepelte a vak Wesselényi Miklósnál.

A Szalkszentmártonban maradt kéziratok ügye

Az apja által bérelt nagyvendéglő vendégszobájában időző Petőfi egy ládában őrizte ingóságait, így kéziratait is. Az övének tartott láda 1960-ban került a helyi Petőfi Múzeum tulajdonába, családi hagyomány alapján azonosítva, vö. Kalla—Ratzky 65. és Majsai Károly: Petőfi Sándor és szülei a szalkszentmártoni nagyvendégfogadóban 1845—1846. Szalkszentmárton 1996. 120. A ládához szájhagyomány is fűződött. Eszerint a takarítóasszony a ládából kivett papirosokat hazavitte, férje szalonját tartott bennük. A rajtuk volt versekből gyermekük egyet megtanult: „Öreg már a szélmalom, / Fiala molnárja / Megnézi a garaton, / Van-e még búzája. / Ha lemegy a garaton / Minden gabonája, / Oleő két karjával / Várja a babája.” A történet szerint Petőfi nem írta le még egyszer a verset (az csak a szájhagyományban élt tovább), de azontúl jobban vigyázott kézírataira. A hagyományt rögzítő Matics Pál helytörténész úgy tudta, hogy „pár évtizeddel előbb voltak a faluban versfogalmazványai. Nem tudják, hova lettek.” (Matics Pál: Adatok Szalkszentmárton történetéhez. Szalkszentmárton 1970. 136. és — a versszöveg — 150—151.)

A legatus

A PIM Kt. V-an. V 4559/92/1. jelzeten őriz a PT törzssanyagából egy ilyen c., 10 × 4 soros verset, Petőfinek tulajdonítva. Valójában Jakó Pál költeménye, amely kötetünk évkörében jelent meg az Élk-ben: 1846. II. 16. okt. 17. 497. A tulajdonítást az okozhatta, hogy a verses életkép harmadik szakaszának élén mottóul *A szerelem, a szerelem...* c. Petőfi-vers első két sora szerepelt, a költő nevével, vö. EPN 197. és → I. 462.

Ez a világ egy nagy kocsmá, jó áros...

A versszöveg 1883-ban bukkant fel, a szöveget közlő FL az alábbi jegyzettel kísérte: „E négy költeményt Kovács Mihály túrkevei reform[átus] tanító küldte be az Athenaeum új kiadása számára. A három elsőt [*Lehel, Álmos vagyok...*, *Távazol hát, ifjuságom?*], Petőfi tizenhat ivre terjedő kéziratával, *Fazekas Lajos* volt nagykőrösi tanár ajándékozta 1858-ban a beküldőnek. /.../ a negyedik: az 'Ez a világ' kezdetű, nincs az említett kéziratokban s csak később jutott, mint Petőfiének vélt költemény, a közlő birtokába. Mind a négy költemény az 'Athenaeum' e héten megjelenő negyedik illusztrált díszkiadásában kerül a nyilvánosság elé.” (FL 1883. 276. sz. nov. 25. 1657.) Ez meg is történt, kötetben

először: PSÖK 1884, sőt: HP III. 572. (Függelék III. Nem hiteles szövegűek. 1845.) A kérdést Baróti Lajos a HP kritikája során tisztázta: BarHP 507—508. Eszerint Szabó Lajos verse, amely két változatban, nyomtatásban is megjelent: Rajta fiúk vigadjunk! Magyar dalkönyv a dalkedvelők számára. Összegyűjté: Wajdits József. Nagykanizsa 1869. 402. és 460. Ennek megfelelően a VoinP már nem tartalmazta a szöveget.

A BORJÁDI LÁTOGATÁSOK ÉS AZ OTT ÍRT VERSEK IDŐRENDI KÉRDÉSEI

Petőfi az ÖK1-ben egy hosszabb, 120 soros verses elbeszélést (*Szerelem átka*) és hét kisebb költeményt keltezett 1845-ben Borjádról. (Ezek száma utóbb eggyel csökkent, mert az ÖK2ab—3-ban a *Hegyen ülök...* „Pest.” helymegjelölést kapott.) Elhelyezésüket azonban már a kötetkomponálás elvei szabályozták: a *Szerelem átka* az elbeszélő költemények csoportjába került, a többit pedig — a helymegjelölést megtartásával — bevallottan más szöveggörnyezetbe illesztette. *A négy ökrös szekér* a felvidéki *Felsülés* (Eperjes, 1845. ápr. → III. 491.) és az *Egy asszonyi állathoz* (Igló, 1845. máj. → III. 504.) strófáját követte, majd a borjádi *A magyar nemes és a Gyermekkori barátnémhoz* sorjázott, ezután viszont a *Virágos kert a költő szíve...* (Pest, 1845. szept. → 49—50.) és a szalkszentmártoni *Alku* (1845. szept. végén, → 59.). Az emlékkönyv-versek külön csoportot alkottak: a borjádi *S. Zs. kisasszony emlékkönyvébe* és *S. K. emlékkönyvébe* közé ékelődött a felvidéki *A. B. emlékkönyvébe* (Kisfalud, 1845. jún. 3., → III. 506.) és az *M. E. kisasszony emlékkönyvébe* (Pest, 1845. nov., → 71.); *A költő s a szőlővesszőt* pedig megelőzte *A zsványság vége* (Pest, 1845. szept., → 52—53.). A borjádi versek csoportjának tehát nemcsak abszolút, de relatív időpontja is vitatott.

Ezzel szembekerültünk az 1845-ös Petőfi-életrajz egyik nagy kérdésével: egyszer (az év nyarán vagy őszén) vagy kétszer (mindkét alkalommal) időzött-e a költő iskolatársa-barátja, Sass István otthonában, a Tolna megyei Borjád-on?

Petőfinék felvidéki útját követően, 1845. jún. 24. óta nem volt pesti lakása. A PDI szerkesztője, Vahot Imre által biztosított „szolgálati” szobácskát immár Kolmár József, az új segédszerkesztő lakta; Vachott Sándorék pedig, akiknek lakásán a *Cipruslombokat* befecskendezte, gazdálkodni Tápiósápra költöztek. A költő átmeneti otthonának ezért 1845. július és 1846. április között Szalkszentmárton tekinthető, ahonnan csak akkor látogatott fel Pestre, amikor azt nyomós irodalmi okok indokolták. Júliusban vlsz. kétszer, amikor a *Zöld Marci* kéziratát hozta fel a Nemzeti Színház számára, majd talán a hónap végén, 25-dike után, érdeklődni drámája sorsa felől. (Vö. → III. 531.) Augusztus elején a *Szerelem gyöngyébe* illesztett szerelmes verseket keltezett Pestről és Budáról; legközelebb pedig szept. 10. és 24. közötti tartózkodása igazolható, amikor a V2 és a *Szerelem gyöngyei* kéziratát hozta magával, bocsájtotta cenzúrára, adta nyomdába, közben intézve az előfizetőséggyűjtés ügyeit. Baróti Lajos megjegyzését, hogy Petőfi szeptemberben Várady Antallal közösen bérelt egy udvari szobát a Hatvani u. 6. sz. alatti Kochházban egy Takács nevű csizmadiától (Petőfi pesti lakásai. VU 1893. jan. 1.),

Ferenczi Zoltánnal és Mezősi Károllyal egyetértve, úgy értelmezhetjük, hogy a költő „1845. jún. 24-dikétől fogva mindig Váradyhoz szállt” (FPÉ II. 217., Mezősi: KP 240—241.).

A bérelt lakás hiányával magyarázható Petőfi 1845. nyári—ősi cikázása, gyakori kirándulása, régi meghívások realizálása. Ahogyan az egykori szemtanú, Kardos István szalkszentmártoni segédtanító Emlék Petőfiről c. levéltététje fogalmazott, 1845. ápr. 25-ről keltevezve: „A nyár utólját, őszt (szüretet kivéve) és telet csak nem ithon tölté, néha tartván kirándulásokat Pestre, vagy máshova jó barátihoz.” JKK Levelezés 1. 138.) az 1845. júl. 25. és aug. 9. közötti fél hónapban azonban maig vitatott Petőfi holléte; a periódus Pesthez és Borjádhoz egyaránt köthető. (Vö. → III. 530—531.) Szabó G. Zoltán ott, *A Honderühöz* datálása kapcsán a pesti időzés érveit tette az első helyre.

Borjád két vendéglátója, a Sass fivérek közül István egyetlen látogatást említett mind Baróti Lajoshoz intézett, 1883. dec. 19-i levelében (BarHP 691.), mind emlékező cikkének lábjegyzetében: Petőfi mint obsitos. VU 1884. márc. 23. (Mindkettőt idézte Hatv² I. 770—771.) Az öcs, Sass Károly viszont határozottan mást állított: „1845-ben Borjádon, Tolna megyében, Tolna megyében, szüleim házánál többször megfordult nálunk, s hosszabban is időzött ott.” (Adatok Petőfi házassága történetéhez. Halasi Ujság 1883. aug. 12., idézte Hatv² I. 778.) A fivérek emlékezéséhez tartozik még, hogy a szüret idején — Ferenczi Zoltán szerint szept. 24. és okt. 6—7. között — már egyikük sem tartózkodhatott otthon. Sass István folytatta orvosi tanulmányait, és „1845 szeptemberétől 1847 áprilisáig pedig kiváló szorgalommal vesz részt a pesti gyermekgyógyintézetben a kór- és gyógytani előadásokon, a sebészeti műtéteken és a holttestek bonctani vizsgálatain.” (Dr. Sass Elemér: Dr. Sass István élete, 1822—1891. Kézirat, Semmelweis Orvostudományi Múzeum adattára, 191—70. Nyomán újabban Buzinkay Géza—Kapronczay Károly is: Sass István, Tolna megye főorvosa 1822—1891. Orvosi Hetilap 1972. 458.) Sass Károly ugyanekkor foglalta el első állását: „Én Erdődre 1845-ik év szeptember havában utaztam el, hol a gr. Károlyi-féle uradalomban nyertem alkalmazást; a keszthelyi gazdasági tanintézetben ugyan ez év márc. 16-án kiállított bizonyítványa alapján. Erdődön laktam 1848. júniusig.” (I. h.)

Az egyheti nyári időzés, amely a paksi hajó lekésése miatt kéthetesen sikeredett, éppen „belefér” az 1845. júl. 26. és aug. 9. közé eső, említett és vitatott időszakba. Nyári élményeket — méhesben időzést, halászbált, virágszedést, fürdőzést — emlegetett a Sass család hagyománya éppúgy, mint a tőlük informálódott ismerős, Beszédes Kálmán. (A Sass fivérek említett megnyilvánulásai mellett a leánytestvérek emlékeit is közölte Kéry 31—47. Valamennyit idézte Hatv² I. 771. és 775. E két helyen nem olvasható viszont Beszédes cikke: Borjád. Petőfinek kedvencz tanyája. Magyarország és a Nagyvilág 1872. 52. sz. dec. 29.) Fontosabb, hogy a költő borjádi verstémái — és motívumai is — hasonló irányba mutatnak: a méhes leírása, a virágos kert említése (S. K. *emlékkönyvébe*, S. Zs. *kisasszony emlékkönyvébe*) az éjszakai, holdvilágos és csillagos ég alatti szekerzés (A négy ökrös szekér) nem tekinthető népdalküszöbnek, irodalmi reminiscenciának vagy kordivatnak.

A kiadásokban a verscsoport datálása (természetszerűen) a borjádi tartózkodás(ok) életrajzi vetületében történt. Havas Adolf az ÖK1—3 verssorrendjét vette át (HP II. 279—286.), az öt bíráló Baróti Lajos csak egynyári tartózkodást fogadott el (BarHP 511. és Hatv² I. 771.). Egy évszázadra uralkodóvá lett

Ferenczi Zoltán véleménye (FPÉ II. 215.), miután *A négy ökrös szekér* 9—10. sorának éjszaka-képét kalendáriumra visszavezetve, szept. 25. és 27. közé tette a szekerezést. Ferenczit követte a legutóbbi krk., amikor valamennyi borjádi verset 1845. szept. 26. és okt. 7. közé keltezte (VP I. 336—342.); Kiss József is, bár a vita lezárhatatlanságát hangsúlyozva (Petőfi „Versek 1844—1845” c. kötetének kiadástörténete. MKSz 1973/1. 11., jegyzetben); úgyszintén Mezősi Károly, aki *A Honderühöz* megírását Pestre tette és egy őszi időzést rögzített, noha a vitára nem tért ki (Mezősi: KP 244., 249., 261.). Következésképpen képviselte viszont a (legalább) kétszeri, nyári és őszi borjádi tartózkodás álláspontját a forrásanyagot újrapozíciózó Hatvány (Hatv³ I. 779., jegyzetben).

Az áttekintés után úgy véljük, hogy Petőfi Sándor 1845-ben két ízben, feltehetően júl. 26. és aug. 9., illetve (elfogadva Ferenczi időrendjét) szept. 24. és okt. 6—7. között tartózkodott Borjádban. Ezért kiadásunkban az innen datált költeményeket két csoportra osztjuk. A nyári időzés verseinek tekintjük az *S. K. emlékkönyvébe*, az *S. Zs. kisasszony emlékkönyvébe* és *A négy ökrös szekér* címűeket (témájuk és motívumkincsük okán), a *Gyerekkori barátémhoz* c. verset (mindkét Sass fivér említette, személyes emlék gyanánt) és *A magyar nemest. Őszi*, kimondottan szüreti versnek tarthatjuk viszont *A költő és a szőlővesszőt*, a *Hegyen ülök...* címűt, és okkal-joggal feltételezhetjük, hogy e második, már nem a zaklatott, kirándulásokkal, ismeretsegekkel teli, hanem a nyugodtabb munkának is lehetőséget adó periódus termése a *Szerelem átka*, amelyet más, tartalmi kritériumok is a Mednyánszky Berta-szerelem utánra kelteznek.

RÖVIDÍTÉSEK

AJÖM	Arany János összes művei. [Kritikai kiadás.] Szerk. Voinovich Géza, Keresztury Dezső. Bp. 1951—
AkÉrt	Akadémiai Értesítő
a.m.	annyi mint
Ath	Athenaeum (folyóirat)
BarHP	Baróti Lajos: Petőfi költeményeinek első kritikai kiadásáról. Szerk. Havas Adolf. [1—4. közlemény.] EPhK 1894. 6—10. füz. 505—516., 681—692., 789—798., 871—881. (Klny. is)
Békés	Békés István: Petőfi nyomában. Bp. 1959. 528. l. 1 t.
Berecz	Berecz Károly: Petőfi Sándor. In: A régi „Fiatal Magyarország”. Bp. 1898. 1—51.
Berze Nagy	Berze Nagy János: Petőfi költészetének folklóre-párhuzamai. Ethnographia 1925. 21—48.
BN	Budapesti Napló
Bodolay	Bodolay Géza: Irodalmi diáktársaságok 1785—1848. Bp. 1963. 809 (3) l.
BpH	Budapesti Hírlap
BpHiradó	Budapesti Hiradó
BpSz	Budapesti Szemle
c.	című
CzF	Czuczor Gergely—Fogarasi János: A magyar nyelv szótára. 1—6. k. Pest 1862—1874.
CSVÖM	Csokonai Vitéz Mihály összes művei. [Kritikai kiadás.] Szerk. Julow Viktor, majd Szilágyi Ferenc, Szuromi Lajos, végül Debreczeni Artilla. Bp. 1975—
Dávid — Mikó	Dávid Gyula — Mikó Imre: Petőfi Erdélyben. Bukarest 1972. 324 l.
Degré	Degré Alajos: Visszaemlékezéseim I—II. Bp. 1883.
Delhányi	Delhányi Zsigmond: Adatok Petőfi Sándor életrajzához. Közölte Balkányi Enikő. = PIM Évk 1959. (Bp. 1959.) 42—47.
DK	Petőfi Sándor költeményei. [Díszkiadás.] Hiteles kéziratok alapján megigazított és hazai művészek rajzaival díszített 1. teljes kiadás. Bp. 1874. [V.] 758 l.
Dux	Ausgewählte Gedichte von Petőfi. Aus dem Ungari-

	schen übersetzt von Adolf Dux. Wien, 1846. VII., 102 l.
Egyk. úk.	egykorú újraközlés
Elekfi	Elekfi László: Petőfi verseinek mondattani és formai felépítése. Bp. 1986. Nyelvészeti tanulmányok 27. 495 l.
Élk	Életképek (folyóirat)
é. n.	év nélkül
EPN	Endrődi Sándor: Petőfi napjai a magyar irodalomban 1842—1849. Bp. 1911. Petőfi-Könyvtár XXIX—XXX. 543 l.
EPhK	Egyetemes Philológiai Közlöny
er.	eredetileg
ErdHiradó	Erdélyi Hiradó
ErdLev	Erdélyi János levelezése I—II. Szerk. T. Erdélyi Ilona. Bp. 1960—1962. Fontes 2—3. 520 + 641 l.
Ethn	Ethnographia
ev.	evangélikus
évf.	évfolyam
évk.	évkönyv(e)
évn.	évnegyed
f.	folia
F	<i>Felhők</i> (cikluscím, kötet cím)
Fekete: Pev	Fekete Sándor: Petőfi evangéliuma. A költő és a francia forradalmak. Bp. 1989. 431 l.
Fekete: PSÉ	Fekete Sándor: Petőfi Sándor életrajza I. Bp. 1973. 363 l.
Fekete: PSSz	Fekete Sándor: Petőfi, a segédszerkesztő. Bp. 1958. Irodalomtörténeti Füzetek 20. 97 l.
Fekete: PVSz	Fekete Sándor: Petőfi a vándorszínész Bp. 1969. Irodalomtörténeti Füzetek 64. 219 l.
Ferenczi: SzSz	Ferenczi Zoltán: Szabadság, szerelem. Bp. 1909. Petőfi-Könyvtár VI. 141 l.
FK	Filológiai Közlöny
FL	Fővárosi Lapok
FPÉ	Ferenczi Zoltán: Petőfi életrajza I—III. Bp. 1896. VIII. 390 + 308 + 411 l.
Frankenburg: Eml	Frankenburg Adolf: Emlékiratok I—III. Pest, 1868. 275 + 240 + 246 l.
füz.	füzet
GyPLEv	Gyulai Pál levelezése. 1843—1867. Szerk. Somogyi Sándor. Bp. 1961. (Fontes 4.)
Gyulai: PSLK	Gyulai Pál: Petőfi Sándor és lyrai költészetünk. Bevezette és jegyzetekkel ellátta Ferenczi Zoltán. Bp. 1908. Petőfi-könyvtár V. 126 l. — Első kiadása: Új Magyar Múzeum 1854. I. 24—43., 97—124.
h.	hasáb
Hatv ²	Hatvany Lajos: Így élt Petőfi I—II. Szerk. Kiss József—Pándi Pál. Bp. 1967. 2., javított kiadás. 939 + 961 l.

Hond	Honderü (folyóirat)
Horváth	Horváth János: Petőfi Sándor. Bp. 1922. 597 l. Hasonmás kiadás: 1989.
HP	Petőfi Sándor összes művei. Végleges, teljes kiadás. Eredeti kéziratok és kiadások alapján rendezte, jegyzetekkel és variánsokkal kísérte Havas Adolf. I—VI. k. Bp. 1892—1896.
idj.	idézőjel
Illyés 1963	Illyés Gyula: Petőfi Sándor. Bp. 1963. 2., bőv. kiadás. 681 l.
IrŐr	Irodalmi Őr (az Életképek c. folyóirat melléklete)
Isoz	Isoz Kálmán: Petőfi dalok. (Zenei bibliográfia) Bp. 1931. (Magyar zeneművek könyvészete) 109 [2] l.
ism.	ismertette
It	Irodalomtörténet (folyóirat)
ItFüz	Irodalomtörténeti Füzetek (sorozat)
ItKvt	Irodalomtörténeti Könyvtár (sorozat)
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények (folyóirat)
jav.	javítva, javította
JKK	Jókai Mór összes művei. [Kritikai kiadás.] Szerk. Lengyel Dénes, Nagy Miklós. Bp. 1962—
K	kézirat
k.	kötet
Kalla—Ratzky	Beszélő tárgyak. A Petőfi család relikviái. A kötetet összeállította és a bevezető tanulmányokat írta Kalla Zsuzsa és Ratzky Rita. Bp. 1997. 186 l.
Kertbeny	Alexander Petöfy: Gedichte. Nebst einem Anhang anderer ungarischer Dichter. Übertragen von [Carl Maria] Kertbeny. Frankfurt a[m], M[ain], 1849. XVIII. [4] 466 [2] l.
Kéry	Kéry Gyula: Friss nyomon. Bp. 1908. (PKvt I.)
KFMM	Kölcsey Ferenc Minden Munkái. Kritikai kiadás. Sorozatszerk. Szabó G. Zoltán. Bp. 1998—
KisfT	Kisfaludy Társaság évlapjai, új folyam
Km	Kéziratmásolat
Korompay	Korompay H. János: A „jellemzetes” irodalom jegyében. Az 1840-es évek irodalomkritikai gondolkodása. Bp. 1998. (Irodalomtudomány és kritika) 548 l.
kp. n.	központozás nélkül
kr.	krajcár, a forint egyhatvanad része
krk.	kritikai kiadás
Kt., kt.	kézirattár
Kvt., kvt.	könyvtár
m	méter
Martinkó: AKr	Martinkó András: Alkotásmód és kronológia. In: PIMÉvk 10. Bp. 1973. 11—35.
MDSZJ	Szendrey Júlia ismeretlen naplója, levelei és halálos ágyán tett vallomása. Közzéteszik: Mikes Lajos, Dernői Kocsis László. Bp. 1930.

Mezősi: KP	Mezősi Károly: Közelebb Petőfihez. Bp. 1972. 449 [5] l.
mgt.	magántulajdon
MKSz	Magyar Könyvszemle (folyóirat)
MNy	Magyar Nyelv (folyóirat)
MNyr	Magyar Nyelvőr (folyóirat)
MOL	Magyar Országos Levéltár
MPolg	Magyar Polgár (Kolozsvár)
Msalon	Magyar Salon
MSzépirSz	Magyar Szépirodalmi Szemle (folyóirat)
MT	Márczius Tizenötödike
MTAK	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára
n.	nélkül
NK	Jókai Mór összes művei. Nemzeti kiadás I—C. kötet. Bp. 1894—1898.
NyÚSz	Szily Kálmán: A magyar nyelvújítás szótára I—II. Bp. 1902—1908.
OrlAd	Orlay Petrics Soma: Adatok Petőfi életéhez. [1—2. közlemény] Budapesti Szemle 1879. 19. kötet. 37. szám 1—19., 38. szám 336—369.
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár
OSZK SzT	Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Tára
ÖK1	Petőfi összes költeményei. Pest, 1847. Emich. [6] 537 [7] l. 1 tábla
ÖK2ab—3	Petőfi Sándor összes költeményei 1842—1846. Pest, 1848. Emich. 2. kiadás. (A különböző szedésű változatokra l. → I. 123.)
PAIb	Petőfi-Album. A Petőfi-Társaság megbízásából szerkesztette Bartók Lajos — Endrődi Sándor — Szana Tamás. Bp. 1898. VI. [2] 263 l.
PÁII	Petőfi állomásai. (Versek és elemzések) Szerk. Pándi Pál. Bp. 1976 702 [2] l.
Pándi 1972	Pándi Pál: „Kísértetjárás” Magyarországon. Az utópista szocialista és kommunista eszmék jelentkezése a reformkorban. Bp. 1972. I—II. 569 + 484 l.
Pándi ²	Pándi Pál: Petőfi. A költő útja 1844 végéig. Bp. 1982. 2. javított kiadás.
PAt	Petőfi-adattár. I. Gyűjtötte, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Kiss József. Bp. 1987. Fontes 11. 440 [22] l. — II. Gyűjtötte, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Oltványi Ambrus. Szerk. Kiss József. Bp. 1987. Fontes 12. 170 [26] l. — III. Gyűjtötte, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Kiss József. Bp. 1992. Fontes 15. 323 l.
PDI	Pesti Divatlap (folyóirat)
PÉK	Petőfi és kora. Szerkesztette Lukácsy Sándor, Varga János. Bp. 1970. 707 l.
PetMuz	Petőfi-Muzeum (folyóirat)
pft	pengőforint
PH	Pesti Hírlap

PHáz	Petőfi Ház
PHKat	Kéry Gyula: A Petőfi-ház története és katalógusa. Bp. 1911. (PKvt XXVI.) 182 [1] l.
PIM	Petőfi Irodalmi Múzeum
PIMÉvk	A Petőfi Irodalmi Múzeum évkönyve (sorozat) Bp. 1959—
PKvt	Petőfi-Könyvtár (sorozat)
PMozaik	Petőfi-mozaik. Szerk. Paál Rózsa—Wéber Antal. Bp. 1974. 233 [3] l.
PN	Pesti Napló
PSÖK + évszám	Petőfi Sándor összes költeményei
PSzót	Petőfi-szótár. Petőfi Sándor életművének szókészlete. Szerkesztette J. Soltész Katalin—Szabó Dénes—Wacha Imre, Gáldi László irányításával. 1—4. kötet. Bp. 1973—1987. [A VP I—VII. alapján készült]
PT	Petőfi Társaság
PTúze	Petőfi tüze. Tanulmányok Petőfi Sándorról. Szerkesztette Tamás Anna—Wéber Antal. Bp. 1972. 575 [3] l.
PUR	Petőfi újabb reliquiái 1838—1849. Gyűjtötte Baróti Lajos. Bp. 1887. XV. [1] 174 [2] l. + 1 melléklet
PVM	Petőfi vegyes művei. Kiadta Gyulai Pál. I—III. Pest, 1863.
r.	recto
Ratzky	Ratzky Rita: Bibliai motívumok Petőfi Sándor költői képeiben. In: A magyar művelődés és a kereszténység. Szerkesztette Jankovics József—Monok István—NyerGES Judit. Bp.—Szeged, 1998. (A IV. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai. Róma—Nápoly, 1996. szept. 9—14.) III. 1279—1289.
ref.	református
RPDI	Regélő Pesti Divatlap (folyóirat)
s. a. r.	sajtó alá rendezte
sh.	sajtóhiba
StudComp	Studia Comitatus Pestiensis, a Pest megyei Múzeumigazgatóság évkönyve (sorozat)
sz.	szám(ú)
sz. n.	szám nélkül
szerk.	szerkesztette, szerkesztő
SzF	Szépirodalmi Figyelő (folyóirat)
SzGy	<i>Szerlelem gyöngyei</i> (cikluscím, kötetcím)
t.	tábla
TanBpM	Tanulmányok Budapest Múltjából (sorozat)
TanPet	Tanulmányok Petőfiről. Szerk. Pándi Pál—Tóth Dezső. Bp. 1962. Irodalomtörténeti Könyvtár 9. 509 [3] l.
Tari	Tari Lujza: A Petőfi-versek és zenei kapcsolataik. Magyar Napló 1999/7. 22—35.
Tatay: GrP	Tatay István: Grammatikai és polgári tanulók szavalmányai. Pest, 1847. [2] 156 [3] l.

Tatay KSz	Tatay István: Költészeti és szónoklati remekek. Pest, 1847. [8] 579 [2] l.
th.	tollhiba
tkp.	tulajdonképpen
TompaLev	Tompa Mihály levelezése I—II. Sajtó alá rendezte Bisztray Gyula. Bp. 1964. Fontes 6—7. 499 l. 9. t. + 601 l. 8. t.
Turóczi-Trostler: PBV	Turóczi-Trostler József: Petőfi belép a világirodalomba. Németből ford. Berczik Árpád—Komor Ilona. Bp. 1974. 246 l.
v.	verso
Vahot: Eml	Vahot Imre emlékiratai és Petőfi Sándor emlékezete I—II. Bp. 1880.
Vachottné: Rajzok	Vachott Sándorné Csapó Mária: Rajzok a múltból. Emlékiratok. I—II. Bp. 1887—1890. [VIII], 360 l. + [4] 342 l. (Nemzeti könyvtár)
vft	váltóforint
vlsz.	valószínűleg
VoinP	Petőfi összes költeményei. Bevezette és jegyzetekkel kiadta Voinovich Géza. I—II. Bp. 1921. 381 l. 1 t. + 344 l. 1 t.
VÖM	Vörösmarty Mihály összes művei. [Kritikai kiadás.] Szerkesztette Horváth Károly, Tóth Dezső, majd Kerényi Ferenc. Bp. 1960—
VP	Petőfi Sándor összes művei I—VII. [Kritikai kiadás.] Szerkesztette és jegyzeteit írta Varjas Béla; az V. kötetből V. Nyilassy Vilma—Kiss József, a VII. kötetben még H. Törő Györgyi. Bp. 1951—1964.
VU	Vasárnapi Ujság
V1	Petőfi Sándor: Versek. 1842—1844. Budán, 1844. 192 l.
V2	Petőfi Sándor: Versek. 1844—1845. Pest, 1845. Beimel. 188 [4] l.
Zilahy	Zilahy Károly: Petőfi Sándor életrajza. Pest, 1864. [XIV.] 159 [1] l.

A bibliai utalások rövidítéseit a bevett formában használtuk, az alábbiak szerint:

1—5Móz	Ószövetség, Mózes I—V. könyve
Józs	Ószövetség, Józsué könyve
1—2Kir	Ószövetség, Királyok könyve I—II.
Zsolt	Ószövetség, Zsoltárok könyve
Iz	Ószövetség, Izaiás próféta könyve
Mt	Újszövetség, Máté evangéliuma
Mk	Újszövetség, Márk evangéliuma
Lk	Újszövetség, Lukács evangéliuma
Jn	Újszövetség, János evangéliuma
1Kr	Újszövetség, Pál apostol első levele a korinthusbeliekhez
Jel	Újszövetség, János jelenéseinek könyve

AZ EGYES VERSEK JEGYZETEI

334. S. K. EMLÉKKÖNYVÉBE

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 24. f. v. Az 51 folió terjedelmű, 230 × 280 mm nagyságú lapokból álló füzetnek (hajdani kék borítójának nyomai láthatók ma is fűzött gerincén) Petőfi az „1845./Folytatás” címet adta. A teljes egészében autográf gyűjtemény 1883 óta ismert állapotában 46 költeményt tartalmaz; a 12. és a 32. f. utáni kéziratlap kivágva. A palliumon olvasható régi kt.-jelzete: Quart. Hung. 1560. Dr. S[ebestyén]. Gy[ula], a Magyar Nemzeti Múzeum akkori kéziratári öre a provenienciát így rögzítette: „Petőfi Sándor Költeményei 1845—1846-ból. (Saját kézírata, 51 levél, a 10—11. és a 29—30. közt egy-egy lev. hiányzik.) Gyulai Pál letéteménye 1893 III/1. NB. Kovács Mihály tanító adta át a Petőfi-kiadás revisiója alkalmából Gyulai Pálnak. Késsőbb Gyulai az alábbi számokkal együtt [mai jelzeten: Fond VII. 94—97.; a *Tündéralom*, a *Szilaj Pista*, a *Salgó* autográfja, valamint egy 1846 eleji, idegen kéztől másolt cenzúrapéldány verseiből] velem a Múzeumba hozatta letéteményezés végett (én azonban le is bélyegeztem, hogy többé visszavehető ne legyen.). Ez 1893. III/1. törzént. 1900. márc. havában jelentkezett K. M. tanító fia, aki praeparandista volt, s atyja nevében a letétemény árát kérte. Hosszú alkudozás után kapott is összesen 1700 K-t. Dr. S. Gy.” Az OSZK Kt. Petőfi-fondja őrzi Kovács Mihály tőrkevei ref. fiútanítónak Gyulai Pálhoz intézett, 1883. máj. 19-i levelét is (Fond VII. 98.), amelyben említi dunavecsei születését (innen az ismeretség Petőfi szüleiével), de nem ad magyarázatot a hiányzó két folióra. Már itt felbukkant az anyagi motívum: a kéziratokért remélt pénzt fia taníttatására kívánta fordítani. A kézirategyüttest Ferenczi Zoltán ismertette, mindjárt a Gyulai-letét évében: A Kovács Mihály-féle Petőfi-kéziratok, PetMuz VI. évf. 6. sz. [1893. nov.] 138—139.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 34. sz. Őszutó [nov.] 20. 1122.; *Emléksorok* [gyűjtő-cím] I. [sorszám] alatt, de önálló címmel is: *S. K.-nak*. A négy emlékvers közös aláírása: PETŐFI.

ÖK1 374., ÖK2ab—3 II. 138. Az 1845. évi versek között, „(Borjád.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers megírását 1845. aug. 9. előttre, július legutolsó vagy augusztus első napjaira tehetjük. Besorolására I. A borjádi látogatások és az ott írt versek időrendi kérdései c. alfejezetet!

Magyarázatok

- C S. K.: Sass Károly, id. Sass István és Farkas Erzsébet negyedik gyermeke; Petőfi osztálytársának és barátjának, Sass Istvánnak öccse (1825—1890). Ez évi életfordulatát maga mondta el emlékezésében: „Én Erdődre 1845-ik év szeptember havában utaztam el, hol a gr. Károlyi-féle uradalomban nyertem alkalmazást; a keszthelyi gazdasági tanintézetben ugyan ez év márc. 16-án kiállított bizonyítványom alapján. Erdődön laktam 1848. júniusig.” (Adatok Petőfi házassága történetéhez. Halasi Újság 1883. aug. 12.) Életrajza tehát még egy ponton kapcsolódott Petőfiéhez, hiszen Erdődön Szendrey Ignácnak, Júlia apjának beosztottja volt — innen emlékező cikkének címe is. Ugyanitt rögzített borjádi emlékei: Hatv² I. 778.; felhasználtuk *A borjádi látogatások és az ott írt versek időrendi kérdései* c. alfejezetben.
- 1 *Vén épület*: a borjádi kúria méhese, a kasok fedett helye mellett egy szobácskával, amely nyáron a Sass fiúk és Petőfi kedvelt tartózkodási helye volt. Legkorábbi ábrázolásai Beszédes Kálmán Borjád. Petőfinek kedvenc tanyája c. cikkének a szerző által készített illusztrációján: Magyarország és a Nagyvilág 1872. 52. sz. dec. 29. és Sántha Károly: Sár-Szent-Lőrinc és Borjád. VU 1884. 33. sz. aug. 17.
 - 4 *A gerendában*: a méhes ajtajának alacsony homlokgerendája, vö. Dienes András: A legendák Petőfije. Bp. 1957. 163—164.
 6. *betöröm fejem*: a férfiúi magatartás következetességének e példázata egyszersmind célzás lehet a költőt ért kritikai támadásokra, jelesül a Hond 1845. júl 29-i cikkére, amely gunyorosan kommentálta a *Zöld Marci* elutasítását a Nemzeti Színház drámaíró bizottmánya részéről, és amely Petőfinek az irodalmi „arrogantiá”-t, „a kegyeleték illy lábbal tapodását” is felröpta (EPN 103—104.).

Szövegváltozatok

- C PDI Emléksorok [gyűjtőcím] I. [sorszám] S. K.-nak.[cím]
2 PDI Le alacsonyra [vessző n.]
súlydedt;
4 PDI fejedet,
7 K betöröm a
8 PDI derekam.

335. S. ZS. KISSZONY EMLÉKKÖNYVÉBE

Kézirat

K1 PIM Kt. P-an. P 64. A vers címzettjének, Sass Zsófiának papírdobozból és öt szálló, 140 × 90 mm méretre vágott, különböző színű és minőségű papírlapból álló emlékkönyvében, amelyet ő 1842-ben kapott apjától, id. Sass Istvántól, vö. Kéry 41—42. Uo. hasonmás is a K1-ről. A Pakson és Sárszentlőrincen készült négy bejegyzés valóban 1842. szept. 12. és 1843. júl. 6. közötti; Farkas Pál, Tóth János, Balassa Károly és Balassa Emilia kezétől származnak. Kéry kartonlapon

rögzítette a provenienciát: „*Petőfi kézírata. / /: S. Zs. kisasszony emlékkönyvébe.: / / A kézirat tokja 1842-ből való. / Özv. Halasy Károlyné Sass Zsófitól.*” Vö. PHKat 82. Az ajándék a 75. tételszámon. Az emlékkönyv ma: PIM Kt. P-an. P 64, „Petőfi Sándor” aláírással.

K2 OSZK Kt. Fond VII/93. 23. f. r. (A kézirategyüttes történetét és leírását l. a S. K. *emlékkönyvébe* c. vers jegyzetének *Kézirat-alféjezetében* → 254.!)

Megjelenés

PD1 1845. II—IV. évn. 34. sz. Őszutó [nov.] 20. 1122., *Emléksorok* [gyűjtőcím] III. [sorszám] alatt, de önálló címmel is: S. Zs. *kisasszonynak*. A négy emlékvers közös aláírása: PETŐFI.

ÖK1 372., ÖK2ab—3 II. 136.

Az 1845. évi versek között, az ÖK-kiadásokban „(Borjád.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers megírását 1845. aug. 9. előttre, július legutolsó vagy augusztus első napjaira tehetjük. Besorolására l. *A borjádi látogatások és az ott írt versek időrendi kérdései* c. alfejezetet!

Magyarázatok

- C S. Zs.: Sass Zsófia, id. Sass István és Farkas Erzsébet harmadik gyermeke; Petőfi osztálytársának és barátjának, Sass Istvánnak 1823-ban született húga. Noha személyét már Beszédes Kálmán helyesen azonosította (Borjád. Petőfinek kedvenc tanyája. Magyarország és a Nagyvilág 1872. dec. 29.), és ezt Baróti Lajos 1894-ben megerősítette (BarHP 691.), mindkét kritikai kiadásban (HP II. 535. és VP I. 418.) tévesen Sass *Zsuzsika* szerepel. Ilyen nevű gyermeke a Sass családnak nem volt, vö. Sass Elemér: Dr. Sass István élete (1822—1891). Kézirat, Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Adattár 191—70. és nyomán Buzinkay Géza—Kapronczay Károly: Petőfi „legrégebb barátja.” Sass István tolnai főorvos, Tolnai Művelődés 1973/6. 18. (jegyzetben)
- 1 *Méhek s virágok*: az alapvetően szerelmi szimbolikát Petőfi itt a méh = szorgalom, megbízhatóság → barátság jelentéstartalomba játszotta át.
 - 3 *szerelem virága*: Kéry Gyula a családi hagyományból úgy értesült, hogy Zsófia 1845-ben már menyasszonya volt későbbi férjének, Halasy Károly gyönki ügyvédnek, vö. Kéry 32.

Szövegváltozatok

C K1 [cím nélkül]

PD1 Emléksorok. [gyűjtőcím] III. [sorszám] S. Zs. *kisasszonynak*. [cím]

1 K1 lakói;

- 2 PDI szived.
 4 K1 PDI bevedd,
 5 PDI Tudod jól, *hogy szép*
 K1, K2 virág,
 PDI virág...
 7 K1, K2 PDI Míg
 8 K1 napjaid.
 [A K1-en a 2., a 4., a 6. és a 8., rövidebb sor beljebb tördelve.]

Fordítás

Kertbeny 360., *An Fräulein A...* címen, a *Schwärmer* ciklusban, vö. PÁt I. 336.

336. A NÉGY ÖKRÖS SZEKÉR

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 18. f. r-v. (A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlék-könyvébe* c. vers jegyzetében, → 254.)

Megjelenés

ÖK1 367—368., ÖK2ab—3 II. 129—130. Az 1845. évi versek között, „(Borjád.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers megírásának jól ismert története a Sass család hagyományából fokozatosan kerekedett ki a szakirodalomban. Beszédes Kálmán Borjád. Petőfinek kedvenc tanyája c. cikkében (Magyarország és a Nagyvilág 1872. 52. sz. dec. 29.) leírja, hogy az aratás idején a Borjádhoz közeli Uzd közbirtokosai halászmulatságot rendeztek Petőfi tiszteletére, a költő Sassék ökrösfogatára ült fel Sass Istvánna, Sass Erzsikével és a társaság két másik tagjával. (Az illusztrált lap közölte a négyökrös szekér fantáziarajzát is.)

Sántha Károly (Sár-Szent-Lőrinc és Borjád. VU 1884. 33. sz. aug. 17.) megerősítette az Uzd—Borjád szekerezést, és csak azt sajnálta, hogy Dörre Tivadar, a lap rajzolója — szemben a megmaradt méhessel és présházzal — nem örökíthette meg a szekeret. Havas, kiadásának jegyzetében, Sánthára hivatkozott, Beszédest nem ismerte; a verset viszont őszi keletkezésűnek tartotta (HP II. 534.). Baróti Lajos ezzel szemben — a borjádi időzés ügyében kifejtett álláspontjához híven — nyári, július végi — augusztus eleji megírást feltételezett. A részleteket Sass Károly közlése alapján ismertette. Eszerint Uzd, Borjád és Hodos (tkp. három népes puszta) közbirtokossági vagyron volt, és szintén közös patakmalomuk vármjának felosztására kocsizott át, anyja képviselőtében, a keszthelyi Georgikont frissen végzett Sass Károly Uzdra, felrendelve egyúttal szekerüket is. A vámot végül a kocsival küldte haza, maga pedig sógoránál, Pesthy Jánosnál maradt. Ám a béres

hajtotta szekér elkerülte a kocsit, és így a vele érkező Petőfi meg a Sass lányok (Erzsike és vélhetően még Zsófia) szintén megjelentek Uzdon. Onnan este a költő kérésére nem Pesthyék felajánlott kocsiján, hanem az ökrös szekéren tették meg a hazafelé utat. A csillagválasztásra ekkor került sor (BarHP 690—691., idézte Hatv² I. 771.). Ferenczi Zoltán — öszre téve a borjádi egyetlen tartózkodást — megpróbálta időhöz kötni a szekerezést, s a vers 9—10. sora alapján (*Világos éj volt. A hold fenn vala; / Halványan járt a megszakadt felhőkben...*) a megírást a hold utolsó negyedével kapcsolta össze, ez pedig szept. 23-án kezdődött. Eszerint a szekérútra szinte rögtön a Borjádra megérkezés után került sor (FPÉ II. 215.). Kéry Gyula 1901-ben interjút készített a koronatanú Sass Erzsikével, az akkor 74 éves özv. Török Józsefnél (Petőfi Erzsikéje. Sass Erzsi. MSalon 1901. XXXVI. k. 130—134.): a szekerezés Uzdról Borjádra történt, nyáron, a Pesthy János, Sass Lídia férje által felajánlott ökrösszekéren. Kéry Gyula 1908-ban novellisztikusan kikerekített történetet adott elő: az uzdi halászbállal, a Sass István társaságában ide átgyalogló Petőfivel, az itt látogatóban volt és ezért csak ekkor, frissiben megismert Sass Erzsikével. Az ő verziója szerint Petőfiék éjjel gyalog akartak visszaindulni, és Pesthy János ajánlotta volna fel az ökrösfogatot (Kéry 37—39., idézte Hatv² I. 773—774.). Illyés Gyula Ferenczi és a Kéry hivatkozta Sass Erzsébet tanúságtételére hivatkozott, mielőtt a verset elemezte (Illyés 1963 237.).

A keletkezéstörténet változatait áttekintve feltűnő, hogy 1. szemlélatomást összekeveredtek a borjádi tartózkodás különböző eseményei, 2. Ferenczi datálási megállapításai nem következnek az idézett sorokból (ráadásul az utolsó holdnegyed júl. 26-án is kezdődhetett...), 3. az emlékezések mozzanatai kivétel nélkül nyárra és nem őszi időre utalnak. Perdöntőnek mégis a vers képanyagát tekintjük: az éjjeli szekerezés, a csillagos ég, a szénaitall nem szüreti élményanyagra vonatkozik. Ezért a költeményt 1845. júl. 26. és aug. 9. közé keltezzük, szemben a legutóbbi krk. Ferenczit követő datálásával (1845. szept. 26—okt. 7., VP I. 418.).

Legújabbban (pusztán csillagászati számításokkal) Ponori Thewrewk Aurél 1845. szept. 15-re vagy 16-ra tette a szekerezés időpontját, ám akkor Petőfi Pesten tartózkodott. Az írás jó példa a kronológia komplex módszerének szükségességére voltára, vö. Ponori Thewrewk Aurél: Mikor ült Petőfi a négyökrös szekéren? Irodalomismeret 2001/1—2. 107—109.

Magyarázat

- 22 *csillagot*: Petőfi gyakran és sokféle értelemben használta fel verseiben azt az egész Európa-szerte ismert hiedelmet, hogy minden embernek van csillaga, amelynek fényessége az illető szerencsésével változik (vö. Berze Nagy 41.). Kéry azt is tudni vélte, hogy a választott, legfényesebb csillag az esthajnalcsillag (azaz a Vénusz, a szerelem csillaga) volt (i. h.); Sass Károly szerint viszont a választott csillag, Borjádra visszatérve, már eltűnt szemük elől (BarHP 691., idézte Hatv² I. 771.).

Szövegváltozatok

- 2 ÖK2b történelem [sh.]
11 K egy bús

- 18 K Erzsikének.
21 K ábrándoztam,
28 K múlt
29 K egymástól

Fordítás

Kertbeny 107—108., *Das Ochsen-Viergespann* címen, a *Schenkenbuch* ciklusban, vö. PAT I. 331.

337. GYERMEKKORI BARÁTNÉMHOZ

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 20. f. r-v. (A kézirategyüttes leírását l. a *S. K. emlékkönyvébe* c. vers jegyzetében, → 254.)

Megjelenés

PDI 1846. 8. sz. Télutó [febr.] 19. 145.; PETŐFI. aláírással.

ÖK1 370—371., ÖK2ab—3 II. 133—134. Az 1845. évi versek között, „(Borjád.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

„Borjádi tartózkodása alatt találkozott itt véletlenül gyermekkori játszótársával, Hittig Amáliával, akivel Aszódon [helyesen: Sárszentlőrincen] együtt jártak iskolába. Ehhez írta *Gyermekkori barátnémhoz* című versét.” — írta Sass Károly a vers keletkezéséről (Adatok Petőfi házassága történetéhez. Halasi Újság 1883. aug. 12., idézte Hatv² I. 776.). A találkozásról több változat ismeretes. Sántha Károly Sár-Szent-Lőrinc és Borjád c. cikkének (VU 1884. 33. sz. aug. 17.) illusztrációjaként közöltek egy rajzot a présházról, amely előtt a gyermekkori pajtasok találkoztak. Sass Károly, mint idéztük, szintén véletlen találkozásról írt. Ezzel szemben Baróti Lajos (Sass Istvántól tájékozódva) úgy tudta, hogy a leány Gyöngyön lakott özvegy anyjával, Petőfi és Sass István együtt és ott keresték fel (BarHP 691.). Ezt a változatot rögzítette Kéry Gyula is: Kéry 36., idézte Hatv² I. 773. Valamennyi történet forrása a Sass család volt, amit jól bizonyít a vers címének — jelenlegi ismereteink szerinti — első feloldási kísérlete. Beszédes Kálmán, felsorolva a Borjádön írott költeményeket, a *Gyermekkori barátnémhoz* kapcsán megjegyezte: „(Hilt Amália, lőrinci ifjúkori eszményképéhez).” (Borjád. Petőfinek kedvenc tanyája. Magyarország és a Nagyvilág 1872. 52. sz. dec. 29.) A név elvétele tipikus félrehallás, szóbeli közlés alkalmával. Az egymásnak elentmondó, többek őrizte szájhagyomány egyébként közömbös a versértés szempontjából.

Datálásához viszont némi támpontot adhat a történet folytatása. Eszerint az érzelmi kapcsolat elmélyítését akaró Hittig Amália társasága rövidesen terhes lett Petőfi számára, aki mímelt fog- vagy fejfájással tért ki az újabb találkozások elől.

Mivel a történetet mindkét Sass fivér megörökítette (Sass Károly: i. h. és Sass István: Látogatás öreg Petőfiéknél Vácon. VU 1884. 52. sz. dec. 28.), feltehető, hogy mindez nyáron történt, amikor még mindketten otthon tartózkodtak Borjádön. Ezért a költeményt a nyári versek közé helyezzük, és 1845. aug. 9. *előttre*, július legutolsó vagy augusztus első napjaira datáljuk.

Magyarázatok

- C Hittig Amália, Hittig Lajos sárszentlőrinci jegyző-tanító és Vallandt Anna leánya. Petőfi 1831. szept. 28-tól az 1832/33. tanév elejéig volt kosztos diákjuk, vö. Hatv² I. 128—129. és PAt III. 9—10. Óhozzá szölt az *Első szerelmem* c., Pesten írt és 1844. június—júliusra datált vers is: → II. 54—55. és 357—358. (Vö. még Fekete: PSÉ I. 73—74.) Jóval túlélte a költőt: a XIX. század végén halt meg, Budapesten.
- 2 *látmány*: a 'látomás' jelentésű szóösszevonás mellett Petőfi a teljesebb 'látomány' alakot is használta (→ 000.), vö. PSzót II. 854—855. Hasonló szóösszevonás versünk 16. sorában is: *látköröm*.
- 11 *hajadon*: Amália utóbb Pajzán Dávid gyönki, majd nagykőrösi rajztanár felesége lett. Életrajzi adatait Ferenczi Zoltántól tudjuk, a Hittig Lajos 1831/32. évi „Házi Jegyző-Könyv”-éhez fűzött kézirat, 1910. febr. 10-i feljegyzéséből: PIM Kt. P-an. P 87. Idézte: PAt III. 188.

Szövegváltozatok

- 9 ÖK3 glórfába [sh.]
- 12 PDI fiúból
- 19 K volt: [jav. ebből: volt,]
PDI volt;
- 21 K, PDI innepén
- 24 ÖK1 Hagy kardjaidban [sh.]

338. A MAGYAR NEMES

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 19. f. r-v. (A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlék-könyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.)

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 35. sz. Őszutó [nov.] 27. 1165., *Én magyar nemes vagyok.* cím alatt, PETŐFI. aláírással.

ÖK1 369—370., ÖK2ab—3 II. 131—132. Az 1845. évi versek között; „(Borjád.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.

Tatay: KSz 474—475., a „Satyra, csalánzat” c. fejezetben, vö. PAT I. 129.

Magyar szavalmányok könyve. Szerk. Tooth István. Pest, 1848. 192—193., vö. EPN 540.

Keletkezés

A Tolnamegyei Közlöny „Kurta” álnévű, rendszeres cikkírója (nem Sass István!) a lap 1880. dec. 12-i számában egy „némedi úr”-ban jelölte meg a vers élő modelljét. Így szerepel Havas kiadásában is: HP II. 534., s ugyanez olvasható Ferenczinél: FPÉ II. 215. Időközben azonban Baróti Lajossal Sass István közölte a pontos nevet és a történetet is. A Némediben közbirtokos nemeskéri Kiss Lajos, a simontornyai járás alszolgabírája fordult meg náluk Petőfi ott-időzésekor, aki a költővel igen lekezelően bánt, vállon veregette és per „amice” szólítgatta. Az indultatos poéta szinte azonnal megírta versét: BarHP 691. Ugyanebből a családi hagyományból novellásította az esetet Kéry Gyula az ebéd fölött kialakult vitákkal, amelyben a szolgabíró a nép féken tartására és „nevelésére” a derest ajánlotta leghatékonyabb eszközül (Kéry 43., idézte Hatv² I. 775—776.). A történethez az 1902-ben született és a környékről való Illyés Gyula személyes emléket is fűzött: „Gyermekkorom egyik kedves ismerőse e gögös úr akkor már aggastyán korban levő unokaöccse volt; a térdnadrágban, micisapkában porosz-káló hosszú, csontos öregúrnak egyetlen családi büszkesége s kincse maradt az, hogy a vers az ő nemzetségére íratott.” (Illyés 1963. 242.)

Mivel a családi hagyomány és nyomán Kéry Gyula a nyári látogatás második hetére tette az esetet, a vers keletkezését 1845. aug. 2. és 9. közé helyezzük.

Fogadtatás

A PDL 35. számának versanyagát szemlélő Hirlapi ör-rovat vezetője, Vas Andor [= Hazucha Ferenc] az Élk-ben kiemelte a verset: „... csipős gúny teszi leginkább érdekessé.” (Élk 1845. II. 23. sz. dec. 6. 734. — EPN 162.)

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc — négy másik költemény társaságában így minősítette: „nem kevésbé sikerültek satyrikus irányú költeményei...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 291.)

Az ErdHiradó az ottani országgyűlésről tudósítva, idézte Udvarhelyszék követeinek beszédét az újonccállítás tárgyában, amelyben ő — többek között — a nemesi vitézség sokat emlegetett gögje ellen szólott: „... nem szóval, hanem tettel bizonyítani, ha meg akarják hazudtolni más nemzeteknek a magyarral szemben álló nem kedvező véleményét, s ha meg akarják cáfolni a hazai íróknak is már a köznép nyelvén forgó ama véleményét, (...) hogy ne teljesüljenek a költő szavai: [itt idézte a vers 1—4. sorát]” (ErdHiradó 1847. 278. sz. aug. 29. 563. — EPN 338—339.)

A PDL „Erdélyi levél” c. cikkének szerzője, Hegedűs [= Szász Károly] a magyarság tétlenségének szemléltetésére a vers 25—28. sorát idézte, kétségbe vonva ezáltal a (tévesen címtől) 31. sor lehetőségét (PDL 1847. 42. sz. okt. 14., a borítón, vö. PAT I. 141.).

A soproni ev. líceum Magyar Társaságában 1843. dec. 16. és 1848. márc. 18. között a verset két alkalommal szavalták (Bodolay 454. és PAT III. 93.).

Magyarázatok

- C A keletkezéstörténeten túlmenően Fekete Sándor a szóba jöhető irodalmi előképek közül Gaal József A peleskei nótárius c. bohózatának Baczur Gazsiját említette (Petőfi romantikájának forrásai. Bp. 1972. ItFüz 77. 27—29.), minthogy a darabban a színész Petőfi is fellépett (→ III. 31.), sőt Baczur Gazsit is eljászotta (→ III. 277.).
- 1 *véres kardja*: Beszédes Kálmán már 1872-ben említette a borjádi kúriában látható, 18. századi kardot (i. h.). Sass István közlése szerint (BarHP 691.) a fiúk szobájában, ahol Petőfi is aludt, a falon függött a porosz—osztrák háborúban vítezkedett ősi kardja, egy törökkori buzogány társaságában. 1901. aug. 1-jén az 1834-ben született, legfiatalabb Sass fivér, László mindkettőt a PT-nek ajándékozta. Hitelesítő nyilatkozata szerint „ez a Mária Terézia-korabeli kard, valamint a török korból való és őseim által megőrzött buzogány, melyet édes atyámtól örököltem, 1845-ben Petőfi szobájában függött. Ott írta a halhatatlan költő 'A magyar nemes' című költeményét, s ez volt a költeményben említett: fogason függő, rozsdamarta kard.” (Kéry Gyula: Petőfi ereklyék. VU 1901. szept. 29., utóbb Kéry 44.) A kard és a buzogány ott szerepelt a PHáz első állandó kiállításán is, vö. PHKat 72. és 76. Utóbb a kard elveszett, a PIM Relikviatárában már csak a buzogány található, R 62.245 számon. A két tárgyra összefoglalóan I. Kalla—Ratzky 78. (műtárgyfotókkal). Túl a tárgyakon, a rozsdás kard a világirodalomban is az idejét múlt lovagi, nemesi stb. eszmények jelképe. Így szerepelt Béranger híres versében is, a *Marquis de Carabas*-ban (1816), aminek „némi hatását” látta Miklós Elemér: Petőfi és Béranger. Bp. 1904. 34—35. A másik minta a *L'Enfant de Bonne Maison* (1820). A két vers Petőfi fennmaradt példányában: *Oeuvres Complètes de Béranger*. Paris 1839. OSZK Kt. Fond VII/228/2/I. 227—229. és II. 46—49. (A példány leírása: Kalla—Ratzky 116.).
- 2 *rozsdá marja*: a hajdani dicsőség tárgyi emlékei már megjelentek a „rímkovács” Kovács József (1780—1819) egyik népszerű, kéziratban terjedt, A kopottabb nemesekhez c. versében: „Lehettek [ti. nemesek], ha függnek kunyhótokban ősi / Apátoknak rozsdás fegyveri s köntösi...” (3—4. sor; visszatér a 11—12. sorban is, vö. Bán Imre—Julow Viktor: Debreceni diákirodalom a felvilágosodás korában. Bp. 1964. 95.) Az új Dózsa képével is fenyegető költeményt Petőfi bármelyik iskolavárosból ismerhette, akár Pápáról, Kovács József egykori iskolájából. Közvetíthette hozzá Jókai Mór is Pápán vagy Kecskeméten; apja, Jókay József Heli-koni virágok c. kéziratos gyűjteményéből. Petőfi 1842 augusztusában Komáromban is járt Jókayéknál. A verszetet népszerűségét igazolja, hogy Jókai szintén beillesztette az *Eppur si muove* c. regény Csittvári Krónika c. fejezetébe (JKK Regények 22. S. a. r. Margócsy József és Margócsy Józsefné. Bp. 1965. 25—26.). A „penészlő fegyvert” mint irodalmi előzményt említi Horváth János Erdélyi János 1840-ben és 1841-ben is megjelent *Kifakadás* c. szonettjéből (Horváth 517.).

- 15 *Nem irok, nem olvasok*: még az 1843/44-es országgyűlésen is vita folyt arról, szavazhatnak-e az anafabéta nemesek. A nagygyűléseken ezért nem is cédulákkal, hanem színes agyaggolyókkal szavaztak. A szatíra csak akkor hatott, ha közismert jelenségről volt szó, vö. Tóth István György: Alfabetizáció a XVII—XVIII. századi Magyarországon. In: Az „Alfabetizáció az újkori Magyarországon” c. konferencia előadásai. Acta Papensia 2002/1—2. 36—37.
- 21 *nem adózok*: Havas kiadása Czuczor Gergely Maradi Marady úr beszéde c. versét említi előzmény gyanánt, amely az Élk 1844. dec. 11-i számában jelent meg (HP II. 534.). Petőfi mindenképpen olvasta a lapszámot, hiszen ott jött ki a Dardanus-levél, amelyre versben válaszolt, és hírt adtak uo. a *János vitéz*ről is, vö. EPN 31—34. Ám Czuczor konkrét politikai vitához, a közteherviselést előlegező kétgarasos telekdíj ügyéhez (a nemesség megadóztatási kísérlete volt az 1843/44. évi országgyűlésen) szólott hozzá.

Szövegváltozatok

- C K Én magyar nemes vagyok...
 PDI Én magyar nemes vagyok.
 2 PDI marja;
 5 PDI élet,
 6 PDI henyélék;
 9 PDI útát!
 11 PDI gyalog?
 16 ÖK2b En [sh.]
 20 ÖK1—2ab vagyok. [tkp. sh.; a K, PDI, ÖK3 alapján jav.]
 25 PDI Mít [sh.]
 K, PDI törődjem
 PDI hazával,
 27 K Majd [jav. ebből: *Én magyar* — tévesen elkezdett refrén]
 PDI elmúlnak
 30 K elpipáztam,

Fordítás

Kertbeny 128—129., *Der ungarische Edelmann* címen, a *Schenkenbuch* ciklusban, vö. PAT I. 331.

339. EGY HAJFÜRTHÖZ

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 177—178.
 ÖK1 342—343., ÖK2ab—3 II. 93—94. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A verset Horváth János a dal és a zsánerkép utáni költői korszak termékének tartotta, amikor a heinei versszerkezet élt tovább Petőfinél, „a disszonancia a költemény eleje és vége között” (Horváth 155.). E művek többsége a felvidéki úton készült, közöttük említette „az egykori szerelem cinikus megtagadása”-ként jellemzett *Egy hajfűrtöhöz* c. verset is. Heine, jelesül a *Buch der Lieder* hatását már Ferenczi is hangsúlyozta, de ő ezt nem használta fel még közvetett kronológiai következtetések levonására sem (FPÉ II. 71—73.).

A költemény folyóiratban nem jelent meg, csak a V2-ben, ezért vlsz. abban az időszakban keletkezett, amikor a költő a V2 összeállításán dolgozott. A vers csattanóját Kiss József Mednyánszky Bertára vonatkoztatta, véleményünk szerint indokoltan és helyesen (Kiss József: Petőfi „Versek 1844—1845” c. kötetének kiadástörténete. MKSz 1973. 11. és → III. 205.). A verskezdő „barna lányka” fűrtje egyaránt lehet költői fikció a heinés csattanó előkészítésére (Mednyánszky Berta ti. szöke volt) vagy a felvidéki út egyik futó ismeretségének szerelmi záloga, vö. az 1. sorhoz fűzött magyarázattal!

A fentiek alapján úgy véljük, hogy a vers már a Mednyánszky Bertával való megismerkedés után született; a „(Pest.)” helymegjelölés viszont arra utal, hogy a Szalkszentmártonba indulás előtt. Ezért 1845. aug. 10. és 20. között írtnak tartjuk.

Magyarázatok

- 1 *Barna lányka*: egy „gyönyörű barna leányka”-t emlegetett Petőfi az *Úti jegyzetek*ben Eperjesen, aki vele az ablakból szemezett és mosolygott (VP V. 23.). Konkrét adat híján lehet költői fikció is.
- 2 *hajfűrtöt*: szerelmi emlék vagy zálog a biedermeier korban, amit medaillonban vagy gyűrűvé összefonva viseltek. Jászay Pál írt le — 1830. ápr. 16-i naplóbejegyzésében — egy megtörtént esetet: „Sebes Rózsa igen beleszeretett [Kandó] Kálmánba, több csókokat kapott tőle; eljövetelekor pedig a hajából egy darabot levágván neki adta ezen szavakkal: 'tegye el ezt édes Kandóm, s emlékezzék meg rólam, a ki magába véghetetlen szerelmes.'” (Jászay Pál naplója, közli Czékus László. ItK 1894. 364—365.)

Szövegváltozatok

- 2 ÖK1 hajfűrtöt [a V2, az ÖK2ab—3 alapján, továbbá a cím, a 9., a 17. és a 22. sor analógiájára jav.]
- 5 ÖK2b órájában [sh.]
- 9 ÖK2b—3 O
- 16 ÖK2b—3 sírból
- 19 ÖK3 utószor [kp. n.]

Fordítás

Kertbeny 309—310., *An eine Haarlocke* címen, a *Vermischte Gedichte* ciklusban, vö. PAt I. 335.

SZERELEM GYÖNGYEI

[A CIKLUS: 340—379. SZ. VERSEK]

Kézirat

A ciklusnak összefüggő, autográf kézirata nincs. Kardos István, aki határozotlan állította 1891-es emlékezésében, hogy a V2-t Petőfi vele másoltatta Szalkszen tmártonban, és ezért egy példányt kapott a kötetből, a *Szerelem gyöngyei* purizálására nem szolgált adattal (Majsai Károly: Kardos István szalkszen tmártoni segédtanító, Petőfi barátja. In *Cumania* VI. Szerk. Orosz László. Kecskemét 1979. 175., faksimilében: uo. 170. Vö. → III. 208.). Ezért valószínűsíthető a párhuzamos munka, aminek eredményeképpen a költő egyszerre hozhatta fel szeptember 8-án a két versgyűjtemény kézirát Pestre. A *Szerelem gyöngyei* így autográfnak feltételezhető, teljes és tisztázott kézirata azonban nem került elő.

1901 decemberében Kéry Gyula készített Pozsonyban interjút Mednyánszky Bertával, a ciklus műzsjával: „Megemlítetté még, hogy Petőfinek saját kezével hozzá írt költeményei, melyeket szekrényében őrzött, a Bach-korszakban, midőn szüleivel Gödöllőről elköltözött, nyomtalanul eltűntek.” (Kéry 70., idézte Hatv² I. 781.) A beszélgetés során az is kiderült, hogy 1845. aug. 20. után, amikor a költő Szalkszen tmártonban írta a ciklus további verseit, azaz „később egy-egy költeményét megküldte”, tehát ez sem a *Szerelem gyöngyei* egy lendülettel leírt tisztázata lehetett, hanem néhány vers kézirata. Kéry utalása a Bach-korszakra akár politikai indítékát is sejteti az autográfok elkallódásának, ám 1851-ben, amikor a gr. Sina György tulajdonába került Grassalkovich-uradalomban megszűnt az apa jószágigazgatói állása, majd rövidesen Berta is férjhez ment, a körülmények önmaguk is elégséges magyarázattal szolgálnak. (A XIX. század közepén a nyomtatásban már megjelent kéziratoknak egyébként sem tulajdonítottak különösebb értéket.)

A ciklus 12 darabjáról ismerünk autográf fogalmazványt. A PIM Kt. egy 6 folióból álló, azonos minőségű papírra frott kézirategyüttest őriz. (Kézirattári rendjében ismertetjük, aminek persze sem a keltezés, sem a publikálás sorrendjével nincs összefüggése.) Valamennyi fogalmazvány cím nélküli, és a ciklusépitésre utaló számozást sem találtunk:

- P-an. P 21/1., 192 × 260 mm, r. — I. (*Szép vidéknek szépséges leánya...*)
v. — idegen kéz rájegyzése: „Egy roppant irodalmi jelenséggel akart meglepni Schlejervits.”
- P 21/2. 210 × 250mm, r. — nyomtatványlap, rajta a vonalazott rész felett autográf aláírások: Bajzay Endre, Virnau Já-

nos, Lukl Ferenc, Kronperger Antal, Várady Antal jegyző. „A nyomtatvány, az aláírások és Várady funkciója egyformán arra utalnak, hogy a költő a V1 Nemzeti Kör által támogatott 1844. évi kiadása előfizetési gyűjtőívének selejtpapírjára dolgozott, vö. Mezősi: KP 278—279. (Az előfizetési ívre: → II. 126—127.)

- v. — XI. (*Nő szerelmem...*)
 P 21/3. 210 × 260 mm, r. — VII. (*Vasárnap volt...*)
 v. — XXXIX. (*Félre mostan ...*)
 P 21/4. 208 × 260 mm, r. — XIX. (*Szerelmemnek lobogója...*)
 r. — v. — XXV. (*Sohasem volt az szerelmes...*)
 v. — XXIV. (*A mióta szerelembe...*)
 P 21/5. 208 × 260 mm, r. — XXIX. (*Háborúval álmodom...*)
 r. — v. — XXXIII. (*Elnémult a fergeteg...*)
 P 21/6. 210 × 260 mm, r. — XXXV. (*Avvagy én már soha...*)
 v. — (*Oh, mi szép...*). A vers nem került a ciklusba, de Petőfi az ÖK-ba sem vette fel (Vö. Mezősi: KP 278.).
 v. — XXXVIII. (*Millyen furcsa álmam...*)

A kéziratokat — együtt a *A hazáról* autográf fogalmazványával — D. Keresztes Teréz adományozta Dömsödről 1877-ben a frissen alakult PT könyvtárának. Innen került a PHáz gyűjteményébe, majd a jogutód PIM kéziratárába (→ I. 121. és Mezősi: KP 277—279.). Az ajándékozó személyéről vagy a kéziratok hozzá vezető útjáról sem tudunk semmit; talán az utóbbira utal a P 21/1. v. rájegyzése.

A *Szerelmem gyöngyei* 12. fogalmazványát a Tiszáninneni Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei őrzik Sárospatakon, Kt. 72. jelzetten. Szintén a V1 egyik, kitöltetlen előfizetési ívének verzóján olvasható a VI. (*Nála voltam...*) első változata. (Itt három választmányi tag aláírása olvasható a Nemzeti Körből: Vörösmarty Mihályé, Vachott Sándoré és Szigligeti Edéé. L. még: → II. 126.) A közös eredetre utal, bár közvetettebben, a kézirat provenienciáját közlő rájegyzés is: „Marikóvszky Béla I. éve [!] akad. ifjú ajándéka, ki ezt édes atyjától Marikóvszky Gábortól [a név utólagos betoldás] örökölte, ki a költészet terén is jelét adta tehetségének. S.patak, szept. 10. 1884. Szinyei Gerzson.” A Pesten, 1872. június 30-án, szegényen elhunyt Marikóvszky Gábor Sárospatakon, majd Kecskeméten tanult; 1860 és 1864 között Kunszentmiklóson tanított, 1864 és 1868 között pedig Dömsödon volt tanító-káplán. (A „költészet terén” két saját verseskötetét jelenti: Száz költemény. Sárospatak 1856; Költeményfüzér. Kecskemét 1859.)

A Dömsödon felbukkant — az *Oh mi szép...* autográfjával együtt — 13 fogalmazvány arra utal, hogy lehetett valóságalapja a Szalkszenzmártonban (is) maradt kéziratok helyi hagyományának, l. az *Állítólagos Petőfi-versek* c. fejezetet!

A ciklus mutatványközlései:

PDI 1845. II—IV. évn. 24. sz. Őszelő [szept.] 11. 751., *M. B. kisasszonyhoz.* (G.....őn). [gyűjtőcím] I. [sorszám] alatt, PETŐFI. aláírással (vö. EPN 136.) — a ciklus I. darabja (*Szép vidéknek szépséges leánya...*)

PDI 1845. II—IV. évn. 25. sz. Őszelő [szept.] 18. 773—774., *M. B. kisasszonyhoz.* (G.....őn). [gyűjtőcím] II. III. [sorszám] alatt, PETŐFI. aláírással (vö. EPN 136.) — a ciklus II. (*Megteremtéd lelkem új világát...*) és III. (*Éj van...*) darabja

PDI 1845. II—IV. évn. 26. sz. Őszelő [szept.] 25. 805., *M. B. kisasszonyhoz.* [gyűjtőcím] IV—V. [sorszám] alatt, PETŐFI. aláírással (vö. EPN 138.) — a ciklus VI. (*Nála voltam...*) és XI. (*Nő szerelmem...*) darabja

A ciklus önálló kötetben 1845. okt. 20. és 23. között jelenhetett meg. Endrődi (EPN 144. és 152.) annak alapján datálta a megjelenést, hogy a PDI 1845. okt. 23-i száma „e napokban hagyá el a sajtót” megjegyzéssel ajánlotta a kötetet olvasói figyelmébe. A papírborítón díszes keretben: *Szereltem gyöngyei.* / Irta / Petőfi Sándor. / Pest, 1845. / Kiadja Emich Gusztáv. A címlapon: *Szereltem gyöngyei.* / Irta / Petőfi Sándor. / Pest, 1845. / Nyomatott Landerer és Heckenastnál. A belső címloldalon: *Szereltem gyöngyei* / Bertának. Nagysága kis 12-edrét. Terjedelme 70 számozott lap. A papírborító hátsó oldalán: Ára 30 kr. pengő pénzben. A költemények cím nélkül, római számmal követik egymást: I—XXXIX

ÖK1 381—412., ÖK2ab—3 II. 148—194. Az 1845. évi versek között; címmel, amely a költemény első sora vagy annak egy része. A ciklus darabjai közül 14 pesti, 1 budai, 1 gödöllői és 23 szalkszentmártoni helymegjelöléssel szerepel.

Az önálló kötet megjelenésének körülményeiről, a költő és Emich Gusztáv tárgyalásairól sem szerződés, sem magánfeljegyzés, sem egyéb dokumentum nem maradt fenn — így az sem tudható, milyen áron adta el a ciklus kötetjogát Petőfi (FPÉ II. 155. és Törő Györgyi: Petőfi anyagi helyzete. In: TanPet 68—69.). Adatok híján csak találgatni lehet, volt-e összefüggés a bevétel és a házassági szándék között; támogatta-e és mekkora összeggel a költő (szokása szerint) szüleit, hogyan és meddig tudta fedezni szalkszentmártoni életét és pesti tartózkodását ebből.

A *Szereltem gyöngyei* 1845. évi kötetmegjelenése után a ciklus még az ÖK-kiadások előtt módosult. A *Kézirat* alfejezetében említett *Oh, mi szép...* ugyan kimaradt valamennyi kiadásból, ám Petőfi utólag a ciklust mégis 40 versre kerékkítette ki: Pestről datálta, az 1845. okt. 16. és nov. 25. közötti tartózkodás alatt írtnak feltételezhető *Megpendítem...* c. verset. Minthogy a kötet ekkor jelent meg, nem zárható ki, hogy annak újraolvasása vagy egy, jelenleg még nem dokumentálható megjegyzés vagy észrevétel hatására készült a költemény, amely jóval későbbi voltát már címmé emelt első sorában hirdette: *Megpendítem hónapok múltával...* A vers kéziratában még a *Szereltem gyöngyei XL.* címet viselte, 1846. máj. 7-i divatlapközlése alkalmával pedig *A Szereltem gyöngyei. (Vége.)* címet kapta. Szemben az *Oh, mi szép...* szövegével, Petőfi ezt a művét az ÖK-ba

felvette, és ott közvetlenül a ciklus után helyezte el. (Mivel a krk. a versek lehetséges kronológiáját állítja helyre, nálunk ilyen besorolást kapott, l. még a rá vonatkozó jegyzeteket! → 380—381.)

Keletkezés

Petőfi 1845. aug. 10. táján ismerkedett meg Gödöllőn, Erdélyi Ferenc ref. lelkész házánál Mednyánszky Bertával, M. Jánosnak, a Grassalkovich-uradalom inspektorának leányával. A költő, aki számításaink szerint aug. 9-én érkezett vissza Borjádrról Pestre, ekkor itt bérelt lakással nem rendelkezett. (A felvidéki út kezdetét, 1845. ápr. 1-jét megelőzően az időközben Tápiósápra költözött Vachott Sándoréknál lakott, l. a *Cipruslombok Etelke sírjáról* c. ciklus jegyzeteit, → III. 411.!) Ezért 1845 nyarán Pestre felruccanásai alkalmával valamelyik barátjánál húzta meg magát, ugyanakkor szívesen tett eleget vidékre szólító, baráti meghívásoknak. Így került már Borjádra is, és így tért vissza Gödöllőre, ahol 1843 nyarán dolgozott, Szombat János házánál, a Robin Hood-fordításon (Vö. VP VI. 464.).

Ferenczi Zoltán óta — FPÉ III. 149. — úgy tudtuk, hogy Erdélyi Ferencet, mostani vendéglátóját 1843/44 telén, Debrecenben ismerte meg. Ferenczi — be nem vallott — forrása Erdélyi Ferenc fia, Erdélyi Gyula volt, aki Petőfi Gödöllőn c. „beszély”-ét 1892-ben közölte (Petőfi-Naptár 1893. Bp. é. n. [1892] 7—10.). Itt olvasható (7.) a debreceni ismeretség. Ferenczi ugyan, teljes joggal, elutasította a Petőfit személyesen nem ismerő, mert csak 1851-ben született Erdélyi Gyula szépírói ábrázolását, lévén az „telve valótlanságokkal” (FPÉ II. 157., jegyzetben), ám ezt a fordulatot megőrizte, átvette és továbbadta. Ezzel szemben A Gödöllei Helv. Vallástételt tartó Eklésiának PROTOCOLUMA, „mellyben irattatnak [...] a Consistoriumnak Rendelése 1815⁴⁴ esztendőtlő fogva” arról tudósít, hogy a Gyömrőn tartott, 1832. május 4-én kezdett consistorium ülésén „A Gödöllei Eklésiába, kívánsága szerint Pesti Káplán T. Erdélyi Ferentz rendeltetett.” (A forrás használatáért Nagy Károly gödöllői ref. lelképásztor úrnak tartozunk köszönettel.) Ugyanezt állítják a Dunamelléki egyházkerület jegyzőkönyvei 1814—1842 (Ráday Lt. A/1.a. 374. p. — itt a kinevezés dátuma is megvan: 1832. május 8.), valamint az 1836-ra, 1842-re, 1848-ra és 1862-re kiadott ref. Egyházi Almanachok is. Ezért az látszik valószínűnek, hogy az 1832 óta Gödöllőn működő Erdélyi Ferenc még 1843-ban ismerkedett meg Petőfivel. Nem voltak nemzedéktársak: a Gödöllőn, 33 évi szolgálat után, 1865. ápr. 22-én elhunyt lelképásztort a halotti anyakönyv 62 évesnek mondja, tehát 1803-ban szülehetett (Gödöllő, Ref. Egyházközség, Halotti anyakönyv 1805—1888 évek-ből).

Eszmetársak inkább lehettek, erre több közvetett jel mutat. Az ugyan megint csak a szépíró Erdélyi Gyula túlzásának tűnik, miszerint apjánál Széchenyi István, Fáy András, Földvály Gábor, Nyáry Pál, Bajza József ismételtlen megfordult, hogy ott politikai tanácskozásokat folytassanak (i. h. 7.); ám az OSZK Kt. őriz egy tartalmi kivonatot az 1832/36-os diéta Országgyűlési Tudósításából, amelynek hajdani possesszorául Erdélyi Ferenc van feltüntetve (Fol. Hung. 1188.). (A provenienciáról azonban a Kt. leltárkönyvei nem közölnek részleteket.) 1848/49-ben szívvel-lélekkel szolgálta a forradalom és a szabadságharc ügyét. Kisbéri László tudósítása — Gödöllői napjaim (Május 28. 1849.). MT 1849. 35. sz. máj.

30. 138. — meleg hangon dicsérte Erdélyit, aki „a kardot is tudja úgy forgatni, mint a bibliát, ha kell”. A Grassalkovich-kastélyban berendezett tábori kórháizról adott leírás érdekességét növeli, hogy Mednyánszky Berta is szerepel benne: „S itt e papot kell említenem legkitűnőbb helyen, kinek asztalánál naponta megесik, hogy hatvan vagy több is [a sebesült honvédekből] ebédel. (...) Említést érdemel még a lelkes honleány Mednyánszky Berta is, ki forró részvéttel viselgetik a szenvedők iránt.” (Az utóbbi mondatot idézte Hatv² I. 826., de elírt dátummal, ezért a Hatv²-t s. a. r. Kiss József nem találta meg a tudósítást a MT-ben.) Megjegyezzük még, hogy Erdélyi Ferenc felesége *nemes* Mády Zsuzsanna volt; azon kevés személyek egyike, akikkel a művelt Mednyánszky-lány — a felekezeti különbség ellenére — szellemi és rangjából kapcsolatot egyszerre tarthatott fenn Gödöllőn.

Ami a Mednyánszky családot illeti: gödöllői tartózkodásuk első nyoma Mednyánszky János hitelesítő aláírása Bartal János uradalmi alügyészi kinevezésén, 1843. aug. 15-én. A Grassalkovich-uradalom 1746 óta foglalkoztatott inspektort, azaz jószágkormányzót, akinek jogköre — az adósságkezelő számvevő, utóbb a helyére lépő csődgondnok, a földmérő és az uradalmi ügyész kivételével — minden alkalmazottra kiterjedt (vö. Wellmann Imre: A gödöllői Grassalkovich-uradalom gazdálkodása, különös tekintettel az 1770—1815. esztendőkre. Bp. 1933. 119.).

Mínthogy Grassalkovich [III.] Antal halála (1841) után az özvegy, herceg Esterházy Mária Leopoldina állandóan külföldön élt, Mednyánszky jószágkormányzói tevékenysége még kiterjedtebbé vált. Ez volt a valóságalapja azoknak az 1955-ben rögzített emlékezéseknek, amelyek hintón járó, teljhatalmú nagyúrként idézték meg alakját (Dienes András: A legendák Petőfije. Bp. 1957. 155.). Felkutatott és áttekintettük azokat a levelezéseket, amelyeket Mednyánszky a hatáskörébe nem tartozó Kolber Lajossal, a Pozsonyban székelő és a földesasszonnyal onnan kapcsolatot tartó levéltárossal, illetve a szintén mellérendelt státusú Bartal János uradalmi ügyésszel folytatott: OL, P 429. III. B.; Bartal János hagyatéka, 1—3. doboz, Gödöllő, Városi Múzeum. Bennük (amint az várható volt) Petőfi-adatot nem találtunk; két vonatkozásban ismereteink mindazonáltal gyarapodtak:

— Mednyánszky János Gödöllőre lokalizálható inspektori tevékenysége 1843 és 1851 közé tehető;

— 1845. aug. 10-i, 23-i, szept. 2-i és 21-i levelének tanúsága szerint a Petőfi-szerlem teljes időszakában Gödöllőn tartózkodott.

(A gödöllői adatokért Gaálné dr. Merva Mária múzeumigazgatónak tartozunk köszönettel.)

A Mednyánszky Berta-kapcsolat eseménytörténetét szintén Ferenczitől tudjuk: „Azt olvassuk, hogy Gödöllőre augusztus elején többször kirándult, s mindannyiszor ismételten találkozott Bertával; együtt sétáltak és beszélgettek hol a temetőben, hol a haraszi erdőben, vagy meglátogatta szülei házában, hol együtt járkáltak a kertben...” (FPÉ II. 152.; szó szerint átvéve: Kéry 65.) A meg nem nevezett forrás („olvassuk”) ismét Erdélyi Gyula volt: a temetői és az erdei séták nála található (i. h. 9.); a kerti együttlétek viszont a ciklus verseiből kivett és visszavetített adat. Ferenczi, miközben eltekintett a „beszély” nyilvánvalóan téves és kronológiailag szembeszökően hibás fordulataitól (Petőfi 1846 *tavasán* jelentkezett a paplakban, Etelkének emlékhelyet rendezett be a máriabesnyői er-

dőben, ott írta a *Cipruslombok...* legszebb darabjait, Gödöllőn lakott Szombat János házában), e részben — akár a debreceni megismerkedést illetően — átvette a novellisztikus részleteket, hogy némileg mentse a menthetetlent: a kapcsolatról valójában nagyon keveset tudunk.

Úgy véljük, a két főszereplő megnyilvánulásából kell kiindulnunk: Petőfi verskronológiájából és a szokott őszinteséggel versbe fogalmazott emlékeiből, és ezzel szembesíthető Kéry Gyula 1901 decemberében készített, említett interjúja az akkor 78 éves Mednyánszky Bertával. (L. a *Kézirat* alfejezetét!)

Természetesen már Ferenczi is szembekerült azzal a „számszerű” problémával, hogy a *Szerelem gyöngyei* 39 verséből Petőfi mindössze egyet keltezett Gödöllőről — szemben a 14 pesti, 1 budai és 23 szalkszentmártoni költeménnyel. (Mivel a ciklus versei az ŐK-kiadásokban is megjelentek, a helymegjelölések magától a költőtől származnak.) Ferenczi szerint aug. 20-ig Petőfi „felváltva” Pesten és Gödöllőn tartózkodott. Véleményünk szerint viszont a versek élményanyaga mindössze két vagy három személyes találkozás lehetett. Az egyik a megismerkedés aug. 10-én vagy röviddel azt követően. Ehhez kapcsolódhatott az I. (*Szép vidéknek szépséges leánya...*), a II. (*Megteremtéd lelkem új világát...*), a III. (*Éj van...*), a IV. (*Félre mostan, hagyjatok magamra...*) — megannyi Pesten írott vers —, és erre utalhatott vissza a szintén Pestről datált, a költő szokásos elfogódottságát témává avató XII. (*Meg ne ítélj...*) és a XXII. (*Lányka, mikor...*). A második találkozást azonnal rögzítette — a topográfiai részletek gazdagságával — az egyetlen gödöllői költemény, az V. (*Ablakodból hogyha...*); élményanyagát feldolgozta a VI. (*Nála voltam...*), a fontos második sorral: *...ismét eljövök.*), a VII. (*Vasárnap volt...*), a VIII. (*Drága orvos úr...*), a IX. (*Hol van olyan nagy pusztaság...*), a X. (*Sírba tették...*), a XI. (*Nő szerelmem...*), a XIII. (*Voltak sokkal jelesebbek...*), a XIV. (*Vadonerdő a világ...*) és a XXIII. (*A világtól elvonulva...*). Az utóbbi kilenc ismét pest-budai vers. A VII. kezdete (*Vasárnap volt...*) két napot jelölhet: aug. 10-dikét vagy 17-dikét. Ekkorra tehetjük a kerti sétát, amelyre a szalkszentmártoni versek közül a XXVI. (*A bokrétát, mellyet...*) is visszautal.

Az elmondottakkal a Mednyánszky Berta-interjú jól egyeztethető. Az idős matróna ui. felhasználta az alkalmat arra, hogy az őt ért vádakat (kacér játékot űzött Petőfivel, túl szilajnak találta a költőt, sohasem és egyáltalán nem szerette) megcáfolja. Az általa elmondott verzióból az alábbiakra figyelemre méltóak a *Szerelem gyöngyei* keletkezéstörténetét illetően:

— Petőfi az Etelke-versekből felolvasott neki (ezt színezte ki Erdélyi Gyula az „Etelke-émlékely” képeire, megtévezve azt a két szőke leány hasonlóságával), „nagyon bánkódott a sors egyéb csapásai miatt is” (túl vagyunk a *Zöld Marci* elutasításán, a Hond ezen gúnyolódó júl. 29-i cikkén, Szemere Miklós aug. 2-dikán megjelent Nyilatkozatán az Irőr-ben és talán — a második találkozás alkalmával — már Császár Ferenc elmarasztaló bírálatának első részén is, az Irőr aug. 16-i számában), lángoló hazaszeretetet tanúsított.

— Ezek együtt rokonszenvet ébresztettek a leányban, aki Petőfi nevét és verseit már korábban ismerte, ám: „Nem is sejtettem, hogy részvétem és rokonszenvem csirája lehet az ő szerelmének. Ezt kezdetben annál kevésbé sejtettem, mert mikor együtt voltunk, egy szavával sem árulta el, hogy szerelmes belém. Inkább szótlan, ábrándozó és hallgatag volt.” Petőfi ilyenén viselkedését nemcsak a XII. (*Meg ne ítélj...*) és a XXII. (*Lányka, mikor...*) vers igazolja vissza

a ciklusban, hasonlótl tapasztalhattunk Csapó Etelka esetében is (→ III. 370—371.).

— Az idős interjúalany 56 év távlatából is felemlítette a kerti jelenetet („vasárnap délután”), amelynek során a hazáról beszélgettek, eközben készült a nemzetiszín pántlikával átkötött bokréta is, amely a VII. (*Vasárnap volt...*), majd a XXVI. (*A bokrétát, amellyet...*) versben lett motívum, de a nemzeti színekkel csak az utóbbiban kapcsolódott össze. Mindenesetre, a mélyérzésű, a nemzeti poéta státusában megmutatkozó költő tökéletesen megfelel az 1845. évi Petőfi törekvésének, hogy mielőbb megszabadulhasson a duhaj, önzánerező népdalköltő rátapadó álarcától.

— A kevés személyes találkozás mellett érvel, hogy Mednyánszky Berta a ciklus elkészült darabjait nem személyesen vette át („később egy-egy költeményét megküldte”); Petőfi a leánykérést szintén levélben és választottja számára is váratlanul tette, az elutasító válasz hasonlóképpen írásban történt. A krk. az elveszett levelek között számon is tartja: VP VII. 243—244.

Az interjú formájú emlékezés ugyanakkor egy olyan személyes találkozásra is utal, amikor Berta reagált Petőfinek arra a megjegyzésére, hogy a bokréta virágát lepréselve őrzi. (A nemzetiszín szalaggal átkötött virágot, amelyet a költő végül a *Szerelem gyöngyei* tiszteletpéldányával együtt ajándékozott Bertának, ő pedig Kéry Gyulának adott át egy leendő Petőfi-múzeum számára, ma a PIM relikviatára őrzi: R 62.232., vö. Kalla—Ratzky 76.) Ez a találkozás lehetett a második (ha a megismerkedést, a kerti sétát és a virágkötést egy alkalomnak vesszük, és aug. 10-dikére, szintén vasárnapra tesszük) vagy a harmadik (amennyiben a megismerkedés aug. 10-dikén vagy annak táján történt, a kerti jelenet pedig 17-én, a következő vasárnap). Az előző esetben lehet szó augusztus 17-éről, az utóbbi változatban a harmadik együttlét történhetett aug. 17. és 20. között, de szept. 8. után is, amikor Petőfi Szalkszentmártonból a V2 és a *Szerelem gyöngyei* kéziratát magával vitte Pestre, és talán Gödöllőre is kirándult, netán szept. 11-ét követően, amikor is a PDI-ban megjelent a ciklus első mutatványa. (L. a *Megjelenés* c. alfejezetet!) A monogramos személy— és a kipontozott helynév a műzsát a helyzetet ismerők számára jól felismerhetővé tette; ezután már a leánykérésnek kellett következnie.

Összegezve: Mednyánszky Berta és Petőfi Sándor között két, legfeljebb három személyes találkozást feltételezhetünk, a ciklus élményalapjául. (A kronologizálás alapjául az előbbit választottuk.) Berta öregkorában egy szerelmi intrikust is emlegetett az interjúban: „Eközben akadt rosszlelkű ember, aki kölcsönös félreértést szított köztünk. Nekem azt mondta, hogy Petőfi korhely és csapodár, Petőfinek pedig azt hírsztelte rólam, hogy én nem veszem őt komolyan, csak kacérkodom vele, s hogy már másnak ígértem a szívemet.” (I. h. 70.) Az illető nevét még 1901-ben sem árulta el, ma sem tudjuk. A leánykérés ötletének nem lehetett sok híve: Erdélyi Gyula „beszély”-ében szülei egyenesen megijednek a terv hallatán. Vahot Imre memoárjai mindenestre feltűnő egyezést mutatnak az interjúval — annak ellenére, hogy Berta sem erre a 21 évvel korábban megjelent kötetre, sem Erdélyi Gyula 9 évvel azelőtt publikált írására nem reagált (Erdélyi szerint sohasem ment férjhez...). Vahot szerint „Berta Petőfit, mint költőt, igen kedvelte, becsülte, azonban szerelmi indulatát nem viszonáza, bár ő, ki költői egyéniségét az emberivel gyakran összetéveszté, s ki szerelem dolgában különös önhittséggel volt eltel-

ve, kétségkívül az ellenkezőt képzelé.” (Vahot: Eml. I. 84., idézte Hatv² I. 782.)

Megemlítendő még, hogy — máig élő szalkszentmártoni hagyomány szerint — az ott írt XXVII. vers (*Fa leszek, ha...*) és a *Dacos leány!* (a *Felhők* XXIII. darabja lesz) művszája a vendégfogadóval szomszédos házban lakott Mészáros Zsófiika lett volna, vö. Majsai Károly: Petőfi Sándor és szülei a szalkszentmártoni nagyvendégfogadóban 1845—1846. Szalkszentmárton 1996. 78—79.

Fogadtatás

1. Kritikatörténeti alapvonások

A ciklus (és az azt tartalmazó kötet) kevés kritikai vihart kavart, az új kritika-történeti áttekintés — Korompay 1998 — nem is foglalkozik vele. Szempontjait azonban idealkalmazva, „A költői ábrázolás tárgyáról” elmondható, hogy e téren a *Szerelem gyöngyei* nem hozott újat. A sovány szerelmi történetet (erre I. a *Keletkezés c. alfejezetet!*) Petőfi szerencsésen dústította fel „a tárgy költői ábrázolásá”-val, a hangnem sokféleségével, és mindezt tette abban a népdalformában, amit a kritika eddig is erősségének tartott, a közönség pedig ismert, elfogadott, sőt elvárt tőle. A Pester Zeitung A. jelű cikkírója (l. alább, a 4. pont alatt!), majd Zerffi Gusztáv megpróbálta ugyan felmelegíteni a pongyolaság vádját, de véleményükkel magukra maradtak.

Végül a sikerhez hozzájárult, hogy (most már „A költői énről mint az ábrázolás tárgyáról” szólva) a korábban éles polémiákba keveredett Petőfi — éppen a vérszegény élményvilág miatt — igen rokonszenves, visszafogott képet festett önmagáról, sőt ezt a megénekelte is átsugározta, művelt és hazaszerető leánynak ábrázolta Mednyánszky Bertát. Mindez elsősorban a hölgyközönségre tett hatást, amint azt már Szeverin-Dobrossy István kiemelte. A PH 1845. okt. 30-i kiadása is arról szól, hogy a *Szerelem gyöngyei* „mindenütt kedvezőleg fogadtattak”. (EPN 154.) A siker közvetett bizonyítéka, hogy amikor (1846 tavaszán) felröppent a *Csillagtalan éjek* c. Petőfi-kötet híre, a PDI már a *Szerelem gyöngyei*-hez — és az időközben megjelent *Felhők*-höz — viszonyította kvalitásait, és a hazai német sajtó nemcsak a hírt vette át, hanem ezt a viszonyítást is. (Vö. PDI 1846. ápr. 30. 359. — EPN 188.; Der Ungar 1846. máj. 2. — PAI I. 82.; Pannonia 1846. máj. 5. 206. — PAI I. 82.)

2. Nem elemző híradások

2.1. A PDI 1845. szept. 11-i mutatványközlése kapcsán

— Él¹ 1845. II. 12. sz. szept. 20. 377., a Vas Andor [= Hazucha Ferenc] szerk. Hírlapi Őrben — a számozás alapján „hosszabb cyclusra” számítt (EPN 138.).

A PDI 1845. szept. 18-i mutatványközlése kapcsán

— Él¹ 1845. II. 13. sz. szept. 27. 410., szintén a Hírlapi Őrben — EPN 138.

Megjegyzés: a kötetmegjelenésnek semmiféle előzetes hírverése nem volt a sajtóban, aminek oka egyrészt az, hogy Vahot Imrének vagy más laptulajdonosnak a kiadásban része nem volt (Vahot ráadásul szeptemberben felvidéki útra

indult — vö. PDI 1845. okt. 9. — EPN 143.); másrészt a költő csak szept. 8. és 24. között, majd október 16. után tartózkodott Pesten, így neki magának sem volt alkalma időt és energiát fordítani a hírvérésre.

2.2. A kötetmegjelenést követően

— PDI 1845. okt. 23. 984. (EPN 152.); ugyanezen szám (II—IV. évn. 30. sz.) borítóján megjelent és sajtó alatt lévő köteteinek, közöttük a *Szerelem gyöngyei* hirdetése.

— BpHíradó 1845. okt. 26. 277. (PAt I. 52.) — a PDI okt. 23-i híradása nyomán.

— Pannonia 1845. okt. 28. 498. (PAt I. 53.)

— PH 1845. okt. 30. 285. (EPN 153—154.) — visszautalással a lap okt. 28-i ismertetésére, l. a 4. pont alatt!

— Der Ungar 1845. nov. 1. 1030. (PAt I. 53.) — a kötet részletes bemutatását ígérve, vö. az 1847. ápr. 16-i számmal, a 3. pont alatt!

— Der Schmetterling 1845. nov. 3. 172. (PAt I. 53—54.) — C. Hoffmann két versfordításával, l. a *Fordítások* alfejezetet!

— Pester Zeitung 1845. nov. 9. 695. (PAt I. 55.) — részletező, későbbi ismeretét ígérve, vö. az 1846. máj. 17-i számmal, a 4. pont alatt!

— PH 1845. nov. 11. 316. (EPN 156.) — Emich közös hirdetése a V2-vel.

— Honi Irodalmi Hirdető 1845. nov. végén, 43.

3. Átfogó értékelések részenként

— „Matild” [álnév, személye ismeretlen], Kiskövet (Kolozsvár) 1846. máj. 15. (EPN 189.) — „A magyar költészetnek tündöklő üstökös csillaga”-ként aposztrofált Petőfi művei között felsorolja a *Szerelem gyöngyei*-t is.

— [ismeretlen szerző:] Die Literatur Ungarns im Jahr 1845. Morgenblatt für gebildete Leser (Stuttgart und Tübingen), 1846. szept. 9. 864. (PAt I. 100—101.) — a hat folytatásos cikksorozat negyedik része; a tárgyévben megjelent három kötete, köztük a *Perlen der Liebe* alapján Petőfit, a magyar népdalban és néptudatban gyökerező fiatal zsenit Heinéhez hasonlítja.

— Zerffi J. G[usztáv]: Egy magyar lyricus. Irodalmi levelek Dr. Laube Henrikhez Lipcsében. V., Hond 1846. okt. 20. 301. (EPN 197.) — Petőfi pályaképének áttekintésében szólt addigi szerelmi lírájáról is: „Merészen és gondtalanul viselé magát az érzelmek fodor habjain, itt '*Szerelem gyöngyeit*' hozott föl titkos mélyéből az Oceánnak, amott (...) '*Cipruslombot* szakgatott kedvese sírjáról' és csakhamar ismét víg '*dinom-dánomot*' dudolt utána”.

— Zerffi J. G[usztáv]: Egy magyar lyricus. Irodalmi levelek Dr. Laube Henrikhez Lipcsében. IX. Hond 1846. dec. 1. 421. (EPN 223—225.) — A ciklusban Petőfi — Heine módjára — a groteszket, a szokatlant keresi. Tehetsége mellől változatlanul hiányzik „egy magasb, *általános műveltség*.” A legjobb darabnak a XXII-et tartja (*Lyányka, mikor...*), amely „szépség, érzelem és csodakedves gyöngédségben” példaadó.

— D. [= Diósy Márton]: Petőfi's sämmtliche Poesien in einem Bande. Der Ungar 1847. ápr. 16. 695—695. (PAt I. 124—126.) A ciklus ÖK1-beli újraközlése kapcsán, a Bücherschau c. rovatban a legteljesebb elismerés hangján ír a *Cip-*

ruslombok-ról és a Szerelem gyöngyei-ről: „...beide sind mit einer Tiefe und Zartheit der Empfindung, mit einer lieblichen, jungfräulichen Keuschheit des Ausdruckes geschrieben...”

— C. M. B. [= Carl Maria von Benkert, azaz Kertbeny Károly]: Ungarn. Literarische Reisebuche. Magazin für die Literatur des Auslandes (Berlin), 1848. febr. 5. 61. és febr. 8. 66—67. — a fordításnak álcázott Kertbeny-cikkben a kötetről ez olvasható: „Eine reine, keusche, darum erste Liebe gab dem Dichter die ‚Szerelem gyöngyei‘ (Liebesperlen)...”

— Johann Georg Theodor Grässe: Geschichte der Poesie Europas und der bedeutendsten aussereuropäischen Länder... Dresden—Leipzig 1848. 1065. s. 1071. (PAt I. 303.) — Petőfi („der populärste Lyriker der Jetztzeit in Ungarn”) kötetének főszövegbeli német és jegyzetben magyar címmel történet felsorolásában említve.

— Kertbeny Károly (ford.): Gedichte von Alexander Petőfy. Frankfurt am Main 1849. júl., Einleitung VII. (PAt I. 321. 323.) — fordításkötete bevezetésében téves évszámmal sorolta fel Petőfi művei között a „Szerelem gyöngyei (Liebesperlen) 1846.” kötetet, majd szó szerint megismételte róla a Magazin für die Literatur des Auslandes-cikk jelzőit (l. fentebb!)

— F. J. Freiholz: Alexander Petőfy. Magazin für die Literatur des Auslandes (Berlin), 1849. nov. 10. 537. (PAt I. 343.) — a költő hősi halálának hírére készített pályamérlegben legjelentősebb művei között említi a *Liebesperlen* kötetét

4. Bírálatok a Szerelem gyöngyei c. kötetéről

— [ism.]: PH 1845. okt. 28. 282. (EPN 152—153.) — Örömmel üdvözlö, hogy a kötetben „a kedvcsapongást nyájas enyelgés, a vad természetességet természetes naívság, vagy a phantasiának felséges játéka váltja fel.” Petőfi „bírván a nyelv hatalmát, ura egyszersmind phantasiájának.” (Ez utóbbi megállapítást a pozsonyi Pannonia 1845. nov. 6-i száma gúnyos megjegyzéssel idézte: PAt I. 55.) A költő „szellemgyöngyei valódi gyöngyök”, mivel a növekvő műgond mellé szigorúbb önkritika is járult e „válogatottabb gyűjtemény”-ben.

— Szeverin [= Dobrossy István]: Irodalmi levelek Constanciához. VI. Szerelem gyöngyeiről, PDI 1845. nov. 13. 1104. (EPN 157—158.) — Az elragadtatott jelzőkben bővelkedő recenzió szerint Petőfi méltó választ adott (a meg nem nevezett) Császár Ferenc bírálatára az IrÓrben (Élk 1845. aug. 16. és szept. 6.). Petőfi aki „olly magasan repülő geniuossal bír, mely előtt a sárga irigység elpirul”, mostani kötetével „mindenkit, barátot és ellenséget egyformán, a legnagyobb csodálatra ragad”; „Gyönyörű, tarka játszi színezetű, drága gyöngyfüzér ez...” Egyformán jellemzi darabjait „a legfinomabb gyöngédség, mondhatlan kedves naívság, kellem, báj, erő és lágyság, minden legkisebb beteges érzélgés nélkül, kedélyes öröm és sötét fájdalom, szóval a lángoló phantazia és érzés tömérdek sokoldalúsága.” Az Élk szemlélő rovata, a Hirlapi Őr (1845. nov. 22. 670.) rögzítette a kritika megjelenését.

— 12 [= Erdélyi János]: Petőfi Sándor újabb költeményei. IrÓr 1846. márc 14. (EPN 167—169.; közös bírálat a V2-ről és a Szerelem gyöngyeiről, kitekin-téssel Petőfi egész addigi pályájára és kritikai fogadtatására) — Dobrossyhoz hasonlóan, ő is Császár Ferencnek adott fényes cáfolatnak tekinti a ciklust. Petőfi

póriasságát elutasítva megállapítja: „... nyelve s előadása *jellemes*. — (...) Olvasá-
sátok *Szerelem gyöngyeit*, nem megannyi harmatcsep-e, mely virágokon reze-
g, s rózsalevél, mely illatos szellők szárnyain repes?” A nemzeti, egyszersmind nép-
költőnek tekintett Petőfi e kötetében „csak egy sincs kivető, általában a legneme-
sebb hang uralkodik, mély érzés, egyszerűen ékes, képdús nyelv dagály nélkül,
itt-ott a legkedélyesb naivság.” A rímek azonban gyakran gyarlók. A 39 versből
négyet emel ki: XVI. (*Száz alakba...*), XVII. (*Álmaimban gyakran...*), XXVII.
(*Fa leszek...*), XXXIV. (*Elnémult a fergeteg...*)

— A., Pester Zeitung 1846. máj. 17. 1273. (PAI I. 86. németül; magyarul:
TanPet 168—169.) — Az ismeretlen cikkíró Császár Ferenc költeményeinek
bővített kiadását használta fel alkalomnak, hogy párhuzamos recenziót írjon.
Császár kiváló formaművész; „Ich weiss hierin keinen ungarischen Dichter der
Neuzeit ihm zur Seite zu stellen, sicherlich keinen, der ihm als Bildner
übertegte.” Petőfi zseni ugyan, „aber ein Genie aus den Urwäldern Amerika’ s.”
Elutasítja az Irőrben, az Élk melléklapjában megjelent elismerő bírálatot (l.
fentebb!), a *Szerelem gyöngyeiben* „...wie willkürlich ist da noch immer Reim
und Metrum gehandhabt, wie oft der Rythmus[!] verletz.”

5. Magánfeljegyzések

— Pesty Frigyes naplójegyzése (Temesvár, 1846. jún. 19.): „olvastam Petőfi-
től, a *hóhér kötele*, — *Szerelem gyöngyei*, — *Felhők*.” (PAI II. 90.)

— Szász Károly naplóbejegyzése (Málomfalva, 1847. júl. 7.): „Ida, Ilka, Já-
nosi P s Pauline hallgatták, míg Petőfi *Szerelemgyöngyeit* olvasám. Mit láttam én
a többieket! Mit bántam, figyelnek-e ők, csak Idára néztem. S mintha azt is Pe-
tőfi írta volna elmondám neki dalomat.” [A bejegyzésből kiderül, hogy nemcsak
saját versciklusa címében — *Gyöngyök* — követte Petőfit, hanem a becsempész-
ve felolvasott XIII. darab is Petőfi-parafrázis: *Nálad valék...* — a *Szerelem gyön-
gyei* VI. darabjára: *Nála voltam...*] (PAI II. 119.)

6. Egyéb recepciódatok

— 1845. dec. 3-án a debreceni Ref. Kollégium Olvasó Társasága választmányi
ülésén 19 művet jelölt ki beszerzésre, „az irodalom’ mezején már megjelent
szellemképző művel nélkülözhetetlenségét érezvén”; Petőfi a listán a V2-vel és a
Szerelem gyöngyei-vel szerepelt (PAI III. 62.)

— PDI 1846. jan. 1. 11. Vándor Pál Úti jegyzetek c. cikkében: „Pesten nagy
vala örömem, hogy a fogytig hű hazafi F[áy] A[ndrás]-t, P[etőfi]-t (*Szerelem
gyöngyeivel*) s [Jókai] Móric barátomat egészségségben találtam.” (EPN 165.)

— PDI 1846. ápr. 30. 359. a *Csillagtalan éjek* c. alatt hírelet új Petőfi-kötet vi-
szonyítási alapjául a *Szerelem gyöngyei* és a *Felhők* szolgál („méltó társa leend”)
(EPN 188.); a hírt ezzel az egybevetéssel vette át a pesti Der Ungar (máj. 2. —
PAI I. 82.) és a pozsonyi Pannonia (máj. 5. — PAI I. 82.).

— 1848. [jan. — márc.?] a pápai Ref. Kollégium Képző Társaságának könyv-
tárjegyzékében 58. sz. alatt szerepelt: „*Petőfy Szerelem gyöngyök*”; együtt a V1—
V2-vel, a *helység kalapácsával*, a *Cipruslombok*-kal és a *Felhők*-kel (PAI III.
98.)

[Megjegyzés: a diáktársasági beszerzési adatok azért fontosak, mert szerelmi dalciklusról lévén szó, darabjait a diákok még önképzőköri rendezvényeken sem szavalhatták.]

Fordítások

A Der Schmetterling 1845. november 3-i száma (172.) közölte C[arl]. Hoffmann (1829—1882) fordítását a *Szerelem gyöngyei* (Perlen der Liebe) legszebb darabjaiból, a XXVI-t (*A bokrétát, melyet...*) és a XXVII-t (*Ha az isten...*). Teljes szövegük: PAt I. 53—54. A ciklus egészéből mindazonáltal Petőfi életében teljes német fordítás nem készült.

Kertbeny 143—186. (vö. PAt I. 331—332.) A fordító önkényesen 38 verset sorolt a III. *Liebesperlen* cikluscím alá, közülük azonban csak 30 volt a *Szerelem gyöngyeiből*, a további nyolc az 1844. évi *Szerelem gyötrelme* ciklusból (→ III. 283—284.) és az Etelke-versek közül való. Kertbeny ráadásul (szokása szerint) a versek sorrendjét is ötletszerűen megváltoztatta, továbbá egy esetben átvette Adolf Dux fordítását: *Mädchen schöner Auen holde Tochter...* [= I. *Szép vidéknek szépséges leánya...*] Teljesen elmaradt viszont a II. (*Megteremtéd lelkem új világát...*), X. (*Sírba tették...*), XIV. (*Vadonerdő a világ...*), XV. (*Nincs jogom, hogy...*), XVI. (*Száz alakba...*), XXXV. (*Avvagy én már soha...*), XXXVII. (*Messze estem...*), XXXVIII. (*Millyen furcsa álmam...*) — holott a II.-ből egy versszak (Dux 82., vö. PAt I. 99.), valamint a X. egésze (Dux 36., vö. PAt I. 99.) megvolt már németül. A részletekre l. az egyes versek jegyzeteit!

Megzenésítés

L. az egyes versek jegyzeteit!

340. SZÉP VIDÉKNEK SZÉPSÉGES LEÁNYA....

Kézirat

PIM Kt. P-an. P 21/1. r.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 24. sz. Őszelő [szept.] 11. 751., M. B. *kisasszonyhoz*. (G....őn). [gyűjtőcím] I. [sorszám] alatt, PETŐFI. aláírással.

Szerelem gyöngyei 5—7. I. sz. alatt

ÖK1 381—382., ÖK2ab—3 II. 148—149. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az Élk Vas Andor [= Hazucha Ferenc] szerk. szemléző rovata, a Hirlapi Őr a ciklust is előre jelezte: „Petőfi, 'M. B. kisasszonyhoz (G....őn)' szerelmi dalokat

kezd meg, mellyek — mint az I. szám mutatja — hosszabb cycclusra terjedendnek.” (Élk 1845. II. 12. sz. szept. 20. 377. — EPN 138.)

Magyarázatok

- C *Szép vidéknek*: az *Uti jegyzetekben* (1845. ápr. 1-jei átutazása alkalmából már írt ugyanerről: *Azt mondják, Gödöllőnek igen szép vidéke van. Nem tudom: igaz-e? mert már temérdekszer láttam, s így az első benyomást elfeledtem, most pedig restelem újra megvizsgálni.* (VP V. 18.) Megjegyezzük, hogy a korábbi műveknek ez az „önkizsákmányoló” technikája a ciklus egészére is jellemző. Két évvel később, Szatmárba indulva (1847. máj. 13.) már nem a tájélmény tér vissza: *Kerepesen túl Gödöllőt értük, hol az a szőke leányka lakik, kihez sok, sok verset írtam. Használtam az alkalmat, míg a gyorszkékér elé új lovakat fogtak; leszálltam s a múlt tarka emlékeitől környezve mentem... a fogadóba, s megreggeliztem.* (Üti levelek Kerényi Frigyeshez, I., VP. V. 46.)
- 12—16 A krisztusi szenvedéstörténet szerelmi profanizálása
- 22 *tán rendén is van*: a költő szükségszerű szegénysége (nem tekintve most a pénzét elivó-elmulató poeta önzánerező bordalait) 1843 júliusa, *Az utósó alamizsna* (→ I. 85—87.) óta visszatérő motívuma Petőfinék, így olvasható *A naphoz* (1844. szept. vége — okt.) 12—16. sorában (→ III. 18.) és ezt vallotta életelvének német nyelvű önéletrajzában is, 1846 májusában: *Seine Devise ist: „Bettelsack und Freiheit!”* (VP V. 164.)

Szövegváltozatok

- C K [Cím nélkül]
PDI M. B. kisasszonyhoz. (G....őn). I.
SzGy I.
ÖK1—3 Szép vidéknek szépséges leánya...
1 K *vidéknek* [jav. ebből: *hazámnak*]
2 ÖK2b—3 *gyönyörű?* [sh.]
K, PDI *szemed*.....
5 K *írtam*
6 K *láttam már*
7 PDI *hazugság*;
8 K *Mfg*
10 K *áhitattal*,
11 K *Áhitattal* [jav. ebből: *Áhstattal*]
12 PDI *feszületen*.....
13 PDI *lehetnél!*
15 K *függnél*;
16 PDI *keblemet*.
18 K *oh nem* [vessző n.]
22 K *költőt s tán* [jav. ebből: *mind, s*]
PDI *költőt*....

- ÖK3 ez;
 25 PDI S így
 27 K leányok [jav. ebből: leánykák]
 28 K, PDI méltán:
 ÖK2b ök [sh.]
 PDI csillagjai!
 29 K [a sor eredetileg: *Te magasban és én olly alant!*]
 K, PDI vagy;
 K S tölem [jav. ebből: Tölem]
 30 K meg,
 31 K keblemre [jav. ebből: kebled — th.]
 K tűzhetlek
 32 K kísérjelek!
 34 K vándorútamon. [jav. ebből: vándorútamon;]
 35 K melegítesz: [jav. ebből: melegíthetsz:]
 36 K Legalább nézz [jav. ebből: Legalább hát,]
 rám, szép [jav. ebből: rám, csillagom.]
 K csillagom.

Fordítás

Dux 79—81., *Mädchen schöner Auen holde Tochter* címen, vö. PAt I. 99. A fordításkötetet ismertető ismeretlen bíráló szóvá tette, hogy a 3—4. sort a fordító félreértette, és hogy a 29—32. sort, az utolsó előtti versszakot jelentős tartalmi különbséggel tolmácsolta. A kifogásolt helyeket mindkét nyelven idézte is (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 293. — EPN 284.).

Kertbeny 172., azonos címen az itteni *Liebesperlen* ciklus 27. darabjaként, vö. PAt I. 332.; Dux fordításának átvétele, vö. PAt I. 326.

341. MEGTEREMTÉD LELKEM ÚJ VILÁGÁT...

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 25. sz. Őszelő [szept.] 18. 773—774., *M. B. kisasz-szonyhoz. G....őn.* [gyűjtőcím] II. [sorszám] alatt, együtt az *Éj van....* közlésével, PETŐFI. közös aláírással.

SzGy 8—9., II. sz. alatt

ÖK1 382—383., ÖK2ab—3. 150—151. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az Élk Vas Andor [= Hazucha Ferenc] szerk. szemlélő rovata, a Hirlapi Őr csak a PDI-megjelenés tényét rögzítette: „Jó verseket találunk e számban *Petőfi-től.*” (Élk 1845. II. 13. sz. szept. 27. 410. — EPN 138.)

Magyarázatok

- C, 1 A bibliai teremtéstörténet (1Móz 1—2) deszakralizálása
6—12 E sorokat Horváth János már a *Felbök* érlelődő világgylöletének tulajdonította (Horváth 160—161.). Az egykorú kritikus, Zerffi Gusztáv (már a *Felbök* megjelenése után!) ebből mit sem észlelt és értett, Petőfi itteni képalkotását — a vers megnevezése nélkül — esztétikai okokból kifogásolta: „... mintha Petőfi szántszándékkal törekednék fölkeresni a torzított képeket, csakhogy ne kelljen a szép és igaznak, mélynek s isteninek hódolnia?...” (Egy magyar lyricus. Irodalmi levelek. Dr. Laube Henrikhez Lipcsében. IX. Hond 1846. II. 22. sz. dec. 1. 421. — EPN 223.)
23—24 a hasonlat forrása az Újszövetség, Jn (19, 17—18): „És emelvén az ő keresztfáját, méne az úgynevezett Koponya hegyére, amelyet héberül Golgothának hívnak: / Ahol megfeszítették őt...”

Szövegváltozatok

- C PDI M. B. kisasszonyhoz. G....őn. II.
SzGy II.
ÖK1—3 Megteremtéd lelkem új világát...
1 SzGy, ÖK1—3 új [a címhez igazítva jav.]
6 PDI szerethesselek!
10 PDI Fejedelme:
harag;
11 PDI mindenséggel,
24 PDI megfeszítettett.

Fordítás

Dux 82., *Liebesleiden ohne Gegenliebe* címen a vers 21—24. sora, azaz az utolsó versszak, vö. PAt I. 99.

342. ÉJ VAN....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 25. sz. Őszelő [szept.] 18. 774., M. B. *kisasszonyhoz. G....őn.* [gyűjtőcím] III. [sorszám] alatt, együtt a *Megteremtéd lelkem új világát...* közlésével, PETŐFI. aláírással.

SzGy 10., III. sz. alatt

ÖK1 383., ÖK2ab—3 II. 151—152. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az Élk Vas Andor [= Hazucha Ferenc] szerk. szemlész rovata, a Hirlapi Őr csak a PDI-megjelenés tényét rögzítette: „Jó verseket találunk e számban *Petőfi-től*.” (Élk 1845. II. 13. sz. szept. 27. 410. — EPN 138.)

Szövegváltozatok

- C PDI M. B. kisasszonyhoz. G....őn. III.
SzGy III.
ÖK1—3 Éj van....
- 4 PDI Gyöngy *galambom!*
SzGy Drágagyöngyem!
ÖK2ab—3 Drága gyöngyöm!
- 5 PDI álmok
- 7 PDI álmom
királyság,
- 11 PDI álmok
- 12 PDI Gazdagfcsam

Fordítások

Dux 83., *Nacht ist's und es schweigt sogar das Heimchen* címen, vö. PÁt I. 100.

Kertbeny 154., *Nacht ist's...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 10. darabjaként, vö. PÁt I. 332.

343. FÉLRE MOSTAN.... [HAGYJATOK MAGAMRA]

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 11., IV. sz. alatt
ÖK1 384., ÖK2ab—3 II. 152. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Zerffi Gusztáv az Egy magyar lyricus. Irodalmi levelek. Dr. Laube Henrikhez Lipszében c. cikksorozatának IX. darabjában kifogásolta a 4. sor szimbolikáját: „S mikor volt költőnek cimere *borág?*...” Hasonlóképpen elutasította az 5—6. sor költői hasonlításait, Heine rossz hatásának tudva be ezeket (Hond 1846. II. 22. sz. dec. 1. 421. — EPN 223.).

Magyarázatok

- C Hasonló verskezdettel élt Petőfi a *Barátim, csak vigasztalással...* c. versben (1845. jan.) a *Cipruslombok XX.* darabjában (→ III. 128.). Ezúttal nem állapítható meg, valós beszélgetések, találkozások adták-e az indítást vagy csak a bevált költői fordulat megismétléséről van szó.
- 4 *rózsa s nem borág*: az anakreóni költészet két jelképének szembeállításá. (Borág = szőlővessző, vö. CzF I. 733. h. és PSzót I. 390. Kazinczy 1809-ben alkotott szavára l. Büky László: *Borág. Néprajz és Nyelvtudomány* 29/36. 1985/86. 63—71.) Petőfi az 1844 áprilisában írott *Irtóztató csalódság*ban hivatkozott bordalköltőként mint meghaladott mintájára Anakreónra (→ II. 30. és 264.); most viszont szabadulni igyekszik a duhaj, borissza poéta rátapadt álarcától. A sorral szemben támasztott kifogásra l. a *Fogadtatás* c. alfejezetet!
- 12 *Tündérország*: }
14 *tündérkirály*: } utalás a *János vitéz* befejezésére (→ III. 91.)

Szövegváltozatok

- C SzGy IV.
ÖK1—3 Félre mostan...
4 SzGy Címerem

Fordítás

Kertbeny 146., *Fort, zur Seit...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 2. darabjaként, vö. PAt I. 331.

344. MEG NE ÍTÉLJ....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 23—24., XII. sz. alatt.
ÖK1 390., ÖK2ab—3 II. 161—162. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

- 4 *néma, holt*: Petőfi maga sem tagadta félszegségét: *Hölgyek körül én szegénylős vagyok...* (*Egy szép hölgy emléke*, → III. 166.) Hasonlóképpen viselkedett Csapó Etelkával szemben is: → III. 370—371. 1901. évi interjújában nyilatkozott erről Mednyánszky Berta (bár nem zárható ki, hogy versünk hatása alatt is): „... mikor együtt voltunk, egy szavával sem árulta el, hogy szerelmes belém. Inkább szótlan, ábrázoló és hallgatag

volt.” (Kéry 69—70.) Hasonló benyomást szerzett utóbb Szendrey Júlia is, megismerkedésük alkalmával.

Szövegváltozatok

- C SzGy XII.
 - ÖK2a Meg ne ítélj.
 - ÖK2b—3 Meg ne ítélj...
- 1 ÖK3 ítélj
- 6 ÖK1 Sk özte [sh.]
- 8 ÖK2a csónakoscsalád.
- 9 ÖK3 midön
- 19 ÖK3 egykor mint szivárványt [kp. n.]

Fordítás

Kertbeny 159., *Urtheile nicht nach dem Begegnen...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 15. darabjaként, vö. PAt I. 332.

345. LYÁNYKA, MIKOR....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 39., XXII. sz. alatt
ÖK1 398., ÖK2ab—3 II. 172. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Zerffi Gusztáv Egy magyar lyricus. Irodalmi levelek. Dr. Laube Henrikhez Lipcsében. IX. c. cikkében „műtökélyes”-nek nevezte a ciklusnak ezt a darabját, s remélte, hogy jövőbeli versei ezt „szépség, érzelem és csodakedves gyöngéd-ségben utolérendik.” (Hond 1846. II. 22. sz. dec. 1. 421. — EPN 225.)

Magyarázat

- 2 *nem szóltam:* l. a *Meg ne ítélj...* c. vers jegyzeteit!

Szövegváltozatok

- C SzGy XXII.
 - ÖK1—3 Lyányka, mikor....
- 7 ÖK3 gondoltam? [sh.]
- 11 SzGy búsan [kp. n.]
- 12 ÖK2b—3 szívem

Fordítás

Kertbeny 158., *Mädchen, als ich ging...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklusban, vö. PAt I. 332.

346. ABLAKODBÓL HOGYHA....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 12., V. sz. alatt
ÖK1 384., ÖK2ab—3 II. 153. Az 1845. évi versek között, „(Gödöllő.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

2 *Kertet látsz:* a gödöllői Grassalkovich-kastély parkját, amelynek szépségét Garay János is versben ünnepelte (Egy nagyúri kastélyban, 1846. máj. 31-ről keltezve), hogy aztán annál élesebben kárhoztassa külföldön élő tulajdonosát hazafiatlanságáért. Az abszентizmus ellen Petőfi már szintén írt támadó költeményt (*A külföld magyarjaihoz*, Pest. 1844. dec. 6—31.; → III. 106—107.), most azonban a szerelmi dalforma nem engedett meg ilyen mellékmotívumot.

Szövegváltozatok

- C SzGy V.
ÖK1—3 Ablakodból hogyha...
- 5 ÖK3 Képzelen [sh.]

Fordítás

Kertbeny 171., *Wenn du so aus deinem Fenster...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 26. darabjaként, vö. PAt I. 332.

347. NÁLA VOLTAM....

Kézirat

Tiszáninneni Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei, Sárospatak, Kt. 72. Hasonmása: Békés 207. Mikrofilmen: MTAK Mikrofilmtár, A 1555/IX.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 26. sz. Őszelő [szept.] 25. 805., M. B. kisasszonyhoz. [gyűjtőcím] IV. [sorszám] alatt, együtt a *Nő szerelmem*.... közlésével, közös aláírás: PETŐFI.

SzGy 13—14., VI. sz. alatt

ÖK1 385., ÖK2ab—3 II. 153—154. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

- 2 *ismét eljövék*: az aug. 17-i vasárnapra keltezhető, feltehetően második találkozás
- 7 *hazám leglelkesebb leánya*: Mednyánszky Berta 1901-ben is írt erről: „Bámultam őt, mikor a hazáról beszélt. Ilyenkor valósággal elragadott lángoló hazaszeretetével.” (Kéry 69.) A motívum visszatér a *Szezelem gyöngyei A bokrétát, melyet*.... c. versében is (→ 131.). Noha a személyes emlékeket és a versek hatását itt sem tudjuk szétválasztani, a beszélgetés tényében és témájában nincs okunk kételkedni: Petőfi „nemzeti költő”-ként társalogva is oldani igyekezett a róla kialakult duhaj bordalköltő személyiségképét. A beszélgetést mint a „szabadság—serelem” jelszó előzményét említette Ferenczi Zoltán: Petőfi jelszava. KisFTÉ Új XXXVIII. k. 1903—1904. Bp. 1904. 69—70.

Szövegváltozatok

C K V.

PDI M. B. kisasszonyhoz. IV.

SzGy VI.

ÖK1—3 Nála voltam....

2 K, PDI voltam. *Ismét*

3 K vagyok. *Honn?*....

PDI *Szédülök*.

4 K s az [ritmikai hiba]

5 K, PDI Oh mi [vessző n.]

K <és oh>

te [utólagos beszúrás, a sor fölé]

leányka, [jav. ebből: *lyányka!*]

6 K *honleány!* [jav. ebből: *hob — th.*]

7 ÖK3 *lelelkesebb* [sh.]

9 K *Lányka*,

PDI *Lyánka*,

10 K, PDI *bírn*

PDI *tégedet*;

11 K *Más nem méltó*

ÖK3 *Mem* [sh.]

13 K *gyöngy virága*,

14 PDI *tegyek*,

- megnyerhesselek?
17 PDI De, ha
lyánka lyánka,
18 K Erdemetlen [th.]
19 K kell;
20 K, PDI hazát.

Fordítás

Kertbeny 166., *Bei ihr war ich...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 22. darabjaként, vö. PAt I. 332.

348. VASÁRNP VOLT

Kézirat

PIM Kt. P-an. P 21/3. r.

Megjelenés

SzGy 15—16., VII. sz. alatt
ÖK1 386., ÖK2ab—3 II. 155—156. Az 1845. évi versek között, „(Buda.)”
helymegjelöléssel.

Magyarázatok

- C feltehetően 1845. aug. 17.
- 3 *bokrétát kötöttél*: „... egy vasárnap délután a kertben sétálgattak s a többi közt a hazáról is beszélgettek. Beszélgetés közben Berta néhány szál virágot szedett és nemzeti színű pántlikával bokrétát kötve, átadta Petőfinak, akit rendkívül meghatott a kedves figyelem.” (Kéry 70.) Az 1901-ben készült interjúban Kéry e részletet nem Berta szájába adta — és méltán: kirakható ugyanis versünk és a XXVI. darab, *A bokrétát, melyet...* alapján.
- 6 *Általadtad*: A barátságot vagy szerelmet tanúsító virágemlék ajándékozása és megőrzése biedermeier szokás, amelynek Petőfi is hódolt. Ilyen virágemlék maradt fenn Csapó Etelka sírjáról, a költő által ajándékozva a Sass lányoknál, Borjádón, vö. Kalla—Ratzky 74. 79—81. Maga Petőfi is őriztetett virágemlékeket 1847 és 1849 közötti kirándulásairól; ezeket ma az MTA Kt.-ban őrzik, vö. Kalla—Ratzky 96.
- 12 *szívemen leled*: Petőfi következő találkozásuk alkalmával megemlítette, hogy a virágokat könyvbe préselve őrzi meg, Berta kételkedő megjegyzésére („Ki tudja, hol fog elhervadni ez a virág is, valahol az útszélen?”) válaszul utóbb a *Szerelem gyöngyei* diszpéldányával együtt a lepréslt virágemléket is elküldte Bertának, azt a megghiúsult leánykérés után őrizgetni nem akarva többet. A relikviát Berta 1901-ben Kéry Gyulának adta át (Kéry 70.). Szerepelt a PHáz állandó kiállításában is, l. Kéry Gyula:

PHKat 83—84. A virágemlék jelenleg a PIM relikviatárában található: R 62.232, vö. Kalla—Ratzky 76. (műtárgyfotóval).

- 21 *Rágalom, gúny, ármány, balszerencse*: az *ÍrŐr*, az *Élk* kritikai melléklapja 1845. aug. 2-i számában közölte Szemere Miklós Nyilatkozatát Petőfi ellen, majd uo. jelent meg aug. 16-án Császár Ferenc recenziójának első része (Petőfi Sándor költeményes munkái), amely addig megjelent négy kötetét bírálta elutasítóan.

Szövegváltozatok

C K IX.

SzGy VII.

ÖK1—3 Vasárnap volt.

- 1 K *Szép* vasárnap volt. *El* nem felejtem
4 K jó kedvvel [jav. ebből: *olly* jó kedve]
5 K midőn
6 K oh meglepetés! [vessző n.]
7 K leányka.
8 K kevés.
10 K *van* [a szó utólag beírva]
14 K el.
17 K A míg
19 K állok ki, [jav. ebből: *harcolok*,]
SzGy *mindjárt*
23 K szánakozon
ellenségim,
24 K E tündér virág- [jav. ebből: Szánakozva e]

Fordítás

Kertbeny 164., *Sonntag war es....* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 20. darabjaként, vö. PAt I. 332.

349. DRÁGA ORVOS ÚR....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 17—18., VIII. sz. alatt

ÖK1 387., ÖK2ab—3 II. 156—157. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozatok

C SzGy VIII.

ÖK1—3 Drága orvos úr...

- 1 SzGy, ÖK1—2a *ur* [a cím és az ÖK2b—3 alapján jav.]
- 4 ÖK2b—3 gyógyítsa
- 10 ÖK2ab lesietett;
- 16 ÖK3 *vígyáz* [sh.]
- 19 ÖK3 Szóla;
ÖK2b megvízsgálván [sh.]

Fordítás

Kertbeny 152. *Theuerer Herr Doktor!*... címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 8. darabjaként, vö. PAt I. 332.

350. HOL VAN OLLY NAGY PUSZTASÁG....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 19., IX. sz. alatt
ÖK1 388., ÖK2ab—3 II. 158. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozatok

- C SzGy IX.
ÖK1—2ab Hol van olly nagy pusztaság.
ÖK3 Hol van olly nagy pusztaság [címzáró pont n.; a címet analógiás alapon pontokkal zártuk]
- 10 SzGy óriás [ritmikai hiba]

Fordítások

Dux 32., *Wo ist eine Wüste, wie mein Busen* címen, vö. PAt I. 99.
Kertbeny 151., *Wo ist eine Wüste, wie...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 7. darabjaként, vö. PAt I. 332.

351. SÍRBA TETTÉK....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 20., X. sz. alatt
ÖK1 388., ÖK2ab—3 II. 159. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc költeményünket Petőfinek azokhoz a verseihez sorolta, amelyekben: „Különös szerencsével szokta ő a természetből vett s kevés szavakkal szabatosan kifejezett hasonlatosságokkal zární be szerelemdalait, mi ezeknek csaknem epigrammi élt és érdeket kölcsönöz...” (MSzépírSz 1847. I. 18. sz. máj. 2. 277. — EPN 280.)

Magyarázat

- 1 *első szeretőmet*: Csapó Etelkát, a *Cipruslombok* műzsáját. Említésére az adhatott alkalmat, hogy aug. 14-én jelent meg a PDL-ban a *Mi bűvösbájos hang...* (1845. ápr.; → III. 156.) és a *Messze vándoroltam...* (1845. jún. 24. → júl. 10.; → III. 164—165.) a *Cipruslombok Etelke sírjáról I—II.*, némileg meglepő gyűjtőcím alatt.

Szövegváltozatok

- C SzGy X.
ÖK1—3 Sírba tették...
1 ÖK3 szeretőmet,
4 ÖK2ab Fökelt [sh.]

Fordítás

Dux 36., *Sonne und Mond* címen, vö. PAt I. 99.

352. NŐ SZERELMEM....

Kézirat

PIM Kt. P-an. P 21/2. v.

Megjelenés

PDL 1845. II—IV. évn. 26. sz. Őszelő [szept.] 25. 806., *M. B. kisasszonyhoz*. [gyűjtőcím] V. [sorszám] alatt, együtt a *Nála voltam...* közlésével, PETŐFI. közös aláírással.

SzGy 21—22., XI. sz. alatt
ÖK1 389., ÖK2ab—3 II. 159—160. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

- 7—8 Horváth János a két sor forrását Shakespeare Othellójának 2. nemes szerepében találta meg (II. felv. 1. jelenet): „A fölkorbácsolt hullám az eget / Megvívni látszik és a fölkavert / Tajték vizet pök a göncöltre, mint-

ha / Az örök pólus csillagát akarná / Eloltani.” (Horváth 567.) A dráma 1842. nov. 10. óta szerepelt Vajda Péter fordításában a Nemzeti Színház műsorán; Petőfi — Arany Jánosnak küldött, 1848. febr. 10-i levelének tanúbizonysága szerint — az általa „okvetetlen” lefordítani kiszemelt drámák közé sorolta (VP VII. 130.).

- 22 *Két galamb*: a szerelmespár közkeletű szimbóluma, amit a biedermeier kora is előszeretettel használt. Petőfi is élt vele már korábban, egy népdalában: *Járnak, kelnek sokan zöld mezőben...* (1842. szept. 10. — okt. 15.; → l. 59.)

Szövegváltozatok

- C K <VII.>
 PDI M. B. kisasszonyhoz. V.
 SzGy XI.
 ÖK1—3 Nő szerelmem...
 2 K árada;
 5 K *rémek* [ceruzával; jav. ebből: *szörnyek*]
 9 K *kelti* [a szókezdő *k* jav. ebből: *e* + jav. ebből: költi]
 <bennem>
 10 PDI *lyánka* [vessző n.]
 K lennél enyém [jav. ebből: *léssz szeretőm!*]
 11 K, PDI sötétség,
 13 PDI Oh az [vessző n.]
 K illy perc helyett [jav. ebből: *ilyen percért*]
 ÖK3 helyet [sh.]
 14 PDI pokolban,
 PDI rám!... [gondolatj. n.]
 15 PDI, SzGy, ÖK1—3 *csendesül*, [a K alapján jav.]
 18 K *És* [jav. ebből: *S*]
 19 K *remények* [jav. ebből: *remény zöld*]
 20 K, PDI Oh mi [vessző n.]
 22 K *ül*
 PDI, SzGy, ÖK2a *e g y* [ritkítva]
 23 K S, *lyánka, én*
 PDI *lyánkám*,
 24 K, PDI *veled*.

Fordítás

Kertbeny 162., *Es wächst mein Lieben immerfort...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 18. darabjaként, vö. PAt I. 332.

353. VOLTAK SOKKAL JELESEBBEK....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 25—26., XIII. sz. alatt

ÖK1 391., ÖK2ab—3 II. 162—163. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozatok

C SzGy XIII.

ÖK1—3 Voltak sokkal jelesebbek...

14 SzGy S z e n t [ritkítva]

15 SzGy m e n n y b ő l [ritkítva]

Fordítás

Kertbeny 174., *Es waren Viele Ruhmes werther...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 28. darabjaként, vö. PAt I. 332.

354. VADONERDŐ A VILÁG....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 27., XIV. sz. alatt

ÖK1 391—392., ÖK2ab—3 II. 163. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

1—4 Az éji vándorlásra — konkrét élelmény alapján — l. a *Vadonban* c. verset (1842. nov. 3.?: → I. 63.) A motívum almanachlírai kedveltségére l. uo. 378—379.

5 *kicsiny fény*: a *János vitéz* VI. énekének nyitóképéből ismerős megoldás (→ III. 49.)

11 *bolygóúz*: „Mocsáros mezőkön, sírkertekben, s más helyeken, (...) sötét estéken és éjeken feltűnő csillagforma fényláng, melyet a köznép *lidérc*-nek (...) hív.” (CzF II. 723. h.)

Szövegváltozatok

C SzGy XIV.

ÖK1—3 Vadonerdő a világ...

6 SzGy Ágak-bogak

9 SzGy Vajjon
11 ÖK2b bogyóút [sh.]

355. A VILÁGTÓL ELVONULVA....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 40—41., XXIII. sz. alatt
ÖK1 398—399., ÖK2ab—3 II. 173—174. Az 1845. évi versek között,
„(Pest.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

1 *elvonulva élni:* a falusi élet először — még verscsattanó előkészítésére, vsz. érzelmi töltés nélkül — a *Magány* c. versben bukkant fel (Dunavecse, 1844. ápr. vége; → II. 31. és 270—271.). Ugyanakkor a költő félt az irodalmi élet frissen bevett központjától való elszakadástól (*Zsuzsikához* [II.], Dunavecse, 1844. ápr. 20. — jún. 15.; → II. 33—34.) és a poézist gúzsba kötő nyárspolgári élettől (*Javulási szándék*, Pest, 1844. júl.; → II. 59—60.). Mindenképpen tapasztalta viszont, hogy vidéki környezetben határidős vagy terjedelmesebb feladatait könnyebben tudja teljesíteni, mint a sok impulzussal szolgáló, figyelmét megosztó Pesten. (Először 1843 augusztusában, amikor regényfordítás céljából vonult vissza, éppen Gödöllőre: VP VI. 464.)

Szövegváltozatok

C SzGy XXIII.
ÖK1—3 A világtól elvonulva...
4 ÖK3 szép [vessző n., sh.]
17 ÖK2b leptekkel [sh.]

Fordítás

Kertbeny 177., *Abgeschieden von der Welt...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 30. darabjaként, vö. Pat I. 332.

356. PIROSLIK MÁR A FÁKON A LEVÉL....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PD1 1845. II—IV. évn. 22. sz. Nyárutó [aug.] 28. 678—679.; *Népdalok*. [gyűjtőcím] II. [sorszám] alatt, együtt a *Van a nagy alföldön csárda sok... (I.)* és a

Paripámnak az ő színe fakó... (III.) c. versekkel. Közös aláírás, a III. vers alatt: PETŐFI. (A két utóbbi vers: → III. 158—159.)

V2 164.

ÖK1 335., ÖK2ab—3 II. 83. Az 1845. évi versek között, „(Dömsöd.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers megírásának ante quem-terminusát az 1845. aug. 28-i folyóiratmegjelenés adja, eszerint — a nyomdai munkákat is beleszámolva — legkésőbb aug. 25. körül készen kellett lennie. Így kerülhetett a V2 költeményei közé is; amint már Ferenczi Zoltán megjegyezte, a júl. 10. utáni, toldásnak szánt verscsoport darabjaként (vö. FPÉ II. 140.).

A keletkezés dátuma a Petőfi-irodalom egyik „örökzöldje” lett. Okát abban kereshetjük, hogy a vers képi világában és kivált nyitósorában közvetlen megfelelést, keletkezéstörténeti adalékot kerestek — népdalküszöb helyett. Holott a költemény *Népdalok* gyűjtőcíme alatt jelent meg a PDI-ban, a felvidéki út Késmárkon, illetve Iglón írt két népdala társaságában, vö. a *Megjelenés* alfejezettel! A közvetlen megfeleltetés szándéka ráadásul éppen az elmúlt évtizedekben erősödött fel. A legutóbbi krk. — a folyóirat-megjelenés dátumának dacára — az 1845. szeptemberi versek közé sorolta (VP I. 332.); Martinkó András pedig egyenesen 1844 őszi versnek tekintette, amit Petőfi legfeljebb lejegyzett 1845 nyarán (Martinkó: AKr 30.) — ő azt hagyta figyelmen kívül, hogy a költő mindenütt az 1845. évi versterméshez sorolta.

A korábbi Petőfi-kutatás ésszerűbben járt el, amikor a költő megnevezte Dömsödöt elfogadva keletkezési helynek, azt vizsgálta inkább, 1845. augusztus vége előtt mikor fordulhatott meg a községben. Már Havas Adolf figyelmeztetett arra, hogy Dömsöd a Szalkszentmártonba vezető út mellett fekszik. Őszerinte a szüleit felkereső költő 1845. július első felében írta a verset (HP II. 528.). Ferenczi az aug. 20. körüli szalkszentmártoni utat vette gyanúba, a vers hangulatának pedig annyi engedményt tett, hogy a dömsödi kiruccanás vagy megállás „esős, sáros időben” történhetett (FPÉ II. 153—154.). Sajnos, jegyzetben átvette viszont Várad Antal Petőfi Dömsödön c. cikkét (FL 1874. júl. 23.), amely népszínmű-jelenetet formált a rektor vezetésével sürgő-forgó, vendégváró faluról — holott Váradit (aki nem azonos a költő verssel is megtisztelt barátjával!) az egyik érdekelt, Székely Károly rektor maga cáfolta meg (FL 1874. aug. 28.). A cáfolatból egyértelműen kiderült, hogy Petőfi (és Pálffy Albert) 1846 tavaszi dömsödi tartózkodásának és ottani munkálkodásának összezavart hagyományanyagáról van szó. Hatvany, aki közölte mind Váradit, mind Székelyt (Hatr² I. 849—852.), helyesen 1846-nál tette azt.

A kérdés irodalmát áttekintő Mezősi Károly arra figyelmeztetett, hogy: „A költői alkotás lelki folyamatát nem lehet mindig egyszerűen logikailag indokolható okokra visszavezetni.” Ő az új krk.-ban a költeményt „az első megjelenése (augusztus 28.) előtti időszakba, minden valószínűség szerint az 1845. július 23-ával datált *Búcsu Kunszentmiklóstól* című vers utáni helyre” ajánlotta (Mezősi: KP 273—277., az idézet: 277.).

Megjegyzendő még, hogy a két álláspontot 1923-ban ötvözni igyekezett Rexa Dezső, de nem tudta feloldani az augusztus végi megjelenés és az „erősen őszi

hangulatú” versszöveg közötti látszólagos ellentétet (Petőfi és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye. Bp. 1922. 24.).

1845. július—augusztusban a következő dömsödi átutazásokat és feltehető rövidebb-hosszabb megállásokat, pihenőket, időzéseket rögzíthetjük:

- júl. 10. után — útban Pestről Szalkszentmártonba, szüleihez (vö. HP II. 528. és a *Fekete kenyér* jegyzeteivel, → III. 523.!);
- júl. 22. előtt — útban Szalkszentmártonból Pestre, a *Zöld Marci* kéziratával (vö. a *Búcsu Kun-Szentmiklóstól* jegyzeteivel, → III. 524.!), majd vissza Szalkszentmártonba;
- júl. 25. körül — útban Szalkszentmártonból Pestre, ha ő vitte fel a *Búcsu Kun-Szentmiklóstól* c. versének és Bankós Károly tudósításának kéziratát (uo.), onnan vissza, esetleg már Borjádra utazva (vö. *A Honderűhöz* jegyzeteivel, → III. 531.!);
- aug. 20. körül — útban Pestről Szalkszentmártonba, szüleihez (vö. FPÉ II. 153. és a *Nincs jogom, hogy...* jegyzeteivel, → 294.!), onnan esetleg felküldve Pestre.

E lehetőségek között nem tudunk valószínűségi sorrendet felállítani, ezért a verset 1845. júl. 11. és aug. 25. közé datáljuk. A keletkezéstörténethez tartozik még, hogy a helyi hagyomány szerint Petőfi a költeményt az emléktáblával megjelölt, ma is látható Duna-parti tölgyfa alatt írta; ezt sem megerősíteni, sem megcáfolni nem lehet (vö. Mezősi: KP 275.).

Fogadtatás

Az Élk Vas Andor [= Hazucha Ferenc] szerk. szemlész rovata, a Hirlapi Őr mindössze a PDI-megjelenést rögzítette: „ — Versek vannak Petőfitől három népdal.” (Élk 1845. II. 10. sz. szept. 6. 313.—EPN 136.)

A V1-et és az SzGy-t együtt recenzáló, „12” jelű bíráló (Erdélyi János) a „szebbnél szebb népdalok” között említette (ÍrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 134.—EPN 177.).

Szövegváltozatok

- C PDI Népdalok. [gyűjtőcím] II. [sorszám]
V2 level... [sh.]
- 2 PDI őszi szél;
- 3 PDI deres —
- 6 PDI, ÖK3 tál;
- 7 ÖK3 bor,
PDI tál:
ÖK3 tál;
- 8 PDI párnás ágyba fekszik, benne
- 10 PDI rabbilincs,

Fordítás

Kertbeny 44., *Es röthet am Baume sich schon das Blatt....* címen, a *Lieder* ciklusban, vö. PAT I. 330.

357. NINCS JOGOM, HOGY....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 28., XV. sz. alatt
ÖK1 392., ÖK2ab—3 II. 164. Az 1845. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

- 3 *szerelemfáltés:* lehet ihletfokozó költői fikció is. Mednyánszky Berta 1901. évi interjújában azonban emlegetett egy bizonyos „rosszlelkű ember”-t, aki „Petőfinek azt híresztelte rólam, hogy én nem veszem őt komolyan, csak kacérkodom vele, s hogy már másnak ígértem a szívemet.” (Kéry 70.)
- 7 *Végítélet:* a 7—9. sor látomása az Újszövetségre megy vissza: Jel, 8—9. A bibliai jelképek és motívumok deszakralizálására a ciklusban l. a *Szép vidéknek szép leánya* (→ 12—13.) és a *Megteremtéd lelkem új világát...* (→ 13—14.) c. verseket!

Szövegváltozatok

- C SzGy XV.
ÖK1—3 Nincs jogom, hogy....

358. SZÁZ ALAKBA....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 29—30., XVI. sz. alatt
ÖK1 393., ÖK2ab—3 II. 165—166. Az 1845. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

A VI és az SzGy kötetét együtt recenzáló „12” jelű bíráló (Erdélyi János) az „e kis gazdag kincsestár”-nak nevezett utóbbi ciklusból négy verset emelt ki, első helyen a XVI. darabot (IrÖr 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 179.)

- C A metaforaváltó szerkezetű vers az európai és a magyar romantika kedvelt költeménytípusa. Vörösmartytól Horváth János „az idomulás játéka”-ként idézte a Várnász c. dráma (1833) Kuvik Andor nevű fegyvernőke szavait (IV. felv. 1. szín; VÖM 9. Drámák IV. S. a. r. Fehér Géza. Bp. 1989. 382.); ezek azonban nem szerelmi vonatkozásúak. Vörösmarty szerelmi lírájából vett, helytálló példái szerint viszont az Ó (1839. febr. 10. előtt VÖM 2. Kisebbségi költemények 1827—1839. S. a. r. Horváth Károly. Bp. 1960. 257—258.) és az Ábránd c. versek (1843 márc. előtt; VÖM 3. Kisebbségi költemények 1840—1855. S. a. r. Tóth Dezső. Bp. 1962. 68.) → (Horváth 571.) A verstípus első jelentkezése Petőfinél a *Megúnt rabság* volt (1843. dec. vége; → I. 98—99.), s bár Kiss József és Martinkó András e költemény jegyzeteiben (→ I. 485.) túlságosan vonták meg a típus határait, eddigi versei közül mindenképpen említendő a *Volnék bár...* (1844. okt. vége — nov. eleje; → III. 33—34.) és *Az én szerelmem* (uakkor; → III. 35.), a *Szerelmem gyötvélmé* ciklus két darabja. A verstípus előzményeit és párhuzamait az európai irodalomban a szakirodalom különböző szerzőknél kereste: Horváth Goethe In tausend Formen c. versében (Horváth 571.), Mezei Márta viszont inkább Goethe Liebhaber in allen Gestalten c. költeményére voksolt (Petőfi és Goethe. In: P MOZAIK 144—145.). Pándi szerint Heine az Ich steh' auf das Bergen Spitze c. versével, a Buch der Lieder I. Lyrisches Intermezzo ciklusának darabjával hathatott Petőfira (Pándi² 335.).
- 6 *Szente gyház vagy*: Petőfi itt a romantika egyik legközkedveltebb metaforáját (szív—székesegyház — a leány képe—oltár) újítja meg. (A motívumra I. a *Honfidal* kapcsán: Horváth 554—555., Pándi² 509. és → II. 149) A *Honfidalban* a metaforát Petőfi a hazára alkalmazta: → II. 7.
- 7 *mint repkény*: az épület—repkény hasonlatot (szív—remény értelemben) már a *Cipruslombok Ó, a kedves drága kis leány...* c. darabjában is használta: → III. 127.
- 9 *gazdag útas*: az itteni hasonlítás 1845 őszén önálló verssé bomlott ki a *Pusztai találkozásban* (→ 81—82.)
- 11 *jámbor alamizsnás*: a kolduló költő — nem szerelmi motivációval — *Az utósó alamizsna* c. versben (1843/44; → I. 85—87.)
- 13 *a Kárpát vagy*: a felvidéki út élményeit rögzítő *Uti jegyzetek* alapján (VP V. 25.). Egyben kapcsolódik a magyar költészet Zrínyi Miklósig visszavezethető ábrázolási hagyományához, vö. Kovács Sándor Iván: *A lírikus Zrínyi*. Bp 1985. 195—196.

Szövegváltozatok

- C SzGy XVI.
 ÖK1—3 Száz alakba....
- 3 SzGy, ÖK1—2ab vagy [a vesszőt az ÖK3 alapján, a 13. sor analógiájára tettük ki]
- 9 SzGy, ÖK1—2ab vagy [ua. módon jav.]
- 19 ÖK3 gyöngül;
- 20 SzGy csöndes

359. MEGVALLOM, HOGY....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 31—32., XVII. sz. alatt
ÖK1 394., ÖK2ab—3 II. 166—167. Az 1845. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

- 2 *Rest tanuló:* némileg eltúlzott állítás, a versfordulat érdekében.
15 *egy tekintet:* az iskolázatlanság és (ezzel szemben) az emberismeret, a szemből olvasás képessége, egy népdalhős szájába adva: *Nem ver meg engem az isten...* (1844. jan. — febr. közepe; → II. 15.)

Szövegváltozatok

- C SzGy XVII.
ÖK1—3 Megvallom, hogy....
9 ÖK3 tanítom [sh. + sorvégi kp. n.]
15 ÖK1 egy [sh.]

Fordítás

Kertbeny 163., *Gesteh es, dass ich...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 19. darabjaként, vö. PAt I. 332.

360. ÁLMAIMBAN GYAKRAN....

Kézirat: nincs

Megjelenés

SzGy 33—34., XVIII. sz. alatt
ÖK1 394—395., ÖK2ab—3 II. 167—168. Az 1845. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

A VI-et és a *Szerelem gyöngyei*-t együttesen recenzáló „12” jelű bíráló (Erdélyi János) az utóbbi ciklust „kis gazdag kincstár”-nak nevezte, és belőle négy verset emelt ki, köztük a XVII. [!] számút, az *Álmaimban gyakran...* kezdősorút (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 179.)

Szövegváltozatok

- C SzGy XVIII.
ÖK1—3 Álmaimban gyakran....
- 22 SzGy ítéletkor

Fordítás

Kertbeny 170., *Ich erblick' im Traum...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 25. darabjaként, vö. PAt I. 332.

361. SZERELEMNEK LOBOGÓJA....

Kézirat

PIM Kt. P-an. P 21/4. r.

Megjelenés

SzGy 35., XIX. sz. alatt
ÖK1 395—396., ÖK2ab—3 II. 168—169. Az 1845. évi versek között,
„(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

- 2 két szellem: a vers alapötlete már megvillant a *Két testvérben* (1845. jan. 1—7.; → III. 110—111.)

Szövegváltozatok

- C K <Amióta szerelembe estem> [téves cím a vers fölött] [c. n.]
SzGy XIX.
ÖK1—3 Szerelemnek lobogója...
- 1 ÖK3 szívem,
- 3 K harc,
- 6 ÖK2b Öltözködve [sh., a 8. sorban is]
- 8 ÖK2b hollóféketén. [sh.]
- 9 K vínak és [vessző n.]
K tudhatom még: [jav. ebből: tudhatom, *hogy*]
- 11 SzGy kettészakítják

Fordítás

Kertbeny 156., *Der Liebe Fahne...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 12. darabjaként, vö. PAt I. 332.

362. ALACSONY KIS HÁZ....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 36—37., XX. sz. alatt
ÖK1 396—397., ÖK2ab—3 II. 169—171. Az 1845. évi versek között,
„(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

- C,1 *Alacsony kis ház:* a szalkszentmártoni vendégfogadó, vö. *A jó öreg kocsmáros* c. vers 5. sorával: *Falu kocsmájában van az én lakásom...* (→ 44.)
- 2 *magas, nagy palota:* Mednyánszky János családja a Grassalkovich-kastély parkjában álló uradalmi lakásban lakott, vö. az *Ablakodból hogyha...* c. verssel! (→ 17.) A szembeállítás tehát költői túlzás.
- 25 *lejősz-e:* a szegény szerelmeséért gazdagságát, vagyonát elhagyó leány a romantika leggyakrabban feldolgozott történeteinek egyike. Petőfinél első felbukkanása az *Ifju a pataknál* c. Schiller-fordításban (1841. nov. — 1842. jan.; → I. 37—38.)

Szövegváltozatok

- C SzGy XX.
ÖK1—2ab *Alacsony kis ház...*
ÖK3 *kís* [sh.]
- 4 SzGy *oda!*...
- 9 ÖK2b *égről.* [sh.]
- 15 ÖK2b—3 *hűvös*
- 17 SzGy, ÖK1 *lejősz,* [az ÖK2ab—3 alapján, a 25. sor analógiájára jav.]
- 22 ÖK2ab—3 *virágokat,*
- 25 ÖK2b—3 *Kell-é*

Fordítás

Kertbeny 175., *Ein kleines niedres Dach...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 29. darabjaként, vö. PAt I. 332.

363. MIHELYEST MEGLÁTTALAK....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 38., XXI. sz. alatt

ÖK1 397., ÖK2ab—3 II. 171. Az 1845. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Zerffi Gusztáv Egy magyar lyricus. Irodalmi levelek. Dr. Laube Henrikhez Lipszében. IX. c. cikkében a rossz ízlés példájaként idézte a verset (Hond 1846. II. 22. sz. dec. 1. — EPN 223.).

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a költeményt Petőfinek azokhoz a verseihez sorolta, amelyekben: „Különös szerencsével szokta ő a természetből vett s kevés szavakkal szabatosan kifejezett hasonlatosságokkal zárni be szerelem dalait, mi ezeknek csaknem epigrammi élt és érdeket kölcsönöz...” (MSzépírSz 1847. I. 18. sz. 277. — EPN 280.)

Szövegváltozatok

- C SzGy XXI.
ÖK1—2ab Mihelyest megláttalak...
- ÖK3 Mihelyest megláttalak, ... [sh.]
- 2 ÖK3 En [sh.]

Fordítás

Kertbeny 153., *Sobald ich Dich ersehen...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 9. darabjaként, vö. PAT I. 332.

364. A MIÓTA SZERELEMBE...

Kézirat

PIM Kt. P-an. P 21/4. v.

Megjelenés

SzGy 42—43., XXIV. sz. alatt

ÖK1 399—400., ÖK2ab—3 II. 174—175. Az 1845. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozatok

- K A versszakok eredeti sorrendje: 1—4—3—5—2
- C K [cím n.]
SzGy XXIV.
ÖK1—3 A mióta szerelembe...
- 2 K hogy féleszű [jav. ebből: *egész bolond*]
vagyok!
- 6 K Tőlem józanon

- 10 K van;
 11 K hozott! [jav. ebből: hozta!]
 12 K [eredeti: A ki meg jó: éljen boldogan!]
 13 K [áthúzott sorkezdés: A porzóba mártom]
 15 K mindez [jav. ebből: még ez]
 16 K teszem.
 18 K sebe;
 19 K Érted kaptam ezt, leányka;
 K ... illő [jav. ebből: érted> és így]
 20 K Volna, [jav. ebből: Illő,
 be.

Fordítás

Kertbeny 157., *Seit ich in die Liebe bin gefallen...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 13. darabjaként, vö. PAt I. 332.

365. SOHASEM VOLT AZ SZERELMES....

Kézirat

PIM Kt. P-an. P 21/4. r-v.

Megjelenés

SzGy 44—45., XXV. sz. alatt
 ÖK1 400—401., ÖK2ab—3 II. 175—176. Az 1845. évi versek között,
 „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

8—16 A költő itt szerelmi tematikában ismételte meg a *Képzetem* c. versének (1845. júl. 29. után, → III. 173—174.) repülés-motívumát.

Szövegváltozatok

- C K [cím n.]
 SzGy XXV.
 ÖK1—2a Sohasem volt az szerelmes. [a kezdősor utáni pontokat a ciklus többi verscímének analógiájára jav.]
 ÖK2b—3 Sohasem volt az szerelmes,... [sh.]
 2 K hogy:
 szerelem;
 8 K átröpüljem
 12 K *Lángrózsáit*, [jav. ebből: *Szép virágít*,]
 13 K ez [jav. ebből: az]
 15 K Szálllok,

- pillanatba [jav. ebből: egy...]
 16 K mennyet...
 poklot,
 17 ÖK2b—3 időhöz;
 18 ÖK2b—3 fölkerekedik:
 24 K Egy percben [jav. ebből: Perc alatt én,]

Fordítás

Kertbeny 160., *Niemals war der wohl verliebet...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 16. darabjaként, vö. PAt I. 332.

366. A BOKRÉTÁT, MELLYET....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 46., XXVI. sz. alatt
 ÖK1 401., ÖK2ab—3 II. 177. Az 1845. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

- C A téma- és címadó relikviára l. még a *Vasárnap volt...* c. verset és jegyzetait! (→ 18.)
 1 Hasonlóképpen kezdődik J. W. Goethe Blumengruss c. költeménye („Der Strauss, den ich gepflücket...”), amely megjelent Tarczy Lajos olvasókönyvében is (Gyöngyök a német költészetből. Pápa 1839. I. füz. 154.). A gyűjteményből Petőfi három verset fordított (→ I. 314.), így a Goethe-költeményt szintén ismerhette.

Szövegváltozatok

- C SzGy XXVI.
 ÖK1—3 A bokrétát, mellyet...
 4 ÖK3 *Lyánka*,
 5 SzGy *színt*

Fordítások

C[arl]. Hoffmann, *Der Schmetterling* 1845. II. 21. sz. nov. 3. 172.; cím nélkül, a megjelent kötetbeli XXVI. sorszáma alatt; szövege: PAt I. 53.

Dux 37., *Die Nationalfarben* címen, vö. PAt I. 99.

Kertbeny 165., *Jener Strauss...* címen, az itteni *Liebesperlen*-ciklus 21. darabjaként, vö. PAt I. 332.

367. FA LESZEK, HA....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 47., XXVII. sz. alatt

ÖK1 401—402., ÖK2ab—3 II. 177—178. Az 1845. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

A VI-et és az SzGy-t együtt recenzáló „12” jelű bíráló (Erdélyi János) az utóbbi ciklust „kis gazdag kincstár”-nak nevezte, négy verset emelve ki, köztük a XXVII. számút, költeményünket is (Író 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 179.).

Magyarázat

- C A metaforaváltó verstípusra I. a *Száz alakba...* c. vers jegyzeteit! (→ 295.) A nyitófordulat Vörösmarty Ábránd c. költeményét (1839) idézi: „Fa lennék bérc fején...” (VÖM 3. Kisebb költemények 1840—1855. S. a. r. Tóth Dezső. Bp. 1962. 68.) A költői kép hazai ősfarmája Zrínyi Miklósnál a szelekkel hadakozó „Késmárk tetején nőtt kemény tölgyfa”, vö. Kovács Sándor Iván: A lírikus Zrínyi. Bp. 1985. 195—196.

Szövegváltozatok

C SzGy XXVII.

ÖK1—3 Fa leszek, ha...

Fordítások

Dux 38., *Will ein Baum sein, wenn du dessen Blüthe* címen, vö. PAt I. 99.

S. [Karel Sabina?], Česká wčela (Praha), 1847. 2. sz. jan. 5., címlap. Cím nélkül, együtt az *Etelkéhez és Az én szerelmem...* cseh fordításával. Szövege: PAt I. 117.

Kertbeny 161., *Will ein Baum sein...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 17. darabjaként, vö. PAt I. 332.

368. ŐSZI REGGEL JÁROK....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 48—49., XXVIII. sz. alatt

ÖK1 402., ÖK2ab—3 II. 178—179. Az 1845. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Szemere Miklós Erdélyi Jánoshoz intézett, 1847. máj. 9. és júl. 27. közé keltezhető, Lasztócon írt levelében folytatta Petőfi „elsajátításait”, versünk 5—7. sorát Tompa Mihály A karcsai templom c. költeményével állítva párhuzamba (vö. PAI II. 52.). Mivel Erdélyi Szemerének erre (és hasonló témájú korábbi) levelére nem reagált, a kézirat a Hond-höz került, ahol az — evvel a példával együtt — meg is jelent, a Zerffi Gusztáv szerk. Ökorszem-rovatban (Hond 1847. II. 4. sz. júl. 27. 78. — EPN 320.).

Magyarázatok

- 12 *a szüretnek*: a fordulatot inkább a versszerkezet indokolja, mint a valóság; Szalkszentmártonnak a pusztákkal együtt számított 11.850 holdnyi határából mindössze 300 hold (2,5%) volt a szőlőterület, vö. Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. Pest, 1851. IV. 110.
- 15 *Be szeretnék*: az 1838. októberi, kétheti penci szüret konkrét emléke már 1844 őszén is visszatért, a *Sovány ősz* c. versben (1844. október első fele; → III. 22—23. és 253—255.).

Szövegváltozatok

- C SzGy XXVIII.
ÖK1—3 Őszi reggel járok...
- 2 SzGy szerteszét:
- 3 SzGy Sűrű

Fordítás

Kertbeny 180., *Früh am Herbstesmorgen...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 33. darabjaként, vö. PAI I. 332.

369. HÁBORÚVAL ÁLMODÁM...

Kézirat

PIM Kt. P-an. P 21/5. r.

Megjelenés

SzGy 50—51., XXIX. sz. alatt
ÖK1 403., ÖK2ab—3 II. 179—180. Az 1845. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

- 4 *véres kard*: a középkorban körülhordozásával hívta a király harcba a vérrel adózó nemességet. Petőfi a „*hajdanában*” megjelöléssel ősi magyar szokásnak tüntette fel. A hagyomány indulat szülte, ironikus ábrázolása: *A magyar nemes* (→ 10.).
- 7—8 A szabadságháború álma — jóval általánosabb előérzetként — már az 1844. decemberi versekben, jelesül a *Rabházának fia meg a Lant és kard* soraiban megjelent (→ III. 101—102.).
- 11—12 A szabadság—szerelem motívumának ezt a jelentkezését Ferenczi Zoltán nem említette Petőfi jelszava c. tanulmányában (KisfTÉ Újf XXXVIII. 1903—1904. Bp. 1904. 65—78.).

Szövegváltozatok

- C K [cím n.]
SzGy XXIX.
ÖK1—3 Háborúval álmodám...
- 2 ÖK3 Hábarúba [sh.]
- 3 K jelűl,
hajdanában;
- 6 K, SzGy csep
K volt;
- 7 K drága koszorúja, [jav. ebből: rózsakoszorúja,]
9 K e [jav. ebből: ez]
- 12 ÖK3 Házáságunk [sh.]
- 13 ÖK3 Ugy-e,
- 14 K Menni *el s*
vég...
- 15 K még is
kerülne
- 16 SzGy álmban

Fordítás

Kertbeny 167., *Viel vom Kriege träumte mir...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 23. darabjaként, vö. PAT I. 332.

370. ÉLETEM MOST....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 52—53., XXX. sz. alatt
ÖK1 403—404., ÖK2ab—3 II. 180—181. Az 1845. évi versek között,
„(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a költeményt Petőfi verseinek abba a csoportjába sorolta, amelyekben: „Különös szerencsével szokta ő a természetből vett s kevés szavakkal szabatosan kifejezett hasonlatosságokkal zárni be szerelemdalait, mi ezeknek csaknem epigrammi élt és érdeket kölcsönöz...” (MSzépírSz 1847. I. 18. sz. máj. 2. 277. — EPN 280.)

Szövegváltozatok

- C SzGy XXX.
- ÖK1—3 Életem most...
- 11 ÖK3 tengerekre,

Fordítás

Kertbeny 178., *Meines Lebens einzig Sehnen...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 31. darabjaként, PAt I. 332.

371. A LETARLOTT....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 54., XXXI. sz. alatt
ÖK1 404—405., ÖK2ab—3 II. 182. Az 1845. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a költeményt Petőfi verseinek abba a csoportjába sorolta, amelyben: „Különös szerencsével szokta ő a természetből vett s kevés szavakkal szabatosan kifejezett hasonlatosságokkal zárni be szerelemdalait, mi ezeknek csaknem epigrammi élt és érdeket kölcsönöz...” (MSzépírSz 1847. I. 18. sz. máj. 2. 277. — EPN 280.)

Szövegváltozatok

- C SzGy XXXI.
- ÖK1—3 A letarlott...
- 7 ÖK3 leányka [sorzáró kp. n.]

Fordítás

Kertbeny 179., *Auf abgemähter gelber Gegend...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 32. darabjaként, vö. PAt I. 332.

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 55—56., XXXII. sz. alatt
 ÖK1 405—406., ÖK2ab—3 II. 183—184. Az 1845. évi versek között,
 „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.

Magyar szavalmányok könyve. Szerk. Tooth István. Pest 1848. 195—196.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc (cikke második részében) „a kitünőbb költemények” között hozta fel példának; ezekben „az ifjonti felfogás, a valóságos és nem csinált érzelem szerencsés kijelentése s a forma tisztasága egyaránt dicséretes...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 291—292.)

Magyarázatok

- 2 *neked megengedem:* a halálnem és időpont megválasztásában az *Egy gondolat bánt engemet...* közvetlen előzménye (Horváth 161—162.)
- 23 *Harc tavasza:* a szabadságháború látomásának egyre részletesebb ábrázolására l. a *Rabhazának fia* (1844. dec.; → III. 101—102.), a *Lant és kard* (1844. dec.; → III. 102), ciklusunkból pedig a XXIX. darabot, a *Háborúval álmodám...* kezdősorú verset!
- 31 *szép szabadság:* a „szabadság—szerelem” gondolat fejlődésében emelte ki versünket Ferenczi Zoltán (Petőfi jelszava. KisFÉ Újf XXXVIII. 1903—1904. Bp. 1904. 70—71.)

Szövegváltozatok

- C SzGy XXXII.
 ÖK1—3 Ha az isten...
 5 SzGy szelíd,
 28 ÖK1 halálás [sh., értelemszerűen jav.]

Fordítások

C[arl]. Hoffmann, *Der Schmetterling*, 1845. II. 21. sz. nov. 3. 172., cím nélkül, a megjelent kötetbeli XXXII. sorszám alatt; szövege: PAt I. 53—54.

Kertbeny 168., *Wenn zu mir Gott...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 24. darabjaként, vö. PAt I. 332.

Kézirat

PIM Kt. P-an. P 21/5. r-v.

Megjelenés

SzGy 57—58., XXXIII. sz. alatt
 ÖK1 406—407., ÖK2ab—3 II. 185—186. Az 1845. évi versek között,
 „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

A V1-et és a SzGy-t együtt recenzáló „12” jelű bíráló (Erdélyi János) az utóbbi ciklust „kis gazdag kincstár”-nak nevezte, és példaként (három másik mellett) versünket is felsorolta (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 179.)

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a „kitünőbb költemények” között említette; ezekben „az ifjonti felfogás, a valóságos és nem csinált érzélem szerencsés kijelentése s a forma tisztasága egyaránt dicséretes...” (MSzÉpirSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 291—292.)

Szövegváltozatok

- <Elnémult a vész harmoniátlan
 Hárfájának zordon éneke>
 <Enémult (!) a vész hárfája, megszünt
 A harmoniátlan hangzavar>
- C SzGy XXXIII.
 ÖK1—3 Elnémult a fergeteg...
- 1 K <a vész harmoniátlan>
 - 2 K éneke;
 - 3 ÖK3 Nyúgodt
 - 5 K szeléd,
 - 6 K Itt, ott
 - 10 SzGy, ÖK1—3 Napsugári [a K alapján jav.]
 - 11 K tengerén lebegnek,
 - 12 K *szigetek, a távol tanyák.*
 - 13—24 K [az első változat áthúzva; soronként {gy:}]
 - 13 K <a végetlen rónán,>
 - 14 <És tekintek múlt időmön minden>
 - 15 <S ujra érzem múlt időmnek minden>
 - 16 <Örömet és minden bánatát.>
 - 17 <Szívem olyan tele> [jav. ebből: *Keblem úgy megtelve*]
 <érzelemmel> [jav. ebből: *éreménynyel,*]
 - 18 <Csak alig, hogy elviselhetem.>
 - 19 <Érzelmim közt a legkeserűbb és>
 - 20 <A legédesebb a szerelem.>

- 21 SzGy így,
 K <Szívem> [jav. ebből: *Keblem*]
 <érzelemmel,>
 22 <áll;>
 23 <Míg ki nem fut: bár csak kiüritné>
 24 <Akar (!) a lány, akar (!) a halál!>
 [letisztázva ezután a 13—24. sor második változata, ebben:]
 14 K az
 20 bfrja [jav. ebből: *bfrja*];
 24 A ki [jav. ebből: A ki,]
 halál.

Fordítás

Kertbeny 181., *Geendet hat...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 34. darabjaként, vö. PA I. 332.

374. ARCKÉPEMMEL....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 59—60., XXXIV. sz. alatt
 ÖK1 407—408., ÖK2ab—3 II. 186—187. Az 1845. évi versek között,
 „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a költeményt a „sületlenségek” egyikének minősítette; ezekben „oly trivialis vagy oly ízetlen gondolatokat találunk, hogy alig tudjuk hová sorozzuk e verseket; az ilyenekkel kár a roszakarók kezébe fegyvert adni, kik az ilyen verseket bizonyosan a költő tagadhatatlan hiúságából (...) fogják magyarázni, mellyel legcsekélyebb irkafirkáját is kiadásra érdemesnek tekinti...” (MŠzépírSz 1847. I. 19. máj. 9. 297. — EPN 288.)

Magyarázatok

- C Leszámítva most költői önjellemzéseit és hasonlításait, Petőfi hasonlóan teljesebb személyiségrajzot is adott már magáról 1843 márciusában, Kecskeméten, az *En* c. versben (→ I. 77—78.).
 5—16 Itt kifejtett, alapvető személyiségvonásait közhelyesebb fordulatokkal ugyan, de már az *En* strófaiban is hangsúlyozta.
 21 *Illés próféta:* a 2Kir szerint (2,11) tüzes szekéren szállt a mennybe. A költői önistenülés szimbóluma.

Szövegváltozatok

C SzGy XXXIV.

ÖK1—3 Arcképemmel...

15 ÖK2ab—3 esetlen [kp. n.; vlsz. nem fért el a szedéstükörben]

375. AVVAGY ÉN MÁR SOHA....

Kézirat

PIM Kt. P-an. P 21/6. r.

Megjelenés

SzGy 61—62., XXXV. sz. alatt

ÖK1 408—409., ÖK2ab—3 II. 188—189. Az 1845. évi versek között,
„(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozatok

C K [cím n.]

SzGy XXXV.

ÖK1—3 Avvagy én már soha...

2 K a lelki harc?

3 K leányka [jav. ebből: leány,]

5 K kinzasz,

7 K előttd:

11 K Szívemet megvesztegetted, [jav. ebből: megfogadtad szívemet,]
lyányka [jav. ebből: leányka]

13 K regtől

14 K Gyötörtettem is a [jav. ebből: Gyötretém is szörnyű]
kőpadon:

16 K, ÖK1 többé sem [kp. n. ; az ÖK2ab—3 alapján jav.]

17 SzGy galamb,

18 K édesgethetem.

20 K Elriasztja [jav. ebből: Elriásztja — th.]

22 K Csendesítsd

23 K Kétségb'ésésnek

24 ÖK3 Qráján [sh.]

376. AZT HIVÉM, HOGY....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 63—64., XXXVI. sz. alatt

ÖK1 409—410., ÖK2ab—3 II. 189—190. Az 1845. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

- 8 *Minden csak uralkodni akar*: a bukott angyalok számkivetésének története, ami a Bibliából (Iz, 14,12; Lk 10,18) és a csillaghullást magyarázó néphagyományból egyaránt ismeretes.
- 13 *zsarnok király*: az itt és a következő öt sorban kifejtett hasonlat része Petőfi állandósuló és fokozódó királyellenességének, ami versei képalkotásában is markánsan jelentkezik, l. a *Hír* (1845. febr.—márc.; → III. 146.) és az *A. B. emlékkönyvébe* c. verseket (1845. jún. 3.; → III. 161.)! A hold ilyenén ábrázolása Plutarkhoszra és a Perszephoné-mítoszra megy vissza.
- 14 *csillagok*: a lázadó lelkek az éj, a halál birodalmában
- 18 *Minden éjjel hull alá*: a vers ötletét szemlátomást az augusztusi égen megfigyelhető csillaghullás adta. Alföldi hagyomány szerint Illés próféta 40 napig dörög, amire az ördögök, azaz a bukott angyalok lehullnak az égből. A vers képanyagát részletesen elemezte: Berze Nagy 42—43.

Szövegváltozatok

- C SzGy XXXVI.
ÖK1—2ab Azt hívém, hogy...
ÖK3 Azt hívém hogy... [kp. n. — sh.]
- 20 SzGy Száműzött

Fordítás

Kertbeny 155., *Bei Menschen allein...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 11. darabjaként, vö. PAt I. 332.

377. MESSZE ESTEM....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

SzGy 65—66., XXXVII. sz. alatt
ÖK1 410—411., ÖK2ab—3 II. 190—191. Az 1845. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

- C A vershelyzet datáló szerepére l. a ciklus bevezetőjét!
- 10 *Waterloo Napoleonét*: 1815. jún. 18-án e (ma belgiumi) helység mellett a szövetséges haderő döntő győzelmet aratott a császár seregei fölött. A

képzettársítást Horváth János Petőfi első forradalomtörténeti olvasmányaira vezette vissza (Horváth 162. és 250.), ám éppen ő említette azt is, hogy François-Auguste-Marie Mignet A francia forradalom története c., Gaal József fordította műve csak 1845 októberétől jelent meg füzetekben (uo. 515.). Fekete Sándor „különös ismeretek” nélkülének tartja a hasonlatot: Fekete: Pev 176—177.

- 11 *király vagyok*: a királykép devalvációjára l. az előző vers, az *Azt hívém, hogy...* jegyzeteit! Hasonló verskezdet, más motivációval az egyidős, szintén szalkszentmártoni *Falun* c. költeményben (→ 43.) Fekete — szerintünk téves — véleménye, hogy „a költő a királyság fogalmát is szinte lírai azonosulással használja e versben.”(177.)
- 16 *Szentilona*: sziget az Atlanti-óceán déli részén, Afrika és Dél-Amerika között. Brit gyarmat, 1815 és 1821 között Napóleon száműzetésének színhelye, majd halálhelye. A császár orvosának, Barry Edward O’Meara, *A voice from St. Helena, or Napoleon in Exile* 1822. c. emlékezéseit Petőfi 1847. júl. 6-i, IX. *úti levelében* említette; nem tudjuk, ismerte-e már 1845-ben is. Az utalás innen is származhat (vö. VP V. 60.).

Szövegváltozatok

- C SzGy XXXVII.
ÖK1—3 Messze estem...

378. MILLYEN FURCSA ÁLMAM....

Kézirat

PIM Kt. P-an. P 21/6. v.

Megjelenés

SzGy 67., XXXVIII. sz. alatt
ÖK1 411., ÖK2ab—3 II. 191—192. Az 1845. évi versek között, „(Szalkszentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a verset „a kitünőbb költemények” közé sorolta; ezekben „az ifjonti felfogás, a valóságos és nem csinált érzelem szerencsés kijelentése s a forma tisztasága egyaránt dicséretes...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 291—292.)

Magyarázat

- 4 Utalás Ovidius Metamorphosesére (X. 737—739. sor): Adonisz véréből sarjadtak az első piros rózsák, az örök szerelem jelképei.

Szövegváltozatok

- C K [cím n.]
SzGy XXXVIII.
ÖK1—3 Millyen furcsa álmam...
1 K furcsa álmam volt [jav. ebből: furcsát álmodám]
éjjel:
2 ÖK3 Lyánka,
3 ÖK2a minden [sh.]
K kifolyt,
4 K, SzGy csep
5 K semmit, [jav. ebből: semmit!]
ÖK3 semmit [kp. n.]
6 K szerelem...
7 ÖK2b Aszegény [sh.]
szi vet [sh.]

379. FÉLRE MOSTAN [, FÉLRE A FEJEMRŐL]...

Kézirat

PIM Kt. P-an. P 21/3. v.

Megjelenés

SzGy 68—70., XXXIX. sz. alatt
ÖK1 411—422., ÖK2ab—3 II. 192—194. Az 1845. évi versek között,
„(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Versünket (vagy az azonos kezdetű, IV. darabját a ciklusnak) két alkalommal elszavalták a pápai ref. kollégium Képző Társaságában, vö. Bodolay 454.

Szövegváltozatok

- C K [cím n.]
SzGy XXXIX.
ÖK1—3 Félre mostan...
1 K mostan [jav. ebből: még most]
a [jav. ebből: még]
3 K jókedv!
csákó, mellyen
4 K Tarka, pajkos
5 K lánndzsa [th.]
7 K Jer, jókedv, te szép [jav. ebből: Jöszte, jó kedv, te]
9 K Félre,

- 10 K A mellyen a [jav. ebből: *Min a szegény*]
szív
martyrkodik...
- 13 K jókedv [jav. ebből: jó kedv]
jókedv,
vig
- 14 K innepet,
16 K innepeltetett.
- 17 K Jöszte, jókedv, [jav. ebből: *Húzd keresztül*]
jókedv, s
szívárványod [jav. ebből: szívárványod,]
- 18 K *Huzd* keresztül
égiven,
- 19 K Jöszte, s kezd el [jav. ebből: S kezd rá, jó kedv]
SzGy, ÖK1 kezd [az ÖK2ab—3. alapján jav.]
- 20 K szívem!...
- 22 K tartsunk
innepet?
- 25 K visszatérünk [jav. ebből: visszatérek]
ÖK2b—3 leánytól,
- 26 K S
szerelmet tőle nem [jav. ebből: szerelmét *magammal*]
hozunk: [jva. ebből: hozom:]
- 30 K, SzGy fog;
- 31 K kihamvaít
- 32 K Épen most, hogy kell,
- 34 K, ÖK2b—3 síkra
K áll...
- 35 K Vígalomra
hát...
- 36 K A csatába...
halál!
- [Megjegyzés: a 29—32. sor keresztbe írva, eléje utólag került a 33—36. sor]

Fordítás

Kertbeny 183., *Herab von meinem Haupte nun...* címen, az itteni *Liebesperlen* ciklus 36. darabjaként, vö. PAT I. 332.

380. OH MI SZÉP....

Kézirat

PIM Kt. P-an. P 21/6. v.; együtt az *Avvagy én már soha...* és a *Millyen furcsa álman...* kéziratával. A *Szezelem gyöngyei* többi fogalmazványával Dömsödről, a közelebről nem ismert D. Keresztes Teréz ajándékként került 1877-ben a PT tulajdonába, ahonnan ismertette Szana Tamás: Petőfi kéziratái, A Petőfi Társaság

lapja 1877. 23. sz. jún. 3. 353. (szövegközlés), 365—366. (az ismertető cikk). A különválasztást az indokolta, hogy a 13 versszövegből ez volt az egyetlen eladdig ismeretlen. A kolligátum a PHáz állandó kiállításán is szerepelt, vö. PHKat 60.

Megjelenés

A vers a költő életében nem jelent meg. Ennek okát nem ismerjük, a kéziratot ismertető Szana Tamás sem tudott rá érvényes hipotézist felállítani. Csak feltételezhetjük tehát, hogy azért nem, mert a költő a versben belső konfliktusát a „nyugodt élet” és a „költőileg” végigrohant életút között itt az előbbi javára döntötte el, még a leánykérés előtt. (Holott megelőzően a ciklus utolsó harmadában éppen az eldöntetlenség versindító feszültsége dominált.) Nem ismerjük a *Szerelem gyöngyei* cenzúrapéldányát; így az sem tudható, hogy a szept. 8-án Pestre hozott kéziratban szerepelt-e a költemény. Tény viszont, hogy a *Szerelem gyöngyeit* Petőfi „nyitva hagyta”, 39 verssel, és csak jóval később, a *Megpendítem...* c. költeménnyel zárta le a kapcsolatot, a nyilvánosság előtt 1846. májusban.

Első megjelenése: A Petőfi Társaság lapja 1877. 23. sz. jún. 3. 353. A kézirat-hoz viszonyított eltérések a kör szövegközlési gyakorlatának megfelelő változtatások. E közlés ellenére a vers a DK¹ 1878. évi kötetében még nem olvasható.

Kötetben először: PSÖK 1884. 455., majd HP III. 537. (főszöveg), 684. (jegyzet)

Keletkezés

Amint arról a K tanúskodik, Petőfi eredetileg ezt a versét a *Szerelem gyöngyei* darabjának (ha nem zárókövének) szánta. Mivel a szövegnek a költőtől származó helymegjelölése nincsen, megírását csak a K-n olvasható két másik vers összefüggésében határozhatjuk meg, egyetértve a VP I. 318. megállapításával: *Szalkszentmárton, 1845. aug. 20. és szept. 8. között.*

Magyarázatok

- 1 *vándorélet*: szóviszhang korábbi, 1844 tavaszán írt *Vándorélet* c. verséből, amelyet Barabás Miklós hasonló c. metszetére készített az Aradi Vészlapok számára (→ II. 23.)
- 2 *vándormadarak*: a kép megválasztásában a nyár végi szalkszentmártoni tájélmény segíthette a költőt, vö. a *Falun* c. vers 25—26. sorával: → 43.!
- 13 *Házasodni*: a Dunavécsein, 1844 tavaszán írt, de a költő életében nem publikált *Zsuzsikához* [II.] c. vers után (→ II. 33—34.) a házasság gondolata a megállapodottabb életmód időszakában, tehát 1844. júliustól többször is felbukkant Petőfi lírájában. Előbb az elhárítás gesztusával, ám szinte egyidejűleg a boros-bohém önarckép átrajzolásának szándékával (*Javulási szándék, Betegségemben, Szobámban*; → II. 59—61. és 64—65.). A motívum ettől fogva szinte folyamatosan jelen van: *Éjszakáim* (1844. szept., → III. 17.), a *János vitéz* boldog végkifejletébe vetítve (1844. nov.—dec., → III. 91.), felvillant a *Pál mester* c. zsánerképben

(1844. dec., → III. 99.) és az évet összegező számadás-versben is: *Bucsó 1844-től*, → III. 109. Ez utóbbi kötött át a jobbára visszavetített illúziókhoz a *Cipruslombok* darabjaiban (*Jaj, be bús ez a harangszó!*, *Jőj, tavasz, jőj!*..., 1845. jan., → III. 118. és 129.), majd az egyidős *Vahot Sándorhoz* soraiban (→ III. 140.).

Szövegváltozatok

Kiadásunk alapja a K, amely fogalmazvány. A költő javításait az alábbiakban közöljük.

- 1 K Oh mi [jav. ebből: Véghetetlen]
oh az [utólag beírva, a fenti javítással egyidőben]
- 2 Irigylendő [jav. ebből: Oh a boldog] [a magánhangzót a 10. sor analógiájára jav.]
- 3 ók, [a szó utólag beszorítva]
- 7 <nekem> e sorsot <,>
<óh> teremtmém!”
én nekem, [a két szó utólag beírva]
- 9 Oh mi [jav. ebből: Véghetetlen]
- 10 Irigylendő [jav. ebből: Nem]
- 11 Mit [jav. ebből: tavasszal,]
tavasszal? [jav. ebből: tavasszal,]
- 15 <nekem> e sorsot, <óh> [a sorközi vesszőt a 7. sor analógiájára, értelem-szerűen töröltük]

381. FALUN

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 186—188. [a kötet záróverse]
ÖK1 348—349., ÖK2ab—3 II. 102—104. Az 1845. évi versek között,
„(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A *Falun* azok közé a költemények közé tartozik, melyeknél az ÖK-kiadások és a vesszorrendjüket megőrző HP (II. 258—260.) nem igazítanak el a keletkezés időpontját illetően, holott mint a V2 záróversének, datálása abból a szempontból is fontos, mikor fejezte be Petőfi második verskötetét, s azt mikor hozhatta magával Pestre. A „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelölés két időszakaszt valószínűsíthet: júl. második felét (kb. júl. 11-től a hónap végéig, amikor is a költő Borjádra távozott) és az aug. 20-dikát követő periódust, amikor ismét hosszabban, szept. 8-ig tartózkodott szüleinél (vö. FPÉ II. 154.). A hagyományos datálás az utóbbi mellett döntött: FPÉ II. 154. és nyomán VP I. 318—319. 415.

Martinkó András „a fizikai valóság jegyei”, jelesül a 25—26. sor útra készül vadlúdcsapata alapján kora őszi versnek tartotta (Martinkó: AKr 30.). Mezősi Károly közvetetten foglalt állást az augusztus végi, szeptember eleji megírás mellett, amikor a *Szerelem gyöngyei* után és „a vele csaknem egykorú *A jó öreg kocsmáros* című verssel együtt” tárgyalta (Mezősi: KP 247—248.). Elfogadta az aug. 20.—szept. 8. közötti datálást Majsai Károly is, Petőfi itteni időzésének monográfiája: Petőfi Sándor és szülei a szalkszentmártoni nagyvendégfogadóban 1845—1846. Szalkszentmárton 1996. 105.

Különvéleményt képviselt a kérdésben Kiss József, aki a V2 lezárását aug. 15. és 20. közé tette, versünkről pedig megjegyezte: „A kötet utolsó darabja, a hangulatos, mély reflexiókba hajló *Falun* címűt, az akadémiai kritikai kiadás [a VP] az augusztus végi-szeptember eleji szalkszentmártoni tartózkodás idejére teszi; de meg kell jegyeznünk, hogy emellett — a költemény *Versék* 2.-beli elhelyezésén kívül — semmi konkrét adat nem szól; s mivel nyilvánvalóan mint alkalmas kötetzáró darab került e gyűjtemény végére, éppúgy készülhetett az előbbi, július második felére eső szalkszentmártoni időzés alkalmával, mint a *Fekete kenyér*, amelyet a Petőfi-irodalom júliusi keletkezésűnek ismer.” (Petőfi „*Versék* 1844—1845” c. kötetének kiadástörténete. MKSz 1973. 11. és → III. 208.)

Nem segít a kérdés eldöntésében Kardos István segédtanító kétszeri emlékezése sem, aki először Jókai Mórnak küldött, 1854. ápr. 25-i levelében még meghatározta, hogy ő akkor volt Petőfi életének tanúja, amikor „A nyár utóját, ősz (: szüretet kivéve:) és telet csak nem itthon tölté...” (JKK Levelezés 1. S. a. r. Kulcsár Adorján, Bp. 1971. 138.) A „nyárutó” emlegetése a későbbi periódusra utal, hiszen ez a korban augusztus bevett hónapneve. Kardos hitelesen írta le Petőfi akkori munkarendjét is: az átdolgozott nap után „alkonyatkor” vagy a szomszéd tanítókhöz járt át beszélgetni és kártyázni, „vagy a mezőnni sétálás által” pihent, hogy vacsora után éjfélig vagy hajnalig dolgozzon tovább. Egyidejűleg rendezte itt sajtó alá a V2 kötetét is. (Idézi Mezősi is: KP 250—251.) Mezősi nem ismerhette viszont Kardos István emlékezéseinek bővebb, 1891-ben leírt változatát, mert az csak évek múlva jelent meg (Majsai Károly: Kardos István szalkszentmártoni segédtanító, Petőfi barátja. In: Cumania VI. Szerk. Orosz László. Kecskemét 1979. 166—167.). Sajnos, ebben éppen az életformára és az alkotómódszerre vonatkozó részek rövidültek meg — elmaradt pl. a „mezőnni sétálás” is —, viszont új mozzanatként jelentkezett, hogy a Szalkszentmártonban összeállított V2-höz a szöveg „sajtó alá velem iratott le...”

Mérlegre téve az elmondottakat, úgy véljük:

— Martinkó észrevétele és Mezősi megfigyelése helytálló lévén, a vers a második időzés során, annak is inkább utolsó napjaiban, tehát szeptember első hetében keletkezhetett;

— kiadásunkban ezért a teljes időszak megadásával, de annak végére, közvetlenül *A jó öreg kocsmáros* elé kerül;

— Petőfi a V2 kéziratát (együtt a *Szerelem gyöngyeivel*) csak szeptember elején véglegesítette, és azt szept. 8. táján hozta fel magával Pestre.

A vers datálása tehát: 1845. aug. 20.—szept. 8.

Fogadtatás

A V2-t bíráló „12” jelű recenzens, Erdélyi János a verset „a költő tájfestő te-

hetségének remek példányai” között említi, és idézi az 1. sort (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 133. — EPN 177.).

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a „gyönyörű idyllek” közé sorolta (MSzépírSz 1847. I. 18. sz. máj. 2. 277. — EPN 280.).

Magyarázatok

- 5 *járom estenként a tájt*: Petőfi e szalkszentmártoni szokására l. Kardos István levelét Jókai Mórhoz, 1854. ápr. 25-ről, idéztük a *Keletkezés* alfejezetében.
- 6 *a kis házfödél alól*: Szalkszentmárton egybeépült vendégfogadója-kocsmája és mézsárszéke, ahol Petőfi lakott. Leírását l. *A jó öreg kocsmáros* 5. sorához fűzött magyarázatban!
- 24 *a holdban szent Dávid*: a holdfoltok népies magyarázata, vö. Berze Nagy 47.!
- 25 *a vadlúdakat*: a Magyarországon fészkelő egyetlen lúdfaj, a nyárilúd nyár végén, tehát kb. szeptember elején vándorol délre; a hazánkon csak átvonuló lúdfajok csak jóval később, októbertől figyelhetők meg.
- 28 *hír*: Petőfi itt feltehetően saját versére, az 1845. febr.-i *Hír* címűre utal vissza, a megtagadás gesztusával (→ III. 146.). Ugyanerre utal a 33—34. sor is.
- 29 *Feledni kezdem*: a költő aug. 20. óta nem járt Pesten, szemben a júliusi tartózkodás gyakori felruccanásaival, vö. a *Piroslik már a fákon a levél... jegyzeteivel*!
- 30 *Pestet és zaját*: vlsz. az 1845. jún. 24-re datált *Pest* elhárítása (→ III. 163—164.).
- 40 *Piros menyecskének*: az eddigi — és most megtagadott — élelvek (hírnév, Pesten lakás) a házasság motívumával már korábban is összekapcsolódtak, l. a *Zsuzsikához [II.]* c. verset, az 1844. ápr.—jún. közötti időszakból: → II. 33—34.
- 44 *Nem tettetésből síró unokák*: Horváth János nemcsak a zárósort, hanem a 27—44. sort is Byron Manfredjának II. felv. 1. jelenetével állította párhuzamba, ahol a világfájdalmas címszereplő a zergevadász egyszerű, nyugalmas életét csodálja (Horváth 546.). A zárósort párhuzama: „... és a sírvers / Helyett utódaid szeretetét; / Ezt látom.” (Megjelent a fordító, Petrichevich Horváth Lázár Munkái II. kötetében: Pest 1842. 44.) Petőfi fennmaradt példányaiban: OSZK Kt. Fond VII/228/14.329 (Francfort 1837.) és Fond VII/228/9. 177. (Leipzig 1842.) A példányok leírása: Kalla—Ratzky 118.
- 41—44 *A záróstrófa mintája Goethe Die glückliche Gatten* c. verse (vö. Mezei Márta: Petőfi és Goethe. In: PMozaik 139—140.), mely ott szerepelt a Tarczy Lajos szerkesztésében megjelent Gyöngyök a német költészetből. I. füz. (Pápa 1839) c. antológiában is, amelyből Petőfi pápai diákként fordításokat készített (→ I. 314.). A *Cipruslombok* XXIV. darabjában, a *Hatalmas orvos az idő...* címűben Petőfi már használta a motívumot: Etelke mellé kívánt temetkezni (→ II. 131.).

Szövegváltozatok

- 1 ÖK2b—3 alkonyon [kp. n.]
- 3 V2 búcsusugara
- 4 V2 fősti
- 5 V2, ÖK2ab—3 tájt,
- 6 ÖK2b házfődel [sh.]
- 17 ÖK2b *bsatában* [sh.]
ÖK2b—3 vitéz;
- 28 ÖK2b—3 hír
- 32 ÖK3 élnem,
- 37 V2 szőlőmből
ÖK1 szőlőmből [az ÖK2ab—3 alapján jav.]
- 41 ÖK2b—3 újjai

Fordítás

Kertbeny 268—269., *Im Dorfe* címen, a *Vermischte Gedichte* ciklusban, vö. PAt I. 335.

382. A JÓ ÖREG KOCSMÁROS

Kézirat

OSZK Fond VII/93. 4. f. v. — 5. f. v. (A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

PD1 1845. II—IV. évn. 33. sz. Őszutó [nov.] 13. 1073—1074.; „(September, 1845.)” alcímmel, PETŐFI. aláírással.

ÖK1 353—354., ÖK2ab—3 II. 108—110. Az 1845. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers megírás helyéül a költő maga jelölte meg az ÖK-ban Szalkszentmárton, a szóba jöhető csaknem három hetet pedig a folyóiratközlés alcímében szűkítette le egy hétre. Ezért — szemben a VP I. 320—321. tágabb, 1845. aug. 20. és szept. 8. közé datáló besorolásával — a költeményt 1845. szept. 1. és 8. között írottak tartjuk.

Fogadtatás

Az Élk Vas Andor [= Hazucha Ferenc] szerk. szemlésző rovata, a Hirlapi Őr a PD1-közléséről ezeket írta: „E számot Petőfi versezete 'A jó öreg kocsmáros' nyitja meg, melly egyszerű s szívélyes költemény a költő szebbjei közé számítha-

tó, millyekkel, jeles tehetsége mellett is, csak ritkábban ajándékozta meg az olvasó közönséget.” (Élk 1845. II. 21. sz. nov. 22. 669. — EPN 159.)

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a népdalokkal „belső rokonságban” álló versek között említette, „melyekben szerző a hollandi iskola szabatoságával, választékosságával és hűségével” ábrázolta a tájat és a családi életet (MészépirSz 1847. I. 18. sz. máj. 2. 277. — EPN 279—280.).

Magyarázatok

- C Petrovics István (1791—1849), a költő apja, vő. a 39. sor késleltetett csattanójával! Ekkor a szalkszentmártoni vendégfogadónak és mézár-széknek csupán albérlője, aki Horváth János bérlőtől vette át a szubarendát. Az erre vonatkozó helyi hagyomány forrása maga a család, amint azt egykori szomszédjuk, Kardos István rögzítette: „A Kis Kun Szabadszállási szék egykori tehetős haszonbérlője (...) most az ugynevezett subarendási és korcsmai ittzésség szegény állapotára szorult!” (Levele Jókai Mórhoz, 1854. ápr. 24., JKK Levelezés 1. S. a. r. Kulcsár Adorján. Bp. 1971. 137.) Vlsz. ezzel hozható összefüggésbe az a bizonytalanság, ami a bérlet kezdetét jellemzi. Kardos 1854-ben így fogalmazott: „Attya (...) 1845 év ben Szalk. Sz[ent]. Mártonba tette át lakását.” (I. h.) 1891-es emlékiratában korábbra tette az átköltözést: „1844ik év őszén Sz[ent]. Mártonba került lakni s itt volt vendéglős és mézáros.” (Majsai Károly: Kardos István szalkszentmártoni segédtanító, Petőfi barátja. In: Cumania VI. Szerk. Orosz László, Kecskemét 1979. 174. Hasonmásban: uo. 170.) Majsai hivatkozott a helyi szájhagyományra is, amely szerint 1844. nov. 1-jétől Petrovics a Duna-parti révcárdát bérelte volna, és csak 1845. márciusában költözött volna be magába a mezővárosba. Ezt igazolja Oláh Károly dunavecsei tudósítása, amely még ott lévőnek említette a költő anyját (PDI 1844. dec. 15. — EPN 34.). Ezért Ferenczivel szemben, aki a bérleti szokásra utalva, 1844. nov. 1-jére tette az átköltözést (FPÉ II. 146.), Mezősi Károly áthidaló véleményét fogadjuk el: Petrovics ekortól ugyan (valamilyen, Szalkszentmárton levéltárának pusztulása miatt nem tisztázható formában) megjelent (al)bérlőként, ám családjá csak a következő bérleti periódusban, azaz 1845 tavaszán, feltehetően a Szent György-napot (ápr. 24.) követően költözött át Dunavecseről (Mezősi: KP 223.). Uő igazolta okmányokkal, hogy Petrovics mézár-székét is bérelt: uo. 232—233. Hasonló következtetésekre jutott legújabbán Majsai Károly: Petőfi Sándor és szülei a szalkszentmártoni nagyvendégfogadóban 1845—1846, Szalkszentmárton, 1996. 27—63.
- 3 *Itten élek én most*: Petőfi 1845. július közepe és 1846. ápr. 24. között gyakorlatilag Szalkszentmártonot tekintette lakóhelyének, innen intézte rövidebb-hosszabb látogatásait, kirándulásait, beleértve a pesti időzéseket is, vő. Mezősi: KP 234.
- 5 *Falu kocsmájában*: a Festetics-uradalomhoz tartozó mezőváros vendégfogadójának előző évi állapotát így rögzítette Magyar Imre uradalmi prefektus 1822-ben: „A Nagy Vendégfogadó vagy a belső Vá-

rosban a Boltos ház, és az iskola között, vagyon benne két vendég szoba, egy bor ivó, a vendégfogadás lakása, egy konyha és két kamara, alatta pedig egy pince; ezen kívül itt vagyon a mézszárszék, és ahhoz egy faggyus kamara mind egy fa sindelyes födél alatt, falai téglából vagynak rakva mind jó karba állanak — az udvara közepén vagyon a szekér szín kő oszlopokra; napnyugotnak pedig éjszaki déli Directióban vagynak istállók mind fa sindely födél alatt az udvara téglából rakott falakkal van békerítve...” (Matics Pál: Adatok Szalkszentmárton történetéhez. Szalkszentmárton, 1970. 75., idézi Mezősi: KP 231. és Majsai is: i. m. 41—42.) Ma az épület emlékmúzeum.

- 9 *Van szállásom itten*: Petőfi a kisebbik vendégszobában lakott és dolgozott.
- 14 *jó feleségével*: a költő anyjával, Hruz Máriával.
- 19—20 A szinte mesebeli gazdagságot idéző felsorolást a kutatás adatokkal tudta igazolni: 1882-ben Galambos Károly szabadszállási jegyző ki-gyűjtötte Petrovics 1826 és 1837 közötti ingatlanvásárlásait (föld, szőlő, malom), a 15 tétel értéke — nem számítva a természetben leróttakat — 9115 vft-ra rúgott, s Petrovics tíz év alatt 24.539 ft árendát fizetett a városnak. (Közölte Kacziány Géza: A jó öreg kocsmáros. Ismeretlen okmányok Petőfi édes atyjáról. Koszorú 1882. VIII. k. 510—512. Nyomás Ferenczi: FPÉ I. 97—98., őt idézte Hatv² I. 212.) Újabbban Tóth Sándor 1819 és 1837 között 17 ingatlanvásárlást dokumentált: Petőfi és szülei Szabadszálláson, Szabadszállás 1994. 56. Hozzávéve az ingóságokat és a vágómarhák értékét, az 1838-as árvíz előtt Petrovics vagyonát 14—15.000 vft-ra becsülte (i. h. 511.).
- 21 *hitetlen*: „3/ Hiteszegett, hamis esküvő, kinek letett esküjére mit sem lehet adni; hívtelen.” (CzF II. 1609. és PSzót II. 261. h.)
hitetlen emberek családja: Petrovicsot Matulay András, akivel 1835/36-ban közösen bérelte az ercsi mézszárszékét, majd uo. 1837/38-ban székálló legénye volt, becsapta. Miközben az 1837/38. év üzleti hasznából 3268 vft 56 kr-t eltagadott, 1838. februárjában „felmentő levelet” kért és kapott a gyanútlan Petrovicstól, ami Matulayt minden későbbi kárigénytől megvédte. Ugyanakkor jogszerűen visszakövetelte 6000 vft-ját, ami a közös bérlet ráeső összegéből és a bérletből kilé-péskor fizetett kötbér összegéből tevődött össze. 1838. évi árvízokra miatt Petrovics csak 1000 ft-ot tudott ebből kifizetni, a hiányzó 5000-ról pedig kötelezvényt adott. Ennek lejártá (1838. okt. 26.) után a még mindig fizetetlen 2500 ft-ot — más adósságaival együtt — ráter-helték 1839. márc. 22-én zár alá vett javaira, amelyeket elárvereztek (Kacziány: i. h. 512—514.; FPÉ I 98—100.; Mezősi Károly: Petőfi szüleinek vagyoni romlása. Jászkunság 1960/3. 111—117.). Petrovics ráadásul nem tudott hozzájutni 5450 vft kintlévőségéhez, melynek zöme (5000 vft) rokoni kölcsön volt 1836-ban és 1837-ben Salkovics Mihály székesfehérvári mészárosnak, unokaöccsének. Salkovics vál-lalkozása azonban csőddel zárult, így fizetni — 1842. évi haláláig — nem tudott (OrlAd 3—4., nyomán: FPÉ I. 100—101; Mezősi: i. m. 114.). Salkovics Péter, Mihály bátyja, mintegy kárpótlásul 1839-ben taníthatni akarta Petőfit, utóbb azonban kiutasította ostffyasszonyfai

- házából. A költő természetesen ismerte a Matulay-ügy részleteit is (apjának jogorvoslatot kereső beadványait és mellékleteit részben ő írta-másolta), ám a rokon kapcsolat és félbeszakított ostffyasszonyfai Tóth Róza-románc miatt Salkovics Mihály esetét tartotta a súlyosabbnak; a versünk 21. sorát is idéző Orlai Petrics Soma szavaival: „Petőfi előttem ezt mint atyja romlásának főokát említé.” (I. h., nyomán Havas is: HP II. 531.)
- 22 *Házát a Dunának hajjai vitték el*: az 1838. márciusi nagy dunai árvíz Szabadszállást is sújtotta. A jászkun főkapitány, Szluha Imre számára készített, 1838. márc. 25-i keltezésű kárjegyzéken Petrovics István az 507. szám alatt szerepel. Valóban összedőlt a háza, továbbá kamrája és két istállója; a 340 vft épületkár mellett 100 vft kár érte a „házi eszközökben” is. A jómódúnak ismert Petrovics 440 vft veszteségével szemben, annak némi ellensúlyozására csak 33 ft segélyben részesült (Mezősi: KP 150—154. és Tóth: i. m. 56.).
- 23 *szegényült el*: Petrovics tönkrejutásának következő állomása 1840. márc. 24. volt, amikor a nádori bíróság jogerős ítélete alapján lebonyolították az árverést. Erről 1841. máj. 25-én jelentették a kiküldöttek Szabadszállás tanácsülésének, hogy a befolyt összeg 8359 vft 53 kr. volt, s azt a hitelezőknek kifizették. 1841. jan. 7-én kelt a császár nevében az a „legfelsőbb rendelet”, amely végleg elutasította Petrovics István igényét Matulay András új elszámoltatására (vö. Mezősi: i. m. 116.).
- 36 *sír szélén*: az 54. életévét 1845. aug. 15-én betöltött Petrovics Istvánra, akit a vers következetesen „öreg”-nek nevez, fizikai állapotát illetően inkább a 29—30. sor tevékenységgrajza a jellemző. Három évvel később, 1848 őszén önkéntesnek állt, és „Zászlótartónk, a még ifju vérü Petőfi, versent gyalogol velünk...” (MT 1848. ok. 14.) Halálát 1849. márc. 21-én sem előregedés vagy szervi betegség okozta, hanem a Pesten dúló tífuszjárvány, vö. PAt III. 152. és 282. Önemésztő, feleségével szemben olykor kirobbanó indulatait (vö. a 14. sorral!) a szomszéd, Kardos István jól jellemezte: „... a hallgatag atyának komor arcvonalai, a sorssali elégedetlenség színeivel festett — titkolt búérzelmek észre vehetőleg jelentkeztek.” (JKK Levelezés 1. S. a. r. Kulcsár Adorján. Bp. 1971. 137.)

Szövegváltozatok

- C ÖK2ab—3 korcsmáros
 Alcím PDI (September, 1845.)
 1 PDI míg
 6 K Csöndes
 7 K kocsmáros;
 9 ÖK2a ennen [sh.]
 10 PDI Sohasem
 12 ÖK2b Es [sh.]
 K engem,
 PDI hogy ha
 14 K, PDI feleségével.

- 15 PDI összekoccan:
 megis [sh.]
 K békül;
 16 K kezével.
 17 K letűnt
 PDI *eltűnt* időkről,
 18 ÖK3 valának;
 22 K, PDI vitték el.
 23 K kocsmáros;
 26 PDI nyugodalmat
 30 K, PDI kel.
 31 ÖK2b őreg [sh.]
 K kocsmárost;
 33 K sorsa,
 35 K, PDI *ugy*,
 K vannak;”
 36 ÖK2b—3 vannak” [pont n.]
 37 PDI borúlok
 39 K, PDI kocsmáros,

Fordítás

Kertbeny 99—100., *Der gute alte Wirth* címen, a *Schenkenbuch* ciklusban, vö. PAat I. 331.

383. IMÁDSÁGOM

Kézirat

Dr. Csapó György mgt.-ában (Bp.). Egy 232 × 276 mm nagyságú papírlap két oldalán. A lap autográf paginázása (19—20.), a papír minősége és mérete kétségtelenné teszi, hogy egykor az ún. Kovács Mihály-kéziratok része volt. (Ma: OSZK Kt. Fond VII/93.) Abból valóban hiányzik, és hiányzott már 1893-ban, közgyűjteménybe kerülésekor is, amint azt Sebestyén Gyula a palliumon rögzítette: „... a 10—11. [...] közt egy [...] lev[él]. hiányzik.” Kovács Mihálynak Gyulai Pálhoz intézett, 1883. máj. 19-i levele nem tért ki a kérdésre (OSZK Kt. Fond VII/98.).

Megjelenés

PDI 1846. 14. sz. Tavasz hó [ápr.] 2. 264., *Petőfi*. aláírással.

ÖK1 356—357., ÖK2ab—3 II. 113—114. Az 1845. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.

Magyar szavalmányok könyve. Szerk. Tooth István. Pest 1848. 191—192., vö. EPN 540.

Keletkezés

Az ÖK-kiadásokban a költőtől származó helymeghatározás, az édesanya említése és aggódása, valamint az a tény, hogy a késői folyóiratmegjelenéssel szemben a kötetekben a vers korábbra került, együttesen elfogadhatóvá teszik a költemény hagyományos datálását, amelyet nincs okunk kétségbe vonni: Szalkszentmárton, 1845. aug. 20. és szept. 8. között.

Magyarázatok

- 1 *szegény anyám*: Hruz Mária mélyen vallásos volt; a költő — jellemző módon — templomjáró kocsit és aranszegélyű imakönyvet ígért neki meggazdagodása esetén a *Szülőimhez* c. versben (1844. aug. — szeptember; → III. 8.).
- 8 *hó, első a haza*: a váratlan fordulatot Horváth János a „heinei epigrammatikus szerkezet” változatlan kedvelésének tulajdonítja, de itt és ekkor már a *Felbők* előfutárának is (Horváth 155—156.).
- 12 *annyi a baja*: *A hazának száz baja* már *A magyar nemesben* is felbukkant fordulatként (→ 11.).
- 15 *egészen újjá*: Petőfi már ez év februárjában a „rugdalózni szerető heves demokraták” csoportjához tartozott (vö. Tüllmann Ignác levelével márc. 4-ről, PAt II. 13.), ám az akkor hiába tervezett „társulat” alapítása ügyében azóta nem történt előrelépés, ami fokozhatta a költő magányérzetét. Felfogása következetes: az ÖK1 előszavában (1847. jan. 1.) a középkor gyermekruhájában fészengő, felnőtt emberiség képével ismételte meg, hogy *más ruhát kíván* (VP V. 39.), és hasonlóan jellemzi majd önmagát és eszmetársait Arany Jánosnak írt, 1847. aug. 17-i levelében: a *Fiatál Magyarország nem akarja a haza kopott bocskorát örökké foltozni, hogy legyen folt hátán folt, hanem tetőtől talpig új ruhába akarja öltöztetni...* (VP VII. 86—87.)
- 23 *Csikóm*: a Pegazus (a földi világon túlszárnyaló költészet szárnyas lova, jelképe) ironikus említése.

Szövegváltozatok

- 2 ÖK2b—3 alaptalan,
- 3 K tőle (s ebben igazsága van) [kp. n.]
PDI tőle, (s ebben igazsága van) ,
- 4 ÖK1 imádbozám. [sh.]
ÖK2b—3 imákozám [sh.]
- 6 PDI áhítattal
- 8 ÖK3 engem édes [vessző n.]
- 9 K, PDI hó!
- 11 PDI vajjon
- 13 PDI kérelem.
- 14 K van már [vessző n.]
- 16 PDI engem édes [vessző n.]
- 20 PDI paripát,

- 21 PDI Nem, hogy
22 K, PDI hogyha
24 PDI engem édes [vessző n.]

Fordítás

Kertbeny 84—85., *Mein Gebet* címen, a *Schenkenbuch* ciklusban, vö. PÁt I. 331.

384. CSÁSZÁR FERENC Ó NAGYSÁGÁHOZ

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/222. Egy f., 412 × 259 mm nagyságú, autográf tintaírású fogalmazvány. A félféves papír rektóján csak a verscím és egy, a véglegestől eltérő nyitóstrófa négy sora olvasható, az utóbbit l. a *Szövegváltozatokban!* A lap szélén névalírás-próbák: Császár Ferenc, Kubek Ignác, Lilly Kubek. (Kubek Ignácról annyi tudható — Szinnyi VII. 363. alapján —, hogy 1841-ben a kassai nemesi konviktus diákja volt.) A verzón a megismételt cím alatt 10 strófa, teljes névalírással: *Petőfi Sándor*. A K ismeretlen helyről, 1940-ben bukkant fel, antikváriumi vásárlás révén került az OSZK-ba. Ismertetésére azonban 1951-ig kellett várni: VP I. 415—416.

Km MTAK Kt. K 790/24. Szilágyi Sándor-versmásolatok Petőfi verseiről. Több kéz írása, ezeken javítások, vlsz. Szilágyitól. Sietősen készült, központosítás és ékezés nélküli másolat. Leírását l. Sáfrán Györgyi: *Arany János-gyűjtemény / Petőfi Sándor* — Szendrey Júlia kéziratok. Bp. 1982. (Az MTAK Kt. katalógusai 13.) 138.

Megjelenés

A vers Petőfi életében nem került kiadásra. Ennek vélhető okát l. a *Keletkezés* c. alfejezetben!

Először: PVM III. 254—255. „Egy kritikushoz. (1845.)” címen a „Mindkét gyűjteményből kihagyott költemények” között. Hét versszak közlése, a 4—6. strófa hiányzik. Ugyanezzel a címmel, évszámmal és terjedelemmel innen vette át az első krk.: HP III. 533—534, megtoldva azzal a feltehetően Gyulaitól származó értesüléssel, hogy a PVM „Pákh Albert közlése nyomán” készült.

Teljes szöveggel először: VP I. 322—323.

Fogadtatás

A kiadástörténetből következően a versnek egykorú kritikai visszhangja nincs. Az sem tudható, eljutott-e szövege vagy akár csak híre a címzethez. A Császár Ferenc költeményei második, bővített kiadása (Buda 1846) hozta ugyan A magyar kritikusk c. verset (187—200.), de ez csak általában panaszkodott a magát dudvairtónak tekintő ítéset érő támadásokra a fiatal költők, drámaírók és színésznők részéről, akik őt dicséretre akarják készíteni.

Az 1845. szept. 9-én vagy 10-én a V2 és az *Szerелеm gyöngyei* kéziratával Pestre érkező Petőfit heves támadások várták. Szemere Miklós a Hond 1845. aug. 26-i számában (A régi jó Gvadányi Petőfihez — EPN 124.), majd a következő számban, szept. 2-án is (Az agtelki barlangban — EPN 125—126.) Petőfi-ellenes paródiát közölt; az elsőt névtelenül, a másodikat xxx jel alatt. Az Irő, az Élk irodalmi melléklete még aug. 16-án, tehát Petőfi szalkszentmártoni utazása előtt publikálta Császár Ferenc átfogó bírálatát (Petőfi Sándor költeményes munkái címen) az addig megjelent négy kötetről (EPN 111—120.); a második rész a szept. 6-i számban jelent meg (EPN 127—136.).

A címzett távollétében szept. 4-én a PDI lapszemléje a Hond aug. 26-i versközlésére válaszolt: „A régi jó Gvadányi Petőfihez. Oly vers, melly ellenségtől jó, s ellenséges indulattal iratott, s mellynek nagyobb része inkább illenek tán magára az íróra, mint Petőfire.” (EPN 127.) A költő — Kardos István tanúsága szerint — végig nyomon kísérte az őt ért támadásokat Szalkszentmártonban is. Kardos, Jókai Mórnak küldött, 1854. ápr. 25-i levelében még arról írt, hogy Petőfi mosolyogva olvasta a Császár-kritikát (JKK Levelezés 1. S. a. r. Kulcsár Adorján. Bp. 1971. 140., idézte Hatv² I. 800.); emlékiratában viszont, a szept. 6-án megjelent második folytatásra utalva, ez áll: „És midőn Császár Ferencnek ilyforma nyilatkozatát olvasta Petőfi, hogy Pethrárhát (!) utánozta a 'Cipruslombok' elegikus verseiben az által, hogy szerelmet tettét Etelka iránt: rémitő dühbe jött és sietett föl Pestre hogy Császárt párbajra hívja ki.” (Majsai Károly: Kardos István szalkszentmártoni segédtanító, Petőfi barátja. In: Cumania VI. Szerk. Orosz László, Kecskemét 1979. 171, hasonmásban) A párbaj tervére és szándékára Kardos az egyetlen tanú, aki ezt 1854-ben nem említette. Az időrenddel nincs problémánk: szept. 8-nál előbb a Hond szóban forgó száma nemigen juthatott el Szalkszentmártonba, amikor pedig Petőfi éppen befejezte az említett két kötet munkáit. Pestre mindenképpen sietnie kellett, ha azt akarta, hogy a cenzúrázással együtt a kötetek még az 1845. novemberi, Lipót-napi országos vásárra megjelenhessenek. Ilyen értelemben tehát a kritika nem módosította Petőfi terveit, a költemény viszont okkal viseli magán annak a rendkívül ingerült válaszvers-típusnak minden sajátosságát, amellyel a költő a kritikai támadásokra első haragjában felelni szokott, vö. *A természet vadvirága* és *A Honderűhöz* c. versekkel és jegyzeteikkel, → III. 105—106. és 380., illetve 170—171. és 530.

Tompa Mihály (néhány héttel később) Szabó Károlytól, a PDI ekkori segéd-szerkesztőjétől hallott hírt közölte az ügyben fölöttébb érdekelt Szemere Miklóssal (ti. Pesten mindenki tudta, hogy ő a paródiák szerzője), miszerint Petőfi „felelt volna is minden ellene intézett csipdesésre, de Vörösmarty lebeszélte róla.” (PÁt II. 20.) Ez lehetett a magyarázata, hogy a vers Petőfi életében nem jelent meg. Az esetre a költő — feltételezésünk szerint — az *Ifjuság* c. versben tért vissza: → 48—49. Az első életrajzíró, Gyulai Pál, minden bizonnyal Pákh Alberttől nyert értesülés alapján, a költő elégtételét így rögzítette: „Rajta [ti. Császár Ferencen] csendesesen töltötte bosszúját. Drága pénzen megvett egy példányt költeményeiből, kitette asztalára s valahányszor hányt-vetett papírra volt szüksége, szakított belőle.” (Gyulai: PSLK 56., idézte Hatv² I. 795.) A lehiggadás azonban jóval későbbi, mivel a Kövessy Kálmán álneven kiadott Esti dalok c. Császár-jóval a *Felhők* hatására született, és csak 1846 végén jelent meg (vö.

EPN 234—235.); ráadásul nem ismerünk olyan Petőfi-feljegyzést, ami igazolná a történetet.

Az elmondottakat összegezve, úgy véljük: Petőfi a verset *Pestre* érkezése után azonnal vagy legalább röviddel később megírta, ezért azt 1845. szept. 10. körülre datáljuk, és ezzel a Pesten frott költemények élére helyezzük.

Magyarázatok

- 1 *Nagyságos úr*: Császár Ferenc 1840. októbertől a pesti váltótörvényszék ülnöke volt, e minőségében illette meg ez a rang.
ismer engem: kapcsolatuk kezdete 1844. márc. második felére tehető, amikor az Aradi Vészlapok számára Petőfi versekkel jelentkezett Császárnál, a jótékony célú kiadvány szerkesztőjénél, I. a [Virt a kikirics...] c. vers jegyzeteit, → II. 218.! Császár azonban kétszínű játékot űzött Petőfivel. 1844 tavaszán még megnyerni igyekezett őt, az év végén már ő állt a Dardanus-levél mögött (I. *A természet vadvirága* c. költemény jegyzeteit, → III. 378—380.). A nyílt kiállást azonban még a Petőfi-vers közvételé után sem vállalta: „A Petőfy ügyben nem szólalhatok fel: nevünk alatt kár volna összekapni ezen betyárokkal, kik mindenre képesek...” Viszont újabb „humoristicus cikkben” való támadásra ösztönözte Pompéryt, 1845. febr. 9-i levelében (PAI II. 12.). 1845. júl. 1-jén Frankenburgnak még arról írt Balatonfüredről, hogy — bár kész vele — nem szándékozik kiadni recenzióját (PAI III. 165.). (Az Élő szerkesztőjének válaszát nem ismerjük.) A nyilvánosság előtt tehát Császár Ferenc korábban soha nem nyilatkozott Petőfi ellen, akit ezért váratlanul érhetett a teljes addigi életművét támadó, terjedelmes és végletesen rosszindulatú kritika.
- 2 *rosz szokásom*: Petőfi 1845 nyarára sajátos válaszadó mechanizmust alakított ki a kritikai támadások ellen; ez először *A Honderűhöz*, a *Gyalázatos világ* és a *Képzetem* vershármában figyelhető meg (→ III. 170—174.). Lényege, hogy az első, nagyon indulatos felcsattanást egy általánosító, hullámzó indulatú vers követi, majd egy felfokozott, zsenitudatú vallomás következik. Az indulatkör lezárása verses epikában történt, ezt követően a költő — új impulzusokra várva — esetleg és átmenetileg visszatért a bevált népdalköltészethez. (Hasonló következtetésekre jutott Martinkó András, Petőfi 1845 őszi verseit vizsgálva, vö. Martinkó: AKR 23.)
- 11 *Cenzurázni*: ügyvédi záróvizsgát tenni
- 12 *rejciálhat*: elutasíthat
- 20 *verseket csinál*: Császár Ferenc költeményei 1841-ben jelentek meg Budán. Előbeszédében a szerző azzal (ál)szerénykedett, hogy ha akár csak egyetlen verse maradandó lesz, „nem voltam egészen ihlet nélkül!” (XIII.) Előtte azt fejtegette — nyugat-európai példákon —, hogy a politikai karrier a XIX. században már nem idegen a költői életformától.
- 36 *asinus ad lyram*: számár a lanthoz. A latin szállóige magyarul így szerepelt Párizs Pápai Ferenc Dictionarium Latino—Hungaricum et Hungarico—Latino—Germanicumában: „Hajdu tudna harangot önteni.” (Cibinii 1767. 59., faksimile kiadás: Bp. 1995.)

- 38 *az ön atyja csizmadia*: Császár József valóban csizmadia volt, de nem — amint az a PVM 25. sorának jegyzetében olvasható — Kecskeméten, hanem Zalaegerszegen. Az indulat erejét bizonyítja, hogy az utalás szokatlanul éles, még Petőfitől is: sohasem szokott az alacsony származáson gúnyolódni, ráadásul Császár hároméves korában elvesztette apját. (Bár kétséges, hogy Petőfi tudott-e erről.)

Szövegváltozatok

Közlésünk alapja a K, de figyelembe vettük az első teljes közlés, a VP főszövegét is. Döntésünket minden esetben indokoljuk. A rendkívül romlott szövegtől Km-t nem tekinthettük szövegváltozatnak.

- 1—4 K az első versszak eredeti fogalmazványa a K rectóján:

*Ejnye, Császár Ferenc uram!
Mint hogy ön már nagyságos lett,
Azt hiszi: hogy <on> ezért önnek
Minden szabad? mindent tehet?*

- 1 K ur! [az 5., a 9., a 13., a 17., a 21., a 29., a 33. és a 37. sor analógiájára jav.]
7 K önre [jav. ebből: önnek]
12 K És <S> így nem <is> rejciálhat.
16 K Van egy <, melly>
25 K ur! [a fentebb felsorolt sorok analógiájára jav.]
35 K [jav. ebből: *Még mindig eszembe jutott!*]
37 K *Drága, tisztelt!* [utólag beírva]
<N> nagyságos úr! <az>

385. IFJUSÁG

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 9. f. r.-v. (A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlék-könyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

Élk 1847. I. 8. sz. febr. 20. 236., Petőfi Sándor. aláírással.

ÖK1 357—358., ÖK2ab—3 II. 114—115. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A verset Ferenczi Zoltán datálta az 1845. szeptemberi pesti időszakra (FPÉ II. 213., jegyzetben). Legutóbb is így: VP I. 329. Az ideérkezett Petőfi azonnal nekilá-

tott, hogy válaszoljon az öt szalkszentmártoni tartózkodása alatt ért támadásokra. (Erre l. a *Császár Ferenc ő nagyságához* c. vers jegyzeteit, → 325.!) Tompa Mihály éppen az egyik támadóhoz, Szemere Miklóshoz intézett levelében írta 1845 októberében vagy novemberében, hogy Petőfi „felelt volna is minden ellene intézett csipedésre, ez Vörösmarty lebeszélte róla.” (PAT II. 20.) Úgy véljük, a költemény megírására ez(ek) beszélgetés(ek) szolgáltatót/szolgáltattak alkalmat.

Vörösmarty baráti szavának súlyát növelhette, hogy a Hond már júl.-ban a két költő szembeállításán mesterkedett, azt jósolva, hogy az elbizakodott Petőfi támadásainak következő célpontja Vörösmarty lesz (Hond 1845. II. 4. sz. júl. 29. 76. — EPN 104.). Az „öregek” többszáma arra utal, hogy Vörösmarty aggodalmaiban mások is osztoztak. S feltehetően nemcsak irodalmi, hanem politikai okokból is. 1845 szeptemberére ugyanis a szükségszerű polarizálódás következtében a bomlás küszöbére jutott a Nemzeti Kör, amelynek Vörösmarty igazgatóválasztmányi tagja, Császár Ferenc pedig egyenesen alelnöke volt. Szept. 14-i közgyűlésükön már felmerült az átköltözés, a „köri szállás” ügye, amely végül az addig átfogó társadalmi egyesület szakadásához, a radikálisabb Pesti Kör kiválásához és a konzervatív-klerikális Gyűlde megalapításához vezetett (vö. H. Törő Györgyi: Adalékok Petőfi „A gyűldei ifjak” című költeményéhez. In: PIMÉvk. 10., Bp. 1973. 132.). Szept. 15-én éjszaka, a Pilvax fiataljainak szervezésében, macskazenét tartottak Tisza Lajos főispáni helytartó szállása előtt (vö. PAT III. 61—62. és 225.).

Vörösmarty(ék) tanácsának megfogadására utal, hogy a *Császár Ferenc ő nagyságához* c. verset Petőfi sohasem adta ki, csak a higgadtabb *A hűtelen barátokhoz* jelent meg nov. 6-án Ez az összefüggés azért maradhatott rejtve már a kortársak számára is, mert versünk is csupán 1847. febr.-jában jelent meg nyomtatásban, egészen más irodalmi viszonyok közepette, az akkor már nagykorú Petőfi neve alatt.

Az elmondottakból következik, hogy a verset változatlanul 1845. szept. 10. és 22. közé datáljuk; az ekkori pesti költemények sorában pedig a *Császár Ferenc ő nagyságához* után, de *A hűtelen barátokhoz* elé helyezzük. (Az időkeret szűkítésére l. a *Felhő és csillag* c. vers jegyzeteit, → 337.!)

Fogadtatás

A MSzépírsz felsorolta az Élk 1847. évi I—VIII. számában megjelent verseket, köztük az *Ifjuságot*; bizonyítandó, hogy: „E rovat, a versek rovata a legérdekesebb az Életképekben...” (MSzépírsz 1847. I. 13. sz. márc. 28. 207. — EPN 268.)

Magyarázat

- 12 *bokrétás kalpagom teszem*: az elfogadott tanács költői kompenzációjaként Petőfi látszólag visszatér a 3. sor jelzőivel karakterizált duhaj-önzsánerező népdalköltőhöz.

Szövegváltozatok

- 4 K Csöndesb
Élk legyenek!....

- 12 K kalapom
 13 Él k szív
 14 Él k el;
 17 Él k ég,
 18 K Vilá g t
 ÖK2b Vilagit [sh.]
 19 Él k szív
 20 K Szövét nek a l:
 25 K csö ndes
 27 Él k tu llobogja
 28 K Tű z
 30 Él k gyö mölcsöz öbb!

Fordítás

Kertbeny 76—77., *Jugend* címen, a *Schenkenbuch* ciklusban, vö. PAt I. 330.

386. A HŰTELEN BARÁTOKHOZ

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 12. f. v. (A kézirategyüttes leírását l. a *S. K. emlékkönyvébe* c. vers jegyzetében, → 254.!)

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 32. sz. Őszutó [nov.] 6. 1046., együtt az *Ismerjetelek meg!* közlésével, PETŐFI. aláírással.

ÖK1 361., ÖK2ab—3 II. 120. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers megírásához a november eleji folyóiratmegjelenés ad ante quem terminust. A költemény első sora viszont nem annyira a kritikai támadásokra, mint inkább azok hatására vonatkozik, amelyet Petőfi háromheti távollét után Pestre érkezve észlelhetett. Ezért a Ferenczi Zoltán óta közkeletű datálást (FPÉ II. 213, jegyzetben; VP I. 328.) elfogadva, mi is az első, 1845. őszi pesti időzésre tesszük, az utolsó két nap leszámításával, azaz 1845. szeptember 10. és 22. közé keltezzük. Az időszakon belüli elhelyezését azok az alkotáslélektani szempontok indokolhatják, amelyeket a *Császár Ferenc ő nagyságához* c. vers keletkezéstörténeti jegyzeteiben fejtettünk ki (→ 325.).

Magyarzatok

- C Máig nem tudható pontosan, kikre célzott itt Petőfi, ám a vers azt bizonyítja, hogy a *Felbők*-korszak alaphangulatában ez a tényező jelentős sze-

repet kapott. A barátság kérdésére az első kritikai támadások óta volt érzékeny, hiszen azok írói között akadt volt iskolatársa (Szeberényi Lajos), megsértődött új barát (Szernere Miklós), és feltehetően hasonlót sejtett a „Dardanus” álnév használata mögött is. (A kérdésre l. még elsősorban *A természet vadvirága*, → III. 378—386. és az *Azokhoz az én jó pesti pajtásaimhoz*, → III. 475—478. jegyzeteit!) Nincs okunk kétségbe vonni a versindító sor valóságtartalmát sem, hogy ti. az átfogó Császár-bírálat hatására mások is elfordultak a költőtől. Ennek hátterében pedig látnunk kell azt a politikai polarizálódást is, amely 1845 őszén végbement, és amelyet *A gyűldei ifjakhoz* jegyzeteiben (→ 426—428.) részletezünk.

Ugyanakkor dokumentumok igazolják, hogy a Szalkszentmártonban lakó és onnan Pestre csak fel-felérkező, tehát az új benyomásokat lökészerűen észlelő Petőfi túldimenzionálta a problémát, hiszen szűkebb baráti köre hűségesen kiállt mellette. Emődy Dániel, amikor tagadta a Pilvax-kör részvételét az 1845. szept. 15-i éjszakai ellenszenvtüntetésben, Obernyik Károlyt, Lisznyai Kálmánt, Degré Alajost nevezte meg a baráti társaság tagjaként (vö. PAt III. 61.). Degré és a Pestre látogató vándorszínész, Egerváry P. Ödön visszaemlékezései további nevekkal szolgálnak: Sükei Károly, Pálffy Albert, Pákh Albert, Czakó Zsigmond (Degré I. 122., illetve Egerváry P. Ödön: Petőfi 1845-ben, VU 1882. 29. sz. máj. 7., idézte Hatv I. 786—788. Az utóbbi által megírt színházi találkozás 1845. szept. 20-án is történetelt.) Mindenképpen hozzájuk számítandó még Dobrossy István, aki Szeverin álnéven visszaverte Császár, majd Nagy Ignác kritikáját (EPN 138—142., 145—152.), valamint Kecskeméthy Aurél (vö. VP VII. 35.), s persze mindenképpen említendő Jókai Mór meg Egressy Gábor neve. Ha ezt a névsort egybevetjük az 1845 tavaszival (→ III. 458—459. és 476—478.), csökkenést nem tapasztalunk. A Petőfi körüli baráti kör stabil voltát — közvetett módon — bizonyíthatja az is, hogy az 1845 őszén történtek nyomán szorosabb rendőri megfigyelés alá vont Pilvax-körbe nem sikerült besúgót beépíteni, és így a küldött titkosrendőri jelentések (Petőfiről is) telve vannak képtelenségekkel és sokadkézből szerzett, torzult információkkal (vö. PAt III. 65—77.).

- 3 *a fát, ti levelek*: a hasonlat forrásául Horváth János három klasszikust nevezett meg (Horváth 514—515.). Első helyen Athéni Timont, akinek történetét Shakespeare-ből Petőfi fordítani is akarta (vö. VP V. 179.). Egykorú magyar ford. híján az eredetiből idézünk: „That numberless upon me stuck, as leaves / Do on the oak, have with one winter's brush / Fell from their boughs, and left me open... (IV. felv. III. szfn) Petőfi példányában: The complets works of William Shakspeare [!]. Paris 1838., PIM Kt. P-an. P 102/2. 310.

Szövegváltozatok

- C ÖK2 hűtelen
- 2 PDI hírvél,
- 6 PDI örökkorú,
- 8 K új
- 10 PDI lehull!

Fordítás

Kertbeny 310., *An treulose Freunde* címen, a *Vermischte Gedichte* ciklusban, vö. PAT I. 335.

387. VIRÁGOS KERT A KÖLTŐ SZÍVE....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 21. f. r. (A kézirategyüttes leírását l. a *S. K. emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

ÖK1 371., ÖK2ab—3 II. 134—135. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Noha Ferenczi Zoltán (és más sem) nem datálta a verset Petőfi-életrajzában, a kéziratban és az ÖK-ban lefoglalt hely alapján a hagyományos keltezés: 1845. szept. 10. és 24. között. Császár Ferenc — 1845. aug. 16-i kritikájában — felújította a konzervatív kritika által kedvelt kerthasonlatot (vö. → III. 384.) Petőfi poézisének jellemzésére: „Ő termékeny költőisége virányán, figyelmetlenül tépte és tépi a legszebb, legillatosb virágokat, vegyesen a gyomfűekkel, és koszoruba fűzve átadja azokat válogatatlanul a közönségnek, a műbarátnak; nem gondolva meg, hogy a dudva árt magának a rózsának is, s hogy a gondos kertésznek ügyelni illik és kell, nem arra, hogy sok virágot, sok zöldet termésszen kertében, de arra leginkább, hogy minél válogatottabb növények diszeljenek gyommentes virágágyaiban, s ügyelni még arra is, hogy kertei ösvényei keresetlenül szabályosak és tiszták legyenek.” (IrÖr 1845. aug. 16. 4. sz. 25. — EPN 113—114.)

Petőfi is átvette *A természet vadvirága* (→ III. 105—106.) képét, a költői hírnév árának záróötletét pedig a *Hír* c., 1845. február—márciusából való költeményből (→ III. 146.), azaz a folyamatosság nemcsak a támadások stílusában, hanem az ő válaszaiban is megvan. Ezért úgy véljük, hogy a vers a bírálatra készült ugyan, de már higgadtabb lelkiállapotban. Ezért a hagyományos datálás (az általunk bevezetett két nap szűkítéssel) elfogadható: 1845. szept. 10. és 22 között. Mivel inkább a kéthetes periódus közepére tehető — így is soroltuk be.

Magyarázatok

- 12 *Szegény költő*: „»vegytiszta« chattertonizmus”-nak nevezte a költeményt Martinkó András: *Petőfi és a chattertonizmus*. Alföld 1973/1. 15. Thomas Chatterton költői művei megvoltak Petőfi könyvtárában (vö. VP V. 251.).

martirkoszoruján: krisztusi töviskoronáján (Mk 15, 17; Jn 19, 2 és 5)

Szövegváltozatok

- 4 ÖK2b—3 tövís [sh.]
- 7 K kertben [kp. n.]
- 12 K martúrkoszoruján.

388. AZ UTÓSÓ EMBER

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 7. f. v. — 8. f. v. (A kézirateggyüttes leírását l. a S. K. emlékkönyvébe c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

PDI 1846. 21. sz. Tavaszutó [máj.] 21. 403—404., *Petőfi*. aláírással.

ÖK1 354—356., ÖK2ab—3 II. 110—112. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A Pest helymegjelölés és az ÖK-ban elfoglalt hely alapján hagyományosan (FPÉ II. 213., jegyzetben) az 1845. őszi első itteni időzésre, azaz 1845. szept. 10. és 24. közé keltezték, így a legutóbbi krk. is: VP I. 324—325. A kései folyóirat-megjelenés keltette föl Martinkó András gyanúját, aki alkotáslélektani indokkal (*A jó öreg kocsmáros és Az utósó ember világát nem két hét, hanem sokkal hosszabb idő választhatja el egymástól*) későbbi versnek minősítette, ám a megjelenés adta ante quem terminus meghatározásán kívül más érvet a pontosabb datálás mellett nem tudott felvonultatni, vö. Martinkó: AKr 19. Ezért a költeményt a *Felhők* egyik közvetlen előzményének tartva, a Petőfit ért kritikai támadások áttételesebb ábrázolásának tekintve, *1845. szept. 10. és 22. közé* helyezük.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíralt Pulszky Ferenc a Petőfinél ritka dagályos versek közé sorolta, ezeket együttesen jellemezve: „... a dagály inkább a gondolatban fekszik, mint az előadásban...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 290.)

Magyarázatok

- 1—3 A hasonlat — igencsak távoli — párhuzamát Horváth János Byronnál találta meg, annak *Darkness* c. versében. Magyar fordításban, Lukács Mórictól, *Sötétség* címen: „Bőszülten nézik a halvány eget, / Egy holt világ halotti szőnyegét;...” (Társalkodó 1834. jan. 15. 17. — Horváth 536.)

- 38—41 Szigethy Gábor a Romeo és Júlia kriptajelenetének díszletét látta a költemény keretében: „... nem Shakespeare szellemét idézik; csak a pesti színház színpadán búsongó Lendvayné s a félelmesen világított, festett papírfalakat: a romantikus színjátékot.” (Szigethy Gábor: Shakespeare-t olvasó Petőfi. Bp. 1979. 113.)
- 42—43, 48—49 Az enjambement itteni merész használatát a magyar szabaders felé tett lépésként értékelte Lukácsy Sándor: Petőfimorzszak 2. Petőfi, az avantgarde költő. In: Egy hazánk van. Pécs 1996. 219. (A verstani megfigyelés közvetett érv lehet a hagyományos datálás, a *Felhők* előtti megírás mellett.)
- 44—49 A zárósorok kapcsán Horváth János Shakespeare összeropant Othellójára utalt (V. felv. 2. szín). Igaz, hogy az Othellót 1842 óta műsorán tartotta a Nemzeti Színház Vajda Péter fordításában, 1844-től a színész barát, Egressy Gábor is műsorán tartotta, 1848-ban pedig önmagára osztotta a dráma fordítását a tervezett Shakespeare-összkiadásban (VP V. 180.), ám mindezek ellenére a szövegpárhuzam („I am not valiant neither, / But every puny whipster gets my sword...”) távolinak és erőltetettnek tűnik (Horváth 536.).

Szövegváltozatok

- 2 ÖK1—3 föld [a sorvégi vesszőt a K és a PDI alapján pótoltuk]
 3 ÖK2b óriás [sh.]
 6 ÖK2b sírboltí [sh.]
 7 PDI sugára,
 8 PDI éjnek,
 9 K, PDI fősti
 10 K, PDI hallgatás —
 14 K Behúnyt
 PDI szemű [vessző n.]
 ÖK2b—3 lakóit,
 15 K behúnyvák
 17 K, PDI gyűlölségnek
 18 PDI undorítón
 20 K, PDI bordélyháznak
 21 PDI irigység
 ÖK2b—3 elbizottság;
 23 K, PDI szemek s [vessző n.]
 24 K, PDI, ÖK3 szfv,
 26 PDI bűnök
 K égett [jav. ebből: égete]
 27 ÖK2b—3 lángolással,
 29 PDI becsületorzás,
 30 K honárulás s [vessző n.]
 K, PDI szörny;
 31 K követte:

- PDI követte:
- 32 PDI lelkiismeret
- 34 PDI újabb
- 37 K Hűlve
- 38 PDI élő,
- 40 ÖK3 A tündödöm [sh.]
- 42 PDI Halál mért [vessző n.]
- 44 ÖK3 voltam.
- 48 PDI Erőtlen

389. ÉN ÉS A NAP

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 13. f. r-v. (A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlék-könyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

PDI 1846. 23. sz. Nyárelő [jún.] 4. 443.; *Petőfi*. aláírással.

ÖK1 362., ÖK2ab—3 II. 120—121. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Ferenczi óta (FPÉ II. 213—214.) a vers hagyományos datálása: 1845. szept. 10. és 24. között. Mivel az álláspont ellen és mellett újabb érvek nem hozhatók fel, az általunk használt szűkítést használva, 1845. szept. 10. és 22. közé helyezzük.

Magyarázatok

- C A nap már korábban is Petőfi több versének volt témája vagy motívuma: *A naphoz* (→ II. 17—18.), *A nap házasságlete* (→ II. 18—19.), *A nap* (→ II. 149—150.). Szerelmének jellemzésére használta a *Szerelem gyöngyeiben* is: *Sírba tették...* (→ 20.) A Szalkszentmártonban írt nyárvégi versekben erősödik a versmotívum személyessége, ami itt a címbeli mellérendeléssel válik teljessé: *A letarlott...* (→ 34.), *Élnémult a fergeteg...* (→ 36.), *Falun* (→ 43.).
- 1 *holdat*: a *Szerelem gyöngyei* változatosan használt motívuma után (*Sírba tették...*, → 20. és *Azt hívém, hogy...*, → 39.), itt Petőfi ironikusan határolja elmagát a „holdvilágszürcsölő” biedermeier magatartástól (és költészettől), vö. Zilahy 66., idézte Hatv² I. 609.!
- 10 *két szerető*: a nap mint a Föld szeretője felbukkant már a *Cipruslombok Játszik öreg földünk...* c. darabjában (→ III. 133.)
- 12 *szívemtől melegszik*: a *Képzetem* c., 1845 nyári versben (→ III. 173.) a költői képzeletől kapta vissza a nap elveszett fényét.

- 17 *egy óra naponként*: az Európa-szerte ismert hiedelem szerint a kísértetjárás ideje éjjél és éjjeli egy óra között van.
- 19 *Éjjél idején*: a kísértetek éjjeli megjelenése szerepelt már a *János vitéz* XXII. fejezetében (→ III. 84—85.) és — értelemszerűen — a *Cipruslombok* több versében: *Hová levél?*... (→ III. 116—117.), *Ha ébren meg nem látogatsz*... (→ III. 118—119.), *Tizenkettőt ütött az óra*... (→ III. 136—137.), *Hiába várlak hát*... (→ III. 137—138.)

Szövegváltozatok

- 2 K, PDI, ÖK2ab—3 megtestesült
 4 ÖK2b—3 rajt.
 12 PDI szívevtől
 16 PDI napot [vessző n.]
 17 PDI naponként;
 20 PDI nyíljon

Fordítás

Kertbeny 293., *Ich und die Sonne* címen, a *Vermischte Gedichte* ciklusban, vö. PAT I. 335.

390. A ZSIVÁNYSÁG VÉGE

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 25. f. r. (A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlék-könyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.)

Megjelenés

ÖK1 374., ÖK2ab—3 II. 138—139. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers megírásának időpontjáról semmiféle közvetlen adattal nem rendelkezünk. A kritikai igényű kiadások (HP II. 285—286., VP I. 332.) az ÖK-edíciók rendjének megfelelően helyezték el a pesti költeményt, és az 1845. őszi tartózkodások közül a szeptemberi itt-időzésre tették, bár Ferenczi nem tért ki datálására, vö. FPÉ II. 212—213. Más argumentáció vagy akár ellenérv híján ezért változatlanul 1845. szept. 10. és 22. közé keltezzük.

Magyarzatok

- 3 *A te véged*: a betyárélet tragikus vége már többször felbukkant Petőfi verseiben: *Fürdik a holdvilág az ég tengerében*... (→ II. 22—23.), *Hejh*

Büngözsdi Bandi... (→ II. 50—51.), *Líliom Peti* (→ III. 11.), azonban itt válik először főmotívummá, egybekapcsolva az önzánerezés lezárását a *Felhők* kialakuló hangulatával.

- 4 Száraz fának: a bitónak
11 a sátán házának: a pokolnak } (eufémizmusok)

Szövegváltozatok

- 2 ÖK2ab—3 mulatság:
5 K kiműlj,
magad:
6 ÖK2b Kitekerf [sh.]
7 K szégyenedet:

Fordítás

Kertbeny 20., *Hejh! Du Räuberschaft...* címen, a *Lieder* ciklusban, vö. PAt I. 329.

391. FELHŐ ÉS CSILLAG

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 12. f. r. (A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlék-könyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

PDI 1846. 17. sz. Tavaszhó [ápr.] 23. 324., együtt a *Búm és örömem* közlésével; ez utóbbi alatt *Petőfi.* aláírással.

ÖK1 361., ÖK2ab—3 II. 119. Az 1845. évi versek között, „(Cinkota.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A költő megnevezte Cinkotán lakott Hruz János (1762—1827), Petőfi anyai nagyapja, vö. a *II. úti levéllel* (1847. máj. 13.): *Mindjárt a Rákos mellett esik Cinkota, hol a híres kántor s egyik nagyapám szendereg az úrban. Egyiket sem ismertem ugyan, hanem azért béke hamvaikra.* (VP V. 46.) Második házasságából, 1814-ben született Zsuzsanna leánya, a költő nagynénje ekkor is itt élt, 1834 óta mint Javornyik Sámuelné. Jakus Lajossal Blatniczky Jenő ev. lelkész még 1948-ban is élő hagyományként közölte, hogy Petőfi rövid látogatást tett nagynénjénél, és itt írta a verset (Jakus Lajos: *Petőfi családja*. In: *StudComP* 19. 135. és 150.). A családi kapcsolat mindenesetre élő lehetett, hiszen egy évvel később, 1846 őszén a Dömsödön csödbe jutott Petőfi szülők rövid ideig Cinkotán laktak (Mezősi: KP 294—295.).

A költeményt hagyományosan 1845. szept. 10. és 24. közöttinek datálták (FPÉ II. 212—213., VP I. 322.). Mivel Petőfi ekkor két kötet, a V2 és a *Szerelem gyöngyei* kéziratát hozta magával, Pesten az első napokban feltehetően ezek kiadását intézte, szept. 23/24-én pedig a Turócba induló Vahot Imrét kísérte el Vachott Sándorral a Pomáz—Esztergom útvonalon, vö. Vahot Imre Utí emlényeivel (PDI 1845. okt. 9. — EPN 143., idézte Hatv² I. 789.)! Cinkota a Pest—Gödöllő út mellett fekszik; a futó családi vizit összefügghetett egy, Mednyánszky Bertához tett, az írásbeli leánykérést megelőző kirándulással is, amint azt már Ferenczi felvetette: FPÉ II. 213. (jegyzetben).

A fenti időkorlátozást érvényesítve, a vers megírását 1845. szept. 12. és 22. közé tesszük.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a „kitünőbb költemények” között említette, amelyekben „az ifjonti felfogás, a valóságos és nem csinált érzélem szerencsés kijelentése s a forma tisztasága egyaránt dicséretes...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 292.)

Ferenczi versünket is a *Felhők* szomszédságában keletkezett művek közé sorolta, amelyek a magyar irodalomban a byroni világgérfület új lírai hullámát indították el, 7 szerző 7 versét hozva fel 1846-ból példának (FPÉ II. 252., jegyzetben).

Magyarázatok

- 1 *isten a férfit*: 1Móz 2,7.
- 4 *felhő s égiháború*: a természeti népek mítoszai szerint a vihar a haragvó isten(ek) megnyilvánulása.
- 5 *isten a hölgyet*: 1Móz 2,22.
- 8 *sok szép csillagot*: „A csillagmythosok nyomai” c. fejezetében Berze Nagy János 1925-ben részletesen foglalkozott a csillag-motívummal Petőfi költészetében, ám ezt a verset nem említette, így a második versszak metaforája eredeti költői ötletnek tekinthető. Vlsz. ilyen értelemben nevezte „mythosz-lelemény”-nek a költeményt Horváth János (Horváth 165.).

Szövegváltozatok

- 2 K ború [kp. n.]
PDI ború;
- 3 K csak hogy
ÖK2b csakkögy [sh.]
- 5 PDI S mikor
- 6 PDI sírva
- 7 PDI örömkönyeknek
- 8 K, PDI, ÖK3 Csepjeit,
ÖK2b Csepjeit, [sh.]

392. HÁROM SZÍV TÖRTÉNETE

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 2. f. r. — 4. f. v. (A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 38. sz. Télelő [dec.] 18. 1273—1275., PETŐFI. aláírással.

ÖK1 350—352., ÖK2ab—3 II. 104—108. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A verses rege megírásának ante quem-terminusa a folyóiratmegjelenés. Későbbi szövegkiadásai (HP II. 260—263. és VP I. 325—327.) Ferenczi Zoltánt követik, aki az ÖK-elhelyezés alapján a megírást az első, 1845. őszi pesti tartózkodás idejére, 1845. szept. 10. és 24. közé tette. Ellenérv vagy más megfontolás azóta nem merülvén fel, e datálást fogadjuk el, az alkalmazott szűkítéssel: 1845. szept. 10. és 22. között.

Fogadtatás

Az Élk Vas Andor [= Hazucha Ferenc] szerk. szemlélő rovata, a Hirlapi Őr a PDI szóban forgó számáról írva rögzítette a megjelenést: „*Petőfi-nek, 'Három szív története'* című jeles versezetével kezdődik.” (Élk 1845. II. 26. dec. 27. 829. — EPN 163.)

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a művet a Petőfinél egyébként ritka dagályosak közé sorolta, s ezeket — további négyet — együttesen jellemezte: „... ezekben a dagály inkább a gondolatban fekszik, mint az előadásban...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 290.)

Magyarzatok

- C *Három szív*: a téma gyakori a romantikában, közelebbi párhuzamát Horváth János Heinénél találta meg (Lyrisches Intermezzo, 39): „Ein Jüngling liebt ein Mädchen, / Die hat einen anderen erwählt; / Der andre liebt eine andre / Und hat sich mit dieses vermählt.” (Horváth 551.) Említhetjük Byron hatását is az alaphelyzetben: Az álom II. fejezetében a hölgy egy lovagra vár, miközben mellette egy ifjú epekedik érte. Magyarul is megvolt: Petrichevich Horváth Lázár munkái III. Buda-Pest 1842. 64—67.

6 *szinte*: szintén

- 22 *tompa búja*: az eltompoló fájdalom ábrázolása a *János vitéz* 1005—1026. sorában (→ III. 75—76.), majd a folyamat a *Cipruslombokban* is, saját érzelmi változásain végigkísérhető; összefoglalása a *Messze*

vándoroltam... c. versben (→ III. 164—165.). E motívum alapján tekintette Ferenczi Zoltán a regét a Mednyánszky Berta-szerelem verses epikai lezárásának: Petőfi jelszava. KisfTÉ Újf. XXXVIII. k. 1903—1904. Bp. 1904. 69.

- 44—45 *elégge gazdag, / De pórszülőknek egyszerű magzatja:* az 54. sorban is megismételt társadalmi mellékmotívum élénken foglalkoztatta a fiatal írókat. Obernyik Károly 1844-ben írt Főúr és pór c., akadémiai pályadíjat nyert darabjában ezt választotta drámai tárgyul.
- 76 *Az éjszakának sirnyító felében: éjjél és egy óra,* illetve a hajnali kakaszó között. A nemzetközi folklórban közismert és a romantikus népkönyvekben is gyakorta közölt szellemjárás motívumát Petőfi is gyakran használta. Korábban a *János vitéz* 1281—1296. sorában (→ III. 84—85.), majd a *Cipruslombok* XXX., XXXI. és XXXIII. darabjában (*Midőn nagyon bánt...*, → III. 134.; *Tizenkettőt ütött az óra...*, → III. 136—137.; *Hiába várlak hát...*, → III. 137—138.). Felbukkan *A hóhér kötele* c., versünkkel közel egyidős regényében is: VP IV. 39—40.
- 85 *rab-e még hazája:* a zárósort a szabadság—szerelem értékrendjének kialakítása felé tett fontos lépésnek tekintette Ferenczi Zoltán: i. m. 69. (A C jegyzetében említett Heine-versből ez a motívum hiányzik.)

Szövegváltozatok

- C PDI szív
 2 ÖK2b—3 rajt'
 3 ÖK2b—3 lett;
 10 PDI megmaradt,
 13 K, PDI világba.
 ÖK3 világba [kp. n.]
 17 PDI csepig
 20 K, PDI megtarta,
 22 ÖK3 mellett [sh.]
 24 ÖK2a a' [az elszigetelt aposztróf sh.-nak tekinthető]
 27 K halála <jav. ebből: halál,>
 29 PDI virága:
 30 K kívánsága.
 31 K csendes,
 PDI csendes
 32 ÖK2ab—3 tére.
 33 PDI lányka
 35 PDI lányka
 ÖK3 szépségét [sh.]
 36 ÖK3 honnak;
 37 ÖK3 e lányka
 PDI lányka
 38 ÖK2b Tekintetének [sh.]
 41 K láljomot
 K, PDI festének
 45 PDI, ÖK3 egyszerű

- 47 PDI *fiu*,
 48 PDI *nyomorú*
 51 PDI *lyánka*
 53 ÖK3 *szereltem* [sh.]
 54 K *szülők*
 57 K *boldog* [vessző n.]
 ÖK2b *beéri*. [sh.]
 63 ÖK2b—3 *ölébe*:
 65 ÖK2b *pajza* [sh.]
 PDI *ellen*, —
 66 PDI *lyánka*
 ÖK3 *szíve* [kp. n.]
 68 ÖK3 *szív*
 PDI *birtokában*;
 70 PDI *lyánka*
 71 K *föl*
 73 K *Tűntén*
 ÖK3 *gyöngyörűségének* [sh.]
 76 K, PDI *sírnýtó*
 77 ÖK2b *Főlkél* [sh.]
 K *szolga és* [kp. n.]
 78 K *leánykát*.
 PDI *leánykát...*
 83 ÖK2b—3 *színte* [sh.]
 84 K *lovag* <g>

Fordítás

Kertbeny 334—336., *Die Geschichte dreier Herzen* címen, a *Vermischte Gedichte* ciklusban, vö. PAt I. 336.

393. ISMERJETEK MEG!

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 11. f. r-v. (A kézirategyüttes leírását l. a *S. K. emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 32. sz. *Őszutó* [nov.] 6. 1045—1046., együtt *A hűtelen barátokhoz* közlésével, közös aláírás az utóbbi után: PETŐFI.

ÖK1 360., ÖK2ab—3 II. 118—119. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A PDI 1845. szept. 18-án (25. sz. 797.) közölte „Csalánfy” levelét a szerkesztőnek, Vahot Imrének, és abban Lamartine-t idézte franciául és — a szerkesztő jegyzetében és alkalmasint fordításában is — magyarul:

Toujours joyeux, toujours content...
Je fais braver la misère
Pour la faire plus légère
Je la support en chantant...

Souvent la vie est importune...
J'ai mon fardeau... chacun a le sien...
La gaîté est ma fortune...
La liberté voilà mon bien...

Lapalji jegyzetben, magyarul:

Mindig vidám és elégedett,
Dacolok én a szegénységgel,
S hogy le ne sujtsjon engemet
Könnyebbitek rajt énekléssel.

Az élet olly gyakorta nyom,
Teher van rajtam... mint van másón...
A jó kedv az én vagyonom,
És a szabadság boldogságom.

(EPN 137.)

A rátapadó duhaj-vidám, önzánerezett arcképtől szabadulni igyekvő költő (vö. Az önarckép új vonásai c. fejezettel, Horváth 149—152.) ezt a jóindulatú, verseit egyébként pedig dicsérő megjegyzést, tanácsot is támadásnak vette, így a verset a cikkre adott gyors válasznak tekintjük, megírását 1845. szept. 18. és 22. közé tesszük.

Magyarázatok

- 7—8 A hasonlat párhuzamát Horváth János Byronnál két helyen találta meg: „In vain my lyre would lightly breathe! / The smile that Sorrow fain would wear / But mocks the woe that lurks beneath, / Like roses o'er a sepulchre.” (Stanzas. On struggle more, and I am free, 1812, 17—20. sor) Szintén ide vonatkoztatható az *If Sometimes in the Haunts of Men* kezdősorú, szintén 1812-es verse, vö. Horváth 556. Petőfi fennmaradt példányában: *The works of Lord Byron*. Francfort 1837. OSZK Kt. Fond VII/228/14. 578. és 579—580. (A példány leírása: Kalla—Ratzky 118.)
- 13 Horváth János Heine-párhuzamot idézett: „Nun ist die Zeit, dass ich mit Verstand / Mich aller Thorheit entled'ge, / Ich hab' so lang als Komödiant mit dir gespielt die Komödie.” (*Die Heimkehr*, 46. — Horváth 556.)
- 14 *víg pofákat vág*: a romantikában igen népszerű bajazzo-témát Petőfi is feldolgozta már, az *Ibolyák* füzetében fennmaradt, *A bajazzo* c. rövid elbeszélésében (1843)

Szövegváltozatok

- C ÖK3 meg...
- 2 PDI képem;
- 3 PDI megúntam
- 4 K, PDI innepélyesen
- 6 PDI gondoljátok:
- 8 PDI síron!
- 9 PDI, ÖK2b—3 Kívül
- 10 PDI belül
van.
- 13 ÖK2b többé [sh.]
ÖK2b—3 komédiás;
- 14 ÖK2b Kf [sh.]
PDI vig
- 16 PDI égnék. —
ÖK2b—3 égnék!
- 17 K, PDI határozat!
- 18 PDI Múljkék
PDI támadt;
- 19 ÖK2b bar [sh.]
ÖK2b—3 szfvem:
PDI, ÖK2b—3 vig

Fordítás

Kertbeny 253., *Erkennt mich!* címen, a *Vermischte Gedichte* ciklusban, vö. PAát I. 334.

394. BÚM ÉS ÖRÖMEM

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 14. f. r-v. (A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

PDI 1846. I. 17. sz. Tavasz hó [ápr.] 23. 324., együtt a *Felhő és csillag* közlésével; versünk alatt *Petőfi*. aláírással.

ÖK1 363., ÖK2ab—3 II. 122—123. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A Pestre lokalizált verset a K-ban elfoglalt helye, valamint az ÖK-kiadások rendje szerint hagyományosan az első, 1845 őszi pesti tartózkodás idejére kelteztek, azaz szept. 10. és 24. közé (FPÉ II. 213., jegyzetben). Tartalmi kritériumok

alapján úgy véljük, hogy a költemény szintén arra a „Csalánfy”-levélre készült, amely a PDI-ban szept. 18-án jelent meg (vö. EPN 136—317.), és amelyre az elsődleges, indulatosabb válasz az *Ismerjetelek meg!* volt (vö. annak jegyzeteivel, → 341.). Leszámítva a szept. 23/24-re tett pomáz—esztergomi kirándulást, ezért ezt a higgadtabb versválaszt 1845. szept. 18. és 22. közé datálhatjuk, és az *Ismerjetelek meg!* után helyezzük el.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a „kitünőbb költemények” közé sorolta a verset, melyekben „az ifjonti felfogás, a valóságos és nem csinált érzellem szerencsés kijelentése s a forma tisztasága egyaránt dicséretes, a 'Búm és örömem' című dalnak (...) második fele mind a könnyűség, melylyel szerző nehéz formákban szabadon mozog, mind a gondolat gyöngédsége tekintetében remek.” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 292.)

Magyarázat

24 *leszakítsa e rózsát*: az első szerelmi együttlétnek az európai kultúrkörben és folklórban általános jelképe.

Szövegváltozatok

- 1 PDI bú [kp. n.]
- 3 K, PDI Oh,
- 5 PDI szívem
- 7 ÖK1—3 Fogaikkal, [a K és a PDI alapján a sorközi vesszőt pótoltuk]
- 9 PDI rágják,
- 10 PDI szíjják
- 11 K barálynak [th.]
- 13 ÖK2b—3 sincs;
- 14 K, PDI örömem;
- 15 PDI Oh,
- 16 K, PDI kert,
- 17 PDI kertbe',
ÖK3 szívem,
- 23 ÖK2b Es [sh.]
- 24 PDI a rózsát,
- 27 K röpjül!
PDI repül.

395. EGY FIATAL IRÓHOZ

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 15. f. r-v. (A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlék-könyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

ÖK1 364—365., ÖK2ab—3 II. 123—125. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Az Élk 1845. szept. 20-i és 27-i száma közölte Jókai Mór A Nepean-sziget c. novelláját. (Kritikai kiadása: JKK Elbeszélések 1. S. a. r. Oltványi Ambrus. Bp. 1971. 13—30. főszoveg, 535—548. jegyzetek.) A nyarat Jókai a szülői házban, Komáromban töltötte, s vlsz. ekkor írta az elbeszélést is. Éppúgy szeptemberben jött vissza Pestre, mint a Szalkszentmártonból érkező Petőfi. Barátságuk alapján okkal-joggal feltételezhető, hogy a költő a teljes kéziratot ismerte (a vers ti. a szept. 27-én közölt második részre is utal, l. a 27—28. sorhoz fűzött magyarázatot!), még közlés előtt. Ismerve Petőfi gyors reagálóképességét az őt közvetlenebbül érintő eseményekre, a szept. 20. utáni azonnali megírás valószínűsíthető (vö. FPÉ II. 212.). Ha viszont — Ferenczitől eltérően — a Vahotot elkísérő kirándulást 1845. szept. 23/24-re datáljuk, akkor a megírás 1845. szept. 20. és 22. közé tehető.

Arra viszont semmiféle adatunk nincsen, hogy Petőfi miért nem közölte folyóiratban, és miért döntött úgy, hogy új verset ír, most már néven nevezve, Jókaihoz, l. a *Jókay Mór*hoz c. verset és jegyzeteit, → 83—84. és 388—391./

Magyarázatok

C Jókai Mór

- 1 *ifju*: Jókai 1825. febr. 18-án született, tehát Petőfinél két évvel volt fiatalabb (István öccsével csaknem egyidős), azonban az élettapasztalatokban sokkal gazdagabb költő az idősebb pályatárs szeretetével egyengette Jókai pályakezdését.
- 2 *barátom*: ismeretségük Páparól, elmélyült barátságuk Kecskemétről datálódott.
- 3 *Egykor én*: a hagyomány szerint A borozó megjelenését (1842. máj. 22.) követően Petőfi így szól a Pápán már novellákat író Jókaihoz: *Most már te se nyugodjál addig, míg tőled is meg nem jelenik valami.* (Zilahy 32., idézte Hatv² I. 380.) Degré Alajos úgy emlékezett, hogy Petőfi neki már 1843. évi, pozsonyi megismerkedésük alkalmával említette Jókai tehetségét (Degré I. 106.). 1845 márciusában Jókai Pestre érkezett, hogy (1846 decemberéig) joggyakorlatát végezze Molnár József és Wrhovszky Sándor ügyvédi irodájában. Petőfi vezette be őt a fiatal írók körébe, és Vahot Imréhez is ő vitte el, aki márc. 6-án le is közölte Jókai első regényének mutatványát, Az ingovány oázát. (Erre l. — téves dátummal, de jó lefrással — Török Zsigmond emlékezését: Apró fényképek, Szabadka 1882. 75—76., idézte Hatv² I. 675—676., továbbá Degré I. 122. és Vahot: Eml II. 81—82.) Petőfi ekkor — Mikszáth szóhasználatával élve — „agyba-főbe dicsérte a regényt” (Jókai Mór élete és kora. Bp. 1907. I. 113., idézte Hatv² I. 676.).

- 15—16 A népszokásra (a természeti csapást, így vihart is jelző harangozásra) l. Magyar Néprajzi Lexikon. Bp. 1979. II. 468.
- 24 *Figyelemre méltatám*: Petőfi 1845 őszéig valóban reagált minden kritikára. Csak verseinél maradvák: *A természet vadvirága* (→ III. 105—106.), *Apám mestersége s az enyém* (→ III. 111—112.), *Rosz verseimről* (→ III. 105—106.), *A Honderühöz* (→ III. 170—171.), *Gyalázatos világ* (→ III. 172.), *Képzetem* (→ III. 173—174.); kötetünkben pedig l. a *Császár Ferenc ő nagyságához c.* verset! (→ 46—48.) A kritikához fűződő viszonyát jól jellemezte Tüllmann Ignác Novelly Józsefhez intézett, 1845. márc. 4-i levelében: „... ritkán foghatsz oly megjegyzést tenni, melyet elfogadjon. Azért a kritikának — legalább szóval soha sem fog fejet hajtani s minden kedvezőtlen bírálóra rádörgi: Schlagt todt den Hund, er ist ein Recensent. [Úsd agyon a kutya kritikust!] Azonban nem kell hinni, hogy a bírálatoknak nincs rá befolyása, mert — bár maga sem veszi észre —, újabb munkáiban több gondot fordít a külsőre.” (PAI II. 13.)
- 27—28 *rokonszellemű / Pályatárs*: Petőfi arra céloz, hogy A Nepean-sziget hőse politikai száműzött, sőt a novella zárósoraiban a magát népéért feláldozó apostol motívuma jelenik meg: „Az volt Géza minden viszontagságainak alapja, hogy honát jobban szerette, mint magát, jobban, mint a nejét, s hogy az ily szeretetért mi szokott lenni a fizetés? Beszélnek róla a krónikák.” (JKK Elbeszélések 1. 1842—1848. Kiad. Oltványi Ambrus, Bp. 1971. 23. és 30.)
- 29 *Fölléptél*: Jókai első novelláját (Isten ítélete) az a Tavasz c. zsebkönyv közölte (Pápa 1842. 145—154.), amelyben Petőfinek szintén jelentek meg versei (EPN 41—42.), sőt a zsebkönyvnek sajtója is volt a pozsonyi Hirnök 1845. jan. 31-i számában (vö. JKK Elbeszélések 1. 512. és 520—521.). A PDI 1844-ben három versét, 1845-ben három prózai írását közölte, az igazi pályakezdsnek azonban kétségkívül A Nepean-sziget számított. Kiadója, Frankenburg Adolf szerkesztő említi, hogy sokan a novellát — éppen sikerültsége miatt — fordításnak, a Jókay nevet pedig írói álnévnek tartották; Pompéry János például Pozsonyból érdeklődött a szerző iránt (Frankenburg: Eml. II. 174.). Petőfi itt tehát az irodalmi közvéleményhez igazodott.

Szövegváltozatok

- 1 ÖK2ab—3 Űdvezellek
 7 ÖK2b—3 kicsiny
 23 ÖK2ab—3 Én a
 31 K küzdjünk!
 ÖK2b küzdjűnk [sh.]
 32 K halálunk.

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 21. f. v. (A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlék-könyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Km PIM Kt. V 4515. A 93 folió terjedelmű kéziratos füzet 136 verset tartalmaz, köztük Csokonai, a két Kisfaludy, Kölcsey, Vörösmarty, Garay és Eötvös költeményeit. Petőfitől (a kézirat sorrendjében) a *Hortobágyi kocsmárosné...*, *A szerelem, a szerelem...*, *A virágnak megtiltani nem lehet...* olvasható, mindegyik „Nép dal” címen, továbbá a *Szeget szeggel* és a *Deákpályám* eredeti címével (az utóbbinál kivételesen feltüntetve a költő neve is), sőt az abc-rendes versmutatóban a *Cipruslombok* V. darabjára is esik utalás (*Jaj, de bús ez a harangszó!*), ám ez nem szerepel a gyűjteményben: „Nincs meg ebbe.” (92. f. v.) Az *Alku* az 1. f. v-n található, más írással, mint a füzet törzsanyaga, „Nep Dal” (!) címen. A vers nyolc során már a kezdődő folklorizálódás szövegváltozatai láthatók, bár a lejegyzés kottát nem tartalmaz vagy arra nem utal. Mivel a kéziraton három, possesszorinak tűnő névbejegyzés van: Török Sándor, Dávid ?, Ludovicus Becsek, és az utóbbi mellett 1848-as dátum áll, Petőfinek pedig 1845 utáni verse nincs a gyűjteményben (a többi költőé is korábbi), a lejegyzés 1845 és 1848 közé tehető, tehát egykorú. A jelen krk. 1—2. kötete nem tudott erről a Km-ről.)

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 39. sz. Télelő [dec.] 25. 1319., együtt *A költő s a szőlővessző* közlésével; PETŐFI. aláírással.

ÖK1 372., ÖK2ab—3 II. 135. Az 1845. évi versek között, „(Szalkszentmárton.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers datálását Ferenczi Zoltán végezte el, aki szerint Petőfi 1845. szept. 24-én indult el (Szalkszentmárton érintésével) a borjádi szüretre, a költeményt tehát *szept. 25-én vagy 26-án* írta (FPÉ II. 213—217.). A hagyományossá vált keletkeztörténeten (vö. VP I. 334.) nincs semmi okunk változtatni, legfeljebb azt a megjegyzést tehetjük, hogy az *Alku* és az ugyanezen az úton leírt *A szeretőm nyalka gyerek...* népdalformája (az *Alku* trochaikus lejtésű, de magyarosan is ütemezhető, vö. J. Soltész Katalin: Petőfi versformakincse, MNyr 1973. 8.) pontosan megfelel annak az alkotáslélektani megfigyelésnek, hogy a költő úton és/vagy új élményekre várva visszatér az egyébként már csak ritkán művelt népdalhoz. (Ezt először 1845 májusában, a felvidéki úton figyelhettük meg, → III. 158—159.)

Fogadtatás

1846. november végén jelent meg az Erdélyi János szerkesztette és kiadta *Népdalok és mondák* 2. kötete (Pest, 1847. [!]). Ennek 423. sz. szövege, a 226—

227. lapon a *Juhász legény, szegény juhász legény...* kétstrófás, folklorizálódott változata, Petőfi nevének említése nélkül. (Vö. PÁt I. 112.)

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc szintén utalt Petőfi népdalainak folklorizálódására: „Ezek már most is élnek a nép szájában, a mi a költő népszerűségét jobban alapítja meg, mint a fővárosi critica bármely hizelgő bókja. (...) Legjobb közülök nézetünk szerint, az Alku...” (MSzépírSz 1847. I. 18. sz. máj. 2. 277. — EPN 277—278.)

A Népdalok és mondák Nyárádi nevű recenzense, szintén Petőfi nevének említése nélkül, kritikája keretében újranyomtatva az ottani változatot (ErdHiradó 1847. 246. sz. máj. 9. 298. — EPN 292—293.).

Szövegváltozatok

- 1 ÖK2b—3 júhász [sh.]
- 2 ÖK2b Tole [sh.]
- ÖK2b—3 erszény:
- 4 K, PDI rádásul
- ÖK3 szeretődöt [kp. n.]
- 5 ÖK3 foglaló.
- 6 K, PDI száz-ennyi
- 7 K, PDI idadnák
- K, PDI rádásnak:
- 8 K, PDI másnak.”

Fordítás

Kertbeny 51., *Juhászbursche...* címen, a *Lieder* ciklusban, vö. PÁt I. 330.

Megzenésítés

Az *Alku* lett — kezdősorával mint címmel — Petőfi egyik legtöbbet énekelt verse, népdalként (főleg a palóc és barkó vidéken) napjainkig él (vö. Tari 29.); a dalszerzők közül is többen megzenésítették (vö. Isoz 48—49.). Első zenére alkalmazója Erdélyi János volt, szinte rögtön a megjelenés után: „Petőfi 'Juhász legény'-ére én fogtam rá azt a dallamot, melyen egész haza ismeri, még ezelőtt öt évvel.” (Naplójegyzetek 1850-ből. Erdélyi János hagyatékából, FL 1871. júl. 6.) Az általa egyébként kárhóztatott „ráfogó modor”-t Erdélyi olykor mégis használta, mert „nótáinkra igen gyakran silány versek énekeltetnek...” (Népdalköltészetünkéről. In: Erdélyi János: Nyelvészeti és népköltészeti, népzenei írások. S. a. r. T. Erdélyi Ilona, Bp. 1991. Fontes 13. 147. Az írás eredetileg a Népdalok és mondák kísérőtanulmánya volt: Pest 1847. II. 370—478.) A felhasznált dallam régi, már a XVIII. század végi melodiáriumokban szerepelt, vö. Kerényi György: Népies dalok, Bp. 1961. 37. tétel, 212. Hasonló következtetésre jutott Lukácsy Sándor is: Erdélyi János és a népzene (1961). In: A hazudni büszke író, Bp. 1995. 213. Gyors terjedésére jellemző, hogy Erdélyi maga is megkapta már a következő évben, népdalként beküldve és le is közölte gyűjteményében, ám a költő-azonosítást listában (ismeretlen okból) nem szerepeltette: Népdalok és mondák II. Pest 1847. 423. sz. dal, 226—227., „Juhász legény, szegény juhász

legény..." kezdősorral, eredeti cím nélkül. A beküldő Kiss Dénes pápai diák volt, vö. Paksa Katalin: Magyar népzene-kutatás a 19. században, Bp. Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézet 1988. (Műhelytanulmányok a magyar zenetörténehez 9.) 24.

Talán még a költő életében készült Egressy Béni zenésítése, hiszen Szigeti József Szép juhász c. népszínművének ősbemutatóján (Nemzeti Színház, 1850. máj. 11.) már betétdalként szerepelt. Közel egykorú, kéziratoss kottalejegyzése: „A 37 Népdal” címen műdalok és népszínműbetétek gyűjteménye, OSZK Z, Ms. Mus. 1659. 35. tétel. (Ceruzás bejegyzés azonosítja a komponistát: „Egressy”, a költőt azonban nem nevezi meg.)

Amíg ezek az adatok a Petőfi elsődleges kultuszát formáló értelmiségi közege utalnak, párhuzamosan folyt a szöveg folklorizálódása. Kibővülve olykor előzménystrófiával (ilyen példát mutatott be kottával: Tari 29.) vagy tanulságot hordozó záróversszakkal, amilyet Vikár Béla jegyzett le először 1899-ben (vö. Tolnai Vilmos: Széljegyzetek Petőfi verseihez, It 1913. 373—374.) Ugyanilyen „gazdag versszak-megtoldással” énekeltek/éneklik az *Alku* keletkezésének helyén, Szalkszentmártonban is, vö. Majsai Károly: Petőfi Sándor és szülei a szalkszentmártoni nagyvendégfogadóban 1845—1846. Szalkszentmárton 1996. 84.

A széles körű folklorizálódás, amelynek során a vers más Petőfi-szövegekkel is kontaminálódott, adott alkalmat Biernaczký Szilárdnak arra, hogy módszertani modelljének egyik legszemléletesebb példáját éppen ebben a versben találja meg: Petőfi „dalai” a nép között (Vázlat a folklorizálódási folyamat kutatásához). FK 1973. 356., 359., 372—373., 382—385., 390.) A vershez kötődő „dalcsaládra” l. Katona Imre: „Alku” típusú népdalaink. Ethn 1965. 557—571.

397. A SZERETŐM NYALKA GYEREK....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 10. f. r-v. (A kéziratgyűjtes leírását l. a S. K. *emlék-könyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

PDI 1846. 6. sz. Télutó [febr.] 5. 104.; PETŐFI. aláírással.

ÖK1 358—359., ÖK2ab—3 II. 116—117. Az 1845. évi versek között, „(Duna-Földvár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Ferenczi Zoltán óta tartja úgy a Petőfi-irodalom, hogy a Dunaföldvárról jegyzett verset a költő a borjádi szüretre utaztában, 1845. szept. 25-én vagy 26-án írta (FPÉ II. 213—217., VP I. 334—335.).

Magyarázatok

9 Öregbíró: a falu első embere, rendszerint a település legtekintélyesebb,

- gyakran egyben legmódosabb embere (vö. CzF IV. 1197. h. és PSzót III. 244.)
- 10 *kukucsálsz*: tájszó, bizalmas jelentésárnyalattal: leskelődsz, vö. PSzót II. 805.
- 15 *terhelődöt*: a nyeret a ló derekához szorító szíj vagy heveder (vö. CzF VI. 244. h. és PSzót IV. 314.)

Szövegváltozatok

- C PDI gyerek.
 4 PDI Gyönyörűség
 13 ÖK2b—3 kincsem [vessző n.]
 ÖK2b—3 nyeregből;
 14 PDI kengyelből [kp. n.]
 16 ÖK2b szeretődöt [kp. n., sh.]
 18 ÖK2b—3 mellett,
 19 K kincsesládám,
 22 ÖK2b összejön [sh.]
 24 ÖK3 mirál.
 25 PDI Jaj, de
 26 K nyerft.
 28 K Az ég bűnünkül
 PDI bűnünkül
 33 PDI hozzád!

Fordítás

Kertbeny 56—57., *Mein Liebster ist ein schmucker Bub...* címen, a *Lieder* ciklusban, vö. PAI I. 330.

398. HEGYEN ŰLÖK....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 26. f. r-v. (A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlék-könyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 27. sz. Őszhó [október] 2. 847., PETŐFI. aláírással.
 ÖK1 375—376., ÖK2ab—3 II. 140—141. Az 1845. évi versek között; az ÖK1-ben „(Borjád.)”, az ÖK2ab—3-ban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A versnek mind keletkezési helye, mind — ezzel összefüggésben — pontosabb keletkezési ideje kérdéses.

Beszédes Kálmán (Borjád. Petőfinek kedvenc tanyája. Magyarország és a Nagyvilág, 1873. 52. sz. dec. 29.) nem sorolta fel a borjádi versek között, ám ez még megmagyarázható azzal, hogy az ÖK2ab—3 volt kezénél. Sántha Károly (Sár-Szent-Lőrinc és Borjád. VU 1884. 33. sz. aug. 17.) viszont határozottan a borjádi szőlőhegyhez kötötte. Felemás megoldást választott Havas. Pestre helyezte a megírást, bár „tartalmi okoknál fogva majdnem bizonyos, hogy Petőfi ezt a költeményt is Borjádon írta.” Hivatkozási alapja Sántha volt (HP II. 537.). Baróti Lajos Sass István hozzá intézett, 1883. dec. 19-i levelére hivatkozva Borjád mellett voksolt (BarHP 691.). Ferenczi Havas kétarcú megoldását ismételte meg (FPÉ II. 214., jegyzetben). A vita 1907-ben folytatódott. A PH 1907. ápr. 21-i számában, a Ki tud róla?-rovatban Pesthy Gyula közölte, hogy Borjádon, Sasséknál, illetve nagyapja, Pesthy János házánál [Uzdon, vö. *A négy ökrös szekér* jegyzeteivel! → 257—258.] a költő számos verset írt, majd leszögezte: „Borjádon született a 'Hegyen ülök, onnét [!] nézek le róla' kezdetű vers is. Petőfi az ismerősökkel többször kirándult az ugynevezett Püpos hegyre, amelyről beláthatni a Sió gyönyörű völgyét. Ott biztatták a költőt, hogy örökítse meg az egyik kirándulást. Petőfi azonnal megírta a költeményt, fel is olvasta a társaságnak.” (Az újság 1907. jún. 2-án, ugyanabban a rovatban még egyszer visszatért a közleményre, de csak a köztöltő nevét helyesbítették, Pesthy Gyuláról Károlyra.) Noha ilyen értelemben szinte közmegegyezés jött létre a vers borjádi keletkezését illetően, a legutóbbi krk. visszatért Havashoz, és Pestre helyezte (VP I. 346.).

A megírás helyének kérdése szorosan összefügg a megírás lehetséges időpontjával. Sántha a szüreti időt idézte fel (a vers valóban telve van őszi motívumokkal), így a borjádi szüret Ferenczi kikövetkeztette ideje (szept. 26—okt. 7.) jöhet szóba. Ezt azonban megkérdőjelezi az igen korai, okt. 2-i megjelenés (FPÉ II. 214., jegyzetben). A legutóbbi krk. az ellentmondást ad absurdum vitte: „Pest, 1845. okt. 16—nov. 25.” A feloldhatatlannak látszó dilemmát orvosolando, Martinkó András úgy vélte, hogy a Pest-lokalizálás helyes ugyan, ám a 2. sor gólya-hasonlatából és a 10. sorból (*Közelget az időjárás ősz felé...*) arra következtetett, hogy a vers a költő előző pesti, szeptemberi tartózkodása idején, pontosabban szeptember első harmadában született (Martinkó: AKr 30—31.).

A kétségkívül bonyolult keletkezéstörténet egyértelmű tisztázásához nem került elő azóta sem közvetlen vagy új forrás. Az eddigiek logikus rendjét a következőkben próbáljuk megállapítani:

— mivel az ÖK1 és az ÖK2ab—3 között átszedés és áttördelés történt, nem zárható ki a sh. lehetősége, hiszen előtte borjádi (*A költő és a szőlővessző*), utána pedig pesti vers (az *Örök ölelkezés*) következett. Ez az „elhasonulás” nem dönti el ugyan a kérdést, ám a keletkezési hely megváltozására más, ésszerű magyarázatot nem találtunk. Martinkó többször ismételtetett tétele, miszerint Petőfi több versét csak utólag írta le, nem igazolható.

— Az emlékezők egyértelműen Borjádra helyezik a verset, ez (képanyagát tekintve is) elfogadható.

— Az októberi megjelenés problémájára az alábbi hipotézist állítjuk fel: a kéziratnak — a nyomdai átfutást tekintve — legkésőbb szept. 29-én Pesten kellett lennie. Ez kétféle módon volt lehetséges. Úgy, ahogyan Szabó G. Zoltán jegyzete szerint *A Honderűhöz* is eljutott Pestre 1845 nyarán, a hétfőnként (ezúttal éppen 29-én) korán reggel érkező észéki postajáratral, amelyet legközelebb Pakson tudott elérni (→ III. 530.). Vagy: az orvosegyetemi tanév kezdésére érke-

ző Sass István hozta fel magával. (Vö. A borjádi látogatások és az ott írt versek időrendi kérdései c. alfejezettel!) Ez megmagyarázná, miért emlékezett ennyire határozottan 1883-ban Sass a vitatott keletkezési helyű versre. Ennek megfelelően az őszi, második borjádi tartózkodás legelső költeményéről lenne szó.

— A Pesthy család hagyományából elfogadható a „Püpos hegy” mint topográfiai adat, a vidám társaság unszolására történt, csaknem rögtönzött megírást azonban a vers maga nem igazolja.

— Hogy Petőfi miért sietett volna ennyire a kézirat Pestre juttatásával, arra nézve nincs dokumentum vagy adat. Talán Vahot Imrénének ígérte meg őszi versként szept. 23—24-én, Pomáz—Esztergom útvonalú kirándulásuk alkalmából. Ennél valószínűbb, hogy a kudarcral végződött leánykérés után maga a költő érezte fontosnak e lírai állapotjelentés hamari közreadását.

Összefoglalva: a verset *Borjád*ra, megírását pedig 1845. szept. 27-re vagy 28-ra tesszük.

Magyarázatok

- C A borjádi szőlőhegy, az ún. Püposhegy
3 *lassu patak*: a Sárvíz, vö. FPÉ II. 214., jegyzetben
5 *szenvedés*: Ferenczi ennek alapján sorolta a verset a *Cipruslombok* utáni Etelke-versekhez (FPÉ II. 103., jegyzetben). Árnyaltabban látta Horváth János: versünk és más borjádi költeményei „mintegy hangulatreakciói a *Szerelem gyöngyei* izgalmainak”. Ő csak a szenvedés okozta lelki fáradtság motívumával kapcsolta a *Cipruslombok* kései epilógusához, a *Messze vándoroltam...* c. vershez (→ III. 164—165., Horváth 167. és 230.)
- 18—24 A természeti képek alakváltására építő verstípus jellegzetes példaként értékelte e sorokat Zlinszky Aladár, aki Petőfi panteizmusából, az emberi lélek természeti tárgyként való megjelenítéséből vezette le a verstípust és benne a strófát: Petőfi nyelvéről. MNy 1922. 194.
- 24 *mindörökké csak bántott*: a verszáradék egyértelműen utal arra, hogy itt nemcsak szerelmi kudarcokról van szó, hanem mindazokról az irodalomkritikai, társadalmi, anyagi gondokról, amelyek Petőfit ekkortájt körülvették, és amelyek a *Felhők* korszakához vezettek.

Szövegváltozatok

- C PDI ülök...
ÖK2ab—3 ülök.
7 PDI árvíz
10 PDI felé.
14 PDI fákon;
15 K Innenonnan
PDI Innenonnan el/hull
levele,
16 PDI el/hallanék
17 PDI vajjon
18 PDI erdőben,

22 Ökab—3 inkább!
keletkezési hely ÖK2ab—3 (Pest.)

Megzenésítés

A vers folklorizálódva máig él a magyar nyelvterület egészén, népdalként a Csallóköztől Bukovináig felgyűjtették. Népszerűségének okát Tari Lujza így foglalta össze: „A vers különböző strófái [főként az 1. és a 6. — A szerk.] egyaránt kötődnek a régi és az új stílushoz, sőt a régi stíluson belül is különböző stílusrétegekben vannak jelen. A kiragadott strófák művészi módon kapcsolódtak össze a népi — azon belül régi — versekkel.” (Tari 27—29.) A folklorizálódás modelljének részeként ugyanerről: Biernaczky: i. m. 377—379. (kottapéldái: 396—398.)

399. A KÖLTŐ S A SZŐLŐVESSZŐ

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 25. f. v. (A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlék-könyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 39. sz. Téllel [dec.] 25. 1318—1319., együtt az *Alku* közlésével, közös aláírás: PETŐFI.

ÖK1 375., ÖK2ab—3 II. 139—140. Az 1845. évi versek között, „(Borjád.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi borjádi versnek jelölte költeményünket, datálása ezért összefügg az egy vagy két borjádi tartózkodás kérdésével is, vö. A borjádi látogatások és az ott írt versek időrendi kérdései c. alfejezettel! Sántha Károly Sár-Szent-Lőrinc és Borjád c. cikkében a borjádi szőlőhegyet és szüretet jelölte meg ihletforrásul (VU 1884. 33. sz. aug. 17. 517—518.), Dörre Tivadar le is rajzolta ugyanezen lapszám számára, Sántha Károly A sár-szentlőrinci Petőfi-ünnep c. tudósításának illusztrációjaként: uo. 525. (Aug. 10-én Sárszentlőrincen emléktáblát avattak Petőfi emlékére.) Sántha közlésére hivatkozott a HP is: II. 537. Ferenczi hasonlóképpen vélekedett: „... a szüret benyomásaiból pedig *A költő és* [!] *a szőlővessző* költeménye eredt.” (FPÉ II. 214.) A hagyományos keltezés ellen eddig Hatvany Lajos emelt szót, mint az egyetlen nyári borjádi tartózkodás híve: „... mintha bizony a költőnek egy költői hasonlat okából az érett fűrtök közvetlen benyomására lett volna szüksége?” (Hatv² I. 779., jegyzetben)

A két (nyári és őszi-szüreti) borjádi tartózkodás álláspontjáról a verset 1845. *sept. 26. és okt. 7. között* frottak tartjuk.

Magyarázatok

- 2 *borostyánkoszorúhoz*: a vágyott költői hírnév és halhatatlanság jelképei közül a *borostyángaly* ~ *lombok* (*Merengés*, → I. 91.) és a babérmkoszorú még tréfás önrónóiával jelentek meg, utóbbi *A helység kalapácsában*, → II. 101.), 1845. február—márciusban viszont a *hír borostyánfája* már a költő elveszett boldogságának ellenértéke volt (→ III. 146.). A *Felhőkorszak* felé haladva, 1845 őszén a motívum felerősödött: *Virágos kert a költő szíve...* (→ 49—50.), *Ismerjete meg!* (→ 56.) — mindkettő 1845. szept. 10. és 22. között. A klasszikus műveltséggel rendelkező Petőfi minden bizonnyal ismerte a jelkép antik vonatkozásait is: a bortól hevült homlok hűsítésére használták és attribútuma volt Tháliának, a komédia/komédiázás műzsájának is.
- 4 *Szőlővessző-koszorúval*: a bor és a mámor istenének, Dionüszosznak/Bacchusnak és kíséretének ábrázolási hagyománya. Az 1—2. sor két jelképe együtt az anakreoni bordalköltészetet szimbolizálja, amire a 12. sor *Borban, dalban* fordulata utal is. Anakreonhoz (is) mérte magát a bordalköltő Petőfi 1844 tavaszán (*Irtóztató csalódás*, → II. 30.), és „pogány Anakreon”-nak nevezte őt, a közfelfogást tükrözve, Kerényi Frigyes 1844. júliusi verse is: Petőfi Sándornak, vö. EPN 11. *A borág* megtagadása a szerelem érdekében pedig a *Szerelem gyöngyei* IV. darabjában, a *Félre mostan, hagyjatok magamra...* 4. sorában bukkan elő (→ 15.).
- 9 *A világnak adja lelkét*: „vegytiszta chattertonizmus”-nak nevezte a költeményt e sor miatt Martinkó András: Petőfi és a chattertonizmus. *Alföld* 1973/1. 15. (Thomas Chatterton munkái megvoltak Petőfi könyvtárában, vö. VP V. 251.) Ratzky Rita viszont Musset-párhuzamot említett, a Májusi éj pelikán-hasonlatának parafrázisát (Hatások és párhuzamok. A francia romantika ismerete Petőfi magánéleti lírájában. In: „De méreg a dal édes méze”. Bp. 1996. 60.)
- 17 A törött sor igazolja Horváth János véleményét, aki a vers helyét „a dal és epigramma (...) határán” jelölte ki (Horváth 147.).

Szövegváltozatok

- 5 PDI engem;
- 8 ÖK3 Költő [sh.]
- 16 K mellett,
- 17 K Vigad [jav. ebből: Vigag — th.]
PDI Vigad

Fordítás

Kertbeny 254., *Dichter und Rebe* címen, a *Vermischte Gedichte* ciklusban, vö. PA I. 334.

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 32. f. v. — 35. f. v. A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlékkönyvébe* c. vers jegyzetében, → 254.!)

Megjelenés

ÖK1 30—34., ÖK2ab—3 I. 40—46.; „(1845.)” alcímmel és „(Borjád.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Az ÖK1—3-ban ugyan keletkezési helyül maga a költő jelölte meg Borjádót, idejül pedig az 1845. esztendő, mivel azonban e kiadásokban az elbeszélő költemények külön kötetben szerepelnek, pontosabb időhöz kötése a borjádi egy vagy két tartózkodás vitájához kötődik. Az ÖK sorrendjét megőrzött HP-t recenzáló Baróti Lajos (az egy, nyári látogatás álláspontjáról) 1845 augusztusához kötötte (BarHP 511., idézte Hatv² I. 711.). Mi e részben Ferenczi Zoltánnal, Horváth Jánossal és a legutóbbi krk. sajtó alá rendezőjével, Varjas Bélával tartunk, és a második, szüreti időzésre tesszük, tehát 1845. szept. 26. és okt. 7. között írottak tételezzük fel az elbeszélő költeményt, amikor — már a Sass fivérek távollétében — Petőfinek alkalma nyílhatott nagyobb terjedelmű munka nyugodt megírására is. Nem hanyagolható el az az alkotáslélektani mozzanat sem, hogy ez már a Mednyánszky Berta megkérését és annak kudarcát követő, az élménykört lezáró alkotás. (A datálás előzményei, az említés sorrendjében: FPÉ II. 215., Horváth 207. és VP I. 418.)

Nagyobb vitát váltott ki a források kérdése. Havas a felvidéki út emlékeihez kötötte a történetet: „... valószínűleg a felvidék valamely regényes tájához fűződik. Petőfi, úgy látszik, felvidéki útja alkalmával hallotta e mondát, talán épen Tompától, kinek népmegéi akkor már készen voltak.” A sikerületlenség okát abban látta, hogy a népmesei indítást ilyen mondai folytatás követte (HP I. 408.). Ferenczi Zoltán a mondai vonásokat elfogadta, ám kizárólag a költői képzelet termékének tartotta a *Szerellem átkát* (FPÉ II. 215.). Horváth János mindezt elfogadta; a vélhető minták sorában a gr. Mailáth János nevével fémjelzett, prózai novellaformát öltött, ám csak látszólag népköltészeti, valójában romantikus-műköltői mondákat, regéket, valamint Vörösmarty hatását említette (Horváth 208.). A konkrét motívumokra l. a *Magyarazatok*!

Farkas Gyula elfogadta Havastól a Tompa-közvetítést, cím szerint is említve a Márta könnye, az Ünneprontók, a Pártatolvaj és a Kenyérkő c. műveket (Petőfi nagyobb elbeszélő költeményei és forrásaik. Bp. 1923. Eötvös-Füzetek I. 33—35.).

A megírás környékén, a Sió völgyében hasonló mondai hagyományok nem ismeretesek. (Kóczán János levéltáros szíves közlése.) A Tompa-hatást szintén kizárhatjuk: a Petőfire féltékeny költőtárs, valamint a Petőfi-kölcsönzéseket árgus szemekkel ügyelő Szemere Miklós aligha hagyott volna szó nélkül ilyeneket. Úgy véljük tehát, hogy akár a *János vitéz* esetében, ezúttal sem lehet egyetlen mintára vagy forrásra visszavezetni a művet.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a „Petőfi valódi elemé”-nek nevezett népdalokhoz sorolta tágabb értelemben, a *János vitézzel* együtt. Véleménye szerint azonban „nincsen következetesen kivéve, a költő nem használta fel elegendőképpen a gazdag anyagot, melyet a mese eleibe adott, mert midőn Ildikó, Barangó vitéztől, szivárványdarabot kére menyasszonyi ruhának, hajnalrózsát nászkoszorúnak s a göncölszekeret kocsinak, melyen esketőre menjen, akkor kezét látszólag lehetetlenségek eléréséhez kötötte s ugyanazért bátran mehetett férjhez máshoz.” (MSzépírsz 1847. I. 18. sz. máj. 2. 277. — EPN 278.)

Magyarázatok

- 1 *Barangó*: a névadás mintáját Farkas Gyula Vörösmarty Tündérvölgy c. kiséposzában (1825) vélte megtalálni (i. m. 33.). Alkalmasint az ottani „Karadó” és „Jeve” névalakokra gondolt a „Barangó” és „Keve” mintájaként, ám az előbbi csak egyszer említett ős, az utóbbi pedig leány (!), a példák tehát nem meggyőzőek. Valószínűbb, hogy a csak itt előforduló név (vö. PSzót I. 269.) Vörösmarty Az áldozat c. drámájában (1840) szereplő Barang nevű jós továbbképzett neve, mint ahogyan Petőfi elbeszélő költeményei általában is „a romantikus nevek divatját mutatják...” (Kovalovszky Miklós: Az irodalmi névadás. MNY 1935. 33.)
- 2 *hadi páncélobda*: Petőfi saját magát is csatába induló katonának ábrázolta a *Szerelem gyöngyei* XXXIX. darabjában, a *Félre mostan...* c. versben, bár ott optimistán még „nehézfegyverzet” nélkül (→ 41—42.).
- 16 *három kívánatom*: Horváth János szerint Ildikó rendkívüli kívánságai Vörösmarty A bujdosók c. drámájának (1830) II. felv.-ára, Vajdafi Júlia ottani igényeire emlékeztetnek (tengerentúli almafa gyümölcse, Sionhegyi szent forrás vize, napkeleti virág), amelyekkel udvarlóit akarja távol tartani (VÖM 8. Drámák III. S. a. r. Fehér Géza. Bp. 1962. 198.).
- 21 *göncölszekere*: a Nagy Medve (ursa maior) csillagkép az európai nép- és mondai hagyományban az istenek, hősök, tündérek égi kocsija. A magyar irodalomban Zrínyi óta jelenlévő hagyomány, vö. Ipolyi Arnold: Magyar mythologia. Pest 1854. 268—271.!
- 37 *Tündérországbán*: a következő tíz sor motívumai a *János vitéz* XXV. fejezetére utalnak vissza (→ III. 88—89.)
- 50 *tátost*: a magyar mesekincs természetfölötti erejű, légben járó, a hőst harcában segítő lóva, vö. Ipolyi: i. m. 181.!
- 55 *saraglyához*: „Lajtorjához hasonló szerkezetű, rácsféle mű fából, különféle célokra (...), mellyel a szekér vagy kocsi nyílt hátulját elzárják.” (CzF V. 721—722. h.)
- 70 *Keve*: A Szent István várispánjáról elnevezett al-dunai várról (vö. Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Bp. 1978. 534.) Petőfi a könyvtárában őrzött Anonymus-fordításban olvasható: Magyar Sunád. Debrecen 1799. 93., vö. VP V. 253. és PSzót II. 606.
- 95 *eljön az üstököscsillag*: a kalendáriumokban is megörökített és terjesztett hiedelem szerint az üstökös megjelenése háborút, aszályt és dögvést je-

lentett, vő. Ipolyi: i. m. 277—278.! Petőfi ezt egybejátszotta a végítélet Babilont sújtó csapásaival: Jel, 18,8.

- 106 *kacaghassam*: Farkas Gyula szerint (i. m. 35.) a motívum *Az örült c.* verset előlegezi.
- 113 *a hegyből*: Horváth János hívta fel a figyelmet arra, hogy Ildikó bűnhődésének irodalmi előképe a Zalán futása IV. énekében található, ahol Hadúr a Bors vitézt a harctól elcsábító leányt bünteti meg: „Nagyra, minő a legfőbb bóra, oly nagyra dagadván / Ment agg Fáttra hegyén...”, és jajgatása zivatarként csap le a völgyre (VÖM 4. Nagyobb epikai művek I. S. a. r. Horváth Károly és Martinkó András. Bp. 1963. 123.).
- 117 *sötét fergeteg*: e két sor előzménye az *Uti jegyzetekben*: *És lakik a bérceken egy komor, mogorva férfi, a fergeteg.* (VP V. 25.) Versmotívumként pedig l. a *Szerелеm gyöngyei* XVI. darabjának, a *Száz alakba...* c. költeménynek ugyanarra a tájélményre visszavezethető 13—14. sorát (→ 25.)!

Szövegváltozatok

- 4 K, ÖK1 acelánál [az ÖK2ab—3 alapján jav.]
5 K utja
10 K Hívják
K ég<i>
11 ÖK2b—3 szép mint [vessző n.]
13 K véghetetlenül,
14 K nejül.
ÖK2b—3 szólította
17 K égről
19 K kertjébül
21 K göncöl szekere,
25 ÖK2ab—3 Im ezek
27 K elrobogott [kp. n.]
29 K kertjébe,
31 K került,
32 ÖK3 áll
33 K harmadszor a [kp. n.]
37 ÖK2b—3 sok kincs [a névelő elmaradása sh.]
50 K kivezetett,
59 K „Szívem
60 ÖK2b Me [sh.]
65 ÖK2ab—3 búsul!
66 K magzatostul;
68 K, ÖK1 Jösz-e ... jösz [az ÖK2ab—3 alapján jav.]
K Jösz-e te [kp. n.]
72 K Mellyért te szenvedtél annyi fáradtságot.
80 ÖK2b szabálylát [sh.]
89 K szívetek
90 K, ÖK2b—3 csábító
93 ÖK2ab—3 Mindkettőtök

- 98 K Szfvetek
 ÖK2b—3 kintól, hogy
 99 K, ÖK3 csábitó
 102 ÖK2ab—3 Szüntelen
 113 ÖK2ab—3 hegyből
 114 ÖK2b—3 Kiapadhatlan [a szótag kiesése sh.]
 115 K fűlt
 119 K, ÖK1 mfg [a sorkezdő szó analógiájára, valamint az ÖK2ab—3 alapján jav.]
 120 ÖK2b—3 menydörög.

401. A CSÁRDA ROMJAI

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 39. f. r. — 40. f. v. (A kézirategyüttes leírását l. az S. K. *emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

Élk 1847. I. S. sz. jan. 30. 141—142.; Petőfi Sándor. aláírással.

ÖK1 416—419., ÖK2ab—3 II. 199—202. Az 1845. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.

Magyar szavalmányok könyve. Szerk. Tooth István. Pest 1848. 196—198.

A vers kézirátát Petőfi 1846. febr. 20-án hozta magával Pestre, és — amint arra a PH Fővárosi ujdonságok c. rovata utalt — „E költemény a 'Szépek könyvében' fog megjelenni.” (PH 1846. I. 624. sz. febr. 22. — EPN 166.)

A Szépek könyve c. almanach ötlete 1844 őszén merült fel, a védegyeleti mozgalom kapcsán. A tervről először Vörösmarty Mihálynak, a Védegyelet választmányi tagjának Jósika Miklóshoz írt levelében olvashatunk (VÖM 18. Levelezés II. S. a. r. Brisits Frigyes. Bp. 1965. 150—151.). A Hond 1844. nov. 21-én, a PH nov. 24-én közölte a felhívást a magyar írókhoz, hogy „honi elmeművek” segítségével ünnepeljék azokat a — zömmel főrangú — hölgyeket, akik „a polgárnői erény és tökély jeles rendébe emelék magokat”. (PH 1844. nov. 24.) Az almanach megjelenését 1845. júl.-ra tervezték, az esetleges tiszta nyereséget a szerzők között egyenlően osztották volna fel. Petőfi neve sem Vörösmarty levelében, sem a felhívásban nem fordult elő; nem tudjuk, mikor és hogyan került kapcsolatba a vállalkozással. A *csárda romjai* mellett *Az örültet* szánta versei közül ide (ez indokolja kései folyóiratközlésüket), sőt 1847-ben a *Szécsi Máriáról* is azt írta Aranyanak (Szatmár, 1847. aug. 29.): ...*az Életképekbe vagy a Szépek könyvébe adom.* (VP VII. 93. és 382.) Petőfi és a végül meg nem valósult almanach tartós kapcsolatát motíválhatta, hogy a szüleit mind intenzívebben támogatni kényszer-

rülő, majd házasságkötésre készülő költő ismeretlen időpontban előleges honoráriumot vett fel a Szépek könyve pénzalapjából. Az 1848. márc. 8-i almanachgyűlés jkv.-e ui. tudatta, hogy 300 pft-juk volt, „részint Garay és Petőfinél előlegezve.” (Az almanach történetére l. Kolta Ferenc: Adatok a „Szépek könyve” történetéhez. Pécsi Pedagógiai Főiskola évkönyve 1958—1959. Pécs 1959, 65—71.; a jkv. utánkölzése: PAT III. 87—88.) Az ÖK1-re készülő Petőfi fontosnak látta *A csárda romjai* önálló megjelentetését, ezért adta át az Élk-nek, ahol egyébként az eredetileg szintén az almanachba szánt *Az őrült* 1846. dec. 19-én szintén megjelent. Uo. jött ki a *Szécsi Mária* is 1847. nov. 14-én, miután a Szépek könyve megjelenésének még mindig nem volt nyoma, Petőfi pedig ugyancsak rászorult tiszteletdjára.

Keletkezés

A Szalkszentmárton helymegjelöléssel kiadott verset a K-beli és az ÖK-ban elfoglalt helye alapján tette a Petőfi-irodalom (a HP II. 546. óta) a borjádi, szüreti látogatást követő egyhetes, ottani tartózkodásra, 1845. okt. 8. és 16. közé. Datálása elfogadottnak számított a legutóbbi időkig, vö. VP I. 343—344. és 418—419., Mezősi: KP 206., Majsai Károly: Petőfi Sándor és szülei a szalkszentmártoni nagyvendégfogadóban 1845—1846. Szalkszentmárton 1996. 84. Martinkó András azonban 1973-ban a verset azok közé sorolta, amelyekben „a fizikai valóság jegyei” nyomán megkérdőjelezhető az eddigi időhöz kötés; szerinte a 85. sor „lángol a nap” kitétele és a 88. sor délibáb-metáforája nem igazol októberi megírást. Ehelyett 1845. aug.-i szalkszentmártoni vagy 1846. nyári és nem szalkszentmártoni megírást feltételezett, sőt megjegyezte, hogy az 1847. febr. 16-án megjelent *Kutyakaparó* c. vers szintén „*A csárda romjai* ihletkörében született.” (Martinkó: AKr 20. és 31.)

Martinkó érvelését nem látjuk megalapozottnak. Az 1846. február utáni megírást kizárja a PH 1846. febr. 22-i kishíre (l. a *Fogadtatás* c. alfejezetet!), a kései folyóiratközlésre pedig, amely feltehetően a *Kutyakaparó*-párhuzamot elindította, elégséges magyarázattal szolgálhat a *Megjelenés* alfejezetében közölt, fenti kiadástörténet. A 85—88. sort némileg elválnak érezzük a vers addigi szövegétől, ám nem meteorológiai utalásnak tartjuk, hanem olyan „mítoszlelemény”-nek, amely folytatja *A nap* c. verset (→ III. 149—150.), és amely — akár az — „már a *Felhők* felé mutat”. (Horváth 148.) Ugyanígy: a zsánerkép, a csárda egykori élete itt már csak a költő látomása és alárendelődik a máslandóság-gondolatnak, márpedig az időproblematikát joggal nevezte Pándi pála a *Felhők* egyik központi kérdésének (Jegyzetek Petőfi „*Felhők*” ciklusáról. In: PÁLL 198.). A versben a tükröződő tájélményt ugyanakkor erősnek és közvetlennek érzekelve, a költeményt — elfogadva a költő helymegjelölését — *Szalkszentmártonba* és 1845. okt. 8. és 16. közé helyezzük.

Fogadtatás

A vers elkészültét és közeli megjelenését a PH hírlete: „Vannak [Petőfinek] több igen szép versei is készen, mellyek közül különösen ki kell emelnünk egy nagyobbserű gyönyörű költeményét illy czim alatt: a csárda romjai.” (PH 1846. I. 624. sz. febr. 22. 122. — EPN 166.) Mivel a hír Pákh Albert rovatában, a

Fővárosi ujdonságokban jelent meg, forrása bizonyára maga a Pestre érkezett Petőfi volt. (A hírt az Élk febr. 28-án átvette, vö. EPN 167.)

Az irodalmi reményeiben csalódott Császár Ferenc — három héttel az első folyóiratmegjelenés után, annak hatására — 1847. febr. 18-i, Pompéry Jánoshoz küldött levelében kesergett azon, hogy: „Most csak Petőfi csárdái, Kutyakaparói, bora, menyecskeji és bakancsa meg prófuntja tetszik; az én kedélyes musámnak tehát jobb hallgatnia.” (PAt II. 29—30.)

A MSzépírsz felsorolta az Élk 1847. I—VIII. számában megjelent költeményeket, közöttük versünket is, annak bizonyítására, hogy: „E rovat, a versek rovata a legérdekeseb az Életképekben...” (MSzépírsz 1847. I. 13. sz. márc. 28. 207. — EPN 268.)

A soproni ev. liceum Magyar Társasága máj. 13-án, áldozóc süttörtökön tartotta 57. évi „örömnepét”, amelynek műsorában: „11. Csárda romjai Petőfitől. Szavalja Zundel Károly.” (PAt I. 128.) Ugyanerről a programról az Élk is beszámolt, máj. 22-én: „Petőfynek gyönyörű 'csárdai romjait' velünk egy derék német fiú, Zundel Károly, örvendetes sikerrel ismerteté meg.” (PAt I. 132.)

Szemere Miklós Erdélyi Jánoshoz intézett újabb levelében (Lasztóc, 1847. máj. 9. és júl. 27. között) folytatta Petőfi „elsajátításainak”, azaz plágiumainak sorolását, publikálás céljával. A *csárda romjai* csak tartalmilag idézett 68—69. sorát Jókai Hétköznapiok c. 1846-os regényéből lopottnak nevezi, mit sem tudva a vers korábbi keletkezéséről (PAt II. 53.). Mivel Erdélyi nem reagált, Szemere kéziratát elküldte a Hond-nek is, ahol az júl. 27-én megjelent, de a Jókai-példálkozás nélkül, vö. PAt II. 148.

1847. aug. 7-én Szerdahelyi Nelli operaénekesnő hangversenyt adott Kolozsvárott, s ezen öccse, Szerdahelyi Kálmán elszavalta *A csárda romjait* is. A koncertről beszámoló ErdHiradó (aug. 12-i számában) csak az előadót dicsérte, a Mult és Jelen azonban ugyanaznap a verset is minősítette, mint „egy jeles s költői meleg képzelődést tanusító darabot”. (PAt I. 137—138.)

A soproni ev. líceumban — egy összesítő kimutatás szerint — a Magyar Társaságban a verset nemcsak az említett alkalommal, de 1848. márc. 18. előtt még kétszer szavalták (Bodolay 154. és PAt III. 93.).

Magyarázatok

- C Dienes András — a szalkszentmártoni hagyomány alapján — a szóba jöhető hét csárda közül a Duna melletti révcsárdához kötötte 1958-ban a verset: Petőfi útján. Bp. 1960. 14. Ez már az 1783-as katonai térképen is szerepelt, de nem volt romos, sőt 1936-ig állt. (Történetét — már a legenda megcáfolása után — megírta Majsai Károly: i. m. 27—38. A kérdést 1969-ben helyszíni terepbejárással döntötte el Mezősi Károly és Matics Pál helytörténész. A ma Tass községhez tartozó Fehérlő-pusztán meg is találták a csárda pincéit (Mezősi Károly: *A csárda romjai és a múlt*. In: Mezősi: KP 206—217.).
- 1—4. Az alföld↔felföld szembeállítás megismétli *Az alföld* kezdő két versszakát (→ II. 56—57.); azzal a nem lényegtelen különbséggel, hogy időközben (felvidéki útja óta) mindkét tájról rendelkezett friss élményekkel. Ezzel indokolhatjuk Kiss József észrevételét, hogy a szembeállítás *Az alföld*hez képest csökkent, és „Petőfi 'érvei' nem egybek,

- mint a szabadság 'istenségének' teendő vallomását, illetve fogadalmát előkészítő költői képek..." (→ II. 366.)
- 12 *a szabad beduin*: a hasonlat forrását Vajda Péternél találta meg Lukácsy Sándor: az Arab c. cikkében (Hasznos Mulatságok 1833. febr. 16. 108.) és A néptömeg polgári élete c. írásában (Ath 1840. febr. 6. 161—162.), vö. Lukácsy Sándor: Petőfi eszmeroknai. Bp. 2001. ItFüz 150. 28. és 132. (jegyzetben), illetve 30. Petőfi később is használta, a Hortobágyot leíró *III. úti levélben* (1847. máj. 14.): ... *körütekintek olly elragadtatással, / ... millyet csak a beduin érez Arabia sivatagjaiban.* (VP V. 48.)
- 21 E sort tekintette fordulatlak a várrom—mulandóság toposz történetében Kisfaludy Sándorhoz képest Fried István: „Nem váromladék ez. Csárdának romjai”. A (poszt)modern Petőfi. Bp. 2001. 57—85. Uő utalt arra, hogy a Somló c. Kisfaludy-regében (III. ének, 55. versszak) már szerepelt a — bakonyi — Betekints-csárda (i. m. 59.). A verse hatott még Orczy Lőrinc legnépszerűbb műve, a Bugatzi Tsárdának tisztelete (megjelent 1787-ben), amelyről még 1863-ban is azt írta Arany János: „... ismeri minden ember.” (Arany János: Orczy Lőrinc. In: AJÖM XI. Prózai művek 2. S. a. r. Németh G. Béla. Bp. 1968. 469.) A szóvísszhangokkal operáló Czuczor Gergelytől való finom megkülönböztetés: Fried: i. m. 85. (jegyzetben)
- 27 *kövekből*: „... az Alföldön akkor általában a 'vert fal' és a vályog, tehát a föld és a sár volt az építkezés anyaga”. (Mezősi: KP 208.)
- 29 *falu avvagy város*: a környéken a középkorban tíz település állt, közülük itt az oklevelekben 1317-től említett Szalk faluról van szó, amelynek romjait az 1858. évi katonai térkép (a mezővárostól ÉNy-ra, Szalk-pusza területén) még rögzítette: „Ruinae Szalk.” Petőfi személyes tapasztalatai alapján tudott létezésükről, amit szájhagyomány egészíthetett ki (Mezősi: KP 210—212.).
- 30 *a török rabságot*: a középkori falvak az alföldön, így Szalk is 1526 után pusztultak el.
- 32 *sokféle bilincs*: a közbevetést Pándi a társadalmi elnyomásra értette (Pándi 1972 II. 39—43.), a verset az általa 1845-ösnek tartott *A gyűldei ifjakhoz* kapcsolva. Lukácsy az utalást az *Almaim* kontextusában olvasta, és azt a nemzeti függetlenségre magyarázta; legutóbb: i. m. 30—31. A kérdést segít eldönteni *A gyűldei ifjakhoz* helyes datálása is: → 426—428. Figyelembe veendő, hogy Petőfi hazáról és nem népről beszél a vitatott sorokban. Lukácsy érveit érezzük tehát erősebbnek.
- 35 *A templom*: Szalk falu Szent Mihály arkangyal tiszteletére emelt középkori templomát okleveles források is említik, Petőfi idejében azonban már csak egyike volt a pusza templomnak. Alapfalai és cinterme 1968-ig megvoltak, ekkor kavicskitermelésnek estek áldozatul, vö. Mezősi: KP 210. és 216.
- 40 *csárdát építének*: az egykori Fehér Ló csárda valóban a kb. két km távolságra lévő szalki templomrom köveiből épült.
- 47—48 A két sor „az engedetlen angyal” kelet-európai mesemotívumára utal: a szolgának öltözött angyal a templomra követ vet, mivel az oltártól

kiforduló pap a hívek között szeretőjét kereste; a kocsmá előtt viszont kalapot emel, mert az ott mulatozók Isten nevét tiszta szívvel emlegették. E változatot Kiskunfélegyházán gyűjtötték fel, vö. Zsigmond Konrád: Krisztus-mondák. Ethn 1903. 481—482., idézte Berze Nagy 40. ... a *csapszék asztala mellett / Dicsérte az istent* fordulata már *A helység kalapácsa* I. énekében, a 33—34. sorban is előfordult (→ II. 71.)

Szövegváltozatok

- 2 Él k tanyája!
- 3 K völgyeivel,
- 4 Él k kell;
- 6 K nyílt,
Él k felbontott
- 7 Él k általolvashatók.
- 8 K írva
Él k gondolatok!
- 10 Él k e pusztákon
- 13 Él k pusztá! te
- 14 Él k istensége,
- 15 Él k Szabadság! Istenem,
- 17 K, Él k siromnál,
- 18 ÖK2b áldan! [sh.]
Él k életemet!...
- 19 ÖK3 vetődtem [kp. n.]
- 20 K különben;
- 21 Él k váromladék — csárdának
- 22 Él k keresi,
- 23 Él k épület:
- 24 K ennek is annak [kp. n.]
Él k falára,
- 25 ÖK1 kő ha [kp. n. — sh.-nak tekintettük; a K, Él k és az ÖK2ab—3 alapján jav.]
- 26 ÖK1—3 alacsony nem [kp. n., a K és az Él k alapján jav.]
- 27 Él k épüle,
- 28 Él k körüle? [gondolatj. n.]
- 29 K régenten
Él k Itt *hajdanta*
- 30 Él k Míg
rabságot.
- 32 Él k *Beh*
- 33 Él k feldúlta
- 34 Él k Isten házán;
- 35 Él k meg,
beteg,
- 38 Él k, ÖK1—3 Míg [a K alapján, a 30. sor analógiájára jav.]
Él k bújában

- 40 K épstének.
 41 Él k Isten
 42 Él k enyhére;
 44 Él k Egyiránt
 45 Él k Isten
 46 Él k Isten kedvére.
 47 Él k sziveket
 48 Él k oltár.
 49 Él k eldőlt
 tebenned
 50 K Útasok (...) útasok
 51 Él k Fölépit
 52 Él k színről színre
 53 Él k vándorló-legény,
 54 Él k szegény-legény,
 56 K, Él k drótostót,
 60 Él k még inkább
 62 Él k nyugottan —
 ÖK2ab nyugottan...
 ÖK3 nyugodtan
 64 K szép,
 65 K, Él k deák,
 K, ÖK1—3 boroztak. [th., az Él k alapján jav.]
 69 Él k födelet;
 70 Él k beszélne az [vessző n.]
 71 K kimélje.
 73 Él k dűledez,
 csak,
 74 Él k ablak?
 77 Él k kut
 78 K elvitte,
 80 Él k ül
 82 K űlt
 K tetejébe;
 83 Él k ül
 84 K gondolkoznék
 86 Él k vivja;
 87 Él k rája:
 88 Él k D é l i b á b , [ritkítva]
 tündérleánya!

Fordítás

Kertbeny 290. *Du bist, du des Nederlands...* címmel a vers 1—14. sora;
 Kertbeny 297—298. *Die Ruine der Pussta* címen, 36 sorral visszaadva, a befejező
 67—88. sor. Mindkettő a *Vermischte Gedichte* ciklusban, vö. PA I. 335.

Törökfalvi Pap Zsigmond (1823—1904), aki festészeti és jogi tanulmányait párhuzamosan folytatta, 1845-ben Pesten ismerkedett meg Petőfivel (vö. Petőfi Sándor életének legbolderogabb napjaiból. Nagybánya 1899. 4., idézte Hatv² I. 792.). 1846-ban tanúja volt a költő és Szendrey Júlia megismerkedésének, szeptember végén vendégül is látta Petőfit Nagybányán, majd — a szakirodalomban még vitatott, hogy 1846-ban vagy 1847-ben — Petőfi számára megfestette Júlia és (álcázásul) a bizalmas barát nő, Térey Mari arcképét (vö. VP VII. 351—353.). Petőfi 1847. máj. 28-án úgy rendelkezett, hogy a képeket Pestre küldeti (VP VII. 65—66.), ami meg is történt: „A képeket elküldtem, és kívánsága szerint hozzá fogtam, hogy aquarelben megfesse a csárda romjait. E közben kapom második levelét.” (Törökfalvi Pap Zsigmond, i. m. 13.) Petőfi Szatmárról 1847. júl. 21-én arról értesítette: *Valamellyik héten elrándulok Nagy-Bányára; addig, remélem elkészíted a csárda ruínait (csak azért tettem a ruínait a romjai helyett, mert igen szép hangzása van ... mintha kis malac rőfögne)* (VP VII. 73.) A vízfestmény elkészültéről a festő így emlékezett meg, Jókainak küldött levelében: „Én 1847-ben festettem Petőfinek a 'Csárda romjait', az ő illy című költeménye után fel-fogva. A festmény aquarell volt egy nagy féliven s azt át is adtam neki, mikor Nagybányán meglátogatott.” (A Hon 1875. ápr. 4. reggeli kiadás — a JKK Levelezés 2-ből hiányzik. Idézve: VP VII. 368.) A kép vagy annak reprodukciója azonban a VP VII. óta (1964) sem bukkant fel, lappang vagy elveszett.

402. VÁLTOZÁS

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 41. f. r-v. (A kéziratgyűttes leírását l. a S. K. emlékkönyvébe c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

PDI 1846. 27. sz. Nyárhó [júl.] 4. 523., *Petőfi.* aláírással.

ÖK1 419—420., ÖK2ab—3 II. 203—204. Az 1845. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A verset a helymegjelölés és a K-ban elfoglalt helye alapján hagyományosan a borjádi szüretet követő egyhetes szalkszentmártoni tartózkodás idejére tették: 1845. okt. 8—16. (Legutóbb: VP I. 345—346. és Mezősi: KP 252.) Majsai Károlynak igaza van abban, hogy „a vers mintegy lírai bevezetője a Felhők ciklusnak...” (Petőfi Sándor és szülei a szalkszentmártoni nagyvendégfogadóban 1845—1846. Szalkszentmárton 1996. 84.), mivel azonban formailag nem illett a *Felhők*-be, indokoltnak látszik Ferenczi Zoltán (FPÉ II. 251—252.) és Lukácsy Sándor feltételezése (Csillagtalán éjek. A Felhők körül. Holmi 1996. 1701.), miszerint a *Csillagtalán éjek* címen tervezett ciklus/kötet darabja, sőt nyitódarabja lett volna.

Ezzel a verssel akarta Vahot Imre a Tízek Társasága írói sztrájkját megtörni. (Egyidejűleg Degré, Lisznyai, Obernyik és Tompa egy-egy nála maradt kéziratát is publikálta, természetesen a szerzők tudta és beleegyezése nélkül.) Terve átmenetileg sikerült: a BpHiradó júl. 9-én örömmel, a Der Ungar 10-én csodálkozva közölte a tényt, minthogy benne az írói sztrájk felfüggesztését látták (vö. PAt I. 92—93.). Petőfi tervezett válaszában Vahot nem adott teret, ezért a költő őt párbajra hívta ki, amire nem állt ki (vö. levelével Arany Jánosnak, 1847. márc. 31. — VP VII. 54—55.). A PDI következő, júl. 11-i számában Obernyik Károly Nyilatkozata és Vahot Válasz e nyilatkozatra c. cikke tisztázta a Tízeket a szösze-ges vádja alól (EPN 191—192. és PAt I. 380.).

Magyarzatok

- C Petőfi ilyen címen már írt verset, a Szalkszentmárton melletti Vadaspusztán, 1841. máj. 23-án (→ I. 26.). Mivel azonban sem folyóiratban, sem kötetekben nem szerepeltette (az előző formában 1880-ban, kötetben 1882-ben jelent meg, → I. 275.), a cím mintegy felszabadult a költő számára.
- 1 *Nem úgy van, a mint volt:* a XIX. századi közköltészet egyik szállóigéjének idealkalmazása: „Nem úgy van most, mint volt régen...” A vers Terhes Sámuel ref. lelkész (1783—1863) műve a század elejéről, szerzőségét a debreceni Déri Múzeum Néprajzi adattára által őrzött 334. tétel, Tasy Ferenc diáriuma (1810—1825) igazolja: 32—33. ff. (Vö. még a szerző nekrológiájával: VU 1863. 23. sz. jún. 7.) A szöveg folklorizálódott; legteljesebb, 16 strófás változatát 1845-ben, Zentán rögzítették: Kálmány Lajos népköltési hagyatéka I. S. a. r. Dégh Linda. Bp. 1952. 222—223. (szöveg) és 224—228. (jegyzet) Elterjedtségére jellemző, hogy Stoll Béla áttekintése, A magyar kéziratok énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1542—1840) 13 lejegyzését rögzítette (Bp. 2002. 741.). A vers új életre kelt 1849 után, és így szállóige-kezdősora még a XX. századot is megérte, vö. Békés István: Napjaink szállóigéi. Bp. 1977.² II. 637—638. Hogy Petőfi hol és mikor találkozott vele, nem tudjuk; ismert volt a Duna-Tisza közén is, amit bizonyít, hogy szerepelt Sántha Imre 1836-ban, Nagykőrösön megkezdett énekeskönyvében: OSZK Kt. Oct. Hung. 1415. 11. f. v. A hazaszeretet/németellenesség és az asszonycsúfolás motívuma mindenestre jól illett a költő 1845 végi hangulatához.
- 2 *Minden mindegyre változik:* Békés István a gondolatot a hérakleitoszi „panta rhei”-ig vezette vissza, és utalt rá, hogy a romantikában újra elhíresült. Ez utóbbira Ludwig Börne Jean Paul fölötti emlékbeszédét idézte: „Nichts ist dauernd, als das Wechsel.” (I. m. I. 122—123. és 532.) Ő emléttette Shelley Mutability (1814) c. versét is. Több joggal idézhető itt G. F. Kolb Bajza József fordította műve, Az emberi mivéldés történetei, amelyben ez állt: „Föltétlen és teljes nyugalom soha sem lehetséges. A világ minden életműszere, melly nem mozog, nem folyást fejlődik, megmenthetlenül a feloszlás hatalmába esett...”

- (Pest, 1844. I. 18.) Petőfi eredetisége ezúttal abban állt, hogy a romantika két, közhelyé koptatott igazságából indította legsúlyosabb személyes problémáiról szóló versét.
- 3 *két testvér*: a hasonlatot Petőfi korábban két kedélyállapotára használta, amelyet itt élete két időszakához kötött. Vö. a *Két testvér* c. verssel (1845. jan. 1—7., → III. 110—111.)!
- 6 *barátsággal tele*: az 1845 őszi borjádi szüreten Petőfi már nem élvezhette a Sass fiúk baráti szeretetét: István a pesti orvossegyetemen kezdte tanévet, Károly pedig már az erdődi Károlyi-uradalomban szolgált.
- 14 *Plátói szerelem*: a költő itt visszamenőleg is minősítette fellobbanásait Tóth Róza, Nagy Zsuzsika, Csapó Etelka, Mednyánszky Berta (és mások) iránt.
- 16 *A mennyországnak anygala*: ugyanígy jellemezte fiatalkori érzelmeit a VI. úti levélben (Erdőd, 1847. máj. 26.), eljegyzése kapcsán: *Oda mentem minden hölgyhöz, leborúltam mindenik előtt, és imádtam.* (VP V. 53.).
- 18 *Ördög (...)* *angyal*: a romantikus nőábrázolás szokott kettőssége ez, ám Petőfi a női gonosztságot eddigelé csak a néhány nappal korábban, Borjádón írt *Szerelem átka* c. regéjében ábrázolta (→ 62—66.).
- 19 *nem kellek egynek*: a Mednyánszky Berta-szerelem kudarcra, amelyet (költői értelemben) még nyitva hagyott a *Szerelem gyöngyei* záróversében, a *Félre mostan, félre a fejemről...* c. költeményben (→ 41—42.) és amelynek majd a néhány hét múlva megírandó *Megpendítem* (→ 77—78.) lesz az igazi lezárása.
- 20 *akarhány*: ez a népdalköltő, duhaj-borissza, önzánerező Petőfi reflexe, vö. pl. a *Nem ver meg engem az isten...* (1844. jan.—febr., → II. 15.) c. verssel.
- 21 *hazaszeretet*: a strófa mintegy hidat képez az *Imádságom* (→ 46.) és az itteni, elnagyolt motívumot szinte kifejtő-értelmező *A hazáról* (→ 75—77.) között
- 21—23 *napom (...)* *Holdvilág*: a nagyon kedvelt motívumpár legutóbb az *Én és a nap* (1845. szept. 10—22., → 51—52.) c. versben jelent meg.
- 28 *Dacolni van kedvem*: a 25—26. sor költői túlzás. Hasonló volt válaszáinak 1845. őszi önjellemzése is: *Iffjuság* (→ 51—52.).
- 29—31 *Agyag (...)* *Márvány*: a hasonlat forrása Erdélyi János Kinizsi szobra c. verse: *Költemények*. Pest 1844. 181—182., vö. Lukácsy Sándor: *Petőfi három verséről*. 2. Változás. In: *Egy hazánk van*. Pécs 1996. 238. Erdélyi a nagyvázsonyi vörösmárvány Kinizsi-sírszoborhoz fűződött mondát dolgozta fel, amely szerint egy török harcos „... fogta csőjét, / Dömöcki vas fiát, / Homlokba lőtte, / Mint egy haramiát. / De visszapattant / Az érc nagy hirtelen, / Szegény haragvót / Megölte véltelen. [!]" (Lukácsy uo. a hagyomány irodalmi feldolgozásait összességében is áttekintette.) Erdélyit — az *Úti jegyzetek* (1845) tanúsága szerint — Petőfi ismerte és kedvelte: *Mindjárt Rozsnyó mellett van Berzéte, hol Erdélyi János olly sok szép dalt írt. Én öt nagyon szeretem.* (VP V. 26.) Márpedig versét Erdélyi ott írta, 1838-ban. A Kinizsi-monda a Szent György-legendakörhöz kapcsolódik, vö. Magyar Zoltán: *Halhatatlan*

és visszatérő hősök. Egy nemzetközi mondatípus Kárpát-medencei re-
dakciói. Bp. 2001. (Néprajzi tanulmányok) 39. (Példákat nem emlí-
ti.)

- 33 *Fehér bor, szőke lány, fényes nap*: a bordalköltészet, a szerelemvágý és a problémátlan hazaszeretet pályaszakaszának lezárása
35 *Vörös bor, barna lány, sötét éj*: metaforikus formában a *Felhők* motí-
vumainak előrejelzése (a vörös bor—vér asszociációval, az érzelmek
fonákjának és az ember- meg világgyűlöletnek az előrevetítésével)

Szövegváltozatok

- 1 PDI *ugy*
4 PDI *egymástól*
6 K, ÖK2ab—3 *Szívem,*
9 PDI *Mostan,*
K *szívemet,*
PDI *szívemet*
10 K, PDI *Adom. Nem*
ÖK2ab—3 *Adom,*
12 K, PDI *eredjetek.”*
13 K, PDI *Egykor,*
PDI *gyultam:*
14 PDI *Plátói*
18 K, PDI *angyal,*
19 PDI *sírok,*
22 PDI *melegíté*
23 K, PDI *sárga,*
25 PDI *Egykor,*
K, PDI *megebántott:*
27 K *vagyok..... [th.]*
PDI *vágyok.....*
29 PDI *híg,*
30 PDI *átszurható;*
31 K *Márvány* [utólag, más színű tintával; jav. ebből: *Már vagyok...*]
34 K, PDI *lelkemig.*
36 K, PDI *telik.*

Fordítások

Karl Maria von Kertbeny, Pannonia (Pressburg), 1849. jan. 26. 25., *Wandlung*
címen, vö. PAt I. 308.;

Kertbeny 255., *Wandlung* címen, a *Vermischte Gedichte*-ciklusban, azonos
szöveggel, vö. PAt I. 334.

403. SORSHUZÁS ELŐTT

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 22. f. r-v. (A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 30. sz. Őszhó [okt.] 23. 956., PETŐFI. aláírással.

Petőfi a verset az ÖK1 egyik kiadásába sem vette föl.

Kötetben először: DK 1874. 747. (a kétes keletűek között: „1844 vagy 1845.”)

Keletkezés

A vers datálását csak ante quem terminus segíti: az 1845. okt. 23-i megjelenés a PDI-ban. Hagyományosan a pesti, 1845. szept. 10. és 24. között időzést alatt írt költeménynek tekintik (vö. VP I. 417.), ennek argumentációja azonban hiányos. A K-ban elfoglalt hely nem mérvadó: előtte a szalkszentmártoni, átutazóban papírra vetett *Alku* áll, utána azonban négy emlékkönyv-vers következik, különböző személyekhez, három különböző helyszínen és időpontban, amelyeket csak a nov. 20-i PDI-megjelenés kötött csokorba (vö. EPN 158.). Versünk kivételével, így sorjázta az ÖK-kiadásokban is.

Az év nagy sorsjátékának húzását okt. 30-án tartották Bécsben. Hirdetése azonban a PH-ban már jún. 29-én megjelent, és utána szinte folyamatosan hirdették. Mivel a drága (4 pft = 10 vft árú) sorsjegyeket csak Pesten árulták, a vers keletkezési helyének is okkal ez feltételezhető. Itteni időzései közül (aug. 9—20., szept. 10—24., okt. 16—nov. 25.) a „közel a tél” kitétel miatt az utóbbinak a megjelenésig terjedő hányada látszik valószínűnek, azaz — a lap nyomdai előállítását is figyelembe véve — okt. 16—20. Mivel hipotézisünket sem közvetlen, sem közvetett bizonyíték nem támasztja alá, korábbi időszak sem zárható ki. Ezért a vers vélhető keletkezési helye és ideje: *Pest, 1845. okt. 20. előtt.*

Fogadtatás

A pápai ref. kollégium 1847. márc. 7-i, a város szegényeinek javára rendezett „szavalmi estély”-en Pál Dienes mondta el a verset (PÁt I. 121—122., Bodolay 454.).

Magyarázatok

- C L. a *Keletkezés* c. alfejezetet!
- 1 *Kétszázezer forint*: ez volt (egy bécsi palota vagy annak pénzbeli értéke) a sorsjáték főnyereménye, vö. PH 1845. júl. 29.
 - 10 *Tóth Gáspárhoz*: (Zsigárd, 1805 — Pest, 1862. máj. 16.), szabómes-ter. 1827-ben vették fel a magyarszabó-céhbe (a jelző itt nem nemzetiséget, hanem a készített ruhaviselet jellegét jelenti!); boltja a Kígyó

és az Uri (ma Petőfi Sándor) utca sarkán, az ún. Jankovich-házban volt. 1828 óta Pest város polgára, 1834 óta a pesti ref. egyház presbitere. A magyar polgári és egyenruha-viselet kialakításán divatképek közlésével is munkálkodó, irodalmat és színházat kedvelő szabó 1842. márc. 28-án lett a Nemzeti Kör tagja, 1843. okt. 12-én választmányi tag is. E minőségében a Kör 1844. márc. 27-i ülésén 60 pft-ot előlegezett a V1 kiadására a kötet remélt bevételeinek terhére, a Kör 19 tagjának jóállása mellett. A költő ebből az összegből fizette ki debreceni adósságait, l. Kiss József: *A Versek (1842—1844) kiadásának története*, → II. 110—113. 1844-ben Tóth tervezte a pesti „nemes magyar polgár-örhad” egyenruháját, a testületben egyébként a 2. század kapitánya volt. Az Iparegyesületnek 1841 óta részvényese, 1844. okt. 6-tól a Védegyelet igazgató-választmányának is tagja. 1845 novemberében az „Iparos közgyűlés” ezüst érdemérmével tüntették ki. További életére, 1848/49-es tevékenységére l. Kiss József tanulmányát: Tóth Gáspár, Petőfi „mecénása”. Egy jeles polgári magyar szabómester a reformkorban és a forradalomban. In: *TanBpM XXII.*, Bp. 1988. 241—286.

- 11—12 *eddigi / Kontóm*: a szintén Tóth Gáspár által készített népies-magyar ruházattól (amely megoldotta 1844/45. téli ruhagondjait, l. a *Csokonai c. vers jegyzeteit*, → III. 264—267.) 1845 tavaszán kivetkezve, a költő egy atillát és egy nadrágot rendelt meg hitelre. Még a felvidéki út előtt azonban számláját rendezte, amint arra az *Uti jegyzetek* első folytatásának rémálom-jelenete utal: ... *eljöttömkör adósságot is fizettem... Tóth Gáspárnak tartoztam egy atilla s nadrág árval... (VP V. 18.)* Újabb ruharendeléséről nem tudunk. Tóth Gáspár nem szokta sürgetni a neki tartozó művészeket, az adósságot a magyar irodalom pártolása egyik formájának tekintette. Szegfi Mórnének tulajdonítható nekrológja idézte idevágó mondatát: „Jól tudom, hogy soha nem látok pénzt tőlök — szokta volt mondani —, de mikor ez az egyetlen mód, melyen irodalmunk iránti szeretetemet ki tudom fejezni!” (Vö. Kiss József: i. m. 253.) Petőfi azonban, mint más esetekben is, becsületbeli kérdésnek tartotta a pontos fizetést; adósságát pedig nemcsak számon tartotta, a 12. sor tanúsága szerint a nyilvánosság előtt is megvallotta.
- 14 *Jó téli öltönyt*: T. Erdélyi Ilona az általa őrzött Erdélyi Tár anyagából idézte Erdélyi János jegyzőkönyvét az 1840-es évekből, mely szerint „egy téli öltöny varratása 16 p[engő] f[orin]t.” (Vö. T. Erdélyi Ilona: *Irodalom és közönség a reformkorban*. Regélő Pesti Divatlap, Bp. 1970. (ItFüz 69. 82). A ruhaanyagot és a hozzávalókat nem tartalmazó összeg viszonyításához megjegyezzük, hogy 1845. második fél-évben Petőfi kimutatható jövedelme 135 pft volt, amit az Emich Gusztávtól a *Szerelem gyöngyei*ért kapott összeg emelhetett meg (vö. Törő Györgyi: *Petőfi anyagi helyzete*. In: *TanPet 69.*).
- 16 *meg is fagyhatok*: az okt. 20-án megjelent *Szerelem gyöngyei* és a nov. 10-én kijött V2 még nem jelentett bevételt, ugyanakkor a Vahot Imre PDL-jánál vállalt kizárólagos munkatársi kötelezettség beszűkítette publikációs lehetőségeit.

- 24 *Megszoktam már*: a kedvezőbb anyagi helyzetben töltött 1844/45. évet megelőzően két télen át valóban nyomorgott a költő: 1842/43 telén Székesfehérvárott és Kecskeméten, 1843/44 telén pedig Debrecenben.

Szövegváltozatok

Az ÖK-kiadásokból kimaradt vers főszövege a K, a változatok ehhez viszonyítva értendőek.

- 1 PDI forint!..... reá
- 3 PDI Nagyur
nagyur,
- 12 PDI lequittlelem,
- 13 PDI — most.....! —
- 14 PDI varratok,
- 18 PDI hideg, —
- 19 PDI Hahá! [vlsz. sh.]
- 21 PDI hátha
nyerünk?
- 23 PDI öltöny!.....de

404. M. E. KISASSZONY EMLÉKKÖNYVÉBE

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 24. f. r. (A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 34. sz. Őszutó [nov.] 20. 1122., *Emléksorok* [gyűjtő-cím] II. [sorszám] alatt, de önálló címmel is: *M. E. kisasszonymnak*. A négy emlékv. közös aláírással: PETŐFI.

ÖK1 373., ÖK2ab—3 II. 137. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers megírásáról egyetlen, értesüléseit nem közvetlen tapasztalatból merítő tudósítás szól, a költőt személyesen nem ismert Beniczky Emil cikke: Nefejejs Petőfi Sándor életéből. (Két költemény eredete.) Családi Kör 1860. 11. sz. dec. 23. 169—170. (A másik vers a *Messze vándoroltam...* volt, → III. 513.) Eszerint a Malonyai család — „köztisztületben álló vidéki család” — meg nem határozott időpontban Pestre érkezett, és a Vadászkiért fogadóban szállt meg. A Pozsonyból ismert Lisznyai Kálmánt itt fellelve, a család művelt leánya, Malonyai Emma (versünk címzettje) arra kérte, hozná el hozzájuk a megismerni vágyott Petőfit. Aki persze tiltakozott a tudta nélkül és ráadásul aznapra kitérő látogatás ellen,

végül azonban elment és annyira jól érezte magát, hogy négy órát időzött náluk. A látogatás végeztével Malonyai Emma két emléklapot nyújtott át a költő-vendégeknek, akik emléksorokat írtak (Lisznyaiét nem ismerjük), sőt, Petőfi a leány kérésére elő is adta versét.

A keletkezés időpontjához csak a megjelenés (1845. nov. 20.) kínál ante quem-dátumot; ráadásul az akkor közölt négy, különböző időből való emlékvers együttes publikálása szerkesztői megfontolás következménye. Ferenczi magáról a versről nem, csak az *Emléksorok* közléséről szól (FPÉ II. 219., jegyzetben). Minthogy ezt a Petőfi 1845. szept. 10. és 24. közötti pesti tartózkodásáról szóló fejezethez kapcsolva tette, versünknek a fenti időszakba datálása innen eredeztethető. A legutóbbi krk.-ban is, ahol előtte a *Sorshuzás előtt*, utána az *Én és a nap* áll. (VP I. 331. A besorolás nincs indokolva.) Mivel azonban a költő 1845. okt. 16. és nov. 25. között is Pesten tartózkodott (a megírás helyét az ÖK-ban ő maga adta meg), az időhatárokat célszerű kitágítanunk: *1845. nov. 20. előttre*. Mellesleg szólva: ha a Beniczky-keletkezéstörténetnek legalább a kerete valós, akkor az is (ti. a vidéki család pesti látogatása) logikusabban datálható a nov. 15. körüli, Lipót-napi vásár idejére, mint szeptember végére, Petőfi előző pesti tartózkodására.

Magyarázatok

C M. E. *kisasszony*: a nevet Beniczky, majd az ő története újraközlésével a HP oldotta fel: II. 536.

4 *maholnap e sorsod*: Beniczky szerint a leány ekkor már menyasszony volt.

5—6 a példázat: Józs 10, 12—14.

Szövegváltozatok

C PDI Emléksorok [gyűjtőcím] II. [sorszám] M. E. kisasszonynak. [cím]
ÖK1—3 M. E. kisasszony emlékkönyvébe.

1 PDI az [kp. n.]

2 PDI ám de

K *ügy*

K, PDI *hiszem,/*

5 ÖK3 *Megállítám*

K *volnék <Io> [a Józsué név téves kezdése]*

6 ÖK2ab—3 *Megállítám*

K, PDI *napot....*

8 PDI *akkor*

léssz,

405. LEHEL

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 27. f. r. — 28. r. (A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

FL 1883. 276. sz. nov. 25. 1657., a Petőfi ismeretlen költeményei c. közlemény keretében, „(1845.)” dátum-alcímmel.

Kötetben először: PSÖK 1884. 452. Mindkét közlésben azonos tartalmú szerkesztői lábjegyzettel: „Ezen (...) költeményt *Kovács Mihály* túrkevei reform[átus]. tanító küldte be a Petőfi kiadás számára. A három elsőt [versünk mellett az *Álmos vagyok és még sem alhatom...* és a *Távozol hát, ifjuságom?*], Petőfi költeményeinek tizenhat ívre terjedő kéziratával, *Fazekas Lajos* volt nagykőrösi tanár ajándékozta 1858-ban a beküldőnek. E három költemény is azok közül való, melyeket a költő gyűjteményeiből kihagyott...”

Keletkezés

A vers megírásának helye és időpontja csak a K segítségével írható körül. Az ott elfoglalt hely alapján a hagyományos datálás: *Pest, 1845. okt. 15. — nov. 25.* (Vö. HP III. 535—537. és VP I. 348—349.) Ezen változtatni nincs okunk.

Magyarázatok

- C Lél (Lehel, ? — 955), akit Anonymus Tas fiának mondott, élő történelmi személy volt; a történettudomány mai felfogása szerint — többféle leszármazással ugyan — Árpád dédunokája (vö. Györffy György: *István király és műve.* Bp. 1977. 62. és Dümmerth Dezső: *Az Árpádok nyomában.* Bp. 1977. 120.), akit seregvezérei ténykedése és származása okán a nyugati források „rex”-nek neveztek. Kürtjéről valamiféle hagyomány már a XII. század előtt is élhetett, hiszen Anonymus már ezzel együtt szerepeltette, visszahelyezve őt a Zalán elleni honfoglaló csatába: „Lelu filius Tosu tuba cecinit...” (cap. 39.) Anonymus Mándy Istyántól készített fordítása, a Magyar Sunád, avagy I. Béla nevetlen Író Deákja... (Debrecen 1799) megvolt Petőfi könyvtárában, vö. VP V. 253. Benne a vonatkozó hely: „... mindjárt (Lelu) Lehel a' (Tosu) Tass fia meg-fúta a' kürtöt...” Petőfi példánya, névbejegyzésével, 1999-ben került közgyűjteménybe: PIM Kt. P-an. P 123. (A kürtmondára I. Solymossy Sándor: *Lél vezér kürtmondája.* Ethn 1929. 17—39.) Lehel Petőfi kedvenc hőse volt. Négyszer tért vissza hozzá: *Lehel (Mennydörg az óriás kürt...*, ?1841, → I. 30—33. és 296—300.), *Lehel (A kürtkebelbe fú Lehel...*, Pápa, 1842. máj. — jún. 15., → I. 50—52. és 341—343.); ezeket a balladás feldolgozásokat követte versünk, majd 1848-ban a *Lehel vezér* c. elbeszélő költemény töredéke (vö. Imre Lajos: *Petőfi Lehel-variánsai.* Jászkunság 1960. 174—182.). Az ismételt feldolgozás okát mégsem ezekben leljük meg, hanem a *Mért nem születtem ezer év előtt?* c. vers (Pest, 1844. nov. vége—dec. közepe) 5—8. sorában: a költő és katona/hős gyermekkori ábrándjának történelmi előképét látta Lehelben (→ III. 92. és 332—336.). Akkori felfogása fokozatosan váltott át németellenes politikai példázatra.

- 1—2 A csillagválasztás motívumára l. *A négy ökrös szekér* c. vers 22—23. sorát és a hozzáfűzött jegyzetet (→ 8. és 258.!)
- 5 *Toldy Miklós*: a népmondai hős számos megjelenítése közül Petőfi alkalmasint Vörösmarty Mihály két versére gondolhatott, a *Toldy Csepelben* (1822) és a *Toldi* (1829) címűekre, l. VÖM 1. Kisebb költemények I. (1826-ig) Kiad. Horváth Károly. Bp. 1960. 222—226. (főszöveg) és 641. (jegyzet), illetve VÖM 2. Kisebb költemények II. (1827—1839). Kiad. Horváth Károly. Bp. 1960. 49—53. (főszöveg) és 350—356. (jegyzet; itt a Toldi-monda és irodalmi feldolgozásainak áttekintésével)
- Kont*: a témátörténetet Elek Oszkár tekintette át, l. Kont István a magyar irodalomban. ItK 1928. 120—142., megállapítva, hogy Vörösmarty drámái mellett Czuczor Gergely balladája (1837), de főként Garay János széltében ismert Kont c. balladája (1838) lett a kultusz forrása. Említette versünket is (138.), és utalt rá, hogy az idegen zsarnoksággal/uralkodóval szembenállás hőse csak 1848-ban lett igazi példázat Petőfi számára: *Vérmező, Kont és társai*.
- 9 *hős (...)* *kürt*: noha Horváth Mihály (*A magyarok története*. Pápa 1842. 24.) már csak jegyzetben említette a Lech-mezei csata kapcsán a kürtmondát és a Jászberényben őrzött, „régii ugyan, de Lehelének hibásan hitt kürtöt”, Petőfi továbbra is a monda és a krónikás hagyomány alapján dolgozott. (A kürt egykorú szakirodalmát l. Imre Lajos: i. m. 182., jegyzetben)
- 11 *Kilencszáz év múlt*: a kalandozó magyarok, akiknek egyik seregvézére Lél~Lehel volt, 955. aug. 10-én vesztek csatát a Lech folyó mezején, Augsburg közelében. A menekülők, köztük Lehel is, másnap kerültek az üldöző német seregek kezébe.
- 13 *Ti jászok és ti kunok*: a kürtmonda újkori karrierjét elindító Molnár Ferenc (akinek magyar nyelvű munkája négy, a latin változat három kiadást ért meg) maga is jászknak főkapitány volt, és a kürtől szóló vita (l. Imre Lajos: i. m. 182., jegyzetben) összekapcsolódott a jászok és kunok eredetének kérdésével. Petőfi felnőttkorában (apja egykori, már elvesztett és egyébként sem örökölhető redemptusságára visszatekintve) következetesen kun származéknak tekintette magát, sőt barátai is annak tartották (vö. Lisznyai Kálmán Petőfi Sándorhoz. Pest, máj. 9-én 1845. c. versével: „Lelekemadta teremtetted / Kunfia!” — EPN 95.), de még a besúgók is így jellemezték („geborener Kumanner” — Kj. jelű ügynök, 1846. jún. 12-én, vö. PAt III. 66.). Kapott tehát az alkalmon, hogy kedvelt hőst saját életrajzával egybekössze. Az itteni motívumot továbbépítette az 1848-as *Lehel vezér*-törredékben, ahol Lehel már a jászok és kunok főkapitányaként szerepel. Ehhez hozzájárulhatott, hogy Petőfi — Szendrey Júliával Pestre tartva, 1847. nov. első napjaiban Júlia rokonainál Jászberényben időzve (vö. VP VII. 395.) — minden bizonnyal a kürtöt is megtekintette. A *Lehel vezér* ui. éppen a város és a kürt bemutatásával kezdődött.
- 17 *a bosszu*: nem világos, hogy Petőfi a kalandozók merseburgi vereségére (933) célozott-e, vagy — és ez a valószínűbb — arra, hogy 951-ben I. Henrik bajor herceg Nyugat-Magyarországot dúlta.

- 22 *A németek földére*: 955 júliusban a magyarok Bajorországot és Svábföldet pusztították, és Augsburgot ostromolták.
- 33 „*Akasztófára!...*” az elfogott magyar vezéreket (Lehelt, Bulcsut és Súr) I. Ottó Regensburgban valóban felakasztatta.
német császár: a téma legelső feldolgozásában 1841-ben még Konrád „fejedelem” szerepelt (→ I. 30—33. és 298., jegyzetben), a krónikás hagyományra és történetírókra visszamenően. A pápai *Lehel*ből (1842) már elmaradt a név, minden bizonnyal tudatosan (vö. Kiss József jegyzetével, → I. 342.), hiszen Horváth Mihálynál (i. m. 24.) már helyesen Ottó király szerepelt.

Szövegváltozatok

A főszöveg a K alapján készült; a FL közlését, amely kora textológiai elveit követte, nem tekintettük szövegváltozatnak.

- 11 K Kilenc száz [az 52. sor analógiájára jav.]
 35 K Haha, [jav. ebből: *Hahaha*,]
 42 K koszoruként [jav. ebből: *koszorúként*]
 51 K Megsiketült [az 50. sor analógiájára jav.]

406. ÖRÖK ÖLELKEZÉS

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 28. f. v. (A kézirategyüttes leírását l. a *S. K. emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

ÖK1 376—377., ÖK2ab—3 II. 142. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A K-ban elfoglalt helye alapján az 1845. őszi, utolsó és hosszú pesti tartózkodás idejére, 1845. okt. 16. és nov. 25. közé helyezték: FPÉ II. 224., VP I. 349.; Ferenczi ráadásul a periódus élére tette. Más adat vagy szempont a datálásra azóta sem merült fel.

Magyarázatok

- C A téma forrásául Berze Nagy János a Kádár Kata c. népballadát jelölte meg (Berze Nagy 39—40.), ennek ismerete azonban nem bizonyítható. Valószínűbbnek látszik a klasszikus minta, a Philemon és Baucis-történet, vö. Ovidius: *Metamorphoses*. VIII. könyv, 711—724. sor. A római költővel aszódi gimnazista korában ismerkedett meg (vö. FPÉ I. 68.), tőle név szerint is elköszönt legkorábbi fennmaradt versében, az

1838. évi [Immár kész koszorúnk...] c. búcsúzóban (→ I. 7.); sőt, a tananyagon túlmenően is olvastatta (→ I. 177.).
- 4 *Két szerető szívé:* az egymás mellé temetés értelemszerűen a *Ciprus-lombok* darabjaiban jelent meg: VII. (*Ha ébren meg nem látogatsz...*, → III. 119.), XXIV. (*Hatalmas orvos az idő...*, → III. 131.), XXX. (*Midőn nagyon bánt...*, → III. 134.). Ennek alapján tekintette Ferenczi Zoltán költeményünket kései Etelke-versnek: FPÉ II. 103. Már Mednyánszky Bertához kapcsolva, de konkrét utalás nélkül 1845 nyarán is előfordult: *Falun* (→ 44.!); itt azonban többről, egy, közös sírba temetkezésről van szó.
- 8 *kiharcoló:* a *Falun* zárósorainak szinte folytatása: *Tegyék egy sírba a két aggastyánt / Nem tetetésből síró unokák.* (i. h.)
- 14 *a sírhalmokon növe:* a síron nőtt virág/növény/fa egyetemes mesemotívum, l. Stith Thompson: *Motif-Index of Folk-Literature I—VI.* København 1955—1958. XIII. fejezet, E 711.2.2. *Soul in flower.* A motívum hazai, 1578-ig visszanyúló és regionális előfordulására l. még Király György tanulmányát: Kádár Kata balladája. Nyugat 1924. 48—60. és A filológus kalandozásai. Vál. és szerk. Kenyeres Ágnes. Bp. 1980. 217—234. Petőfi már 1843-ban használta (*Kis furulyám szomorúsfűz ága...*, → I. 93—94.), fontos szerephez jutott a *János vitéz* XVIII. fejezetében (997—1004. sor, → III. 75.), felvillant az Etelke-szerelemre emlékező *Messze vándoroltam...* 10. sorában (1845. jún. 24. — júl. 10., → III. 164.). A hősi halál metaforája lett belőle az *Szerelem gyöngyei* XXXII. darabjában, a 23—24. és a 27—28. sorban (*Ha az isten...*, → 35.!).

407. FORRÁS ÉS FOLYAM

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 29. f. r-v. (A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlék-könyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

ÖK1 377—378., ÖK2ab—3 II. 143—144. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A szerzője által Pestre helyezett költeményt a K-ban elfoglalt hely alapján Ferenczi Zoltán az 1845. évi utolsó itt-tartózkodás idejére datálta: 1845. okt. 16. és nov. 25. között (FPÉ II. 224.). Nem tudható, milyen megfontolások alapján helyezte Horváth János azok közé a versek közé, „melyek még a *Szerelem gyöngyeit* korban megelőzik...” (Horváth 150.) Más elképzelés nem lévén, a hagyományos datálás elfogadható.

Magyarázatok

- C Az életkor változásának kis víz → nagy víz metaforával történő megjelenítése romantikus közhely. Horváth János két példát hozott fel: Vörösmarty Mihály *Az ifjú költő* (1842; megj. Ath 1843. I. 1. sz. jan. 15. 37.) c. versében „a puszták tava” lett férfikorban más: „Most lelkem szenvedély / Hullámi verdesik...” (VÖM 3. Kisebb költemények III. 1840—1855. S. a. r. Tóth Dezső. Bp. 1962. 51—53.), míg Garay János *Pályám* közepén c. költeményében (PDI 1845. I. 1. sz. 9.) „a patakcsa” vált „világot / Elöntő ocean”-ná (Horváth 549.).
- 6—7 Vö. Vörösmarty: „Bájlólag túkröze / Rám csillagezreket...” (I. h.)
- 11 *Vészek kergetnek vészeket*: vö. Vörösmarty: „... dúlatag / Szélvész keletkezett.” (i. h.)
- 13—16 Vö. Vörösmarty versének 21—32. sorával. Innen *Az ifjú költő a haza sorsa felé vett tematikai fordulatot.*

Szövegváltozatok

- 1 K habja,
6 K *túkre*
7 K csillag
14 K *úgy sem*

408. A JEGYGYÜRŰ

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 30. f. r-v. (A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlék-könyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

ÖK1 378—379., ÖK2ab—3 II. 144—145. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.

Magyar szavalmányok könyve. Szerk. Tooth István. Pest 1848. 202., vö. EPN 540.

Keletkezés

A vers megírására csak a K-ban elfoglalt helye alapján tudott következtetni a Petőfi-irodalom, és azt ennek alapján hagyományosan az őszi, utolsó, huzamos időzésre, 1845. okt. 16. és nov. 25. közöttre tette (FPÉ II. 224., VP I. 350—351.) Nem lévén ok vagy érv megváltoztatására, elfogadjuk.

Magyarázatok

- C A gyűrű mint szerelmi zálog már szerepelt Petőfi nemrég előkerült „beszély”-ében, *A párbaj* c. írásban (*Ibolyák*, hasonmás kiadás, Bp. Argumentum—Kortárs 1996. 11—14.), amelyben a kibékült szerelmi vetélytársak a szintén értéktelenné vált zálogokat (egy szerelmeslevelet és a gyűrűt) lőtték keresztül — egymás helyett.
- 20 A szerelmi bánat okozta öngyilkosság, szintén átlőtt szívvel, már a *Szerelmem gyöngyei* XXXV. darabjának (*Avvagy én már soha...*) záró-soraiban: *Nehogy egyszer a kétségbesésnek / Óráján keresztül- [ő]jjem őt!* (→ 39.!)

Szövegváltozatok

(Az egyk. úk. következetes aposztrófhasználatát nem tekintettük szövegváltozatnak.)

- 4 Tooth gyűrűt
K, Tooth csináltam.
- 5 K tudom:
- 8 Tooth lett! [az idj. nincs bezárva vagy az idj. lett a felkiáltójel függőleges eleme]
- 13 Tooth gyűrű
rossz
- 14 Tooth ujján s [kp. n.]
- 18 Tooth gyűrűből
K gyűrűből,

409. A HAZÁRÓL

Kézirat

K1 PIM Kt. P-an P 43. Két f. terjedelmű, 138 × 225 mm nagyságú, töredékes fogalmazvány, mindkét f. rektóján és verzóján, a vers 21—48. sorával, II. és III. sz. alá sorolva. Cím és aláírás n. Tartalmaz viszont három áthúzott strófát, amelyek a kiadásokból hiányoznak.

K2 OSZK Kt. Fond VII/93. 31. f. r. — 32. f. r. (A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

PDI 1846. I. 4. sz. Télhó [jan.] 22. 61—62., PETŐFI. aláírással.

ÖK1 379—380., ÖK2ab—3 II. 145—147. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.

Tatay: KSz 93—94., a „Világi dal” c. fejezetben, az ódák között, vö. PAt I. 128. Magyar szavalmányok könyve. Szerk. Tooth István. Pest 1848. 193—195.

Keletkezés

A K2-ben elfoglalt hely és a lokalizálás alapján (előtte *A jegygyűrű*, utána a *Szerelem átka* és a *Megpendítem...* áll) Ferenczi Zoltán a hosszú 1845. őszi pesti tartózkodásra helyezte megírását: 1845. okt. 16. — nov. 25. (FPÉ II 224.) E datálás kétségtküvüli előnye, hogy a *Változás* c. verssel, amelynek egyik motívuma lesz költeményünk tartalma, egy alkotói periódusba került. Az OK-sorrend itt egyáltalán nem eligazító, mivel a költeményt a *Szerelem gyöngyei* darabjai követték. Ennek alapján játszhatott el Martinkó András a gondolattal, hogy akár 1845. kora őszi is lehet, sőt nem zárta ki az 1844. végi, 1845. eleji hazafias versekkel egyidős megírást sem (Martinkó: AKr 18.). Kétségtelen, hogy perdöntő adat a datáláshoz nincsen, mivel azonban Ferenczi megoldásának előnyeit nyomósabb érvek látjuk, mint Martinkó (mégoly tetszetős) „ciklustörés”-elméletét, a hagyományos keltezés mellett maradtunk.

Fogadtatás

G. L. Feldmann-nak, a Der Ungar munkatársának a PDI-megjelenést azonnal követő fordítása elé (l. a *Fordítások* c. alfejezetet!) a lap szerkesztője, Hermann Klein néhány ajánló sort írt, „unser geniale Petöfi”-nek nevezve a költőt, akit a német olvasónak is meg kell ismernie (Der Ungar, 1846. 23. sz. jan. 27. 177., vö. PAt I. 63.).

Csatáry Ottó [= Telegdi Kovács László] Egy győri vigadó cukros siremléke c. belföldi útirajzában említette gr. Z[ichy]. Ottó baráti társaságát, akik között akad, ki — a letűnt dicsőségen bánkódva — felháborodik a győri csatát ironikusan felemlítőkön, idézve a régi nagyságról a vers 32—36. sorát. Nem tudni, a cikkíró, Petöfinek 1846-ból nagykarolyi ismerőse, majd Debrecenben is felkeresett barátja ismerte-e a költőnek ekkoriban, 1847 márciusában frott, de kéziratban maradt versét, *A nép nevében* címűt; ha igen, akkor írásának az a csattanója, hogy az utóbbi Petöfi-vers felemlégette „győri vitézségtek” utalása cáfolja *A hazáról*, tehát egy másik Petöfi-vers idézetét (Hazánk 1847. I. 32. sz. márc. 16. 126., vö. PAt I. 122.).

A verset 1843. dec. 16. (értelemszerűen: 1846. jan.) és 1848. márc. 18. között három ízben szavalták el a soproni ev. líceum Magyar Társaságának diákjai (Bodolay 454. és PAt III. 93.).

Magyarázatok

- C A vers egészére nézve látta mintának Béranger *Les Enfants de la France* c. versét (1819) Müller Lipót: Petöfi politikai költészete és Béranger. Bp. 1924. Eötvös-Füzetek III. 17—19. Petöfi fennmaradt példányában: *Oeuvres Complètes de Béranger*. Paris 1839. OSZK Kt. Fond VII/228/2/II. 34—36. (A példány leírása: Kalla—Ratzky 116.). Petöfi másik Béranger-példányában is: MTAK Kt. K 519. 273—275.
- 2 *Sötét*: a fény és a sötétség indító ellentéte miatt gondolta úgy Lukácsy Sándor, hogy a költemény a *Csillaglatan éjek* címen tervezett ciklus/kötet darabja lett volna (Lukácsy Sándor: *Csillaglatan éjek*. A Felhők körül. Holmi 1996. 1699.).

- 4 *mécsvilágom*: a költő szokott éjjeli munkaeszközét emeli „örláng” jelentésűvé
honszerelmem: a ’hazaszeretet’ e választékosabb alakját csak itt használta Petőfi, vö. PSzót II. 299.
- 11 *Éjfélt*: az éjjeli kísértetjárás számos kultúrkör mesekincsében és hiedelmvilágában szerepel, Petőfinél már a *János vitéz*ben fontos szerepe volt (→ III. 84—85.), értelemszerűen lírájában is megjelent a *Ciprus-lombok* verseiben, majd a *Felhők* költeményeiben és a korszak más verseiben is.
- 12 *népem ősei*: a szándékoltan általános megfogalmazás különböző korokat köt össze. A múltidézés előképe itt Kölcsey, nála azonban mindig konkrét helyszínhez kötődött a hősök megidézése, mint a Huszt c. epigrammában vagy a Horváth János említette Rákos c. ódában (vö. Horváth 512.).
- 20 *a napfény megvakít*: az orvosi szakirodalom a motívumot arra vezeti vissza, hogy Petőfi az 1842. júl. 8-i napfogyatkozást szabad szemmel akarta végignézni, amiért több napi szemképrázással és bal szemének tartós meggyöngülésével fizetett, vö. Csapody István: Petőfi szeme. Napkelet 1923. 529—531. és Czeizel Endre: Aki költő akar lenni, pokolra kell annak menni? Bp. 2001. 277.
- 23—24 E két sor a kalandozások korára látszik utalni, vö. az egyidős *Lehel* (→ 71—73.) refrénjének jelzőjével, az *Országokat reszkettetővel!* Horváth János (uo.) a sorok mintáját a Zalán futása c. Vörösmarty-eposz II. énekében találta meg (1825): „Romlatlan vala nemzetem és szilaj, ép erejében / Fél Európának hajdan megrázta határit...” (VÖM 4. Nagyobb epikai művek I. S. a. r. Horváth Károly és Martinkó András. Bp. 1963. 76.)
- 27—28 A középkori magyar királyság legnagyobb kiterjedését 1370 és 1382 között, Nagy Lajos alatt érte el, amikor perszonálunióban volt Lengyelországgal. A három tenger így is túlzás: a Fekete-tenger (az 1363-ban létrehozott bolgár bánság révén) és az Adria mellett az akkori lengyel királyság nem érte el a Balti-tengert. Közvetlen mintája Vajda Péter lehetett: „Tengerekig terjeszkedett ki birodalma s fegyvere határozó sullyal bírt.” (Szellem- és hon-dalok. Dalhon. III. füz. Pest 1841. 91.)
- 31 A hasonlatot Petőfi korábban saját képzeletére alkalmazta: *Az alföld* (→ II. 57.) és *Képzetem* (→ III. 173.). Horváth János itt is Vörösmartyt jelölte meg forrásul, a Salamon király (1826) III. felv.ának 500—501. sorát: „Sas szárnyain ne, mert az is kifárad, / De menj a gondolatnak szárnyain...” (VÖM 7. Drámák II. S. a. r. Brisits Frigyes. Bp. 1971. 210., vö. Horváth: i. h.)
- 42 *Hullócsillag*: vö. a néphiedelmet tükröző közmondással: „Leszállt a csillaga.” (Ipolyi Arnold: Magyar mythologia. Pest 1854. 267.)
- 45 *üstökös*: vö. az egyidős *Szerelmem átka* 95. és az *Álmaim* 41—44. sorával, → 65. és 86.)! Vö. még PSzót IV. 506—507.!
- 47 *ujra*: a Halley-üstökös kb. 75 évenként tér vissza, ezt megelőzően 1834-ben volt látható
- 48 *rettegjék*: a háborút, dögvést, pusztulást jelentő üstökös keltette hiedelmekre l. Ipolyi: i. m. 255—257.

Szövegváltozatok

- 2 Tatay ég,
3 Tooth Közel-
4 Tatay mécs-világom
6 K2, Tatay Gyönyörűségesen
11 Tatay ütött? [sh.]
12 K2, PDI körül,
K2, PDI ősei.
14 PDI szellemek;
20 K2, PDI megvakít.
21 K1, K2, PDI dicső, nagy
22 Tooth földet rázó
25 PDI Oh, nagy
26 PDI birtoka: [sh.]
27 PDI, Tooth hunyt
28 Tooth, Tatay hulló csillaga.
29 PDI, Tatay Csakhogy
30 K1 <Ma> [téves sorkezdet]
K1, K2, PDI babér.
31 K1 *Sebes madár a képzelet, de*
ÖK1 sas [sorsvégi kp. n.; a K2, a PDI és az ÖK2ab—3 alapján a sorzáró
vesszőt kitettük]
32 PDI, Tatay mégis,
Tatay oda ér: [vlsz. sh.]
35 K2 Hazám olly [kp. n.]
36 K1 talán. —
36—37 K1 III.
37 K1 <Mar> [téves sorkezdet]
37 PDI sirtam,
PDI ime
38 K1 *Szemem könyűje pergedez.*
PDI, Tooth, Tatay köny
39 Tatay nép vajjon [kp. n.]
PDI, Tooth, Tatay vajjon
40 után K1 [három áthúzott strófa]
<Ah, hogy csak könnyet onthatok,
Csak gyáva könnyet a honért!
Miért nem hí, miért nem int hát,
Hogy kebelemből ontsak érte vért?

Meghalni érted, oh hazám,
Habár rettentő kínpadon,
Kétszer, háromszor halni meg bár,
De érted halni: szent ohajtatom!

A nemzetek mind zajlanak
Európa hangos színpadán;

S milly [jav. ebből: *mind*] csendes a magyar!
[jav. ebből: ,] hazánkat

Ők híréből sem ismerik talán.>

- 41 K1 dicsőség mi [kp. n. A K1-en a 41—48. sor sietős írással, ékezés és kp. hiányával került papírra]
42 Tooth Hullócsillag,
43 K1 magasból,
44 K1 mindorokra [!]
PDI, Tatay föld;
45 K1 vagy oh [kp. n.]
46 PDI Dicsőség,
K1 jön s tavezek [a jön th. + sorvégi kp. n.]
PDI jött,
47 K1 szazadok multával [!]
48 K1 Lassak fényet a nepek s rettegjek. [!]
PDI népek,
PDI rettegjék!?

Fordítások

G. L. Feldmann, *Der Ungar* 1846. I. 23. sz. jan. 27. 177., *Vom Vaterlande* címen, szövege: PAt I. 63—64., vö. még FPÉ II. 270.

Kertbeny 325., *Ungarruhm* címen a vers 41—48. sora a *Vermischte Gedichte* ciklusban, vö. PAt I. 335.

410. MEGPENDÍTEM....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 36. f. r-v. (A kéziratgyűttes leírását l. a S. K. *emlék-könyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

PDI 1846. 19. sz. Tavaszutó [máj.] 7. 365., *Szerelem gyöngyei. (Vége.)* címen, *Petőfi.* aláírással.

ÖK1 413—414., ÖK2ab—3 II. 194—195. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

1845. okt. 20. és 23. között Pesten megjelent az *Szerelem gyöngyei* kötete (vö. EPN 144.). Ennek utolsó darabja, a ciklusban XXXIX. számmal jelölt *Félre mostan, félre a fejemről...* (→ 41—42.) a szerelem megvallására felfegyverkezett költő képével hagyta nyitva a Berta-szerelem történetét. Petőfi most, alkalmasint a megjelent kötetet újraolvasva, lezárta az érzelmi kapcsolatot, azt már a *Felhők*-korszak hangulatához igazítva. (Az ÖK-kiadásokban a ciklus után helyezte el.)

Ezért helyénvalónak látjuk azt a Ferenczi Zoltán óta hagyományos datálást (FPÉ II. 224., VP I. 347.), amely szerint a vers az utolsó huzamosabb pesti időzésre tehető, azaz 1845. okt. 16. és nov. 25. közöttre. Az időkeretet a *Szerelem gyöngyei* megjelenése alapján némileg szűkíthetjük: 1845. okt. 20. — nov. 25. Ugyanerre az időszakra utal a vers 1. sora is, vö. a *Magyarázatokkal!*

Magyarázatok

- 1 *hónapok multával*: mivel a személyes kapcsolat és a ciklus megírása egyaránt augusztusra esett (vö. a *Szerelem gyöngyei Keletkezés* c. alfejezetével!), ez az utalás is az 1845. okt—nov.-i megírásra utal.
- 5 *többé*: Petőfi szerelmi lírája 1846. szeptemberig valóban elhallgatott.
- 11 *vész*: a költő (alkotói szokása szerint) a Berta-szerelem történetét is verses epikai művel, a Borjádón 1845. szept. 26. és okt. 7. között írt *Szerelem átka* c. elbeszélő költeménnyel (→ 62—66.) zárta le
- 15 *virányt*: „Viruló állapotban levő, különösen virágokkal ékeskedő táj, síkság, mező, rétság.” (CzF VI. 1059. h.) Buczy Emil nyelvújítási szava, eredetileg melléknév (NyÚSz 612.).
- 20 *Nincs barátság*: l. A *hütelen barátokhoz* (→ 49.) és a *Jókay Mórhoz* c. verseket (→ 83—84.) és jegyzeteiket!
- 23 *Máriusként*: Caius Marius (i. e. 157—86), római politikus, akit hetedik konzulása idején ellenfelei száműztek Rómából. Történetét, a 23—24. sor szállóigéjének forrását („Búsul, mint Máriaus Karthágó romjain.”) Plutarkhosz beszélte el a Párhuzamos életrajzokban, a Pürrhosz — Caius Marius-biográfiák 40. fejezetében. A művet Petőfi aszódi diákként 1836. márc. 20-án kölcsönözte ki a kisgimnázium könyvtárából, Tanárky János magyar fordításában (Pozsony 1807), vö. Asztalos István: Petőfi Aszódja — Aszód Petőfije. Aszód 1975. (Múzeumi Füzetek 7.) 86. és 92.
- 24 *Egy országnak omladékain*: a Róma által elpusztított pun fővárosnak, Karthágónak romjain
- 25 *Nem lehet*: a következő két versszak felépítésében Petőfi a Szózat szerkesztését és mondatstruktúráját követte.

Szövegváltozatok

- C K Szerelem gyöngyei. XL.
PDI Szerelem gyöngyei. (Vége.)
ÖK2b Megpenditem....
- 1 PDI Megpenditem,
K, PDI multával,
- 2 K, PDI lantomat.
- 3 K egyszer és utószor [jav. ebből: egy és utószor]
- 7 PDI bábok
- 10 K, PDI Csöndes
K, ÖK2ab—3 szózata.
- 11 PDI, ÖK3 Megszűnt
- 12 ÖK1 kínjából [vlsz. sh. — jav.]

- ÖK2ab—3 kinjából
16 ÖK2b elföde,
21 PDI, ÖK2ab—3 Egyedül,
22 PDI szeretetlenül,
23 PDI Mariusként,
24 PDI országnak [sh.]
K, PDI, ÖK2ab—3 ül!
26 ÖK2ab—3 szeressenek!
27 K, PDI szívem
28 PDI szívem

411. REMÉNY

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 38. f. v. (A kézirategyüttes leírását l. a *S. K. emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

ÖK1 416., ÖK2ab—3 II. 198. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers megírásának időpontjára csak a helymegjelölés és az ÖK-kiadásokban elfoglalt hely utal. Ennek alapján Ferenczi óta (FPÉ II. 224.) hagyományosan az 1845 őszi, hosszabb pesti időzés tartalmára, 1845. okt. 16. és nov. 25. közé datálták. Ezen változtatni nincs okunk. Nem mond ellent a hagyományos keltezésnek a költemény legutóbbi elemzője, Lukácsy Sándor sem. Ő felhívta a figyelmet arra, hogy a vers szerkesztése (kérdés — definíciószerű, metaforikus felelet) olyan, akár a *Felhők* darabjaiban. Mivel mégsem lett a ciklus része, úgy vélte, hogy Petőfi a *Csillagatlan éjek* ciklusba szánta (Lukácsy Sándor: *Csillagatlan éjek. A Felhők körül*. Holmi 1996. 1700.).

412. A SIVATAG KORONÁJA

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 42. f. r. — 43. f. v. (A kézirategyüttes leírását l. a *S. K. emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

ÖK1 420—423., ÖK2ab—3 II. 205—208. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers datálásához csak a K-ban elfoglalt helye ad némi támpontot. Hagyományosan az 1845. évi utolsó pesti tartózkodás idejére teszik: 1845. okt. 16. és nov. 25. között. (Vö. VP I. 354—356.) Új adatok híján, ezen változtatni nincs okunk. Ferenczi Zoltán (FPÉ II. 251—252.) és Lukácsy Sándor szerint (Csillagtalan éjek. A Felhők körül. Holmi 1996. 1701.) a *Csillagtalan éjek* címen tervezett ciklus/kötet darabja lett volna.

Magyarázatok

- 5 *Nagy tölgy*: Petőfi leggyakrabban emlegetett fája, vö. Moesz Gusztáv: Botanikai vonatkozások Petőfi költészetében. Uránia 1922/6—12. 46. A néphitben és az irodalomban egyaránt az erdő, a nagyság és a rendíthetlenség közkeletű jelképe.
- 21 *A fergeteg*: hasonló regei megoldás található a *Szerelem átka* (Borjád, 1845. szept. 26.—okt. 7.) befejezésében, ott a haragvó férj a fergeteg, fává pedig a hűtlenné lett asszonyból született gyermekei lettek (→ 66.).
- 53—54 A két sor előképe Berzsenyi Dániel A Magyarokhoz II. c. ódájának 26—29. sora: „Nézd a kevély tölgy, melyet az éjszaki / Szélvész nem dönt, hanem termő / Férgék erős gyökerit megőrlik...” (Berzsenyi Dániel összes művei I. Költői művei. Kritikai kiadás. S. a. r. Merényi Oszkár. Bp. 1979. 104.) Vagy korábbról említhető a kép kedveltségére Baróti Szabó Dávid Egy ledőlt diófához c. elégiája, amelyet Petőfi már diákkorában tanulmányozott.

Szövegváltozatok

- 6 ÖK2ab—3 korona,
17 ÖK2a regényes [sh.]
25 K Testvéreinkkel
31 K itten,
37 K emberek.
41 K télidő
42 K ágakat;
43 K kétségbe ejtett
58 K Fenn

Fordítás

Kertbeny 260., *Des Heidelberges Krone* címen, a *Vermischte Gedichte* ciklusban, vö. PAT I. 334.

413. PUSZTAI TALÁLKOZÁS

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 44. f. v. — 45. f. v. (A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

ÖK1 423—425., ÖK2ab—3 II. 209—211. Az 1845. évi versek között; „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Mind az autográf versgyűjteményben elfoglalt hely, mind a megjelenési adatok alapján a verset hagyományosan (FPÉ II. 143—145., VP I. 360—361.) az 1845. esztendő utolsó ismert pesti tartózkodása idejére, 1845. okt. 16. és nov. 25. közé datáljuk.

Erre az időszakra több közvetett adat utal. Az 1845. júl.-ában befejezett, a Nemzeti Színház drámabíráló választmánya által elutasított és szerzőjétől megsemmisített *Zöld Marci* c. népszínmű cselekményét részben megőrizte Vahot Imre, aki a darabot kiadni szándékozott (Vahot: Eml II. 76., idézte Hatv² I. 769.). Mivel a lovagias betyár általa emlékezetből felidézett jelenete csaknem teljesen azonos a vers megjelent változatával, adott volt a visszakövetkeztetés lehetősége. (Természetesen az sem zárható ki, hogy ezt már Vahot megtette.) A módszerrel legutóbb Alekszandr Gerskovics élt, aki színpadi jelenetét „írta vissza” a verset, a következő jelenet cselekményét pedig a kéziratban meglévő, ám az ÖK-kiadásokban nem szereplő hat sorban adta meg (Petőfi és a színház. Ford. Radó György, Bp. 1980. ItFüz 101. 134—137.).

Hogy a költő — ezúttal versben — miért tért vissza Zöld Marchihoz, nem tudjuk. Mindenesetre feltűnő, hogy a betyárt nem nevezte néven — talán a friss színházi kudarc név-asszociációja alól kívánta mentesíteni a költeményt. (1847 áprilisában hasonlóan látható külső ok vagy késztetés nélkül nyúl majd ismét — most már címben szereplő névvel — a témához.) Martinkó András legutóbb azt feltételezte, hogy a Kertbeny Károllyal való találkozás, a már korábban is olvasott Lenau és a Kertbeny révén megismert Karl Beck olvasmányhatása lenne a verset kiváltó élmény. Utóbbtól a Jankó, der ungarische Rosshirt c., Eötvös Józsefnek ajánlott verses elbeszélés (1841) hatása jöhetne szóba (Martinkó: AKr 19. és uő: Petőfi és Karl Beck. In: PMozaik 164—170.). Kertbeny vonatkozó emlékezései: Irodalmunk túl a határokon. Szépirodalmi Lapok 1853. márc., 291—292., idézte Hatv² I. 797—798.

Ennél azonban lényegesebbnek látjuk a hazai irodalmi hatásokat, l. a *Magyarázatok* c. alfejezetet!

Magyarázatok

- C A vers — irodalmi közvetítéssel — megtörtént esetet dolgozott fel. 1816. okt. 26-án, a Hajdúsámson és Nyíradony közötti úton, Kis- és

Nagy-Aradvány puszták között, egy csárda közelében Zöld Marci és társa, Palatinszki–Beckereki kétszer is megállított egy, öt járműből állt kocsisort, amelyen szüretre induló társaság utazott: öt uraság, egy asszonyság, négy kisasszony, valamint 12 főnyi személyzetük. A zsákmány két kifogott ló és két aranyóra volt. Az egyik megtámadott, öreg Szunyoghy Farkas kieszközlendő kegyelmet ígért a betyárnak, aki erre kézcsokkal válaszolt. (A Heves megyei Levéltárban őrzött, IV—11/1. jelzetű, rögtönítélő bírósági iratanyag alapján az esetet rekonstruálta Dömötör Sándor: A „Pusztai találkozás” történeti háttere. Szabolcs-Szatmári Szemle 1970/4. 75—83.) A koronatanú az egyik inas volt, a 36 éves rácféhértói Gál József. Az irodalmi közvetítő, a nagykárolyi születésű Gaal József (1811—1866; csak névrokona az alapeset szemtanújának!) szerepét a szakírók már régóta számon tartják, hiszen Petőfi alföld-szemléletének egészére is hatással volt, vö. → II. 365—368. Havas Gaal összkiadásának (1882) és Badics Ferenc Gaal-monográfiájának (1881) birtokában a Haramia-csók c. novellában (1835) jelölte meg Petőfi forrását, hivatkozva Vahot idézett emlékezését is (HP II. 547—548.). Ferenczi mindezt megismételte, felemlítette a *Zöld Marci*-dráma ügyét, és további négy Gaal-frást hozott fel forrásként: Alföldi képek és kalandok (I. Az Alföld képe, II. Hortobágyi éjszaka; 1836), Pusztai kaland (1836), A négy tarka (1845) (FPÉ II. 143—145.). Valamennyi megtalálható Gaal említett összkiadásában: Gaal József összes művei. Kiad. és bevez. Badics Ferenc. Bp. [1882.] NK 27. II. 23—54. és 315—348. Megjegyezzük, hogy Gaal később, 1846-ban és 1847-ben is visszatért még egy-egy novella erejéig Zöld Marci, a lovagias betyár alakjához.

- 2 *úri hintó*: a két Gaal-novellában is egy-egy hintóról, illetve kocsiról van szó.
- 6 *Az út olyan*: „a sima, majdnem akadály nélküli út” a Hortobágyi éjszakában is szerepelt.
- 9 *hámistrángot*: „a hámot a hámfával összekötő szíj”, vö. PSzót II. 150.
- 13 *a puszták királya*: a Haramia-csókban Zöld Marci hasonló módon jellemezte önmagát: „... én is király vagyok Debrecen vidékén”; a másik mintanovellában pedig Zöld Marci nótájaként hangzik el a Gaal írta dal: „Debreceni országúton / Mint egy király uralkodom...”
- 14 *A haramja*: a meg nem nevezett lovagias betyár Zöld Marci. Órá I. Szántó Imre: Zöld Marci (Betyárvilág Heves és Külső-Szolnok megyében a 19. század első évtizedeiben). Az Egri Pedagógiai Főiskola Evkönyve II. Eger 1956. 477—491. Diáktársa emlékezése szerint az aszódi kamaszok csapatában a diák Petrovics Beckereki (vagy éppen Zöld Marci?) nevét viselte, vö. Delhányi 46. és Hatv² I. 183. A folyamatosság jele *A helység kalapácsának* egyik záróhasonlata (→ II. 101.), majd a már említett népszínmű, Egressy Gábor jutalomjátékára szánva. Nem is szólva most Petőfi önzánerező betyárverseinek sorozatáról; erre l. *A zsványosság vége* c. vers jegyzeteit (→ 335—336.).
- 21 *gyönyörű menyecske*: a Haramia-csókban még hárman utaztak a hintóban: apa, anya és menyasszony lányuk; a Hortobágyi éjszakában egy Ladányi nevű földesúr és neje, valamint „ifju menyecske leányuk”

és vejük, Surányi nevezetű. Petőfinél nyitva marad a kérdés: a szépszony egyedül utazik-e?

- 40 *Csókoljon meg:* a Haramia-csók Zöld Marcija megcsókolja a leány arcát, és cserébe visszaadja az elvett jegyajándékot; a Hortobágyi éjszakában csak a dalban van szó a csókról: „S ha akadok szép lyánkára / Csókom csattan ajakára.” Vahot említett visszatekintése szerint a *Zöld Marci* c. népszínműben Petőfinél is a leány „éltök megmentéséért, de talán különben is, vonakodás nélkül megadta azt a puszták nyalka fiának.” (Vahot: Eml II. 76.)

Szövegváltozatok

- 2 K megy,
3 K hintó,
8 K megállá.
9 K Elvágyták-e [th.]
10 K mégy [th.]
16 K hintó,
19 K körülnéz,
29 K menne:
32 K Tekintetet vált [jav. ebből: *Farkaszemet néz*]
33 K lepett, [th.]
42 K légyen.
44 K e [jav. ebből: *a*]
49 ÖK1 A ki, ki [az ÖK2ab—3 alapján a sor szótagszámát is megbontó hiányt, a második vonatkozó névmás kiegészítésével pótoltuk]
50 K sarkantyuját
K [további hat sor:] Késő este egy csárdába lépe
A haramja. Mélyen volt fejébe
Nyomva pörge karimás kalapja;
Azt tüzesen az asztalra csapta,
És a kocsmárosra rá kiáltott:
„Bort, kocsmáros, bort, a ki megáldott!”

414. HOGY VAN, HOGY AZT A SOK GAZEMBERT....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 44. f. r. (A kézirategyüttes leírását l. a *S. K. emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

ÖK1 423., ÖK2ab—3 II. 208. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Az 1845. okt. 16-án Pestre érkezett Petőfit újabb, folyamatosabb vált kritikai támadások érték. Ezért nem kárpótolhatta őt a két kötet megjelenése, amelyért tkp. Pestre jött (okt. 20. és 23. között: *Szerellem gyöngyei*, nov. 10.: V2), és az a tény sem, hogy a PDI hasábjain Szeverin (=Dobrossy István) rendre visszaverte a mind indulatosabb támadásokat. Hogy ekkor tájt valóban ezek a kritikák szabták meg a költő alaphangulatát, arról az ÖK1 1847. jan. 1-jei előszava tanúskodik, amelyben így emlékezett az egy évvel korábbi eseményekre: *Ezelőtt csak egy évvel is, megvallom, nagyon nehezemre estek az (önmagok által ugynevezett) kritikusok anathemái. Sok keserű órát szereztek nekem.* (VP V. 37.)

1845. okt. 9-én jelent meg Nagy Ignác Menny és pokol c. művének második füzeté, és benne a Tigris költészet c. cikk, amelyben Hadúr virágkertjének repkénylugasában Berzesenyi Dániel és Csokonai Vitéz Mihály váltott szót az idők változásáról, Magyarország szellemi gyarapodásáról, mígnem a közijük szinte feljelenetőként érkező Munkácsy János hatására — aki felismerhető áldézeteket hangoztatott az egyébként néven nem nevezett Petőfi verseiből — mindkét klasszikus a magyar költészet hanyatlásaként ítélte el az „illy tigris költészet”-et és „dudás költemény”-eket. (A cikk szövege: EPN 147—152.) A támadó személye több okból is érzékenyen érintette Petőfit. 1843 nyarán, a pozsonyi mélypont idején éppen Nagy Ignác adott bérfordítói munkát az általa szerkesztett Külföldi Regénytárban a nélkülöző költőnek (akkori kapcsolatukra l. VP VII. 289.), ráadásul legnagyobb vándorszínészi sikerét is Nagy Ignác vígjátékában, a Tisztújításban aratta 1843 őszén, az Érmelléken (vö. 1843. nov. 28-i levelével Bajza Józsefnek, VP VII. 24.). Joggal érezhette tehát úgy, hogy egyik, barátjának és pártfogójának hitt író társa árulta el. Ehhez járult Csokonai szerepeltetése a pamfletben, hiszen a mezővárosi és falusi értelmiség, a bontakozó Petőfi-kultusz hordozói és élesztői szemében ő számított a közvetlen elődnek, amint arra Szeverin is utalt, Nagy Ignác írására készített válaszában: „Petőfi leghivebb hasonmása...” (Irodalmi levelek Constanciához III. PDI 1845. II. 30. sz. okt. 23. 977. — EPN 146.)

A költő még Pesten volt, amikor 1845. nov. 21-én a PH hírt adott arról (és egyben kritikát is közölt l. J. [=Irfny József] tollából), hogy november elején Lipcsében megjelent a névtelen, valójában Császár Ferenc és Kovácsóczy Mihály írta és szerkesztette Magyarkák 1845-ben c. röpirat, ahol „PETÓFY[!] SÁNDOR”-ról külön fejezet szöveget, és még két gúnyos utalás is vonatkozott rá (l. EPN 159., Majsai: i. m. 85., illetve PAT I. 54—55.). Noha Dobrossy-Szeverin válasza most sem késett (PDI 1845. II. 35. sz. nov. 27. 1184. — EPN 160.), Petőfi nov. 25. táján azzal a tudattal hagyta el Pestet, hogy ellenségeinek száma állandóan szaporodik.

Nem tudjuk továbbá, hogyan hatott rá a Der Ungar 1845. nov. 14-i álhíre, mely szerint anyagi gondjai miatt ismét katonának készül állni, és amely 1846 februárjáig bejárta a német nyelvterület sajtóját (vö. PAT I. 56—60.).

Sem közvetlen, sem közvetett adatokkal nem rendelkezünk arról, hogy a vers a pesti időszakon belül, pontosabban mikor készült. Mivel 1845. évi versfüzetébe bemásolta ugyan, ám folyóiratban nem jelentette meg, a K-ban és az ÖK-kiadásokban elfoglalt helye és az ennek nyomán meghatározott hagyományos datálás szerint (vö. FPÉ II. 224., VP I. 356.) 1846. okt. 16. és nov. 25. között írottaknak tekintjük.

Ferenczi Zoltán (FPÉ II. 251.) és Lukácsy Sándor véleménye szerint (Csillag-talan éjek. A Felhők körül. Holmi 1996. 1701.) a *Csillagtalan éjek* c. ciklus/kötet darabja lett volna.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíralt Pulszky Ferenc „sületlenség”-nek nevezte (18 to-vábbi költemény társaságában), együttesen jellemezve e vercsoportot: „Ezekben oly trivialis vagy oly ízetlen gondolatokat találunk, hogy alig tudjuk hová soroz-zuk...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 19. 297. — EPN 288.)

Magyarázatok

- 2 *föl nem kötik?*: az indulat ilyen mértékű megnyilvánulása Petőfi költé-szetében eddigelé egyszer fordult elő, az 1844. jan.—febr.-i *A nemes* c., alkalmi versben: *Most már öt húzni nem deresre: / Akasztófára kellene!* (→ II. 11.)
- 9 *Negyven nap, negyven éjjel*: 1Móz 7, 12: „És esék az eső a földre negyven nap és negyven éjjel.”
- 10 *új vízőzön*: a csattanó forrása Béranger *Le Déluge* (A vízőzön) c. verse, amely szerint ez elmossa majd a királyokat, vö. Fekete: *Pev* 180. A költemény azonban Petőfi két Béranger-kiadásának egyikében sem található, csupán az egyik előszava említi: OSZK Kt. Fond VII/228/2. I. XXXVI.

Fordítás

Kertbeny 351., *Frage und Antwort* címen, a *Schwärmer* ciklusban, vö. PAt I. 336.

415. JÓKAY MÓRHOZ

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 37. f. r. — 38. f. r. (A kézirategyüttes leírását l. a *S. K. emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 37. sz. Télelő [dec.] 11. 1233—1234., PETŐFI. alá-írással.

ÖK1 414—416., ÖK2ab—3 II. 196—198. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

A Bécsben tartózkodó Kecskeméthy Aurél 1845. decemberi, elveszett levelé-ben szemrehányásokat tehetett Petőfinek a versnek a barátokat elítélő hangneme

és Jókai favorizálása miatt. A levél tartalmáról csak Petőfi 1846. jan. [14-i?] válaszból értesülhetünk: *A mit én Jókayról írtam, azért egyik barátom sem apprehendálhat...* (VP VII. 35. és 304—305.)

A Hond „ökörszeme” (= Zerffi Gusztáv) prózai paródiát közölt a versre, Irodalmi szerelmes levél egy urfi szerkesztőhöz címmel; utalva arra, hogy Jókai 1847. júl. 1-jétől az Élk szerkesztője lesz (Hond 1847. I. 26. sz. jún. 29. 523. — EPN 312—313.).

1848 őszén, a Vörösmartyval folytatott vitában a szerkesztőtárs Jókai az idősebb költő mellé állt, nyilatkozatot közölve Petőfi ellen, annak tudta nélkül. Az elkeseredett Petőfi visszautalt versünk hajdani fogadtatására: *Talán emlékszik a közönség egy költeményemre, melyet Jókayhoz írtam néhány év előtt. E költeményre többi barátim azt mondták: 'te Jókait szereted legjobban? te ő benne bizól egyedül? majd meglátod, Jókai fog legjobban megcsalni, Jókai lesz leghálátlanabb írántad.'* *Én kinevettem őket, sőt megharagudtam rájuk, pedig im a következők mutatja, hogy igazok volt. (Első és utolsó fölszólalásom egy igen piszkos dologban. Élk 1848. II. 11. sz. sept. 10. 351. — EPN 500.)*

Keletkezés

Ferenczi Zoltán a verset Petőfi 1845. okt. 16. és nov. 25. közé tehető, hosszú pesti időzésére tette, ami után Szalkszentmártonba távozott, hogy onnan abban az évben már ne is térjen vissza: FPÉ II. 224. Miután a feltételezés egybeesett a költő helymegjelölésével, és nem mondott ellent a K-ban elfoglalt sorrendnek sem, ez vált hagyományos keletkezésévé. A legutóbbi krk-ban is: VP II. 351—352.

A Pestre jött Petőfit újabb kritikai támadások fogadták, illetve érték. Nagy Ignác Menny és pokol c. művének 2. füz.-e és benne a Petőfit támadó Tigris költészet c. szatíra okt. 9-én jelent meg (szövegét l. EPN 147—152.), míg a tartózkodás végén, nov. 21-én adott hírt a PH (1845. 577. sz. 338—339.) a Lipcsében névtelenül megjelent, de Császár Ferenc és Kovacsóczy Mihály tollából eredt Magyarok 1845-ből c. röpirat megjelenéséről, amelynek 191. lapján PETŐFY [!] SÁNDOR önálló szócikket kapott (szövegét l. EPN 159.). Az újabb támadások indokolhatják a kulcsfontosságú 22. sort: *Olly sokszor megcsalattam.* Nagy Ignácot korábban jóakarójának tudhatta (vö. a *Hogy van, hogy azt a sok gazembert.* c. vers jegyzeteivel, → 387.); a pamflet névtelensége pedig újabb pálfordulókat sejtetett. Jókait viszont ugyanakkor felértékelte Petőfi számára, hogy barátja ekkor, nov. 1-jén közölte első regénye, a Hétköznapok újabb mutatványát (A fukar végpercei. Élk 1845. II. 18. sz. nov. 1. 553—566., vö. JKK Regények 1. S. a. r. Szekeres László. Bp. 1962. 320.).

Tekintve, hogy a vers rezignáltabb, beletörődőbb hangneme a *Hogy van...*-nál későbbi hangulati fázist feltételez, a hagyományos időskörön belül a költeményt 1845. nov. 2. és 25. közé helyezzük. Mivel már dec. 11-én megjelent, a kéziratot nyilvánvalóan Pesten hagyta hátra, a PDI szerkesztőségében.

Magyarázatok

- C *Jókay*: az író 1848-ig használta eredeti formájában családnevét: „Jelentjük, miszerint lapunkból az Y. ki van küszöbölve, ezentúl senki nevét nem fogjuk az aristocraticus végbetűvel írni többé.” (Élk 1848.)

márc. 19., vö. JKK Cikkek és Beszédék 2. S. a. r. Szekeres László. Bp. 1987. 17.)

- 4 *szeretek: ... mit én Jókay iránt érzek, az igazság szerint nem is barátság, nem is testvéri szeretet, vagy tán e kettőnek keveréke, vagy talán mind a kettőnél több... valami le nem írható, s tagadhatatlan, hogy a világon senki iránt sem érzem azt, egyedül ő iránta...* — jellemezte és magyarázta Petőfi érzelmeit a Kecskeméthy Aurélnak írt, id. levelében (VP VII. 35.).
- 7 *gúnynévvel*: a barátságba vetett hit először 1845. februárjában, Szeberényi Lajos lekezelő kritikája nyomán ingott meg Petőfiiben; ismeretségi körét már az ápr. 1-jei *Azokhoz az én jó pesti pajtásaimhoz* c. versben nevezte barátinak, vö. Szabó G. Zoltán jegyzeteivel. → III. 472—473. és 478. Utóbb a hiúságában megsértett Szemere Miklós lett Petőfi egyik legádázabb ellenfele. A kérdésre még I. *A hűtelen barátokhoz* c. vers jegyzeteit, → 329—330.
- 10—11 *Percenként jobban-jobban el- / Sötétül láthatárom*: „... szakadatlan sötétben haladunk a *Felhők* felé, sőt már ott is vagyunk...” — értékelte Horváth János azt a verssorozatot, amelyhez az *Ismerjétek meg!*, *A hűtelen barátokhoz* és az *Álmaim* mellett költeményünket is sorolta (Horváth 167. és 548.).
- 13 *sőt várom*: a költő számára mind világosabbá vált, hogy eddigi pályájának túlhaladott hozadékától (a kritikai támadások ebből táplálkozásán) csak egy kataklizmaszerű fordulat révén szabadulhat meg, vö. az *Ismerjétek meg!* c. verssel, → 56.
- 19—21 *Nem hiszek én már senkinek, / Nincs senkiben bizalmam*: Kiss József és V. Nyilassy Vilma szerint (VP VII. 304.) Kecskeméthy Aurél vsz. e sorok miatt neheztelt meg Petőfire, vö. a *Fogadtatás* c. alfejezettel!
- 39 *Fejemre köveket hajít*: az ószövetségi halálbüntetésnek ezt a módját nemcsak a házasságtörők, a bálványimádók ellen használták, hanem — amint azt maga az Úr mondta Mózesnek — elsődlegesen „az igéző vagy jóvendőmondók” ellen (3Móz 20,27).
- 45 *Babérral fődik homlokom*: a költői öntudat csorbítatlanságát az biztosíthatta, hogy a V2 és a *Szezelem gyöngyei* után Petőfi ekkorra már hat kötettel rendelkezett. Erősödő német recepcióját pedig a Szezerin álnéven írt Dobrossy István Petőfit védő cikkéhez fűzött Vahot-jegyzet említette: Irodalmi levelek Constanciához I. (PDI 1845. II. 27. sz. 858. — EPN 142.)
- 51 *lelkem megmaradt fele*: Horatiusból (Odes I/3.), jelzővel bővítve: „animae dimidium meae.” Petőfi fennmaradt zseb-Horatiusában: Quinti Horatii Flacci Opera Omnia. Parisiis 1828. OSZK Kt. Fond VII/228/25. 4. (A példány leírása: Kalla—Ratzky 118.)

Szövegváltozatok

- 10 K, PDI jobban jobban
11 K, PDI láthatárom;
25 ÖK2ab—3 van,
34 K egy [aláhúzva]

- PDI, ÖK2ab—3 e g y
 37 PDI *igy*
 PDI *lesz*
 38 PDI *igy*
 40 PDI *Mig*
 41 PDI *e* hóhérok
 52 K eljövendesz [jav. ebből: *könnyet ejtesz*]
 ÖK2b eljövendesz. [sh.]
 53 K, PDI *öntesz*,

416. ÁLMAIM

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 46. f. r. — 47. f. r. (A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 36. sz. Télelő [dec.] 4. 1205—1206., PETŐFI. aláírással.

ÖK1 425—427., ÖK2ab—3 II. 211—213. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Az azonos ihletkörhöz tartozó 1845. végi versek közül az *Álmaim* kívánczik az első helyre. Nemcsak azért, mert az év összeírt költői termésében megelőzte mind *Az örültet*, mind az *Álmos vagyok és mégsem alhatom...* c. költeményeket, hanem azért is, mert ezt még bizonyíthatóan 1845. évi utolsó pesti időzése alatt írta: az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel szerepel, sőt ante quem-terminussal is rendelkezünk. A vers dec. 4-én már megjelent a PDI-ban, ami azt feltételezi, hogy a nov. 25. táján Pestet elhagyó költő Vahotnál hagyta közlésre kéziratát. Fordított sorrendet javasolt Lukácsy Sándor, aki szerint az *Álmos vagyok...* a korábbi vers, „amannak [ti. az *Álmaim*nak] mintegy első kidolgozása”, és ezért is nem jelent meg Petőfi életében (Petőfi és Cabet. ItK 1966. 321.).

Ezúttal a cenzúráztatás sem mehetett simán: Vahot kihagyni kényszerült a 33—36. sort, a teljes 9. versszakot. (Amit viszont a költőnek sikerült visszacsempésnie az ÖK-kiadásokba.) Noha *Az örülttel* kapcsolatban említette, de talán inkább az *Álmaim*ra érvényesebb Berecz Károly emlékezése, miszerint „... e költeményét három éjjel álmodta, s ő csupán álmát írta le.” (Berecz Károly: A régi „Fiatal Magyarország”. Magyarország és a Nagyvilág, 1874. 33. sz. aug. 16. 402—405., idézte Hatv² I. 797.) Berecznek ez pesti emléke lehetett, ha ugyan nem a felsorolt három vers valamelyikének tartalmi visszavetítése.

Az adatok alapján már Ferenczi Zoltán az 1845. okt. 16. és nov. 25. közötti pesti tartózkodásra datálta (FPÉ II. 224.), a K-beli hely szerint a periódus utolsó darabjaként elhelyezve. Legutóbb Martinkó András feszegette az 1845. őszi

időrendet alkotáslélektani szempontból, lehetetlennek tartva, „hogy *A négy ökrös szekér, A magyar nemes, a Pusztai találkozás* genezisében az *Álmaim* után következék időrendben...” (Martinkó: AKr 23.) Versünk esetében a megjegyzést annyiban elfogadtuk, hogy helyreállítottuk a K alapján a költő időrendjét; az első kettő azonban — a nyári borjádi tartózkodáshoz kötve őket — hónapokkal korábbi. A bevett keltezésen azonban nem volt okunk változtatni.

Felvetődhet a kérdés: van-e közvetlen kapcsolat a Magyarkák c. névtelen, valójában Császár Ferenc és Kovacsóczy Mihály által írt és szerkesztett, Lipcsében megjelent röpirattal, amelyet a PH nov. 21-én ismertetett (vö. EPN 159. és PAt I. 54—55.). Úgy véljük, hogy az 1845. őszi kritikai támadásokra adott közvetlen, indulati válasz a *Hogy van, hogy azt a sok gazembert...* c. vers volt (→ 82—83.), s noha a kritikák — éppen folyamatos közlésük miatt — erős motívumai voltak a *Felhők*-korszaknak, közvetlen összefüggés költeményünkkel nem mutatható ki — tehát a Magyarkák hatása az időszakon belüli pontosabb datálásra ezúttal alkalmatlan. Az *Álmaimat* így a Pestet elhagyó költő pillanatnyi lelkiállapotáról készült hangulatjelentésnek tarthatjuk.

Ferenczi Zoltán (FPÉ II. 251—252.) és Lukácsy Sándor egybehangzó véleménye szerint (Csillagatlan éjek. A Felhők körül. Holmi 1996. 1701.) a *Csillagatlan éjek* címen tervezett ciklus/kötet darabja lett volna.

Fogadtatás

Az Élk Hírlapi öre, Vas Andor [= Hazucha Ferenc] a PDI 36. számának versanyagát ismertetve, részletesen foglalkozott az *Álmaimmal*: „E feketevérű boszus hangulat nem költői, tehát csak egyéni. Az egyéni érzelmeket dalba önteni csak akkor szabad, ha azokban valamely általános költői eszme lappang; elégedetlenséget, ember- és világgyűlöletet hirdetni mindenképp közt legkevésbé a költőnek hivatása.” A recenzens óvta Petőfit a verse által keltendő sajnálatától, hiszen „a költőnek (...) felettünk kellene röpkedni.” Végül tanácsa: „Petőfy már néhány hason irányú verset mutatott be az olvasó közönségnek; kívánjuk, hogy ezentul minél kevesbet mutasson...” (Élk 1845. II. 25. sz. dec. 20. 802. — EPN 163.) Horváth János szerint: „Ezzel észrevétetett Petőfi pesszimizmusa s a kifogásolás bizonyára eggyel több ok lett számára, hogy folytassa.” (Horváth 548.) Nézetét nem osztjuk.

1849-ben a Komáromi Értesítő közölte egy Rényi nevű/álnevű költő *Álmaim* c. versét, mely tudatos parafrázis Petőfi költeményére; nemcsak címe, de az 1. sor is azonos, hangulata pedig a *Felhők*-korszak hatását tükrözi (Komáromi Értesítő 1849. febr. 17. 143. — PAt I. 311.).

Magyarzatok

- 2 *szörnyüket álmodám*: az álmok és ezen belül a rémálmok világa mint a tér és idő felszabadított tartománya minden művészeti ágban a romantika kedvelt ábrázolási területe. (A téma monografikus feldolgozása Albert Béguin könyve: *L'Âme romantique et le rêve*. Paris 1939.) A konkrét helyzet előképe Heine lehetett: *Ein Traum...* (1816) Petőfinél az álom motívuma a *Szerelmem gyöngyei* ciklusában erősödött fel, 1845 nyarán: a XVIII. (*Álmaimban gyakran...*) még a szerelmi tema-

- tikán belül maradt (→ 26—27.), a XXIX. (*Háborúval álmodám...*) már a szabadság—szerelem jövőbeli nagy kettősségéhez kapcsolódott (→ 32—33.), a XXXVIII. (*Millyen furcsa álmam...*) viszont szinte a *Felhők* metaforikáját előlegezte (→ 40.). A *Felhőkben*: *Az álom / A természetnek legszebb adománya.* (LVII., *Az álom...*, → 131.)
- 5 *Láttam*: Lukácsy Sándor mutatott rá, hogy a strófakezdő szó hatszori megismétlése szekvenciát, azaz retorikailag formált sorozatot indít. A magyar költészetből előzményül Verseghy Ferenc *Az Igazsághoz* c. versét, közvetlen mintául pedig a Petőfi által nagyon kedvelt (és állítólag könyv nélkül is tudott) Eötvös-regényre, *A karthausi, melynek hőse Armand az európai körút tapasztalatait, élményeit „reményltem — láttam” szembeállításban* beszéli el (i. h. 1702. és *Egy szekvencia három időben.* In: *Egy hazánk van.* Pécs 1996. 247—248.). De ez az ellenpontoszó szerkezet jelentkezett Vörösmarty 1845 újévén közölt *Gondolatok a könyvtárban* c. költeménye 15—38. sorában is.
- 17—28 A magánbűnök e három strófáját novellisztikusnak és így a vers arányait megbontónak érezte Lukácsy (i. m. 246.).
- 19—24 A hűtlen feleség példázata (a Hamlet c. Shakespeare-tragédia egyik főmotívuma) majd a *Felhők* LI. darabjában is felbukkan (*A férj hazajő betegen...*, → 128—129.); versünk pedig szinte a LVI. epigramma (*Az özvegy...*) kifejtése (→ 130.).
- 28 *Ruhája kincsén megosztottnak*: jövődőlés az Ószövettségben (Zsolt 22, 19): „Megosztottnak ruháimon, és köntösömrre sorsot vetének.” Beteljesedése Krisztus szenvedéstörténetében: Mt 27, 35; Mk 15, 24; Lk 23, 34; Jn 19, 23—24.
- 29—36 A két versszak párhuzamai közül Horváth János Vajda Péter Dalhon (Pest 1841. III. 49.) c. munkájának egy részletét, illetve Shelley *The Revolt of Islam* c. művének X. énekét említette fel a zsarnoki uralom megjelenítésére (Horváth 536.).
- 29, 33 *országokat*: Lukácsy joggal hívta fel a figyelmet a többes szám tudatos, ismételt alkalmazására (i. m. 246.), valóban a világrabság ↔ világszabadság gondolata formálódott itt.
- 40 *Történnek egyre*: a verset létrehívó lelkiállapotot Petőfi megismételte az ÖK1 előszavában: *régi szép napok holtteste, meggyilkolt remények halálhörgése, el nem ért vágyak gúnykacaja s csalódások boszorkánysíptásai között dalol féltébolyodottan múzsám, mint az elátkozott királylány az operenciás tenger szigetében, melyet vadállatok és szörnyetegek őriznek. — Aztán e szaggatottság nem is egészen az én hibám, hanem a századé. Minden nemzet, minden család sőt minden ember meghasonlott önmagával.* (1847. jan. 1. — VP V. 39.)
- 43 *üstökös*: „... jelent már általában maig a népvéleményben (...) döghalált, éhséget, háborút, vérontást...” (Ipolyi Arnold: *Magyar mythologia.* Pest 1854. 278.) Ilyen értelemben szerepelt a *Szerelem átka* 95—96. sorában is: → 65. A legfeljebb néhány héttel később, *A hazáról* c. versben (45—48. sor, → 77.) viszont az üstökös a „magyar / Dícsőség” jelképe volt.

Szövegváltozatok

- C ÖK2a Almaim [sh.]
1 ÖK2b—3 álmain [kp. n.]
3 PDI á omképem, [sh.]
5 PDI b/borban
8 PDI köny,
9 PDI kiszáradt,
14 K ragyoga.
PDI jólét
15 PDI arany sarkantyú
17 K halotti [jav. ebből: halótti]
18 K, PDI Szívének
tátogott...
19 PDI ölte meg....de
21 K, PDI Mit,
ÖK1 sfratja [a K, a PDI és az ÖK2ab—3 alapján, a 20. sor analógiájára
jav.]
PDI őt!....
22 PDI álmod
23 K, PDI ágyon:
25 PDI már sírban volt e
27 ÖK3 sírja
29 ÖK2ab—3 dúlt
32 PDI honfi-véres
33—36 PDI [a versszak hiányzik, Vahot x x x jellel pótolta, amely grafikai
díszítésnek is felfogható, ám finoman utal a cenzúra közbelépésére is.]
36 K gúnykacaja. -
42 K, PDI jösz?
ÖK2ab—3 jösz,
PDI égi test,

417. ÁLMOS VAGYOK ÉS MÉG SEM ALHATOM....

Kézirat

OSzK Kt. Fond VII/93. 51. f. r-v. (A kézirategyüttes leírását l. a S. K. *emlék-
könyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

FL 1883. 276. sz. nov. 25. 1657., a Petőfi ismeretlen költeményei c. közle-
mény keretében; „(1845. vagy 1846.)” alcímmel. Szerkesztői jegyzetét l. a *Lehel*
c. vers jegyzeteinek *Megjelenés* c. alfejezetében! Kötetben előszór: PSÖK 1884.
452—453.

Az 1845 végén írott költemények már a *Felhők* ihletkörébe tartoznak; versünk mellett idesorolható az *Álmaim* és *Az örült*. Egymáshoz viszonyított időrendjük meghatározásához kevés az adat. Petőfi maga az ÖK-ban szétszórta őket: az *Álmaim* 1845-ös, *Az örült* 1846-os besorolást kapott, míg a most tárgyalt költemény (talán éppen a tematikai rokonság miatt) költője életében nem került nyilvánosságra. Annak ellenére nem, hogy ott szerepelt az 1845. évi versek összeírt füzetében, utolsó tételként, *Az örült* után. Esztétikai és nem cenzurális okok miatt, öncenzúrával kihagyottnak vélte versünket Kovács Magda: „Csatogtatok, csatogtatok, gondolatink szárnyai...” (Petőfi küzdelme a cenzúrával). In: Ptüze 252. Hogy a kihagyás mindenképpen a költő szándéka volt, közvetetten az is bizonyítja, hogy sem autográf, sem idegen kezű másolat nem készült róla.

Mivel a vers az ÖK-kiadásokba nem került bele, Petőfi a megírás helyét sem adta meg: Pest vagy Szalkszentmárton? Az első közlés vagylagos évszám-alcíme — a K ismeretében — alig érthető. Havas Adolf egyértelműen döntött, amikor a „Függelék. II. Kihagyottak. 1845.” csoportba helyezte (HP III. 538—539.). Voinovich szintén 1845-ösnek tekintette, s a *Hogy van, hogy azt a sok gazembert...* és az *Álmaim* közé tette (VoinP I. 284—285.). A legutóbbi krk. az utolsó pesti 1845-ös időzésre, azaz 1845. okt. 16. és nov. 25. közé keltezte (VP I. 358.). Lukácsy Sándor — nem vitatva az 1845. évi megírást — az *Álmaim* elé tette, „amannak mintegy első kidolgozása” lévén; így szerinte a kimunkáltabb változat jelent meg (Petőfi és Cabet. ItK 1966. 321.) Megtoldotta ezt azzal, hogy versünk a *Csillagatlan éjek* c. tervezett ciklus/kötet darabja lett volna (Lukácsy Sándor: *Csillagatlan éjek*. A *Felhők* körül. Holmi 1996. 1701.). Martinkó András, aki 1845 őszén — alkotáslélektani indoklással — három fázist különböztetett meg Petőfi lírájában a *Felhők* előtt, a verset az év utolsó verscsoportjába helyezte: *A gyűldei ifjakhoz*, a *Szemere Pálhoz* és a *Téli éj* társaságába (Martinkó: AKr 23.).

Mint látható, a K-hoz képest új adat nem került elő a vers keletkezéstörténetéről. 1845-ös volta vitán felül helyezhető, ám a Pest~Szalkszentmárton kérdés ettől még nyitva marad. Nem könnyíti meg a lokalizálást, hogy az *Álmaim* pesti, míg a verset a K-ban megelőző (!) *Az örült* szalkszentmártoni. Elfogadva Lukácsy jogos észrevételét a címben is hasonló két szöveg összetartozásáról, a sorrendet fordítottnak látjuk: az *Álmaim* nyugodtabb, strófikus szerkezete a „még közölhető” kategóriába tartozhatott Petőfi számára, itt azonban a monológforma már közvetlenül *Az örült* felé mutat. Ugyanígy fokozást érzünk a vershelyzetben is: rémálom → látomások → állandósult tudatzavar. A három vers egymáshoz viszonyított sorrendjét így állapítottuk meg. A megírás helyének kérdésében azonban (jelenlegi ismereteink alapján) nem tudunk dönteni, ennek megfelelően tágitjuk a megírás lehetséges időkorét is. Tehát: [*Pest / Szalkszentmárton, 1845. okt. 16. és dec. 31. között*].

Magyarázatok

- 3 Gyertyám pislog komorhomályosan: az éjjel dolgozó Petőfi ugyanebből a helyzetből indította a *Felhők* XXIV. darabját is (*Gyertyám homályosan lobog...*, → 119.)

- 4 *a lidérc, mely temetőbe' van:* a bolygóűrű a magyar néphit szerint temetőekben is észlelhető, tehát azokat is a jelenséget megtestesítő lidérc lakhelyének tekintették (vö. Erdélyi János: Magyar közmondások. Pest 1851. 267. és Ipolyi Arnold: Magyar mythologia. Pest 1854. 228.).
- 8 *rém rém után:* a helyzet hasonlóságára utalt Horváth János Byron Manfredjának I. felv. 1. jelenetével, ahol az aludni nem tudó hős lát szellemalakokat. Magyarul: Petrichevich Horváth Lázár munkái II. Buda-Pest 1842. 5—6.
- 13—16 A megőrült és koldussá lett költő, Henrik történetét feldolgozó Holtei-színműben, a Babérfa és koldusbotban a vándorszínész Petőfi is fellépett 1842. dec. 13-án Székesfehérvárott (vö. Pat I. 10.) és 1843. febr. 14-én Kecskeméten (vö. Fekete: PVSz 78.). A 14. sor *koldusbotja* erre a darabra utal vissza, amelynek alaptörténetét egyébként Petőfi már 1843/44-ben feldolgozta *Az utósó alamizsna* c. versében (→ I. 85-87. és 430-433. Vö. még Fekete Sándor: Petőfi romantikájának forrásai. Bp. 1972. ItFüz 77. 14—18.) A színészi szövegemlék mostani felötlését az indokolhatja, hogy Henrik sorsát a *Felhők*-korszakéhoz hasonló okok motiválták a darabban: barátai elhagyták, a kritika nem ismerte el. Az éhező koldus a *Felhők* IV. darabjában is feltűnik: *Annyit sem ér az élet...* (→ 111.) A koldussors ábrázolása és sommázata a kb. egyidős regényében, *A hóhér kötelében* szintén megtalálható: VP IV. 65.
- 27—30 Ezt a négy soros történetet Petőfi 1847 novemberében önálló versben is feldolgozza majd: *Bíró, bíró, hivatad...* A *Felhők* két darabjában szintén megvan: az LV-ben (*Vajon mi ér?*, → 130.) a *levágott emberfő* az epigramma hasonlatában szerepel, az LVII.-ben (*Igazság! alszol?*, → 130—131.) pedig a vers az aranylánc és a hóhérkötél felcserélt társadalmi kiosztására épült.
- 35—38 E „szürrealista lelemény” kapcsán Lukácsy Sándor Arcimboldo XVI. századi olasz festő manierista technikáját idézte (Petőfi-morzsa. 2. Petőfi, az avantgarde költő. In: Egy hazánk van. Pécs 1996. 220.). Közelebbi példaként a romantikusok közül az angol William Blake verseit és akvarelljeit, valamint a svájci Johann Heinrich Füssli pikűróját említhetjük a romantikus rémkultuszra. A minta azonban ezúttal feltehetően irodalmi. Petőfi közelebből nem ismert Shelley-kötetében és a párhuzamosan használt, Seybt-féle német fordításban (ezekre I. A *szökevények* c. vers jegyzeteit, → 430.) egyaránt megtalálhatta az *On the Medusa of Leonardo da Vinci in the Florentine Gallery* c. költeményt (német címe: *Die Medusa Leonardo da Vincis in der florentinischen Gallerie*. Seybt: i. m. 297.), amely az akkor még Leonardo alkotásának tartott festményt írta le és ünnepelte. (Ma XVI—XVII. sz.-i flamand munkának tartják; a kép időközben elveszett.) Feltehetően ez az irodalmi élmény idézte föl Petőfiben a klasszikusokban tanult Gorgó-fő mítoszát. A költő szívében tanyázó, azt megtöltő rémek a *Felhők* XL. darabjában is megvannak: *Az én szívem...* (→ 124—125.)

Szövegváltozatok

Közlésünk alapja a K. A FL első közlése a kor gyakorlatának megfelelően emendált, így szövegváltozatnak nem tekinthető.

1 K álhatom; [th.]

37 K öt [jav. ebből: ezt]

418. SZEMERE PÁLHOZ

Kézirat

OSzK Kt. Fond VII/93. 47. f. v. — 48. f. v. (A kézirat együttes leírását l. a S. K. emlékkönyvébe c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

Megjelenés

PD1 1846. 2. sz. Télhó [jan.] 8. 26., PETŐFI. aláírással.

ÖK1 427—428., ÖK2ab—3 II. 214—216. Az 1845. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Szemere Pálnak (1785—1861), a magyar irodalom nagy öregének Petőfivel való személyes megismerkedéséről semmit nem tudunk. (Erről a problémáról részletesen: VP VII. 306.)

A vers megírásának közvetlen indítéka viszont meghatározható. 1845. okt. 2-án indította meg Dobrossy István (Szeverin álnéven) Irodalmi levelek Constanciához c. sorozatát a PD1-ban, amelynek első része a Petőfi és ellenségei címet viselte, és amelyben Császár Ferencnek az Él-k melléklapjában, az Ir-Örben aug. 16-án és szept. 6-án megjelent, átfogó bírálatát verte vissza. Dobrossy érvei között az is szerepelt, hogy „hazánk legfinomabb tapintatu, legalaposabb itéletü bírálói, millyenek Schedel Ferenc és Szemere Pál, mindenkor a legnagyobb méltánnyal emlékeznek a lángeszü Petőfiről (az első a Budapesti Híradóban, az utóbbi csak privát körökben, de mindig lelkesedéssel, elragadtatással.)” (PD1 1845. II. 27. sz. okt. 2. 858. — EPN 142.) Márpedig Szemere sokfelé megfordult: „A meleg hónapokat, hűvösödő őszig, kevés kivétellel, fürdön és számos rokonai látogatásában a vidéken s Pécelen töltötte.” (Szvorenyi József: Szemerei Szemere Pál élete. In: Szemerei Szemere Pál munkái I. Bp. 1890. 47., idézte: VP VII. 305.) 1845. október—novemberben, amikor Petőfi két kötete nyomdai munkálataival és a kritikai harcokkal volt elfoglalva, aligha találkoztak, hiszen — bár 1839 óta Szemere a telet Pesten töltötte — „csudálatosan keveset érdeklődve a politikai közállapotok iránt, tanulmányaiba temetkezve élt. Csak az irodalmi fejleményeket tartotta mindig éber szemmel.” (Szvorenyi: i.m. 47.) Szemere a nyilvánosság előtt csak 1846-ban, aug. 29-i nyílt levelében foglalt állást Petőfi költészete mellett: VP VII. 35—36. Ennek első mondata mentegetődzés a kései megszólalás miatt.

A költemény az 1845-ös versek füzetében az újabb szalkszentmártoni időszak

első helyén áll: Petőfi, aki ekkoriban különös érzékenységgel tartotta számon barátait és híveit (vö. FPÉ II. 205.), Pesten nem találkozáván vele, nem késett Szemerét versben köszönteni. Ugyanezt igazolja, hogy a lehető legelső alkalommal, 1846. január elején a költeményt magával hozta Pestre és rögtön publikálta, l. a *Megjelenés* c. alfejezetet! Ferenczi óta a hagyományos keltezés: 1846. nov. 25. — 1846. jan. 4. (vö. FPÉ II. 227.) Mivel a Pesten tartózkodó költőről a PH 1846. jan. 4-i száma adott hírt (vö. EPN 165.), érkezése egy-két nappal korábban történhetett. Szalkszentmártonban az év fordulóján írta meg a *Téli éj* és az *Isten csodája* c. verseket (l. *Keletkezés* c. alfejezeteiket!), a legutóbbi krk.-ban már joggal módosult az időszak: 1845. nov. 25. — dec. 31. (VP I. 361—362.) Ez számunkra is elfogadható; azzal a megjegyzéssel, hogy feltehetően a periódus első hányadában írta.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíralt Pulszky Ferenc negatív véleményt formált: „... az ilyenekkel kár a rosszakarók kezébe fegyvert adni, kik az ilyen verseket bizonyosan a költő tagadhatatlan hiúságából (lásd Jövendölés, Szemere Pálhoz, Arcképem, Halhatlan a lélek) fogják magyarázni, melylyel legcsekélyebb irkafirkáját is kiadásra érdemesnek tekinti...” (MŠzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 288.)

Magyarázatok

- C A vers az episztoláknak abba a sorába tartozik, amelyekkel Petőfi 1845 nyarán és őszén az elhatárolódásokat, illetve kötődéseket megvallotta: *A Honderühöz* (→ II. 170—171.), *Császár Ferenc ő nagyságához* (→ 46—48.), *A hűtelen barátokhoz* (→ 49.), illetve *Egy fiatal írónak* (→ 57—58.), *Jókay Mórhöz* (→ 83—84.).
- 4 *nagyapám lehetnél*: Szemere Pál 1785-ben, míg Petőfi anyai nagyapja, Hruz János 1762-ben, apai nagyapja, Petrovics Tamás 1736-ban született. A kor felfogása szerint azonban a fordulat mégsem költői túlzás, hiszen Szemere születését és a vers megírását 60 esztendő, azaz csaknem két emberöltő (2 × 32 év) választotta el egymástól.
- 5—6 *menék / Hozzád*: az első személyes találkozás ismeretlen időpontjára l. a *Keletkezés* c. alfejezetet!
- 16—18 A fa-hasonlatot Petőfi *A hűtelen barátokhoz* c. versben, más értelemben, önmagára vonatkoztatva már használta: → 49.
- 26 *Megkoszorúzni véle fejemet*: Francesco Petrarca költőfejedelemmé koszorúzására (1341. ápr. 8.) tett célzás. Petőfi már 1843. augusztusában, a *Merengés* c. versben (→ I. 91.) — ott még önironikusan és a jövőbe vetítve — Petrarccal mérte össze magát. A motívum vélhető heinei előzményeire: → I. 453—454.
- 31 *a boldogságról (...) lemondék*: a sor előzményét l. különösen a *Hír* (1845. febr.—márc.; → III. 146.) és a *Virágos kert a költő szíve...* (1845. szept. 10—24.; → 49—50.) c. versekben
- 36 A költői életcél megfogalmazását legutóbb l. az *Ismerjetelek meg!* zárósoraiban (1845. szept. 10—24.; → 56.)

- 49 *pályám kezdetén*: a VP VII. jegyzetírói, Kiss József és V. Nyilassy Vilma ebből 1844-re következtették ki a személyes kapcsolat kezdetét, vö. VP VII. 306. Véleményünk szerint a fordulatnak *a hosszú pálya* szemszögéből van értelme. Onnan visszatekintve Szemere 1845-ös megszólalásai tűnnek majd pályakezdesnek és korai buzdításnak.
- 50 *Egy magad által*: Dobrossy jóindulattal bár, de kétségkívül erősen túlzott, amikor Toldy Ferencet is Petőfi magasztalói között, Szemere Pál mellett említette. Toldy régebbi, névtelen bírálata (BpH 1845. 141. sz. márc. 4. 143. — EPN 59—62.) csak részben volt kedvező, és ezért ellenversre is ingerelte Petőfit (*Rosz verseimről*, 1845. márc.; → III. 473.). A költő itt tehát Dobrossyt is korrigálta.

Szövegváltozatok

- 3 K, PDI *ugy*
 5 K, PDI *Tiszteltelek*;
 6 K, PDI *hogy*;
 PDI *elég*;
 8 K, PDI *téged*.
 10 K *indít*
 11 PDI *szívedet...*
 15 PDI *barátom*,
 28 K, PDI *is...*
 31 PDI *lemondék*;
 32—33 PDI [a két sor zárójelben]
 33 PDI *vesztegetem/ [kp. n.]*
 34 K, PDI *még*,
 36 K, PDI *e haza*
 37 K, PDI *fél uton*
 41 ÖK1 *bellé [sh.]*
 42 PDI *hír*,
 43 PDI *igy*
 PDI *készen*,
 47 K *nemzet [utólagos beszúrás]*
 K *lantom [jav. ebből: lántom — th.]*
 49 K *az <t>*
 50 ÖK2ab—3 *üdvzeltetém*,
 51 ÖK1 *volt [kp. n.; a PDI és az ÖK2ab—3 alapján a sorvégi vesszőt pótoltuk]*

419. AZ ÓRÚLT

Kézirat

K1 OSZK Kt. Fond VII/93. 49. f. r. — 50. f. v. (A kézirategyüttes leírását l. a *S. K. emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteiben, → 254.!)

K2 PIM Kt. P-an. P 5. Két f., Egressy Gábor szavalókönyvéből kivágva,

233 × 385 mm nagyságú. rajta a *Dalaim* és versünk szövege. Autográf, „Petőfi” aláírással. A szavalókönyv eredeti sorszámozását viseli (82—83. old.). A lejegyzés időpontját nem ismerjük, de mindenképpen 1846. jan. 4. és dec. 19. közé tehető. Egressy (jelenlegi ismereteink szerint) ugyan csak 1847. márc. 16-án szavalta először (vö. a *Fogadtatás* c. alfejezettel!), ám a vers Élk-beli megjelenése után nem lett volna szükség a költő autográf lejegyzésére. Egressy Ákos 1879-ben Kolozsvárott — apja hagyatékának részeként — kótyavetyére bo-csájtotta, amikor is a szavalókönyvet és az akkor még benne lévő K2-t K[eresztesi]. Papp Miklós vásárolta meg, vö. Jónás álnéven írt cikkével, az általa szerk. lapban: Petőfi, Arany, Vörösmarty és Egressy Gáborról. MPolg 1879. 205. sz. szept. 7., a vasárnapi mellékletben. (Némi-
leg eltérő szöveggel kötetben is: Egressy Gábor hagyatéka. In: K. Papp Miklós: Itt is, ott is. Bp. é. n. 269—279.) Ismeretlen időpontban a verset kivágták. (A szavalókönyv ma: OSZK Kt. Fol. Hung. 1754.) K. Papp Miklós halála (1880) után a K2 fia, K. Papp Ernő tulajdonában volt, innen közölte Ferenczi Zoltán: „Az örült.” PetMuz 1889. 2. sz. jan.—febr., 93—98. h. Hasonmása: uo., a 128. h. után. 1907-ben ajándékozás révén, Endrődi Sándor gyűjtése nyomán került a PHáz tulajdonába, vö. PHKat 61. Így kerülhetett át a jogutód, a PIM gyűjteményében. (A PHáz possesszori pecsétje ma is látható a kéziraton.)

K3 (?) Egy Szentimrey nevű dési levelező 1846. nov. 10-ről küldött tudósítást az aznapi ellenzéki ebédéről, amelyen a közgyűlésre odasereglett helyi politikusok vettek részt. Haray Viktor, gr. Teleki Sándor titkára elszavalta a Koltón írt *Erdélyben* c. verset, majd: „A gróf maga is szavalta Petőfinek egy más, »Örült« című, ugyanekkor írt költeményét...” (Élk 1846. II. 21. sz. nov. 21. 670. — EPN 219.) Tudjuk, hogy Petőfi valóban terjesztette — élőlőzóban is — még meg nem jelent versét (vö. a *Fogadtatás* c. alfejezet első tételével!); az „irt” azonban nyilvánvaló tévedés a „leírt” helyett. Mindez egy K3 meglétét valószínűsíti, aminek további sorsáról azonban nem tudunk.

Km MTAK Kt. Ms 5252/48. 146—150. pp. A XIX. század közepéről való gyűjtemény 22 Petőfi-verset (is) tartalmaz; leírását l. Sáfrán Györgyi: Arany János-gyűjtemény / Petőfi Sándor — Szendrey Júlia kéziratok. Bp. MTAK 1982. (Az MTAK Kt. katalógusai 13.) 138.

Megjelenés

Élk 1846. II. 25. sz. dec. 19. 772—774., Petőfi Sándor. aláírással. Várady Antal úgy emlékezett, hogy a költő — *A csárda romjaival* együtt — a Szépek könyve c. almanachba akarta adni, amelynek ügye már 1844. november óta húzódott, elsősorban a szerkesztő, Kuthy Lajos hanyagsága miatt. Petőfi, aki 1843-as, pozsonyi megismerkedésük óta nem rokonszenvezett vele, a késedelmet ezért személyes antipátiával magyarázta és — ne feledjük, a *Felhők*-korszak elején járunk! — Váradynak azt mondta: *Képzeld csak, úgy tetszik nekem, Kuthynak az Örültem épen nem tetszik.* (Hugo Meltzl: *Der Wahnsinnige Petőfi's*. Leipzig, 1879. 12. és nyomán: FPÉ II. 227., jegyzetben) Ezzel jól egyeztethető Ferenczinak (FPÉ II. 251—252.) és Lukácsy Sándornak az az egybevágó vélekedése (utóbbi: *Csillagtalán éjek. A Felhők körül.* Holmi 1996. 1701.), hogy a vers a *Csillagtalán éjek* c., tervezett ciklus/kötet darabja lett volna. A folyóiratmegjelenést utóbb a Tízek Társaságának írói sztrájkja akadályozta meg. Mivel az almanach ügye 1846 végéig sem mozdult előre (vö. Kolta Ferenc: *Adatok a „Szépek*

könyve” történetéhez. A Pécsi Pedagógiai Főiskola évkönyve 1958—1959. Pécs, 1959. 67—71. és VP VII. 382.), a *Csillagtalán éjek* kötettervéről pedig maga Petőfi mondott le, a vers Élk-közlésére minden gond nélkül sor kerülhetett; azt követően, hogy a költő — valamikor 1846. nov. 22. és 24. között — a divatlap kizárólagos munkatársa lett. Frankenburg sietett is vele: a szerzője által kisürgett, a Júlia-szerelem alakulása miatt fontosnak érzett *Mi van innen távol?* dec. 5-i közlése után rögtön másodikként hozta a verset, míg a kiadástörténeti szempontból párversnek tekinthető *A csárda romjait* csak 1847. jan. 30-án adta közre. Joggal emlékezett később Frankenburg a Tízek zömének csatlakozását követő időszakra úgy, hogy — „Petőfi *Az Őrült* és *A csárda romjai* című gyönyörű költeményeivel” is —: „Ez volt szerkesztőségem aranykora!” (Frankenburg Adolf: Petőfi és az „Életképek”. Koszorú 1880. III. k. 195., idézte Hatv² II. 33.)

ÖK1 432—435., ÖK2ab—3 II. 221—225. Az 1845. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers keletkezési idejének külön szakirodalma van; egyike a legtöbbet vitatottaknak. Ennek oka, hogy a datálás szempontjából kizárólagosan számba jöhető K1 (az Egressynek másolt K2 időpontja megállapíthatatlan lévén) az 1845. évi versek között szerepel, ráadásul a kézirategyüttes utolsó előtti helyén, utána már csak az *Álmos vagyok és még sem alhatom...* következett. Mint láttuk, a több szálon futott kiadástörténet sem szolgáltat adatokkal. Az ÖK-kiadásokban a vers átkerült az 1846. éviék közé, a második helyre, az évnnyitó *Isten csodája* után. Az emlékezések nem tisztázták a kérdést, sőt tovább bonyolították a megírás helyének problémájával: Pest vagy Szalkszentmárton? (Az ÖK-kiadásokban a költő az utóbbit adta meg.)

A vers megírására először Berecz Károly emlékezett: „*Az Őrült* című verséről beszélt [ti. Petőfi], hogy e költeményét egyfolytában három éjjel álmodta, s ő csupán álmát írta le.” (A régi „Fiatal Magyarország”. Magyarország és a Nagyvilág 1874. 33. sz. aug. 16. 402—405. és a hasonló c. kötetben is: Bp. 1898. 11. az utóbbi helyről idézte Hatv¹ I. 795.) A cikkre megszólalt Várady Antal, aki először kötötte össze a Szépek könyvét a verssel („Kuthy valami albumot akart kiadni, Petőfit kérte, írnia részére egy verset.”), ám a közvetlen indítékot szerinte „az »Életképek«-ben Császár Ferencnek Petőfi ellen egy lelkiszegény bírálata” adta volna, amire válaszul először ellenbírálatot akart írni Császár verseiről, majd meggondolta magát, és a Berecztől is említett alkotói szokása szerint „vagy egy óráig föl s alá járkált szó nélkül, a két garasossal lapdázott, azután megírta *Az Őrült*et egy folytában.” (Várady Antal: Berecz Károly visszaemlékezései Petőfi Sándorra. Magyar Politika 1874. 194—195. sz. aug. 28., idézte Hatv¹ I. 796.) Várady akár koronatanú is lehetett volna a kérdésben, hiszen 1845 őszén a Pestre fellátogató Petőfi nála, illetve vele lakott, így az év utolsó hosszabb időzése során is, 1845. okt. 16. és nov. 25. között. Csakhogy az emlékezésbe több önellentmondás csúszott:

— a Császár-bírálat az Élk melléklapjában, az Irőr-ben 1845. aug. 16-án és szept. 6-án jelent meg (vö. EPN 111—120. és 127—136.). Ezzel Várady az 1845 kora őszi pesti időszakot is bekapcsolta a megírás keretébe: 1845. szept. 10—22. (Csaknem harminc év távlatából Várady alkalmasint összerántotta emlékezetében a két pesti tartózkodást.)

— Nem segít a datálásban az ellenbíráló említett terve sem: Császár Ferenc költeményei 1841-ben jelentek meg, a második és jav. kiadás viszont csak 1846-ban.

— Végül: Az *Őrült* szövege sem kapcsolható a Császár-bírálathoz. Viszont megfelel, ahogyan azt Berecz Károly említette, a hasonló témájú *Álmaim és Álmos vagyok és még sem alhatom...* c., Pesten írt, 1845. okt. 16. és nov. 25. közé datálható verseknek (→ 84—87.).

Havas Adolf az ÖK rendjét követte, ezért nála a vers 1846-os (HP 348—351. és 551—554.), bár becsülettel közölte Várady ellenvéleményét is. Baróti Lajos, kritikájában, elfogadta a költő megadta Szalkszentmártont a megírás helyéül, és fölállította — az ellentmondásokat feloldandó — hosszú életűnek bizonyult hipotézisét: „Lehet különben, hogy Petőfi *Az Őrült*t Pesten kezdte meg és Szalkszentmártomban fejezte be.” (BarHP 789.) Álláspontját átvette Ferenczi is, megtoldva az „első kidolgozás: Pest — második kidolgozás: Szalkszentmárton” formulával: FPÉ II. 224—225. Nyomán haladt a legutóbbi krk. is: VP II. 357—358. A két alkotófázis hipotézise kapóra jött a hagyományos kronológia ellen fellépett Martinkó Andrásnak, aki idekapcsolta a K3 kérdését is. Ezzel a vers akár 1846. őszi is lehetne, vagyis elvben megírásának kitágított kerete: 1845. szept. — 1846. okt. (Martinkó: AKr 12.)

A kétfázisú megírás kompromisszumos elméletének mindazonáltal van egy hibája. Nem is az, hogy ellentétes Petőfi alkotói szokásaival, aki költeményeit egyetlen lendülettel alkotta meg (ebben Berecz és Várady egyetértett!), hanem az, hogy a hipotézis alapján az 1845 végén rögzített K1-nek, az ismeretlen időpontban lejegyzett K2-nek és az 1847 elején nyomdába adott ÖK1 szövegének az átdolgozás miatt mindenképpen jelentősen különböznie kellene. Ez azonban nincs így, vö. a *Szövegváltozatokkal!* 1845 végére a vers készen állt.

Nincs okunk ugyanakkor kétségbe vonnunk a megírás helyéül megadott Szalkszentmárton-adatot, ami a szöveget 1845. nov. 25. és dec. 31. közé helyezi. A költemény tartalmi rokonságot mutat az *Álmaim* és az *Álmos vagyok, és még sem alhatom...* c. versekkel. Vonatkozóan fontos Lukácsy Sándor megjegyzése, hogy *Az Őrült* tkp. nyolc *Felhők*-darab, amelyet a hét kacagás tagol (vö. Lukácsy: i. m. 1701.). Az öthetes 1845. végi perióduson belül viszont közelebbi támpontunk a keltezéshez nincs. 1845. decemberében Petőfi a *Tigris és hiénán* dolgozott, versei közül erre a hónapra csak a *Szemere Pálhoz* és a *Téli éj* tehető, és talán a *Felhők* néhány darabját is ekkor írta. Így megérthető az is, miért használta drámájában azt a tömör, „vagdalt” stílust, amivel korábban csak prózájában élt, és amely élénk furcsálkodást váltott ki a színpadi szövegekben nagy, romantikus tirádákhoz szokott színészekben (vö. Vahot: Eml 1881². 253., idézte Hatv² I. 835.). Az ÖK-kiadásokban 1846-ra való áthelyezést kötetépítő okok indokolhatják, amit jól szemléltet, hogy az évnitó, közéleti programverset (*Isten csodája*) a magánéleti érzelmek végtelen szerepverse, *Az Őrült* követte.

Fogadtatás

Telegdi Kovács László úgy emlékezett, hogy 1846. szept. 7-én délelőtt ott hagyva Petőfivel a főispánhelyettesi beiktatást, a nagykarolyi várkertben mulatták az időt: „... leülvén, Petőfi nógatásomra elszavalta *Az Őrült* s *A bilincs* című költeményeit. Petőfi szavalása nem volt színészes, hanem egyszerű és természec-

res. Hanghordozása csak akkor vált ércessé, ha mély érzést vagy fellángolást tolmácsoltak a versszakok.” (Telegdi [Kovács] László: Petőfiről és az 1848 előtti irodalmi tényezőkről. Koszorú 1884. II. k. 39. sz. szept. 28. 621., idézte Hatv² I. 897.)

Désen, 1846. nov. 10-én Nemes József, Külső-Szolnok vm. főbírája ellenzéki ebédet adott, amelyen: „A gróf [Teleki Sándor] maga is szavalta egy más, 'Őrült' című, ugyanekkor írt költeményét: mit hasonlólóg nagy bámulattal hallgattunk.” A Szentimrey nevű tudósító tévedett abban, hogy Petőfi a verset — a szintén szavalt Erdélyben esetéhez hasonlóan — Koltón írta, vö. a K3 (?) hipotézisével! (Élk 1846. II. 21. sz. nov. 21. 670. — EPN 219.)

1847. márc. 7-én Pápán a ref. kollégium diáksága „szavlati estélyt” adott a város szegényeinek javára. A rendezvény programomtatványa szerint Az *Őrült*-et Horváth János szavalta (PA I. 121—122. és Bodolay 454.) A verset Sopronban is elszavalták a diákok, vö. Bodolay 454. és PA III. 93.

Szelestey László tudósítása a pesti Ellenzéki Kör 1847. márc. 16-i estélyéről említette, hogy „Egressy Gábor, a legjobb s tanultabb s mégis tán legszerényebb magyar színész, Petőfinek az 'Életképek'-ben megjelent 'Őrült' című művét szavalta.” (Élk 1847. I. 12. márc. 20. 389. — EPN 263.) Ezt a szavalatot a szintén jelen volt Frankenburg Adolf többször is felidézte: FL 1879. 250. sz. okt. 30.; Koszorú 1880. III. k. 195—197. és FL 1883. 52. sz. márc. 3., vö. Hatv² II. 76.

Berecz Károly paródiát írt a versre, Mit kritizáltak? címen. Megjelent: PALB 46—48. Az eredeti jegyzetekkel kísért költeményben a szerző 1846-osnak nevezte paródiáját, de azt — tartalmi utalásai alapján — csak későbbre, 1847. márciusra tehetjük. Említi ugyanis Császár verseskötetét, a Kövessy Kálmán álnév alatt kiadott Esti dalokat (megjelent: 1846. dec. 19. — EPN 234.), visszaült Zerffi Gusztáv hírhedt didaskáliáira (közlésük 1846. dec. 15-én fejeződött be a Hond-ben — EPN 234.), már említette viszont az 1847. jan. 1-jével indult MSzépírsz-t és Harapófógó Dániel [= Vas Gereben] Irodalmi deres c., Zerffit támadó pamfletjét (első adat róla: 1847. márc. 7. — EPN 250.). Így a paródia megírását 1847. március közepére tehetjük — talán összefüggésben Egressy nagy sikerű szavalatával.

1847. május táján jelent meg a Tavassy Lajos szerk. és kiadta Nevelési emléklapok 3. és 4. füzeté. A 128—129. lapon Bloch Móric Költészeti kézikönyvét (Pest 1845) bírálta, hogy sok benne a szerelmi dal, és erre Az *Őrült* 71—75. sorát hozta fel példának a szerelmi szenvedély felszításának veszélyeiről (PA I. 133—134.).

Szemere Miklós — 1847. máj. 9. és júl. 27. közötti időpontban — újabb levelet küldte (immár a másodikat) Erdélyi Jánoshoz, hogy a MSzépírsz leplezze le „P-y elsajátításait”. A hét példa között olvasható Az *Őrült* (egyébként pontatlanul idézett) 74—75. sora, amelyet Szemere szerint a költő Evald Christian Kleist Die Unzufriedenheit des Menschen c. rapszódiajának első versszakából kölcsönzött (PA II. 52. és 147—148.). Miután Erdélyi ezt az ajánlatot sem méltatta figyelmére, Szemere az anyagot átvitte a Hond-höz, ahol az 1847. júl. 27-én meg is jelent, de ez a példa ott nem szerepelt.

Magyarázatok

- C „A Petőfi-féle örült-typus kiképzéséhez” Horváth János széles világirodalmi és hazai merítésű példatárral szolgált: Horváth 533—536.

Első helyre Shakespeare őrültreit tette, ideértve a „felszéllel bolond”-okat, azaz a látszat-őrülteket is. A Lear király Bolondját (a korabeli szóhasználat szerint: „Bohóc”-át) Kecskeméten, 1843. márc. 25-i jutalomjátékán Petőfi maga is játszotta, a német átdolgozás után készült Vajda Péter—Jakab István fordításban, vö. Fekete: PVSz 96—110. Tervei szerint lefordítani készült a meghasonlott Timon of Athenst is (VP V. 179.). Horváth ezenkívül említette még a Hamletet, a János király Constantiáját és a Titus Andronicust. (Hasonlóképpen Szigethy Gábor: Shakespeare-t olvasó Petőfi. Bp. 1979. 97.) Horváth további párhuzama Lenau (Die Waldkapelle, Die Marionetten), Shelley (Julian and Maddalo) és Byron (The Dream VII.) volt. A világirodalom más, ismert őrültreje közül 1840 óta Gogol Egy őrült naplójából c. műve is olvasható volt magyarul, Pólya Endre fordításában, az átültetést tüntetve föl szerzőnek, vö. Fenyő István: Az orosz irodalom fogadtatása a reformkori magyar hírlapirodalomban. In: Tanulmányok a magyarországi irodalmi kapcsolatok történetéből. Szerk. Kemény G. Gábor. Bp. 1961. I. 234—235. (Ezt Horváth — tévesen — Dickens szövegének tartotta, vö. Horváth 534.). A Boz álnéven írt Dickenstől az Egy őrült kézírata szintén megjelent magyarul, Hunfalvy János fordításában (PDI 1842. II. 63. sz. aug. 7. 577—582.). Horváth említette még Lenau megőrülésének hírért, amely átment a segédszerk. Petőfi kezén (PDI 1844. új. évn. 24. sz. dec. 15. 174.), továbbá a Nemzeti Színház ilyen tárgyú bemutatóit (Dumas père: őrültek háza Dijonban, Soulié: Az őrült gyermeke), végül a magyar drámairodalom hasonló alakjait és jeleneteit (Katona József: Bánk bán, Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde, A bujdosók, Kincskeresők, Az áldozat; Czákó Zsigmond: Végrendelet). Horváth János adatgyűjtése minden műfajra kiterjedt: talált a tárgykörben regényhőst (Jósika Miklós: A csehek Magyarországon, Ábrahám, 1839), kisprózát (Fogarasy János: A Bolondság monológja, 1832), sőt verset is (Ormós László: Az őrült, 1839). Ahhoz, hogy a tárgy történet darabjaiból Petőfi mit ismert, nincsenek körülhatárolásra alkalmas adataink. Az 1845. őszi—téli versek közül először az *Álmaim meg az Álmos vagyok és még sem alhatom...* c. versekben, valamint az egyidős *Téli éjben*, a *Felhők* több darabjában, de kiváltképpen az állapotjelző XL.-ben (*Az én szívem*, → 124—125.) és a LXV.-ben (*Fejemben éj van...*, → 134.) érhető tetten. Az őrült-motívumot Petőfi pályáján legutóbb Lukácsy Sándor kísérte végig, előzményként említve az *Uti jegyzetek* (1845) egyik megjegyzését, a gácsi Forgách-várkastély ősgalériájában látott festmény hatását (VP V. 31); párhuzamként még — az említettekén kívül — a *Tigris és hiéna* Sülülü udvari bolondját, végül utalva arra, hogy *Az éj* c. versben (1847) az őrült, a haldokló és a költő (utóbbi mint kvázi-őrült) érti csak az éjszaka hangjait (Lukácsy: i. m. 1703.).

- 1 *Mit háborgattok?*: a verset nyitó fordulatot Horváth János Shakespeare Titus Andronicusára vezette vissza (V. felv. II. szín). Mivel a drámának ekkor még nem volt magyar fordítása, az eredetiből idézzük: „Who doth molest my contemplation?” (Horváth 533.) Petőfi angol Shakespeare-példányában: PIM Kt. P 102/II. 476.

- 4 *lángostort*: az antik, mitologikus töltésű *láng-* előtagú szavakból a romantika csinált szócsaládot; Kölcseytől és főleg „Vörösmartytól maga Petőfi kapta örökül a *láng-* kezdetű szavak kedvelését.” (Nyelvünk a reformkorban. Szerk. Pais Dezső. Bp. 1955. 534.) A költő valóban 33 ilyen előtagú szót használt életművében, vö. PSzót II. 838—841.
- 6 *kacagok*: a motívum előzményét Farkas Gyula a *Szerelm átka* 106. sorában vélte felfedezni (Petőfi nagyobb elbeszélő költeményei és forrásai. Bp. 1923. Eötvös-Füzetek 1. 35.): *Hogy kínaitokat váltig kacaghassam!* (→ 65.)
- 12—13 Az Athéni Timon c. Shakespeare-dráma hatását látja itt Szigethy Gábor (i. m. 97.).
- 14 *gyilkosaim*: a gyilkossá lett barátokat l. még a *Felhők* LII. darabjában (*Barátaim megölelének...*, → 129.)
- 16—17 A gyilkosok álságos siratását l. a *Jókay Mór*hoz c. versben, a 41—45. sorban: → 84.
- 26 *hiéna*: a dögevő állat ábrázolása még egyszer fordul elő, az 1847. szept. 9-i, Koltón írt *A sivatag lakói* c. versben (vö. PSzót II. 246.). Átvitt értelemben pedig a *Tigris és hiéna* c. drámában, ahol Borics nevezi így anyját, Predszlávát (VP IV. 158.).
- 31 *keserű volt*: vö. a *Felhők* XXX. (*Ha a sírban megszáradt...*, → 121.) és XLIII. darabjával (*Mivé lesz a föld?*, → 126.)
- 34 *Mi az ember?*: a 35—39. sor ember—virág hasonlatához, a romantika végletes emberkettőségének ábrázolásához Horváth János a mintát Vörösmartynál találta meg, a *Vérnász* c. dráma (1833) I. felvonásában Telegdi lélek-hasonlatában: „A lélek szomja olthatatlan ég! / S gyümölcse kívánsága tárgyának, / Mint fát, mely a földben ver gyököt, / De vég sudarával a felhőkbe vész...” (VÖM 9. Drámák IV. S. a. r. Fehér Géza, [Staud Géza, Taxner-Tóth Ernő]. Bp. 1989. 286.) További, világirodalmi példái már a tudás fájához és a bűnbeeséshez kapcsolódnak, így távoliak, mint pl. Lenaunál (Glauben. Wissen. Handeln), Byronnál (Childe Harold's Pilgrimage IV. 126. Versszak), Shelleynél (Ode to Heaven), vö. Horváth 535.
- 40—41 *bölcs (...)* *bolond*: az „okos bolond” (Petőfi hajdani szerepe is ilyen volt a Lear királyban) motívumként a *Felhők*-ben is visszatér: a ciklus XI. (*Viseld egyformán...*, → 114.) és XIX. darabjában (*Egy bölcs hajdan...*, → 117.)
- 45—46 Vö. Byron: Athenében írott. Télhó 16. 1810. Magyarul: Petrichevich Horváth Lázár Munkái. Pest 1842. III. 136.: „...esz't lenül / Mosolygunk, a midőn jajgatni kellene...” (Horváth 535.) Petőfi fennmaradt példányában: The works of Lord Byron. Francfort 1838. OSZK Kt. Fond VII/228/14. 575. (A példány leírása: Kalla—Ratzky 118.)
- 55—60 Az obszitos-metáfora forrása saját, bár végig nem szolgált katonakodása, amelyet szemlátomást sohasem tudott teljesen „kiírni” magából. Az obszitosok megtarthatták fehérneműjüket, használt egyenruhájukat, sapkájukat és bakancsukat, a köpenyt azonban be kellett szolgáltatniok, vö. az 1840. febr. 7-i, Petőfi leszerelését is szabályozó ezredparanccsal (PÁt III. 203.).
- 62—75 Az asszonyi csalfáságról szóló részlet mögött Szigethy Gábor a Hamlet

hatását érezte (i. m. 97.), Horváth János pedig Vörösmarty hatását említette, Hangai szavait A fátyol titkai c. vígjáték (1834) I. felvonásából: „Isten kezéből tisztán jött ki Éva, / S már csalfa volt. A tenger árjai / Azóta olly keserűk sok könny miatt, / És a világnak minden cukrai / Nem édesítik vissza a fanyar kint, / Mellyet nemünkbe aszszonybűn kevert.” (VÖM 10. Drámák V. S. a. r. Fehér Géza. Bp. 1971. 31. — Horváth 536.) Hozzátehetjük, hogy a 72—75. sor mintája ugyanitt, szintén Hangai szövegében, egy fiktív idézetben: „... Oh a szerelem / Édes, de bódít; ront szívet, fejet / És részegítőbb, mint a bor hatalma.” (Uo. 8.)

- 70 *Arany pohárban méregital*: Shelleyre (és Seybt közvetítésére) vezette vissza Horváth János, a Julian and Maddalo „Maniac”-ja által mondott hasonlatra a női átkokról: „... Mix them up / Like self destroying poisons in one cup.” (Horváth 534.) Az asszonyi csalfaság a *Felhők*-nek is fontos motívuma lett: XVII. (*Oh lány! szemed...,* → 116.), XXIX. (*Mosolygatok rám...,* → 120—121.) és a Hamletre leginkább hajazó LVI. (*Az özveg...,* → 130.)
- 77 *a fergeteg*: vö. a *Felhők* XLI. darabjával (*Oda nézettek!*, → 125.) és a Shelley-fordítás, *A szökevények* tengeri vihar-leírásával (→ 99.)
- 83—84 az érett gyümölcs-metaphora forrását l. Tivadar [= Eötvös József] Gondolattörédekeiben (Emlény 1837. 297.) és — inkább — Vajda Péter Dalhonában (Pest, 1841. III. 105.): „Eljő az aggkor, az érett gyümölcs magától is leesik.” (Horváth 536.)
- 87 *Beások a föld közepéig*: a Titus Andronicus c. Shakespeare-dráma IV. felv. 3. színe nyomán, vö. Horváth 533. és Szigethy i. m. 97.!) Egykorú magyar fordítás híján, az eredetiből: „’Tis you must dig with mattock, and with spade, / And pierce the inmost centre of the earth...” Petőfi fennmaradt példányában: The complete works of William Shakspeare [!] Paris 1838. PIM Kt. P 102/II. 474. (A példány leírása: Kalla—Ratzky 118.) Közéleti mintája Vörösmarty Mihály A túlvilági kép (1835) c. verse: VÖM 2. Kisebb költemények. 1827—1839. S. a. r. Horváth Károly. Bp. 1960. 192—197. Vörösmarty költeménye, amely *A hóhér kötelére* is hatott (vö. Tóth Dezső: Vörösmarty Mihály. Bp. 1970.² 217—218.), szinte iskolát csinált; hatására született az Alpár álnevű szerző [= Mentovich Ferenc] Éjjel (Ath 1839. I. 30. sz. ápr. 14. 475.) és Gerő Imre Az örült c. verse (Kliegl-könyv. Pest, 1842. II. 185—186.), vö. Horváth 535—536.

Szövegváltozatok

- C K1—2, Él k örült.
Km Örült.
1 Km mit
3 Él k, Km munkába [apoztróf n.]
4 K1—2, Él k fonok. Lángostort. Napsugarakból.
Km lángostort, [jav. ebből: lángostort.]
Napsugarakból.
5 K2 világot.

- Km világot. —
- 6 ÉlK, Km majd,
7 K1 kacagtok a mikor [kp. n.]
Km jajgattam [kp. n.]
- 8 Km *ha-ha-ha*. — !!!
- 9 Km *S* mert
ÉlK kacagunk,
Km kacagunk [kp. n.]
- 10 K2 mondja;
Km Csitt!
- 11 K2 *Hm*, egyszer
- 14 Km gyilkosaim [kp. n.]
- 15 Km gaz tettöket
- 16 Km kiterítve
K1, ÖK3, Km feküdtem:
- 17 ÉlK borúltak,
Km borúltak
- 18 K1 folugrani [th.]
ÉlK felugrani,
- 19 Km óraikat
K2 leharapjam;
- 20 K2, ÉlK, Km le,
K2 gondolám...
ÉlK, Km gondolám;
- 21 Km orruk
ÉlK orruk,
Km óruk
Km szagolják [kp. n.]
- 22 K1—2 rothadozok
Km rothadok [kp. n.]
K2, ÉlK *fuladjanak meg!*
Km *fulladjanak*
- 23 Km *ha-ha-ha-!/-*
- 24 K2, ÉlK el?....
Km el?.....Áfrikába.
- 25 K2, ÉlK *Ez*
Km szerencsém, —
- 26 Km *kiásott*
- 27 K2 jőtevőm,
ÉlK jóltevőm,
Km jóltevőm [kp. n.]
- 28 K2 megcsaltam;
Km megcsaltam. —
- 29 Km *combomat akará*
K1 megenni.
K2, ÉlK megenni,
Km megenni [kp. n.]
- 30 ÉlK, Km *szívemet*

- K1 oda.
 K2 oda...
 Élke oda;
 Km oda:
 31 K1—2, Km Ez
 Élke keserű
 Km volt [kp. n.]
 Élke tőle,
 Km tőle.
 32 Km *ha-ha-ha*. —!
 33 Km hiába [kp. n.]
 K1—2 *így*
 33 K2 *Ki emberrel tesz jót.* [a 34. sorból ide]
 34 K2 *Mi az ember?* [az áthelyezés miatt rövidült sor]
 35 Km gyökere [kp. n.]
 36 K2, Élke, Km *Melly ott*
 Élke, Km *fenn*
 K1 *menybe* [jav. ebből: menybe]
 Km *menybe*
 Élke, Km *virul*.
 37 K2 *igaz!*
 Km *igaz:*
 39 Élke *pokolban!*
 Km *pokolba!*
 40 Km *tanított*
ere [th. + kp. n.]
 41 Km *De nagy*
 Km *volt;*
 K1 *m^ért* [jav. th.]
 Élke *hala;*
 Km *hala* [kp. n.]
 42 K2 *lopott,*
 43 Km *ha-ha-ha-!/-*
 44 K1 *kacagok?*
 K1 *bolond.*
 K2, Élke, Km *bolond?*
 ÖK2a *bolond* [sh.]
 45 Élke *Hisz'*
 Élke, Km *sírnom*
 46 Élke, Km *világ;*
 47 Élke, Km *Isten*
 K1—2 *felhőszemével*
 Km *felhő-szemével*
 48 Km *siratá* *hogy* [kp. n.]
 49 Km *könnýje*
 50 Km *földre* [sorvégi kp. n.]
 51 Km *tiporják* [sorvégi kp. n.]
 52 Km *Mi*

- belőle [sorvégi kp. n.]
- 53 K1, Él^k könyéből?
K1, Él^k, Km sár!
- 54 K2 [a sor hiányzik]
Km *ha-ha-ha-!!*
- 55 Él^k *oh ég*, [kimaradt]
Km Óh ég te vén [kimaradt 2 szótag + kp. n.]
- 56 Km Érdem pénz
nap [kp. n.]
- 57 Km ruhád rongyos, [áthelyezett vessző]
- 58 K2 *Hát így*
Él^k *igy*
Km *hm! — így*
K2 katonát?
- 59 K2 <Ez hát> A [jav. ebből: *a*]
hosszu
Km hoszu
- 60 Km érdem pénz
Él^k öltözet,
Km öltözet [sorvégi kp. n.]
- 61 Km *ha-ha-ha-!*
- 62 K1 És
K2 tudjátok-e:
Km tudjátok e [kp. n.]
Km nyelven?
- 63 K2 Mídon
Él^k *fúrj*
K2 mondja [kp. n.]
- 63 Km pitypalaty, —
- 64 K2 *Éz<t>*
Él^k, Km *Ez*
Km teszi — kerüld [kimaradt szótag]
K1 *kerüld*
K2 asszonyt.
Km asszonyt. —
- 65 K2 [a sor két sorra tördelve: *Az asszony vonzza magához / A férfiakat*]
K1, Km vonja
- 66 K2 *tenger.*
- 67 K2 [a sor hiányzik]
Km *Miért?* — *hog*
Km *elnyelhesse!*
- 69 K1—2, Km *veszedelmes.*
Él^k *veszedelmes!*
- 70 Él^k *Aranyphárban*
Km *a* mérge ital. [fölös szótag]
- 71 Km *ittalak* [kp. n.]
- 72 Km *harmat cseppnyi*
édesebb [kp. n.]

- 73 Km tenger [kp. n.]
 74 Km harmat cseppnyi
 belőled
 gyilkosabb [kp. n.]
 75 K1 vált [sh.]
 Élke tenger....
 Km tenger; - - - - -
 76 Km Láttátok e
 K1 tengert?
 77 K1—2, Élke rajta,
 78 K2 halálmagot,
 Km halál magot?
 79 K1 *az orkánt?*
 K2 fergeget?
 80 Km parasztot!
 81 K1, Élke villám-ösztrökével?
 K2 villámösztrökével.
 Km villám ösztrökével?
 82 Km *ha-ha-ha!*
 83 K2, Élke gyümölcs,
 Km gyümölcs [kp. n.]
 lehullik a fájáról [két fölös szótag + sorvégi kp. n.]
 84 Km *Megért*
 vagy [kp. n.]
 85 Élke holnapig.
 Km holnapig [kp. n.]
 86 Élke végitélet,
 Km végítélet [kp. n.]
 87 K2, Élke, Km *Leások*
 88 K1—2, Élke le,
 89 K1 *És a levegőbe röpítem.... hahaha!*
 Élke És a világot [a sorvégi a a 90. sor elején]
 90 Élke A levegőbe röpítem,
 Km *röpítem.*
 91 Km *ha-ha-ha-!!* [új sorba írva]
 aláírás K2 Petőfi

Fordítás

Kertbeny 279., *Der Wahnsinnige* címen, a *Vermischte Gedichte* ciklusban, vö. PAt I. 335.

420. TÉLI ÉJ

Kézirat

Dr. Csapó György mgt.-ában (Bp.). Egy 232 × 278 mm nagyságú papírlap két oldalán, autográf paginaszáma: 109—110. A papír mérete, minősége, sőt foltjai

is tökéletesen megegyeznek az 1845-ös, autográf versgyűjtemény (OSZK Kt. Fond VII/93.) utolsó foliójával: 51. f. r-v. Ezen az *Álmos vagyok és még sem alhatok...* c. vers olvasható, amely a költő életében nem jelent meg, szintén autográf 109—110. paginaszámmal. Versünk kéziratáról hiányzik viszont a fűzés nyoma, a papírlap sértetlen. Úgy tűnik, itt az 1845. évi záróköltemény kérdéséről van szó, l. a *Keletkezés* c. alfejezetet!

Megjelenés

PDI 1846. 1. sz. Télhó [jan.] 1. 13., PETŐFI aláírással.

ÖK1 429—430., ÖK2ab—3 II. 216—218. Az 1845. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi, miközben Szalkszentmártonban 1846. december végén a *Tigris és hiéna* kéziratán dolgozott, változatlanul eleget tett az 1845. nov. 25. és dec. 31. közötti időszakban a PDI-ban vállalt kötelezettségének; minden számban közölték tőle verset. Dec. 4-én az *Álmaim*, 11-én a *Jókay Mór*hoz, 18-án a *Három szív története*, 25-én *A költő s a szőlővessző* meg az *Alku* (vö. EPN 161—163.) jelent meg. (Ezeket nyilván még novemberben Pesten hagyta. A két utóbbi jóval korábbi, míg az előző három Pesten írt költemény.) Ahhoz azonban, hogy a *Téli éj*, amelyet költője szalkszentmártoni versnek jelzett, megjelenhessen a PDI újrészében, karácsony táján készen kellett lennie, és legkésőbb dec. 27/28. körül — minden bizonnyal felküldve — meg kellett érkeznie.

Ferenცი Zoltán 1845. decemberre keltezte a verset (FPÉ II. 223—224. és 227.), s — akárcsak Lukácsy Sándor (Csillagtalán éjek. A Felhők körül. Holmi 1996. 1701.) — már ő is a *Csillagtalán éjek* címen tervezett ciklus/kötet darabjai közé sorolta (FPÉ II. 251—252.). Az elmondottak alapján az időkeret némileg módosítható: 1845. nov. 25. — dec. 25. Mivel az ÖK-kiadásokban a költő az éven belül az utolsó helyre tette, hasonló módon 1845. záróversének tekintjük.

Ami a K leírásánál tapasztalt ellentmondásokat illeti, azok jelenlegi ismereteink szerint csak logikai úton oldhatók fel. Eszerint Petőfi már ekkor eldönthette, hogy az *Álmos vagyok és még sem alhatom...* c. versét nem adja ki, a felküldött költeményt pedig — önmagát is mintegy emlékeztetve erre — azonos paginaszámmal látta el. Így sincs magyarázat viszont a K önállósodására. Ez nem lehetett a Pestre küldött másolat: nincs értelme rajta a pagináznak, és a PDI-nak beküldött vagy átadott kéziratok nem jöttek vissza a nyomdából.

Fogadtatás

Szemere Miklós Erdélyi Jánoshoz küldött újabb levelében (Lasztóc, 1847. máj. 9. és júl. 27. között) folytatta Petőfi „elsajátításai”-nak közlését. Versünk 24. sorát itt Kisfaludy Sándor Gyula szerelme c. regéjéből (2. ének, 33. versszak) származtatta (PAI II. 51. és 147—148.). Erdélyi nem reagált, ezért Szemere a kéziratot a Hond-nek küldte meg, ahol ez a Zerffi Gusztáv szerk. Ökorszemrovatban meg is jelent: Hond 1847. II. 4. sz. júl. 27. 78. (EPN 320.)

Sopronban, az ev. líceum Magyar Társaságában a verset 1846 és 1848. márc. 18. között két alkalommal szavalták el (Bodolay 454. és PAT III. 93.).

Magyarázatok

- 1—2 A valós, alföldi helyszín itt a Lear király viharjelenetének díszletével keveredik: „Pusztá, szélvész, dörgés, villámlás.” (Shakespeare — német átdolgozásból ford. Vajda Péter és Jakab István: OSZK SzT, N. Sz. I. 41.) Hasonlóképpen kezdődött a szintén Szalkszentmártonban készült, 1846. januárjára datálható Shelley-fordítás, *A szökevények* is (→ 99.).
- 3 *egy örült gondolatjai*: vsz. e sor miatt (is) tartotta Ferenczi *Az örült* egyik előversének (vö. FPÉ II. 224.). A *Felhők* LXV. darabja, a *Fejemen éj van...* vonható még ide, amelynek zárósorában az önszánerezés közvetlen vallomásba csapott át: *Szomszédom a megörülés.* (→ 134.) Az epigrammában a széttépett gondolatok és a fejben rajzó kísértetek motívuma is megtalálható.
- 6 *kisértet (...)* három: a megszemélyesítés allegorikus értelművé teszi a következő két strófát (Elekfi 247—248.).
- 7 *Szent háromság*: az ev. Petőfi itt teszi nyilvánvalóvá, hogy nem a barokk katolicizmus hit—remény—szeretet kultuszáról van szó, hanem az 1845 őszén megtagadott érzelmek összefoglalásáról: a barátokba és a szerelembe vetett hit, a jövőhöz fűzött remény és az emberszeretet hármasságának elutasításáról, vö. még a 9. sorral!
- 8 *A hit, a remény és a szeretet*: Pál apostolnál olvasható az Újszövetségben (1Kor 13,13). Mint Szili József kimutatta, a reformkorban profanizálódott: Vörösmarty pl. a Pesti Magyar Színházat látogató és ezzel példát mutató Széchenyinére alkalmazta: „Te vagy-e a hit, reménység, / És a szeretet?” (A színház nemtője, 1837 — VÖM 2. Kisebb költemények II. 1827—1839. S. a. r. Horváth Károly. Bp. 1960. 225.) A folyamat részeként idézte versünk 5—8. sorát is, vö. Szili József: Arany hogy istenül. Az Arany-líra posztmodernsége. Bp. 1996. ItFüz 139. 59—60.
- 10 *éjfelenként sírjokból*: az éjfél és az éjjel egy óra közötti kísértetjárás számos nép és kultúrkör hiedelemvilágában megtalálható, így a magyar babonákban is (vö. Ipolyi Arnold: *Magyar mythologia*. Pest 1854. 362—366., a romantikus irodalmi feldolgozások részleges felvonulatásával). Petőfi is használta már: a *János vitéz*ben a XXII. fejezetet szentelte a hiedelemnek (→ III. 84—85.), értelemszerűen gyakran előfordult a *Cipruslombokban*. De így idézte föl a régi magyarokat is, alig néhány héttel korábban, *A hazáról* c. versben (→ 76.): *Éjfélt ütött. Ti lengtek itten...*
- 15—17 A csillagmetafora itteni új funkcióját a *Felhők* felé mutató stílusjegyként emelte ki Lukácsy Sándor (Csillagtalán éjek. A Felhők körül. Holmi 1996. 1698.). De felkeltette a stiliszták figyelmét is: „... bejárja visszafelé, a hasonlítástól a metaforán át a téveszméhez vezető utat. A rögeszme, a mítosz, a mese, a metafora és a hasonlat közötti szerves kapcsolatot éppen a rögeszmével való játék teszi különösen szemléle-

tessé. (...) A következő szakaszban a hasonlat megelevenedik, felszabadul a nyelvi formába szorított vízió.” (Fónagy Iván: A költői nyelvről. Bp. 1999. 268.)

- 19 *Ábelszívek fölfecsent vére*: a sor mögött nemcsak a testvérgyilkosság bibliai története rejlik (1Móz 4,8—11), hanem az a néphiedelem is, hogy az ártatlan áldozatok vére, ahová kerül, vörösre festi a környezetet (vö. Ipolyi: i. m. 364.).
- 21 *Vesztett szélvész*: a halál metaforájaként bukkant fel *Az utósó ember* c. versben: *Té szélvész légy. Sodorj el.* (→ 51.) Az itteni funkcióban szerepelt viszont a *Felhők* XLI. darabjában (*Oda nézzetek!*, → 125.): *Hatalmas fergeteg! ki nem szakíthatod / Az emberi szivből a bánatot.* —
- 25—30 A szív-koporsó hasonlat párhuzamát Horváth János Heinénél találta meg (Buch der Lieder. 3.): „Lieb Liebchen, leg’s Händchen aufs Herze mein; / Ach, hörst du, wie’s pochet im Kämmerlein? / Du hauset ein Zimmermann, schlimm und arg, / Der zimmert mir einen Totensarg.” (Horváth 575.)
- 31 *te élő eltemettetett!*: a kép élményalapja a Csapó Etelka halálát követő kétnapos bizonytalanság, amikor a leányt még tetszhalottnak vélték (1845. jan. 7—9., → III. 410.).
- 32 *Ki írhatná le*: Nagy Ignác — a Csapó Etelka- eset hatására is — Építsünk halottas házakat! c. cikkében egy élve eltemetett tetszhalott ébredését és végperceit írta meg, monológformában (Élk 1845. febr. 1.).

Szövegváltozatok

- 2 K S [jav. ebből: És]
PDI *És ha* nem
- 4 K, PDI rongyai?
- 5 PDI Fennvirasztva
- 7 ÖK3 háromság melly [kp. n.]
PDI *hajdan*
- 8 K remény,
- 14 ÖK1 vész [kp. n.; a sorzáró pontot az ÖK2ab—3 alapján pótoltuk]
- 18 ÖK3 *it* [sh.]
ÖK2a *gyikolnak* [sh.]
- 21 K, PDI *tombolsz?*
ÖK1 *tombolsz* [kp. n.; a sorzáró vesszőt az ÖK2ab—3 alapján pótoltuk]
ÖK2b—3 *tombolsz*
- 24 PDI *Hah,*
- 25 K *szív!*
K, PDI *tőle* —
- 28 ÖK3 *hallottat* [sh.]
- 29 PDI *te, keblem,*
- 30 PDI *élő szívem*
- 32 PDI *írhatná*
gyötrelmeidet? —

421. TÁVOZOL HÁT, IFJUSÁGOM?

Kézirat: nincs.

Km OSZK Kt. Fond VII/97. 1. f. r. (Korábbi jelzete: Quart. Hung. 1561.) 210 × 263 mm nagyságú lapokból, álló formátumban összeállított, 12 f. terjedelmű füz., amelynek cím- és előzéklapja hiányzik. Idegen kéz írásával készült cenzúrapéldány. Kovács Mihály túrkevei tanító küldte be 1883-ban, majd Gyulai Pál, a DK szerkesztője juttatta el a nemzeti könyvtárba. Palliumára dr. Sebestyén Gyula, a kézirattár akkori őre ezeket jegyezte föl: „Petőfi Sándor tizenégy [valójában 16] költeményének idegen kézzel irt másolata, 1846—47-ből [valójában csak 1846-ból (Cenzurai példány, 24 lap.) (Gyulai Pál letéteménye 1893 III/1.)” A Kovács Mihály-féle kéziratokat végül 1900-ban vásárolta meg a könyvtár, l. Sebestyén rájegyzését a Fond VII/93. kéziratra (→ III. 408.)! A kézirategyüttes történetét és ismertetését l. Ferenczi Zoltán: A Kovács Mihály-féle kéziratok. *PetMuz* VI. évf. 6. sz. [1893. nov.] 138—139. A füzet végén — az utolsó vers, a *Dalaim* végső strófájának törlését követően — a cenzori engedély olvasható: „Mellőzvéen a törlötteket, kinyomathatik. 6/8 1846. Reseta m[aga]. k[ezével].” Ferenczi a dátumot jún. 8-nak oldotta fel, pedig helyesen: aug. 6. (Erről a PIM Kt. P-an. P 54. jelzetű, szintén Reseta engedélyezte másik cenzúrapéldány győz meg, az ÖK részlete, amely a félreérthetetlen 12/1 847 = 1847. jan. 12. dátumot viseli. Félreérthetetlen, mert 1846. decemberi verseket is tartalmaz, az ÖK1 pedig 1847. márc. 15-én jelent meg, tehát a dátumnak dec. 1-ji olvasata/értelmezése nem lehetséges.)

A dátum helyes feloldása azért fontos, mert korábban, a jún. 8. tudatában a Tízek Társasága által, Pesti Füzetek néven tervezett folyóirat számára összeírtak feltételezhattük. Az aug. 6. viszont amellet szól, hogy Petőfi ekkor az Emich Gusztávval 1846. jún. 22-én megkötött szerződése értelmében (szövegét l. VP VII. 638.) már az ÖK1 számára íratta össze verseit. Így képet alkothatunk arról is, mivel töltötte 1846 júliusát a költő, amikoról feltűnően kevés költeménye keltezhető.

Megjelenés

A vers — ismeretlen ok miatt — kimaradt az ÖK1-ből, Petőfi életében nem is jelent meg. Először: Petőfi ismeretlen költeményei. FL 1883. 276. sz. nov. 25. 1657., az alábbi jegyzettel kísérvé: „E négy költeményt Kovács Mihály túrkevei reform[átus]. tanító küldte be az Athenaeum új kiadása számára. A három első [Lehel, Álmos vagyok..., Távozol hát, ifjuságom?], Petőfi költeményeinek tizenhat ivre terjedő kéziratával, Fazekas Lajos volt nagykőrösi tanár aján-dékozta 1858-ban a beküldőnek. E három költemény is azok közül való, melyeket a költő kihagyott gyűjteményeiből; a negyedik: az 'Ez a világ' [egy nagy kocsmá, jó áros...] kezdetű, nincs az említett kéziratokban s csak később jutott, mint Petőfiének vélt költemény a közlő birtokába. Mind a négy költemény az

'Athenaeum' e héten megjelenő negyedik illusztrált díszkiadásában kerül a nyilvánosság elé." Utánközlése: Magyarország és a Nagyvilág 1883. 48. sz. dec. 2. 754., együtt a *Lehel* szövegével, a szerk. jegyzet rövidített szövegének átvételével.

Kötetben először: PSÖK 1884. 453. (1845-ös versként számon tartva)

Keletkezés

Mivel az ÖK1-ben a vers nem szerepelt, a költő nem adta meg a megírás helyszínét is, amit csak kikövetkeztetve helyezhetünk *Szalkszentmárton*ba. Mindkét 1883-as folyóiratközlés 1845-ös költeménynek jelezte, különösebb indoklás nélkül. E tekintetben a Km sem igazít el. Mert igaz ugyan, hogy a kézirategyüttesben csupa 1846-os vers következik utána, ami 1846. januári keletkezésre engedne következtetni, ám nem tudható, mi állt a hiányzó cím- és előzéklapon.

Úgy véljük, a vers megírása mindenképpen összefüggésben van Petőfi születésnapjával és az évszázó-évnnyitó költemény(ek) írásának ezzel kapcsolatos szokásával. A költőt ekkor, a *Felhők*-korszak mélypontján egy év választotta el nagykorúságától, ami fokozott számvetésre és keserűségeg kézztethette. Talán ezzel kapcsolódott össze az ÖK-kiadásokból elhagyása is, hiszen az 1847. jan. 1-jéről keletzett előszó pontosan ezzel a motívummal indult.

Pontosabb lehetőségünk a datálásra nem lévén, a költeményt 1845. december legvégére vagy 1846. január legelejére tesszük, és a két esztendő verstermése között helyezzük el.

Magyarázat

C *ifjúságom*: a vershez hasonlóan értékelte ezt az életszakaszt később is, a Sárospatakról keletzett, 1847. júl. 9-i XI. úti levélben: ... *hat esztendeig volt két sötét árnyékom: a nyomor és a lelki fájdalom... és mikor? ifjúságom kezdetében, az élet legszebb szakában, mely csupán az örömeknek van te remtve, tizenhatodik esztendőmtől a huszonkettedikig.* (VP V. 65.)

Szövegváltozatok

Közlésünk főszövege a Km, az értelemszerű javításokat magyarázzuk.

C, 1, 12 Km *ifjúságom* [ritmikai szövegromlás, a vers trochaikus]

7 Km *usztottal* [th.]

11, 14 Km 'S [az aposztrófot, amelyet Petőfi ekkor már nem használt, elhagytuk]

422. ISTEN CSODÁJA

Kézirat: nincs.

Km OSZK Kt. Fond VII/97. 1. f. r. — 2. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Távozol hát, ifjúságom?* c. vers jegyzeteiben, → 414.)

Megjelenés

ÖK1 431—432., ÖK2ab—3 II. 219—221. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.

Unio. „Zsebkönyv 1848-ra. Szerkeszté Urházy [György].” Kolozsvár 1847. 108., vö. EPN 318. és PAT II. 144.

Magyar szavalmányok könyve. Szerk. Tooth István. Pest 1848. 198—200., vö. EPN 540.

A verset — a cenzúrapéldány darabjaként — Reseta János könyvvizsgáló 1846. aug. 6-án engedélyezte. Urházy György, a kolozsvári ErdHiradó munkatársa, a kiadandó Unio c. zsebkönyv szerkesztője 1846 nyarán ismételte meg előző évi felhívását a két haza íróihoz, hogy kézírataikat 1846. szept. 15-ig juttassák el hozzá Kolozsvárra (Hond 1846. II. 4. sz. júl. 28. 80., vö. VP VII. 313.). Petőfi augusztus végén visz. magával vitte a már cenzúrázott költeményt, a személyes átadás és megismerkedés szándékával. Szept. 27. után, amikor a Júlia-szerelem miatt nem folytatta útját, két másik versével együtt szatmári vendéglátója és barátja, Pap Endre útján beküldte Kolozsvárra. Az Unio megjelenése azonban elhúzódtott, így az első megjelenés az ÖK1 lett, amelynek anyagába Petőfi szintén beiktatta a verset. Megjegyzendő még, hogy Ferenczi Zoltán (FPÉ II. 251—252.) és Lukácsy Sándor szerint (Csillagatlan éjek. A Felhők körül. Holmi 1996. 1701.) eredetileg a *Csillagatlan éjek* c. tervezett ciklus darabja volna.

Keletkezés

A verset Petőfi Szalkszenmártonban írottak jelezte; a cenzúrapéldányban az 1846-os művek sorában a második helyen szerepel; az ÖK-kiadásokban az évszám alá sorolt költemények között az első helyen olvasható (vö. HP II. 549—550.). A Pesti Hírlap (újdonság-rovatvezetője a jó barát, Pákh Albert volt, □ jel alatt) jan. 4-én jelentette apróhírben: „Petőfy [!] egy »Tigris és hyéna« című drámát írt, melly e napokban kerürend a színházi választmány vizsgálata alá.” (PH 1846. I. 601. sz. jan. 4. 11. — EPN 165.) A költő tehát január első napjaiban Pestre jött, drámáját benyújtandó (Ferenczi egyenesen jan. 4-i érkezést feltételezett — FPÉ II. 229.). Mivel az 1846 legelejéről való versek közül Petőfi csak ezt — és a számos datálási problémával terhelt *Az őrálltet* (→ 401—402.) — jelezte szalkszenmártoni darabnak, úgy tűnik, hogy a szokásos újévi, közéleti költeménnyel van dolgunk. (A párvers, a cenzúrapéldányban első helyre került *Távozol hát, ifjuságom?* kizárólag magánemberi számvetés; Petőfi életében nem is jelent meg.)

Az elmondottak alapján — a korábbi keltezést (1846. jan., vö. VP II. 7—8. és 357.) némileg szűkítve — a verset 1846. jan. 1. és 3. közé helyezzük.

Fogadtatás

Gyulai Pál Szász Károlynak írt levelében (Kolozsvár, 1847. ápr. 29.) beszámolt az Unio zsebkönyv kiadási és szerkesztési nehézségeiről, melyeknek követ-

keztében több szerző visszavette vagy máshol előbb közölte kéziratát: „Ilyenek lennének még a Petőfi versei is, de ezeket Urházy az én javaslatomra adni fogja, mert jobb egy-két naplóírótól megrovatni, mint hazugságban maradni a közönség előtt, melly Petőfiért él és hal.” (PAI II. 39.) A célzás versünkre is érvényes, hiszen az ÖK1-ben (1847. márc. 15-én) megjelent.

1847. aug. 5-én a pápai kollégium képzőtársaságának évi dalünnepén R. I. elszavalta a verset (Hazánk 1847. II. 95. sz. aug. 12. 380. — EPN 336.).

Az ErdHiradó 1847. aug. 15-én ismertette az Unio zsebkönyvet. Petőfi versei közül az *Isten csodáját* és az *Erdélyben* címűt emelte ki, és Urházy György programversével, a Kelet népével együttesen jellemezte „...e’ könyvbe lerakott érzelmi gyöngyök rendeltsége nemcsak pillanatnyi hatás, nemcsak néhány percig ható kéjben ringatása a kebelnek, hanem elhintett nagybecsű magvak azok, melyek termékeny földbe hullva, gyököt verve, gondos ápolás után egykor honunk felvirágzásának lesznek fontos tényezői.” (ErdHiradó 1847. 274. sz. aug. 15. 519. — EPN 337.)

Szilágyi Sándor a győri Hazánkban az Unio verseinek pusztasorsolására szorított (Hazánk 1847. II. 110. sz. szept. 16. — EPN 342—343.).

A Hond „Ön” álvévű levelezője kifogásolta az ErdHiradó kritikáját, versünk megnevezése nélkül: „... kár volt meg nem kérni a szerkesztőnek az E[rdélyi]. H[iradó]. naplászát, sziveskedjék kissé ügyesebben megdicsérni...” (Hond 1847. II. 12. sz. szept. 21. 239. — EPN 343.) Megjegyezzük, hogy Endrődi Sándor a Hond 1847. szept. 21-i válaszát tévesen vonatkoztatta Petőfire, verseinek általa feltételezett ottani harmadközlése nem történt meg (vö. EPN 343.).

A MSzépírsz szintén együttesen jellemezte az Unio versanyagát: „... mind előre nem készülő költői kiömlések.” (MSzépírsz 1847. II. 20. sz. nov. 14. 319. — EPN 364.)

Az ErdHiradó névtelen cikkírója az uniót kimondó országgyűlési határozat (1848. máj. 29.) előtti hetek erdélyi eseményeire alkalmazta mottóul a vers szállóigévé lett refrénjét (ErdHiradó 1848. 372. sz. máj. 26. 334. — PAI I. 248.).

A Friebeisz István szerkesztette, 1849. júl. 11-én megindult és a Komáromi Értesítőt felváltott Komáromi Lapok címe alatt mottóul a vers két zárósora, a 35—36. állt; az utolsó 68., okt. 1-jei számmal bezárólag (PAI I. 320.).

Magyarázatok

- C Horváth János A Kelet népe c. Széchenyi-röpirat két helyéből vezeti le a címet (Horváth 556.). A párhuzam nem tűnik meggyőzőnek, találobb viszont egy másik megjegyzése, amikor Kölcsey hatását emlegeti (Horváth 248.). Szerintünk nemcsak a felfogás és a látásmód rokon (a nemzeti bűnökért küldött külső és belső ellenség), hanem a Hymnus több motívuma is visszatér. Petőfi saját versei közül az *Imádságom* tekinthető előzménynek (→ 46.)
- 3—4 *saját kezünkben* (...) / *Saját szívünkre*: vö. a Hymnus 37—38. sorával: „Hányszor támadt tennfiad / Szép hazám, kebledre...” (A Hymnus-idézetek a krk.-ból valók, 1. Kölcsey Ferenc: Versek és versfordítások. S. a. r. Szabó G. Zoltán. Bp. 2001. KFMM, 103—105.)
- 9 *Mérget kelle* (...) *innia*: a Szokratész sorsára utaló sor előzménye a *Felhők* XXV. darabja, *Az ember ugyan hova lesz?*... (→ 119—120.)

- 17 *Jött a tatár:* vö. a Hymnus 29—30. sorával: „Most rabló Mongol' nyilat / Zúgattad felettünk...” (A 22. sorban a *mogol* is visszatér.)
jött a török: vö. a Hymnus 31—34. sorával: „Majd Töröktől rabigát / Vállainkra tettünk. // Hányszor zengett ajkain / Ozman' vad népének / Vert hadunk' csonthalmain / Győzedelmi ének?”
- 19 *Sajó:* utalás az 1241. ápr. 11-i csatára a folyó melletti Muhinál, amelyben a IV. Béla király vezette magyar sereg döntő vereséget szenvedett.
- 25 *Mohács:* az 1526. aug. 29-i csata, a középkori magyar királyság bukása intő, közkeletű szimbólum nemzeti romantikánkban, kivált Kisfaludy Károly hasonló című ódája (1824) óta.
a királyt: II. Lajost
- 26 *Sárkoporsóba:* a menekülő, sebesült király a megáradt Csele-patakba veszett.
- 28 *rettentő zabola:* szándékolatlan több jelentésű szimbólum, amely egyformán jelentheti a török uralmat és a Habsburg-országlást. Szemléletében a „két pogány közt egy hazáért” kuruc hagyományával rokon.
- 34 *jó sorsra:* visszautalás a Hymnus 2. sorának „jó kedvvel” kérésére
- 35 *Ne csak istenben:* Petőfi itt lép túl a Hymnus műfaj adta keretén.
- 36 *Emberségünkbel:* először fogalmazódik meg a haza „általunk és nekünk” való szabadságának gondolata, vö. *A gyűldei ifjakhoz* c. vers jegyzeteivel (→ 429.)

Szövegváltozatok

Tooth István harmadközlésének következetes aposztrófhasználatát nem tekintettük szövegváltozatnak.

- 2 U sűgarát:
 4 Km szívünkbe
 U lát.
 5 U ránk!
 8 U, Tooth gyógyulhatott;
 9 Km Mindenkor mérget kelle [szórend]
 10 Km balzamat.
 11 Tooth rossz
 Km származánk! —
 U származánk.
 13 U És martuk [a mīg kimaradt]
 ŐK2ab—3 koncocéért [kp. n.; vlsz. nem fért bele a szedéstükörbe]
 14 Km ebek:
 15 U S azt
 Km U, Tooth ez alatt
 17 Km reánk...
 ŐK2b—3 reánk,
 19 Km, U Sajó!...
 U oly
 23 Km, U holt testünket
 Km láng!....

- 25 U *áll* Mohács!....
 27 U, Tooth készült
 29 U Melytől
 Tooth ég, és
 U szánk!
 31 Tooth belőlünk! ezt
 32 Tooth D emilly [sh.]
 32 U mily
 U vele!
 33 Km Óh,
 Tooth nemzetem magyar [vessző n.]
 U nép,
 34 Km bízod e'?
 U, Tooth bízod-e?
 35 Km bízzunk,
 Km bízánk;
 U bizánk —
 36 U *fen*
 Tooth hazánk.

423. MINDEN VIRÁGNAK....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/215. Egy f., 147 × 227 mm, „Petőfi” aláírással.

Km OSZK Kt. Fond VII/97. 2. f. r-v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Távozol hát, ifjúságom?* c. vers jegyzeteiben, → 414.)

Megjelenés

ÖK1 435—436., ÖK2ab—3 II. 225—226. Az 1846. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Költeményünk és a párversének tekinthető *Mért vagyok én még a világon...* (vö. Lukácsy Sándor: Csillagatlan éjek. A Felhők körül. Holmi 1996. 1704—1706.) hagyományos datálása: 1846. márc. 10. — ápr. 10. (VP II. 45—46. és 363.), azaz Petőfi harmadik pesti tartózkodása ebben az évben. Valójában semmi nem támasztja alá ezt a besorolást, és már Ferenczi sem foglalt állást ebben a kérdésben (vö. FPÉ II. 251.), bár a verseket ő és Lukácsy is (i. h.) a *Csillagatlan éjek* c., tervezett ciklus/kötet darabjainak tekintette; értékük alapján pedig egyenesen *Az Őrült* mellé sorolta őket (FPÉ II. 245.). Hasonló óvatossággal fogalmazott Horváth János, amikor „1846 elejére” helyezte (Horváth 233.). A március—áprilisi megírás mellett foglalt állást legutóbb Mezősi Károly, aki a *Tigris és hiéna* nemzeti színházi visszavonása miatti keserűséget nevezte meg indítékul (Mezősi:

KP 260.), Martinkó András pedig a várva várt tavasz motívumával érvelt (Martinkó: AKr 34.). Csakhogy a szöveg egyikük érvelését sem igazolja.

Nehezíti a datálást, hogy versünknek van kézírata és szerepel a cenzúrapéldányban, míg párverse nem. Ez egy téma közel egyidejű feldolgozására enged következtetni, ám az ÖK-kiadásokban mindkettő megvan. Ráadásul versünk 1846 elejére, a harmadik helyre téve olvasható, rögtön *Az örült* után következik, míg a *Mért vagyok én még a világon...* nem ezután jön, hanem közébeékelődik még a *Vajda Péter halálára* (ami csak 1846. febr. 10. utáni lehet), majd a Szalkszentmártonban fordított Shelley-vers, a januári *A szökevények*, sőt a *Felhők* 66 darabja. Nyilvánvaló, hogy a költő itt az időrendet a kötet szerkesztés javára megbontotta.

Petőfi 1846 első évnegyedében háromszor tartózkodott Pesten: először jan. 2-án vagy 3-án érkezett, a *Tigris és hiéna* c. darabját hozta, és 16-ig volt itt (vö. Kecskeméthy Aurélnak írt levelével, VP VII. 35. és 304—305.). Másodszor *A hóhér kötele* c. regényét hozta magával, febr. 20. körül (vö. a PH febr. 22-i hírével, EPN 166.), és csak néhány napot tölthetett itt, hogy mihamar visszatérjen Szalkszentmártonba, a *Felhők* befejezésére. Evvel márc. 10. körül jött Pestre, ahol ezúttal egy egész hónapot töltött. Erre az időszakra esett tárgyalása Adolf K. Hartlebennel *A hóhér kötele* kiadásáról, a *Tigris és hiéna* visszavétele a Nemzeti Színháztól és a Tízek Társaságának szervezése.

Ha összevetjük a gyakorlati teendők sorát a Pestről keltezett versek feltűnően csekély számával, azt tapasztaljuk, hogy Petőfi ez idő tájt Szalkszentmártonban dolgozott, és Pesten csak — a szó tágabb értelmében veendő — alkalmi verseket írt. Ilyen volt a januárra keltezhető *A gyűldei ifjakhoz* az első, a *Vajda Péter halálára* a második periódusban, míg a március—áprilisi időzésre csak a *Legyen az ember drámairó!* c. indulatos cikk tehető biztonsággal. Talán ezért is gondolták az életmű gondozói, hogy ez utóbbi „lyukba” verseket is kell helyezniök. Holott semmiféle logika nem magyarázhatja, a *Felhők* ciklussá szerkesztése után (amely már bizonyos távolságtartást feltételezett egyes darabjainak hangulatától) miért írt volna a lezáruló korszak legsötétebb időszakára emlékeztető két újabb verset. Költeményünket és párversét ugyanakkor nem fűti konkrét, kiváló esemény friss izgalma sem; inkább lelkiállapotot, mint pillanatnyi hangulatot rögzítenek. (L. még a *Magyarázatok* motívumláncait!)

Az elmondottak alapján a *Minden virágnak...* lehetséges megírási időkeretétől — elfogadva a helymegjelölést — az első pesti tartózkodást, azaz az 1846. jan. 4. és 16. közé eső periódust tartjuk, ezért a verset *A gyűldei ifjakhoz* elé helyezzük és megelőzi (összevetve a két költemény szövegét, kivált záróstrófáját) a *Mért vagyok én még a világon...* c. verset is.

Magyarázatok

- 5 *Nincsen leány*: a szerelemvágy, a leányok (nők) csalfasága ismételt motívuma volt a *Felhők* jó néhány darabjának is, ami igazolja, hogy a ciklus kiváló okai között a szerelmi társ hiányát is számon kell tartanunk. Egyben lemondó válasz a Berta-szerelmet záró *Megpendítem...* végstrófájára (1845. okt. 16.—nov. 25.; → 78.: *Lesz leány még, kell leánynak lenni...*)

- 11 *véretem lemosná*: utalás a Veronika kendője-hagyományra, mely szerint

- ez a jeruzsálemi jámbor nő a Golgotára vitt Jézusnak kendőjét nyújtotta arca letörlésére. A kendőn fennmaradt Jézus igazi arca (vera icón).
- 12 *megköveztetett*: a jövődömondók bibliai büntetését Petőfi korábban is használta, a jövőre vonatkoztatva, a *Jókay Mór*hoz (1845. okt.—nov.) 37—45. sorában (→ 84.)
- 16 *Sötét eszmém hollóserege*: a metafora előzményét Horváth János egyrészt Pájer Antal Téli dal c. versében találta meg (Ath 1840. II. 30. sz. okt. 11. 475.): „Varju, csóka fönkereng, / Egy csoportozat. / Mint agyamban a sötét, / Rémes gondolat.” Másrészt hivatkozta Shakespeare Othellójának IV. felvonásából az 1. színt, Othello szövegét. Ezt a párhuzamot azonban mind az eredeti, mind az azt híven követő Vajda Péter-fordítás alapján (OSZK SzT, N. Sz. O 35) — „... eszembe száll, / Miként varju, beteg házak fölé.” — túlságosan távolinak tartjuk (vö. Horváth 175. és 564.).
- 21—32 A végtisztesség nélküli elföldelés és a magányos, látogatatlan sír képsora tagadása a *Falun* (→ 44.), az *Örök ölekezés* (→ 73—74.), sőt még a *Felhők* XLVI. darabjának (*Szép kedvesem...*, → 127.); a szeregett társsal közös temetkezés, a síron túl is jelképezett szerelem reményének. Egyben megelőlegezése az ikervers, a *Mért vagyok én még a világon...* záró versszakának, a nyomtalanul elmúlás gondolatának. Lukácsy Sándor magyar irodalmi előzményként Anyos Pál Egy boldogtalanok panaszaí a halavány holdnál, Batsányi János Egy szerencsétlen ifjú sírjánál, Kölcsey Ferenc A nyugalomhoz és Kerényi Frigyes Lengyel vándor dala c. versét említette (Csillagtan éjek. A Felhők körül. Holmi 1996. 1705.). Ugyanitt sorolta fel a végtisztesség-motívum további előfordulásait Petőfi későbbi verseiben is.
- 22—24 *borúl* (...) *domborúl*: a közkeletű jelkép azonos rímbe fordul elő a *Felhők* XLVI. darabjának (*Szép kedvesem...*, → 127.) 6—7. sorában, vö. Wacha Imre: Petőfi jelképrendszeréről. ItK 1973. 73.
- 23 *senki egy virágot*: Petőfi itt megkülönbözteti a természetet adta végtisztességet, amely fontos motívum volt a *János vitéz* Iluska sírján nőtt rózsájában (→ III. 75.), az *Örök ölekezés*ben (→ 73—74.), az emberek megemlékezéséről. Az utóbbi elmaradását a magányos próféta-sors jelképének tekintette és a barátság-problematikához kapcsolta: *Jókay Mór*hoz (→ 83—84.) és a *Felhők* VI. darabjában (*Voltak barátim*, → 112.).
- 30 *éji fergeteg*: a világfájdalom és egyben -gyűlölet metaforájaként a *Felhők*-korszak egyik kedvelt képe, már a korszakot megelőlegező *Az utolsó emberben* (→ 51.), a *Szerelem átka* mondai befejezésében (→ 66.), *Az örültben* (→ 91.), az év egyik záróversében (*Téli éj*, → 91—92.), a Shelley-fordításban (*A szökevények*, → 99—100.) és a *Felhők* több darabjában, így a XVIII.-ban (*Ha jönne oly nagy fergeteg...*, → 116—117.), a XLI.-ben (*Oda nézzetek!*, → 125.) és költeményünk párversében, a *Mért vagyok én még a világon...* hasonló zárósorában.
- 31—32 *testvére / Voltál*: a felidézett és kiállt fergeteg képét a költő már 1845 őszén használta, vö. *Egy fiatal írőhöz* (→ 58.), *A sivatag koronája* (→ 79—80.)!

Szövegváltozatok

(A K többszöri téves és olvashatatlaná javított szókezdését nem tekintettük szövegváltozatnak.)

- C Km virágnak [kp. n.]
- 3 Km Óh
- 7 ÖK2ab—3 meghűté.
- 12 Km E'
- 17 Km ifjúság,
- 18 K, Km, ÖK1 egyedül (az ÖK2ab—3 alapján jav.)
- 27 ÖK2a a' [az elszigetelt aposztróf sh.-nak tekinthető]
Km taposta,
- 32 K, Km érzeményinek.

Fordítás

Kertbeny 299., *Trauer* címen, a *Vermischte Gedichte* ciklusban, vö. PAt I. 335.

424. MÉRT VAGYOK ÉN MÉG A VILÁGON....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

ÖK1 438—439., ÖK2ab—3 II. 229—231. Az 1846. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A megírás időkeretének meghatározását — 1846. jan. 4. és 16. között — l. az előző vers, a *Minden virágnak...* jegyzeteiben! Ferenczi Zoltán (FPÉ II. 251—252.) és Lukácsy Sándor szerint (Csillagtalan éjek. A Felhők körül. Holmi 1996. 1701.) a *Csillagtalan éjek* c., tervezett ciklus/kötet darabja lett volna.

Magyarázatok

- 3—4 *az ember, / Hogy szenvedjen...*: utalás a Bibliára (1Móz 3, 17, az eredendő bűnre: „Átkozott legyen a föld te miattad, fáradságos munkával élj belőle életednek minden napjaiban.” és 1Móz 4, 12, az Úr szavai Káinhoz: „... bujdosó és vándorló légy a földön...”)
- 6—7 *Láttam (...)* *Látám*: a szekvencia-szerkesztést, amely megismétlődik a 9. és a 11. sor *Hallottam...*, valamint a 13. és a 15. sor *Tudom (...)* *tudok* fordulatában, végül a 15. sor *mindent hallottam, láttam* összegezésében, kiemelte Lukácsy Sándor: i. m. 1705. Vö. még az *Álmaim* c. vers jegyzeteivel, → 393.
- 7—8 *a jónak örökös bukását / S a rosznak örök diadalmait*: Fekete Sándor „a történelmi haladás legsúlyosabb tagadása”-nak minősítette ezt a

- két, valamint a 13—14. sort. a költő ekkori véleményét francia forradalomtörténeti olvasmányaira, jelesül Mignet magyarul is megjelent művére (II. 106.) vezette vissza, vö. Fekete: Pev 178.
- 9 *az éhezők nyögését*: Petőfi elsősorban 1845. évi, felvidéki útján talákozott újra (saját élettapasztalatai után) az éhínséggel, vö. *Magyarország c. versével* és jegyzeteivel, → III. 155. és 487—489.
- 13 *Így volt ezredév előtt*: saját, korábbi versét cáfolja, a *Mért nem születtem ezer év előtt?* c., 1844. nov.—dec.-i költeményt, → III. 92.
- 17 *valólag*: itt 'lényegét tekintve' értelemben, vö. PSzót IV. 552.
- 22—24 A népi pokolhit megjelenítése, vö. Ipolyi Arnold: *Magyar mythologia*. Pest 1854. 388.
- 24 *rosz angyalok*: vö. a *Felhők XLIX.* darabjával, az ördögök és angyalok megkülönböztetésének ötletével (*Miért, hogy láthatatlanok...*, → 128.)
- 25 *Szakadj meg, szívem!*: vö. a *Felhők XXI.* darabjában a büntetésül meg nem szakadó szív motívumával (*Sok embert ismerek...*, → 118.)
- 27 *fergeteg, jój*: Vörösmarty-reminiszcencia, A tűnődő (1823) 25—32. sorára, ahol a fergeteg szintén csontjai szétszórására idézte fel a költő (VÖM 1. Kisebb költemények I. 1826-ig. S. a. r. Horváth Károly Bp. 1960. 255.). A verset Petőfi Toldy Ferenc *Handbuch der ungarischen Poesie c. művéből* ismerhette (ott: II. 312.), amely diákkori olvasmánya volt, vö. Lukácsy: i. m. 1705. A fergeteg motívumára l. még az előző vers, a *Minden virágnak...* 30—32. sorához fűzött jegyzetet!
- 30 *hírem-nevemet*: vö. a *Felhők L.* darabjával, a *Mulandóság...*-gal, ahol a *megrepedt szívek* motívuma szintén szerepel (→ 128.)

Szövegváltozatok

31 ÖK2ab—3 se,

Fordítás

Kertbeny 301., *Warum bin ich auf der Welt...* címen, a *Vermischte Gedichte* ciklusban, vö. PAr I. 335.

425. A GYŰLDEI IFJAKHOZ

Kézirat: nincs. Versünk azonban a sokszor leírt, másolatokban terjedt Petőfi-művek közé tartozik; nagyszámú egykorú Km-ot ismerünk. Mindez nyilvánvalóan csak a jéghegy csúcsa, továbbiak felbukkanásával is számolhatunk.

Km1 PIM Kt. P-an. P 66. „Petőfi e versét Szatmárban [1846-ban? 1847-ben?] egy társaságnak diktálta le így, a jelenlevők kérésére nevét is alájegyezve” — írta a Kórody Sándor ajándékaként a PT tulajdonába került, autorizált Km1-ről a publikáló Szana Tamás szerkesztő (Koszorú VI. k. 1881. 1—2.) Szerepelt a PHáz katalógusában is: PHKat 160. Innen került mai gyűjteményi helyére, a jogutód PIM-be. Autográf aláírás: *Petőfi*.

Km2 Timár Károly vízaknai földbirtokos 1847-es másolata, amely Szűcs Géza kolozsvári egyetemi hallgató révén került el 1889-ben Csernátóni Gyulához, aki 1890-ben közölte. Hivatkozta a HP III. 687. is. A másolat azonban sohasem került közgyűjteménybe, lappang vagy elveszett.

Km3 OSZK Kt. Fond VII/172. Pap Gábor 1891. szept. 28-i levelének melléklete, Jókai Mór számára; a Jókai-hagyaték 1912. évi vásárlásából került közgyűjteménybe. A névelőtlen címet viselő (*Gyűldei ifjakhoz*) másolat egy ismeretlen, elveszett vagy lappangó pápai kópiára megy vissza, amelyről a levélfíró először az első kötetkiadás (DK 1874) számára készített másolatot. Minthogy azonban ott csak a vers 1—8. és 29—36. sora jelent meg, most újabb teljes, 36 soros szöveget küldött Jókainak arra a hírrre, hogy „Petőfi műveinek gyűjteményes összkiadása felügyelete alatt fog újbol megjelenni.” (A HP előszavát valóban Jókai írta, más közreműködésről azonban nem tudunk.)

Km4 OSZK Kt. Fond VII/172. Levéltörődék versmelléklettel, Jókai Mór hagyatékából (1912). A Hon c. lap szerkesztőségébe (Pest, Barátok tere 7.) címzett levél hiányzik a JKK Levelezés 2-ből, ezért itt közöljük szövegét: „[...]szélgetésünk közé vegyült Ön és Petőfi is — 's Sz[en]tmihályi előhozta Petőfinék egy egész kiterjedésben maga által írtt versezetét, melyhez épen Ön által jutott még a' jobb időkbén. Ha körülményeket kívánna tek[intetes]. Szktő [Szerkesztő] úr a' vers szülte felöl akár én, akár Sándor barátja szolgálhat — vagy ha megfelejtezett volna a' versrölis ide irom — legalább az igen tisztelt Csernatonni jól mulat vele. Teljes tisztelettel Matusék Antal a' szegen öreg esküdt.” A levél melléklete *A gyűldei ifjakhoz* 36 soros, teljes szövege, amely három helyen, a 8., a 16. és a 20. sor végén a levél feltörése miatt lett sérült, hiányos. A másolat alatt „Petőfi m[aga]. k[ezével].” olvasható. Az „egész kiterjedésben maga által írtt” kitétel autográf K-eredetre utalhatna, azonban a 4. sor tízszótagosra kurtítása és a 36. sor rímet rontó, de lezárt csonkítása („De lelünk lesz a' láng mely égbe száll.[ni fog.] kétségtelemné teszi, hogy nem pontatlan másolásról van szó, mint a Km4 több helyén, hanem a másoló aligha dolgozhatott autográf K-ról vagy autorizált Km-ról. A levél megrásának időkerete jól körülhatárolható. A „Csernatonni”-utalás arra vonatkozik, hogy az 1867-es amnesztia előtt, de az év tavaszán hazatért emigráns hírlapíró, Csernátony Lajos Jókai lapjánál, a Honnál talált alkalmazásra, sőt a balatonfüredi nyaralását töltő Jókait helyettesítette is. Miután júl. 11-én és 16-án két cikkben is támadta a Vatikánt és a magyar klerust (ez motiválta a levélfíró), Jókai júl. 23-án egy névtelen cikkben elhatárolta magát Csernátontól (vö. Oltványi Ambrus jegyzeteivel: JKK Levelezés 2. 1860—1875. Bp. 1975. 629—630.). A levél post quem-terminusa ennek megfelelően 1867. júl. 16., ante quem-dátuma pedig a beküldött szöveg megjelentetésének napja: 1867. okt. 12., vö. a *Megjelenés* c. alfejezettel!

Km5 PIM Kt. P-an. P 121. Korai, feltehetően XIX. század közepi másolat, amelynek leírójáról, possesszorairól semmit nem tudunk.

Km6 PIM Kt. P-an. P 122. A XIX. század közepéről való kópia, amely *A' Pecsovics ifjakhoz* címet viseli. Lefrójáról, provenienciájáról nincs adat. Ezt a cím-változatot Zilahy Károly hitelesítette: Zilahy 104. Hivatkozott rá Havas is: HP III. 687.

Km7 A VP, amely az eddigiek közül mindössze a Km1 és a Km2 létezéséről tudott (I. 421.), említett még egy másolatot, Gardi József tulajdonából a makói Csanádvármegyei Múzeumnak ajándékozva, vö. Csanádmegye 1948. okt. 3. A másolatot nem sikerült felkutatnunk.

Megjelenés

Koszorú [kéziratos diáklap Pápán, 1846 és 1848 között]. Halasi Aladár elbeszélése szerint a vers Petőfinek egy-két barátjánál volt meg, „s miután így kézzől kézre járt a költemény, közölte Papp [!] Gábor, (jelenleg dunántuli ref. püspök és orsz[ággyűlési]. képviselő) — egy, Pápán az ifjuság között megjelent »Koszorú« című irott lapban — először és teljesen.” (Halasi Aladár: Petőfi és a papok. A Petőfi-Társaság Lapja 1877. II. 25. sz. dec. 16. 392.) Ugyanezt maga Pap Gábor is megerősítette Jókai Mórhoz írt, 1891. szept. 28-i levelében: „... az általam Pápán szerkesztett Koszorú című frott lapban jelent meg először...” (OSZK Kt. Fond VII/172.) Pap Gábor (1827—1895) 1847-ig maradt munkás tagja a pápai Képzőtársaságnak, amely az 1845. ápr. 22-i betöltő rendelet ellenére folytatva tevékenységét, majd — önkéntes diáktársaival együtt — részt vett a szabadságharcban is, vö. Bodolay 347—348. és 707. Ezzel függhetett össze, hogy a Képzőtársaság, amely már 1845. jan. 9-én reprezentatív zsebkönyvet adott ki, a Tavasz c. almanachot (Petőfi jelenlétére ebben és konfliktusára a szerkesztőkkel I. VP V. 11., 13—14., 196—199. és PAT III. 47., 214—215., valamint → I. 307—310.), később mégis a kezdetlegesebb, kézirásos formát volt kénytelen választani. Petőfi versének közlése természetes gesztusnak számított, hiszen 1842. nov. 12. óta a Képzőtársaság tiszteleti tagja volt, vö. FPÉ I. 269.

Az Űstökös 1867. 41. sz. okt. 12. 321. Petőfinek egy kiadatlan verse címen. Az anonim, de kétségkívül a szerkesztő-laptulajdonos Jókai Mórtól származó bevezetés szerint a vers „eredeti kéziratát kortársa és barátja Sz. S. megőrizé.” A monogram kétségtelenné teszi, hogy Km4 leírásánál említett, Szentmihályi Sándor által megőrzött szövegről van szó. A némileg romlott szöveg ellenére, mint ott említettük, a beküldött textus teljes, 36 soros volt. Jókai nem akart lemondani a közlésről, ám két és fél hónappal az 1867:XII. tc., a kiegyezés szentesítése után bonyodalmakat sem akart, ezért a megcsonkított közlés mellett döntött. Csak az 1—8. és a 25—36. sort publikálta. Megváltoztatta továbbá a 34. sort (*Ti hát rothadatok* helyett „S a rothadás: halál.”) és vele értelemszerűen, lévén rímhívó, a 36. sor befejezését is. Ebben Jókai kezére játszott a neki juttatott szöveg romlása („a láng, mely égbe száll.”), így a 34. sor rímét ehhez igazíthatta. A költemény megcsonkítását Jókai a lapban így indokolta: „A vers néhány szakasza, mely a gyűldét pártoló papokról szól, még most sem tartozik a sajtószabályok szerint kiadható dolgok közé, hanem az egész vers e szakaszok nélkül is Petőfi erőteljes kezéről tanuskodik.” (A hivatkozott sajtótörvény az 1848:XVIII. tc., amelyet az Andrásy-kormány 1867 augusztusában újra hatályba helyezett, vö. MST II/2. 29.) Pontos tehát Halasi Aladár megállapítása: „1867-ben az Űstökös közölte először nyomtatásban, de nem egészen, a papokra vonatkozó versstrofákat kihagyva és kipontozva...” (I. h.) Megjegyzendő, hogy Jókai máskor is élt hasonló elhatárolódással: a *Legenda* közlésekor, 1873-ban, → III. 260.

DK 379. Kötetben először, a Toldalékban, „Nh. [= nem hiteles szövegű] jelöléssel.” Az Űstökös közlése nyomán „indultak az illusztrált díszkiadás gyűjtői

[Greguss Ágost és az öt váltó Gyulai Pál], így mind az első, mind a második teljes díszkiadásban is a papokra vonatkozó sorok kihagyattak...” (Halasi: i. m.) (A DK második kiadása 1877-ben jelent meg, vö. → I. 126.) A szövegcsontkítás itt is tudatos döntés és nem tájékozatlanság eredménye volt, hiszen rendelkezésükre állt Pap Gábor másolata a Koszoru-beli közlésről, vö. a Km3 leírásával!

A Petőfi-Társaság Lapja 1877. II. 25. sz. dec. 16. 392. Halasi Aladár idézett cikke keretében. Mivel ő ismerte a pápai diáklap, a Koszoru közlését, két eset lehetséges: 1.) a Koszoru egyik példányából közölt, 2.) megszerezte azt a másolatot, amelyet a Koszoru egykori szerkesztője, Pap Gábor a DK számára készített, de ott nem vettek figyelembe, vö. a Km3-mal!

Koszoru 1881. VI. k. 1—2. Szana Tamás közlése a Km1 alapján. Nem vett tudomást a négy évvel korábbi publikálásról: „E költemény eddig csak a 3., 4., 5., 6. és 7. hujával jelent meg nyomtatásban...” A Szana-közlést tekintette elsőnek a szöveget újrakiadó Baróti Lajos is: PUR 27—28., és azt nevezte „a correct és hiteles szöveg”-nek Havas is: HP III. 549. (főszöveg), 687—688. (jegyzet)

PetMuz II. évf. 2. sz. 1889. márc. 1. 101—104. Csernáttoni Gyula: Petőfi „A gyűldei ifjakhoz” című költeményének teljes szövege címen. Szintén a Koszort tartalmazta első közlésnek, a Szana által adott szöveg variánsaként hozta le a Km2-t.

Keletkezés

A konzervatív Gyűlde 1845. okt. 25-én alakult meg Liphay Sándornak, a Nemzeti Újság szerkesztőjének szállásán és estélyén. (Az előzményekre és a megalakulás körülményeire legutóbb I. Dezsényi Béla: A Nemzeti Kör a negyvenes évek irodalmi és hírlapi mozgalmaiban. ItK 1953. 163—204. és H. Törő Györgyi: Adalékok Petőfi „A gyűldei ifjakhoz” című költeményéhez. PIMÉvk 10. Bp. 1973. 131—139.) Tagdíjat 1845. nov. 1-jétől szedtek (vö. Pesti Gyűldekönyv. 1845—1846. évre. Pest 1846. 10. §.); a megalakulásról a BpHiradó 1845. okt. 30-án, maga a Nemzeti Újság nov. 4-én adott hírt. Mindezeket az adatokat összekapcsolva Petőfinek ez idő tájt való pesti tartózkodásával, a legutóbbi krk. erre az 1845. okt. 16. (értelemszerűen: okt. 25. után) és nov. 25. közötti időszakra datálta a verset: VP I. 356—357. (főszöveg) és 421. (jegyzet)

Párhuzamosan élt egy másik datálási hagyomány is. Jelenlegi adataink szerint először Halasi Aladár Petőfi és a papok c. tárcájában állította, hogy „1846-ban költeményt is írt hozzájuk...” (A Petőfi-Társaság Lapja, 1877. II. 25. sz. dec. 16. 392.) Az 1846. évi versek közé sorolta Havas Adolf is (HP III. 688.), bár ő nyilván tévedésből, mivel a Gyűlde megalapítását tette 1846 végére. De így datált Horváth János (Horváth 337., jegyzetben); egy alkalommal Pándi Pál szintén: „Hazug álmok papjai szűnnek” (A magyar költészet antiklerikális hagyományai). Bp. 1952. 108. Ő később — a VP alapján — visszatért az 1845-ös keltezéshez: Tallózás erdélyi levéltárakban II. Egy Petőfi-vers értelmezéséhez. It 1957. 137. és Pándi 1972 II. 40. A vers keletkezéstörténetével legutóbb foglalkozó H. Törő Györgyi arra a következtetésre jutott, hogy a költemény nem datálható, de akár 1846 elején írott is lehet (i. m. 139.).

A *gyűldei ifjakhoz* pontosabb datálását az 1845. november és 1846. január közötti helyzet áttekintésével kezdhetjük meg. Úgy tűnik, a Gyűlde létrejöttét az első hónapban alábecsülték (vö. Pándi, It 1957. 137—138.), ráadásul novemberben a Gyűlde még csak alapszabályai kulturális lehetőségeit hangsúlyozta, a

konzervatív sajtó sem törekedett ekkor még nyílt szembenállásra, és — ami versünk szempontjából a legfontosabb — Petőfi pesti tartózkodásának végéig (nov. 25-ig) fiatal költő a Pilvax köréből nem csatlakozott hozzájuk. Az alapító tag Császár Ferenc után az ismertebb nevű írók közül Sujánszky Antal, a Gyűlde-al szerzője (I. Sujánszky Antal Vallásos költeményei. Pest 1853². 133—134.), ez idő tájt „Pest-belvárosi segédlelkész” 30.-ként, Szenvey József, a BpHiradó szerkesztője 61.-ként csatlakozott. (Az 1846. évi állapotot rögzítő Pesti Gyűlde-könyvvel szemben az OSZK Kt.-ban van egy, „A Gyűlde alapszabályai és tagnév-sora” c. kéziratos kötet, amely — sajnos, pontosabb dátumok nélkül — a beiratkozás sorrendjében közli a névsort. Jelzete: Fol. Hung. 1217.)

Petőfi legközelebb az új év első napjaiban érkezett Pestre. Addigra a helyzet lényegesen megváltozott. A Nemzeti Újság már 1845. nov. 27-én kirohant a „Pilvax-hősök” ellen, majd Liphay Sándor szerkesztő Szózat a nemes jellemű magyar ifjúsághoz c. cikkében (uo., nov. 30. és dec. 2.) már egyenesen rendőri fellépést sürgetett a tekintélyen alapuló rend ellenségeinek bélyegzett fiatalok ellen. Párhuzamosan folyt (rábeszéléssel, etetéssel-itatással) a tagtoborzás — nem is eredmény nélkül. Pándi a kolozsvári Akadémiai Lt.-ból közölte Jósika Miklós pesti beszámoló leveleit Wesselényi Miklósnak, amelyekből e folyamat jól nyomon követhető. Dec. 4-én még sikertelennek mondta a Gyűlde ténykedését; 24-én viszont már arról írt, hogy a konzervatívok csoportja „nagy részét — fájdalom és gyalázat — vitorlaként hajtható fiatalágunknak — trakták és hízelgések által a Gyűldebe csalta...”; 1846. jan. 22-én pedig a „jurátusok és megyei ifjúságból szédített”, 80-nál több fiatalról adott hírt (Pándi, It 1957. 139.). 1846. januárra nyilvánvaló lett, hogy a Gyűlde a konzervatív politika fedőszerve az akkor még közelinek gondolt országgyűlés követválasztásaira, elsősorban a vezérvármegyében, Pestben, amint arról a Fóti dal metrumára írt gúnyvers, a „Gyűlde-dal 1846-ki januariusban.” nyíltan utalt (OSZK Kt. Quart. Hung. 625. 4—5. ff.). Hasonló képet festett tevékenységükről a Deregyei álnéven író Kossuth Lajos is: A politikai pártok értelmezése. Ellenőr 1847. 242—243. és 269., vö. Dezsényi: i. m. 178. és Pándi 1972 II. 138—139.

A *Tigris és hiénát* január első napjaiban Pestre magával hozó (a PH jan. 4-én hírlelte itt-létét — EPN 165.) Petőfit, akit már hónapok óta foglalkoztatott a barátok és eszmetársak pálfordulása — megdöbbenhetette a Pilvax-kör egy részének eltántorodása. Személyes sértésnek vehette ráadásul, hogy — Liphay karácsonyi lakomáját viszonzozva — 60 fiatal emléksoraival a gyűldeések emlékalbumot nyújtottak át a Nemzeti Újság szerkesztőjének szilveszter éjszakáján. Maga az album elveszett; fennmaradt azonban az „Ünnepély a Gyűldeben 1845. vég-napján” c. négylapos aprónyomtatvány, amely tartalmazta az itt meg nem nevezett Mészáros Károly üdvözlő szónoklatát az ifjúság nevében és Liphay választát. (Mi az OSZK példányát használtuk: 407.729.)

Az eddigi dokumentumok — a Gyűlde alapszabályai, a hírlapi viták, Sujánszky Gyűlde-dala és az ellene írt gúnyvers — semmiféle szövegfogódzót nem kínálnak, semmiféle párhuzamot nem mutatnak Petőfi versével. Más a helyzet Mészáros Károly beszédével, amely „a szabadság és egyenlőség jelszavai” elleni kirohásnak tekinthető. A szónok elvetette Danton, Marat, Robespierre „népjog és szabadságért történt ádázkodásait”; mi több, elítélte a francia irodalom azon „vésteljes irományait” is, amelyek a forradalmat előkészítették. Az elutasított jelszavak helyére „a jogtisztlet, és igazságosság érzete” került, majd így zárta

mondandóját: „Miért is soha nem szabad felednünk, hogy a nemzetcsaládi érdekek nagy szövegében [vlsz. sh. 'szövegében' helyett] a szabadság és egyenlőség csak mellékes eszmék, s alapfogalom, és ösztársító kapocs mindenkor a jog...” E szöveg ismeretében válik érthetővé, miért épül Petőfi verse a *szabadság és haza* egymással való meghatározására. vö. Pándi 1972 II. 40—42. Mivel a gyűldei szilveszteri leíró aprónyomtatvány hírlapi mellékletként jelent meg, a datálásban is segíthet.

A PH Pákh Albert szerkesztette rovata, a Fővárosi újdonságok 1846. jan. 15-én jelentette — „Ez sok!” kommentárral —, hogy az „Ünnepély a Gyűldében...” a Nemzeti Újság, a BpHíradó és a Pester Zeitung mellékleteként jelent meg. Az előbbiből nem sikerült olyan példányt felkutatni, amely tartalmazná a mellékletet, az újság nem is jelzett ilyet (az előfizetőknek külön küldték ki?), a Pester Zeitung 1846. jan. 11-i száma jelzett — szintén közgyűjteményben föllelhetetlen — mellékletet; megtalálható viszont a BpHíradó 1846. jan. 13-i száma mellett az OSZK példányán. Ekkor Petőfi Pesten tartózkodott, és feltehetően szokásához híven gyorsan reagált. Ezért a vers megírását *Pestre* és 1846. jan. 11. és 16. közé helyezzük.

Fogadtatás

Jókai Mór 1846. febr. 20-i levelében arról tudósította édesanyját, hogy átdolgozza Két gyám c. népszínművét és készül bemutatójára, „hanem biztat a *gyűldei fiatalság* is, hogy a »két gyámot« meg Petőfi színművét [az utóbb visszavont *Tigris és hiénát*], akár milyenek is — kifütyüli. Épen ezért kell most nagyon talpra állanom; természetes hogy nekünk is vannak jó akaróink kik szinte készülnek az említett fiatalság fölött ellenőrködni...” (PAT II. 22.) A levelet beavatógató Oltványi Ambrus joggal érzett összefüggést a vers és a Jókai-levél között. Ehhez még két megjegyzést fűzhetünk. Az utalás valóban a vers ismeretét sejteti, vö. a Km⁴ leírásával; továbbá felsejlik az időbeli összefüggés a Gyűlde térhódítása, a Petőfi-vers és a szerveződő Tizek Társasága között.

Feltehetően versünkre vonatkozott a W. J. jelű besúgó 1846. máj. 28-i, budai jelentése, amely a *Levél Várady Antalhoz* aznapi cenzúraügye mellett egy korábbi esetet is említett. Eszerint Petőfi a történetet elmondó Peregriny Elek cenzorhoz egy cikket („einen Aufsatz”) vitt, amelyből az a katolikus papságot sértő részeket kihúzta. Petőfi ekkor kérdőre vonta, sérthetetlenek-e a papok („Ob denn die katholischen Geistlichen unversetzlich seien.”), és rövidesen eljön az idő, amikor ő kardjával a papok beleiben fog vájkálni. (A besúgói jelentés teljes, német és magyar szövege: PAT III. 65—66.) A történetet egy másik jelentő jún. 16-án szinte szó szerint megismételte (vö. PAT III. 68.) A jelentések e részlete bekerült az osztrák államtanács számára készült, összesítő kémjelentésbe (PAT III. 69—70.), amelynek hatására gr. Sedlnitzky rendőrminiszter elrendelte Petőfi figyeltetését és róla az adatok gyűjtését. Egyetértünk Kovács Magdával, hogy a cikk-vers (más jelentésekben is előforduló) pontatlansága a besúgó számlájára írható. A szóban forgó mű nem lehet a másik antiklerikális vers, a *Legenda*, mert abból részeket húzni aligha lehet, viszont a *gyűldei ifjakhoz* esetében ez megoldható, vö. a dualizmus kori, megcsonkított szövegű kiadásokkal (l. Kovács Magda: „Csattogtatok, csattogtatok, gondolatink szárnyai...” Petőfi küzdelme a cenzúrával. In: PTüze 250—251.)!

- 5—6 *oroszlán / Rókák*: közkeletű állatszimbólumok a bátorság, szellemi nagyság, illetve a ravaszság, alattomoság ábrázolására
- 16 *férfi-szoknya*: a katolikus papok reverendája
- 18 *Barnának*: az ún. koldulórendek szerzeteseinek csuhája
- 19 *Fehér ruhát*: költői túlzás a romantikus ellentételezés kedvéért, van ui. olyan szerzetesrend, a cisztercitáké és a pálosoké, akik fehér csuhát viselnek (a nép nyelvén „fehér barátok”)
- 25 *szabadság (...)* *haza*: a két fogalom együtt-szerepeltetését Horváth János „az általánosító elfogultság kopár prózaiságát” leplező „ihletpótló cégéreknek” tartotta (Horváth 345.). Pándi Pál a gondolat forrását Schiller *Ármány és szerelem* c. drámájában vélte megtalálni, Ferdinánd szavaiban: „Mein Vaterland ist, wo mich Luise liebt.” A két fogalom egymással való meghatározását egy új minőségű hazafogalom első jelének tekintette, „tőlünk való — nekünk való” értelemben (Pándi 1972 II. 40.). Lukácsy Sándor — versünket nem említve, *A nép* kapcsán — a gondolat útját a Nagy Francia Enciklopédiától a Kommunista Kiáltványig kísérte végig: Aszimmetrikus ihletek. ItK 1969. 659—663. Hasonlóképp nem tért ki erre a költeményre Fekete Sándor sem: Pev 181—182. Mint a *Keletkezés* alfejezetében bizonyítottuk, Petőfit a megfogalmazásra Mészáros Károly 1845. dec. 31-i üdvözlő beszéde készítette.
- 27 *két szentség*: utalás a katolikus egyház által kiszolgáltatható hét szentségre, illetve a szentháromságra
- 29—30 *Petőfi ide is átemelte a fát rágó és ledöntő féreg hasonlatát, amelyet A sivatag koronája* c. versben már használt (→ 80.).
- 35 *tűzre tesznek*: a felégetés által megfiatalított mező képét l. az *Ifjuság* c. versben (→ 49.)

Főszöveg és szövegváltozatok

A *Kézirat* és a *Megjelenés* c. alfejezetekből következően a főszöveg ebben az esetben csak megállapított lehet. A Km1 tollbamondás útján keletkezett, tehát a leíró helyesírást és központosítást rögzítette, a többi Km pedig többszörös közvetítés után került papírra egy olyan korban, amikor a betűhív másolás követelménye és igénye nem létezett. A Koszorúnak a maga korában autentikusnak elismert közlése szerencsés kivétel (ez a fennmaradt Km1-gyel összevetve ma is megállapítható). Szana Tamásnak tkp. csak egyetlen tévedését kell kiigazítanunk. Ő ui. Petőfi ... sorzárásait így értelmezte: „... mint e kihagyások igazolják, később maga a költő is igaztalanoknak találta a papság ellen intézett heves kifakadásait.” (I. h.) A tévedésből egyébként a textológia profitált: a mondandót és hangnemet tompítani akaró szerkesztő ezeket a helyeket pontosan reprodukálta.

A legutóbbi krk., a VP a maga szövegközlésében (I. 356—357.) a Km1-et használta alapszöveg gyanánt, a központosítások javításával, vö. I. 421. Az eljárás jó szöveget eredményezett; az ehhez képest végrehajtott emendálásokat mindenütt közöljük. A Km-ok (agy számuk ellenére) nem tekinthetők szövegváltozatnak, nagyfokú szövegromlásuk okán: a Km1 kivételével a 4. sor például min-

den ismert másolatban hibás. (Hasonlóképpen jártunk el a *Legenda* esetében is, → III. 264.)

- 16 Koszoru, VP ily [az ÖK-kiadásokban Petőfi hosszú magánhangzót használt]
17 Koszoru, VP aki [az ÖK-kiadásokban Petőfi még különírta a vonatkozó névmásokat]
21 Koszoru, VP oly [vö. a 16. sor javításával!]
27 Koszoru, VP olyan [vö. a 16. sor javításával!]
32 VP máris
36 Koszoru, VP mely [vö. a 16. sor javításával!]

426. A SZÖKEVÉNYEK

Kézirat: nincs.

Km OSZK Kt. Fond VII/97. 3. f. v. — 5. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Távozol hát, ifjuságom?* c. vers jegyzeteiben, → 414.)

Megjelenés

ÖK1 439—442., ÖK2ab—3 II. 231—234. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Nem tudjuk pontosan, mikor találkozott Petőfi először Shelley költészetével. Könyvtárából nem maradt fenn tőle kötet, bár Jókai szerint — 1847-ben már mindenestre — rendelkezett vele (Petőfi emlékszobránál. Koszoru 1882. nov. VIII. k. 397., idézte Hatv² II. 226.). Az angol poeta iránti nemzedéki rajongást szintén Jókai örökölte meg: „Valamennyien franciák voltunk! (...) s ha egy angol vagy német költő kegyelmet nyert előttünk, úgy az Shelley volt és Heine, magok is nemzeteik kitagadottai s csak nyelvökre nézve angol és német, de szellemökben franciák.” (Az én kortársaim, 1872. In: Életemből I. Bp. 1898. NK 98. 184., idézte Hatv² I. 680.) Jókai emlékezését visszamenőleges hatállyal hitelesítette maga Petőfi, aki 1847. máj. 26-án, a VI. úti levélben, európai utazását tervezve, *Shakespeare, Shelley és Byron hazáját, a sötét Angliát* is felvette úti tervébe (VP V. 54.). Egyetértünk Ferenczi Zoltánnal, hogy a német nyelv közvetítésével ismerkedhetett meg Shelleyvel. A szóban forgó kötet (Julius Seybt: Percy Bysshe Shelley's poetische Werke. Leipzig 1844.) szintén nem maradt fenn, de — vö. a *Magyarázatokkal!* — az angol eredeti mellett bizonyíthatóan kezénél volt a német is. És talán külső megjelenésére, a romantikus költő imágójára is hatott az az előzékkép, amely Shelleyt a német kötetben nyitott inggallérral ábrázolta (FPÉ II. 240.).

A verset Petőfi szalkszentmártoni költeménynek jelezte, és ezért hagyományosan az 1846. jan. 16. és febr. 20. közötti tartózkodás idejére, pontosabban 1846. januárra tették. (Legutóbb: VP II. 10—12.) Mivel mind a cenzúrapéldányban, mind az ÖK-kiadásokban a Vajda Péter-emlékvers *után* szerepelt, de az utóbbi-

akban megelőzte a F-et, nem zárható ki a februári megírás lehetősége sem. Ezért az eddigieknél szélesebb időkeretben helyezzük el: 1846. jan. 16. és febr. 20. között.

Magyarázatok

C A fordítás Shelley *The Fugitives* c. versének (1821) átültetése
Alcím *angolból*: a fordítás két elemzője, Ferenczi Zoltán (Petőfi fordításai. V. In: *PetMuz* VI. 6. sz. 1893. nov., 133—137.) és Gáldi László (Petőfi kisebb műfordításai. ItK 1969. 407—421.) egyetértett abban, és példákcal is szemléltették, hogy a fordításhoz Petőfi az angol eredetit és a német szöveget egyaránt használta. Ezért — az egybevetetőség érdekében — az alábbiakban az angol és a német szöveget is közöljük.

I.

The waters are flashing,
The white hail is dashing,
The lightnings are glancing,
The hoar-spray is dancing —
Away!

The whirlwind is rolling,
The thunder is tolling,
The forest is swinging,
The minster bells ringing —
Come away!

The Earth is like Ocean,
Wreck-strewn and in motion:
Bird, beast, man and worm
Have, crept out of the storm —
Come away!

III.

“And fear’st thou, and fear’st thou?
And see’st thou, and hear’st thou?
And drive we not free
O’er the terrible sea,
I and thou?”

One boat-cloak did cover
The loved and the lover —
Their blood beats one measure,
They murmur proud pleasure
Soft and low; —

II.

“Our boat has one sail,
And the helmsman is pale; —
A bold pilot I trow,
Who should follow us now,” —
Shouted He —

And she cried: “Ply the oar!
Put off gaily from shore!” —
As she spoke, bolts of death
Mixed with hail, specked their path
O’er the sea.

And from isle, tower and rock,
The blue bacon cloud broke,
And though dumb in the blast,
The red cannon flashed fast
From the lee.

IV.

In the court of the fortress
Beside the pale portress,
Like a bloodhound well beaten
The bridegroom stands, eaten
By shame;

On the topmost watch-turret,
As a death-boding spirit,
Stands the gray tyrant father,
To his voice the mad weather
Seems tame;

While around the lashed Ocean,
Like mountains in motion,
Is with drawn and uplifted,
Sunk, shattered and shifted
To and fro.

And with curses as wild
As e'er clung to child,
He devotes to the blast,
The best, lovelist and last
Of his name!

A német szöveg (Seybt kötetének 338—339. oldalán):

1.

Der Hagel klirrt nieder,
Es leuchten die Wogen,
Die Blitze rings sprühen,
Der Schaum kommt geflogen —
Fort, fort!

Der Donner laut kracht,
Die Wälder all' stöhnen,
Der Sturmwind rings braust,
Die Glocken ertönen, —
Fort, fort!

Die Erd' gleich dem Meere
Wankt trümmerbedeckt,
Thier und Mensch sind erflohn
Vor dem Sturm erschreckt —
Fort, fort!

2.

„Der Steu'rman'n erleicht,
Nur ein Segel hat's Boot,
Wer zu folgen jetzt wagte,
Wär' ein kühner Pilot —“
Rief er.

Und sie rief: „Greif zum Ruder,
Stoss' kühn vom Gestad!“
Und Hagel und Kugeln
Bestreun ihren Pfad
Ueber's Meer.

Die Leuchtfeuer glühn
Von Klippen und Thurm;
Das Geschütz stumm blitzt,
Erstickt von dem Sturm,
Von leewärts her.

3.

„Und siehst du, und hörst du?
Und banget dein Sinn?
Und jagen wir frei nicht
Ueber's Meer dahin,
Ich und du?“

Ein Schiffsmantel deckt
Die Liebenden Beide;
Ihr Herz schlägt vereint,
In stolzer Freude
Sie flüstern sich zu.

Wie wankende Berge
Das Meer, sturmmumwettert,
Wird gewälzt und gehoben,
Zerklüftet, zerschmettert,
Sonder Ruh.

4.

In dem Schlosshof, neben
Der Pförtnerin, gleich
Geschlagenem Bluthund
Steht der Bräutigam, bleich
Vor Scham.

Ein totkündend Gespenst,
Steht auf oberstem Thurm
Ein Greis und vor seiner
Stimme der Sturm
Scheint zahm.

Auf die Letzte und Schönste
Seines Stammes zur Stunde
Einen Fluch er ruft
Wie aus Vaters Munde
Nie kam!

Horváth János az 1920 utáni Magyarországon Seybt kötetét nem tudta elérni (vö. Horváth 510.), Ferenczi PetMuz-közleménye pedig feltehetően elkerülte figyelmét, így az egybevetéssel ő nem élhetett.

Petőfi a szöveget híven követte; formai hűségről kevésbé beszélhetünk. Az angol eredeti daktilikus-anapestikus sorait hármas jambusokkal adta vissza, Shelley rímképletét (aabb) pedig — a lazább német fordítást követve — xaxab félrímes képlettel ültette át, vö. Gáldi: i. m. 411.

- 6—10 A második versszak motívumait már Seybt átcsoportosította, ezt Petőfi folytatta, vö. Gáldi: i. m. 414.
- 13 Az élelények felsorolásában Petőfi az angol eredeti és a német fordítás közötti, új megoldást választott, vö. Gáldi: i. m. 414.
- 26 *A két őrtűz*: bizonyították az angol eredeti ismeretére, a német fordítás ui. nem használta a színjelzőt, vö. Gáldi: i. m. 414.
- 34 *vad tenger*: hasonló helyzet, a németből hiányzik a jelző, vö. Gáldi: i. m. 414.
- 52 *zsarnok őszapa*: Petőfi itt szintén megőrizte az angol eredetit; az egyszerűsítő, jelző nélküli némettel szemben, vö. Gáldi: i. m. 420.
- 58—60 *legjobb / És legszebb s a család / Végtagja volt*: Petőfi híven tolmácsolta Shelley romantikus tricolonját („best, lovelist and last”), szemben a két jelzőre egyszerűsítő és ráadásul a strófa szerkezetét is megbontó s ezzel a csattanót elrontó Seybt-szöveggel, vö. Gáldi: i. m. 420.

Szövegváltozatok

- alcím Km (:...:)
- 8 Km *zúgnak*.
ÖK3 *zúgnak*
- 17 Km Kormányos
halavány;
- 20 Km *ifjú*
- 21 Km *S a lány*
- 24 Km *útjokat*
- 28 Km *elsült*
- 31 Km *látsz e' s*
- 32 Km, ÖK2ab—3 *szíved?*
- 34 Km *felett* [kp. n.]
- 36 Km *tengerész köpeny*
- 42 Km *oceán*,
- 44 Km *egymás után*
- 45 Km *Köröskörül*.
- 47 Km *közel* [kp. n.]
- 50 Km *Völegényt* [kp. n.; th.]
- 51 Km *késértként*
- 52 Km *ősz apa*
- 57 Km *Kívánja*
- 58 Km *legjobb*,

(Megjegyzés: a Km által használt aposztrófokat és az ott a szerkezeti egységek jelölésére szolgáló arab számokat nem tekintettük szövegváltozatnak.)

427. TÜNDÉRÁLOM

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/94. Egy 262 × 210 mm nagyságú, álló formátumú, 3 lapból egybefűzött füz. Autográf. A címlapon dr. Sebestyén Gyula, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára kéziratárának akkori öre kézírásával: „Petőfi: | „Tündэрáloм” | (Saját kézírata, 3 levél) | Gyulai Pál letéteménye | 1893. III/1.” A lapon régi kéziratári jelzete is olvasható: Quart. Hung. 1564. Az ún. Kovács Mihály-féle kézirategyüttes része volt, amelynek közgyűjteménybe kerülésére l. → I. 120. és → III. 408.! Kötetünkben pedig a *S. K. emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteit, → 254.

Megjelenés

ÖK1 3—11., ÖK2ab—3 I. 3—14., „(1846.)” alcímmel és „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Az ÖK-kiadásokban a költő maga adta meg a megírás évét és helyét. A szűkebb időkeret körülhatárolásával Ferenczi Zoltán foglalkozott: *PetMuz* VI. 3. füz., 1893. máj., 49—54. és *FPÉ* II. 229. és 236. Az 1846. jan. 16. és febr. 20. közötti, tehát *A hóhér kötelével* párhuzamos megírás mellett két érve volt: egy filológiai és egy sajtótörténeti-életrajzi. Az utóbbi az *Élk* febr. 28-i hírére épült: „Petőfy [!] is egy nagyobb költeményt s egy regényt készített el e cím alatt: 'a hóhér kötele.' (*Élk* 1846. I. 9. sz. febr. 28. 290. — *EPN* 167.) A „nagyobb költeményt” Ferenczi a *Tündэрáloм*ra értette, bár életrajza egyik jegyzetében kétségének is hangot adott, hátha az *Élk* csak átvette a PH néhány nappal korábbi hírért, ahol az újságíró (minden bizonnyal Pákh Albert, az újdonság-rovatnak Petőfi legszűkebb baráti köréhez tartozó szerkesztője meg is nevezte *A csárda romjait*. (A hír: *PH* 1847. I. 624. sz. febr. 22. 122. — *EPN* 166. és *FPÉ* II. 236.) Maradt tehát a filológiai érv, párhuzamos idézetek *A hóhér köteléből* és a *Tündэрáloмból*. (Részletesen: *PetMuz*: i. m. és — röviden összefoglalva — *FPÉ* II. 235—236. L. alább, a *Magyarázatokban*!) Ezt az 1846 eleji datálást csak Havas vonta kétségbe, amikor az alább következő múzsá-kérdéssel összekapcsolva, a költő alcím-meghatározása ellenében is akár 1845. végének tekintette (*HP* I. 408—409.; ez a datálás váltotta ki egyébként Ferenczi vizsgálódását.). Mivel Ferenczi párhuzamai meggyőzőek, elfogadhatónak látjuk az időkeret megvonását, ám nem érthetünk egyet a legutóbbi *krk.* merev, egyetlen napra, 1846. febr. 20-ra szűkített datálásával (*VP* II. 13—18.). Ezért a keletkezés: *1846. jan. 16. és febr. 20. között.*

Ami a vers ihletőjének kérdését illeti, Havas Adolf úgy vélte, hogy az 1844 nyarán írott *Első szerelmem* (→ II. 54—55.), a *Gyermekkori barátnémhoz* (→

9—10.) és a *Tündérialom* műzsája egyaránt Hittig Amália, Petőfi sárszentlőrinci szállásadójának, a község jegyzőjének leánya volt (vö. HP I. 409., II. 494. és 534.); sőt 1845. évi borjádi találkozásukban látta meg a két utóbbi mű megírásának közös indítékát is. Már Ferenczi felfigyelt azonban arra, hogy Petőfi írásiban az első szerelem említése többekre vonatkozhat. Az *Uti jegyzetekben* Aszód-ról állította: *2. Itt voltam először szerelmes* — (VP V. 19.) Idevonva A *hütelhez* megírását is, benne az Emma névvel (→ I. 8—9.), Cancriny Emilia jöhetne számításba, azonban Ferenczi — Kemény (Jakubovich) János emlékezésére építve — úgy vélte, az aszódi szerelem és így az *Első szerelmem* ihletője Neumann „Klárcsi” volt. (A leányt valójában N. Juliskának hívták és több mint tíz évvel volt idősebb Petőfinél, vö. → I. 186.)

A *Tündérialom* műzsáját Ferenczi ezzel szemben Tóth Rózában kereste, felsorakoztatva mellette a szövegből kivehető, önéletrajzi mozzanatokot: Ostffyasszonyfán, 1839-ben Petőfi 17. életében járt; Orlai Petrics Soma, másodunokatestvére személyében valóban volt mellette barát, az erdők magányos felkeresése ottani kedvelt időtöltése volt; *Elválás* címen vers is írt Rózához (PetMuz: i. m. 53., újabban Dömötör Sándor: Petőfi vasi élményei és a néphagyomány. Szombathely 1954. 19—22.). Voinovich korrekten ismertette a két álláspontot, maga nem foglalt állást (VoinP I. 314.). A vitát tkp. Horváth János döntötte el, salamoni módon: „Sem Tóth Rózát, sem Hittig Amáliát nem tekintem tehát a *Tündérialombeli* szerelmi történet leányalakjának; de igenis, Petőfinék ez utóbbival való váratlan találkozását a *Tündérialom*-ihlet fölfakasztójának. A költeménybeli szerelmi történet sokkal irreálisabb jellegű, semhogy életrajzi fejezetet kereshetnénk mögötte.” (Horváth 243.); hozzátette még, hogy a szerelemvágy nem a versbeli 16—17 éves fiúra, hanem a *Felhők*-korszak Petőfijére vonatkozott. Ezt az álláspontot képviselte Dömötör Sándor is: i. m. 21.

A helyzet mindazonáltal némileg bonyolultabbá válik, ha bekapcsoljuk a mostani krk. kutatási eredményeit. Sem Havas, sem Ferenczi nem ismerhette még vitájuk idején az *Első szerelem* c. Petőfi-zsengét (→ I. 16.), amely 1897-ben bukkant fel, és csak 1898 óta szerepel Petőfi-kötetekben (→ I. 232.). Horváth János eleinte nem tekintette hiteles Petőfi-szövegnek (Petőfi és a „szerbus manier”. It 1918. 308.), és később is „fölöttebb kétes”-nek nevezte (Horváth 11.). A jelenlegi kiadásban Petőfi verseként szerepel, és jegyzetírója, Martinkó András először kapcsolta össze a *Tündérialommal* (→ I. 234.). Az *Első szerelem* kronologizálási kísérlete — [?Sopron, 1839/1840.] — ugyanakkor vitathatatlaná tette, hogy Petőfi valóban hangulata és élethelyzete szerint használta (Martinkó szerencsés kifejezésével) a „szubjektív első szerelem” megjelölést. Az *Első szerelem* utáni vers a jelenlegi kronológiában ui. az a *Galga partihoz* (→ I. 16—17.), amely „Gréc”-ből egyértelműen Aszódra, azaz Cancriny Emiliára vonatkozik.

A mostani kötetben a *Minden virágnak...* visszakerült 1846 januárjára. Ennek témánk szempontjából azért van jelentősége, mert a *Gyermekkori barátnémhoz* ihletköre túlságosan távolinak tűnik a *Tündérialom* keletkezéséhez. A kapcsolatot közvetettnek látjuk, amennyiben a *Felhők* kiváltó okai között ott szerepelt a (szerelmi) társtalanság, a magányosságtól való félelem is. A *Minden virágnak...* ennek a motívumnak összefoglalása, egy időben a *Felhők*-ciklus vélhető megírásával. Hogy Petőfi ekkor — természetesen magasabb szinten, ahogyan Horváth írta, a 23 éves ifjú érzés- és gondolatvilágával — visszatért az első szerelem té-

maköréhez és ezen belül akár az *Első szerelem* világához is, azt a *Felhőknek* a romantika minden lehetőséget végigpróbáló, újra mérlegre tevő stílusteremtői eléggé indokolhatják. A tündérezés mintáját pedig — nem sorok tárgyi magyarázatához köthető módon — akkor is, 1839/40-ben és most is elsősorban Vörösmartyban látjuk.

Fogadtatás

Szemere Miklós Erdélyi Jánosnak küldött újabb levelében (Lasztóc, 1847. máj. 9. és júl. 27. között) Petőfi „elsajátításai” között említette a *Tündéralom* 2—4. sorát is, szembeállítva Beöthy Zsigmond egy versével, „melynek sem címére sem szavára nem emlékszem...” (PÁt II. 52—53.) Erdélyi nem reagálván, Szemere a kéziratot a Hond-nek is megküldte, ahol az a Zerffi Gusztáv szerk. Ökörszem-rovatban meg is jelent: Hond 1847. II. 4. sz. júl. 27. 79. — EPN 321. Vö. még Horváth 577., aki a szövegpárhuzamot is felkutatta.

Magyarázatok

- C Petőfi abban az értelemben használja az összetett szó utótagját, ahogyan az egyidős *Felhők* LVIII. darabjában: *Megnyílik ekkor vágyink tartomány, / Mit nem leliünk meg ébren a világban.* (Az álom, → 131.) Kardos Lajos, aki Byron *The Dream* c. művének olvasását tartotta a szerelmi emlék közvetítő ihletének, úgy vélte, Petőfi kerülni akarta a byroni cím megismétlését és ezért toldotta meg a (szerinte ezért fölösleges és nem szerves) előtaggal, vö. Kardos Lajos: A „Tündéralom” és Byron „The Dream” (álom) című költeménye. EPHK 1913. 636—637. Az egész egybevétést tagadta Horváth: 578. Ő az ekkoriban fordított Shelley több művének hatását feltételezte, német közvetítő fordítás segítségével, vö. még *A szökevények* c. vers jegyzeteivel, → 430. (Julius Seybt átültetésének — Percy Bysshe Shelley’s poetische Werke. Leipzig 1844. — oldalszámaiktól ezért mi is közzöljük.) Ezek: *Alastor or the Spirit of Solitude* (Seybt 45—54.), *Epipsychidion* (Seybt 332—338.), *Prince Athanase* (Seybt 273—277.), *Hymn to Intellectual Beauty* (Seybt 270.), vö. Horváth 575—576. A „sebtében” hozott szövegpárhuzamokat és -egyezéseket a megfelelő helyeken hivatkozunk. A romantikus szerelemvágy hazai példatárából elsősorban Vörösmarty kínálkozott előzményül: a töredékben maradt *A Délsziget* (1826), „A dicsőt, az égi szépet” kereső Csongor (1831), *Az áldozat I. felv.*-ából Szabolcs elbeszélése Kúma-parti merengéséről (1840) — vö. Horváth 579—580. Legújabban Szili József vizsgálta irodalomelméleti aspektusból a reális, sőt vaskos képekkel ábrázolt földi létből az álom segítségével a transzcendensbe áttűnés romantikus ábrázolási lehetőségeit, s ő is Vörösmartyt látta Petőfi e műve mintájának, említve a *Tündérvölgy*, *A Délsziget* meg a *Csongor és Tünde* példáit (Szili József: Arany hogy istenül. Az Arany-líra posztmodernsége. Bp. 1996. ItFüz 139. 228—231.).
- 2—3 A hasonlat forrása Shelley *Dirge for the Year* c. versének (1821) 2—3. versszaka, itt a lengő bölcső képe is megvan (Seybt 349.), vö. Horváth 577.

- 1—6 A vízen utazás az életút antik allegóriája. Petőfi közelebbi mintája Kis János Hajósének a Duna hátán c. verse is lehetett (az általa forgatott, Toldy Ferenc szerkesztette Handbuchban: II. 51—52.), amelyben a *sajkám — dajkám* rím is előfordul.
- 21—24 *Egy hattyu...*: az éneklő, haldokló hattýú mint álmokkép és mint Róza öngyilkosságának előjele *A hóhér kötelének* több helyén (VP IV. 34., 36., 39.), vö. Ferenczi: *PetMuz*: i. m. 52. Az előkép Shelley *Epipsychidion*-jában: „Sweet lamp! my moth-like Muse has burned its wings / Or, like a dying swan who soars and sings...” (idézte Szigethy: i. m. 255. jegyzetben) A hattýú mint a tündér megjelenésének földi alakja a *Csongor és Tündében* is, vö. Horváth 579., ahová mesemotívumként került, vö. Berze Nagy János: *Égigérő fa*. Pécs 1958. 121. és l. még Taxner-Tóth Ernő jegyzetét: *VÖM* 9. Drámák IV. Bp. 1989. 774.
- 52—56 A „fekete lyuk”-jelenséget mint a transzcendensbe áttűnés szélsőséges példáját említette Szili József (i. m. 229.)
- 57—80 A keresés párhuzamát Shelleynél találta meg Horváth János, az *Epipsychidion* elbeszélő részében, vö. Horváth 576—577.
- 69 *Sötét erdő völgyébe*: az öt és fél éves kora óta szüleitől távol nevelkedett Petőfi szokásává lett, hogy bármiféle gondja elől a természetbe meneküljön. Ezek közé tartozott 1839-ben az Ostffyasszonyfától néhány km-re lévő erdő, *Hol Rábát sürűen zöldellő fűzek övedzik...* (Róza, 1839. máj. 29., → I. 11.)
- 95 *Szomjas valék*: Shelley *Alastor*-ában hasonlóan, vö. Horváth 576.
- 109 *A legnagyobb hegy tetejére*: Shelley *Epipsychidion*-jára vezette vissza: Horváth 577.
- 117 *a bérc szélére léptem*: Szigethy szerint (i. m. 115.) Shakespeare-reminiscencia: a vak Glostert fia, Edgar a meredély szélére kíséri (IV. felv. 1. jelenet) A korban használt Vajda Péter-fordítás hasonmása: Szigethy: i. m. XVI—XX.
- 119 *Már-már ugrám*: Byron *Manfred*-jének motívuma (I. felv. 2. jelenet), a címszereplőt, aki a Jungfrau csúcsáról akarja magát levetni, egy zergevadász megmenti, vö. Horváth 578. Magyarul: Petrichevich Horváth Lázár Munkái II. Pest 1842. 29—35. Petőfi fennmaradt példányában: *The works of Lord Byron*. Francfort 1837. OSZK Kt. Fond VII/228/14. 328—329. (A példány leírása: Kalla—Ratzky 118.) Másik példányában: OSZK Kt. Fond VII/228/9. 175.
- 129 *szólni nem tudék*: a szótlanság *A hóhér kötelében* is: ... *s egy szót sem szólhattam, nyelvem elfelejtette a beszédet. Némán bámultam.* (VP IV. 14.) Az emlékezők egybehangzó állítása szerint önéletrajzi vonás, Petőfi valóban elfogódottan viselkedett női társaságban, vö. a *Szerelem gyöngyei* XII. darabjával (*Meg ne ítélj...*, → 15—16.) Az sem tudható, hogy váltott-e akár egyetlen szót is 1839-ben Tóth Rózával, vö. Fekete: *PSÉ* I. 138.
- 106 *égő szívárvány*: } mint Petőfi újszerű képalkotásának bizonyítékait
136 *égő szalag*: } idézte fel ezeket Lukácsy Sándor: *Petőfi-morzsa*k 2.
Petőfi, az avantgarde költő. In: *Egy hazánk van*. Pécs, 1996. 220.

- 154 *mindegy nekem*: vö. *Most már mindegy, akár égen akár földön: csak veled lehessenek.* (A *hóhér kötele.* VP IV. 19., vö. Ferenczi: i. m. 51.)
- 164 *e csókkal meghalok*: a szerelmi halál ilyenféle előzményét Shelley *The Revolt of Islam* c. elbeszélő költeményének III. énekében találta meg Horváth János (3. versszak, Laon álma): „That, if I loved before, now love was agony” (Seybt 217.), vö. Horváth 577.; uő idézte Byron *Childe Harold’s Pilgrimage*-jának IV. énekéből (119. versszak) a következő helyet: „And Love, which dies as it was born, in sighing...” (Petrichevich Horváth fordításai között ez a mű nem szerepelt; vö. Horváth 578.) Petőfi fennmaradt példányában: *The works of Lord Byron.* Francfort 1837. OSZK Kt. Fond VII/228/14.42. (A példány leírása: Kalla—Ratzky 118.)
- 176 *ekkor szállt belém a lélek*: a bibliai teremtéstörténet egyik változatának (1Móv 2,7: „És formálta vala az Úr Isten az embert a földnek porából, és lehellet vala az ő orrába életnek lehelletét. Így lőn az ember élő lélekké.”) szerelmi profanizálása.
- 179—186 az első csók hatásának ábrázolása már a *János vitéz* 1435—1436. sorában, a tündérleányok álmaként: *Ha a földi ember először lyányt ölel, / Ennek az álomnak gyönyöre tölti el.* (→ III. 90.)
- 240 *első szerelem*: vö. *Ki ne ismerné az első szerelmet?* (A *hóhér kötele.* VP IV. 14.; Ferenczi: i. m. 51—52.)

Szövegváltozatok

- 1 K vagyok [jav. ebből: vagyok,]
ÖK2ab folyón.
- 3 ÖK2a a’ [az elszigetelt aposztróf sh.-nak tekinthető]
- 6 K hányod, veted, [jav. ebből: hányod-veted!]
- 9 K már. Messze
- 10 K befogad
révébe; [jav. ebből: révébe?]
- 14 K hánykodás,
- 23 K *Oh* [jav. ebből: *Olly*]
szállj,
ÖK3 énekelj [sorzáró vessző n.]
- 24 K *hattyum*,
- 28 ÖK1 kárptíja [a K és az ÖK2ab—3 alapján jav.]
- 29 ÖK2ab—3 egyfelől
K szívemben,
- 30 ÖK2ab—3 másfelől
- 33 ÖK2ab—3 birni
- 39 K E mindent elrágó hernyója [jav. ebből: *Ez a lappangó, mérges kigyója*]
- 44 K röppítem
ÖK2a a’ [az elszigetelt aposztróf sh.-nak tekinthető]
- 53 ÖK3 *Szívem*
- 57 K nőttön-nőtt
- 61 K dicsőség;
- 62 K vala;

- 63 K Olly [jav. ebből: *Milly*]
mint lesz [jav. ebből: *lesz majd*]
- 64 K *majd* [jav. ebből: *szép*]
- 65 K sem;
- 72 K fölöttem.
- 77 K „Megálljatok,
- 79 K csók, egy
 ÖK2a 's [elszigetelt aposztróf, sh.-nak tekinthető]
- 80 K eltűntenek.
- 85 ÖK2b tőlem. [sh.]
 ÖK3 tőlem;
- 87 K voltak és [vessző n.]
- 89 K sorvadék.
- 90 K fiún;
 ÖK2ab—3 *fiun*,
- 95 K valék, s
- 102 K *tán* [jav. ebből: *tal..*]
- 103 K Oh,
- 105 K volt, *a*
 ÖK3 *szivarvany* [sh.]
- 106 K sok ezer
- 108 K *hogy* [utólag beszúrva]
- 109 K *legmagasb*
- 113 ÖK3 Abránd-alakjaim [sh.]
- 114 K <s> szinte
- 115 K hívó <hívó> [th.]
- 119 ÖK2ab—3 *hátnál*
- 120 K *hátrahanyatlottam*.
- 124 ÖK2ab—3 *Leírhatatlan*
- 134 K *tűnjék*
- 136 K átövezé mint (vessző n.)
 szalag;
- 145 K nyítni
- 146 K, ÖK2ab—3 *üdvéről*,
- 149 K s nem
- 157 ÖK2ab—3 *ülj*,
- 161 K *Leültünk*
- 164 K *Meghalok!*
- 165 ÖK2ab—3 *lyánka*,
- 166 K im föltámadok, [vessző n.]
- 168 ÖK1 gyönyörnek [a K és az ÖK2ab—3 alapján jav.]
- 173 ÖK3 e csók,
- 174 K *ezóta* [jav. ebből: *azóta*]
- 177 K *körül*,”
- 178 ÖK2ab—3 *lyánka*,
- 181 K ég, sugárosabb a nap [jav. ebből: *ég, a nap*]
- 183 K *Pirosb*
- 184 K Oh,

- 185 ÖK2ab Más [indftó idj. n.]
 187 K bár miként
 véle, [jav. ebből: véle?]
 191 K a mint [jav. ebből: h]
 194 K violaszín
 197 ÖK2b Aszikla [sh.]
 198 ÖK2b—3 bíbor
 199 K ez,
 202 K nem;
 203 K Az <τ>
 ÖK2a a' [az elszigetelt aposztróf sh.-nak tekinthető]
 204 ÖK2ab—3 sírt,
 205 K ígértük,
 207 ÖK2ab—3 így
 211 K illatot vesz
 213 K már,
 215 ÖK3 Röpülj
 K édenébül,
 216 K hattyu,
 218 K Kerlelhetetlen [th.]
 220 K sujtja és [kp. n.]
 222 K szelét [jav. ebből: eny — téves szóismétlés indftása]
 224 K rózsalevét. [th.]
 225 ÖK3 többé [sh.]
 226 K Komoly,
 227 ÖK2b—3 ködön [sh.]
 ÖK2b—3 lyánkámat
 230 K tövfüsek

428. VAJDA PÉTER HALÁLÁRA

Kézirat: nincs.

Km OSZK Kt. Fond VII/97. 2. f. v. — 3. f. v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Távozol hát, ifjuságom?* c. vers jegyzeteiben, → 414.!)

Megjelenés

PDI 1846. I. 10. sz. Tavaszeliő [márc.] 5. 187—188., PETŐFI. aláírással.

ÖK1 436—438., ÖK2ab—3 II. 227—229. Az 1846. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.

Tatay: KSz 91—92., a „Világi dal” c. fejezetben, vö. EPN 320. és PA: I. 128.

Fogadtatás

1846. máj. 14-én a pápai kollégium diákjai gyászünnepélyt rendeztek a Griff fogadó nagyertermében. Az eseményről a három vezető divatlap egyaránt megemlékezett. Az Élk egy máj. 17-i pápai levelet közölt: „... kitünteté magát Halka Samu költészeti osztály tanítója, Petőfitől Vajda halálára írt költemény érzelmei gazdag elszavalásával...” (Élk 1846. I. 21. sz. máj. 23., a belső borítólapon — EPN 189.) A PDI Mercutio álnevű levelezője a verset „jeles költemény”-nek nevezte (PDI 1846. I. 22. sz. máj. 28. 438. — EPN 189.). A legrövidebben a Hond tájékoztatót, pusztán a tények hírszerű közlésével (Hond 1846. I. 22. sz. jún. 2. — EPN 190.).

A költemény a diáktársaságokban egyébként is kedvelt szavalóversnek számított: Pápán és Pesten öt-öt alkalommal adták elő, vö. Bodolay 454.

Keletkezés

Petőfi 1846. febr. 20. körül érkezett Pestre, *A hóhér kötele* c. regénye kéziratával, vö. a PH febr. 22-i hírével (EPN 166.)! Vajda Péter febr. 10-én halt meg Szarvason (PH 1846. 627. sz. febr. 19. 113.), és 12-én temették el ugyanott (PDI 1846. I. 9. sz. febr. 26. 161.). A hír erről febr. 17-én érkezett Pestre. Az Élk febr. 14-én még a súlyosbodó betegségről adott hírt, a Hond azonban három nap múlva már egy rövid, névtelen „Necrolog”-ot közölt, amelyben a „keleties költőiség”-et siratta az elhunytban (Hond 1846. I. 7. sz. febr. 17. 159.). A nyomdai átfutás miatt a búcsúztatók éppen a Petőfi érkezése körüli febr. 19-re estek: PDI 8. sz. 160. (rövid gyász hír, feltehetően Vahot Imre szerk. tollából), PH (i. h., a vezércikk-helyen) és Jelenkor 14. sz. 77. (rövid nekrológ) Ezekben a halálhírhöz kapcsolódó gyors és rövid értékelésekben a Petőfi-vers minden viszonyítási adata megtalálható, vö. a *Magyarázatokkal!* Későbbi időpontra csak az irodalmilag formált szövegek közlése maradt: a szarvasi tanártárs, Bloch (a későbbi Ballagi) Móric búcsúztatója (Emlékbeszéd Vajda Péter koporsója felett. PDI 1846. 9. sz. febr. 26. 161—164.) és Karacs Teréz írása (Nyílt levél Vajdánéhoz. Élk 1846. 9. sz. febr. 28. 287—288.). (Az alábbiakban ezekből csak a lap nevének említésével idézünk.)

Nem tudható pontosan, mennyit időzött ekkor Pesten a költő: minden bizonynyal Ferenczi Zoltánnak van igaza, aki szerint csak néhány napot, és utána sietett vissza Szalkszentmártonba, a *Felhők* befejezésére, összeállítására (FPÉ II. 237.). Ezért úgy gondoljuk, az emlékvers megírásának valóban Pest volt a helyszíne, időpontja pedig 1846. febr. 20. vagy az azt követő napok valamelyike. A városból távozó költő a kéziratot Vahotnál hagyhatta, aki a 9. számban, febr. 26-án a megígért Bloch-sírbeszédet közölte, de a következő, 10. számban, márc. 5-én már Petőfi versét.

Magyarázatok

- C *Vajda Péter*: (1808—1846). Noha Kölcsey és Vörösmarty mellett az idősebb írónemzedékből ő gyakorolta a legtartósabb befolyást Petőfi önálló világlátásának kialakulására, kapcsolatuk története teljességgel dokumentálatlan és dokumentálhatatlan. Még azt sem tudjuk, talál-

kozta-e személyesen. Amikor Petőfi huzamosabban pesti lakos lett, akkor Vajda (1843. októbertől) már a szarvasi ev. főiskola igazgatója volt. A kutatás egyetlen kapcsolatot tudott felmutatni: Petőfi, a PDI segédszerkesztője az 1844. évi „utolsó” számban (dec. 24. körül, → III. 372—373.) üzent: *A védegyeleti nyílt levél hölgyeinkhez lapunk új évi első számában fog megjelenni.* (VP VII. 509. és Fekete: PSSz 90.) Ez lett 1844/45-ben, Petőfi segédszerkesztése idején az egyetlen Vajda Péter-publikáció a lapban, amiből merészebb következtetéseket persze nem lehet levonni (amint azt Fekete Sándor tette: i. m. 38.). Levelet nem váltottak, Petőfi nem őrzött Vajda-művet könyvtárában, versünkön kívül nem írta le nevét sem. A mostani krk. munkái során azonban számos olyan vonatkozást találtunk, amelyek a főmű, a Dalhon I—IV. (1839, 1841, 1844) alapos ismeretére utalnak. Vajda Petőfire azokkal a személyiségvonásaival hatott, önálló világszemléletével, szociális érzékenységgel és természetszeretettel, amelyeket már egykori lakótársa, is kiemelt Frankenburg: Eml Pest III. 121. Nem vsz., hogy Petőfi szövetségserűen ismerte azokat az erkölcsi beszédeket, amelyeket Vajda vasárnaponként tartott, de nyilván hallott, tudhatott arról a vizgálatról, mely 1844. április óta folyt ellene a beszédek tartalma miatt. A vizgálatra l. Kemény Gábor: Vajda Péter élete és írói munkája. In: Vajda Péter erkölcsi beszédei. Kiad., bev. és jegyz. ellátta Kemény Gábor. Bp. 1931. 9—45. Újabb életpályá-összefoglaló Fenyő István bevezető tanulmánya. In: Vajda Péter válogatott művei. Vál. és s. a. r. Lukácsy Sándor. Veszprém 1972. 3—36.

halálára: 1846. febr. 10-én hunyt el Szarvason, (mai szóval élve) orvosi műhiba következtében, vö. Frankenburg: Eml III. 121—122.

- 4 *legművebb fiadtól:* ez volt Vajda állandósult minősítése, a Dalhon bevezetése alapján: „A te fíjad vagyok, oh természet; te legkésebb minden anyák között; — én, hozzád legművebben ragaszkodó! (i. m. I. füz., 5.) Így nevezte őt Bloch, a PDI, a PH és a Jelenkor nekrológja is.
- 19 *e sírnak:* a 34. sorig terjedő rész, a haza javáért dolgozók méltatlan elfeledése Petőfinek ez idő tájt egyik legszemélyesebb problémája, l. az általunk 1846. jan.-ra keltezett *Minden virágnak... és a Mért vagyok én még a világon...* c. verseket (→ 95—97.)
- 25 *sok jeles:* a motívum egyik lehetséges forrása Kölcsey emlékbeszéde Kazinczy Ferenc fölött, ahol fel is sorolta Zrínyi, Faludi, Révai, Baróti Szabó, Virág nevét. Az eddig már kétszer megjelent emlékbeszéd Petőfire gyakorolt hatására l. Fenyő István: Petőfi és Kölcsey. PIM Évk. 10. Bp. 1973. 161—170. Kötetben is: Nemzet, nép — irodalom. Tanulmányok a magyar reformkor irodalmáról. Bp. 1973. 394.
- 35 *Emlékezést:* 1846-ban a szarvasi főiskolán gyűjtést indítottak síremlék felállítására, de a díszes gránitpiramist csak 1861. máj. 8-án avathatták fel, vö. Széchy Károly: Vajda Péter élete és művei. Bp. 1892. 217. Budán 1847-ben került sor Döbrentei Gábor kezdeményezésére a Budai-hegység 56 nevének visszamagyarosítására, a városi tanács 1847. jún. 11-i közgyűlési határozata értelmében. A jún. 19-i „dűlőnévkeresztelő” kiránduláson a résztvevők a Tündérhegyen megemlékez-

- tek Vajda Péterről, és a sziklát, amely alatt ülve dolgozni szeretett (ma: Tündérszikla), Vajdabércnek nevezték el. Az elnevezés azonban nem gyökeresedett meg, vö. Vértesy Miklós: A budai hegyvidék nevei és Döbrentei Gábor. Budapest 1972/2. 46.
- 38 *könnyet (...) száritott föl*: utalás Vajda Péter pedagógusi tevékenységére
- 40 *dalnokot sirattok*: a nekrológok mindegyike méltatta az elhunyt irodalmi működését. Vahot a PDI-ban egyenesen „a magyar költészet egyik fénycsillagá”-nak nevezte, a Jelenkor „jeles irodalmi bajnok”-nak titulálta. Bloch sírbeszéde Zrínyi, Kazinczy, Berzsenyi és Kölcsey mellett határozta meg helyét, talán szintén a Kölcsey-emlékbeszéd hatása alatt.
- 42 *függetlenség*: a PH febr. 19-i gyász híre nevezte Vajdát „független jellemű polgár”-nak és — utalva az ellene folyt vizsgálatra — „szabad szellemű író”-nak. (Nem tudjuk, hogy a megfogalmazó Csengery Antal szerk. volt-e vagy Pákh Albert, az újdonság-rovat vezetője.)
- 43 *e hajlongó, görnyedő időkben*: visszautalás a PDI nekrológiájára: „... a romlottak seregében valódi ritka példányként tündöklött.”
- 46 *Szabad szegénység kőszikláira*: Vajda a Dalhonban vallotta: „... hajthatatlan leszek, mint a tengerek kőszirtje, mely törni igen, de simulni nem tud...” (Dalhon. Pest 1839. I. 115., vö. még Lukácsy Sándor: Petőfi eszmeroknai. Bp. 2001. ItFüz 150. 132., jegyzetben) Hasonlóképpen fogalmazott a szabadságról tartott 1843. nov. 26-i szarvasi beszédében: „Mit ér csergetnem az arany láncokat, melyek minden lépten gátolják lábamat és szorítják kezemet; mit ér viselnem a gyémántos hüvelyt, midőn a kard maga hajszálon függ fejem fölött?” (Id. kiadás, 113.) Ez is Petőfi személyes és régi problémája volt (vö. az *Álmos vagyok és még sem alhatom...* 13—16. sorához fűzött jegyzettel, → 396.); az 1846. májusban Karl Beck számára írt német önéletrajzában ő is életprogramként hirdette: *Seine Dewise ist: „Bettelsack und Freiheit!”* (VP V. 164.)
- 50 *dalnokát a hon*: az itt kezdődő elhatárolódás Pándi szerint nem degradáció, hanem Petőfi új minőségű hazaszeretetének megnyilvánulása, amelyre előzményül és párhuzamul a *Változás* és az *Isten csodája* c. verseket, valamint a *Tigris és hiéna* II. felv. 1. jelenetéből Kórog és Bial párbeszédét idézte (Pándi 1972 II. 58—59.)

Szövegváltozatok

- C ÖK3 halálára....
 1 Km Óh
 2 PDI, Tatay mult
 3, 4 Km Elbúcsúzá-l-e
 4 PDI, Tatay leghívebb
 5 Tatay Oh tőle?
 Km elbúcsúztatok:
 6 Km, PDI, Tatay ez?....
 8 Km, PDI, Tatay vajjon

- 10 Tatay ébredésed [a betű kurzív, sh.]
 14 PDI, Tatay megérkezésed
 15 ÖK2ab—3 üdvezelte
 19 Km óh,
 19 PDI, Tatay Oh természet viseld [kp. n.]
 23 Km Úgy
 24 Tatay elmulasztanád,
 26 Tatay Sírján
 28 PDI múltad
 28—29 Km [a két sor hiányzik]
 30 Km, Tatay szívedben
 31 Tatay Maradni méltó [értelemzavaró!]
 Tatay emlékezetének,
 33 Tatay Szívében
 34 Km szívében
 36 Tatay sírhalmához
 37 Km, PDI könnyet....
 Tatay könnyet,.... [sh.]
 40 Km, PDI míg
 42 ÖK2b ferfiáért, [sh.]
 Tatay férjfiáért,
 43 ÖK1 hajlangó [a Km, a PDI és az ÖK2ab—3 analógiájára jav]
 44 Tatay hajtani,
 47 Km, PDI bársonypamlagára.
 Tatay pamlagára. — [a második gondolatj. vlsz. nem fért el a tükörben]
 48 Km elhúnyt
 49 Km, PDI leghívebb
 52 Km siratom.

Fordítás

Kertbeny 332., *Auf Vajda Péters Tod* címen, a *Vermischte Gedichte* ciklusban, vö. PA I. 335.

FELHŐK

[A CIKLUS: 429–494. SZ. VERSEK]

Kézirat: nincs.

Km Ország-Világ 1915. 33. sz. aug. 15. 439. Dr. Huttkay Lipót Megtalált Petőfi-kézirat c. cikkében anyai nagyapja, Némedy József hagyatékából közölte a *Felhők* XVIII. (*Ha jönne oly nagy fergeteg... kezdősorral*) és XXX. darabját (*Ha a sírban megszáradt szíveket... kezdősorral*). Minthogy montfrozott hasonmását mellékelte, megállapítható, hogy — a közlő állításával ellentétben — a Görög-féle Magyar Átlás (1811) előlapján olvasható szöveg nem autográf, hanem egykorú másolat. A családi hagyomány szerint a Tiszakécske melletti Kerekdombon,

az Ürményi család szolgálatában állott literátus tisztartót, Némedyt Petőfi egy ízben meglátogatta, és a lejegyzésre akkor került volna sor. A montfrozásra pedig azért volt szükség a publikációban, mert a közlő szerint tkp. egy versről van szó, amit a kiadások tévesen, egymástól elválasztva hoznak. A Km közlésének revízióját Szücsi József végezte el (Megtalált Petőfi-kézirat. ItK 1916. 101—102.); megállapítva, hogy a *Felhők* két darabjának — egyébként azóta is egyedülálló — egykorú másolata bukkant fel. A Km szövegváltozatait a két vers jegyzeteiben mindazonáltal nem közöljük, mivel azok egyértelműen erős szövegromlásnak tekinthetők. Olyannyira, hogy még az sem állapítható meg belőlük: a *Felhők* önálló kötetkiadásából vagy az ÖK-ből készültek.

Megjelenés

A ciklusnak egyetlen mutatványa jelent meg a kötetkiadás előtt: PDI 1846. 12. sz. Tavaszelő [márc.] 19. 219—220. [téves számozás, valójában: 221—222.] — EPN 180.:

FELHŐK

- I. [Mosolygatok rám...]
- II. [Gyertyám homályosan lobog...]
- III. [Szeretődje-e vajon...]
- IV. [Mivé lesz a föld?...]
- V. [Melly'k a legvigabb temető?]
- VI. [Hány csepp van az óceánban...]
- VII. [Oda nézzetek!]
- VIII. [Nem csak mi vénülünk...]

PETŐFI. aláírással; a címhez fűzött szerkesztői jegyzettel: „Mutatvány illy című, sajtó alatt levő kötetből. Szerk.”

A kötet 1846. ápr. 23-án jelent meg Pesten, vö. EPN 186—187. A címlapon: Felhők / Irta / Petőfi Sándor / Pest, / Emich Gusztáv bizománya. / 1846. A belső címlapon: Felhők / Irta / Petőfi Sándor / 1846. A papírborító címlapja üres, hátoldalán: Ára 30 kr[ajcár]. p[énzben]. Nagysága 12-edrét, terjedelme 70 számozott lap. Példányszáma ismeretlen. Illusztráció nincs benne, csupán a címlapon látható egy szokványos, a kiadó által használt arabeszk. A költemények cím nélkül, római számozással: I—LXVI. A címlap arra utal, hogy a kiadás ugyanolyan megállapodással történt, mint a *Szerellem gyöngyei* esetében. Erre vonatkozó dokumentum ezúttal sem maradt fenn.

ÖK1 442—470., ÖK2ab—3 II. 235—275. A versek a ciklushoz tartozás jelzése nélkül, önállóan, címmel jelentek meg. A címek a kezdősorok vagy azok részei. Valamennyi az 1846. évi versek között, mindegyik „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Mivel a ciklusnak nincs látványos, külső keletkezéstörténete, a vizsgálódást nem segíti K, nem maradtak fenn fogalmazványok, e filológiai feladat jobbra közvetett módszerekkel, az eddigi irodalom messzemenő mérlegelésével végezhető el.

A kiindulási pont az ante quem-terminus (1846. márc. 10.), amikor Petőfi a kéziratot felhozta Pestre. A *Felhők* szalkszentmártoni megírását kétségbe vonni nincs okunk. Az ÖK-kiadásokban maga a költő jelezte a 66 verset — egyenként — ottaninak. Ezenkívül szenttanúnk is van, Kardos István segédtanító személyében, aki Jókai Mórnak írott, 1854. ápr. 25-i levelében — a korábban befejezett *Zöld Marci* c. népszínmű mellett — felsorolta A *hóhér kötelét*, a *Tigris és hiénát*, utalt a V2 megjelenésére, majd megjegyezte: „Mindennyi bevégzett munkáit hogy megkoszorúzza, költői magas ihletettséggel — (tudtomra) akkor az irodalomban közkedvességgel fogadott Felhők című verseket szerette. Ennyi munka négy — legfeljebb hat hó szüleménye volt.” (JKK Levezetés 1, S. a. r. Kulcsár Adorján. Bp. 1971. 139., idézte Hatv² I. 800.; legújabbban Majsai Károly: Petőfi Sándor és szülei a szalkszentmártoni nagyvendégfogadóban 1845—1846. Szalkszentmárton 1996. 94.)

A jelenleg elfogadott életrajzi kronológia szerint a költő 1845. aug. 20. és szept. 8/9., okt. 8. és 16., nov. 25. és dec. vége, valamint 1846. jan. 16. és febr. 20., végül febr. 25. és márc. 10. között tartózkodott szüleinél Szalkszentmártonban, ahonnan mindig kéziratokkal érkezett Pestre: szeptemberben a *Szerelmem gyöngyei* és a V2, 1846. január első napjaiban a *Tigris és hiéna*, februárban A *hóhér kötele* volt útipoggyásza. Petőfinek ezt a szokását a szalkszentmártoni hagyomány is megőrizte: „Ahogy elkészült egy-egy nagyobb versével, már ment is fel Pestre, hogy az érte kapott pénzt hozza haza szüleihez.” (Majsai Károly: Kardos István szalkszentmártoni segédtanító, Petőfi barátja. In: Cumania VI. Szerk. Orosz László. Kecskemét 1979. 175.) A „hat hó” nagyjában-egészében megfelel a nyárvégi tartózkodás kezdetének, a négy hónap pedig annak a periódusnak, amelyet — Ferenczi Zoltán óta — *Felhők*-korszaknak szoktunk nevezni: 1845. nov. — 1846. febr. (FPÉ II. 224.)

A kéziratok Pestre felhozásának időrendjéből következően, a legutóbbi krk. a *Tigris és hiéna* megírását 1845. november—decemberre, A *hóhér kötelét* 1846. január—februárra tette (VP IV 401. és 395.). E logika alapján a *Felhők* megírása az 1846. febr. 25. és márc. 10. közötti időszakra esne, ami még Petőfi gyors munkatempóját ismerve is — Kardos István: „... majd minden nap egy verset szerzett...” (i. h.) — képtelenség. Ez az idő legfeljebb a ciklus leírására, elrendezésére, talán kiegészítésére lehetett elegendő. Ennyiben — és csak ennyiben — van némi részgazság Pándi Pál keletkezéstörténeti hipotézisében. Eszerint „a ciklus verseinek többsége már egy válságérzés mélypontja utáni helyzetben, a lelki-kedélyi aktivizálódás állapotában tükrözi a lezajló — tehát még nem befejezett múltként kezelhető — világgýűlöleti vihart.” (Pándi a továbbiakban ideológiai kompozíció bizonyítására használja fel a hipotézist.) (Jegyzetek Petőfi „Felhők” ciklusáról. In: PÁLL 198.)

Úgy véljük, a ciklus egyes darabjainak megírása együtt haladt a dráma és a regény munkálataival. (A parhuzamos helyeket az egyes versek *Magyarázatok* alfejezetében említjük.) Még inkább hasonló a helyzet az 1845/46-os költeményeknek erre az időszakra eső hányadával, bár Petőfi törekedett arra, hogy a bevett év végi versírási gyakorlatát megőrizze. Megírta szokott évről versét (*Téli éj*), nem mellőzte ezúttal sem az évről-évről programadó művet (*Isten csodája*).

Mint említettük, a Petőfi-irodalom közmegegyezésének tekinthető a ciklus 1845. nov. — 1846. febr. közé helyezése: FPÉ II. 224., VP II. 359. („...valószínű, hogy egy részük még 1845 őszén készült.”), és hasonló álláspontot képvisel

selt Horváth János is, bár őt elsősorban nem ez foglalkoztatta (Horváth 194.). Pándi (i. h.), miután a kérdés feszegetése nem erősítette tendenciózus álláspontját, a VP-t követte. A közmegegyezés alapja az 1845. október—novemberi, hosszabb pesti tartózkodás idejére tehető két vers, az *Álmaim*, valamint az *Almos vagyok és még sem alhatom*....

Ugyancsak tematikai megfontolásból tágabb köröket vont meg már Ferenczi Zoltán, amikor a Borjádrról Szalkszentmártonba visszatért Petőfi október közepi verseiről megállapította, hogy „... a *Felhők* egyes darabjait már ebben az időben írta.” (FPÉ II. 217.) Sőt, ugyanő megvont egy harmadik, még nagyobb sugarú kört, középpontban 1846. márc. 10-ével. Ez a „kedélyborulat” (Horváth János szavával) 1845. szeptembertől, *Az utósó embertől* „1846. közepe tájáig” tartott (FPÉ II. 221—222.).

Ferenczi Zoltán a *Felhőkkel* párhuzamosan megírta, terjedelmesebb költeményekből vette összeállíthatónak a *Csillagtalán éjek* ciklusát (FPÉ II. 251—252.). Legújabbban Lukácsy Sándor idesorolhatóan vélte, ebbe az 1845. szeptember—október — 1846. április körbe az *Almos vagyok és még sem alhatom*... c. verset is, amely így mintegy közös elágazási pontja lett a két ciklusnak, illetve kötettervnek (Lukácsy Sándor: *Csillagtalán éjek. A Felhők körül*, Holmi 1996. 1701.).

Ami a még távolabbi előzményeket illeti, Horváth János A „*Felhők*” felé címen külön fejezetet szentelt a ciklus felé mutató lírai jegyek kimutatásának monográfiájában (Horváth 163—185.). Ez ellen Fekete Sándor tiltakozott, abból a megfontolásból, hogy „a *Felhők* korszakának egész mai magyarázata is meginog, s rejtélyé válik Petőfi egész pesszimista ciklusa, ha előzőleg már mindezt tudta a költő.” (Mezítláb a szentegyházban. Bp. 1972. 129. E nézetét *A királyok ellen* 1844. decemberi datálása kapcsán fejtette ki, vö. → III. 367.) A jelen krk. III. kötete azonban Horváth János elemzéseit igazolta. Ilyen előzményversnek mutatkozott a *Bucsu 1844-től* (1844. dec. 25—31, 2. sorának hasonlatával, vö. Pándi² 374., → III. 108. és 397.), a *Költő lenni vagy nem lenni* (1845. febr. 8.—márc. 4., egyes motívumaiban, vö. Horváth 153—154., → III. 143—144. és 456.), az *Elfojtott könnyek* (1845. febr. — márc., mint „kész *Felhők*-szerű vers”, vö. Horváth 164., → III. 145. és 460.), a *Hír* (1845. febr. — márc., vö. FPÉ II. 104. és Horváth 164., → III. 146. és 461.), *A nap* (1845. febr. második fele — márc., „mítoszlelemény”-ével, vö. Horváth 148., → III. 149—150. és 470.). A szaporodó jelek sorozatát átmenetileg életrajzi mozzanatok szakították meg (a Csapó Etelka-szerelem, a felvidéki út, a Mednyánszky Berta-szerelem), ám 1845 őszétől csaknem folyamatosá váltak — amint arra kötetünk egyes darabjainak *Magyarzatok* alfejezetében ismételtlen utaltunk. E korszakot *Az utósó emberrel* véljük lezárhatóan (→ 50—51.), amelyben a *Felhők* már teljesen kialakult szemléletmódja, motívumkincse, epigrammatikusan lakonikus stílusa még utoljára a lírai szerepjátszás formái keretében jelentkezett.

„A kötet-sorrend féltése” ellen hadakozó Martinkó András mindkét irányban igyekezett „kinyitni” a *Felhők*-korszakot, ám ezt főként 1846 felé tétélezte föl. Problémafelvető példája a hagyományosan Pestre és 1846. decemberre datált *Láttál-e a róna felett*... volt, amelyet a *Felhők* darabjaival érzett rokonnak (Martinkó: AKR 21.). (Ellenvéleményünket l. a vers jegyzeteinek *Keletkezés* c. alfejezetében! → 650.) Érvelésében elsősorban az epigrammák képanyagának évszak- és egyéb meteorológiai meghatározottságát használta az „1846. márc. 10. előtt” datálás ellenében. A XVI. darab (*Itt állok a rónaközépen*...) kaszáló embere, a

XXXIV. (*Földét a földmives...*) szántása és boronálása, a XLI. (*Oda nézzetek!*) zivatara, a XLIV. (*Fönséges éj!*) nyári éjszakája azonban csakis 1845-ös megírást igazolhatna, hiszen az 1846. ápr. 23-i kötetmegjelenés, sőt a XLI. (*Oda nézzetek!*) márc. 19-i mutatványközlése mozdíthatatlan dátum (uo. 34.). Martinkó a felfektethető verstérkép arányaival is foglalkozott, amikor az 1845. okt. 16. és nov. 25. közé datált 16 verssel szembeállította az év végéig megírt mindössze két költeményt, ám itt megengedőleg hozzátette: „Bár talán ekkor írja Petőfi a *Tigris és hiénát.*” (Uo. 25.) Az ellentmondások feloldására itt is — akár az életmű más kronológiai kérdéseiben — azt a hipotézist használta, hogy Petőfinél akár rendszeresen is eltérhetett a megírás és a leírás időpontja; szerinte olykor hónapok is ékelődhetnek közéjük (uo. 24—25. és 30.). A „fizikai valóság” jegyei és bizonyos alkotáslélektani megfontolások sugallta kérdéseire azonban e tanulmányban nem adott filológiai válaszokat, ilyen feljegyzéseket hagyatékában sem találtunk, így megjegyzéseit csak alkalmanként, egyes versek datálásakor vehettük figyelembe, belőlük azonban a *Felhők*-korszak egészére vagy akár a ciklusra nézve új vers-kronológia nem körvonalazható.

A *Felhők* keletkezéstörténeti periódusait a következőképpen foglalhatjuk össze:

<i>Bucsu</i> 1844-től	<i>Költő lenni</i> vagy <i>nem lenni</i> <i>Elfojtott könnyek</i> <i>Hír</i> <i>A nap</i>	<i>Az</i> <i>utósó</i> <i>ember</i>	<i>Változás</i>	<i>Álmaim</i> ... <i>Álmos</i> <i>vagyok</i>	a tényleges megírás vlsz. időszaka; párhuzamosan egyedi versek, dráma, regény	a leírás, a véglegesítés periódusa
--------------------------	---	---	-----------------	---	---	--

1844	1845						1846		
dec.	febr.	márc.	ápr.	szept.	okt.	okt.	nov.	febr.	
					8.	16.	25.	25.	
I. késleltetés:		II—III. késleltetés:						10.	
<i>Cl</i>		felvidéki út, <i>SzGy</i>							

Az elmondottak alapján a ciklus darabjait — kivétel nélkül — *Szalkszentmártonban, 1845. nov. 25. és 1846. márc. 10. között* írottak tekintjük, és ez-irint soroljuk be; a Petőfi alkotta ciklusrendet pedig nem bontjuk meg.

Ami a *Felhők*nek a további költői pályára gyakorolt hatását illeti, Petőfi tudatosan felhasználta az itt létrehozott, birtokba vett vívmányokat, eszköztárat. Ez nemcsak egyes költemények rész megoldásaiban érhető később is tetten (ezekre a helyekre a szóban forgó versek jegyzeteinek *Magyarzatok* alfejezetében esetenként utalunk majd), de felvállalta (a ciklus alkotásának megismétlésével) az ÖK1 — igaz, csak 1908-ban publikált — 1847. jan. 1-jén keltezett előszavában is, ahol

a „szaggatottság” kritikai vádjára felelve, leszögezte: ...*fájdalom, igaz, de nem csoda. Nekem nem adta isten a sorsot, hogy kellemes ligetben csalóánydal, lombsusogás és patakcsörgés közé vegyítsem énekemet a csendes boldogság- vagy csendes fájdalomról. Az én életem csatatéren folyt, a szenvedések és szenvedélyek csatatéren: régi szép napok holttestei, meggyilkolt remények halálhörgése, el nem ért vágyak gúnykacaja s csalódások boszorkánysípításai között dalol féltébo-lyodott műzám...,* majd a „szaggatottság”-ot kortünetként, az új társadalmi formák kiküzdése szükségszerű velejárójaként fogalmazta meg (VP V. 39.).

Fogadtatás

1. Kritikatörténeti alapvonások

Az 1840-es évek kritikatörténetének monográfusa arra hívta fel a figyelmet, hogy az igen erős byronizmus divatja (erre l. Morvay Győző: *Byron Magyarországon*. In: Koeppl Emil: *Byron*. Bp. 1913. 293—399.) a *Felhők* megítélésében némileg átrendezte a költővel szemben 1845/46-ra kialakult kritikai frontokat, és ebben a kérdésben (átmenetileg) olyanok is egy platformra kerültek, akik korábban más irodalmi kérdésekben vagy éppen Petőfi többi műve kapcsán eltérő nézeteket vallottak (Korompay 415. és 420—421.).

A művészetek kiegyenlítő-kibékítő szerepét valló Erdélyi János már a *Felhők* megjelenése előtt, a V2-nek a ciklust hangulatilag előkészítő darabjait bírálva „szomorú irány”-nak nevezte „e byroni ember- s világgýűlölet és megvetés” megnyilvánulásait, veszélyesebbnek a költői hivatást illetően, mint a póriasság ismételt vádját (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 129. — EPN 170. Idézte Korompay 233.). Uő. szerkesztőként helyt adott Pulszky Ferenc anonim bírálatának, amelyben a recenzens a *Felhők* néhány darabját „sületlenségek”-nek titulálta, a stílust dagályosnak, a ciklus más darabjait viszont sikerült epigrammának találta. (MSzépírSz 1847. máj. 9. 297. — EPN 288—289. 291. E kritikát l. még a *Fogadtatás* c. alfejezet 3. pontjánál!)

A Hond köre — a Byron-fordító Petrichevich Horváth Lázár, a Byron-kultuszt űző Császár Ferenc — hallgatott a *Felhők* kapcsán (vő. a következő, 2—4. pontokkal!); Zerffi pedig, aki 1846 tavaszán érkezett Pozsonyból Pestre, nemcsak lefordította a ciklust — mutatóványközlései szerint igen jól —, hanem a pozsonyi Pannonia 1846. máj. 12-i számában Petőfi értő elemzését adta. (L. még alfejezetünk 4. pontját; idézte Korompay is: 413., jegyzetben.) Gyökeresen megváltozott véleménye 1846. tavaszán, és az év végére már a Hond is fontosabbnak érezte a nyílt támadást Petőfi ellen, mint a hallgatást. (Zerffi pálfordulására a *Fordítás* c. alfejezetben térünk vissza.)

A kritikatörténeti elemzéshez annyit fűzhetünk hozzá, hogy — mivel a byronizmus csak a szalonköltészetet és az olvasóközönségnek egy szűk, városi körét érintette — a *Felhők* íránt az a mezővárosi-falusi értelmiség maradt közönyös és értetlen, amelynek Petőfi népdalköltészete, hazafias és szerelmi lírája gyors népszerűségét köszönhette. Erre utal, hogy a ciklusról csak egyetlen és részleges egykorú másolatot ismerünk, darabjait a diáktársaságokban sem szavalták.

2. Nem elemző híradások

Az 1846. márc. 19-i PDI-mutatványközlésről:

PH 1846. márc. 19. 191. (EPN 179—180.) — [a hír szerzője vlsz. Pákh Albert, a lap pesti újdondásza]

Pannonia 1846. márc. 26. 139. (PAI I. 70.) — [cáfolatként utal a mutatványközlésre, miután az Irőr márc. 14-i száma bejelentette a Tízek Társaságának, így Petőfinek írói sztrájkját a folyóiratokkal szemben. Egyébként a mutatványversek teljes félreértése: „... Kurze gemüthliche [!] Gedichte mit epigrammatischer Endung.”]

A kötet előzetes hírei:

Irőr 1846. márc. 14. 144. (EPN 179.)

Der Ungar márc. 18. 527. (PAI I. 68.)

Pannonia márc. 19. 127. (PAI I. 68.) — [az Irőr hírének pontos ford.]

BpHiradó márc. 22. 188. (EPN 180.)

Pester Zeitung márc. 22. 1097. (PAI I. 69.)

PH márc. 26. 281. (EPN 188.) — [még jelen időben: „e napokban (...) jelennek meg”]

Pannonia márc. 26. 139. (PAI I. 70.) — [a fentebb már hivatkozott hír a kötetre is utal]

A megjelent kötetéről szóló híradások:

Charivari (Leipzig) 1846. ápr. 16. 2957. (PAI I. 77—78.) — [nem állapítható meg, hogy a „wieder ein Band Gedichte” utalás a V2-re vagy a *Felbők*-re vonatkozik-e. Kiss József jegyzete — PAI I. 377. — az utóbbira voksol, a hazai német sajtó hírei nyomán]

PDI 1846. ápr. 23. 336. (EPN 188.)

Pannonia máj. 7. 211. (PAI I. 84.) — [bővebb ismertetést ígér, vö. a 4. pont alatti, máj. 12-i kritikával!]

Honi Irodalmi Hirdető júl. végén (EPN 192.)

3. Átfogó értékelések részeként vagy az ÖK1 alapján, a *Felbők*ről is

— nh — [Einhorn Ignác]: Berichte. Pannonia 1846. máj. 5. 207. (PAI I. 82—83.) — A *Felbők* megjelenése kapcsán arról elmélkedik, hogy a közkedvelt és egyszerre három német fordító által is munkába vett Petőfi anyagi okokból más műfajokban is kénytelen dolgozni, miután eredeti verseiből alig néhány száz kötet fogyott el.

„Matild”: Kiskövet (Kolozsvár) 1846. máj. 15. (EPN 189.) — a Hírfüzér c. rovatban felsorolja „a magyar költészetnek tündöklő csillaga”-ként jellemzett Petőfi addig megjelent kötetait, köztük a *Felbők*-et is.

Zerffi J. [helyesen: Ignác] G[usztáv]: Egy magyar lyricus. Irodalmi levelek. Dr. Laube Henrikhez Lipcsében. IX., Hond 1846. dec. 1. 421. (EPN 225—226.) — A kötet legtöbb darabját prózai aforizmának tekinti; póriasságával külön is kitűnik a „tombolás és dühöngés” jellemezte ciklusból a II., a IV., a VIII., a IX., a XVII., a XXIX., a XXXVI., a XLIV. és a XLV. „... ismét lehetlen szerző tehetség-

gét el nem ismerni, ki nem lévén tisztában önmagával, iszonyú harcban áll a szép, igaz és magasztos ellen, s csak fölötte ritkán lesz ura mi valóban nagy eszmének, de melyet sohasem sikerül nekie megfelelő formákba illeszteni...”

† [Zerffi Gusztáv]: BpHiradó 1847. febr. 18. 110. (EPN 246.; PAt I. 119., idézi Korompay 413., jegyzetben) — Az 1846. év kimerítően terméséből kiemelkedik a *Felhők*, „ámbar leggyöngébb műve költőnek, a költői erődús talentom nyomai mégis félreismerhetlenek rajta, melynek csak a műveltség *köszörijére* van szüksége, hogy tündököljön.” [Kiemelés az eredetiben. — A szerk.]

Csatáry Ottó [= Telegdi Kovács László]: A magyar irodalom 1846-ik évi termékei. Élk 1847. febr. 20. 246. (EPN 246.) — A bőséges lírai termésből csak Petőfi, Vachott Sándor és Tompa Mihály művei jelentenek előrelépést; a *Felhők-ről* megállapítja: „ez a legbecsesebb...” Erre a minősítésre ingerülten reagált Szemere Miklós, aki — már az ÖK1 megjelenése után — közlésre szánva összegyűjtötte Petőfi állítólagos kölcsönzéseit, l. Erdélyi Jánoshoz intézett, 1847. márc. 24-i levelét (ErdLev I. 303., PAt II. 33.)! Erdélyi tudomásunk szerint nem válaszolt a levélre, anyagát nem is közölte a MSzépírsz-ben (vö. ErdLev I. 464.), mire Szemere a cikket átvitte a Hond-höz, amelynek 1847. júl. 27-i számában meg is jelent (EPN 318—322.), de a *Felhők*-utalás nélkül.

[Pulszky Ferenc:] Lyrai költészet. MSzépírsz 1847. máj. 9. 297. (EPN 288—289., 291.) — Az ÖK1-ről frott bírálat második folytatásában (a cikluscím említése nélkül) cím szerint felsorolta az I., a IV., az V., a XVI., a XVIII., a XXVI., a XXVII., a XXXIV., a XXXV., a XLIX., az LIX., a LXII. és a LXIV. darabot; ezeket az ÖK1 egynyolcadát alkotó „sületlenségek” között tartotta számon: „Ezekben oly trivialis vagy oly ízetlen gondolatokat találunk, hogy alig tudjuk hová sorozzuk e verseket; az ilyenekkel kár a rozszakarók kezébe fegyvert adni...” Az LV. levágott emberfő-hasonmását undorítóknak nevezte, a LXIII. szívből kinövő babérfáját a „tréfának is sok” minősítéssel illette; a XLI.-nek „vége bágyadt.” A „dalainak ismeretes typusától” eltérő, „nem igen metsző” élű, „epigrammféle versezetek” közül viszont sikerültnek tartotta a XIX., az LI., az LVI. és az LVII. darabokat.

Johann Georg Theodor Grässe: Geschichte der Poesie Europas und der bedeutendsten aussereuropäischen Länder (...) bis auf die neueste Zeit. Dresden — Leipzig 1848. 1065. és 1071. (PAt I. 303.) — A „der populärste Lyriker der Jetztzeit in Ungarn” minősítéssel illetett Petőfi művei közül a főszövegben kifejeztette a *Felhöket*, szerepel viszont a megjelenés évszámával az 1071. oldal jegyzetében.

[Karl Maria] Kertbeny: Gedichte von Alexander Petőfy. (...) Aus dem Ungarischen übertragen... Frankfurt am Main 1849. [jul.], Einleitung VII. (PAt I. 321.) — Az 1849 májusából keltezett, a pályaképet bevezető adatok között Petőfi köteteit tematikus rendben közölte, a „Rapsodien” második tétele (a meg nem jelent *Csillagtalan éjek* mellett és után) a hibás dátummal megnevezett kötet: „Felhők (die Wolken) 1847.” Megjegyezzük még, hogy Kertbeny a *Felhők* darabjainak fordítását zömmel az általa kialakított, *Sternenlose Nächte* c. alciklusba osztozta be (vö. PAt I. 333—334. és l. még a *Fordítás* c. alfejezetet!).

F. J. Freiholtz: Alexander Petőfy. Magazin für die Literatur des Auslandes (Berlin) 1849. nov. 10. 537. (PAt I. 343.) — A hősi halált halt Petőfi életében a kritika túlértékelte, bár kétségkívül egyike Magyarország első költőinek („einer

der ersten Dichter Ungarns”). [Kiemelés az eredetiben. — A szerk.]. Négy művét említette: a *Szezelem gyöngyei*, *A hóhér kötele* meg a *Tigris és hiéna* mellett a „*Wolken (Gedichte)*” c. kötetet.

Megjegyzés: feltehetően a *Felbők*-re vonatkozik az alábbi tétel is.

C.M.B. [Carl Maria von Benkert = Kertbeny Károly]: Ungarn. Literarische Reisebesuche. Aus dem Tagebuche eines Magyaren. Magazin für die Literatur des Auslandes (Berlin) 1848. febr. 8. 66. (PAT I. 170.) — A magát csak fordító-nak feltüntető Kertbeny Petőfi pályáját elemezve a *Csillagatlan éjek* (Sternenlose Nächte) c. kötet darabjairól megállapította: „...sind endlich krystallgeschliffene Steine der Form, mit putzurnem Feuer des Gedankens, vollendet in der Bahn, auf welcher der Dichter hoffentlich fortschreitet, wenngleich in anderartigen Gestaltungen, Lehrer seiner Nation zu seyn...” (Hiányos magyar ford.: Turóczi-Trostler: PBV 169.) Feltételezhető, hogy előírásból szerepel a tervezett, hírelt, de meg nem jelent *Csillagatlan éjek* a *Felbők* helyett, amint a két cím a fentebb említett esetben, az 1849. évi fordításkötetben is keveredett; bár teljes bizonyossággal az sem zárható ki, hogy a Pesten ismételtén megfordult Kertbeny ismerhette a tervezett kötet tartalmát is.

4. Bírálólatok a *Felbők*ről

[ismeretlen:] Jelenkor 1846. 36. sz. máj. 7. 215. (EPN 188—189.) — A hír, az ajánlás és a kritika határán mozgó, rövid írás szerzője szerint Petőfi a kínjai révén gyöngyöt termő kagylóhoz hasonlítható: „...nem látjuk többé az életvidor magyar szilaj dalost, hanem a magába szállt keserűn eszmélkedő természeti bölcsészt. Epigrammjai csipősek, sok igazságot s még több költői szépséget rejtenek, s ily színben tiszteljük a költőt.”

*†[Zerffi Gusztáv]: Pester Briefe II. Pannonia 1846. 55. sz. máj. 12. 219. (PAT I. 84—85., magyar ford.: TanPet 156.) — A *Felbők*-et az addigi Petőfi-líra fölé emelte: „...die an Originalität und Gedankenfülle alle seine früheren ausgezeichnetesten Gedichte selbst übertreffen. In diesen abgerissenen, in Verse gebrachten Ideen und Ansichten spricht sich eine wahrhaft grossartige Subjectivität des Dichters aus.” (Saját, megjelenés előtt álló fordításkötetéből idézi mutatványul a *Hová lesz a kacaj...*-t, a ciklus XXXI. darabját, *Wohin das Lachen geht...* kezdőssorral.)

[Zerffi Gusztáv:] Dr. Frankl und Petőfi. Der Spiegel 1846. 54. sz. júl. 8. 862. (PAT I. 92.) — A csehországi születésű osztrák költő August Ludwig Frankl (1810—1854) Don Juan d’Austria c. eposzának (1846) egy szakát és a *Felbők* XLIV. darabját, a *Fönséges éj!*... kezdetűt mint az eszmetalálkozások („das Begegnen der Gedanken”) példáját mutatta be. Vlsz. igaza van az adatot közlő Kiss Józsefnek (PAT I. 92.), amikor az egybevetést ürügynek vélte ahhoz, hogy Zerffi saját fordításaiból közöljön egy újabb tételt, l. még a *Fordítás* c. alfejezetet!

[ismeretlen:] Könyvjelentések. Merkur 1847. 1. sz. jan. 1. 4. (PAT I. 116.) A megjelenés tényleges dátuma: 1846. dec. 19., vö. EPN 234.! — A mindössze négy számot megért, Nádaskay Lajos szerk. lap mutatványszámában a *Felbőket* Kövessy Kálmán, azaz Császár Ferenc Esti dalok c. kötetével vetették össze: „...Petőfi *Felbő*inek utánmását képezik, de fölülmúlják ez utóbbiakat gondolatmélység, költői gyöngédség és *formatisztaságban*. (...) valamely költe-

mény kétszeresen roszt, ha benne forma és tartalom egyenlőn ingatagok. — Ezen állítás Petőfi költeményeit sújtja általában...” [Kiemelések az eredetiben. — A szerk.]

? [Pákh Albert]: PH 1846. dec. 24. 801. sz. 415. (EPN 235.) — Indulatos válasz a fentebbi egybevetésre: „...Petőfi Sándor egyetlenegy legpongyolább versében is több költészet, eredetiség, sajtóság és erő van, mint mind abban összesen, mit Kövessy Kálmán eddig írt, s valószínűleg ezután is irand.”

5. Magánfeljegyzések a *Felhők*ről

Pesty Frigyes naplójának (OSZK Kt. Quart. Hung. 2580.) 1846. jún. 19-i bejegyzésében ez áll: „...olvastam Petőfitől, *A hóhér kötele*, — *Szerelem gyöngyei*, — *Felhők*.” (PAI II. 90.)

Gr. Széchenyi István levele Tasner Antalhoz, titkárához, Döbling 1851. márc. 14.: „Petőfy — der mein Sohn ist, (...) hat mich in den 'Felhők' genau porträtirt!” (Gr. Széchenyi István döblingi irodalmi hagyatéka. Szerk. és bevezetéssel ellátta Károlyi Árpád. Bp. 1921. I. 442.) Egyetérthetünk a s. a. r. jegyzetével (uo.), hogy Széchenyi a *Felhők* LXV. darabjára, a *Fejemben éj van...* kezdetűre gondolhatott, s hogy a gróf még Döbling előtt, tehát a költő életében olvashatta a verset, ezért felvettük adataink közé. Megemlíthetjük még, hogy Széchenyi naplójának 1831. márc. 3-i bejegyzése szerint a Hittel körüli vitákban gr. Dessewffy József mellé álló Eötvös József vígjátékot írt, amelyben Széchenyit Fellegvárinak nevezték volna (Gr. Széchenyi István naplója. Szerk. és bevezetéssel ellátta Viszota Gyula. Bp. 1934. IV. 183.).

6. Egyéb recepcióadatok

1847. febr. 8-án tárgyalta Bécsben az államtanács az Ungarische Literatur. Charakterisierung der in Ungarn erscheinenden Zeitungen, Zeitschriften und Bücher c. előterjesztést. Ebben és az összegezés alapjául szolgáló titkosrendőri jelentésben a *Felhők*-et „excentrikus”-nak nevezték, politikai veszélyességet azonban nem tulajdonítottak neki (Mezősi: KP 334—335., idézte Fekete Sándor: Petőfi és besúgója. Népszabadság 1994. jan. 3.).

Élk 1847. 10. sz. márc. 6. 324. (EPN 249—250.) — A folyóirat (stílusa miatt) kárhóztarva hírül adja Harapófogó Dániel [Vas Gereben, családi nevén Radákovics József] Irodalmi Deres c. röpiratának megjelenését, amely Zerffi Gusztávot támadta, szájába adva a következőket is: „...Petőfynek 'Felhő'-it égig magasztaltam, lefordítottam, de minthogy ezért csak egy batkát sem kaptam, ámbár tele hazudtam Petőfynek szemét-száját, máskint nem boldogulhatván, (...) kritikának adtam fejemet.”

Csatáry Ottó [= Telegdi Kovács László]: Látogatás Pannonhalmán. Hazánk 1847. 66. sz. jún. 5. 263. (EPN 310.) — Idézi a ciklus XXVI. darabját, *Az ember ugyan hova lesz?*... kezdetű költeményt.

A pápai ref. kollégium Képző Társasága szakozott, 1848. évi könyvtárjegyzékén (felvéve: 1848. jan.—márc.?) öt másik Petőfi-kiadás mellett: „Petőfy *Felhők* 59.” (PAI III. 98.)

Rényi [álnév?]: Álmaim. Komáromi Értesítő 1849. febr. 17. 143. (PAI I. 311.) — A versnek nemcsak címe, de első sora is azonos Petőfi *Álmaim* c. költeményé-

vel (*Irtóztatók koronként álmaim...*), és „az egész vers Petőfi 1845/46 fordulóján írt, a *Felhők* c. ciklus ihletkörébe tartozó darabjainak hatását tükrözi.” (Kiss József jegyzete: uo.)

Fordítás

V[iktor]. M[oritz]. Kornfeld: *Wolken* von Petőfi. Der Ungar 1846. 90. sz. ápr. 16. 713. (PAt I. 78—79.) — A PDI március 19-i mutatványközlése alapján két-nyelvű közlés a mutatványközlés nyolc darabja közül a 3., a 6., a 7. és a 2. [!] számúról. Az utóbbi számozása téves, ez a 7. sz. mutatványversnek két része. A ciklus kötetbeli számozása és kezdősora szerint: XLVII. (*Szeretője-e vajjon...*), XXXVII. (*Hány csepp van az óceánban...*) és XLI. (*Oda nézzetek!*) A fordító személyére és fordításaira l. még Kiss József: Petőfi az egykorú hazai német nyelvű sajtóban 1844—1846 TanPet 150.

G[ustav]. I[gnac]. Zerffi: Der Spiegel 1846. 36. sz. máj. 6. 573. cím n., „Noch Petőfi” megjelöléssel PAt I. 83—84.) — a ciklus XII. (*Mi szebb, mint...*) és XX. (*Mi a dicsőség?...*) darabjának fordítása.

[Falk Miksa?]: Der Spiegel 1846. 37. sz. máj. 9. 584. (PAt I. 84.) — Hír arról, hogy Zerffi — egyébként a lap munkatársa — elkészült *Felhők*-fordításával, amely az eredeti mögött nem marad el, annak csodálatra méltó gondolatgazdag-ságát és egyediségét hűen és poétikusan adja vissza. (Magyar fordítása: TanPet 154—155., a rovatvezető Falk vélhető szerzősége: uo. 154. és PAt I. 378.).

† [Gustav Ignaz Zerffi]: Pester Briefe II. Pannonia 1846. 55. sz. máj. 12. 219. (PAt I. 84—85., magyar ford.: TanPet 156. — A pesti beszámolóba ékelődött méltatásba (erre l. a *Fogadtatás* c. alfejezet 4. pontját!) mutatványul bekerült a ciklus XXXI. darabjának (*Hová lesz a kacaj...*) általa készített fordítása.

G[ustav]. I[gnaz]. Zerffi: *Wolken*. Nach Petőfi..., I—IV. Der Schmetterling 1846. 20. sz. máj. 18. 391. (PAt I. 86—87.) — A ciklus VII. (*Szállnak remé-nyink...*), XV. (*Mintha a nagy, nehéz...*), XXIII. (*Gyertyám homályosan lobog...*) és XXVII. (*Elmém ezen sokat gondolkodik...*) darabjának fordítása.

[Zerffi Gusztáv:] Dr. Frankl und Petőfi. Der Spiegel 1846. 54. sz. júl. 8. 862. (PAt I. 92.) — Az osztrák költő egy versszakát egybevetve Petőfivel, alkalmat talált arra, hogy a ciklus XLIV. darabját (a *Fönséges éj!*.... kezdősorú verset) közölje, saját fordításában. (A cikk egészére l. a *Fogadtatás* alfejezet 4. pontját!)

A *Felhők* nyolc darabjának mutatványközlése ellenére Zerffi fordításkötete nem jelent meg. Ugyanakkor feltűnő, hogy Zerffi véleménye 1846 májusában hirtelen megváltozott a *Felhőkről* (vö. Korompay 413., jegyzetben). Kiss József úgy vélte, hogy az 1846 tavaszán Pozsonyból Pestre érkező Zerffit nem fogadta az a lelkesedés, amelyet ő — kultúraközvetítői szerepében — remélt; feltételezett egy személyes összejövetelt is Petőfivel (éppen a *Felhők*-fordítás szerzői jóváha-gyása ügyében). Azon az alapon, hogy 1845 februárjában, amikor a PDI és akkori segédszerkesztője vitába keveredett a Nemzeti Kör bálrendező választmányával (erre l. *A nap* c. vers jegyzeteit, → III. 470.), Zerffi a pozsonyi Pannonia főmunkatársaként a választmány és a melléjük felsorakozott Nádaskay Lajos mellett állt ki a lap 1845. febr. 22-i számában (TanPet 152.).

Azt gondoljuk, valamennyi részadatunk rendelkezésre áll a történetek rekonstruálásához. Zerffi nagy ügybuzgalommal építette irodalmi kapcsolatait, és ezek sorában a legtöbbet — kész vagy előrehaladt *Felhők*-fordításai révén — éppen

Petőfitől várta. Úgy tűnik, 1846. máj. 18. és 20. között felkereste a költőt, és ajánlatot tett neki. A történeteket Harapófogó Dániel [= Vas Gereben] és Jókai Mór egybehangzóan örököltette meg és publikálta 1847-ben, a kritikai harcok további élesedése idején. Vas Gereben Irodalmi deres c. röpiratában így: „...elmentem a szerzőkhöz és írókhoz, házról-házra, Petőfynek' Felhő'-it égig magasztaltam, lefordítottam, de minthogy ezért egy batkát sem kaptam, ámbár tele hazudtam Petőfynek szemét-száját, másként nem boldogulhatván, Lázár pásztorhoz [Petrichevich Horváth Lázárhoz, a Hond szerkesztőjéhez; az utalás a kor kedvelt színdarabcímére, a Lázár, a pásztor c. francia drámára vonatkozik] beszegődtem kanászbojtárnak...” (EPN 249—250.) Jókai Mór, a már általa szerkesztett Élk hasábjain hasonlóképpen fogalmazott: „... Petőfi által akart megdicsőülni, látva, hogy e név most egyike legünnepeletbeinknek; ajánlá magát előtte, hogy majd őt dicsérni fogja. A tisztalelkű, önerejét érző költő nemes büszkeséggel veté meg e szolgálai ajánlatot. Ekkor 'ha nem akarod, hogy talpadot csokoljam, haraplak; de mégis téáltalad leszek híres ember!' elkezdé őt gyalázni.” (Élk 1847. II. 24. sz. dec. 12. 765. — PAt I. 157—158.) Másokkal is hasonlóképpen járhatott, mert máj. 23-án már meg is jelent a pozsonyi Pannoniában az átfogó támadás az őt méltón fogadni áttálló magyar társadalmi nyilvánosság ellen. *†* jel alatt, a Pester Briefe III. folytatásában megtámadta Obernyik Károly Nőtlen férj c. vígjátékát, gyenge franciás utánzatnak minősítve azt, egyszersmind kirohanva mindazok ellen, akik a hazaiakat a kortárs nagy franciákkal szokták együttemlegetni: Béranger — Petőfi, Hugo — Vahot, Lamartine — Vörösmarty, Scribe — Obernyik, Dumas — Jósika, Thiers és Guizot — a magyar politikusok (Pannonia 1846. 59. sz. máj. 23. 235. — PAt I. 88., magyar ford.: TanPet 166.).

Ezzel a vagdalkozó cikkel Zerffi választási lehetőségei megszűntek, maradt számára a Hond mint egyetlen megoldás. Nem hiába vette a cikk ötletét a Hond 1846. ápr. 21-i számának Petőfi-ellenes kommentárjából (EPN 186., vö. TanPet 166.), Petrichevich Horváth Lázár már 1846 őszén a Hond tervezett, német nyelvű változatának segédszerkesztőjeként terjesztette őt elő a Helytartótanácsnak (Frank Tibor: Egy emigráns alakváltásai. Zerffi Gusztáv pályaképe 1820—1892. Bp. 1985. 24.).

Kertbeny Károly 1849-ben a *Felhők* 34 darabját közölte, saját fordításában. Szokása szerint a verseket új ciklusokba osztotta; 26 átültetés a *Sternenlose Nächte*, 7 a *Schwärmer* és egy a *Lieder* csoportjába került.

Összesen tehát Petőfi életében három fordító 45 szövege jelent meg nyomtatásban, valamennyi német nyelven: Kornfeld 3, Zerffi 8, Kertbeny 34 átültetéssel részesedett ebből. Két fordítás is készült (Zerffi és Kertbeny) 6 darabjából a *Felhők*nek.

Az egyes költeményekre vonatkozó, pontos fordítási adatokat az adott vers jegyzeteinél közöljük.

429. ELVÁNDOROL A MADÁR....

Megjelenés

F 5., I. sz. alatt

ÖK1 442., ÖK2ab—3 II. 235. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Ízes Mihály arra hívta fel a figyelmet, hogy a vers feltűnő egyezést mutat egy 1975-ben, Kiskőrösön felgyűjtött szlovák népdallal:

Azsda sza to tacsza
Estye aj navratyi,
Ale moja mladoszty
Ta sza nyenavratyi.

Nyersfordításban: „Talán az a madár / Mégis, haj, visszatér, / De ifjúságom / Nem tér vissza.” Szarka István műfordításában:

Talán az a madár
Egyszer majd visszatér,
Én fiatal korom
Vissza sohasem tér.

A közlő utalt arra, hogy Hruz Máriát is „nótás leány”-nak ismerték fiatal korában (vö. Dienes András: A fiatal Petőfi. Bp. 1968. 38. és 266.), s felemlítette Neumann (Uj) Károly dalgyűjteményét (vö. Irányi István — Kiss József: Petőfi aszódi és selmeci iskolatársának daloskönyve. ItK 1973. 99—108.), amelyben magyar, szlovák és német dallamkincs egyaránt található (Ízes Mihály: Madárnál sebesebben — Adalék Petőfi-filológiánkhoz. It 1977. 508—511.).

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a „sületlenségek” közé helyezte: „Ezekben [további 18 verscím] oly trivialis vagy oly fzetlen gondolatokat találunk, hogy alig tudjuk hová sorozzuk e verseket...” (MSzépírSz 1847. I. 19. máj. 9. 297. — EPN 288—289.)

Magyarázat

- 11 *Mi száll tova...?*: Pándi a *Felhők* egyik főmotívumának tartott „türelmetlenség a múltó és meddő idő miatt” exponálásának, és így az egész ciklus problémafelvetésének minősítette (PÁLL 198.).

Szövegváltozat

C F I.
ÖK1—3 Elvándorol a madár....

Fordítás

Kertbeny 240., *Es wandert fort der Vogel* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAt I. 334.

430. NEM SÍROK ÉN....

Megjelenés

F 6., II. sz. alatt

ÖK1 442—443., ÖK2ab—3 II. 235—236. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmáron.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

A Petőfi egész addigi életművét élesen bíráló Zerffi Gusztáv — a „legaljasb nézeteket” tartalmazó *Felhőkön* belül — ezt a verset külön is kiemelte, további hét darabbal, mint amelyek a „póriassághoz csatlakoznak.” (Egy magyar lyricus. Irodalmi levelek. Dr. Laube Henrikhez Lipszéban. IX. Hond 1847. II. 22. sz. dec. 1. 421. — EPN 225.)

Magyarázat

5 *szemembe, melly kiégett*: utalás szerzett szemkárosodására, amelyre I. *A hazáról* c. vers 20. sorához fűzött jegyzetet (→ 378.)!

Szövegváltozatok

C F II.

ÖK1—3 Nem sírok én....

4 F írva;

Fordítás

Kertbeny 228., *Ich weine nicht...* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAat I. 333.

431. SZERETNÉM ITT HAGYNI....

Megjelenés

F 7., III. sz. alatt

ÖK1 443., ÖK2ab—3 II. 236. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

2 *sok sötét foltot látok*: ismét a szemkárosodás önéletrajzi motívuma, I. *A hazáról* c. vers 20. sorához fűzött jegyzetet, → 378.!

Szövegváltozatok

C F III.

ÖK1—3 Szeretném itt hagyni....
1 F e fényes

Fordítás

Kertbeny 228., *Ich möchte lassen...* címen, a *Sternenlosen Nächte* ciklusban, vö. PÁt I. 333.

432. ANNYIT SEM ÉR AZ ÉLET....

Megjelenés

F 8., IV. sz. alatt
ÖK1 443., ÖK1ab—3 II. 237. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.:

Hond 1847. II. 22. sz. dec. 1. 421. (Zerffi Gusztáv Egy magyar lyricus. Irodalmi levelek. Dr. Laube Henrikhez Lipcsében. IX. c. cikkében, elrettentő például, vö. a *Fogadtatás* c. alfejezettel!)

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a „sületlenségek” között említette: „Ezekben [további 18 verscím] oly trivialis vagy oly ízetlen gondolatokat találunk, hogy alig tudjuk hová sorozzuk e verseket...” (MSzépírSz 1847. I. 19. máj. 9. 297. — EPN 288.)

A Petőfi teljes addigi életművét élesen bíráló Zerffi Gusztáv — egészében idézve a verset, vö. az *Egyk. úk.* adatával! — elrettentő például hozza, annak igazolására, hogy Petőfi „gyakran a legmindennapibb gondolatokat, a legaljasb nézeteket kényszeríti versekbe, melyeket ép oly jól nevezhetnénk *nem verseknek* is. (...) Ez is *geniálitás?*!” (I. h. — EPN 225.)

Szövegváltozat

C F IV.
ÖK1—3 Annyit sem ér az élet....

433. MÖGÖTTEM A MÚLT....

Megjelenés

F 9., V. sz. alatt
ÖK1 444., ÖK2ab—3 II. 237. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a „sületlenségek” között említette: „Ezekben [további 18 verscím] oly trivialis vagy oly ízetlen gondolatokat találunk, hogy alig tudjuk hová sorozzuk e verseket...” (MSzépírSz 1847. I. 19. máj. 9. 297. — EPN 288.)

Magyarázatok

- C Horváth János Shelley egyik Fragmentjére vezette vissza a verset: „Where art thou, beloved Tomorrow? / When young and old, and strong and weak, / Rich and poor, through joy and sorrow, / Thy sweet smiles we ever seek, — / In thy place, ah! well-a-day! / We find the thing we fled: Today...” (Horváth 193. és 565.) Shelley-kötet Szalkszentmártonban volt Petőfinél, belőle fordította. 1846 januárjában *A szökevényeket* (→ 99—101.).
- 4 *el nem érem*: utalás Tantalosz király mitológiai büntetésére és a szólás-sá lett tantaloszi kínokra

Szövegváltozat

C F V.

ÖK1—2b Mögöttem a múlt.... [mivel a nyitó sorban a magánhangzó következetesen hosszú, a címbeli rövidülés sh.-nak tekintendő, ezért jav.]

ÖK3 Mögöttem a múlt....

Fordítás

Kertbeny 241., *Hinter mir des Einst...* címen, a *Sternenlosen Nächte* ciklusban, vö. PAT I. 334.

434. VOLTAK BARÁTIM....

Megjelenés

F 10., VI. sz. alatt

ÖK1 444., ÖK2ab—3 II. 238. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

- 1 *barátim, jó embereim*: a mellérendelő kiterjesztéssel a költő itt nemcsak nemzedéktársaira, hanem általában irodalmi kapcsolataira utal; a vers előzményének így nem csupán *A hűtelen barátokhoz* (→ 49.), hanem a *Császár Ferenc ő nagyságához* is tekinthető (→ 46—48.).

Szövegváltozat

C F VI.

ÖK1—3 Voltak barátim....

Fordítás

Kertbeny 241., *Ich hatte Freunde* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAt I. 334.

435. SZÁLLNAK REMÉNYINK....

Megjelenés

F 11., VII. sz. alatt

ÖK1 445., ÖK2ab—3 II. 238—239. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozat

C F VII.

ÖK1—3 Szállnak reményink....

1 ÖK2b réményink [sh.]

Fordítások

Zerffi Gusztáv, *Der Schmetterling* 1846. I. 20. sz. máj. 18. 391., *Wolken* [gyűjtőcím] I. [sorszám] alatt, szövege: PAt I. 86.

Kertbeny 227., *Es fliegen unsere Hoffnungen* címmel, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAt I. 333.

436. ELVÁLTAM A LYÁNYKÁTÓL....

Megjelenés

F 12., VIII. sz. alatt

ÖK1 445., ÖK2ab—3 II. 239. Az 1846. évi versek között „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

A Petőfi egész addigi életművét élesen bíráló Zerffi Gusztáv — a „legaljasb nézeteket” tartalmazó *Felhőkön* belül — ezt a verset külön is kiemelte, további hét darabbal, mint amelyek a „póriassághoz csatlakoznak.” (Egy magyar lyricus. Irodalmi levelek. Dr. Laube Henrikhez Lipcsében. IX. Hond 1847. II. 22. sz. dec. 1. 421. — EPN 225.)

Magyarázatok

- 1 *lyánykától*: a dunavecsei helyi hagyomány szerint Petőfi itt a Nagy Zsuzsikától elválás pillanatát idézte fel (Péchy Imre: Petőfi és Zsuzsikája, VU 1879. aug. 3., nyomán: HP II. 556.) A jelenet valóban emlékeztet a *Kerényi Frigyeshez* c. vers 34—38. sorára, l. → II. 45.
- 6 *Sok esztendő*: mivel a dunavecsei búcsúzás óta mindössze másfél év telt el, a költő az emlék intenzitásának érzékeltetésével emelte el a történetet konkrét valóságalapjukról.

Szövegváltozat

C F VIII.

ÖK1—3 Elváltam a lyánykától....

Fordítás

Kertbeny 53., *Fort zog ich vom Mädchen....* címen, a *Lieder* ciklusban, vö. PAT I. 330.

437. EMLÉKEZET....

Megjelenés

F 13., IX. sz. alatt

ÖK1 445—446., ÖK2ab—3 II. 240. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

A Petőfi egész addigi életművét élesen bíráló Zerffi Gusztáv — a „legaljasb nézeteket” tartalmazó *Felhőkön* belül — ezt a verset külön is kiemelte, további hét darabbal, mint amelyek a „póriassághoz csatlakoznak.” (Egy magyar lyricus. Irodalmi levelek. Dr. Laube Henrikhez Lipcsében. IX. Hond 1847. II. 22. sz. dec. 1. 421. — EPN 225.)

Szövegváltozat

C F IX.

ÖK1—3 Emlékezet....

438. AMOTT A TÁVOL KÉK KÖDÉBEN....

Megjelenés

F 14., X. sz. alatt

ÖK1 446., ÖK2ab—3 II. 240. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozat

C F X.

ÖK1—3 Amott a távol kék ködében....

Fordítás

Kertbeny 359., *Der Regenbogen* címen, a *Schwärmer* ciklusban, vö. PAt I. 336.

439. VISELD EGYFORMÁN....

Megjelenés

F 15., XI. sz. alatt

ÖK1 446., ÖK2ab—3 II. 241. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

- 1 „*Viseld...*”: az idézet Petőfi kedvenc klasszikus költőjének, Horatiusnak ódái kezdősora: *Ad Dellium, Odes II. 3.* Petőfi zseb-Horatiusában (Quinti Horatii Flacci Opera Omnia. Parisiis 1828. OSZK Kt. Fond VII/228/25. 34.): „*Aequam memento rebus in arduis / Servare mentem...*” A példány közgyűjteménybe adója, dr. Sass István szekszárdi, 1885. okt. 31-i hitelesítő feljegyzésében külön kiemelte a Horatius-vers szeretét: „Legkedvesebb költeménye az »aequam memento« féle volt — azért legkönnyebb ráfordítani.” (A mondat nem szerepel a példány leírásában: VP V. 258. és Kalla—Ratzky 118.) Az idézet Petőfinél egyben tagadása Horatius romantikus parafrázisának, Vajda Péter Tanács c. versének (Dalhon, IV. füz. Bp. 1844. 146.).
- 3 *nem ez*: a szenttelen élet elleni állásfoglalást Horváth János Byron több művéből (Manfred, The Giaour) eredeztette (Horváth 585.).
- 5 *kettősen érezem*: szintén byroni párhuzam: The Profecy of Dante, IV. ének, 11—12. sor: „For what is poesy but to create / From overfeeling good or ill?” (Horváth 585.), Petőfi példányában: The works of Lord Byron. Francfort 1837. OSZK Kt. Fond VII/228/14. 527. A példány leírása: Kalla—Ratzky 118.)

Szövegváltozat

C F XI.

ÖK1—3 Viseld egyformán....

Fordítás

Kertbeny 234., *Trag gleicher Art....* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAt I. 334.

440. MI SZEBB, MINT....

Megjelenés

F 16., XII. sz. alatt

ÖK1 447., ÖK2ab—3 II. 242. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

- 1 *a szép gyermeklyány*: Péchy magyarázata szerint (i. h.) ez is Nagy Zsuzsikára való visszaemlékezés lenne, vlsz. azonban, hogy a *Kerényi Frigyeshez* c. versre utalás, annak 33. sora (→ II. 45.).
- 1—4 A vers egészére előkép Heinrich Heine der Phönix c. költeménye a Nordsee ciklusból: „Sie liebt ihn! sie liebt ihn! / Sie trägt sein Bildnis im kleinen Herzen / Und trägt es süß und heimlich verborgen, / Und weiss es selbst nicht! / Aber im Träume steht er vor ihr, / Sie bittet und weint und küsst seine Hände / Und ruft seinen Namen, / Und rufend erwacht sie und liegt erschrocken, / Und reibt sich verwundert die schönen Augen — / Sie liebt ihn! sie liebt ihn!!” (Horváth 565.)

Szövegváltozat

C F XII.

ÖK1—3 Mi szebb, mint....

Fordítások

Zerffi Gusztáv, *Der Spiegel* 1846. 36. sz. máj. 6. 573., cím n.; szövege: PAT I. 83—84.

Kertbeny 360., *Was gibt es wohl Schönres...* címen, a *Schwärmer* ciklusban, vö. PAT I. 336.

441. MELLY'K A LEGVÍGABB TEMETŐ?

Megjelenés

PDI 1846. I. 12. sz. márc. 19. 221—222.; *Felhők* [gyűjtőcím] V. [sorszám] alatt

F 17., XIII. sz. alatt

ÖK1 417., ÖK2ab—3 II. 242. [Az ÖK1 tartalomjegyzékéből a vers hiányzik.] Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

- 1 *temető*: az élet és halál nagy pillanatainak bordalos profanizálása már Petőfi első, nyomtatásban megjelent versének, *A borozónak* is csatta-

nója volt (→ I. 48.). A *borhoz* c. költeményben (1844. nov.) a keresz-
telőhöz hasonlította az iddogálást (→ III. 38.); a mostani ciklust csak
röviddel megelőző *A csárda romjaiban* a középkori templom köveiből
épült a csárda és ivója (→ 67.).

- 8 *szomorú időbe'*: az ivás társadalmi okainak körképét l. a *Mit szól a
bölcs?* c. költeményben, 1844. decemberéből (→ III. 100—101)!

Szövegváltozatok

- C PDI Felhők [gyűjtőcím] V. [sorszám]
F XIII.
ÖK1—3 Melly'k a legvígabb temető?
3 PDI úgy-e bár?
4 PDI, F borosasztal,
5 ÖK2a a' nagy [elszigetelt aposztróf; sh.-nak tekinthető]
PDI palackkal;
6 ÖK2b mellett [sh.]
PDI sírhalom
7 PDI víg

Fordítás

Kertbeny 356., *Der lustige Friedhof* címen, a *Schwärmer* ciklusban, vö. PAr I. 336.

442. HAJAMNAK EGY FÜRTJÉT LEVÁGOM....

Megjelenés

F 18., XIV. sz. alatt

ÖK1 417—418., ÖK2ab—3 II. 243. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-
Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

- 1 *egy fürtjét*: a költőnek valóban maradt fenn hajfürtje, ez azonban Szendrey Júliának adott szerelmi emlék, amit az asszony (saját tincsé-
vel együtt) hitelesített, és Zoltán fiára hagyott: MTAK Kt. K
377/218., vö. Kalla—Ratzky 142—143. A hajfürt mint szerelmi zá-
log: *Egy hajfürthöz* (→ 11—12.).
- 2 *minden szála szög*: már 1839-ben rögzítette róla mint fontos, első
benyomást unokatestvére, Orlai Petrics Soma: „... sörtekemény barna
hajú ifjú...” (OrlAd 8., vö. Várkonyi Nándor: Az üstökös csóvjája.
Pécs 1957. 144.)

Szövegváltozatok

C F XIV.

ÖK1—3 Hajamnak egy fürtjét levágom....
6 ÖK2ab—3 így

Fordítás

Kertbeny 356., *Spiegel der Jugend* címen, a *Schwärmer* ciklusban, vö. PAt I. 336.

443. MINTHA A NAGY, NEHÉZ....

Megjelenés

F 19., XV. sz. alatt
ÖK1 448., ÖK2ab—3 II. 243. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozat

C F XV.
ÖK1—3 Mintha a nagy, nehéz....

Fordítások

Zerffi Gusztáv, *Der Schmetterling* 1846. I. 20. sz. máj. 18. 391., *Wolken* [gyűjtőcím] II. [sorszám] alatt; szövege: PAt I. 87.
Kertbeny 357., *Die Hand* címen, a *Schwärmer* ciklusban, vö. PAt I. 336.

444. ITT ÁLLOK A RÓNAKÖZÉPEN....

Megjelenés

F 20., XVI. sz. alatt
ÖK1 448., ÖK2ab—3 II. 244. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a „sületlenségek” között említette: „Ezekben [további 18 verscím] oly trivialis vagy oly ízetlen gondolatokat találunk, hogy alig tudjuk hová sorozzuk e verseket...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 288.) [A recenzens a címet elírta: *Ha állok a róna közepén...*]

Szövegváltozat

C F XVI.
ÖK1—3 Itt állok a rónaközépen....

Fordítás

Kertbeny 226., *Hier steh ich in der Mitte...* címen, a *Schwärmer* ciklusban, vö. PAt I. 333.

445. OH LYÁNY! SZEMED....

Megjelenés

F 21., XVII. sz. alatt

ÖK1 449., ÖK2ab—3 II. 245. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a vers három zárósorát mint a dagályos stílus példáját említi: „Ez keresett, természet elleni kép, mert zordon éjben villám tűzénél a hóhér alszik, s nem nyakaz s pallosa a tokban nyugszik.” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 289.)

A Petőfi egész addigi életművét élesen bíráló Zerffi Gusztáv — a „legaljasb nézeteket” tartalmazó *Felhőkön* belül — ezt a verset külön is kiemelte, további két darab társaságában, mint amelyek a „póriassághoz csatlakoznak.” (Egy magyar lyricus. Irodalmi levelek. Dr. Laube Henrikhez Lipcsében. IX. Hond 1847. II. 22. sz. dec. 1. 421. — EPN 225.)

Magyarázat

7—9 A hasonlatokat beépítette a Petőfi—Arany verses levelezést parodizáló Óda Ökörsemhez c. gúnykölteményébe a Hond Zerffi szerk. Ökörsem-rovata: „... miként hóhérpallós / Éj villámiban / Tündöklük lángeszed —” (Hond 1847. I. 20. sz. máj. 18. 407. — EPN 304.)

Szövegváltozat

C F XVII.

ÖK1—3 Oh lyány! szemed....

446. HA JŐNE OLLY NAGY FERGETEG....

Megjelenés

F 22., XVIII. sz. alatt

ÖK1 449., ÖK2ab—3 II. 245. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a „sületlenségek” között említette: „Ezekben [további 18 verscím] oly trivialis vagy oly ízetlen gondolatokat találunk, hogy alig tudjuk hová sorozzuk e verseket...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 288.)

Szövegváltozat

- C F XVIII.
ÖK1—3 Ha jőne olly nagy fergeteg....
3 ÖK2ab—3 a

447. EGY BÖLCS HAJDAN....

Megjelenés

F 23., XIX. sz. alatt
ÖK1 449., ÖK2ab—3 II. 246. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc szerint „Petőfi dalainak ismeretes typosától eltér néhány epigrammféle versezet [további három verscímmel], melyeknek éle azonban nem igen metsző...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 291.)

Magyarázat

- 1 *Egy bölcs*: nem zárható ki a bibliai Bálám sem (4Móz 22,21), ám feltehetően a szintén szamaráról elhíresült francia skolasztikus bölcsre, Jean Buridanra (1295 k. — 1366) céltott itt a költő.

Szövegváltozat

- C F XIX.
ÖK1—3 Egy bölcs hajdan. [A kezdősorból alakított cím egy ponttal való lezárását itt, mivel nem teljes mondatot zár, sh.-nak tekintjük, ezért a főszövegben a ciklus gyakorlatához igazítottuk.]

448. MI A DICSŐSÉG?....

Megjelenés

F 24., XX. sz. alatt
ÖK1 450., ÖK2ab—3 II. 246. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozat

C F XX.

ÖK1—2ab Mi a dicsőség?....

ÖK3 Mi a dicsőség?

Fordítások

Zerffi Gusztáv, *Der Spiegel* 1846. 36. sz. máj. 6. 573., cím n.; szövege: PAt I. 84.

Kertbeny 230., *Was ist der Ruhm?* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAt I. 333.

449. SOK EMBERT ISMEREK....

Megjelenés

F 25., XXI. sz. alatt

ÖK1 450., ÖK2ab—3 II. 247. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

5 *sokszor még is megbántja*: Byron Manfredje mondja: „Azokra estek vétkim, a' kik /Engem' szerettek, a' kiket leginkább / Szerettem...” (II. felv. 1. jelenet, Petrichevich Horváth Lázár Munkái. Buda 1842. II. 45., vö. Horváth 571.) Petőfi fennmaradt példányaiban: OSZK Kt. Fond VII/228/14. 330. és Fond VII/228/9. 178. (A példányok leírása: Kalla—Ratzky 118.)

Szövegváltozat

C F XXI.

ÖK1—3 Sok embert ismerek....

Fordítás

Kertbeny 238., *Ich kenne viele Menschen* címmel, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAt I. 333.

450. A BÁNAT? EGY NAGY OCEÁN

Megjelenés

F 26., XXII. sz. alatt

ÖK1 450—451., ÖK2ab—3 II. 248. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozatok

C F XXII.

ÖK1—2ab A bánat? egy nagy ocean.

1 F óceán.

Fordítás

Kertbeny 227., *Das Herzeleid?* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAT I. 333.

451. DACOS LEÁNY!

Megjelenés

F 27., XXIII. sz. alatt

ÖK1 451., ÖK2ab—3 II. 248—249. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Szalkszentmártoni helyi hagyomány szerint a vers a vendégfogadó szomszéd-ságában lakott D. Mészáros Zsófia ihletésére született, vö. Majsai Károly: Petőfi Sándor és szülei a szalkszentmártoni nagyvendégfogadóban 1845—1846. Szalkszentmárton 1996. 78—79.

Magyarázat

1—16 A vers egészének előképét Horváth János Shelley egyik Fragment-jében találta meg: „The rude wind is singing / The dirge of the music dead; / The cold worms are clinging / Where kisses were lately fed.” (Horváth 540.)

Szövegváltozat

C F XXIII.

ÖK1—3 Dacos leány!

452. GYERTYÁM HOMÁLYOSAN LOBOG....

Megjelenés

PDI 1846. I. 12. sz. márc. 19. 221.; *Felhők* [gyűjtőcím] II. [sorszám]

F 28., XXIV. sz. alatt

ÖK1 451., ÖK2ab—3 II. 249. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

- 1 *Gyertyám*: Petőfi éjszakánként dolgozott, írt, vö. *Éjszakáim* c. versével (→ III. 16—17.). Ezt a szokást szüleinél tartózkodva is megőrizte, l. a Dunavecson írott *Egy estém otthonn* 43—44. sorát (→ II. 28.)! Szalkszentmártonban hasonlóképp „irogatott buzgóan és hűségesen ugy, éjfélig is fönn volt.” (Kardos István 1891-es emlékiratából. In: Majsai Károly: Kardos István szalkszentmártoni segédtanító, Petőfi barátja. In: *Cumania* VI. Szerk. Orosz László. Kecskemét 1979. 175., hasonmás: uo. 170.) Ennek tárgyi emléke az a gyertyatartó, amelyet 1846 áprilisában az innen távozó Petrovicsék kénytelenek voltak árverésen eladni, vö. Kalla—Ratzky 64—65. Ma a szalkszentmártoni Petőfi Emlékmúzeumban látható.
- 3 *Sétálok föl s alá*: Petőfi ún. motorikus alkat volt, azaz szellemi tevékenysége közepette sztereotip mozgássorokat végzett, vö. Várkonyi Nándor: Az üstökös csövája. Pécs 1957. 200.
- 4 *füstölgő pipám*: a költő erős dohányos volt, éjszakai munkája során folytonosan pipázott, vö. *Éjszakáim* c. versével (→ III. 16—17.)!
- 3—5 Vö. *A hóhér kötelével*: a magányos ember nagy léptekkel jár föl s alá szobájában, jarkál és nem beszél, hanem emlékeit beszélgeti... (VP IV. 69.; idézte Lukácsy Sándor: Csillagtalan éjek. A Felhők körül. Holmi 1996. 1701.)

Szövegváltozatok

- C PDI Felhők [gyűjtőcím] II. [sorszám]
F XXIV.
ÖK1—3 Gyertyám homályosan lobog....
- 5 PDI korúilem.... [sh.]
- 6 PDI Sétálok...

Fordítások

Zerffi Gusztáv, *Der Schmetterling* 1846. I. 20. sz. máj. 18. 391.; *Wolken* [gyűjtőcím] III. [sorszám] alatt, szövege: PAT 87.

Kertbeny 242., *Hier meine Kerze...* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAT I. 334.

453. MONDJÁK, HOGY MINDENIKÜNK....

Megjelenés

F 29., XXV. sz. alatt

ÖK1 452., ÖK2ab—3 II. 250. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

- 1 *mindenkünk bir egy csillaggal*: a hullócsillag—emberhalál világszerte elterjedt hiedelem, vö. Berze Nagy 41. Petőfi egész pályáján, ismételten felhasználta. Ilyen értelmű előzménye: *János vitéz*, 471—476. sor (→ III. 56—57.) és a *Cipruslombok XV.* darabja (*Le az égről hull a csillag...*, → III. 125.).
- 9 *egy ember*: hasonló képzetekkel viaskodott már *Az utósó emberben*, 1845. szeptemberben (→ 50—51.).

Szövegváltozatok

- C F XXV.
ÖK1—3 Mondják, hogy mindenkünk....
- 2 F égrül,
ÖK2b—3 égről,
- 10 ÖK2ab—3 leesik!.... [kötőjel n.]

Fordítás

Kertbeny 237., *Man sagt, dass Jeder...* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAt I. 334.

454. AZ EMBER UGYAN HOVA LESZ?...

Megjelenés

F 30., XXVI. sz. alatt
ÖK1 452., ÖK2ab—3 II. 250—251. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a „sületlenségek” között említette: „Ezekben [további 18 verscím] oly trivialis vagy oly ízetlen gondolatokat találunk, hogy alig tudjuk hová sorozzuk e verseket...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 288.)

Csatáry Ottó [= Telegdi Kovács László] Látogatás Pannonhalmán c. cikkének befejező részében idézte a verset (Hazánk 1847. I. 66. sz. jún. 5. 263. — EPN 310.).

Magyarázat

- 2 *Sokrates*: Szókratész (i. e. 469—399) görög filozófust istentagadással és az ifjúság megrontásával vádolva ítélték halálra. Az ítéletet a bírónban kiivott méregpohárral hajtották végre.

Szövegváltozat

C F XXVI.

ÖK1—2a Az ember ugyan hova lesz?....

ÖK2b—3 Az ember ugyan hova lesz....

Fordítás

Kertbeny 236., *Der Mensch, wohin...* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAt I. 334.

455. ELMÉM EZEN SOKAT GONDOLKODIK....

Megjelenés

F 31., XXVII. sz. alatt

ÖK1 453., ÖK2ab—3 II. 251. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a „sületlenségek” között említette: „Ezekben [további 18 verscím] oly trivialis vagy oly ízetlen gondolatokat találunk, hogy alig tudjuk hová sorozzuk e verseket...” (MSzépírsz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 288.)

Szövegváltozatok

C F XXVII.

ÖK1—3 Elém ezen sokat gondolkodik....

6 F csflagpatakok [sh.]

Fordítások

Zerffi Gusztáv, *Der Schmetterling* 1846. I. 20. sz. máj. 18. 391., *Wolken* [gyűjtőcím] IV. [sorszám] alatt; szövege: PAt I. 87.

Kertbeny 236., *Und mein Verstand...* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAt I. 334.

456. MIT ETTÉL, FÖLD....

Megjelenés

F 32., XXVIII. sz. alatt

ÖK1 453., ÖK2ab—3 II. 252. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozat

C F XXVIII.

ÖK1—2a—3 Mit ettél, föld....

ÖK2b Mit ettél föld.... [a vessző hiánya sh.]

457. MOSOLYGJATOK RÁM....

Megjelenés

PDI 1846. I. 12. sz. márc. 19. 221.; *Felhők* [gyűjtőcím] I. [sorszám] alatt

F 33., XXIX. sz. alatt

ÖK1 453—454., ÖK2ab—3 II. 252. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

A Petőfi egész addigi életművét élesen bíráló Zerffi Gusztáv — a „legaljasb nézetek”-et tartalmazó *Felhőkön* belül — ezt a verset külön is kiemelte, további hét darabbal, mint amelyek a „póriassághoz csatlakoznak.” (Egy magyar lyricus. Irodalmi levelek. Dr. Laube Henrikhez Lipcsében. IX., Hond 1847. II. 22. sz. dec. 1. 421. — EPN 225.)

Magyarázat

- 7 *A lyányi szív család folyó:* a hasonlat előzményét Horváth János Heine Buch der Lieder c. ciklusának 7. darabjában találta meg: „Oben Lust, im Busen / Tücken, Strom, du bist der / Liebsten Bild!” (Horváth 565.)

Szövegváltozatok

C PDI *Felhők* [gyűjtőcím] I. [sorszám]

F XXIX.

ÖK1—3 *Mosolygjakok rám....*

1 PDI *Mosolygjakok* [sh.]

4 PDI *megcsaltatok.*

6 PDI *ugy*

7 PDI *szív*

Fordítás

Kertbeny 357., *Die Mädchenherzen* címen, a *Schwärmer* ciklusban, vö. PAt I. 336.

458. HA A SÍRBAN MEGSZÁRADT....

Megjelenés

F 34., XXX. sz. alatt

ÖK1 454., ÖK2ab—3 II. 253. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozat

C F XXX.

ÖK1—3 Ha a sírban megszáradt....

Fordítás

Kertbeny 237., *Wenn die im Grabe...* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAt I. 334.

459. HOVÁ LESZ A KACAJ....

Megjelenés

F 35., XXXI. sz. alatt

ÖK1 454., ÖK2ab—3 II. 253. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

4 *hová lesz az ész*: Horváth János Heine Clarisse ciklusának 5. darabjában találta meg a gondolat párhuzamát: „Nur wissen möcht’ ich: wenn wir sterben, / Wohin dann unsre Seele geht?” (Horváth 555. és 573.)

Szövegváltozat

C F XXXI.

ÖK1—3 Hová lesz a kacaj....

Fordítás

† [= Zerffi Gusztáv], Pannonia 1846. I. 55. sz. máj. 12. 219., cím n., egy cikk szemelvényes betéteként; szövege: PAt I. 85.

460. TE IFJÚSÁG....

Megjelenés

F 36., XXXII. sz. alatt

ÖK1 455., ÖK2ab—3 II. 254. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozatok

- C F XXXII.
ÖK1—3 Te ifjúság....
2 F virágfüzért

Fordítás

Kertbeny 229., *O Jugendsinn...* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAt I. 333.

461. BARÁTIM VAGYTOK....

Megjelenés

F 37., XXXIII.
ÖK1 455., ÖK2ab—3 II. 254—255. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

- 1—8 Horváth János a barátot próbáló szegénység motívumának shakespeare-i előzményét (Athéni Timon) nemcsak a *Felhők* egészét illetően, de a vers vonatkozásában különösképpen is hangsúlyozza. Előkép gyanánt említi Lenau *Der falsche Freund* c. költeményét is (Horváth 537.).
8 fénybogár: Földi János szava 1801-ből (NyÚSz I. 89.); Petőfi életművében csak itt, vö. PSzót I. 1016.

Szövegváltozatok

- C F XXXIII.
ÖK1—3 Barátim vagytok....
5—6 F most [... / ...] lejár./

Fordítás

Kertbeny 242., *Ihr seid mir Freunde* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAt I. 334.

462. FÖLDÉT A FÖLDMIVES....

Megjelenés

F 38., XXXIV. sz. alatt
ÖK1 456., ÖK2ab—3 II. 255. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a „sületlenségek” között említette: „Ezekben [további 18 verscím] oly trivialis és oly ízetlen gondolatokat talá-lunk, hogy alig tudjuk hová sorozzuk e verseket...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 288.)

Szövegváltozat

- C F XXXIV.
ÖK1—2ab Földét a földmives....
ÖK3 e földmives.... [sh.]

463. NEM CSAK MI VÉNÜLÜNK....

Megjelenés

PDI 1846. I. 12. sz. márc. 19., 222.; *Felhők* [gyűjtőcím] VIII. [sorszám] alatt F 39., XXXV. sz. alatt
ÖK1 456., ÖK2ab—3 II. 255—256. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a „sületlenségek” között említette: „Ezekben [további 18 verscím] oly trivialis és oly ízetlen gondolatokat talá-lunk, hogy alig tudjuk hová sorozzuk e verseket...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 288.)

Magyarázat

- 3 *napot*: a nap megszemélyesítése és hasonlítása Petőfi egyik kedvelt költői eszköze, amit azzal magyarázhatunk, hogy (a Phoibosz—Apol-lón-mítosz révén) a napistent egyben poéta-istennek is tekintette, vö. *A naphoz* c. vers jegyzeteivel (→ III. 245.)! Az eddigi életműből emlí-tendő *A naphoz* (→ III. 17—18.), *A nap házaselete* (→ III. 18—19.), *A nap* (→ III. 149—150.), *Képzetem* (→ III. 173—174.), *Én és a nap* (→ 51—52.); már közéleti töltéssel *A hazáról* (→ 75—77.)

Szövegváltozatok

- C PDI *Felhők* [gyűjtőcím] VIII. [sorszám]
F XXXV.
ÖK1—3 Nem csak mi vénülünk....
11 PDI megőszül;
12 ÖK2ab—3 ekkor fehér [az 'ekkor' kiesése sh.]

Fordítás

Kertbeny 235., *Nicht wir allein nur...* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAt I. 334.

464. FUTÓ FOLYAM HULLÁMAI....

Megjelenés

F 40., XXXVI. sz. alatt
ÖK1 457., ÖK2ab—3 II. 256. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

A Petőfi egész addigi életművét élesen bíráló Zerffi Gusztáv — a „legaljasb nézetek”-et tartalmazó *Felhőkön* belül — ezt a verset külön is kiemelte, további hét darabbal, mint amelyek a „póriassághoz csatlakoznak.” (Egy magyar lyricus. Irodalmi levelek. Dr. Laube Henrikhez Lipcsében. IX. Hond 1847. II. sz. dec. 1. 421. — EPN 225.)

Szövegváltozatok

- C F XXXVI.
ÖK1—3 Futó folyam hullámai....
- 4 ÖK2b teljesíteni [a sorvégi pont hiányzik]
- 7 ÖK1 esdekedel, [sh. — javítottuk]

465. HÁNY CSEPP VAN AZ ÓCEÁNBAN....

Megjelenés

PDI 1846. I. 12. sz. márc. 19. 222.; *Felhők* [gyűjtőcím] VI. [sorszám] alatt
F 41., XXXVII. sz. alatt
ÖK1 457., ÖK2ab—3 II. 257. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.

Der Ungar 1846. I. 90. sz. ápr. 16. 713. (V. M. Kornfeld német fordításával párhuzamosan újraközölve)

Szövegváltozatok

- C PDI *Felhők* [gyűjtőcím] VI. [sorszám]
F XXXVII.

- ÖK1—3 Hány csepp van az óceánban....
1 F csepp

Fordítás

V[iktor]. M[oritz]. Kornfeld, Der Ungar 1846. I. 90. sz. ápr. 16. 713., *Wolken von Petőfi* [gyűjtőcím] 6. [sorszám] alatt; szövege: PÁt I. 78. (kétnyelvű párhuzamos közlés). A ford. a PDI 1846. márc. 19-i mutatványközlése nyomán készült (erre utal a nem folytonos sorszám), és a F kötetének megjelenése előtt jött ki, vö. EPN 180. és PÁt I. 378.

466. NEM SÜLYED AZ EMBERISÉG....

Megjelenés

F 42., XXXVIII. sz. alatt
ÖK1 457—458., ÖK2ab—3 II. 257. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a „sületlenségek” között említette: „Ezekben [további 18 verscím] oly trivialis és oly ízetlen gondolatokat találunk, hogy alig tudjuk hová sorozzuk e verseket...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 288.)

Magyarázat

- C, 1 „Az előre vetett következtetés” stilisztikai példajaként elemezte Békési Imre. A versről tartott 2001. május 12-i kerekasztal-beszélgetés (nyolc hozzászólóval) anyaga megjelent: Szemiotikai szövegtan. Szerk. Petőfi S. János, Békési Imre, Vass László. Szeged, JGYF Kiadó, 2001. (Acta Academicae Paedagogicae Szegediensis. Series linguistica, litteraria et aesthetica) 37—59.
- 5—8 Horváth János Shelley *Queen Mab*-jára vezeti vissza e négy sor képeit, egyszersmind hangsúlyozza az 1—4. sor eredetiségét. A párhuzam: „He has invented lying words and modes, / Empty and vain as this own coreless heart.” (Horváth 567.)

Szövegváltozatok

- C F XXXVIII.
ÖK1—3 Nem süllyed az emberiség....
4 ÖK2ab—3 vóna

467. KIK A FÖLD ALACSONY PORÁBÓL....

Megjelenés

F 43., XXXIX. sz. alatt

ÖK1 458., ÖK2ab—3 II. 258. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

5—6 A gondolat párhuzamát Horváth János Eötvös József regényében, A karthausiban találta meg (III. rész, XLI. fejezet): „Állj magasan, s a távolból feltekintve hozzád, parányinak fognak hirdetni.” (Horváth 559.) A regényt Petőfi bizonyíthatóan ismerte, Szuper Károly vándorszínésznek és nejének már 1842. novemberben Székesfehérvárott részleteket olvasott fel belőle (vö. Szuper Károly színészeti naplója 1830—1850. Bp. 1889. 18., idézte Hatv² I. 424.).

Szövegváltozatok

C F XXXIX.

ÖK1—3 Kik a föld alacsony porából....

1 F porából,

6 ÖK2ab—3 kicsinyeknek

468. AZ ÉN SZIVEM....

Megjelenés

F 44., XL. sz. alatt

ÖK1 458., ÖK2ab—3 II. 258—259. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

Az epigramma rémvilágának előképe a *Nő szerelmem....* 3—6. sorában → 20—21.

Szövegváltozatok

C F XL.

ÖK1—3 Az én szivem....

2 F Sötét sötét!

5 ÖK1 háznak [a hiányzó sorvégi pontot az F és az ÖK2ab—3 alapján pótoltuk]

7 ÖK3 tanyáznak [kp. n.]

469. ODA NÉZZETEK!

Megjelenés

PDI 1846. I. 12. sz. márc. 19. 222.; *Felhők* [gyűjtőcím] VII. [sorszám] alatt
F 45., XLI. sz. alatt

ÖK1 459., ÖK2ab—3 II. 259—260. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.

Der Ungar 1846. I. 90. sz. ápr. 16. 713. (V. M. Kornfeld német fordításával párhuzamosan újraközölve)

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc azok közé a „felette ritka” költemények közé sorolta, melyekben „a gondolat egysége s az előadás kerekdedsége el volna tévesztve”, ráadásul versünknek „vége bágyadt...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 291.)

Szövegváltozatok

C PDI *Felhők* [gyűjtőcím] VII. [sorszám]

F XLI.

ÖK1—3 Oda nézzetek!

8 PDI trombitája:

10 PDI fergeteg!

17 PDI szívbül

bánatot.....

ÖK2ab—3 bánatot. — —

Fordítás

V[ictor]. M[oritz]. Kornfeld, der Ungar 1846. I. 90. sz. ápr. 16. 713., *Wolken von Petőfi* [gyűjtőcím] 7. [sorszám] alatt; szövege: PAt I. 79. (kétnyelvű párhuzamos közlés) A ford. a PDI 1846. márc. 19-i mutatónyelvi közlése nyomán készült (erre utal a nem folyamatos sorszám), és a *Felhők* kötetének megjelenése előtt jött ki, vö. EPN 180. és PAt I. 378.

470. MÁR SOKSZOR ÉNEKELTEM....

Megjelenés

F 46., XLII. sz. alatt

ÖK1 459—460., ÖK2ab—3 II. 260. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

- 1 *Már sokszor*: a csillagmotívumot Petőfi valóban sokszor és sokféleképpen használta már eddigi pályáján, vö. Berze Nagy 40–42. A népköltészetből ismert szerelmi metafora népdalaiban és szerelmi dalciklusaiban, a *Cipruslombokban* és a *Szerelem gyöngyeiben* fordult elő. De használta a földre lelátogató csillag motívumát is: *Boldog éjjel* (→ III. 94.), *Fényes csillag...* (→ III. 96.). A hullócsillag—emberhalál képzetre a *Felhők* XXV. darabjánál, a *Mondják, hogy mindenikünk...* c. vers jegyzeteiben utaltunk (→ 471.). Ezt a metaforát Petőfi az emberélet-csillagállás hiedelmével tágitotta, a *János vitéz* 95. sorában (→ III. 43.), *A négy ökrös szekérben* (→ 8–9.). A csillagmotívumnak társadalmi értelmezése is korán felmerült, a *Batthyányi és Károlyi grófnék* soraiban: a hazában ragyogó *testvércsillagok* (→ III. 37–38.) képeiben. Sőt, 1845 őszén új csillagmítoszt is alkotott: *Felhő és csillag* (→ 53.).

Szövegváltozat

C F XLII.

ÖK1—3 Már sokszor énekeltem....

471. MIVÉ LESZ A FÖLD?....

Megjelenés

PDI 1846. I. 12. sz. márc. 19. 221.; *Felhők* [gyűjtőcím] IV. [sorszám] alatt

F 47., XLIII. sz. alatt

ÖK1 460., ÖK2ab—3 II. 261. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozatok

C PDI *Felhők* [gyűjtőcím] IV. [sorszám]

F XLIII.

ÖK1—3 Mivé lesz a föld?....

1 PDI föld? megfagy-e,

2 PDI végre;

Fordítás

Kertbeny 235., *Was wird wohl aus der Welt?* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAt I. 334.

472. FÖNSÉGES ÉJ!

Megjelenés

F 48., XLIV. sz. alatt

ÖK1 460., ÖK2ab—3 II. 261. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

A Der Spiegel c. pesti német divatlapnak Zerffi Gusztáv szerk. Literarische Wespen-rovatában Ludwig August Frankl Don Juan d’Austria c. eposzának hat sorát vetette össze versünkkel, gondolati párhuzamot emlegetve („das Beegnen der Gedanken”); Petőfi versét saját fordításában közölte (Der Spiegel 1846. 54. sz. júl. 8. 862. — PAt I. 92.). Kiss József érvényes hipotézise szerint (uo.) a párhuzam voltaképp a ford. közlésének ürügye. (Vö. Pat I. 92.)

A Petőfi egész addigi életművét élesen bíráló Zerffi Gusztáv — a „legaljasb nézetek”-et tartalmazó *Felhőkön* belül — ezt a verset külön is kiemelte, további hét darabbal, mint amelyek a „póriassághoz csatlakoznak.” (Egy magyar lyricus. Irodalmi levelek. Dr. Laube Henrikhez Lipcsében. IX. Hond 1847. II. 22. sz. dec. 1. 421. — EPN 225.)

Szövegváltozat

C F XLIV.

ÖK1—3 Fönséges éj!

Fordítások

Zerffi Gusztáv, Der Spiegel 1846. 54. sz. júl. 8. 862.; a *Dr. Frankl und Petőfi* c. cikk keretében (erre l. a *Fogadtatás* alfejezetét!); szövege: PAt I. 92.

Kertbeny 229., *Herrliche Nacht!* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAt I. 333.

473. KI FOGJA VAJON MEGFEJTENI....

Megjelenés

F 49., XLV. sz. alatt

ÖK1 461., ÖK2ab—3 II. 262. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

A Petőfi egész addigi életművét élesen bíráló Zerffi Gusztáv — a „legaljasb nézetek”-et tartalmazó *Felhőkön* belül — ezt a verset külön is kiemelte, további hét darabbal, mint amelyek a „póriassághoz csatlakoznak.” (Egy magyar lyricus.

Irodalmi levelek. Dr. Laube Henrikhez Lipcsében. IX. Hond 1847. II. 22. sz. dec. 1. 421. — EPN 225.)

Magyarázat

3—4 Az itteni kérdést Lukácsy Sándor — némi túlzással — a *Nemzeti dal* első megvillanásának tartja azzal a különbséggel, hogy a könnyel való lemosást ott a vérrrel történő tisztulás váltja majd fel, vö. Lukácsy Sándor: Petőfi és Cabet. ItK 1966. 322.

Szövegváltozat

C F XLV.

ÖK1—3 Ki fogja vajon megfejteni....

474. SZÉP KEDVESEM....

Megjelenés

F 50., XLVI. sz. alatt

ÖK1 461., ÖK2ab—3 II. 262. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

1—10 A vers közvetlen előzménye az életműben a Szalkszentmártonban, 1845. aug. 20. és szept. 8. között írt *Falun* c. költemény zárószakasza (→ 44.) és az *Örök ölekezés* (→ 73—74.).

Szövegváltozatok

C F XLVI.

ÖK1—3 Szép kedvesem....

8 F sarga [sh.]

475. SZERETŐJE-E VAJON....

Megjelenés

PD1 1846. I. 12. sz. márc. 19. 221.; *Felhők* [gyűjtőcím] III. [sorszám]

F 51., XLVII. sz. alatt

ÖK1 461—462., ÖK2ab—3 II. 263. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

3—6 Horváth János Shakespeare Athéni Timonjának hatását hangsúlyozza, kiemelten ennél a versnél is (Horváth 175.).

Szövegváltozatok

- C PDI Felhők [gyűjtőcím] III. [sorszám]
F XLVII.
ÖK1—2ab Szeretője-e vajon....
ÖK3 Szeretője-e vajon.... [a végig nagybetűs címnél ez származhat a betű-
készlet
hiányosságából is.]
1 PDI, F Szeretője-e [ritkítva]
PDI vajjon
3 PDI, F barátja [ritkítva]
6 ÖK1 púsztulni [vlsz. sh.; a PDI, az F és az ÖK2ab—3 alapján jav.]
6 F látja.

Fordítás

V[iktor]. M[oritz]. Kornfeld, Der Ungar 1846. I. 90. sz. ápr. 16. 713.; *Wolken von Petőfi* [gyűjtőcím] 3. [sorszám] alatt; szövege: PAt I. 78. (kétnyelvű párhuzamos közlés) A ford. a PDI 1846. márc. 19-i mutatványközlése nyomán készült (erre utal a nem folyamatos sorszám), és a *Felhők* kötetének megjelenése előtt jött ki, vö. EPN 180. és PAt I. 378.

476. OH SZERELEM....

Megjelenés

F 52., XLVIII. sz. alatt
ÖK1 462., ÖK2ab—3 II. 263. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

- 3—4 A „hirtelen vég-esés” rokonhelyeként Horváth János Byron Don Juanjának VII. 1. versszakát idézi (ő németül tette, mi a Petőfi tulajdonából fennmaradt angol eredetét hoztuk): „O Love! O Glory! what are you who fly / Around us ever, rarely to alight; (...) A thousand and a thousand colours they / Assume... (Horváth 567.; a Petőfi-példány: OSZK Kt. Fond VII/228/14. 223. A példány leírása: Kalla—Ratzky 118.)

Szövegváltozat

- C F XLVIII.
ÖK1—3 Oh szerelem....

477. MIÉRT HOGY LÁTHATATLANOK....

Megjelenés

F 53., XLIX. sz. alatt

ÖK1 462., ÖK2ab—3 II. 264. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1—et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a „sületlenségek” között említette: „Ezekben [további 18 verscím] oly trivialis és oly ízetlen gondolatokat találunk, hogy alig tudjuk hová sorozzuk e verseket...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 288.)

Szövegváltozat

C F XLIX.

ÖK1—3 Miért hogy láthatatlanok....

Fordítás

Kertbeny 231., *Wesshalb sind uns unsichtbar* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAI I. 334.

478. MULANDÓSÁG....

Megjelenés

F 54., L. sz. alatt

ÖK1 462—463., ÖK2ab—3 II. 264—265. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozat

C F L.

ÖK1—3 Mulandóság....

Fordítás

Kertbeny 230., *Vergänglichkeit* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAI I. 333.

479. A FÉRJ HAZA JÓ BETEGEN....

Megjelenés

F 55., LI. sz. alatt

ÖK1 463., ÖK2ab—3 II. 265. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a költeményt a „néhány epigrammféle versezet” közé sorolta (három más verssel együtt), „melyeknek éle azonban nem igen metsző...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 291.)

Szövegváltozat

C F LI.

ÖK1—3 A férj haza jő betegen....

480. BARÁTAIM MEGÖLELÉNEK....

Megjelenés

F 56., LII. sz. alatt

ÖK1 463., ÖK2ab—3 II. 265—266. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

4—8 A vers csattanójának párhuzamát Horváth János Shakespeare Athéni Timonjának Apemantus-monológjában vélte megtalálni (II. felv., 2. jelenet). Közelebbi példája Vörösmarty költeménye, a Keserű pohár (1843): „Ha, mint tenelkeden, / Függeél barátodon [...] / S ő sima orgyilkos kezét / Befúrja szivedig...” (VÖM 3. Kisebb költemények III. 1839—1855 S. a. r. Tóth Dezső. Bp. 1962. 70—71.) A vers nemcsak a Hond 1843. aug. 26-i számában jelent meg, de a Czillei és a Hunyadiak c. Vörösmarty-dráma 1845. évi kiadásában, az I. felv. betétdalaként is olvasható volt. Horváth harmadik párhuzama — az 1845. évi Hond-ból — félreértésen alapul, teljesen ellentétes Petőfi versével, hiszen az a szenvedéstől megszabadító baráti tördöfésről szól (Horváth 536—537.).

Szövegváltozatok

C F LII.

ÖK1—3 Barátaim megölelének. [analógiás alapon jav.]

3 ÖK3 lélek! [sh.]

6 után ÖK1 [a szokott helymegjelölés hiányzik; pótoltuk]

481. MINT LÓT-FUT A BOLDOGSÁG UTÁN....

Megjelenés

F 57., LIII. sz. alatt

ÖK1 464., ÖK2ab—3 II. 266. Az 1846. évi versek között „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozat

C F LIII.

ÖK1—3 Mint lótfut a boldogság után....

482. HIDEG ELLEN A TÉL....

Megjelenés

F 58., LIV. sz. alatt

ÖK1 464., ÖK2ab—3 II. 267. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a „sületlenségek” között említette: „Ezekben [további 18 verscím] oly trivialis és oly ízetlen gondolatokat találunk, hogy alig tudjuk hová sorozzuk e verseket...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 288.)

Szövegváltozatok

C F LIV.

ÖK1—3 Hideg ellen a tél....

3 ÖK3 némely

Fordítás

Kertbeny 234., *Der Kälte gegen...* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAt I. 334.

483. VAJON MI ÉR?

Megjelenés

F 59., LV. sz. alatt

ÖK1 464., ÖK2ab—3 II. 267. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a hasonlatot a rossz képalkotás példájaként említette: „... szerző szive úgy rángatózik, miként porban a levágott emberfő, ez nem nagyszerű, ez undorító.” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 289.)

Magyarázat

- 4 *levágott emberfő*: a forradalmárra váró végzet jelképeként Fekete Sándor a csattanónak választott hasonlatot már a francia forradalom tanulmányozásának tulajdonítja, jelesül Mignet Histoire de la Révolution c. könyve hatásának véli, a kivégzésre vitt Camille Desmoulins végszavai nyomán (A francia forradalom története. Ford. Gaal József. Pest 1845. II. 42.): „Ez tehát — kiálta — a szent szabadság első apostolának jutalma!” Vö. Fekete: Pev 278—279.

Szövegváltozatok

C F LV.

ÖK1—3 Vajon mi ér?

- 4 után ÖK1—3 [Talán tördelési okokból a vers után a szokott helymegjelölés — „(Szalkszentmárton.)” — ezúttal elmaradt; pótoltuk.]

484. AZ ÖZVEGY....

Megjelenés

F 60., LVI. sz. alatt

ÖK1 465., ÖK2ab—3 II. 268. (A vers címe az ÖK1 tartalomjegyzékéből hiányzik.) Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a költeményt a „néhány epigrammféle versezet” közé sorolta (három másik költeménnyel), „melyeknek éle azonban nem igen metsző...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 291.)

Magyarázat

- 1—6 A versötlet már felvillant a *Felhők* közvetlen előzményei között számon tartott *Álmaim* c., 1845 őszi vers 6. strófájában is (→ 85.).

Szövegváltozatok

C F LVI.

ÖK1—3 Az özvegy....

- 6 ÖK2ab—3 Keresztülcsillog

485. IGAZSÁG! ALSZOL?

Megjelenés

F 61., LVII. sz. alatt

ÖK1 465., ÖK2ab—3 II. 268. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a „néhány epigrammféle verszet” közé sorolta (másik három költeménnyel), „melyeknek éle azonban nem igen metsző...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 291.)

Szövegváltozatok

C F LVII.

ÖK1—3 Igazság! alszol?

ÖK1 Hóhérvkötélen [az ÖK2ab—3 alapján jav.]

6 ÖK2b—3 függnie, — [sh.]

486. AZ ÁLOM....

Megjelenés

F 62., LVIII. sz. alatt

ÖK1 465—466., ÖK2ab—3 II. 269. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

16 *Rabnemzetek bilincset*: a témaelőzmények között említendők Petőfi 1844. decemberi hazafias versei, a szóösszetételben is analóg *Rabhadznak fia* (→ III. 101—102.) és *A királyok ellen*, amely már egyetemes érvényű (→ III. 103.).

Szövegváltozat

C F LVIII.

ÖK1—3 Az álom....

Fordítás

Kertbeny 232., *Der Traum* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAt I. 334.

Megjelenés

F 63., LIX. sz. alatt

ÖK1 466., ÖK2ab—3 II. 270. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a „sületlenségek” között említette: „Ezekben [további 18 verscím] oly trivialis és oly fzetlen gondolatokat találunk, hogy alig tudjuk hová sorozzuk e verseket...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 288.)

Magyarázat

- 1—6 A vers a bibliai példázat, a gazdag és a szegény Lázár történetének társadalmi szempontból újraértékelt parafrázisa (Lk 16, 19—25). Az egyidős *A hóhér kötele* c. regényben is alapmotívum, sőt maga a jelenet is előfordul a XII. fejezetben: a lakomázó úr elutasítja az éhező Andorlaki Mátét (VP IV. 43.). Megtalálható továbbá az 1845. őszi *Álmaim* 3—4. strófájában (→ 85.). Vö. még Ratzky 1281.

Szövegváltozat

C F LIX.

ÖK1—3 E gazdag úr....

488. KERESZT

Megjelenés

F 64., LX. sz. alatt

ÖK1 466—467., ÖK2ab—3 II. 270. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

- 6 *A Szerelem gyöngyei* I. és II. darabjában (→ 12—14.) szerelmi szenvedésre profanizált motívum itt először jelenik meg társadalmi összefüggésben, amire a többes szám is utal.

Szövegváltozatok

C F LX.

ÖK1—3 Kereszt.

5 ÖK3 buzakereszteket....

489. VOLTAK FEJEDELMEK....

Megjelenés

F 65., LXI. sz. alatt

ÖK1 467., ÖK2ab—3 II. 271. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozatok

C F LXI.

ÖK1—3 Voltak fejedelmek....

4 ÖK2ab—3 nagyságukat [közp. n.]

11 ÖK1—3 emléktelenül [a rím minőségét rontó rövidülést az F alapján jav.]

490. MIDÓN A FÖLDÖN....

Megjelenés

F 66., LXII. sz. alatt

ÖK1 467—468., ÖK2ab—3 II. 272. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a „sületlenségek” között említette: „Ezekben [további 18 verscím] oly trivialis és oly fzetlen gondolatokat találunk, hogy alig tudjuk hová sorozzuk e verseket...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 288.)

Magyarázat

3 *Ábelt megölte Kain*: 1Móz 4,8. Vö. még Ratzky 1280.

Szövegváltozat

C F LXII.

ÖK1—3 Midón a földön....

Fordítás

Kertbeny 233., *Als auf Erden...* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAt I. 334.

491. KIVÁGOM ÉN....

Megjelenés

F 67., LXIII. sz. alatt
ÖK1 468., ÖK2ab—3 II. 272—273. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a dagályos képalkotás példájaként említette: „... a költő kivágja szívé t s beülteti a földbe, ez képtelenség ugyan, ha azonban ebben kedve telik, nem ellenezhetjük, de mért ülteti ő el szívé t mert, kikél talán babérfa képiben! Már ez talán tréfának is sok, ha csak Petőfi Boscóval [a kor leghíresebb bűvészeivel — A szerk.] nincs compániában, mert különben husból fát növesztetni, ezt még Horác sem engedné meg a költőnek...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 290.)

Magyarázat

4 *babérfa képiben*: a metafora előzményét l. az 1845. február—márciusi *Hír* c. versben (→ III. 146.), ott azonban *a hír borostyánfája* csak a költészetre vonatkozott.

Szövegváltozatok

- C F LXIII.
- ÖK1—3 Kivágom én....
- 1 ÖK3 szívemet.
- 6 F Kik szabadságért [hiányzó névelő]

492. FÖVÉNYSZEM.... HARMATCSEPP....

Megjelenés

F 68., LXIV. sz. alatt
ÖK1 468—469., ÖK2ab—3 II. 273. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a „sületlenségek” között említette: „Ezekben [további 18 verscím] oly trivialis és oly ízetlen gondolatokat találunk, hogy alig tudjuk hová sorozzuk e verseket...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 288.)

Szövegváltozatok

- C F LXIV.
ÖK1—3 Fövény szem.... harmatcsepp....
16 F ugrani!

493. FEJEMBEN ÉJ VAN....

Megjelenés

- F 69., LXV. sz. alatt
ÖK1 469., ÖK2ab—3 II. 274. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozat

- C F LXV.
ÖK1—3 Fejemben éj van....
7 F, ÖK1—3 képzeletem mint [kp. n., értelemszerűen pótoltuk]

494. ÁTOK ÉS ÁLDÁS

Megjelenés

- F 70., LXVI. sz. alatt
ÖK1 469—470., ÖK2ab—3 II. 274—275. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozatok

- C F LXVI.
ÖK1—3 Átok és áldás.
4 F Bölcös [ritkítva]
12 F Kóporsó [ritkítva]
készül;
14 ÖK2b—3 ülteté.

Fordítás

- Kertbeny 239., *Verflucht sei jene Erde* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAt I. 334.

Kézirat: nincs.

Km OSZK Kt. Fond VII/97. 5. f. r. — 6. f. v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Távozol hát, ifjúságom?* c. vers jegyzeteiben, → 414.!)

Megjelenés

PD1 1846. 26. sz. Nyárelő [június] 25. 504—505., *Petőfi*. aláírással.

ÖK1 470—473., ÖK2ab—3 II. 275—280. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A cenzúrapéldányban elfoglalt helye és a szalkszentmártoni lokalizálás alapján Ferenczi Zoltán a megírás időpontját az utolsó ott töltött hétre tette, 1846. ápr. 24. és 30. közé (FPÉ II 249—250.). Ugyanő vetette föl, hogy a német közvetítő segítségével valamivel korábban fordított Shelley (*A szökevények*, 1846. január → 99—101.) panteizmusának hatása érződik a versen (vö. FPÉ II. 242.), amelyet egyébként — hipotézise szerint — Petőfi a Pesti Füzetekbe szánt volna (vö. Ferenczi Zoltán: A Kovács Mihály-féle kéziratok. *PetMuz* VI. 1893. 139.). Ez utóbbi feltételezését összekötötte a cenzúrapéldány dátumának („6/8 1846”) jún. 8-ra feloldásával. Ennek helytelenségét a példány leírásában (l. a *Távozol hát, ifjúságom?* c. vers jegyzeteit, → 414.) bizonyítottuk; a helyes, aug. 6-i feloldás viszont inkább az Emichhel kötött, jún. 22-én aláírt ÖK-szerződés javára történt összeírást feltételez, amit megerősít, hogy a terjedelmes verset folyóiratközlésre is leadta. (A Pesti Füzetek „nagyobb dolgozatok” igényének a *Salgó*val tett eleget, amint arra Jókai Mór Pákh Alberthez intézett, 1846. júl. 8-i levele is utalt, vö. PÁt II. 23.)

Mindez a megírás vélhető időkeretét nem módosítja, csupán a külső készteztést zárja ki. Ugyanez áll Rexa Dezső bizonyítatlan feltevésére, amely szerint a Duna partján gyakran sétáló költő versét „valószínűleg a nagy vízsík láttára, a vízfeletti napnyugta hatása alatt” írta volna (Petőfi és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye. Szerk. Rexa Dezső. Bp. 1922/1923. 32.)

Úgy véljük, a hagyományos keletkezés elfogadható. Konkrét tájélmény vagy sürgető, külső indíték híján a vers azt a romantikus szerelem-mitoszépítést folytatta, amelyet 1845 őszén a borjádi *Szerelem átka* (→ 62—66.) kezdett, és az 1846. februári, szintén szalkszentmártoni *Tündérlátom* (→ 101—108.) folytatott.

Magyarázatok

- C *tenger*: a romantika egyik legkedveltebb motívuma, amelynek jelentőségére Petőfi lírájában, sőt egész életművében l. Szigethy Gábor: Shakespeare-t olvasó Petőfi. Bp. 1979. 137—149. (Versünket nem említi.) Önjellemző metaforaként egy helyzetdalban használta először: *Szívem tenger, / Uralkodjál e tengeren!* (*Elmondanám...*, 1844. január—febr. közepe, → II. 8.) — Heine hatása alatt, akinek mintaadó

- versét *Hazatérés* címen Petőfi még a pápai időszakban lefordította, 1841. nov. és 1842. január között: *Tengerhez szűm hasonló, / Van rajt vész, ár, apály...* (→ I. 36.) A tenger–óceán motívuma — igen változatos képalkotásban — a *Felhők* ciklusát is végigkísérte: IX. (*Emlékezet...*, → 113.), XXI. (*A bánat? egy nagy oceán...*, → 118.), XXXVI. (*Hány csepp van az óceánban?*, → 123.), LXIV. (*Fővényszem... harmatcsepp...*, → 133–134.). A költő itteni leleménye, hogy a tenger megszemélyesítésével szabályos szerelmi háromszög- és bosszútörténetet konstruált.
- 5 *esti csillag*: a Castor, vö. Toroczkai-Wigand Ede: *Öreg csillagok*. Bp. 1916. 30. és 34. Leírásban a *Felhők* XLIV. darabjában is használta (*Fönséges éj!*, → 126.).
- 11 *fürdől bennem*: a fürdés erotikus élményként ábrázolása az antikvitásig visszavezethető hagyomány, amire l. Szilágyi Ferenc jegyzeteit Csokonai Vitéz Mihály A feredés c. verséhez (1793): CSVÖM Költemények 2. 1791—1793. Bp. 1988. 591—595. Csokonai hatására kedvelt diák- és közköltészeti tárgy is volt. Romantikus változata Vörösmarty eposzában, a Zalán futásában (1825), az I. énekben, Hajna fürdési jelenetében: VÖM 4. Nagyobb epikai művek I. S. a. r. Horváth Károly és Martinkó András. Bp. 1963. 61—62.
- 18 *minden gyöngyeit*: a szív—tenger gyöngyével történő csábítás már szintén a Heine-fordításban, a *Hazatérésben*: *És mélyen fenekében / Nem egy szép gyöngy is áll.* (→ I. 36.); nyomán az *Elmondanám...* is: *... a legszebb gyöngy, / A hűség gyöngye itt terem.* (→ II. 8.)
- 23 *Napkeletre egy szigetre*: a görög mitológiából ismert „boldogok szigete” (Plutarkhosznál és Lukianosznál egyaránt megtalálható) képzetét a romantika és Petőfi is átvette, használta. Ebbe a körbe sorolható a mesebeli Tündérország szigetre helyezése is a *János vitéz* XXIV—XXVII. fejezetében, → III. 87—91. és 324—325.
- 67 *Koszorúja összetépve*: a szüzesség elvesztésének körülrírása, vö. a 76., a 92. és 96. sor *gyalázzatával!*
- 83 *a hullámok...*: a tengeri vihar mesei ábrázolását l. a *János vitéz* XVII. fejezetében (→ III. 70.); romantikus mintája pedig újabban a Shelley-fordításban, *A szökevényekben* (→ 99—101.).

Szövegváltozatok

- 1 PDI, ÖK2ab—3 Űlt
Km *lyánka*
Km PDI boldogan-tünődve
- 8 PDI *igy*
- 9 Km Oh ... óh
- 10 Km le ha [kp. n.]
- 10—11 Km Jöj [2x]
- 11 Km, PDI idvezűlők,
- 13—14 Km Jöj [2x]
- 15 ÖK1 *mennyasszonyát* [sh.]
- 27 Km, PDI *uj*

- 31 Km *míg*
 33—34 Km *Jöj* [2x]
 34 Km, PDI *le és* [vessző n.]
 ÖK3 *hftvesem*; [sh.]
 37 Km, PDI *ülj*
 Km *lyánka*,
 41 PDI *igy*
 ÖK2b *beszétt* [sh.]
 44 Km *Suttogó egyhangú* [kp. n.]
 46 Km *ifjú*
 48 ÖK1—3 *hah* [a hiányzó vesszőt a Km és a PDI alapján pótoltuk]
 Km *fölháborúlt*
 49 Km, PDI *Ezután mindketten eltávoztak!....*
 50 Km *Eltűnének*
 Km, ÖK3 *sűrű*
 51 Km *setétzöld*
 54 Km *ifjú*
 55 ÖK1 *jé* [sh., értelemszerűen jav.]
 PDI *jókedvvel*,
 ÖK3 *nyugodtan*
 57 Km *ifjú*,
 57 ÖK3 *ifju, gondolá* [az idj. zárórésze hiányzik]
 58 Km PDI *Sok* [az idj. nyitórésze hiányzik]
 60 Km, PDI *vissza van.*
 61 PDI *röpitlek*,
 63 Km *jösz*,
 69 Km *égeközötti*
 72 Km *helyről helyre*
 73 Km, PDI *volt....*
elment.... [2x]
mindörökre....
 74 Km, PDI *Megcsalt....*
megcsalt!....
engem
hagyott....
 75 Km, PDI *hagyott ah engemet* [vesszők n.]
 80 Km, PDI *fölraszt*,
 ÖK3 *fölraszt*; [sh.]
 82 Km *csábító*
 PDI *ifjut*
 83 Km *ifjút*
 87 Km, PDI *szerettél*;
 88 Km, PDI *szeretlek*,
 91 Km PDI *eltemetlek* [kp. n.]
 93 Km *lyányka* [jav. ebből: *lyánka*]

Fordítás

Kertbeny 337., *Das liebende Meer* címen, a *Vermischte Gedichte* ciklusban, vö. PAt I. 336.

496. ELHAGYTAM ÉN A VÁROST....

Kézirat

MTAK Kt. Ms 5373/10. Egy 211 × 131 mm nagyságú lap egyik oldalán, verzőján az *Erdőben* c. vers. Aláírás: Petőfi. A K az első kritikai kiadás idején özv. Várady Béláné (vö. HP III. 717—718.), a legutóbbi krk. írásakor pedig Hatvany Lajos birtokában volt (vö. VP II. 363.). Innen került mai helyére (vö. → I. 121.). A K ismertetése, a 18—20. sor szövegváltozatának közlésével, Baróti Lajostól: Petőfi-ereklyék. BpH 1893. máj. 12.

Km OSZK Kt. Fond VII/97. 7. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Távozol hát, ifjúságom?* c. vers jegyzeteiben, → 414.)

Megjelenés

ÖK1 474., ÖK2ab—3 II. 280—281. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers hagyományos datálása az utolsó szalkszentmártoni tartózkodás, azaz 1846. ápr. 10—24. (vö. FPÉ II. 250.) Ellene semmiféle érv nem merülvén fel, megváltoztatására nincs okunk.

Magyarázatok

- C Csokonai Vitéz Mihály versének kezdősorára emlékeztet: „Itt hagy-nám én ezt a várost...”, amely a Lilla-dalok XLV. darabjaként 1805-ben jelent meg, ám ösváltozata (1794) folklorizálódott, a diákköltészet közvetítésével. Erdélyi két változatát is felvette gyűjteményébe: Népdalok és mondák. Szerk. és kiad. Erdélyi János. Pest 1846. I. 86., 1847. II. 74. Vö. CSVÖM Költemények 3. 1794—1796. S. a. r. Szilágyi Ferenc. Bp. 1992. 20—21. (főszöveg) és 316—327. (jegyzetek, dallammal). A menekülés vágya megszólalt már a *Felhők* III. darabjában: *Szeretném itt hagyni...* (→ 111.)
- 2 *holt életet*, a Pesthez kötődő irodalmi, társadalmi és politikai életet, ahol Petőfi a *Felhők*-korszakhoz vezető sérelmeket elszenvedte
- 13 *olyan régen*: 1845 ősze óta

Szövegváltozatok

C K <A természethez.>

- K én várost... [névelő n.]
 Km várost [kp. n.]
 2 K Azt [jav. ebből: Ezt]
 K életet.... —
 Km életet,....
 5 Km Vídám [a másoló th-ja]
 6 Km Vídám
 11 K ép'
 K jövök, [jav. ebből: hogy — th.]
 12 K e ködöt
 14 K, Km komorsötéten [utólag összehúzva]
 15 ÖK2b arezom [sh.]
 16 Km szívem [kp. n.]
 18—20 K, Km Szélvésze szaggatott szét,
 Egy érező [K jav. ebből: olvadó] egészzé
 Olvadjon újolag.
 21 K Gyógyulj
 22 Km gyógyúlnod

Fordítás

Kertbeny 257., *Ich verliess nun diese Stadt...* címen, a *Vermischte Gedichte* ciklusban, vö. PAI I. 334. (A mutatószó kitételével Kertbeny értelmetlenné tette a vers címét!)

497. ERDŐBEN

Kézirat

MTAK Kt. Ms 5373/10. Aláírás: „Petőfi.” A K leírását és útját l. az *Elhagytam én a várost...* c. vers jegyzeteiben! (A K verzóján ti. ez a költemény található.)

Km OSZK Kt. Fond VII/97. 7. f. v. — 8. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Távozol hát, ifjuságom?* c. vers jegyzeteiben, → 414.)

Megjelenés

ÖK1 475—476., ÖK2ab—3 II. 282—283. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A megírás körülményeiről Péchy Imre a következőképpen emlékezett meg: „Egy ízben — 1846-ban — a Szalk-Szent-Márton és Duna-Vecse közt fekvő kis erdőben adott találkát vecsei barátjainak. A jó fiúk dalait énekelve várták a költőt, ki útközben írta meg *Erdőben* című szép költeményét.” (Petőfi Duna-Vecsén. Koszorú 1879. II. 375., idézte Hatv² I. 785. és Majsai Károly: Petőfi Sándor és

szülei a szalkszentmártoni nagyvendégfogadóban 1845—1846. Szalkszentmárton 1996. 98.)

A leírtakat nem fogadhatjuk el hiteles keletkezéstörténetnek. A történet ráillik Petőfi minden dunavecsei és szalkszentmártoni, az időjárás engedte szabadtéri programjára 1841 és 1846 között, amit az odavetett évszám aligha pontosít. Ráadásul a vers lírai tartalma a természet és a magány lélekgyógyító hatásáról ellene mond a baráti társaság számára írott, alkalmi költemény feltételezésének.

A költő által megadott helyszín, év meg a vers képanyaga logikusan vezetett el Ferenczi Zoltán datálásához, az 1846-ban, Szalkszentmártonban töltött legkésőbbi, már tavaszi vegetációt mutató időszakhoz: *ápr. 10. és 24. között* (FPÉ II. 250.). Mint a *Felhők* utáni várva várt tavasz versét, Martinkó András szintén elfogadta a datálást (Martinkó: AKr 34.) — így ezen változtatni most sincs okunk.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bírált Pulszky Ferenc a németalföldi festők „szabatosságával, választékoságával és hűségével” ábrázoló versek között említette, a „gyönyörű idyllek” között (MSzÉpirSz 1847. I. 18. sz. máj. 2. 277. — EPN 280.).

Magyarázatok

- 2 *Erdőben járok*: valós tájélmény, a Szalkszentmártonhoz tartozó, a Holt-Duna melletti ártéri, csabonyi erdő (vö. Majsiai: i. m. 98.). Petőfi itteni tartózkodásait a helyi hagyomány is megőrizte.
- 26 *Ifjúi vágyak*: ezek részletezésére l. a kb. egyidős, *Mint felhők a nyári égen...* c. verset (→ 143—144.)!

Szövegváltozatok

- C K <II.> [a szám vlsz. a verzón szintén törölt *A természetben.* cikluscímre vonatkozik, vö. az *Elhagytam én a várost...* c. vers szövegváltozataival!]
- 1 K sötétzöld [a jelölt betű utólag beszúrva]
 - 9 K, Km *rengenek*,
 - 12 ÖK2b—3 Élandalodva.
 - 15 K, Km *is*,
 - 19 Km *nyílsebesen*
 - 22 K *árnyát* [jav. ebből: *árját*]
 - 25 K *Ekként kergettelek*, [jav. ebből: *Igy kergetélek én,*]
 - 26 Km *ifjúi*
 - 28 Km *foghatalak*. — —
 - 29 K *Menj, menj*, [jav. ebből: *Eredj,*] emlékezet!.... [jav. ebből: emlékezet,] Km emlékezet!....
 - 30 K *El is feledtem*, [jav. ebből: 1. *Eredj, innen — el* 2. *Menj, elfeledtem*]
 - 31 K *Hogy e magányban én* [jav. ebből: *Feledem, hogy ide*]

Fordítás

Kertbeny 287., *Vergessen* címen, a *Vermischte Gedichte* ciklusban, vö. PAt I. 335.

498. GYERMEKKORI EMLÉKEK

Kézirat: lappang vagy elveszett. A XIX. század végén özv. Várady Béláné tulajdonában volt (vö. Baróti Lajos: *Petőfi-ereklyék*. BpH 1893. máj. 12.), azóta nincs róla híradás, közgyűjteménybe nem került.

Km OSZK Kt. Fond VII/97. 8. f. r-v. (A cenzurapéldány leírását l. a *Távozol hát, ifjuságom?* c. vers jegyzeteiben, → 414.) A másolatból egy lap, a 25—48. sor hiányzik.

Megjelenés

ÖK1 476—478., ÖK2ab—3 II. 284—286. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A francia költővel való megismerkedést az eddigi Petőfi-irodalom egybehangozóan 1843/44 telére tette, Debrecenbe (FPÉ II. 9., → I. 485., → II. 147.). Nevét — bordalköltőként — 1844 tavaszán versben is leírta (vö. *Irtóztató csalódás*, → II. 30.), és a Béranger-hatás inntől folyamatosan kimutatható. (Ennek legjobb összefoglalása: → II. 299—301.) A *Pester Zeitung* névtelen eperjesi levelezője 1845. ápr. 9-én kelt tudósításában egyenesen „der ungarische Béranger”-nak nevezte a városban időző költőt (vö. PAt I. 37.). Kétségtelen, hogy Petőfi Béranger-val is megívta a maga szellemi szabadságharcát, amikor az őt hasonlóan minősítő Vachott Sándor szeme láttára dobta tűzbe versei egy részét (l. a *Költő lenni vagy nem lenni* keletkezéstörténeti jegyzeteit: → III. 455—456.); ám Béranger hatása mégis tartósnak bizonyult, sőt megítélésének és kedvelésének motívumai Petőfi világnézeti fejlődésével együtt változtak. Ezt jó szemmel vette észre Zerffi Gusztáv, aki 1846. okt. 27-én megjelent kritikájában „a magyar Béranger” hasonlítással vitatkozva, a francia poéta népköltői vonásait („vidor tréfa és enyelgés és életvidám csevegés”) igyekezett Petőfi társadalmi indulatai ellen kijátszani, példának *A külföld magyarjaihoz* c., 1844. dec.-i verset hozva föl (Egy magyar lyricus. Irodalmi levelek Dr. Laube Henrikhez Lipcsében. VI. Hond 1846. II. 17. sz. okt. 27. 321. — EPN 203—205., vö. még a vers jegyzeteivel: → III. 388.). Petőfi Béranger-megítélésének változása abban állt, hogy a népköltő helyett mindinkább az 1830-as forradalom előkészítőjét látta benne, vö. FPÉ II. 63—71., Müller Lipót: *Petőfi politikai költészete és Béranger*. Bp. 1924. Eövrös-füzetek III. 13—47., Fekete: Pev 178—180. E folyamat végpontján az *Úti levelek Kerényi Frigyeshez* VI. áll majd (Erdőd, 1847. máj. 26.), amikor a friss völegény tervezett európai útja keretében remélte, hogy: *megnézem Béranger honát, a fényes Franciaországot, és magát Bérangert, a világ új megváltójának, a szabadságnak legnagyobb apostolát. A júliusi revolutio ágyúdörgése Béranger dalainak*

viszhangja volt. Mindenki tisztelettel említse az ő szent nevét. Ő a világ első költője! (VP V. 54.)

Béranger-kultusza keretében Petőfi megszerezte könyvtárába összes műveinek 1839. évi, párizsi félbőrkötéses díszkiadását (Oeuvres complètes de Béranger; ma: OSZK Kt. Fond VII/228/2. I—II., vö. Kalla—Ratzky 115—116. és VP V. 256.); megajándékozta vele Arany Jánost (ez a példány is fennmaradt: MTAK Kt. K 519., vö. Kalla—Ratzky 120. és VP VII. 523.); otthonában őrizte litografált arcképét (PIM Mt. 59.694.1., vö. Kalla—Ratzky 112.). Egybevágó emlékezések szólnak azonban arról, hogy Béranger-kötete már korábban is volt, és azt magával hordta. Az 1845. máj. 4. és 23. közötti iglói tartózkodás során, Pákh Mihály ev. lelkész házánál reggelente a kertben „fennhangon olvasgatott Béranger, Hugó Viktor s más francia költők műveiből, melyeket részint magával hozott, részint atyám könyvtárában talált.” (Pákh Károly: Petőfi Iglón 1845-ben. VU 1889. 23. sz. jún. 9. 366., idézte Hatv² I. 725.) A fogalmazásból nem derül ki, a Béranger-kötet melyik kategóriába esett. Kertbeny Károly 1846 tavaszáról emlegette Petőfi pesti lakásán az „egy kötet Béranger-t” (Petőfi és budapesti barátai 1844—1846. A Petőfi Társaság Lapja 1877. jan. 7. 28., idézte Hatv² I. 836.), de ez vele volt 1846 őszén, Nagykárolyban is: „Csupán két könyvet láttam nála: Béranger verseit és Rákóczi Ferenc mémoires-ját, mindkettőt francia nyelven, 16-rét kiadásban.” (Telegdi [Kovács] László: Petőfiről és az 1848 előtti irodalmi tényezőkről. Koszorú 1884. 2. k. 39. sz. szept. 28. 618., idézte Hatv² I. 896.) Szalkszentmártonban, amelyet a fordítás helyéül maga jelölt meg, másképp nem is juthatott volna kötethez.

Versünk két szempontból érdemel kiemelés. Egyrészt ez Petőfi első Béranger-fordítása, amelyet további négy követett majd 1848-cal bezárólag. Másrészt Szalkszentmártonba érkezés, szülei ottani bérletének lejáta után őket Dömsödre áttelepítő költőben okkal-joggal merültek fel saját gyermekkorának emlékei is (vö. Horváth 219.). A cenzúrapéldányban elfoglalt helye alapján ui. a verset hagyományosan az utolsó szalkszentmártoni tartózkodás heteire keltezték: 1846. ápr. 10—24. (FPÉ II. 250., VP II. 51—52.) Ezen változtatni nincs okunk.

Magyarázatok

- C A vers eredeti címe: Souvenirs d'enfance (1831). Petőfi példányában (Oeuvres complètes de Béranger, Paris 1839. OSZK Kt. Fond VII/228/2/II.) azonban nem található; megvan viszont az utóbb Arany Jánosnak ajándékozott, másik Béranger-kötetében: MTAK Kt. K 519. 562—563. A rokonoknak és a gyermekkori barátoknak szóló ajánlást, a Béranger-verseknél szokásos dallamjelzést és a 32. sorhoz fűzött, egy másik Béranger-költeményre vonatkozó jegyzetet Petőfi elhagyta. A francia szöveg:

Souvenirs d'enfance
(Ville où j'ai passé une partie de ma jeunesse, de 1790 à 1796)

Lieux où jadis m'a bercé l'Espérance,
Je vous revois à plus de cinquante ans.

On rajeunit aux souvenirs d'enfance,
Comme on renaît au souffle du printemps.

Salut à vous, amis de mon jeune âge!
Salut, parents que mon amour bénit!
Grâce à vos soins, ici, pendant l'orage,
Pauvre oiselet, j'ai pu trouver un nid.

Je veux revoir jusqu'à l'étroite geôle,
Où, près de nièce aux frais et doux appas,
Régnait sur nous le vieux maître d'école,
Fier d'enseigner ce qu'il ne savait pas.

J'ai fait ici plus d'un apprentissage,
A la paresse, hélas! toujours enclin.
Mais je me crus des droits au nom de sage,
Lorsqu'on m'apprit le métier de Franklin.

C'était à l'âge où naît l'amitié franche,
Sol que fleurit un matin plein d'espoir.
Un arbre y croît, dont souvent une branche
Nous sert d'appui pour marcher jusqu'au soir.

Lieux où jadis m'a bercé l'Espérance,
Je vous revois à plus de cinquante ans.
On rajeunit aux souvenirs d'enfance,
Comme on renaît au souffle du printemps.

C'est dans ces murs qu'en des jours de défaites
De l'ennemi j'écoutais le canon.
Ici ma voix, mêlée aux chants de fêtes,
De la patrie a bégayé le nom.

Ame rêveuse aux ailes de colombe,
De mes sabots, là, j'oubliais le poids.
Du ciel, ici, sur moi la foudre tombe
Et m'apprivoise avec celle des rois.

Contre le sort ma raison s'est armée
Sous l'humble toit, et vient aux mêmes lieux
Narguer la gloire, inconstante fumée
Qui tire aussi des larmes de nos yeux.

Amis, parents, témoins de mon aurore,
Objets d'un culte avec le temps accru,
Oui, mon berceau me semble doux encore,
Et la berceuse a pourtant disparu.

Lieux où jadis m'a bercé l'Espérance,
 Je vous revois à plus de cinquante ans.
 On rajeunit aux souvenirs d'enfance,
 Comme on renaît au souffle du printemps.

- Alcím *Béranger után*: a fordítás szöveghű, Petőfi megőrizte a versformát is, csupán a keresztrímeket változtatta félrímekké, vö. Gáldi László: Petőfi kisebb műfordításai. ItK 1969. 412.
- franciából*: a nyelvet Aszódon kezdte tanulni, 1835-ben. 1846-ra már annyira bírta, hogy Kemény Zsigmond aug. 14-én azt jegyezhetette föl naplójába a nemrég megismert költőről: „... az angol, francia s német irodalommal ösmeretes s beszélni is gyakran szokott franciául.” (Kemény Zsigmond naplója. S. a. r. Benkő Samu. Bp. 1974. 146.) Petőfi franciatudásának alakulására l. V. Nyilassy Vilma és Kiss József jegyzeteit regényfordításaihoz. In: VP VI. 458—459. és Fekete: Pev 72—83.!
- 1 *Vidék, hol*: Picárdia, pontosabban a Párizstól kb. 150 km-re fekvő kisváros, Péronne, ahol Béranger 1790 és 1796 között lakott. A helynév és az évkör a Petőfi által elhagyott ajánlásban olvasható. Itt töltött éveire l. Béranger: *Önéletrajzom*. Ford. Kludik Imre. Szolnok 1881. (A tárgyi magyarázatokban a továbbiakban erre a műre hivatkozunk, amelyet azonban Petőfi nem ismerhetett.)
- 2 *ötven év után*: ti. az 1780-ban született Béranger ötvenedik életéve után. A sor az eredetiben is félreérthető. Költői túlzás annyiban is, hogy Béranger az eltelt időszakban is gyakran visszalátogatott Péronne-ba (i. m. 90. és 95.).
- 5 *kis korom*: 10 és 16 éves kora között
- 6 *áldott rokonok*: szelütött apai nagyapja helyett gyermektelen nagynénje nevelte, az apai családnak szólt a közös ajánlás is.
- 7 *a vész idejében*: a francia forradalom és a forradalmi háborúk idején
- 8 *Szegény madárnak*: Béranger-nak sanyarú gyermekkora volt, szülei hamar szétváltak, ezért három évig vidéken dajkaságban volt, majd 9 éves koráig Párizsban élt, anyai nagyanyjánál. Itt volt tanúja 1789 eseményeinek is (i. m. 4.).
- 9 *szűk börtönt*: a péronne-i iskolát
- 10 *húgdával*: a „tanítóné”-ről *önéletrajzában* is megemlékezett (i. m. 15.).
- 11—12 A rossz és öreg tanító: i. m. 15.
- 13 A sor megszakítása három ponttal, Petőfi leleménye.
- 16 *Franklin mesterségét*: Benjamin F. (1706—1790) eredeti szakmája nyomdász volt, és Béranger is közel két évet inaskodott Péronne frissen felállított nyomdájában. Későbbi visszalátogatásait többször Szent János-napra, a nyomdászok védőszentjének névünnepeire időzítette (i. m. 25. és 95.).
- 26 *az ellenségnek ágyuit*: a Valenciennes-t ostromló angol és osztrák csapatok tüzérségét (i. m. 17.)
- 27—28 A két sor élményalapja: „Midőn az ágyú Toulon visszavételét jelezte, én az erődítményen valék, és minden dőreire oly hevesen dobbant fel

- szívem, hogy kénytelen voltam leülni a főre, hogy el ne fojtsa lélegze-
tem.” (i. m. 17.)
- 28 *itt rebegte, itt:* a szóismétléssel való megerősítés Petőfi leleménye, vö. Gáldi: i. m. 416.
- 31 *csapott le rám az ég villáma:* a fiút 1792 májusában valóban villám-
csapás érte házuk küszöbén, i. m. 19.
- 33 *a balsorsa:* utalás arra, hogy a restauráció alatt két ízben is, 1821-ben
és 1828-ban börtönbüntetést szenvedett.
- 38 *mindegyre jobban tisztelék:* az eredeti egy XVIII. századi archaizmus,
amelynek találó átültetését Gáldi Petőfi jó francia nyelvtudásának bi-
zonyítékként említette (Gáldi: i. m. 416.).
- 40 *a dajka:* ez idevont, auxerre-i emlék, i. m. 4.

Szövegváltozatok

- alcím Km (: :)
- 2 Km után.
- 3 Km gyermekemlékektől,
- 7 Km nekem
- 9 Km mindent, a szűk börtönt is, *hol*
- 10 Km *Hugával, a ki*
- 11 Km tanító
- 12 Km Tanítá
Km tudá. [th.]
- 16 ÖK1 *Franklín* [a Km és az ÖK2ab—3 alapján jav.]
- 17 Km föld [kp. n.]
- 20 Km Tamaszbotunk
- 21 ÖK1 *reményem*, [sh.]
- 23 Km gyermek emlékektől,
- 36 ÖK2a *szemeinkbe* [sh.]

499. ZÖLD LEVELES, FEHÉR....

Kézirat: nincs.

Km OSZK Kt. Fond VII/97. 8. f. v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Távozol hát, ifjuságom?* c. vers jegyzeteiben, → 414.)

Megjelenés

ÖK1 479—480., ÖK2ab—3 II. 288—289. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers hagyományos datálása (a cenzúrapéldányban és az ÖK-ban elfoglalt helye alapján: *1846. ápr. 10. és 24. között*, vö. FPÉ II. 250. Ezt Martinkó András

vonta kétségbe, amikor a nyitókép, az 1—2. sor alapján (az akác virágzási ideje április után, májusban lévén) későbbi költeménynek minősítette. A probléma ua., mint a *Mint felhők a nyári égen...* (→ 143.) esetében: időmeghatározásra alkalmas tényezőnek vagy népdalküszöbnek tekintjük-e a kezdősorokat. Az utóbbit fogadva el (l. még a 13. sorhoz fűzött *Magyarázatot!*), a verset a hagyományos datálás szerint soroltuk be.

Magyarázat

- 9 *pitvarajtóból*: 'a pitvarba [a parasztháznak az udvarról, illetve a tornác-ról nyíló kizépső helyiségébe] vezető ajtó', vö. PSzót III. 358.
- 13 *Ha magas a láda*: a szalkszentmártoni Petőfi Emlékmúzeum őrzi Petőfi állítólagos ládáját, amelyben kéziratait tartotta (vö. Majsai Károly: Petőfi Sándor és szülei a szalkszentmártoni nagyvendégfogadóban 1845—1846. Szalkszentmárton 1996. 120. és Kalla—Ratzky 65.). Akárkié is volt a láda, mindössze 53 cm magasságú. A 13—14. sor ajánlata tehát a megőlés kedveskedő körülírása, ami megerősíti, hogy klasszikus értelemben vett zsánerképről van szó, vö. Horváth 145. és 218.

Szövegváltozatok

- C Km [cím n.; nyolcsoros tördelésben, ami miatt értelemszerűen a páros sorok sor közben, kis kezdőbetűvel]
ÖK3 Zöld leveles fehér [vessző n.]
- 7 ÖK3 *pitvarajtóból*
- 8 Km *kacsingatok*
- 10 Km *szobánkba,*
- 11 ÖK2ab—3 *Míg*
Km *el áll*
- 12 Km *ülj*
- 13 Km *Ha magas lesz, ne félj,*
- 15 Km *Ha kemény lesz, ne félj,*

Fordítás

Kertbeny 16., *Grim an Blättern, weiss...*, a *Lieder* ciklusban, vö. PAt I. 329.

500. MINT FELHŐK A NYÁRI ÉGEN....

Kézirat

MTAK Kt. Ms 5373/9. Egy 211 × 131 mm nagyságú lap egyik oldalán, aláírás: „Petőfi”. Verzóján a költőnek szintén autográf alkalmi rájegyzése:

„Mocsonaky Amália
Mendelsohn-Bartholdi
Királyevetáncz”

A papír nagysága és minősége azonos az Ms 5373/10. jelzetten nyilvántartott kézirattal (l. az *Elhagytam én a várost...* és az *Erdőben* c. versek jegyzeteit!). A K az első Petőfi krk. idején özv. Várady Béláné (vö. HP III. 717—718.), a legutóbbi krk. írásakor Hatvany Lajos birtokában volt (vö. VP II. 363.). Innen került mai helyére, vö. → I. 121.

Km OSZK Kt. Fond VII/97. 8. f. v. — 9. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Távózol hát, ifjuságom?* c. vers jegyzeteiben, → 414.)

Megjelenés

ÖK1 478—479., ÖK2ab—3 II. 286—288. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers hagyományos datálása Ferenczi óta (FPÉ II. 250.): 1846. ápr. 10. és 24. között, az utolsó szalkszentmártoni időzés alatt, amikor Petőfi szüleinek volt segítségére, hogy a bérlet lejártával átköltözzenek Dömsödre. A bérlet határnapja Szent György, azaz ápr. 24. volt, és a költőben annyira munkált a szülei iránti aggodalom, hogy nem is várta meg a *Felhők* pesti megjelenését, amely így távol-
létében, ápr. 23-án történt, vö. EPN 186—187.

A hagyományos keletkezést Martinkó András vonta kétségbe, aki túlzottnak tartotta az ápr. 10. és 24. közötti „termékenységet”: 8 vers, 573 sor terjedelemben. Véleményét Lukácsy Sándor is osztotta (Martinkó: AKr 25.). Feltételezte tehát, hogy ezek egy részét Petőfi itt és ekkor csak *leírta*. Ráadásul versünket — nyitósorának képe alapján — nyári költeménynek tartotta (uo. 34.). Martinkó érvei ellenében a következők hozhatók fel:

— emlékeztetünk rá, hogy a *János vitéz* 1480 sorát (jelenlegi ismereteink szerint, vö. → III. 305—307.) három hét alatt írta meg. Ezúttal is hajtotta az anyagi szükség: pótolnia kellett a *Tigris és hiéna* kiesett bevételeit;

— Petőfinek nem volt szokása és alkalma sem fejben hosszan érlelni műveket, a kigondolt verseket (ha késznek érezte) a legközelebbi alkalommal *leírta*. Saját szavajárása szerint „vágta” a verset. Mindez nem tévesztendő össze azzal a másik szokásával, hogy kérésre gyakran írta le korábbi, főként meg nem jelent költeményeit, s ezek érthetően mutatnak — bár csekély mértékben — szövegtéréseket;

— jelen vers első sorát népdalküszöbnek tekintjük, és így nem tartjuk alkalmasnak datálásra.

Az elmondottak alapján a hagyományos datálást követjük: 1846. ápr. 10. és 24. között. Az ekkori megírás mellett érvel közvetve az a három, első pillantásra össze nem függő név a K verzóján, amelyet Petőfi rögzített. (L. a K leírását!) A „Királyvetáncz” megnevezést nem sikerült feloldani. A m. királyi tánc (szerb). Talán utalás a királynéjárás pünkösdi népszokására, amelyben szerepelt király, „fején virágos kalap, kezében kard.” A király nem volt tagja a kólót táncoló körnek, hanem „kívül a kolo baloldalán, szemével szüntelen az előtáncosnén [a „királyné”-n] csüggve, hátrálva táncol, karjával ide s tova vagdosván...” (Vö. Székács József: Szerb népdalok és hősregék. Pest 1836. 20—21.) Emlékeztetünk arra, hogy Székács mint a pesti ev. egyházközség magyar lelkésze temette 1845-ben Csapó Etelkét. A

Hond 1846. márc. 31-i számából azonban megtudható, hogy a Nemzeti Színházban márc. 26-án a fiatal hegedűvirtuóz, Joachim József adott hangversenyt, amelyen barátja és pártfogója, Felix Mendelsohn-Bartholdy hegedűversenyét is játszotta és amelyen közreműködőként Paksyné Mochonaky Amália, a Nemzeti Színház szopránénekesnője is fellépett. Sajnos, a hangverseny részletes műsorplakátját eddig közgyűjteményeinkben nem sikerült megtalálnunk, ami talán a „Krályvetánc” megfektetéséhez is hozzásegítene. A neveket Petőfi vlisz. a Nemzeti Színház ellen frott, a *Tigris és hiéna* visszavonását indokoló cikkéhez rögzítette. A visszavont darabot bérletfolyamban kívánta a színház bemutatni, ami tekintélyes anyagi veszteséget jelentett volna a szerző számára. A nagy bevételeket jelentő koncerteket azonban bérletszünetben adták. A *Legyen az ember drámairó!* c. Petőfi-cikk utolsó mondatába bele is került a bíráló utalás: *hol csak* [ti. a Nemzeti Színházban] *a vagabundus virtuózok becsültetnek.* (PDI 1846. I. 15. sz. ápr. 9., a borítón: EPN 185—186. és VP V. 36.) A nevesítés feltehetően azért maradt el, mert a márc. másik hangszervirtuóza, Alexander Dreyschock zongoraművész utolsó koncertjét bérletben adta, és azon a *Rég veri már a magyart a teremtő...* c. Petőfi-vers zenésített változata is elhangzott: → III. 520—521. (Ugyanott színlapját is közzöltük: 8. sz. képmelléklet.) A fel nem használt följegyzést mint üres kéziratpapírt vihette magával a Szalkszentmártonba utazó Petőfi.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc recenziója második részében a „felette ritka” esetek sorában említette versünket, amelyben „az előadás kerekdedége el volna tévesztve”: „... egy fényes, gondolatban gazdag költeményben (Mint felhők a nyári égen... 418. 1.) a harmadik verssor nem áll az előbbiekkal kapcsolatban s megzavarja az egésznek szép összhangzását.” (MSZépirSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 291.)

Magyarázat

C *felhők*: megjelenés alatt álló kötetének címét a költő azért szerepeltette népdalküszöb gyanánt, hogy ehhez tudja viszonyítani lelkiállapotának változását. Így a címadás is közvetve az 1846. áprilisi megírás melletti érvnek tekinthető.

Szövegváltozatok

- C Km égen [kp. n.]
- 2 ÖK1—3 jönnek mennek [a hiányzó kp.-t a K és a Km alapján pótoltuk]
- 3 ÖK1—3 féhéren majd [a hiányzó vesszőt a K és a Km alapján pótoltuk]
- 5 ÖK3 Hová
- 10 Km, ÖK1—3 villámok; [a rímrontó hibát a K alapján jav.]
- 12 Km Záporosök
- 13 Km múltával
- 14 K Csendes [jav. ebből:]]
- 15 K fuvalmával [jav. ebből: fuvalo]
- 16 K, Km érkezék;

- 17 K S a [jav. ebből: *Majd*]
 Km A felhők
 21 K rózsaszínben
 23 K ügy
 25 Km jöni,
 28 ÖK2b tündökölnek [sh.]
 29 Km indulhat
 31 Km kigyúlnak,

Fordítás

Kertbeny 289., *Blick* címen a *Vermischte Gedichte* ciklusban, vö. PAt I. 335.

501. RÉG ELHUZTÁK AZ ESTELI HARANGOT....

Kézirat: nincs.

Km OSZK Kt. Fond VII/97. 9. f. r. — 10. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Távozol hát, ifjuságom?* c. vers jegyzetében, → 414.)

Megjelenés

ÖK1 480—481., ÖK2ab—3 II. 289—290. Az 1846. évi versek között, „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A helymegjelölés az ÖK-hely alapján hagyományosan (FPÉ II. 250. óta) 1846. ápr. 10. és 24. közé datáljuk. A vers sajátosságát az adja, hogy az 1—26. sor életképe nem (ön)zsnerezés eredménye, hanem személyes, pillanatnyi benyomás rögzítése, hiteles részletekkel, amelyek így datálásra is alkalmasak (vö. már Horváth 218.).

Magyarázatok

- 4 *Barangol*: Petőfi esti-kora éjszakai sétáira l. a *Falun* c. vers jegyzeteit (→ 316.)!
 18 *Két gólya*: szintén hiteles részlet, a gólyák márc. végén térnek vissza fészükre. Kedves madarát a költő itt minden bizonnyal nem természetességzimbólumként, hanem a hűség jelképeként szerepeltette.

Szövegváltozatok

- C Km Rég el húzták az esteli....
 1 Km elhúztak [th.]
 3 Km ki az a ki [kp. n.]
 6 Km Egyedül. [A kiadásoknak a rím minőségét rontó hibáját K híján, ennek alapján emendáltuk.]

- 16 ÖK1 Csfnálnak [sh.]
 20 Km Ajtóba.... [apoztróf n.]
 23 ÖK2b subájába, [sh.]
 29 Km frigylem
 ÖK1 jók [sh.]
 32 Km ölelném.

Fordítás

Kertbeny 14., *Lange Zeit wohl zog man...* címen, a *Lieder* ciklusban, vö. PAT I. 329.

502. SZILAJ PISTA

Kézirat

K1 MTAK Kt. K 520/2. 6 f., fvrét hajtogatással kialakított füzet; 230 × 293 mm, álló formátum. Autográf. (Vö. Sáfrán Györgyi: Arany János-gyűjtemény / Petőfi Sándor—Szendrey Júlia kéziratok. Bp. 1982. Az MTAK kézirattárának katalógusai 13. 131.) A füzet címlapja: Szilaj Pista. | KÖLTŐI BESZÉLY. | PETŐFI SÁNDORTOL. Ez volt a Reguly-Album számára átadott tisztazat. Még a XIX. század második felében került az albumszerk. Toldy Ferenc hagyatékával a gyűjteménybe (vö. → I. 121.). Mivel ez a korábbi szöveg (l. erre a *Megjelenés* c. alfejezetet!), ezt tekintjük K1-nek.

K2 OSZK Kt. Fond VII/95. (Korábbi jelzete: Quart. Hung. 1563.) 4 f., 196 × 249 mm, álló formátumú egykori füzet ma önálló lapjai, az összefűzés nyomai. Autográf. A Kovács Mihály túrkevei tanítótól beküldött és Gyulai Pál által letétbe helyezett anyag része (vö. → I. 120.), amint arra dr. Sebestyén Gyulának, a kézirattár akkori őrének palliumrájegyzése utal: „Petőfi | 'Szilaj Pista' | Ms autogr. fol. 4 | in 4° | [ceruzával] 1846 | (Gyulai Pál letéteménye 1893 III/1.)”

Megjelenés

ÖK1 35—46., ÖK2ab—3 I. 47—62.; „(1846.)” alcímmel és „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.

Reguly-Album. (...) Kiadta a Reguly-Társaság. Pest 1850. 308—321.

Annak ellenére, hogy a Reguly-Album csak a költő halála után jelent meg, Petőfi feltehetően itt adta le először közlésre a K1 szövegét, még 1846-ban. A Reguly Társaság 1845 elején alakult azzal a céllal, hogy részvények kibocsájtásával, illetve az album révén akkora összeget gyűjt, amiből Reguly kétévi szentpétervári tartózkodását fedezni tudja, feldolgozandó ott korábbi gyűjtőútjainak anyagát (vö. Toldy Ferenc: Reguly s a finn—magyar kérdés. In: Reguly-Album, CX.). Jókai 1846. dec. 27-i, anyjának küldött levelében már arról számolt be, hogy az albumba szánt A munkácsi rab c. novellájáért 18 pft honoráriumot kapott. Az elbeszélés utolsó

sorait — ismeretlen okból Petőfi másolta le barátja számára (VP VII. 528. és 596.). Fennmaradt Toldy honorárium-elszá-molása is, ebben valóban megvan a 18 pft. Ezért feltételezhető, hogy az uo. olvasható 4 pft 48 kr (= 12 vft) tiszteletdíj a *Szilaj Pista* honoráriumra lehet. (A dokumentációt l. JKK Elbeszélések 1. S. a. r. Oltványi Ambrus, Bp. 1971. 619—622.!) Nem zárható ki az sem, hogy a két fiatal író, a Tízek Társaságának mozgatói összehangoltan cselekedtek. Eszerint Petőfi a Tízek tervezett lapjába, a Pesti Füzetekbe szánhatta művét, a „nagyobb dolgozatok” ígére-tét teljesítendő (ezért nem publikálta folyóiratban). A lapkiadás végleges kudarca és az írói sztrájk felmondása után adhatta át (1846. nov.-ben?) a Reguly-Album szá-mára. Átlátva, hogy ennek kiadása sem közeli, az első közlés szándékával áthelyezte a K2-t az ÖK1 kéziratába is, hogy több kisebb elbeszélő költeménnyel (a *Szilaj Pista* mellett a *Tündérialommal* és a *Szerelem átkával*) kárpótolja Emich Gusztávot az 1846. jún. 22-i szerződés / pontjában szerepelt, de meg nem írt „Egy víg hősköl-temény”-ért, vö. VP VII. 655.

Keletkezés

Ha elfogadható megfigyelés Petőfinek az a szokása, hogy egy-egy élménykö-rét vagy életrészletét terjedelmesebb verses epikai művel zárja le, akkor a *Szilaj Pistát* a (megszakításokkal) 1845. június és 1846. április közé tehető szalk-szentmártoni periódus lezárásának tekinthetjük, hiszen 1846. ápr. 10. és 24. között már elsősorban azért tartózkodott a mezővárosban, hogy szüleinek — bérletük lejártát, Szent György napját követően — segítsen átköltözni Dömsöd-re. (A *Felhők*-korszak egészét majd a *Salgó* zárja le, már Dömsödön.) Az elmondottakból következik, hogy Ferenczi Zoltán és nyomán a legutóbbi krk. datálását követjük (FPÉ II. 250—251. és VP II. 364—365.), szemben Havas Adolf véle-ményével, aki persze szintén a Petőfi által megadott adatokból — 1846, Szalk-szentmárton — indult ki, ám a verses elbeszélést (téves életrajzi adatok alapján) 1846. júliusra vagy augusztusra tette, bár nem zárta ki teljességgel az év eleji, a *Felhők*-kel egyidős megírást sem (HP I. 413.).

Úgy véljük, hogy 1846 első három hónapjába — még Petőfi munkatempójával sem — nem férne bele a *Szilaj Pista* megalkotása. Jan. 16. és febr. 20. között Szalkszentmártonban *A hóhér kötelét* írta, és erre az időre tehető a *Tündérialom* is (→ 101—108.), míg febr. 22. és márc. 10. közé esett a *Felhők* végleges kialakít-ása. 1846 nyaráról, az Emichhel kötött jún. 22-i szerződést követően szinte nincs életrajzi adatunk Petőfiről. Ide beférne egy, a szerződés motiválta gyors megírás, ám Szalkszentmártonban ekkor nem tartózkodott — vagyis így a költő által megadott keletkezési hely és idő kerülne ellentmondásba.

Az elmondottak alapján 1846. ápr. 10. és 24. közé soroltuk be a művet, utol-sónak az itt frottak közül.

Ennél fogósabb kérdés, hogy Petőfi népballada alapján dolgozott-e, vagy ép-en fordítva esett: elbeszélése folklorizálódott. Matics Pál szalkszentmártoni helytörténész még az 1950-es években is feljegyezhetette Szomorú Pista révészle-gény és Lidi, a halászléány történetét. A leány eszerint a pentelei piacon ismer-kedett meg a vadással. Pista szerelmese hűtlensége láttán búskomorságba esett, afféle csendes „falu bolondja” lett. Gyakran betévedt a szalkszentmártoni koc-smába is, ahol Hruz Mária mindig adott neki ételt. Itt találkozott Petőfi is a le-génnyel (vö. Mezősi: KP 220.). Amint a legrövidebb összefoglalóból is jól kitet-

szik, nincs szó balladáról, rögzült cselekményről, legfeljebb egy háromszereplős, megtörtén(het)ett esetről, amit a helyi Petőfi-kultusz színezett tovább, miközben a helyidegen elemek (városi, bakonyi jelenet, hármass gyilkosság és öngyilkosság) kikerültek a történetből. Feltehetően ua. történt tehát, mint a *Vizen* c. vers esetében: → II. 286—287. Kétségtelen viszont, hogy a helyi színezetet a költő erősen hangsúlyozta, l. még a *Magyarázatok*! Utóbb ezt csökkenteni igyekezett, amikor a K2-n és a közlésekben a *Szittyó Pista* beszélő nevet tulajdonságjelzős beszélő névre változtatta, az ÖK-kiadásokból pedig elhagyta az utolsó strófát, l. a *Szövegváltozatokat* (Vö. még Mezősi: KP 220.)

Fogadtatás

A pápai diáktársaságban elszavalták, valamikor 1847/48-ban, egy alkalommal (Bodolay 454.).

Magyarázatok

- C *Szilaj*: Petőfit ugyanezzel a jelzővel illették 1845 őszén idősebb pályatársai és barátai, l. az *Ifjuság* c. verset (→ 48.)!
- 3 *A révházban*: a szalkszentmártoni rév a Kecskemét—Székesfehérvár közötti útvonal dunai átkelőhelye volt. A vándorszínész Petőfi 1843 januárjában maga is ezt az utat járta (vö. Szuper Károly: Színeszeti naplója 1830—1850. Bp. 1889. 20.), és versmotívumként is szerepeltette már 1845 februárjában a *Gyors a madár, gyors a szélvész...* c. költeményben (→ III. 147. és 464.). Az 1845/46 előtti itteni megfordulásaira l. még Mezősi: KP 217—218.!
- 12 *a szigetbe*: a Szalki- (vagy más nevén) Zátyony-szigetre, vö. Mezősi: KP 218.
- 29 *Lidi*: Mezősi Károly vizsgálódása szerint a Lídia kedvelt és gyakran anyakönyvezett leánynév volt Szalkszentmártonban, vö. i. m. 220—221.
- 65 *a révkocsmárosnak*: a szalkszentmártoni révcárdát 1936-ban bontották le. A gr. Festetics György földesúri tulajdonában volt épületet a mezőváros árendálta, majd haszonbérbe adta ki. Történetét, mivel hosszas vita folyt arról (a mezőváros archívuma elpusztulván), hogy bérelte-e Petrovics István is, feldolgozta-összegezte Majsai Károly: Petőfi Sándor és szülei a szalkszentmártoni nagyvendégfogadóban 1845—1846. Szalkszentmárton 1996. 28—38. Az egyik helyi hagyomány szerint Petőfi itt hallotta a vízimolnároktól a történetet (i. m. 38.).
- 69 *város piacára*: Ferenczi Zoltán szerint ez Pest (FPÉ II. 250.), amire a 83. sor helyhatározója (*Lenn*) szintén utalni látszik. Mezősi szerint a szalkszentmártoni hetivásárról van szó (Mezősi: KP 219.), a helyi hagyomány szerint viszont — mint említettük — Penteléről. Noha mind Szalkszentmárton, mind Dunapentele mezőváros volt, a kérdésnek a szándékoltan általánosított városi helyszínrajz miatt nincs jelentősége.
- 74 *péntek*: a napnak a hetivásár-motívummal összekapcsolva sincs lokalizáló jelentősége (szemben Mezősi: KP 219.), hiszen mindenütt ez a

- böjtos nap volt a legforgalmasabb halvásár időpontja. A költő itt azonban arra a közkeletű, Krisztus nagypénteki halálára visszavezethető hiedelemre is utalt, miszerint a nép balszerencsés napnak tartotta.
- 79 *cifra, szép ruhás úrfiak*: Ferenczi fővárosi uracsokról beszélt (FPÉ II. 250.), Mezősi viszont azzal érvelt, ezek lehetnek akár a révház közelében állt császári-királyi sóhivatal és raktár alkalmazottai és/vagy a helyi uradalmi központ gazdászai (Mezősi: KP 219.) A kérdést a 86. sorban egyébként maga a költő oldja meg.
- 81 *egy úrfi*: a városi jelenet irodalmi előképekre vezethető vissza. Közülük a Petőfi-irodalom számon tartja Fáy András A Bélteky-ház c. regényének Szöke Pista-epizódját (Pest 1832. II. 30—55.) és Czuczor Gergely rendkívül népszerű versét, A falusi kis leány Pesten címűt. (Megjelent: Aurora 1837. 47—49., Közhasznu Honi Vezér 1842. 143—144., vö. Farkas Gyula: Petőfi nagyobb elbeszélő költeményei és forrásai. Bp. 1923. Eötvös-Füzetek 1. 38—40. és nyomán Horváth 210. és 573.)
- 83 *a szigetségben*: a Duna szabályozása előtt több zátonysziget is létezett a környéken, a Szalki-sziget csak a legnagyobb volt közöttük (Mezősi: KP 218.).
- 107 *fiatal vadász*: a vadásznak öltözött, kalandkereső udvarló szintén romantikus közhely; igazi népszerűségét Vörösmarty Mihály Szép Ilonka c. balladájának (1833) köszönhette. Reformkori irodalmi áttekintés a motívumról: VÖM 2. Kisebb költemények 2. (1827—1839). S. a. r. Horváth Károly. Bp. 1960. 449. Petőfi ezúttal is megújította a már-már elkopotott közhelyet: a vadászatra szánt fegyvert az úrfi verekedés közben is használja: 177—188. sor.
- 135 *erdőszélig*: ismét valós tájrészlet, l. az *Erdőben* c. vers jegyzeteit (→ 139—140.)!
- 228 *Nem vagyok én zsványrak teremtvé*: a betyártéma morális tartalommal feltöltésére l. még *A zsványrak vége* (→ 52—53.) és a *Pusztai találkozás* (→ 81—82.) c. versének jegyzeteit is! Közvetlen előzménynek mégis a *János vitéz* zsványtanya-jelenetét, jelesül a 334. sort tekinthetjük: *Nincs elromolva a lelkiismeretem*. — (→ III. 52.)
- 280 *egy kis számadásom van*: e végső ítékezés kapcsán sorolta Fekete Sándor Szilaj Pistát az Alexandre Dumas père-féle „romantikus ítélezhető hős”-ök közé (Petőfi romantikájának forrásai. Bp. 1972. ItFüz 77. 123.).

Szövegváltozatok

Mivel a Reguly-Album számára Petőfi még 1846-ban átadta kéziratát, az 1850-es megjelenés ellenére ezt a publikációt is (RA jelöléssel) felvettük a szövegváltozatok körébe.

- C K2 Szilaj [jav. ebből: Szittyó]
 Alcím K1, RA Költői beszély, PETŐFI SÁNDORTÓL.
 2 K1, RA már a fáradt

- K2 révészek;
- 4 K2 Szittyó [ua.: 5., 9., 20. sor is]
- 11 K2 két kezébe
- 14 K2 Állt
- 17 K1, K2 halász,
- 21 ÖK2b—3 áttért [sh.]
K1, K2, ÖK1—2a révész legény, [az 50. sor analógiájára, valamint az ÖK2b—3 alapján egybeírtuk]
- 22 K2 rózsája [jav. ebből: *a szép lány*]
K1 kebelén;
- 23 RA azt [sh?]
- 24 K1 irigyekkel. [th.]
K2, ÖK3 irigyekkel.
- 26 K1, RA zavarója,
- 28 K1, RA beszéd....
- 29 K1, RA Lidim galambocskám, [köztes vessző n.]
- 30 K1, K2, RA Gyöngy virágom,
K2 halacskám, [jav. ebből: halacskám!]
- 32 K1, K2, RA hasadtára!
- 34 K1 ketté reped;
RA ketté reped,
- 40 K1, RA nagy az.... s egyedül
K2 nagy....
- 48 K1, K2, RA ugy,
- 49 K1, K2, RA révész legény,
- 51 ÖK3 magyarázta,
- 53 RA szót,
- 54 K1 filemile [jav. ebből: *fülemile*]
RA filemile szólt....
- 56 K2 szfvök
- 63 K1, K2 rudja is [a K2-n jav. ebből: *is mélyen*]
K1, K2 leállott, [a K2-n jav. ebből: *leszállott,*]
ÖK3, RA leállott,
- 64 K2 föl magasra [jav. ebből: *fönn magasán*]
K2 szállott. [jav. ebből: állott.]
- 66 RA rázza;
- 70 K2 hetivásárba.
- 74 ÖK2b—3 Hej,
- 75 K1 Lidi,
RA Lidi [kp. n.]
- 76 K1 neki
RA néki [az RA szerkesztője a 75. sor végi vesszőt nézte a neki ékezetének]
- 81 K2, ÖK2b—3, RA urfi
- 82 K1 gyönyörű [th.]
K2 [a sor után két törölt sor:]
Hol termettél, s van-e már szeretőd?
Ha van: inkább engem szeress, ne őt.”

- 83 K2 *Lenn* [jav. ebből: *Én*]
85 K2 *urfi*
88 K1, RA *6t*
90 K2 *sem*
91 K1, K2, RA *úgy*
93 K1 *urfi*
94 K1, RA *úgy*
95 K1, RA *mégis*
96 RA *lopva*. [gondolatj n.]
98 ÖK2b—3, RA *Kiült*
100 K1, RA *Ülve*
102 K1, K2, RA *Föstögette*
103 K1, K2, RA *Beföstötte*
RA *tarkára*,
106 ÖK2ab—3, RA *im*
107 RA *jön?* —
108 K1, RA *Szép, jó*
K2 [a *Szép* utólag beírva]
K1, K2, RA *galambom*,
109 K1, RA *csinálok*,
110 K1 *hálót,*
RA *hálót.*
113 K2 *Szólt a vadász:* [jav. ebből: „*Ismersz-e még,*”]
K2 *te*
114 K1, K2, RA *csalán*.
118 K1 *ez*
120 K1 *rám,*
122 K1, ÖK1 *urfi* [a vers több helyének analógiájára, valamint az
ÖK2ab—3 alapján jav.]
RA *velem*,
125 RA *igy*
126 ÖK1—3 *tronfot*, [a K és az RA alapján jav.]
K2 *tronfot;*
127 K1, RA *S még sem*
K2 *Még sem* [jav. ebből: *De nem*]
K1, RA *boszankodni*
131 RA *igy*
K2 „*tudod-e,*
132 K1, K2, RA *tudom?*
134 K2 *rajtam!*
RA *rajtam;*
135 K1 *kiséröm*,
137 RA *dolgot*,
139 RA *szives melegen*,
140 RA *mind ezért*
K1 *háládatlan*
141 K1, K2 *háládatlan!*
142 ÖK2ab—3 *lyánka*

- 143 K1, RA magában;
 144 K1 *Fenszóval*,
 K2, RA *Fenszóval*,
 145 ÖK2b—3 „Jöj jön
 ÖK2b—3 hát úrfi [kiesett névelő, sh.]
 K1, K2, RA *velem!*
 146 RA *kisérhetem*;
 150 RA *kitötött*. [sh.]
 151 K2, RA *jártál galambom?* [vessző n.]
 152 K2 [a sor előtt, a lapszegélyen: 38 — az addigi versszakok száma, vö.
 a 82. sor utáni két sor törléssel!]
 K1 *Ez<t>*
 K2 *mondjon*.
 157 K2, RA *Hejh*,
 K2 *pedig!* [jav. ebből: *pedig*.]
 158 K2 *születik!* [jav. ebből: *születik*.]
 159 RA *Mindgyárt... mindgyárt*
 ÖK2ab—3 *vágyik* [kp. n.]
 160 RA *jóllakott*,
 161 K2 *Mit?* [th.]
 162 K1, K2, RA *bújt*
 K1 *bújt titokban* [jav. ebből: *bújt s titokban*]
 164 K1 *Csak arra várt*, *mit*
 166 K2 *hallotta* [szótagszám-rontó th.]
 K1 *nyújas*
 167 ÖK3 *Mire*
 K1, K2, RA *írult*, *pirúlt*.
 168 K1, K2, RA *megfúlt*.
 169 K2 *más, csak* [téves helyen a vessző, th.]
 K1, RA *beszéd!*
 172 K2 *száll*
 173 K1, ÖK1—3 *urfit* [a vers több helyének analógiájára jav.]
 RA *megrohanja!*
 175 RA *csábítsd*
 RA *mátkáját.* —
 176 K2 *bicskáját*;
 178 RA *ellent*;
 179 K2 *ütötte* [jav. ebből: *vágta őt*]
 180 K1, RA *lebukott*
 ÖK1, RA *fíbe* [sh.; a sorzáró pontot a K2 és az ÖK2ab—3 alapján
 kitettük]
 182 K1, RA *főlállt*. *Jobbra-balra*
 K2 *jobbra, balra*
 K1 *tekint...*
 183 K2 *nem lát*
 K2 *vadász sem* [kp. n.]
 RA *leány*;

- 184 RA gondolja,
 187 K2 *Sírni kezdett búban....*
 K1, RA *bújában*,
 188 K2 [a sor előtt, a lapszegélyen: 47, vö. a 152. sorral!]
 190 K2 *Bátorsággal*
 192 K1, K2, RA *eltűnt*
 193 K1 *elment. Nagy*
 RA *bujában*,
 194 ÖK1 *mellyék* [vlsz. sh.; az ÖK2ab—3 alapján jav.]
 195 K1, K2 *bánatja*,
 197 K2 *Vándolt* [jav. ebből: *Eli* — téves szókezdés]
 RA *Vándolt* [apoztróf n.]
 199 RA *Bakony erdő*
 201 RA *teste*;
 203 K1, RA *hal*;
 205 RA *Zsivány* [indító idézőjel n.]
 K1, RA *gyilkos*, *utonálló*,
 K2 *útonálló*,
 206 K1, RA *bitófa-cifrázó*.
 208 K1, RA *óra!*"
 209 K1, K2 *Kiűlt*
 211 K2 *Kinek* [jav. ebből: *Minek*]
 214 RA *nagy* [sh.]
 215 K1, K2, RA *paripa*,
 K1, RA *hintóban*,
 216 RA *hajdu*
 219 K2 *halálra* [jav. ebből: *halálnak*]
 220 K2 *Mert* állottak
 K1, RA *Megállottak kővé* [kp. n.]
 222 K2 *Keresztül* ment
 RA *lelkismeretesen* [apoztróf n.]
 225 K1, RA *Pista*,
 226 K1, K2, RA *Hóh*,
 ÖK2ab—3 *kiált rá*
 230 K2 *nagy nagy* [szótagszám-rontó ismétlés, th.]
 234 K2 *fordította*,
 RA *fordította* [sorvégi vessző n.]
 237 K2 *ú^otja?*
 238 K1, K2, RA *járt, kelt?*
 K1, RA *tudja*,
 239 K1, RA *Míg*
 240 K2 [a sor előtt, a lapszegélyen: 60, vö. a 152. és a 188. sorral!]
 242 K2, ÖK1—3, RA *Hogy* [a lappangó sh.-t a K1 alapján jav.]
 246 K1, RA *De szegény* [kp. n.]
 258 ÖK2b—3 *mögött* [sh.?
 259 K2 *Hejh*,
 RA *Heh*,

- átakarunk;
- 260 K2 [a sor előtt, a lapszegélyen: 65, vö. a 152., a 188. és a 240. sorral!]
- 261 K2 majd [jav. ebből: *csa* — vlsz. *csak*; th.]
- 262 K1, ÖK1—3 *urfit* [több hely analógiájára jav.]
RA látta.
- 263 K1 ismert bár [vessző n.]
- 266 K1, RA *Míg*
- 267 K2, ÖK2a *Hejh*,
ÖK2b—3 *Hej, mikor*
K2, RA *Hejh mikor* [kp. n.]
K2 *menetek*, [jav. ebből: *mentenek*]
- 268 ÖK2b—3 *Gondolhatni mint* [kp. n.]
- 269 ÖK3, RA *elkezdett*
K1, K2 *evezni*.
- 270 K1 *kint*
- 272 RA *tudták*,
- 273 K2 *evezett*. [jav. ebből: *evezett*;]
- 274 K1, RA *sziget*;
- 275 RA *akkor*
- 276 K1, RA *Hirtelen*
K1, K2 *megfordítá*
- 277 ÖK2b *úrfi'* [sh.]
RA *urfi*
- 278 K2 [a sor előtt, a lapszegélyen: 70, vö. a 152., a 188., a 240. és a 260. sorral!]
- 279 ÖK2ab—3 *ottan* [kp. n.]
RA *közepéig — ottan* [+ sorvégi kp. n.]
- 281 K1 *kimondá*
- 283 K1, K2, ÖK2ab—3 *vizbe*
- 285 RA *mit? —*
- 285—296 K2 [a vers utolsó három versszaka hiányzik]
- 286 RA *timiattatok*
- 287 RA *világra*;
- 289 RA *ladikot*,
- 292 K1, RA *lelke*;
- 293 K1, ÖK1 *urfit* [a vers több helyének analógiájára, valamint az ÖK2ab—3 alapján jav.]
- 294 ÖK1 *uszik* [a sor előző alakjának analógiájára, valamint az ÖK2ab—3 alapján jav.]
K1, RA *javába*: [apoztróf n.]
- 295 K1, RA *ment és* [vessző n.]
K1, RA *ölelé*
- 296 K1 *küzködtek*,
RA *még*
K1, RA *merülének*.
- 297—300 K1, RA *Dunán habok, az égen fellegek.*
Habot, felhőt szélvész süvölti meg.

*Egy-egy holttest látszik a habokban,
Felhők közül a hold ki-kibukkan.*

300 K1 közül

503. A JÓ AGGASTYÁN

Kézirat: nincs

Km PIM Kt. P-an. P 54. 5. f. v. — 6. f. v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 484—486., ÖK2ab—3 II. 295—297. Az 1846. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A Km-ben versünk a *Világgyűlölet* után a második helyen áll, az ÖK-kiadásokban úgyszintén. Hozzávéve a helymegjelölést is, nincs okunk arra, hogy kétségbe vonjuk a hagyományos datálást (legutóbb: VP II. 64—65.): 1846. *ápr.* 24—30.

Magyarázatok

- C Béranger Le bon Vieillard (1817) c. versének fordítása. Petőfi fennmaradt példányában: OSZK Kt. Fond VII/228/2/I. 305—306. Másik Béranger-kötetében is: MTAK Kt. K 519. 227—229. A költemény eredeti szövege a következő:

Joyeux enfants, vous que Bacchus rassemble,
Par vos chansons vous m'attirez ici.
Je suis bien vieux; mais en vain ma voix tremble:
Accueillez-moi, j'aime à chanter aussi.
Du temps passé j'apporte des nouvelles;
J'ai bu jadis avec le bon Panard.
Amis de vin, de la gloire et des belles,
Daigniez sourire aux chansons d'un vieillard.

De me fêter, eh quoi! chacun s'empresse;
A ma santé coule un vin généreux.
Ce doux accueil enhardit ma vieillesse:
Je crains toujours d'attrister les heureux.
Que les plaisirs vous couvrent de leurs ailes;
Avec le temps vous compterez plus tard.
Refr. [2 sor]

Ainsi que vous j'ai reçu de caresses;
Vos grand'mamans diraient si je leur plus;
J'eus des châteaux, des amis, des maîtresses:
Amis, châteaux, maîtresses, ne sont plus.
Les souvenirs me sont restés fidèles;
Aussi parfois je soupire à l'écart.
[Refr.]

Dans nos discords j'ai fait plus d'un naufrage,
Sans fuir jamais la France et son doux ciel;
Au peu de vin que m'a laissé l'orage
L'orgueil blessé ne mêle point de fiel.
J'ai chanté même, aux vendanges nouvelles,
Sur des coteaux dont j'eus longtemps ma part.
[Refr.]

Vieux compagnons des guerriers d'un autre âge,
Comme Nestor je ne vous parle pas.
De tous les jours où brilla mon courage
J'acheterais un jour de vos combats.
Je l'avouerai, vos palmes immortelles
M'ont rendu cher un nouvel étendard.
[Refr.]

Sur vos vertus quel avenir se fonde!
Enfants, buvons à mes derniers amours.
La liberté va rajeunir le monde;
Sur mon tombeau brilleront d'heureux jours.
D'un beau printemps aimables hirondelles,
J'ai pour vous voir différé mon départ.
[Refr.]

A fordítás szöveg- és formahű, csupán a keresztírmek helyett használt Petőfi félrímeket, vö. Gáldi László: Petőfi kisebb műfordításai. ItK 1969. 412.

- Alcím *Béranger*: l. a *Gyermekkori emlékek* c. vers jegyzeteit, → 500—501.!
- 6 *A vén Panarddal*: Charles-François Panard (1694 k.—1765) dalköltőként, nagyszámú bordalával Béranger egyik elődjének tekinthető. Az ő halálózási adata alapján tett kísérletet Fekete Sándor a vers szándékoltan homályos időszerkezetének magyarázatára (Fekete: Pev 179—180.), amelyet az alábbiakban mi is felhasználunk.
- 33 *Egy elmúlt korszak régi katonája*: a forradalom előtti Franciaországban, az „ancien régime” idején, feltehetően a hétéves háborúban (1756—1763) vitézkedhetett.
- 34 *Nestor*: korelnök, aggastyán (Homérosz Iliászának bölcs, öreg görög királya után)
- 36 *Egy harcotokkal*: Fekete Sándor érvényes következtetése szerint az

utalás a francia forradalom honvédő harcaira és a napóleoni háborúkra vonatkozhat (Fekete: Pev 179.).

- 38 *Egy új zászló mellé: a francia trikolor*
43 *Szabadságban a világ: akár az eredetiben, egy sorba került, bár még külön egymástól Petőfi 1846. évi világnézeti fejlődésének kiérlelt kulcsszava, a világszabadság.*

Szövegváltozatok

- 1 Km egyesültek [kp. n.]
6 Km [lapalji jegyzet a *Panarddal* névhez: „Régibb francia költő”]
11 Km szívem
15, 23, 31, 39, 47 Km baráti [kp. n.]
17 Km ti most én [kp. n.]
20 Km közöl
38 Km iratoltatám. [th., tipikus félreolv.]
ÖK3 csatoltatám [kp. n.]
41 Km biztosít
42 Km Eltessük [sh.]
44 Km sírom [jav. ebből: sírom]
ÖK3 sírom
46 ÖK1 távozám, [a vessző vlsz. sh., ezért az eddigi strófák analógiájára és a Km alapján jav.]

504. VILÁGGYŰLÖLET

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt P-an. P 54. 5. f. r-v. Az ÖK1 (1847-ben fel nem használt) előszavát és 49 vers idegen kezű másolatát tartalmazó cenzúrapéldány a kiadást a 37. f. verzóján engedélyezett Reseta János („Kinyomathatik 12/1 847 Reseta m[aga]. k[ezével]”) könyvvizsgáló (1776—1862) hagyatékából került Garay Jánosné Babocsay Máriához; az ő halála után, 1908-ban Kéry Gyula révén a PHázba. Ismertetése: Petőfi ismeretlen kéziratai. Közli és bevezetéssel ellátta: Kéry 1908 8—9. A versek sorrendje megegyezik az ÖK-val; a költő mindenütt megadta a megírás helyét. (Vö. még → I. 121.; azonban téves — 48 — a költemények száma.)

Megjelenés

Élk 1847. I. 10. sz. márc. 6. 301—302.; Petőfi Sándor. aláírással.

ÖK1 483—484., ÖK2ab—3 II. 293—295. Az 1846. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi Szent György napját, ápr. 24-ét követően tért vissza Pestre, miután szülei Szalkszentmártonból Dömsödre átköltözésében segédkezett. Az előző napon, ápr. 23-án jelent meg a *Felhők* kötete (EPN 186—187.), ápr. 30-án a PDI a *Csilagtalán éjek* kötettervét adta hírül, „néhány felolvasott töredékeiből” következtetve közeli megjelenésére (EPN 188.). Már Ferenczi e két eseménnyel hozta összefüggésbe a vers megírását (FPÉ II. 251—253.). A költő ekkor, az első személyes megnyilatkozások láttán tapasztalhatta meg, mennyire felerősítette kötete (és annak márc. 19-i mutatója) az amúgy is erősödő Byron-kultuszt — egy olyan pillanatban, amikor ő már túl volt a válságkorszakon, és amikor a Tízek Társasága lehetőséget teremtett a fiatal irodalom szervezett fellépésére. Ráadásul nemzedéktársai között is szép számmal akadtak a világgyűlölet poétái, a Tízek közül Bérczy Károly (őnála ismétlődő betegsége hitelesítette érzelmes borúlátását), a tágabb körből pedig itt Görgey István, Berecz Károly, az erdélyi, ekkor személyesen még nem ismert Urházy György és Mentovich Ferenc említhető. Az elmondottak alapján a verset a hagyományos datálásnak megfelelően, 1846. ápr. 24. és 30. közöttinek tartjuk.

Magyarázatok

- 2 *mivé lehet*: önironikus visszautalás a *Felhők* XLIII. darabjára (*Mivé lesz a föld?... → 126.*)
- 3 *minden bokorban*: az irodalomtörténet összeállította a byronizmus divatjának 1843 óta igencsak megszorodott almanachlíróját (Horváth 546—548.). A kezdődátumot az magyarázza, hogy 1842-ben jelent meg a fordító, Petrichevich Horváth Lázár munkái 1—3. köteteként a Byron lord élete és munkái 1—3. r. Ezt a *Felhők* hatása tovább erősítette. A költemény megjelenéséig megjelent újabb vershullám listáját l. FPÉ II. 252., jegyzetben és Horváth 548. A hazai Byron-recepcióról csak régi áttekintésünk van, l. Morvay Győző: Byron Magyarországon. In: Emil Koeppel: Byron. Bp. 1913. 295—399.
- 21 *Én is gyűlöltem*: Horváth János az 1845. februári *A világ és én* c. versben fedezte fel a byroni ember- és világgyűlölet első jelentkezését (Horváth 522.). Szabó G. Zoltán jegyzetei e vershez igazolták az állítást: → III. 451—453.
volt okom rá: a költő a 9—14. sorban határozta meg (immár az elhatárolódás szándékával) saját válságkorszakának motívumait: a hiábavaló szeretetet/szerelmet, az emberiség hasztalan vágyott boldogságát és a barátok elfordulását.
- 23 *Byronképeket*: Petőfi könyvtárában megvolt Byron összes műveinek egykötetes, frankfurti díszkiadása: *The works of Lord Byron*, vö. VP V. 251. A névbejegyzést is tartalmazó kötet fennmaradt: OSZK Kt. Fond VII/228/14., vö. Kalla—Ratzky 115. és 118. Ezenkívül Petőfi-nek még egy angol és egy német Byronja is volt: OSZK Kt. Fond VII/9. és Fond VII/228/17., vö. Kalla—Ratzky vo. Az életmű alapos ismerete segítette Petőfit abban, hogy már 1847-ben valódi értékén

- kezelje Byront, amikor a VI. úti levélben felkeresni tervezte *Shakespeare, Shelley és Byron hazáját, a sötét Angliát...* (VP V. 54.)
- 35 *fehér szívet*: visszautalás saját versére, a *Felhők* XL. darabjára, *Az én szívem...* c. költeményre (→ 124—125.)
- 36 *sötét haját*: visszautalás saját versére, a *Felhők* XIV. darabjára, a *Hajannak egy fürtjét levágom...* c. költeményre (→ 115.)

Szövegváltozatok

- C Élke Világygyűlölet
 1 Élke Isten,
 2 Élke föld [kp. n.]
 4 Élke embergyűlölet!
 5 Élke Gyűlölnek
 8 Élke Rohadt
 9 Km Szeretettek-e fickók, [vessző n.]
 11 ÖK2b boldogságaért [sh.]
 13 Élke szívet,
 14 Élke emberek? —
 16 Élke Szívet
 17 ÖK2b—3 szív
 18 Élke van;
 19 Km előttetek [vessző n.]
 20 Élke ellene. —
 21 Élke gyűlöltem. Volt
 ÖK3 reá [kp. n.]
 23 Élke Byron-képeket,
 25 Km földiéletet [!]
 28 Km vesz [jav. ebből: vész]
 29 Élke világ!
 29 ÖK2b világ [sh.]
 30 Km kikelet;
 34 Km, Élke különbözőleg
 35 Élke fősti
 36 Élke fősti

Fordítás

Kertbeny 355., *Fragment* címen a vers 29—36. sora, a *Schwärmer* ciklusban, vö. PAT I. 336.

505. SORS, NYISS NEKEM TÉRT....

Kézirat: nincs.

Km OSZK Kt. Fond VII/97. 10. f. v. — 11. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Távozol hát, ifjuságom?* c. vers jegyzeteiben, → 414.!)

Megjelenés

ÖK1 482., ÖK2ab—3 II. 292—293. Az 1846. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A cenzúrapéldányban elfoglalt hely alapján a Petőfi-irodalom a vers megírását az 1846. ápr. 24. és 30. közötti hétre tette (FPÉ II. 253., VP II. 66—67.). Új adat vagy szempont híján a keletkezést megtartottuk.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a Petőfinél ritka jelenségnek minősített dagályosságot észlelte versünkben, négy másik költeménnyel együtt „... ezekben a dagály inkább a gondolatban fekszik, mint az előadásban...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 290.)

Magyarázatok

- C, 1 *Sors*: Petőfi nem istenfogalomként, hanem a rajta kívül álló, befolyácsolhatatlan életkörülmények összességeként metaforizálta, így a *Tündérlombban* (*Sors, életemnek haragos dajkája*, → 101.) és kiszáratva, ironikusan a *Levél Várady Antalhoz* 14. sorában (*Az ég vargája, a kőszívű sors*, → 176.). Vö. még PSzót III. 581—582.
- 2 *az emberiségért*: Lukácsy ennek alapján tekintette a költeményt a *Részség a hazáért* (1844. dec., → III. 101.) — úgymond — ellenversének. Az emberiségért hozandó áldozat erkölcsi dilemmáját l. már a *Felhők* XLV. darabjában (*Ki fogja vajon megfejteni...*, → 126—127.) Vö. Lukácsy Sándor: Petőfi és Cabet. ItK 1966. 322.
- 5 *égből-eredt láng*: utalás a Prométheusz-mítoszra. A lázadó titán alakját a romantika (többek között Byron és Shelley is) gyakran felidézte.
- 8 *A világ boldogságaért*: noha hosszú vita folyt arról, hogy a francia „bonheur général” (Mounier), a Babeufnél olvasható „bonheur commun” vagy a Lükurgosz és Platónig visszavezetett fogalom (Cabet) volt-e Petőfi forrása (Lukácsy: i. m. 327—329.; Sötér István: Vitaírás Petőfi forradalmiságáról. *Literatura* 1974/2. 13.; Fekete: Pev 93. és 398., jegyzetben), a kérdés nem dönthető el. Gaal József Mignet-fordításában — A francia forradalom története. Pest 1845. II. 141. — „közös boldogság”-nak fordította „Baboef” [!] terminus technicusát. Ez arra figyelmeztet, hogy a kérdés felvetése nem történt helyes irányban. Az említett programok és az utópiák (Platón Államától Cabet önreklámozta *Voyage en Icarie* c. művéig) ui. az adott társadalom vertikumára terjesztették ki a boldogságfogalmat, amíg itt *az emberiség javáért* tenni akaró Petőfi a *világra*, tehát horizontálisan használja a fogalmat. Ezt erősíti az ÖK1 nem publikált előszava, ahol az *emberiség* fogalmát így részletezte: *Minden nemzet, minden család*

- sőt minden ember meghasonlott önmagával. (...) Így van az emberiség szégyen és szorultság között... (VP V. 39.)
- 12 *Golgotán*: arámi nyelven a. m. koponya. A Jeruzsálemtől ÉK-re fekvő hegyet vsz. alakjáról nevezték el így. Jézus keresztre feszítésének és halálának színtere: Mt 27, 31—38; Mk 15, 20—28; Lk 23, 33; Jn 19, 17—18.
kereszt: a *Felhők* LX. darabja (*Kereszt*) záróórának (*Fakereszt* illetve *megváltók, titeket!* → 132.) folytatása, kifejtése
- 14 *szép halál*: a *Szerelem gyöngyei* XXIX. (*Háborúval álmodám...*, → 32—33.) és XXXII. darabja (*Ha az isten...*, → 35—36.) már szabadságháború formájában képzelte, a *Felhők* XVII. darabjának *hóhérpállosa* (→ 116.), az LV. epigramma *levágott emberfő*-hasonlata (→ 130.) és az említett *Kereszt* viszont a vesztőhely-képzettel már az áldozatvállalásnak a halállal itt először összekapcsolódó motívumát előlegezte, vö. Lukácsy: i. m. 322., jegyzetben.
- 15 *egy hasztalan élet*: I. ezt már 1844. júliusában, a *Javulási szándékban*, bár ott még a duhaj-borissza önzánerezés keretei között: *költőileg kell / Végig rohannom az életuton!* (→ II. 60.) Párhuzamosan, a boldog családi élet iránti vágy kielégítetlensége lett a *Felhők*-korszak egyik oka, vö. pl. a *Minden virágnak...* c. verssel (→ 95—96.)!
- 19 *keresztfát*: a *Felhők* LX. darabjának (*Kereszt*) szinte folytatása: *Fakereszt* illetve *megváltók, titeket!* (→ 132.)

Szövegváltozatok

- C, 1 Km Sors nyiss [kp. n.]
 4 Km úgy hevít.
 5 Km égből eredt
 7 Km szív-ütésem
 8 Km boldogságáért.
 11 Km díj
 13 Km javáért [kp. n.]
 15 Km S szebb
 boldogfóbb
 17 Km Mondd sors [kp. n.]
 18 Km szentül!
 elkészítem

Fordítás

Kertbeny 314., *Kampfelust* címen, a *Vermischte Gedichte* versei között, vö. PAt I. 335.

506. SZÁMÚZTEM MAGAMAT....

Kézirat: nincs.

Km OSZK Kt. Fond VII/97. 10. f. r-v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Távozol hát, ifjuságom?* c. vers jegyzeteiben, → 414.)

Megjelenés

PSÖK 1884. 457. (1846. évi versként közölve.) Ez a kötetmegjelenés elkerülte Havas Adolf figyelmét, aki az „Előszőr?” megjegyzéssel vette fel összkiadásába (HP III. 345—346. és 685.). A vers nem cenzurális okokból maradt ki az ÖK-kiadásokból, hiszen a Reseta János engedélyezte Km-en semmiféle megjegyzés, észrevétel vagy törlés nem található. Ha a költeményt a *Levél Várady Antalhoz* előtanulmányának tekintjük, elhagyása még érthetlenebb, hiszen Petőfi az ÖK1 kéziratának véglegesítésekor már tudhatta, hogy a *Levél...* nem fog a kötetben szerepelni. Más megfontolás híján el kell fogadnunk Kovács Magda magyarázatát, miszerint Petőfi nem volt megelégedve versével, és ezért mellőzte, vö. Kovács Magda „Csattogjatok, csattogjatok, gondolatink szárnyai...” (Petőfi küzdelme a cenzúrával). In: Ptüze 248.

Keletkezés

Mivel a vers az ÖK-kiadásokba nem került bele, a költőtől származó, szokott helymegjelöléssel sem rendelkezünk. Havas szerint „Petőfi e költeményt 1846 nyarán, valószínűleg Szalk-Szent-Mártonban írta.” (HP III. 685.) A megállapítás nyilvánvalóan téves, hiszen 1846 nyarán a költőnek és szüleinek már semmi köze nem volt a mezővároshoz. A hibát Ferenczi Zoltán javította, aki a Km-ben elfoglalt helye alapján Dömsödre helyezte megírását, ezzel az időtartamot is kijelölte: 1846. máj. (FPÉ II. 277., jegyzetben; hasonlóképp: VoinP I. 331.) Érvelése ellen nyomós indok azóta sem merül fel, ezért számunkra is elfogadható. Már itt felhívjuk a figyelmet arra, hogy a vers megírása és a benne feldolgozott korszak és hely értelmezése nem keverendő egymással, vö. a 2—3. sorhoz fűzött *Magyarázatokkal!*

Magyarázatok

- 2 *Magányba mentem*: Petőfi a *Felbők*-korszak zömét Szalkszentmártonban töltötte, vö. Mezősi Károly táblázatos kimutatásával (Mezősi: KP 261.), amely szerint 1845. júl. 20. és 1846. ápr. 24. között 150 napot töltött ott. Ha a bevettebb számítást használjuk a korszakra, akkor 1845. okt. 8-tól 1846. ápr. 24-ig 112 napot kapunk a hat és fél hónapból. Mezősi tehát tévedett, amikor versünket a Dömsödon töltött időszakra vonatkoztatta (l. m. 269.). Lukácsy Sándor a teljes magány miatt Szalkszentmártonra és az 1846. ápr. 10—24. közötti időszakra értette, de a főszövegben nem zárta ki a dömsödi megírást sem (Petőfi és Cabet. ItK 1966. 318.). Vonatkozóan Pándi Pállal értünk egyet, aki a verset az egész *Felbők*-korszak összefoglalásának és áttekintésének minősítette, vö. Pándi 1972 II. 72—73.
- 3 *Magam voltam*: Szalkszentmártonban nem voltak szellemi társai, amint azt ottani életének szemtanúja, Kardos István segédtanító őszintén elismerte: „... az itt nála társalkodók között csak második rangú valék...” (Levele Jókai Mórhoz, 1854. ápr. 25. — JKK Levelezés I. S. a. r. Kulcsár Adorján. Bp. 1971. 140.) Ő öröktette meg Petőfi örömét is, amikor: „Különösen örült, ha lelki rokonaival csak levele-

zés által is társaloghatott.” (Uo.) A Szalkszenzmártonba küldött levelek közül egyet sem ismerünk.

- 7—8 *tulajdon sorsomon / És a világ sorsán*: hasonló fordulatot adott Petőfi szájába Karl Beck, 1846. tavaszi pesti időzésére emlékezve, holott ő a későn megjelent verset nem ismerhette: „... tanulni, olvasni, s nem csupán saját énjének szegény örömeivel és fájdalomaival foglalkozni — ez a valóságos jótétemény! Az első francia forradalom támadt fel szemeim előtt...” (Koszorú 1879. 462.) Lukácsy mindezt Cabet forradalomtörténetének friss olvasmányélményére vezette vissza (i. m. 317.). Valószínűbbnek látszik azonban Fekete Sándor vélekedése, aki szerint nem egy mű hatásáról van szó, hanem egy hosszabb történeti stúdiumnak a helyzet szabta összegezéséről, amibe Kolb művelődés- és Mignet forradalomtörténete (magyarul is olvashatóan) éppúgy belefért, mint az ismeretlen időpontú könyvtári beszerzéseiből az 1845 előtt megjelentek (vö. Fekete: Pev 284—285.).
- 10 *Nem látjuk már*: saját versének visszavonása. Az *Imádságom* c., szintén szalkszenzmártoni és 1845. aug. 20. és szept. 8. közötti költeményben még a haza és saját sorsának segítségét kérte istentől (→ 46.).
az ég vezérle jobb kezét: Petőfi megállapítása lezárása annak a töprengésnek, amelyet a *Felhők* XXXVIII. darabjában (*Nem súlyed az emberiség...*, → 124.) fejtegetett. Erre utalhat a 13. sor önmegerősítő *Így van*-ja is. Olvasmányai közül Jules Michelet vonható ide, az *Histoire Romaine: République I—II.* (Paris, 1843²), amelyet Petőfi könyvtárában őrzött (vö. VP V. 252.), és amelyben a francia történetíró Giambattista Vico Scienza nuova (1725) c. művének alap gondolatát idézte: „L’humanité est son oeuvre à elle-même.” (Michelet: i. m. I. 6., vö. Fekete: Pev 297.) Michelet ismeretére ez az első közvetett adat költeménknél.
- 15—16 *miként varázsvessző, elő-* / *Idézi*: a kincs, a szerencséhez jutás, a megszabadulás bűvös eszköze számos népmesében és -mondában egyaránt. Általában felsőbb lény tulajdonában van; ha halandó kezébe jut, az általa természetfölötti képességet szerez, vö. Ipolyi Arnold: *Magyar mythologia.* Pest 1854. 402. Ez utóbbi értelemben szerepel itt, a fentebb vázolt történetfilozófiai felismerés súlyának érzékeltetésére.
- 19 *zöld olajfa ág*: a Biblia óta (1Móz 8,11) az Isten és ember közötti megbékélés jelképe, ilyen értelemben szerepelt a római mitológiában is.
- 22 *boldogtalan*: l. a *Sors, nyiss nekem tért...* c. vers 8. sorához fűzött jegyzetet, → 523—524.!
- 24 *a kit sajnálunk, azt gyűlölnünk nem lehet*: a gondolatmenetet lezáró szembeállítás Lukácsy szintén Cabet hatásának tulajdonította (i. m. 328.). A vele vitakozó Fekete Sándor az id. Alexandre Dumas Antony c. drámája egy mondatára vezette vissza, bár ott a gyűlölet megvetésbe átcsapásáról van szó: „Mondja: gyűlöltem ... de minthogy azolta sokat tapasztaltam ... most csak megvetem...” [ti. a világot] Javított, színpadi változata: „Mondja, gyűlöltem, most megigazítom hibámat: most csak megvetem...” (Szental György egykorú ford., OSZK SzT,

N. Sz. A 56., II. felv. 4. jelenet) Fekete gondolatmenete ellen szól, hogy Petőfinél a sorrend fordított, az általa is hivatkozott *A világ és én* c. versben (1845. febr. eleje, → III. 141.): *Megvetésem és utálatomnak / Hitvány tárgya, ember a neved!*; a *Felhők* világgyűlölete ezután következett, amellyel 1846 áprilisában számolt le a költő (*Világgyűlölet*, → 157—158.). Így az itteni sajnálat már pozitív érzelem, s mint ilyen, nem vezethető le közvetlenül Dumas szövegéből.

Szövegváltozatok

Közlésünk alapja a Km, figyelembe véve a kor szokása szerint emendáló PSÖK 1884. szövegét is. Javításainkat mindenkor magyarázzuk.

- 3 Km egyedül [a hiányzó sorvégi kp.-t a PSÖK alapján pótoltuk]
- 4 Km a' [a másoló aposztrófhasználatát mellőztük]
- 6 Km s [ritmusrontó másolási hiba]
- 9 Km 'S [az aposztrófhasználatot mellőztük, amint a 12. sor közben és a 24. sor kezdetén is]
- 21 Km *jobbomat* [a szótagszámot megbontó fölösleges szótagot a PSÖK alapján töröltük]

507. SALGÓ

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/96. Egy 210 × 202 mm nagyságú, álló formátumú, 6 lapból egybefűzött füz. Autográf, a végén *Petőfi.* aláírással. A címlapon dr. Sebestyén Gyula (a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára kézirattárának akkori őre) kézirásával: *Petőfi: | „Salgó” | (Saját kézirata, 6 levél.) | (Gyulai Pál letéteménye | 1893 III/1.)* A lapon régi kézirattári jelzete is olvasható: *Quart. Hung. 1562.* Az ún. Kovács Mihály-kézirategyüttes része volt, amelynek közgyűjteménybe kerülésére l. → I. 120. és III. 408.! Kötetünkben pedig az *S. K. emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteit, → 254.!

Megjelenés

ÖK1 12—29., ÖK2ab—3 I. 15—39.; Az 1846. évi versek között, „(Dömsöd.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A Tízek nyilatkozatában megígért „nagyobb dolgozatok”-hoz Petőfi hozzájárulása a *Salgó* lett volna, amelynek nyugodt megírása volt a dömsödi tartózkodás egyik (ha nem a legfontosabb) motívuma. Elfogadva azt a Ferenczi Zoltán óta közkeletű értelmezést, hogy a *Levél Várady Antalhoz* c. dömsödi vers 49. sorában a *viszek portékát* kitétel a *Salgóra* vonatkozik (FPÉ II. 276.; vö. → 177.), a mű — Petőfi hangulatát és önbizalmát nagyban javítva — máj. 22-re már elké-

szült. A megírás külső körülményeire l. a *Száműztem magamat...* c. vers jegyzeteit (→ 525.)!

Az elmondottak alapján — a korábbi kritikai kiadásokhoz hasonlóan: HP I. 143—165., VP II. 69—81. — a *Salgót 1846* májusára, pontosabban *május első három hetére* keltezzük és a *Levél Várady Antalhoz* elé helyezzük.

Fogadtatás

A Pesti Füzetekbe szánt kézirat elkészültéről Jókai Mór adott először hírt, Pákh Albertnek küldött levelében (Komárom, 1846. júl. 8.), egyszersmind gyanakodott az addig elkészült, de általa még nem olvasott művek színvonala miatt: „... az általam ismertek közül ezidáig, csak Petőfié állhatván ki a sarat.” (PÁ II. 23.)

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc szerint „szerencsétlen nagyobb elbeszélése 'Salgó', melynél az előadás nehézkes, dagályos, prosai.” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 291.)

Szemere Miklós Erdélyi Jánoshoz küldött újabb levelében (Lasztóc, 1847. máj. 9. és júl. 27. között) Petőfi bizonyítandó plágiumainak, „elsajátításai”-nak sorában mintának jelölte meg Tompa Mihály Márta könyve c. versének négy sorát, összevetve a *Salgó* 5—7. sorával (vö. PÁ II. 52.). Miután Erdélyi nem reagált, Szemere a kéziratot megküldte a Hond-nek, ahol az még is jelent, a plágiumvád „bizonyítékaként”, a Zerffi Gusztáv szerkesztette Ökórszem-rovatban. Itt újabb esettel toldotta meg példatárát, saját két sorát állítva szembe a *Salgó* 425—428. sorával, s mivel a kölcsönzés nem tűnt nyilvánvalónak, még hozzáfűzte: „Az eszme ugyanaz.” (Hond 1847. II. 4. sz. júl. 27. 79. — EPN 321—322.) A konkrét szövegpárhuzamokat l. a *Salgó* megfelelő sorainak magyarázatában!

Magyarázatok

- C A várromok iránt szenvedélyesen érdeklődő költő először 1839-ben Ostffyasszonyfán jegyzetelte ki Vályi András Magyar országnak leírása c. könyvéből (Buda 1799. III. 224.) a nevet. Vályi szövege: „SALGÓ. Régi omladozott Vár Nógrád Várm[egyében]. magas és meredek hegyen, s közsiklák helyen épült vala, de már öszve-rongyolott. Eredete bizonytalan..” (A szócikk még említi, hogy Mátyás uralkodásának kezdetén Giskra birtokolta, és hogy 1551 és 1593 között a török szállta meg.) Petőfi sommás jegyzete ebből: *Salgó Nógrád megyében.* (VP V. 157.) Személyesen első felvidéki útján, 1845. jún. 12-én járt a várromnál, l. az *Uti jegyzeteket* (VP V. 32.)! Salgó „625 m magas hegy Salgótárjától északkeletre”, vö. Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Bp. 1978. 556.
- 1—2 A vár helymeghatározását hasonlóképpen írta le az *Uti jegyzetekben: másnap korán reggel indultunk Somoskőre [és Salgóra] a Mátra egyik ágán — a Medvesen keresztül.* (l. h.) Horváth János irodalmi párhuzamot is hozott Remellay Gusztáv szintén nőbráblást feldolgozó novellájából, a Gács-várból (Élk 1845. okt. 25.): „Gömör s Neográd határát nagy erdőlepte hegy képezi.” (Horváth 570.)

- 5—7 A metafora párhuzamát Horváth János három helyről idézte (Horváth 570.). Byronnál: „And this most steep fantastic pinnacle, (...) where the clouds / Pause to repose themselves in passing by — „ (Manfred, II. felv., 3. jelenet — a Jungfrauról) Byron e műve Petőfi könyvtárában: OSZK Kt. Fond VII/228/14. 332. (A példány leírása: Kalla—Ratzky 118.) Másik kiadása is megvolt Petőfinél: Leipzig 1842. OSZK Kt. Fond VII/228/9. IV. 185. Horváth németül is idézi, mivel Böttger fordításában Byron ezen a nyelven is megvolt Petőfi könyvtárában, vö. VP V. 254. A hely Petrichevich Horváth Lázár egykorú magyar fordításában: „S ez éles, és szeszély-faragta csúcs, (...) Hol a repülő fellegek ki szoktak / Pihenni...” (Munkái II., Pest 1842. 65—66.) — A Lenau-párhuzamokat Horváth János is Laban Ferdinandtól idézte. A Clara Herbert c. verssel összevetve: „An den Thürmen, steil und plötzlich, / Hebt sich eine Felsenmasse, / Eine Herberg für die Wolken, / Auszuruhn auf ihrer Strasse.” (Laban Ferdinand: A prosopopeia Lenauál és befolyása Petőfire. Kolozsvár 1882. 16.) Laban két további példája (i. m. 16—18.) annyira távoli, hogy — Horváth Jánost követve — nem tartjuk fontosnak idézni. — Horváth is idézte Szemere Miklós levelét Erdélyi Jánoshoz (l. a *Fogadtatás* c. alfejezetet!), így a négy bevezető sort Tompa Mihály Márta könyvei c. regéjéből: „Hol a Karpát havas tetőin / Mint barna csókák a téli fára / Halk szárnyúttással, a kifáradt / Felhők megülnek éjszakára.” (Újabbán: PÁt II. 52.)
- 8—11 Zeusz villámai Héphaisztosz kovácsműhelyében készültek. Petőfi a közismert mitológiai motívumot átromantizálta azért, hogy panteista metaforába építette be; költői eljárására l. Zlinszky Aladár: Petőfi nyelvéről. MNY 1922. 194.!
- 12—14 A hasonlatra l. az *Uti jegyzeteket: Talán nem volt Magyarországnban vár, melly olly közel szomszédja lett volna a csillagoknak, mint Salgó.* (VP V. 32.)
- 17—19 Ismét az *Uti jegyzetek* nyomán: *most [ti. a várnak] már kevés maradványa van.* (I. h.)
- 24—38 Az *Uti jegyzetekben: Sokáig ültem romjainak legfelső csúcsán; tekintetem mérföldeken, lelkem századokon túl barangolt.* (I. h.)
- 27 *börtönéből megszökött madár:* a vershelyzet ugyanazt a szabadságjelképet involválja, mint *Az alföld* 7. sorában (→ II. 57.).
- 35 *ködruhában:* nem szimbolikus értelemben, hanem ’elmosódó, homályos megjelenés’ jelentésben szerepel, vö. PSzót II. 746. A költő csak itt használta.
- 41 *Az ő napjának:* Petőfi így kötötte össze a honfoglalás időszakát aranykornak tekintő felfogását — az *Árpád család* ritkább fordulatával is — a 14. század elejével, a cselekmény időpontjával, amelyet a hanyatlás, sőt (vö. a 47. sor *fejletlen ország* kitételével) a királyság káros periódusa kezdetének tekinthetett. Petőfi aranykor-felfogására l. a *Mért nem születtem ezer év előtt?* c. verset, → III. 92.!
- 42 *Harmadik Endre halt meg:* szinte szó szerint megfelel Virág Benedek korszakot kezdő mondatának: „Még halt III. András, és ő benne férfíágon Árpád vére kifogyott.” (Magyar századok. Buda 1816. II. 4. —

- Megvolt Petőfi könyvtárában, vö. VP V. 254., a költő már a *Tigris és hiéna* forrásaként is használta. Az *Endre* névváltozat viszont Horváth Mihály alább említendő munkájából való. (A vár első okleveles említése viszont csak 1341-ből való, vö. Kiss Lajos i. m.)
- 43 *Pártok kelének*: ez a helyzetkép, az 50. sorral bezárólag Horváth Mihály A magyarok története c. művére megy vissza (Pápa 1843. II. 1.), ahol „a fejetlenség zavargásaival” hasznot szerző, a királyválasztás jogával visszaélő oligarchák névsorának végén szerepelnek a „Kompolthok” is. Ezt a történetírói munkát Petőfi már korábban, az említett *Mért nem születtem ezer év előtt?* c., 1844-es versének forrása-ként is használta (→ III. 334.).
- 53 *gúnykacaj*: a ném. Hohngelächter tükörfordítása, vö. Szófüzér. Gyűjté Kunoss Endre. Kassa 1835². 33. és NyÚSz I. 110. Petőfi versben és prózában is használta (az ÖK1 előszavában), vö. PSzót II. 47—48.
- 56 *Kompolti Péter*: történelmi személy, aki a trónviszályok idején előbb Vencelt támogatta, majd átállt Károly Róbert oldalára és tárnokmesterségig vitte, 1317-ben halt meg. A teljes nevet és ezt az élettörténetet Budai Ferenc Magyarország polgári históriájára való Lexicon, a XVI. század végéig (kiadta Budai Ésaías, Nagyvárad 1805. II. 479—481.) c. munkájában találhatta meg a költő, vö. Farkas Gyula: Petőfi nagyobb elbeszélő költeményei és forrásaik. Bp. 1923. Eötvös-Füzetek 1. 35—36. Kompolti Péternek azonban nem voltak fiai, és Salgót vagy más nógrádi várat sohasem birtokolt, amint azt már Havas megjegyezte (HP I. 412.). Nógrádi várúrként jelent viszont meg Kompolthi Tóth Lőrinc Ekebontó Borbála c. drámájában (1836).
- 63 *Kompolti Dávid és Kompolti Jób*: kitalált személyek, amit a „foglalkozásukkal” igencsak ellentétes bibliai utónév-adás szintén kiemel.
- 65 *Somosköt*: Petőfi ugyanaznap, 1845. jún. 12-én járt ott, l. az *Uti jegyzeteket* (VP V. 32.).
- 66 *Fülek*: 1845. jún. 8-án kereste fel, vö. az *Uti jegyzetekkel* (VP V. 31.).
- 80 *Gedő Simonnak*: helynévből (a Petőfit vendégül látott Várgede ~ Gedővár) alkotott családnév, a „Gedeon” régi alakja. A nevet (akkor utónév nélkül) költőnk már az 1130-as években játszatott *Tigris és hiénában* odakölcsonozta II. Béla király egyik békességre törekvő, feltétlenül hűségben hívének.
- 90 *Gedővár*: már az 1839. évi, ostffyasszonyfai várlajstromban is szerepelt, Vályi: i. m. III. 598—599. alapján: *Várgede. Gömör m[egyé]-ben. Kubinyiak valának az ozmanok ellen.* (VP V. 153.) A költő a kirándulásokat leszámítva, 1845. jún. 4. és 13. között volt itt Kubinyi Rudolf vendége. A helység fölötti várom megéneklésével és a belőle alkotott családnév kétszeri felhasználásával (vö. PSzót II. 20.) Petőfi mintegy költői gesztust tett, köszönetül az itt töltött „pompás napok”-ért és a házigazda szép könyvtárának használatáért (vö. *Uti jegyzetek*, VP V. 30—31.).
- 103 *Perenna*: az Anna név latin változatát csak itt használta Petőfi (vö. PSzót III. 336.); hogy korfestő szándékkal vagy a jobb jambikus verse-

- lés okán, nem tudható. A megírás időpontjában még akár beszélő névnek is számíthatott, a perennis, -e melléknévből, ami 'hosszú ideig tartó, maradandó, hűséges' jelentésű.
- 134 *aggalom*: az 'aggodalom' (l. a 171. sort!) párhuzamosan használt, összevont nyelvjátsái alakja (vö. Szófüzér. Gyűjté Kunoss Endre. Kasza 1835². 1.)
- 151 *az angyal*: 1Móz 3, 24, vö. Ratzky 1282.
- 177 *Hajnácskő*: ez a gömői vár nem szerepelt az 1839-es lajstromon, viszont 1845. jún. 11-én és 13-án, jövet és menet Salgóra Petőfi látta a szinte már teljesen elbontott romot (vö. *Uti jegyzetek*, VP V. 31—32.). Ezzel az általa az 1845. júniusi kirándulás során látott valamennyi várommot beépítette művébe.
szinte: szintén
- 188 *boszorkányok és kísértetek*: az Európa-szerte élő boszorkányhit szerint az éjfélutól követő egy óra a boszorkányok gyülekezésének, a kísértetjárásnak és -táncnak ideje. (Vö. Stith Thompson: *Motif-Index of Folk-Literature I—VI*. København 1955—1958., az E 700—799 Souls és G 200—209. Witches motívumcsoportokban.) Elbeszélő műveiben Petőfi szívesen használta e közkeletű hiedelmeket: versben a *János vitéz*-ben, a XXI. és a XXII. fejezetben (→ III. 81—85.), prózában *A hóhér kötelében* (VP IV. 39—40.). Lírájában — érthető módon — a *Cipruslombok* III. (*Hová levél?...*) és XXXII. darabjában (*Tizenkettőt ütött az óra...*): → III. 116—117. és → III. 136—137.
- 218—241 Dávid szerelmi álomlátásának párhuzamát Horváth János Shelley *Epipsychidion*jában találta meg: „There was a / Being whom my spirit oft / Met on its visioned wanderings...” (Horváth 570.) Emlékeztetünk arra, hogy 1846 januárjában Szalkszentmártonban angol nyelvű Shelley-kötet volt Petőfinél, amiből *A szökevények* fordítását készítette, vö. még e vers és a *Tündéralom* jegyzeteivel (→ 430. és → 436.).
- 228 *tündérek leánya*: előzménye a Szalkszentmártonban írt, 1846. február 20-án befejezett *Tündéralomban* (→ 101—108.)
- 263 *ketten osztozunk*: e motívum közvetlen forrását Farkas Gyula (i. m. 36.) és nyomán Horváth János (Horváth 570.) Mednyánszky Alajos *Elbeszélések, regék s legendák a magyar előkorból* (szabadon ford. Nyitske Alajos és Szebeny Pál. Pest 1834.) c. kötetének Testvéri viszálykodás c. novellájában találta meg (II. 106—121.; németül Bruderzwist címen, már 1829-ben, a kötet eredetijében). Az 1545-ben megtörtént eset szerint a Podmanin fivérek, Raphael és János különböztek össze a szép zsákmányon, Hedvigen. A történet ott azonban nem végződött tragikusan. Világirodalmi minta vagy párhuzam Heine *Zwei Brüder* c. verse, a *Buch der Lieder Junge Leiden* (1817—1821) c. ciklusának *Romanzen* sorozatában, vö. Horváth 570.
- 270—293 A férjet megölő gyilkos széptevése Shakespeare III. Richardja nyomán (I. felv. 2. szín). A drámát a Nemzeti Színház, Vajda Péter fordításában, 1843. ápr. 1-je óta tartotta műsoron. Az 1847. febr. 13-i előadásról, amelyen barátja és eszmetársa, Egressy Gábor republikánus felfogásban játszotta a címszerepet, Petőfi lelkes kritikát írt, és ebben a „koporsó melletti jelenés”-t így minősítette: ... *nagyobbat, meré-*

- szebbet nem írt Shakspeare [!], millyenbe bele kapni kétségbeesett örültség volna mindenkítől...* (VP V. 41.) A drámát 1848. febr. 10-i levelében az általa mindenképp lefordítandók közé sorolta (VP VII. 130.); magáénak jelölte az Arannyal és Vörösmartyval közösen tervezett összfordítás listáján is (VP V. 179.).
- 418—421 Az itteni szerelembrázolás *Az örült* 65—75. sorára utal vissza (→ 90—91.).
- 442—454 Szintén a III. Richardból eredeztette Szigethy Gábor az elaltatott lelkiismeret motívumát az apja előtt megtorpanó Dávid jelenetében, hasonlóságot találva az alvó Clarence ágya előtt álló Második gyilkossal (I. felv., 4. jelenet), vö. Szigethy Gábor: i. m. 106. Petőfi fennmaradt példányában a két jelenet: *The complete works of William Shakspeare [!]*, Paris 1838. PIM Kt. P 102/II. 196—198. és 201. (A példány leírása és címlapja: Kalla—Ratzky 119.)
- 550—565 A feloldó befejezés hiányát az id. Alexandre Dumas hatásának, jelesül a Neslei torony c. drámájának tulajdonította Fekete Sándor (Petőfi romantikájának forrásai. Bp. 1972. ItFüz 77. 100. és 103.). Idealkalmazhatónak érzi Vachott Sándor levelét is Erdélyi Jánoshoz (Tápiósáp, 1846. júl. 9.), amelyben a biedermeier költő az újabb magyar elbeszélők „desperatus világ nézetei”-t kárhóztatta, amelynek jele, hogy mindegyikük „zürhanggal végzi a zenét”. (ErdLev I. 273.) Példának Vachott Petőfitől nem a *Salgót*, hanem *A böhér kötetét*, Jókaitól pedig a *Gonosz lélek* c. novellát hozta fel, vö. Fekete: i. m. 97—98.
- 554 *Kipusztulván mind*: a történelmi Kompolti család 1521-ben halt ki, vö. Budai: i. m. 482.
- 561—565 A zárósorok előzményét Horváth János Vörösmarty A két szomszédvár c. kiseposzának befejezésében találta meg: „A két vár pedig omladozott, bús fészke bagolynak, / S a viharok zordon hárfája, hol a rohanó szél / Nyílt kapuk és ajtók szárnyait verdeste falakhoz, / S messze süvöltő dalt zengett a pusztá határnak.” (VÖM 5. Nagyobb epikai művek II. S. a. r. Horváth Károly és Martinkó András. Bp. 1967. 243.) Telegdi „sohajtó vár”-áról beszélt Lenke is, a Várnász (1833) I. felv.-ában (VÖM 9. Drámák IV. S. a. r. Fehér Géza, Bp. 1989. 290.). Emellett (vö. az eddigiekkel: Horváth 570.) e két Vörösmarty-mű hatását egészében és általában is hangsúlyozta a *Salgóra* Farkas Gyula: i. m. 37—38.

Szövegváltozatok

- C K (Salgó.) [más kéz utólagos ceruzás rájegyzése az 1. f. r.-n]
 5 K kösziklákra ül
 6 K vágyó,
 8 K *műhely* [az első szótág Petőfi utólagos beszúrása]
 9 K égháború,
 15 ÖK3 oly
 22 K Éltét [jav. ebből: Életét]
 K, ÖK2ab—3 megunva remetéskedik. [vessző n.]
 24 K felett.

- 25 ÖK2ab—3 volt, tekintetem
 26 K szállt [jav. ebből: szállott,]
 33 K homályos [jav. ebből: *merengő*]
 34 K vitte [jav. ebből: vitték]
 36 ÖK2ab—3 lengtek,
 37 ÖK1 középkör [sh.]
 K [a sor előtt: „(37)”]
 39 K Század,
 40 K Borús [jav. ebből: *Sötét*]
 41 K Árpád-családnak,
 52 K, ÖK2ab—3 kipusztított
 53 K *gúnykacaj*
 54 K Miként [jav. ebből: *Mint jő*]
 56 K úr.
 57 K, ÖK2ab—3 emlité
 58 ÖK1 *buzongánya* [sh.]
 61 K *helyett*
 65 K *Kifosztották*
 ÖK2ab—3 Kipusztíták
 66 ÖK2b Utánajött
 69 K hevernek apa [vessző n.]
 70 K felett, [jav. ebből: *helyett,*]
 71 K *kacagányúl*
 72 K indulóra [jav. ebből: *indulásra*]
 73 K hevernek, és
 81 ÖK3 megsegít;
 82 ÖK2b—3 *leszünk!*
 86 K teremnek [jav. ebből: *toronymak*]
 87 K Az [jav. ebből: *Ez*]
 88 ÖK2b—3 elkezdett
 89 ÖK2b—3 belefáradott.
 K [a sor előtt: „(89)”]
 90 ÖK2ab—3 *csendes,*
 91 K *ekkép* borúl
 ÖK2ab borult
 ÖK3 borul
 93 K *virraszt*
 98 ÖK3 *nyugodalmát*
 99 K *honfigondok* [jav. ebből: *f...*]
 100 ÖK3 *míg*
 101 K *pusztúlt*
 ÖK2ab—3 *elmereng.* [sh.]
 105 K [a sor utólag beszorítva]
 106 K *míg*
 110 K férjéhez, és
 K *rémülve*
 114 ÖK2b—3 *vendegid* [sh.]
 116 K S [jav. ebből: *És*]

- K, ÖK2b—3 nélkül
- 119 K meg,
- 120 K, ÖK2b—3 egyszerű
- 126 K került
- 135 ÖK2ab—3 mególok,
- 136 K kincse [jav. ebből: kincsét]
- 138 ÖK2b—3 rajt'
- 141 K Csak [jav. ebből: De]
- 144 K álmvilágnak<?>
- 145 ÖK2a a' [elszigetelt aposztróf, sh.-nak tekinthető]
- 149 K, ÖK2ab—3 nyílt,
- 150 K előtt
K a férj, [jav. ebből: Gedő]
- 151 K az angyal, [jav. ebből: az az angyal,]
- 152 ÖK1 ör zé [sh.]
- 154 K kétségbesés, [jav. ebből: kétségbeesés,]
- 155 K szolgálja,
- 161 ÖK2a ígykiá lta [sh.]
K Utamba<n>
- 174 K vitte,
- 175 K [a sor előtt: „(175)“]
ÖK2b szivet. [sh.]
- 180 K Viraszta [jav. ebből: Virraszta]
- 181 ÖK2b—3 fővényóra
- 182 ÖK2b—3 hasítja
- 183 K halk....
- 189 K Lenéz [jav. ebből: Ne — téves szókezdés]
- 190 K körül
- 192 K Mint két szerelmes lélek, [jav. ebből: Miként a szív a szívvel,]
ÖK2ab—3 lélek összeolvad [vessző n.]
- 194 ÖK2b—3 uton
- 195 K Őlében [jav. ebből: Előtte]
- 196 K Hollósötét [jav. ebből: Hollósötétb — a következő szó túl gyors indítása]
- 199 K másnap
- 200 K [a sor előtt: „(200)“]
- 210 K ki,
- 211 K elmerülve nézte, [jav. ebből. lelkesülve nézve,]
- 214 K volna [jav. olvashatatlan szókezdésből]
K ott, hogy
- 215 K Hadd bámulnálak [jav. ebből: Bámulhatnálak]
- 218 K, ÖK2ab—3 oh igen, [vessző n.]
- 220 K régen!
- 240 K tölem,
- 242 K tűnt,
- 243 K Eltűnt
- 244 ÖK2ab—3 szelíd
- 247 K mozdulatlanul

- 249 K Élsz [vessző n.]
 256 K, ÖK2ab—3 készülnek?
 259 K most én [jav. ebből: *mostan*]
 263 K drágakincsem
 K [a sor előtt: „(263)”]
 265 K körül és [vessző n.]
 269 ÖK2ab—3 így
 270 K útagozott,
 271 K Jó b < b >
 272 K, ÖK2b—3 mfg
 277 K oldalamtól,
 287 K vére.... [jav. ebből: vére,]
 299 K meg.... —
 301 ÖK2ab—3 lelkét, melly
 302 ÖK2ab—3 úgy sírt,
 K úgy nyögött,
 304 K befagyott [jav. ebből: *megfagyott*]
 306 ÖK1 mnt [sh.]
 307 K Hegy [jav. ebből: *M...*]
 K füst- s
 ÖK2ab—3 füst s lángoszlopok [vessző n.]
 312 K Miket [jav. ebből: *Miken* — th.]
 319 ÖK3 megfogamzék
 320 K borúlt,
 332 ÖK2ab—3 nyulni
 K kíván,
 334 K hát,
 K magad.”
 335 K úgy,
 337 K úgy jó,
 K így
 340 K e kard a mellyel [jav. ebből: *meg azt, hogy e kard,*]
 341 ÖK2ab—3 irtam
 K útilevet
 ÖK3 uti levelet
 345 K hallgatott;
 346 ÖK3 hegett [sh.]
 347 K be,
 349 K bíró;”
 353 K kettőnké!....nincs-e
 358 ÖK2ab—3 bíról
 360 K sem...
 364 K miként <a> [jav. k-val kezdődött, olvashatatlan szóból]
 ÖK2ab—3 föllázzadt
 368 K Jártatta [a szó kiegészítése Petőfi utólagos beírása]
 370 K mozdulni
 371 K [a sor előtt: „(371)”]
 373 K, ÖK2ab—3 kíntól

- 375 K *Órfzve*
 K, ÖK2ab—3 *szűk*
 376 K *Últ*
 K csak, [jav. ebből: *már,*]
 377 ÖK1 *míndenik* [vlsz. sh.; a K, az ÖK2ab—3 alapján jav.]
 381 K *fájdalomtól,*
 384 K *szabadúljon*
 K *közül,* [th.]
 385 ÖK2ab—3 *bosszút*
 386 ÖK2a *Es* [sh.]
 388 ÖK2b—3 *igy*
 391 ÖK1—3 *akarod ha* [a vesszőt a K alapján pótoltuk]
 392 K *feleségül*
 394 ÖK1 *Perenna* [kp. n.; a K és az ÖK2ab—3 alapján jav.]
 398 ÖK2b—3 *hfta*
 399 ÖK2b—3 *igy*
 402 K *mondd,*
 404—406 K [a sorok rendje: 406 — 404 — 405]
 „406” K *gyümölcsöt,*
 „405” K *eget!*
 406 ÖK2ab—3 [a sor hiányzik, vlsz. sh.]
 415 K *úgy*
 417 K [a sor előtt: „(417)”]
 419 ÖK3 *fotyó* [sh.]
 421 K *mind* [utólag beírva]
 ÖK2b *helylyről* [sh.]
 422 K *szerelem!*
 424 K *fenekére senki.* [jav. ebből: *senki fenekére;* — a jav. Petőfi szószá-
 mozásával]
 429 ÖK3 *fölszíneden*
 434 K [a sor előtt: „(434)”]
 435 K *Derült,*
 K *tiszta,*
 K, ÖK2ab—3 *csendes*
 K *éj.*
 439 K *földön?....*
 K *apa- s testvérgyilkolás.*
 441 K *szűnyadt.*
 444 K *alszik;”*
 445 ÖK2ab—3 *szegezve*
 446 K *arca,* [jav. ebből: *arcra,*]
 451 K *nem, nem,*
 453 K *parancsolólag....*
 457 K *rángás.... s*
 464 ÖK3 *művére,*
 467 K *fölebredett,*
 K *fölüle,* [jav. ebből: *fölült,*]
 469 K *eszmélt:*

- 478 K futott, [jav. ebből: *ki...*]
 ÖK2b—3 futott!
 485 ÖK2ab—3 Számíthatatlan
 490 K Mindig [jav. ebből: *Egyre*]
 493 K Torkon [jav. ebből: *S...*]
 497 K, ÖK2ab—3 Körültekinte,
 K s [jav. ebből: *a* — a következő szó kezdete]
 499 K föl.... ébredj,
 500 K Szólott,
 506 ÖK3 egyéb csak [vessző n.]
 509 ÖK2b—3 itéletnapon.
 512 K Elaltatálak....
 515 K Megrúgva,
 517 K, ÖK3 bezeg
 K lehetett. [jav. ebből: lehetett;]
 518 K becsületesekre
 520 ÖK3 föl, mosd [kötőszó n.]
 521 K vér....
 K kellj [th.]
 522 K úgy
 530 K, ÖK2ab—3 csendesen,
 536 K megőrült!"
 537 ÖK2b—3 őt,
 540 K előttem!"
 543 ÖK1—3 hah nézd [a K alapján a vesszőt pótoltuk]
 ÖK2b—3 hah nézd, már [a második *nézd* kimaradt]
 545 K bátyafalra,
 546 K fenn [2x]
 K égben,"
 547 K átszorítva
 548 K Alant,
 549 K pirúltak.
 K [a sor előtt: „(549)"]
 550 K kelle [jav. ebből: kellett]
 ÖK2b—3 a temetés,
 551 K váralatti
 553 K s [jav. ebből: és]
 558 ÖK2b jutott [sh.]
 565 K Salgóru
 K [a sor előtt: „(565)"]
 aláírás K *Petőfi*.

508. LEVÉL VÁRADY ANTALHOZ

Kézirat: lappang vagy elveszett. Esztergomból, 1870. dec. 3-ról keltezve Futó Ferenc levelet küldött Jókai Mórnak A Hon szerkesztőségébe, amelyhez a „Petőfi Sándortól eredetnek látszó levelet” mellékelte, Jókaira bízva az eredetiség el-

döntését. A levélfró úgy tudta, hogy a K Várady Antal halála után (valójában 1885-ig élt) került „K... urhoz”, akinek engedélyével mostani megküldése történt. Jókai együtt közölte Futó Ferenc levelét, erre tett megjegyzéseit és az addig kiadatlan Petőfi-verset, A Hon dec. 8-i számában. A K újtjáról a következő kiegészítést tette: „Várady ezt Kazinczy Gábornak adta, kinek nagybecsű kézirat-gyűjteménye volt, s kívül jó barátságban élt. Kazinczy Gábor halála után [1864; ez értette félre a beküldő] kelhetett körutra a kézirat...” Jókai azt is rögzítette, „hogy a költemény Petőfié, még pedig az eredeti kézirat.” A K további sorsáról nincs adatunk, így azt sem tudjuk, Jókai visszaküldte-e Esztergomba. (A K történetére legutóbb I. Mezősi: KP 270—271. és PAI III. 228.!)

Megjelenés

A Hon 1870. 295. sz. dec. 8. a tárcarovatban, „Petőfinek egy eddig nem ismert költeménye.” cím alatt. Másodközlés: FL 1870. 274. sz. dec. 10. 1216—1217., szintén a tárcarovatban; „(A 'Hon' után.)” megjegyzéssel.

Kötetben először: DK 737—738.

Keletkezés

A vers azok közé a ritka esetek közé tartozik, amikor Petőfi — itt a levélforma miatt — napra pontosan keletkezett költeményét: *Dömsöd, 1846. máj. 22.* Az első hírlapközlésre az akkor még élő Várady Antal a nyilvánosság előtt nem reagált, csupán egy, Jókainak küldött magánlevélben (Rózsapuszta, 1870. dec. 11. — JKK Levelzés 2. Összegyűjt. és s. a. r. Oltványi Ámbrus. Bp. 1975. 333.) köszönte meg a vers közzétételét, amely „megifjított.” A levélben azonban csak a Petőfivel és Tompával együttlakás életképes jeleneteit idézte föl, de magáról a versről nem közölt adalékokat.

Fogadtatás

A vers cenzúra-afférjára egyetlen dokumentum utal, egy W. J. jelű besúgó német nyelvű jelentése, 1846. máj. 28-ról. Ezt Wertheimer Ede közölte először, az egykori bécsi Polizei-Hofstelle azóta, 1927-ben elpusztult anyagából: Pester Lloyd 1922. 86. sz. ápr. 14. Legutóbb: Hatv² I. 846. és PAI III. 65—66. (főszöveg) és 228—229. (jegyzet) A jelentés szövegéből nem derül ki egyértelműen, hogy Petőfi maga vitte-e el kéziratát Pestre visszaérkezve Peregriny Elek cenzorhoz — vagy a könyvvizsgáló más módon jutott-e hozzá, pl. a Várady-nak valóban elküldött levél postai felbontása révén. A jelentés napjára („eben heute”) helyezett eset szerint „Regények” [„Romane”] c. cikkében [!], jelesül egy barátnak a másikkal intézett levélben a következő rész olvasható: „Duelliere nicht, schone dein Leben, Du bist es dem Vaterlande zu opfern schuldig, spare es auf, bis es losbrechen wird gegen die jetzigen Tyrannen und Machthaber, sei versichert, dass, wie es einst eine Sintflut gab, so wird es sein Schlachten geben, dessen Blutstrom der Sintflut nicht nachstehen soll.” (PAI III. 65.) Azaz: „Ne párbajozz, kíméld életedet, hogy a hazának áldozhasd, ha majd megindul a harc a mai zsarnokok és hatalmasságok ellen; biztos lehetsz felőle, hogy olyan vérözön támad az öldöklés nyomán, amilyen valamikor az özönvíz volt.” (Uo. 66., Kiss József

ford.) A tartalmi összefoglalás, amelyet Peregriny fejből idézett a besúgónak, kétségkívül versünkre vonatkozott.

Már Kovács Magda furcsállta, hogy Petőfi éppen Peregrinyt kereste meg, aki-vel (ugyanezen jelentés emlékeztető bevezetése szerint) már korábban személyes és súlyos összeszólalkozása volt egy másik vers, minden bizonnyal *A gyűldei ifjakhoz* kapcsán (→ 428.), és miért nem Reseta Jánost, aki rövidesen összeírt versei engedélyezője is lett (vö. Kovács Magda: „Csattogjatok, csattogjatok, gondolatink szárnyai...” Petőfi küzdelme a cenzúrával. In: PTüze 243.) Ezért inkább Kiss József hipotézise tűnik életszerűnek (PAt III. 228—229.), hogy valóban az elküldött és a postamester által felbontott levél került Peregrinyhez. Ezt megerősíti, hogy a cenzor a kéziratot visszaadta („das Manuskript zurückgab”), ezért is idézte tartalmát fejből, és az valóban el is jutott a címzethez, l. a K leírását! Emlékeztetünk arra is, hogy az 1845. szept. 15-i macskazene óta (vö. PAt III. 61. és 225.), majd a Gyűlde körüli viharok okán (vö. *A gyűldei ifjakhoz* c. vers jegyzeteivel, → 426—428.) a Pilvax körének megfigyelését elkezdték ugyan (erre l. PAt III. 230.!), de csekély hatásfokkal, amit a sok másodkézből vett és megmosolyogtatóan téves besúgói adat bizonyít!

A máj. 28-i jelentést több (jelenlegi ismereteink szerint két) újabb feljelentés követte: jún. 12-én a Kj. jelű besúgó is emlegetett „egy forradalmi költeményt Magyarország érdekében” („ein revolutionäres Gedicht für Ungarn verfasst” — vö. PAt III. 66—67.), amely akár a *Levél Várady Antalhoz* is lehetett; egy névtelen, jún. 16-i jelentés pedig szinte szó szerint megismételte a költemény máj. 28-i összefoglalását (PAt III. 68—69.). Ez a rövid summázás bekerült azután az államtanács elé terjesztett, jún. 23-i összefoglaló jelentésbe is (PAt III. 69—70.), amire válaszul a bécsi rendőrminiszter elrendelte — az eddig is ügybuzgó Posch pesti postamester, illetve Szekrényesy András városkapitány útján — a költő figyeltetését és a fő vonatkozó adatok gyűjtését (PAt III. 71.).

A Pilvax belső köréhez közelférkőzni nem tudó, ezért szövegeket sem produkáló és mentegetődző Kj. jelű besúgó — említett, jún. 12-i jelentésében — érdekes adatokat közölt Petőfi ki nem adott verseinek szóbeli terjesztéséről: a cenzúra tiltotta költeményeket „liest oder deklamiert Petőfi nur in vertrauem Kreise vor, bemerkte er, dass man notiert, so unterbricht er seinen Vortrag.” („... csak bizalmasai körében olvassa fel vagy szavalja el, s mihelyt észreveszi, hogy valaki jegyzeteket készít, mindjárt megszakítja előadását...” Kiss József ford. — PAt III. 66—67.)

Magyarázatok

- C *Levél*: Petőfi az episztola formáját már 1844-től arra használta, hogy megnevezze eszmetársait: *Kerényi Frigyeshez* (→ II. 44—45.), *Egressy Gáborhoz* (→ II. 62—63.), *Tompa Mihályhoz* (→ III. 9—11.), *Vahot Sándorhoz* (→ III. 138—140.), *Jókay Mórhoz* (→ 83—84.), *Szemere Pálhoz* (→ 87—89.).

Várady Antalhoz: (1819—1885), az 1845-ben Pesten, fiatal ügyvédként önálló irodát nyitott barátjával való teljes kapcsolattörténetet l. VP VII. 310—311.; a V1 kiadástörténetében a Nemzeti Kör jegyzőjeként játszott szerepére pedig: → II. 108—118. Barátságuk akkor mélyült el igazán, amikor 1845/46-ban a nem állandóan Pesten lakó, de

Szalkszentmártonból hosszabb időre, ügyei intézésére Pestre érkező Petőfi Váradynál lakott a Koch-házban (Hatvani u. 6., ma Kossuth Lajos u.), egy udvari szobában. (Hogy a költségeket ilyenkor hogyan osztották meg, arról nincsenek adataink.) 1846. márc. 11. után a gyakran távol lévő Petőfi helyét a Pesten részben népregéi kiadását intéző, részben pedig magát gyógykezeltető, a Rókus-kórházból éppen kiengedett Tompa Mihály foglalta el, majd amikor öt papnak Bejére megválasztották és Miskolcra utazott, papi vizsgáját leteendő, harmadikként (a Dömsödről visszatért Petőfi mellé) Jókai költözött oda. Ez az állapot 1846. június végéig tartott, amikor Várady megházasodott, vö. a versünk 22—26. sorához fűzött *Magyarázatokkal!* (Várady Antal: id. levele JKK Levelezés 2., i. h.); Jókai Mór: Az én kortársaim (1872). In: Életemből. Bp. 1898. NK 96. I. 181—182., idézte Hatv² I. 790.; Baróti Lajos: Petőfi pesti lakásai. VU 1893. 1. sz. jan. 1. 4—5.; FPÉ II. 254—255.; VP VII. 310.; Mezősi: KP 240—241. és Tompa Mihály levelezése. S. a. r. Bisztray Gyula. Bp. 1964. Fontes 6. I. 404.)

- 1 *a párbaj*: erről az emlékezések hallgatnak, így az sem tudható, ki volt az ellenfél, és hogyan kapott hírt az esetről Petőfi Dömsödmön.
- 8—14 A három szokatlan metafora szinte *A helység kalapácsa* parodizáló kedvével tette neveltségessé a *Felhők* szélsőséges képalkotását.
- 22 *Ida*: Ruffy Ida (? — 1858), R. András és Foglár Mária leánya, Várady Antal menyasszonya, 1846. jún. 29-től felesége. (A családra l. Kempenlen Béla: Magyar nemes családok IX. Bp. 1915. 177—178.!) Időskori interjújában Várady „előkelő, művelt leány”-nak jellemezte őt, aki eleinte éppen ezért titkolt Petőfi előtt (Baróti Lajos: A költő barátja. Várady Antal. VU 1885. 51. sz. dec. 20., idézte Hatv² I. 793.). Petőfi azonban megkedvelte, még személyes találkozásuk előtt megajándékozta a *Szerelem gyöngyei* egy dedikált példányával (vö. VP VII. 556.), és Jókaival tanúskodott 1846. jún. 29-i, esztergomi esküvőjükön is (vö. PAt III. 70. és 230—231.). A sort Jókai jegyzettel kísérte A Honban: „Várady Antal menyasszonya s később hitvese.”
- 24 *nincsen senkije*: mivel Ruffy Ida apja 1877-ben, anyja 1857-ben hunyt el, valamiféle, ma már felderíthetetlen konfliktus sejthető a háttérben, aminek talán a párbajhoz is köze lehetett. Várady mindenesetre ve-gyes házasságot kötött.
- 27 *a hon!* a fordulat a szalkszentmártoni *Imádságom* (1845. aug. 20.—szept. 8.) 9. sorára emlékeztet (→ 46.)
- 30 *a kétes jövőendő*: eddig, jelesül 1845 őszén, Petőfi csak áttételesen beszélt a *Harc tavaszáról* (*Szerelem gyöngyei* XXXII.: *Ha az isten...*, → 35.), és fohászkodott, hogy: *Teremtsd egészen ujja a hazát.* (→ 46.), vö. Pándi 1972 II. 75—76.
- 35 *könnyelműn kockáztatod*: Lukácsy az itt lezárt, a párbajt ellenző eszmefuttatást a Dömsödmön olvasott Étienne Cabet hatásának tulajdonította (Petőfi és Cabet. ItK 1966. 330.). Az állítást vitató Fekete Sándorral értünk egyet (Fekete: Pev 90.). A párbaj Petőfit nemcsak irodalmi témaként foglalkoztatta (már az *Ibolyák* ilyen c. novellájában és *A hóhér kötelében* is), hanem élethelyzetként is. Gyakorolta a fegy-

- verforgatást, leckéket vett Louis Chapon vívómestertől, otthoni edzéseit pedig éppen — az egyébként nála lényegesen jobban vívó — Váradyval folytatta (Jókai Mór: Életemből. Bp. 1898. NK 96. I. 182., idézte Hatv' I. 790.). Császár Ferenc átfogó kritikájára maga is párbajkihívással akart első indulatában reagálni (l. a *Császár Ferenc ő nagyságához* c. vers jegyzeteit, → 325.); néhány héttel versünk után, amikor júl. 4-én Vahot megtörni igyekezett a Tízek írói sztrájkját, leközölve a PDI-ban a nála maradt kéziratokat, viszont Petőfi tiltakozó cikkét nem volt hajlandó leközölni, a költő újra az elégtételnek ehhez (a korban minálunk is férfiasnak és méltónak érzett) formájához folyamodott: *Erre nem felelhettem egyebbel, mint kardhegygel vagy golyóval. Elküldtem hozzá secundansaimat, de ő másfélnapig gatyázás után végre határozottan kimondta, hogy semmi esetre sem fog vívni.* (Petőfi levele Arany Jánoshoz; Pest, 1847. márc. 31. — VP VII. 54.) Pár-bajkihívásairól 1847-ből és 1848-ból is vannak adataink.
- 39—41 Saját, közelmúltbeli állapotának elbogatellizáló összefoglalása a *Száműztem magamat...* (→ 159—160.) összefoglalásával, vö. Pándi 1972. II. 75.
- 48 *Vásárra*: jún. 8-ra, a Medárd-nappal kezdődő országos vásárra. Erre az alkalomra jelent meg *A hóhér kötele* c. regénye is (jún. 4-én, vö. EPN 190.).
- 49 *viszek portékát*: vsz. a Dömsödön írt és a Tízek által kiadandó Pesti Füzetekbe szánt *Salgóra* gondolt.
- 55—58 A magyarországi könyvkultúrát Petőfi már többször ábrázolta ironikusan: *Kedves vendégek* (→ II. 48.), *A magyar nemes* (→ 10.).
- 66—67 Petőfi mintegy összefoglalta a *Felhöket* követő 1846 tavaszi, szalkszent-mártoni verseit: *Elhagytam én a várost...* (→ 138—139.), *Erdőben* (→ 139—140.).
- 78 *Nem gyűlölöm*: visszautalás a pesti *Világgyűlölet* (→ 157—158.) és a már Dömsödön írt *Száműztem magamat...* c. versekre (→ 159—160.). A forrásokról folyt vitára l. az utóbbi vers 24. sorához fűzött jegyzeteket (→ 526—527.)!
- 78—81 *a világot (...)* *elorzott boldogságaért*: a fogalom ekkori, lehetséges köreire l. a *Sors, nyiss nekem tért!* 8. sorához fűzött jegyzetet (→ 523—524.).
- 84 *dicső napoknak*: az itt először ábrázolt egyetemes szabadságháború (és vele értelemszerűen a forradalmi erőszak jogosságának elismerése) sokat vitatott kérdése a Petőfi-irodalomnak. A teoretikus források sorában már Horváth János említette Lukács Móric akadémiai felolvasását (1842. dec. 19.), amely az Ath 1843. évi I. füz.-ében jelent meg (53—66.), és amelyben — Néhány szó a socialismusról c. alatt — nemcsak ismertette Saint-Simon, Fourier, Owen és mások nézeteit, hanem egy világméretű osztályharc elrettentő képét is fölvezet. Őt idézve, ezt megismételte Pongrácz Lajos: *Társadalmi eszmék. Élk* 1846. I. 21. sz. máj. 23. 641—644. (Vö. Horváth 582—583.) Lukácsy a végső forradalom eszméjét Babeuf, Buonarroti és tanítványaik hatására vezette vissza (Petőfi forradalmi világnézetének fő forrásai. In: PTüze 214—219.), közvetítőként az egyébként erőszakellenes

- Cabet forradalomtörténetét nevezve meg. Sötér István rámutatott arra, hogy Buonarroti, De Potter csak a végső forradalom gondolatában közös Petőfivel, más vonatkozásban azonban nem rokoníthatók, Cabet pedig elsősorban Robespierre és a jakobinusok ábrázolásával tetszhetett Petőfinek. Hiányolta az eszmetörténeti felvetések filológiai bizonyítását is (Sötér István: Vitaírás Petőfi forradalmiságáról. *Literatura* 1974/2. 3—13.). Meggyőzőbbek a költői párhuzamok; persze, itt is érvényes Horváth János figyelmeztetése: „... Petőfi sokat s az erős gondolat olvasztó tüzével olvasott.” (Horváth 6.) Ő Herwegh *Der letzte Krieg* c. versét idézte: „Ein Kampf muss uns noch werden. / Und drin der schönste Sieg, / Der letzte Kampf auf Erden, / Der letzte heilige Krieg.” (Horváth 582.) Herwegh alapos ismeretét Kertbeny rögzítette: „Heinét, Lenaut csaknem könyv nélkül tudta már, úgy-szinte Herweghet is.” (Petőfi és budapesti barátai 1844—1846. A Petőfi Társaság Lapja 1877. jan. 7. 29., idézte Hatv² i. 798.)
- 86 *a népek: a Felhők* LVIII. darabjának (*Az álom...*, → 131.), pontosabban az ottani csattanó valóra váltása: *Álmomban én / Rabnemzetek bilincseit tördelem!* (Vö. Pándi 1972. II. 77.)
- 90 *nagyszerű: itt 'történelmileg nagy jelentőségű' értelemben, vö. PSzót III. 24.*
- 92 *vízözön: a bibliai előkép mellett (1Móz 6—8) mintája Béranger Le Déluge* c. verse, amelyben a címadó katasztrófa elmossa majd a fölösleges európai királyokat (vö. Fekete: Pev 180.). Egyben visszautalás saját versének, a *Hogy van, hogy azt a sok gazembert...* (1845. okt. 16—nov. 25.) csattanójára: az esőcseppé változó gazemberekből *Támadna egy új vízözön.* (→ 83.)
- vérözön: Lukácsy Madame Rolandnak egy, Petőfi által nem ismert levelét hozta fel párhuzamnak: „Une mer de sang.” (Petőfi és Cabet. ItK 1966. 337.) Közéleti szövevény lehetőségére Bajza József verse, A vezér búcsúja (A hazudni büszke író. Bp. 1995. 309.). Egyben a Hymnus 47—48. sorának („Vérözön lábainál / Lángtenger felette.”) egyetemessé tágítása. A vér motívumának erősödésére mint a galíciai események hatására utalt Pándi: 1972. II. 65. A szó Petőfi életművében csak itt, vö. PSzót IV. 626.*
- 96 *tiszta szép leendő: saját Béranger-fordításának, A jó aggastyánnak (1846. ápr. 24—30.), jelesül a 43. sornak (Szabadságában a világ megújul, → 156.) kifejtése, vö. Müller Lipót: Petőfi politikai költészete és Béranger. Bp. 1924. Eötvös-Füzetek III. 43. és Fekete: Pev 179—180. 1845. őszén a megújulás még természeti képbe rejtve jelentkezett: Föl szoktak gyűjtani egész mezőt, / S lesz égés által ez gyümölcsözőbb. (Ifjuság, 1845. szept. 10—22., → 49.), vö. Pándi 1972. II. 76—77.*
- 98 *az isten képihez: az ember ilyen metaforizálására a romantika számtalan példát mutat. Megelőzően Vörösmarty használta a rabszolgaság elítélésére a Gondolatok a könyvtárban (1844) 79. sorában: „S az isten képét szíjjal ostorozzák.” (VÖM 3. Kisebb költemények III. 1840—1855. S. a. r. Tóth Dezső. Bp. 1962. 103.)*

Nem lévén K, A Hon első közlésére támaszkodunk, amelyhez a lap szerkesztője, maga Jókai, az akkor szokásostól eltérő módon textológiai jegyzetet is fűzött, közölve emendálásainak szempontjait: „Megtartottuk a közlésnél Petőfi ortographiáját, mely az egyszerű 'c' használatában, a 'melly' kettős, s a 'több, nagyobb' egyes mássalhangzóiban a magunkétól eltér. Szerk.” Ugyanakkor az első közlésben szövegromlás is megfigyelhető, ezért a főszöveget az előző krk. közlésének (VP II. 82—84.) figyelembevételével állapítottuk meg, minden esetben indokolva megoldásunkat.

- 5 VP ami [Petőfi a vonatkozó névmásokat következetesen különírta, analógiás alapon jav.]
- 13 VP Amelyet [l. Jókai idézett szerk. jegyzetét!]
- 15 VP barátom [a sorvégi vesszőt értelemszerűen pótoltuk]
- 18 VP mily [Jókai megjegyzése alapján jav.]
- 22 VP leány [a sorvégi vesszőt értelemszerűen pótoltuk]
- 25 VP oly [Jókai megjegyzése alapján jav.]
- 26 VP Reászakadni [analógiás alapon jav.]
- 29 VP lelkesülés [a jambus kedvéért, analógiás alapon jav.]
- 31 VP Mely [Jókai megjegyzése alapján jav.]
- 32 H lessz. — [a VP emendálásának elfogadásával]
- 33 H, VP látod barátom [a hiányzó vesszőt analógiás alapon jav.]
H, VP mily [Jókai megjegyzése alapján jav.]
- 35 VP mégis [a VP emendálása fölösleges]
- 37 H, VP olyan [Jókai megjegyzése alapján jav.]
- 38 H, VP oly [Jókai megjegyzése alapján jav.]
- 39 H, VP milyen [Jókai megjegyzése alapján jav.]
- 40 H töb s nagyob [a VP emendálása jogos]
- 41 VP énekem [analógiás alapon a H szövegváltozatát állítottuk vissza]
- 45 H Megálj [nyilvánvaló th., a VP emendálása indokolt]
- 48 H ben [a VP emendálása indokolt]
- 52 VP haj, [az indulatszót Petőfi következetesen *hajh* alakban használta, jav.]
- 57 VP Melyet [Jókai itt nem meghirdetett elveihez, hanem a beküldött másolathoz ragaszkodott, jav.]
VP édesapja [analógiás alapon a H szövegváltozatát állítottuk vissza]
- 59 VP mégsem [analógiás alapon a H szövegváltozatát állítottuk vissza]
H, VP oly [Jókai megjegyzése alapján jav.]
- 63 H, VP Isten [Petőfi következetesen *isten* alakban használta]
- 64 VP Amint [analógiás alapon jav.]
- 69 VP tinálatok [az emendálás fölösleges]
- 73 VP Ujjászülettem! [az emendálás fölösleges]
- 75 H csattagó [vlsz. sh., elszigetelt szóalak lenne]
- 80 H, VP olyan [Jókai megjegyzése alapján jav.]
- 88 VP végigmennydörgik [az emendálás fölösleges]
- 91 VP legyen! [a három pont elhagyása indokolatlan]

94 VP Amely [analógiás alapon jav.]

98 H Isten [l. a 63. sor textológiai jegyzetét!]

H képhez [az emendálás a jambikus lejtés javára elfogadható]

509. BARNA MENYECSKÉNEK....

Kézirat: nincs.

Km1 OSZK Kt. Fond VII/97. 10. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Távozol hát, ifjuságom?* c. vers jegyzeteiben, → 414.!) A költemény itt cím nélkül szerepel, vö. a *Szövegváltozatokkal!*

Km2 Ráday Gyűjtemény, Kt. K. O. 370/1., *Pécelen.* cím alatt

Megjelenés

ÖK1 481—482., ÖK2ab—3 II. 291. Az 1846. évi versek között, „(Pécel.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi 1846 júniusát és júliusát Pesten töltötte. Szokásához híven, ezúttal is tett kiruccanásokat. Ilyen volt az a jún. 22. és 29. közötti hét, amikor — Várady Antal esztergomi esküvőjére várva — ott és Hont vármegyében vendégeskedtek Jókai Mórral, a másik esküvői tanúval (vö. PAI III. 230—231.). És ilyen lehetett az a péceli kirándulás is, amikor Petőfi öreg barátját és hívét, Szemere Pált látogatta meg Pécelen. (Kettejük kapcsolatának tényeit és alakulását a *Szemere Pálhoz* c. vers jegyzeteiben foglaltuk össze, → 397.) Noha a látogatásnak a költemény Pécelre helyezése az egyetlen dokumentuma, Szemere aug. 29-i nyílt levele arra enged következtetni („Sajnálom, hogy nem volt mododban, ha csak egy két napra is kiröppenni. Neked többször kellene velem lenned.” — VP VII. 36.), hogy nem sokkal korábban találkoztak, Petőfi ígéretet tett újabb látogatásra, majd azt — Erdélybe indulva aug. 29-én, éppen a nyílt levél megírásának napján — valamiféle, általunk ismeretlen levélben vagy üzenetben lemondta.

A költemény azonban mindenképpen augusztus előtti, hiszen ott szerepelt a Reseta János könyvvizsgáló által 1846. aug. 6-án engedélyezett és értelemszerűen néhány nappal korábban benyújtott cenzúrapéldányon (Km1). Ezért a verset 1846. jún.—júl.-ra datáljuk.

Magyarázat

- 2 Petőfi szerzett szemkárosodásának életrajzi motívumát (erre l. *A hazáról* c. vers 20. sorához fűzött jegyzetet, → 378.!) itt a szerelmi helyzetdal igényeihez hasonlította.

Szövegváltozatok

- C Km1 [cím nélkül]
- Km2 Pécelen.

- 1 Km2 *menecskének* [th.]
- 2 Km1 *egészen*;
- 3 Km2 *teremtőm!*
- 6 Km1, Km2 *indúlnom*
Km1, Km2 *kéne.*
- 7 Km1, Km2 *indújak?*
- 8 Km2 *Nyakamot szeghetné*
Km2 *árok!*
- 9 Km1 *indúlok....*
Km2 *Indulok én még is;*
Km2 *elém menyecske; [köztes vessző n.]*
Km1 *mennyecske [th.?)*
- 10 Km1, Km2 *esnem,*
Km2 *öledbe.*
- 11 Km2 *le vágom....*
- 12 Km2 *e világom.*
- 13 Km1 *kellek ugy-e [vessző n.]*
Km2 *kellek úgy-e [vessző n.]*
Km2 [törölve: *hisz van már neked*]
- 14 Km1 *már,*
Km2 [jav. ebből: *Kit te ölelgetsz és*]
Km2 *s ki*
Km2 *ölelget.*
- 15 Km2 *megyek, ha [jav. ebből: bár]*
- 16 Km2 *Ha bár*
Km2 *szegem is.*

Fordítás

Kertbeny 8., *Sah dem braunen Bräutchen...* címen, a *Lieder* ciklusban, vö. PAT I. 329.

510. DALAIM

Kézirat

A legutóbbi krk. hat autográf K-t ismert, és azokat közgyűjteményenként írta le (VP II. 366.). A ma ismert szám kilenc, az alábbiakban ezeket megpróbáljuk a leírás sorrendjébe rendezve közölni.

K1 MTAK Kt. K 521/5. 335 × 184 mm nagyságú, álló formátumú (ún. keskeny ívrét), „Petőfi” aláírással. Ernst Lajos gyűjteményéből került jelenlegi helyére, ottani jelzete: XIII. 69. volt. A verzón olvasható proveniencia alapján soroltuk az első helyre: „E példány a »Dalaim« legelső eredeti példánya, egykor Orlai P. Soma tulajdona volt, kinél sokszor láttam a Petőfi leveleivel és egyéb kézírataival együtt. Orlai egyizben, midőn nekem ezt megmutatta, e példány eredetét így adta elő:

Petőfi egy napon hozzárohant és első szava ez volt: »Adj hamar egy árkus pa-

pírt!« Orlai a félive
kéziratos aztap ott

A kézirat történ
időben mindennap
bennső barátságbar
anyját, Névery Ann

A fennebbieket 1

Budapesten 190

K2 OSZK Kt. F

kékes árnyalatú, „B
István hagyatékával
így joggal feltételezi
rábbi autográf más

K3 PIM Kt. P-a

vágva Egressy Gábc
szavalókönyv 81., n
üres.) Az autográfia
jegyzés időpontja i
ugyanis a költő a I

estélyén, vö. a Foga
tön a cenzori elutas
sodik helyre tesszül

össze: „... eredetije
tőjének hagyatékáb
kéziratos K. Papp

Egressy Gábor hag
Egressy Ákos holn
volt.” (PetMuz 188

vers még a szavaló
Vörösmarty és Egre
szöveggel kötetben

Bp. é. n. 269—275
ból, nem tudható.
Ferenczi megjegyzé

szívességéből közöl
után. Innen a PHáz
és a proveniencia

mondnak volt birto
jük. Vétel útján k
Dalaim (1 levél) s
kéztől. (...) Bp. 91

Ferenczi volt a gyű
két Petőfi-költemé

lta neki, mire leült és egyfolytában leírta a »Dalaim«-at s a
yta nála s másolatot csak később vett róla.

t Orlai szájából így hallottam körülbelül 1874-ben. Én ez
voltam Orlaiéknál, mert Orlai Gyulával 1869-től kezdve
lottam Gyula haláláig, azontúl atyját, a festőművészt és
rntő szintén halálukig sűrűn látogattam.

t magam közvetlen tudását jó lélekkel bizonyítom.

náj. 8.

Dr. Kacziány Géza”

d VII/1. Egy f.; 136 × 211 mm nagyságú, álló formátumú,
”H” papíron, „Petőfi” aláírással. A tétel 1880-ban, Petőfi
rült a nemzeti könyvtárba (vö. MKSz 1880. 194. és 198.),
ő, hogy az Orlai Petricsnél hagyott K1-ről ez volt a legko-

(A legutóbbi krk.-ban ez volt a K1, vö. VP II. 366.)
P 5. Két f., 233 × 385 mm nagyságú, álló formátumú; ki-
zavalókönyvből (OSZK Kt. Fol. Hung. 1754.). Versünk a
a 82—83. oldalon *Az örült* kézírata található. (A 84. oldal
egressy rájegyzése igazolja: „Petőfi saját kézírata.”) A le-

eretlen, de mindenképpen 1847. márc. 16. előtti, ekkor
aimat, Egressy pedig *Az örült*-et szavalt az Ellenzéki Kör
ítás c. alfejezettel! Mivel nem zárható ki, hogy Petőfi rögs-
után, 1846. aug. 6. és 29. között írta ide a verset, a má-

lovábbi útját a K2-t ismertető Ferenczi Zoltán így foglalta
Papp Miklós, a kolozsvári »Magyar Polgár« volt szerkesz-
maradt meg az »Örült« kézírattal együtt (...). Az eredeti

fiklós úr birtokába vásárlás útján kerültek, még pedig
ékából, melyből több darabot nyilvánosan eldoboltak, fia,
között, midőn Egressy Ákos a kolozsvári színház tagja

1. sz. jan.—febr., 21—22. h.) Az árveréskor, 1879-ben a
yv része volt, vö. Jónás [= K. Papp Miklós]: Petőfi, Arany,
Gáborról. MPolg 1879. 205. sz. szept. 7. Némileg eltérő

Egressy Gábor hagyatéka. In: K. Papp Miklós: Itt is, ott is.
logy ki, mikor és miért vágta ki a két f.-t a szavalókönyv-
Papp Miklós 1880-ban hunyt el. Kilenc évvel később

„Mi K. Papp Miklós örököse, Ajtai K. Albert úr
tjük.” (I. h. 22. h.) Uo. hasonmása is megjelent: a 64. h.
yűjteményébe került; ma is látható a PHáz 1907-es posz-

a PHKat nem tartalmazta, csak *Az örült*-re utalt. (A leg-
t a K3, vö. VP II. 366.)
53. Egy f. r-v, „Petőfi Sándor” aláírással. Luby Zsigmond

ly egy vászonba kötött, 51 számozott f.-t tartalmazó,
gú füzet. Előzéklapján a PT 1876. évi possesszori pecsétje
asható: „Ez a zsebkönyv eredetileg annak a Luby Zsig-
mon, ki Petőfinek barátja volt s kihez irt pár levelet is ismer-
t a Petőfi-ház birtokába. Eredeti Petőfi kézirat benne a
én képzeletem. Minden többi költemény csak másolás több
un. 27. Ferenczi” A PHKat 1911-ben megerősítette, hogy
is (106/c. tétel, 52.) Az emlékkönyv első két lejegyzése a
lévén, és tekintve azt, hogy *Az én képzeletem nem... a*

Lubyval közösen végbevitt, okt. eleji szatmári barangolás egyik, Csekéről keltezett verse (→ 199—200.), okkal feltételezhető, Petőfi a cenzori csonkítás miatt közölhetetlennek ítélt versét magával vitte útjára, hogy a Partiumban és Erdélyben terjessze. (A legutóbbi krk.-ban ez volt a K6, vö. VP II. 366.)

K5 Debreceni Irodalmi Múzeum, K X. 74.92.1.1.2. Egy f., 210 × 262 mm nagyságú, álló formátumú, „Petőfi Sándor” aláírással. Ez a példány Debrecenben bukkant fel, a Csokonai Kör tulajdonából került a Déri Múzeumba. Ezért gondoljuk úgy, hogy Petőfi 1846. őszi debreceni tartózkodása idején írta le, ismeretlen személy számára.

K6 PIM Kt. P-an. P 3. Egy f., 145 × 227 mm nagyságú, álló formátumú. „Petőfi Sándor” aláírással és a lejegyzés keltével: *Pest, marcius 21. 1847.* A dátum arra utalhat, hogy a nehezen olvasható autográf verslejegyzést Petőfi olyan személy számára készítette, aki hallhatta 1847. márc. 16-i szavalatát az Ellenzéki Kör estélyén, és elkérte tőle a verset. Vétel útján, az eladó megnevezése nélkül került a PHáz tulajdonába, vö. PHKat 161. tétel, 60.

K7 OSZK Kt. Fond VII/83. 11. f. r., 210 × 262 mm nagyságú, álló formátum, „Petőfi Sándor” aláírással. Provenienciája: „Szerzemények Bajza [József] özvegyétől. 1879. jún. 25-én (157 drb. levél és 9 drb. kézirat együtt 130 frt. Dr. S[ebestyén]. Gy[ula].” Minden bizonnyal ez volt a versnek az az autográf lejegyzése, amelyet Bajzának mint az Ellenőr szerkesztőjének Petőfi közlésre átadott. Egy 1847. ápr. 16-i, pesti ügynöki jelentés szerint „Alexander Petőffy” — többemagával — még csak ígérte közreműködését a kiadványban, mivel a szerzők díjazására egyelőre nem volt meg a fedezet (vö. PAT III. 80.). A megoldást végül az jelentette, hogy a kéziratot még jún. 1. előtt sikerült eladni a Kilián és társa könyvkereskedésnek, és ebből az összegből fizették a tiszteletdíjakat (vö. PAT III. 236.). Minthogy Petőfi máj. 13-án elhagyta Pestet, ahová csak jún. 13-án tért vissza (vö. a II. és a VII. *úti levéllel*, VP 45. és 56.), két eset lehetséges: a leírás és az átadás még az elutazás előtt, tehát az 1847. ápr. 16 és máj. 13. közötti időben történt (esetleg együtt az 1847. jan.-i *Palota és kunyhóval*) vagy együtt a zsebkönyv harmadik Petőfi-darabjával, a máj. 30-án írt és csak jún. 13-án Pestre hozott *A majtényi síkon* kéziratával együtt.

K8 PIM Kt. P-an. P 37. Egy f., 212 × 260 mm nagyságú, álló formátumú, „Petőfi Sándor” aláírással. A PT possesszori pecsétjével; a PHKat azonban nem tartalmazta. (A legutóbbi krk.-ban ez volt a K5, vö. VP II. 366.) Hasonmása: PAlb 32.

K9 OSZK Kt. Fond VII/231. Két f., 132 × 210 mm nagyságú, álló formátumú, „Petőfi” aláírással.

Km1 OSZK Kt. Fond VII/97. 11. f. r. — 12. f. v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Távozol hát, ifjúságom?* c. vers jegyzeteiben, → 414.) A 12. f. v.-n az utolsó versszakot Reseta János cenzor vörössel bekeretezte, majd a vers után — mivel ez volt a példány utolsó verse — a következő engedélyt adta: „Mellőzvéen a töröltöket, kinyomathatik. 6/8 1846. [aug. 6.] Reseta m[aga]. k[ezével].” A f. hasonmása: VP II. 68. és 69. között.

Km2 MTAK Kt. K 790/23. Jókai Mór autográf másolata, sietős frással. Cím n.

Km3 MTAK Kt. K 523. Szendrey Júlia másolata

Km4 Debrecen, Ref. Egyházközség Nagykönyvtára Kt., R 836. Eröss József verseskönyve, 75. f. v. — 76. f. v.

Km5 Debrecen, Ref. Egyházkerület Nagykönyvtára, Kt. R 2773. V. L. vers-
űjteményének töredéke, 40. f. r-v., *Dalaim* címen

Km6 Dr. Csapó György mgt.-ában (Bp.). Rájegyzés, vlsz. a kéziratgyűjte-
nyet megalapozó Csapó (II.) Vilmostól (1840—1933): „Petőfi »Dalaim« versét
»angolici ház padlásán régi iratok közt találtam.»

Km7 MTAK Kt. Ms 361. Vermásolatok, 19. sz. 54—55. pp. A gyűjtemény
m tartalmaz 1849 utáni verset, ezért felvettük. Emellett szól következetesen
gies, aposztrófor használó helyesírása is.

Km8 Ráday Lt., Szemere-Tár, 17. k. 27.

Km9 Matica Slovenska (Martin, SVK), 2 6 12 Pauliny—Tóth—Strazza, 48. f.
46/47-re tehető, egykorú másolat (Szabó G. Zoltán szíves közlése)

megjelenés

Ellenőr. „Politikai zsebkönyv, a Pesti Ellenzéki Kör megbízásából szerkeszté-
jeza.” Németországban, 1847. (Valójában 1848. febr. 5. előtt jelent meg, vö.
N 383.) 115—116. Petőfi Sándor aláírással. Az almanachban a költő-
k két további költeménye is szerepelt: *Palota és kunyhó* (386—388.) és *A*
..... [=majtényi] *skon* (446—447.). A zsebkönyv részletezett tartalomjegyzé-
: PAt I. 193., az előszó: „Pest, juniusbán 1847.”

Kötetben először: Petőfi Sándor újabb költeményei 1847—1849. Pest 1858 I.
—93., 1847 első versének besorolva, „(Pest.)” helymegjelöléssel. Ötstrófiás
ltozat, a cenzor törölte záró versszak nélkül. A csonkításra az 5. versszak végén
jel utal: — — — A közlés a K2-ről készült.

letkezés

Mivel Petőfi a csonkult verset nem iktatta be az ÖK1-be, a kortársak számára
1847-es évszámmal megjelent Ellenőr-közlés volt az első — és 1858-ig — az
yetlen kiadás (vö. a *Megjelenés* c. alfejezettel!), Emich Gusztáv eljárása ott —
1847 első verseként való besorolás — tehát logikusnak tűnt, bár némi tanács-
anságra is utalt.

A pontosabb datálást Havas Adolf kísérelte meg. Felemás módon: a főszöveg-
n a szokott helyen, 1847 élen közölte (HP III. 3—4.), a jegyzetben viszont
zögezte, hogy mivel szövegét az 1847. évi gyűjtőfüzet nem tartalmazta, nem
et 1847-es vers, 1846 augusztusára már készen állt (HP III. 683—685.). Ő
ár 5 K-t ismert, kettőt a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárában (a mai OSZK
,), hármat a PT tulajdonában (ezek ma a PIM Kt. példányai). Ferenczi Petőfi-
trajza (1896) erről a kérdésről nem nyilatkozott, később azonban (Petőfi egy-
teményéről. In: Dolgozatok a modern filozófia köréből. Emlékkönyv
exander Bernát hatvanadik születése napjára. Bp. 1910. 274.) azt vallotta,
gy Petőfi a verset „megírta már 1846 közepe táján”. (Emlékeztetünk rá, hogy
renczi a cenzúrapéldány dátumát jún. 8-nak oldotta fel.) Horváth János a HP
46-os változatát ismételte meg (Horváth 383.).

Voinovich Géza — a Km1 versanyagára utalva — 1846 tavaszára sorolta be, a
rs, *nyiss nekem tért... és a Száműztem magamat... közé*, ami — a *Pest*
jelöléssel együtt — 1846. ápr. 24. és 30. közötti megírást feltételezett (VoinP
330.). Így közölte a legutóbbi krk. is: VP II. 67—68. Elfogadta a vers leg-

utóbbi tüzetes elemzője is, Kovalovszky Miklós: Petőfi költői önarcképe. MNy 1973. 1—7.

Ami jelenlegi ismereteinket illeti, a cenzúrapéldány aug. 6-i engedélyezése — néhány nap eljárási időt logikusan leszámítva — a példány utolsó helyén álló versre az ante quem terminust 1846. július végére helyezi. A post quem meghatározás nehezebb, mert a példányban szereplő versek elhelyezése nem megbízhatóan kronologikus. Ha számot vetünk a vers átfogó jellegével és azzal a ténnyel, hogy a megírás — akár a Km1 összeírása — az Emich Gusztávval 1846. jún. 22-én aláírt, az ÖK1-re vonatkozó szerződés függvénye, és Petőfi talán a tervezett kötet záródarabjának szánta. Ezért — kérdőjelesen — 1846. júl. második felére tesszük a *Dalaim* megírását.

Fogadtatás

Petőfi 1846. évi, kelet-magyarországi útján nemcsak leírta versét (vö. a K4 és a K5 keletkezésével!), hanem szavalta is: „Mikor Petőfi egyszer előttem elszavalta *Dalaim* mik ilyenkor teremnek, — Villámai [!] haragos lelkeimnek költeményét, akkor láttam legjobban ezt az egész valóját jellemző vonást a szája körül.” [ti. ami arckifejezést adott neki] (Törökfalvi Pap Zsigmond: Huszár Adolfról. FL 1885. 25. sz. jan. 31. 164., idézte Hatv² II. 15.)

Az Élk számára Szelestey László írt tudósítást a Pesti Ellenzéki Kör 1847. márc. 16-i estélyéről: „Petőfit, a nép magasztos lelkű költőjét akarták hallani. Engedett a közkíváratnak s szólott »a nép nevében«, »dalaim« s még egy költeményt mondott el külön-külön óhajtások következtében.” (Élk 1847. I. 12. sz. márc. 20. 389. — EPN 262.) Erről Frankenburg Adolf is megemlékezett, idézve Szelesteyt: Petőfi és az „Életképek”. Visszaemlékezések. Koszoru 1880. 4. k. 3. füz. 196—197., idézte Hatv² II. 76.

Az ErdHiradó tudósítást közölt Petőfi kolozsvári programjáról: 1847. okt. 23-án az országgyűlési ifjúság fáklýszenevel köszöntötte, majd vacsorát adtak tiszteletére, több követ részvételével. Az utóbbiak közül Berzenczey László üdvözölte a Petőfi házaspárt. „Az innepelt áldomás-viszonzás helyett »Dalaim« című szép költeményét szavalta el.” (ErdHiradó 1847. okt. 28. — EPN 354.)

A tudósítást — némi átfogalmazással — átvette a PH is: „A megtisztelt költő viszonzásul egy pár gyönyörű költeményét szavalta el, ezek között a »Dalaim« című.” (PH 1847. 978. sz. nov. 4. 292. — EPN 360.)

Pozsonyban az országgyűlési ifjúság 1848. jan. 16-án avatta felolvasó és szavaloéssel olvasókörét. A tudósítások közül a PDI ismeretlen pozsonyi levelezője említette, hogy a *Dalaim* c. verset Funták Sándor szavalta. (A másik elhangzott vers *A nép nevében* volt. — PDI 1848. I. 5. sz. jan. 30. 153. — EPN 382.) A szavaló utónevét az Ábrázolt Folyóiratból tudjuk: 1848. 6. sz. 45. — EPN 383. Mindkét közlemény a verset „gyönyörű”-nek nevezte. (A harmadik tudósítás, a Nemzeti Ujságé jan. 30-án csak a másik verset és szavalatot említette, vö. EPN 382.)

Gr. Gyulai Lajos 1848. márc. 8-i naplóbejegyzésében a Kossuthal együtt „igaz jakobinus”-nak nevezett Petőfi versét dicsérte, amelyet az Ellenőrben olvastott: „Annál valami szebbet még nem olvastam.” (PÁt II. 124.)

Az Ellenőr zsebkönyv hirdetését a PH-ban olvashatták, a tartalomjegyzék — természetesen — a verset is felsorolta: PH 1848. 2. sz. márc. 18. 230. — EPN

390.; PH 1848. 3. sz. márc. 19. 236. — PAt I. 193. (Az utóbbi helyen a dátum sh.: márc. 18.)

Szerdahelyi Ede zongoraművész Győrött tartott, 1848. ápr. 4-i hangversenyének programján, második műsorszámként: „*Dalaim*, költemény Petőfytől, szavalja Tóth [József] ur.” (PAt I. 221.)

Teleki Sándor az „erdélyi hadjárat alatt” történt, „kora tavaszi hóolvadás”-kori esetet beszélt el (ami tehát 1849. ápr. 3. után történhetett).

Petőfi az újonnan érkezett székely honvédek kedvéért, Teleki unszolására 1840 tavaszán az *Erdélyben* után elszavalta a *Dalaimat* is: „És ezt úgy szavalta, amint tőle sem hallottam soha úgy szavalni, megrázott mindnyájunkat a csontokig, velőnkig, idegeinket pengette, bele markolt szívünkbe, rajongtunk, lelkesedtünk, odamentem hozzá, megszorítám kezét, s megatottságomban egy igaz, egy való érzésnek adtam kifejezést; nem parlamentális, de igaz, azt mondtam:

— Egyen meg a fene! hogy lehattél te rossz komédiás!”

(Teleki Sándor: Morzsák Petőfiről. Függetlenség 1882. 298. sz. okt. 28., idézte Hatv² II. 660.)

Magyarázatok

- C 'Lírai vers' jelentésben szerepel, a többes szám a „változatos gazdagság” előrejelzése, vö. Kovalovszky: i. m. 3. Nem tekintve most a személyiségrajzokat, Petőfi a *Felhők* óta még nem írt ilyen, költészetét általában jellemző verset; előzményei, *A természet vadvirága* (1844. dec. 21—22., → III. 106.) és a *Verseim* (1844. szept., → III. 15.) jóval korábbiak.
- 3 *Átröpülők*: a kozmikus táguló romantikus repülésre l. *Az alföld* 9. sorát (*Felrepülők ekkor gondolatban / Túl a földön felhők közelébe*, → II. 57.) és a *Képzetem* c. verset (→ III. 173—174.).
- 5—6 A módosított refrén előzményei: *A természet vadvirágában* (i. h.)
- 25—28 Az ital mint a közéleti gondok búfelejtője már 1844 decemberében megjelent: *Részegség a hazáért* (→ III. 101.)
- 26 *Nemzeteknek keze van bilincsen*: előzményei az *Álmaim* 33. sora (*Láttam ledöntött, rab országokat...*, → 85.) és — már személyes érdekeltséggel — a *Felhők* LVIII. darabja (*Az álom*, → 131.): *Álmaimban én / Rabnemzetek bilincseit tördelem!*
- 31 *mit tűr*: új motívum a szolgaság tűrésének kárhozhatása mint a zsarnokság életfeltétele
- 33 *isten kegyelméből*: visszautalás 1846 nyitóversének, az *Isten csodájának* befejezésére, a 35. sorra: *Ne csak istenben bízzunk, mint bizánk...* (→ 95.)

Szövegváltozatok

A nagyszámú autográf lejegyzés miatt egybevetéseinket ezúttal a kilenc K-ra, valamint a költő életében egyetlen megjelenésre, az Ellenőrre (E) korlátoztuk. Az utóbbi következetes aposztróphasználatát nem tekintettük szövegváltozatnak. Főszövegnek a K2-t választottuk.

2 K1, K3, K4, K5, K9, E van;

- 4 K1, K3, K5 világon. —
 K4 világon —
 K6 világon....
 K7—9, E világon. [gondolatj. n.]
- 5 E mik, [sh.]
- 7 K1, K5, K7, K9, E A helyett,
- 9 K2 gondoskodnám? [jav. ebből: ,]
 K5 gondoskodnám!
 K6 gondoskodnom —
- 10 K7—9, E rám. [sorvégi gondolatj. n.]
 K4 rám —
- 13 K1, K9 Szép lánnyal ha
 E lánnyal
- 15 E lány
- 16 K1, K3, K9 csöndes
 K6—9, E vizébe. [sorvégi gondolatj. n.]
- 16 K4 vizébe —
- 18 K5 Vad rózsái
- 19 K1, K9 lány?....
 E lány?
- 20 K3, K6—8, E örömemben,
 K1, K9 szeret?....
 E Kell
 K7 *innom*
 K6—7, E keservemben,
 K8—9 keservemben;
- 22 K2, K4—5 jó-kedv
 K3 jó kedv
 K7, K9, E ottan. [sorvégi gondolatj. n.]
 K4 ottan —
- 26 K4—8, E bilincsen,
- 27 K9 vig
- 28 K1, K5 csörgése. —
 K6—9, E csörgése. [sorvégi gondolatj. n.]
 K4 csörgése —
- 31 K9 *tűr*
- 32 K7 *láncait* [ritmusrontó th.]
- 33 K4—6 *kegyelmébül*
- 34 K5 *kezérül?! —*
 K7, K9, E kezérül? [sorvégi gondolatj. n.]
 K4 kezérül? —
 K6 kezérül? [sorvégi gondolatj. n.]
- 36 K1 haragos [jav. ebből: *mámoros*]
 K1, K4—6, K8, E lelkiemnek.
- aláírás K1—3, K9 Petőfi
 K4—5, K7—8 Petőfi Sándor
 K6 Pest, március 21. 1847 Petőfi Sándor
 E P e t ő f i S á n d o r

511. MOST KEZDEM ÉN CSAK MÉG ISMERNI....

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 7. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 486., ÖK2ab—3 II. 298. Az 1846. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers hagyományos datálása: 1846. jún.—aug. (VP II. 85.) Mivel egyfelől a költemény nem szerepelt az Emich Gusztávval jún. 22-én kötött szerződés értelmében összeírt és a Reseta János által aug. 6-án engedélyezett (és így értelemszerűen néhány nappal korábban benyújtott) cenzúrapéldányban, másfelől a költő aug. 29-én elhagyta Pestet (vö. *A hevesi rónán* c. vers jegyzeteivel, → 563.), megírását 1846. aug. 1. és 28. közé tehetjük. Az 1846. augusztusi költemények sorrendjét (más fogódzó híján) a cenzúrapéldány alapján határoztuk meg.

Magyarázatok

2 *szívemet*: visszautalás a *Felhők* XL. darabjára, *Az én szívem...* c. versre, → 124—125.

11—12 *ősszel (...) tavasszal*: a természeti kép egybeesett a *Felhők*-korszak kezdetével és lezárásával

Szövegváltozatok

C Km megismerni...

1 Km megismerni,

2 ÖK2b—3 *szívemet*;

3 ÖK3 *szívnél*

5 Km aggódtam hogy [vessző n.]

7 Km, ÖK3 bokámat

10 Km gyökerét; [th.]

Fordítás

Kertbeny 10., *Jetzt fange ich erst an...* címen, a *Lieder* ciklusban, vö. PAt I. 329.

512. F. L. KISASSZONY EMLÉKKÖNYVÉBE

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 7. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 487., ÖK2ab—3 II. 299. Az 1846. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers hagyományos datálása: 1846. jún.—aug. (VP II. 85.) Mivel egyfelől a költemény nem szerepelt az Emich Gusztávval jún. 22-én kötött szerződés értelmében összeírt és a Reseta János által aug. 6-án engedélyezett (és így értelemszerűen néhány nappal korábban benyújtott) cenzúrapéldányban, másfelől a költő aug. 29-én elhagyta Pestet (vö. *A hevesi rónán* c. vers jegyzeteivel, → 563.), megírását 1846. aug. 1. és 28. közé tehetjük. Az 1846. augusztusi költemények sorrendjét (más fogódzó híján) a cenzúrapéldány alapján határoztuk meg.

Magyarázat

- C Az emlékvers címzettje máig ismeretlen. Kiss József szerint egyike volt „a neves költőnek hódoló »honleányok«-nak, kiknek (...) névtelenségük szinte jelképes: a fiatalabb női olvasóközönségnek azt a rétegét képviselik, amelynek figyelmét főként a *Cipruslombok* és a *Szerelmem gyöngyei* ciklus tereli Petőfire.” (Kiss József: *Petőfi, az emlékkönyvek és a biedermeier*. Helikon 1991/1—2. 151.)

Szövegváltozatok

- 1 Km feledlek-el?
4 Km szíved
ÖK3 úgy

513. MEGFAGY A SZÍV, HA NEM SZERET....

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 7. f. v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.)

Megjelenés

ÖK1 487., ÖK2ab—3 II. 299. Az 1846. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers hagyományos datálása: 1846. jún.—aug. (VP II. 85.) Mivel egyfelől a költemény nem szerepelt az Emich Gusztávval jún. 22-én kötött szerződés értel-

mében összeírt és a Reseta János által aug. 6-án engedélyezett (és így értelemszerűen néhány nappal korábban benyújtott) cenzúrapéldányban, másfelől a költő aug. 29-én elhagyta Pestet (vö. *A hevesi rónán* c. vers jegyzeteivel, → 563.), megírását 1846. aug. 1. és 28. közé tehetjük. Az 1846. augusztusi költemények sorrendjét (más fogódzó híján) a cenzúrapéldány alapján határoztuk meg.

Szövegváltozatok

2 Km szeret megég. [kp. n.]

4 Km ég.

514. RABSÁG

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 7. f. v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világyüllölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 487—488., ÖK2ab—3 II. 300. Az 1846. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers hagyományos datálása: 1846. jún.—aug. (VP II. 85.) Mivel egyfelől a költemény nem szerepelt az Emich Gusztávval jún. 22-én kötött szerződés értelmében összeírt és a Reseta János által aug. 6-án engedélyezett (és így értelemszerűen néhány nappal korábban benyújtott) cenzúrapéldányban, másfelől a költő aug. 29-én elhagyta Pestet (vö. *A hevesi rónán* c. vers jegyzeteivel, → 563.), megírását 1846. aug. 1. és 28. közé tehetjük. Az 1846. augusztusi költemények sorrendjét (más fogódzó híján) a cenzúrapéldány alapján határoztuk meg.

Magyarázatok

Alcím *Töredék:* Petőfi a fogalmat itt nem közéletű értelmében használta, ahogyan azt Horváth János vélte („töredéknek maradt” — Horváth 221.), hanem romantikus műfajmegjelölésként, Friedrich Schlegel meghatározása szerint: „Ein Fragment muss einen kleinen Kunstwerke von der umgebenden Welt ganz abgesondert und in sich selbst vollendet sein wie ein Igel.” (Idézte a műfajról legutóbb általánosságban is író Szegedy-Maszák Mihály: Vörösmarty és a romantikus töredék. In: Vörösmarty és a romantika. Szerk. Takáts József. Pécs—Bp. 2001. 32.)

- 1 *vigad!*: a vers kezdősora folytatása az 1845. őszi, borjádi *A költő s a szőlővessző* c., szintén töredéksorral befejezett költeménynek: *Vigad a világ* — — — — (→ 62.)

- 4 *boldog-e?*: Horváth János joggal utalt vissza a *Számúztem magamat* 20—24. sorára: *Megbékülő jobbomat fogadd el, oh világ, / Nem volnál rossz, ha nem volnál boldogtalan. / Boldogtalan vagy, s én sajnállak tégedet, / S akit sajnálunk, azt gyűlölnünk nem lehet.* (→160., vö. Horváth 221.) Itt és a vele hármast alkotó, következő két versben fogalmazódott meg először Petőfi egyéni történelemfilozófiájának hármaskorszakolása: az emberiség a rabság → szabadság → boldogság fázisain keresztül éri el önmegvalósítását. A gondolat előzményeit l. az 1844. év végi hazafias versekben, jelesen *A királyok ellen* strófáiban, vö. annak jegyzeteivel: — III. 366—368.!
- 7 *rivalgó*: a Petőfi által többször használt nyelvújítási szóra: Szófüzér. Gyűjté Kunoss Endre. Kassa 1835.² 71. és NyÚSz II. 558. Jelentése: 'harsogva, ujjongva kiabáló' (PSzót III. 463—464.).
- 9 *bilincs*: a rabság jelképeként (álomba helyezett) megsemmisítése előfordult már a *Felhők* LVIII. darabjában, *Az álom* c. versben is: *Álmamban én / Rabnemzetek bilincseit tördelem!* (→ 85.)
- 10 A sornak rímmel való befejezése is a *Töredék* fenti értelmezése melletti érv; a továbbgondolás, az emberiséget „újjáépítő” gondolatmenet az olvasóra van bízva.

Szövegváltozatok

- Alcím Km Töredék. — [zárójel n.]
 6 Km ketségb'ésés, [th.]
 10 Km nincs....

Fordítás

Kertbeny 222., *Wie lustig ist die Welt!* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAt I. 333.

515. SZERETEK ÉN....

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 8. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világyűlöllet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 488—489., ÖK2ab—3 II. 301—302. Az 1846. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers hagyományos datálása: 1846. jún.—aug. (VP II. 85.) Mivel egyfelől a költemény nem szerepelt az Emich Gusztávval jún. 22-én kötött szerződés értel-

mében összeírt és a Reseta János által aug. 6-án engedélyezett (és így értelemszerűen néhány nappal korábban benyújtott) cenzúrapéldányban, másfelől a költő aug. 29-én elhagyta Pestet (vö. *A hevesi rónán* c. vers jegyzeteivel, → 563.), megírását 1846. aug. 1. és 28. közé tehetjük. Az 1846. augusztusi költemények sorrendjét (más fogódzó híján) a cenzúrapéldány alapján határoztuk meg.

Fogadtatás

A soproni ev. líceum Magyar Társaságának jegyzőkönyvei (5. kötet) megörökítették az 1843. dec. 16. és 1848. márc. 18. között szavalt versek listáját (Bodolay 454. és PAt III. 93.). Ezek között az utolsó, tehát feltehetően a záródátum napján hangzott el egy „Szeretlek” c. vers. Ilyen c. költeménye Petőfinek nem lévén, elfogadjuk a jegyzőkönyvet először közlő Pröhle Jenő (Petőfi költészet és szelleme a soproni evangélikus líceumban a kiegyezésig. Soproni Szemle 1974. 2. sz. 103., jegyzetben) és Kiss József hipotézisét (PAt III. 243.), hogy az említett vers a *Szeretlek én...-nel* azonos, amely valóban illett 1848 márciusához.

Magyarzatok

- 5 *istenasszonyt*: a szabadság ilyen allegorizálása a francia forradalomra megy vissza és a romantika is átvette. Petőfi már korábban is élt vele: *Ha az isten...* (1845. aug. 20.—szept. 8., → 35—36.) A nőalak szabadság allegória hazai előképe Kölcseynél, *A szabadsághoz* c. versben (1825): „Nyisd-fel ó lángzó kebeled’ dicső Hölgy, / (...) Égi szabadság!” (Versek és műfordítások. S. a. r. Szabó G. Zoltán KFMM 140. és 886—889.) Vö. még Lukácsy Sándor: *Petőfi eszmerokonai*. Bp. 2001. (ItFüz 150.) 37.
- 6—7 *Egy számkiűzött istennőt, / A szabadságot*: Fekete Sándor Béranger *Le Malade* c. versére (1823) vezette vissza az allegóriát: „la Liberté bannie.” (Fekete: *Pev* 180—181.) Petőfi példányában: *Oeuvres complètes de Béranger*, Paris 1839. OSZK Kt. Fond. VII/228/II. 177. Másik Béranger-kötetében is: MTAK Kt. K 519. 379—380.
- 18 *Hóhér*: mint a szabadsághős elvesztője szerepelt már a *Felhők*-ben is: a XXVI. (*Az ember ugyan hova lesz?*, → 119.) és az LVII. darabban (*Igazság! alszol?*, → 130—131.)
lesujtá fejemet: a villanó hóhérpallos képe — még szerelmi tematikában — a *Felhők* XVII. darabjában: *Oh lány! szemed...* (→ 116.). A *levágott emberfő*, önmagára vonatkoztatott hasonlatban, a *Felhők* LV. darabjában: *Vajon mi ér?* (→ 130.)
- 20 *virág helyett*: a mártírium vállalásának előzményeit a *Sors, nyiss nekem tért...* c. vers jegyzeteiben tekintettük át (→ 523—524.).

Szövegváltozatok

- 3 Km szerelemmel [kp. n.]
6 ÖK2ab—3 istennőt:
16 Km Szakítsak [a k megerősítve-átírva]
Km neki
19 Km húlla,

Fordítás

Kertbeny 223., *Ich liebe so, wie noch kein Mensch* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAT I. 333.

516. A NÉP

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 8. f. v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 489., ÖK2ab—3 II. 302—303. Az 1846. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers hagyományos datálása: 1846. jún.—aug. (VP II. 87.) Mivel egyfelől a költemény nem szerepelt az Emich Gusztávval jún. 22-én kötött szerződés értelmében összeírt és a Reseta János által aug. 6-án engedélyezett (és így értelemszerűen néhány nappal korábban benyújtott) cenzúrapéldányban, másfelől a költő aug. 29-én elhagyta Pestet (vö. *A hevesi rónán* c. vers jegyzeteivel, → 563.), megírását 1846. aug. 1. és 28. közé tehetjük. Az 1846. augusztusi költemények sorrendjét (más fogódzó híján) a cenzúrapéldány alapján határoztuk meg.

Magyarázatok

- C A PSzót (III. 81—83.) hatféle jelentésben annotálta a fogalmat. Közülük — helyesen — a 2. jelentésnél idézte versünket: „a (nemesi kiváltságokkal nem bíró) dolgozó rétegek összessége.”
- 1—2 *eke szarva* (...) *kard:* ugyanezekkel a közkeletű jelképekkel ábrázolta a népet Garay János, Kelet népéhez c. versében (1845), vö. Lukácsy Sándor: Petőfi eszmerokonai. Bp. 2001. ItFüz 150. 56.
- 2 *kard:* utalás a településenként kivetett kvóták alapján történt kényszerosztásokra. A kérdés legnagyobb hatású színpadi feldolgozásában, Szigligeti Ede Szökött katona c. népszínművében (1843) Petőfi a Nemzeti Színházban 1844. okt. 12-én maga is fellépett, vö. Fekete: PVSz 167—177. A darab zárómondata, amely a nyomtatott szövegből hiányzott, így hangzott: „... a törvényalkotó nemesség tanulja becsülni, és szeretni rokonilag azon osztályt, mely most vagyonnal és vérével leginkább áldozik a hazának, s a honvédelemre hozzon oly törvényt, hogy minél kevesebb szökött katona legyen! (OSZK SzT, N. Sz. Sz 38.)
- 3 *szegény jó népet:* Müller Lipót Béranger La Sainte-Alliance des Peuples c. verséből (1818) vezette le („pauvres mortels, tant de haine vous lasse...”) a fordulatot, l. Müller Lipót. Petőfi politikai költészete és Béranger. Bp.

1924. *Eötvös-Füzetek* III. 47. Petőfi fennmaradt példányában: *Oeuvres complètes de Béranger*. Paris 1839. OSZK Kt. Fond. VII/228/II. 177. Másik Béranger-kötetében is: MTAK Kt. K 519. 267—269.

- 4 *majd vért, majd verítéket*: Béranger-nál uo.: „Aucun épi n'est pur du sang humain.” (Müller: i. m. 47.)
- 14 A sor szállóigévé vált. Szellemi hátországát a francia enciklopédisták hazafogalmától (tulajdon és személy biztonsága → haza = jog + tulajdon) a Kommünista Kiáltványig vezette le Lukácsy Sándor (Aszimmetrikus ihlettek. ItK 1969. 659—661.); vitapartnerre, Fekete Sándor viszont azt róttta fel, hogy nem talált konkrét mintát (Fekete: Pev 181—182.). Ez az igény — úgy véljük — teljesíthetetlen, bár kielégítésére számos kísérlet történt. Müller Lipót *Saint-Just Esprit de la Révolution et de la Constitution de France* (Paris 1791) c. művében találta meg a legközelebbi párhuzamot: „Où il n'y a pas de loi, il n'y a pas de patrie c'est pour quoi les peuples qui vivent sous le despotisme, n'en on point.” (III. fejezet, 332; Müller: i. m. 47.) Hasonló következtetésre jutott Fekete, Müller említése nélkül: Fekete: Pev 182. A könyv megvolt Petőfi könyvtárában (vö. VP V. 257.), ám a possesszori bejegyzés későbbre utal: *Petőfi Sándor kincse*. 1848. (Ferenczi Zoltán 1845-ös szerzeménynek tekintette a könyvet, de mindenfajta bizonyítás nélkül: FPÉ II. 63.) A könyv ma: OSZK Kt. Fond VII/228/15., vö. Kalla—Ratzky 115. és 118. Horváth János *Shelley Song to the Men of England* c. versét említette párhuzamként, de „csak általában, mint politikai élf gondolat”-ot (Horváth 517—518.). Pándi Pál *Weitlingnél kereste a sor forrását*: Pándi 1972 II. 97. A hazai lehetséges minták és párhuzamok sora szintén tekintélyes: a gondolat liberális és radikális politikusoknál, írónál egyaránt megtalálható. Pándi — először 1961-ben megjelent *Petőfi-könyvében* — Erdélyi János, Szeles-ty László, Kríza János, Irinyi József szövegpárhuzamait vonultatta fel, az általunk használt második kiadásban is: 1982.² 269. A valószínűsíthetőbbek közül említendő Vajda Péter A haza c. cikke: „... hol a törvények és jogok nem szentek, ott nincs haza...” (Ath 1839. I. 46. sz. jún. 9. 758. h., idézi Lukácsy: i. m. 667.); Tóth Lőrinc *Világpolgárság és hazaszeretet* c. cikke (Ath 1838. II. 1. és 3. sz., júl. 1. és 8. 9—11. és 46—50. h.), valamint Vörösmarty két verse, az örökváltság törvényjavaslatának tárgyalására írt *Szabad föld* (1843, VÖM 3. Kisebb költemények III. 1840—1855. S. a. r. Tóth Dezső. Bp. 1960. 74—75., vö. Lukácsy: i. m. 662.) és a galíciai eseményekre reflektáló *Országháza* (uo. 147—148., idézi Pándi: i. m. 269.). De nem mellőzhető a névsorból *Kölcsey* neve sem: az 1834. nov. 10-i országgyűlési beszédét az örökös megváltás tárgyában a „haza = szabadság és tulajdon” formulával fejezte be. A beszéd azonban eredetileg — a kézirat másolatokban fennmaradt — indultatos passzussal zárult, amelyben egy *Gustermann* nevű, a magyarokat támadó, „bérben fogadott író” 1811-es könyvéből idézett, figyelmeztetésül: „... azzal [ti. a néppel] ótalmaztatjuk a hazát; pedig annak hazája nincs, azt az országhoz s földéhez semmi érdek nem köté, mert tulajdont néki nem engedünk.” (Kölcsey Ferenc összes művei. S. a. r. Szauder József és Szauder Józsefné. Bp. 1960. II. 162—163.) Vonatkozóan megemlítjük, hogy *Petőfi* a vers írásának valószínűsíthető időpontjában *Obernyik Károly*val, *Kölcsey* hajdani joggyakornokával és *Kölcsey Kálmán*, a *Paraine-*

sis címzettje nevelőjével tervezte Szatmáron át vezető erdélyi útját; Szatmárt pedig vendéglátója Pap Endre lett, aki Kemény Zsigmond szerint is „Kölcsey összegyűjtött munkáinak szerkesztési gondját majdnem egyedül vitte...” (Vö. Solt Andor: Kölcsey halála és hagyatéka. ItK 1938. 375—393. és Fried István: Kölcsey Ferenc ismeretlen versei. Szabolcs-Szatmári Szemle 1979/4. 25—36.) Ezért joggal feltételezhetjük, hogy a mindinkább politizáló költő első kézből és igen alaposan tájékozódhatott Kölcsey tevékenységének még akár kiadatlan dokumentumaiban is. A kutatás által eddig nem érvényesített lehetőséget az egyes versek jegyzeteiben is hivatkozzuk.

Szövegváltozatok

- 1 Km eke szarva [jav. ebből: ekeszarva + kp. n.]
ÖK2b—3 eke-szarva
- 4 ÖK2b—3 önt
Km vért majd [kp. n.]
Km veritéket,
- 6 Km veritékét?
- 9 Km az anyaföld [a névelő másolási hibából kimaradt, utólag beszúrva]

Fordítás

Kertbeny 323., *Das Volk* címen, a *Vermischte Gedichte* versei között, vö. PAt I. 335.

517. KÉPZELT UTAZÁS

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 9. f. r-v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 489—491., ÖK2ab—3 II. 303—305. Az 1846. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A fordításra való külső késztetést éppúgy nem tudunk dokumentálni, mint az elkészültét pontosabban időhöz köthető adatot. Mivel az aug. 6-án engedélyezett, előző cenzúrapéldányban (OSZK Kt. Fond VII/97.) még nem szerepelt, hagyományosnak tekintett datálását (legutóbb: VP II. 87—88.), az 1846. jún.—aug.-t némileg szűkíteni tudjuk, a cenzúrapéldány vélhető benyújtási időpontja és Petőfi Pestről elutazása közé, azaz: 1846. aug. 1. és 28. közötti versnek tartjuk.

Jegyzeteink részben az eredeti Béranger-vers tárgytörténetét világítják meg, (minthogy a korabeli műveltség alapján sem Béranger-nek, sem Petőfinak nem kellett jegyzetekkel kísélnie művét), részben pedig a fordításra vonatkoznak.

- C A fordítás Béranger *Le voyage imaginaire* (1824) c. verséből készült. Petőfi fennmaradt példányában: *Oeuvres complètes de Béranger*. Paris 1839. OSZK Kt. Fond VII/228/2/II. 247—248. Másik Béranger kötetében is: MTA Kt. K 519. 431—433. Szöveg- és formahű átültetés, Petőfi csupán a dallamjelzést hagyta el, és a páros rím helyett alkalmazott — mint más fordításaiban is — félrímeket, vö. Gáldi László: Petőfi kisebb műfordításai. ItK 1969. 412. A francia eredeti szövege a következő:

Le voyage imaginaire

L'automne accourt, et sur son aile humide
M'apporte encore de nouvelles douleurs.
Toujours souffrant, toujours pauvre et timide
De ma gaieté je vois pâlir les fleurs.
Arrachez-moi des fanges de Lutèce;
Sous un beau ciel mes yeux devaient s'ouvrir.
Tout jeune aussi, je rêvais à la Grèce;
C'est là, c'est là que je voudrais mourir.

En vain faut-il qu'on me traduise Homère,
Oui, je fus Grec; Pythagore a raison.
Sous Périclès j'eus Athènes pour mère;
Je visitai Socrate en sa prison.
De Phidias j'encensai les merveilles;
De l'Ilissus j'ai vu les bords fleurir;
J'ai sur l'Hymette éveillé les abeilles;
C'est là, c'est là que je voudrais mourir.

Dieux! qu'un seul jour, éblouissant ma vue,
Ce beau soleil me réchauffe le coeur!
La Liberté, que de loin je salue,
Me crie: Accours, Thrasybule est vainqueur.
Partons! partons! la barque est préparée.
Mer, en ton sein garde-moi de périr.
Laisse ma Muse aborder au Pirée;
C'est là, c'est là que je voudrais mourir.

Il est bien doux, le ciel d'Italie,
Mais l'esclavage en obscurit l'azur.
Vogue plus loin, nocher, je t'en supplie;
Vogue où là-bas renaît un jour si pur,

Quels sont ces flots? quel est ce roc sauvage?
 Quel sol brillant à mes yeux vient s'offrir?
 La tyrannie expire sur la plage;
 C'est là, c'est là que je voudrais mourir.

Daignez au port accueillir un barbare,
 Vierges d'Athènes; encouragez ma voix.
 Pour vos climats je quitte un ciel avaré
 Où le génie est l'esclave des rois.
 Sauvez ma lyre, elle est persécutée;
 Et, si mes chants pouvaient vous attendre,
 Mêlez ma cendre aux cendres de Tyrtée:
 Sous ce beau ciel je suis venu mourir.

Alcím *Béranger*: Petőfi gyakorolt hatására l. a legkorábbi fordítás, a *Gyermekkori emlékek* jegyzeteit, → 500—501.

- 9 *Homér*: az i. e. VIII. században élt eposzköltőről Petőfi csak 1847-ben írt verset (*Homér és Oszján*), amire már az Arany-barátság is ösztönözte. Ott a vak, de szellemi szemeivel tisztán látó koldusköltőt ünnepelte benne. Felfogásába kétségkívül Béranger és Shelley antikvitáskultusza is belejátszott.
- 10 *Pythagorasnak*: Athénnek itt felidézett korszakában ezen a néven nemcsak a kb. i. e. 570 és 480 között élt filozófus alkotott, hanem egy itáliai származású festő-szobrász is (élt i. e. 510—440 körül). A szövegösszefüggés inkább az előzőre utal.
- 11 *Perikles korában*: (i. e. kb. 500—429), athéni hadvezér és államférfi, 443-tól a városállam vezetője. A haláláig terjedt időszakot tekintjük az ókori athéni demokrácia fénykorának.
- 12 *Sokratesz rabláncáiban*: az i. e. 469 és 399 között élt és a politikától megcsömörlött filozófust az athéni demokraták fogták perbe, a köré csoportosult arisztokrata ifjak miatt az ifjúság megrontásának vádjával. A börtönben méregpohár útján vetett véget életének, vö. még a *Felhők* XXVI. darabjával (*Az ember ugyan hova lesz?*, → 119—120.).
- 13 *Phydias csodáit*: Pheidiasz (i. e. 500 k.—430 k.), az egész ókor talán legjelentősebb szobrásza, aki Periklész barátsága révén az Akropolisz építkezéseit is irányíthatta. Leghíresebb szobrai, a városvédő Athéné és az olümpiai Zeusz csak hírből ismeretek.
- 14 *Ilissust*: Athén egyik folyóját. Az eredetiben a pontosabb „les bords” (partjait) áll.
- 15 *Hymett hegyén a méheket*: hegység Athéntől délkeletre (itt eredt az előző sorban említett Ilisszosz folyó is), a méze mellett márványbányászattól nevezetes.
- 20 *Thraszibul*: Thraszibulosz—Thraszübulosz, athéni hadvezér és államférfi, aki a száműzöttek élén i. e. 403-ban a munychiai csatában legyőzte a várost vezető harminc zsarnokot, és helyreállította a demokráciát.
- 23 *Pyréumnál*: téves visszalatinosítás Athén kikötője nevére, „Pyreus” helyett, vö. Gáldi: i. m. 416., jegyzetben
- 25 *Olaszország*: az eredetiben a semlegesebb „Italie” áll. A változtatással

Petőfi még jobban aláhúzta a következő sor *Rabszolgaság*-utalását. Nem eltérően Béranger szándékától, aki itt az 1820-as nápolyi forradalom leverésére is célzott. Az alkotmányt követelő megmozdulást a Habsburg-birodalom csapatai verték le, a Szent Szövetség megbízásából és jóváhagyásával.

- 31 *A zsarnokság haldoklik*: emögött is kortárs utalás rejlik, a törökök ellen felkelt Görögország 1821 óta folytatott függetlenségi harcot, amely azonban csak 1829-ben zárult az ország függetlenségének elismerésével.
- 35 *a királyok*: a restaurációval visszatért Bourbonok, XVIII. Lajos és az őt a francia trónon 1824-ben követő X. Károly
- 37 *lantom, melyet üldöznek*: Béranger 1821-ben ekkor kiadott dalaiért elvesztette állami állását, háromhavi börtönbüntetést szenvedett és 500 frank bírságot is fizetett. Megállapítása próféciaának bizonyult: X. Károly alatt, 1828-ban verseiért ismét bebörtönözték, ezúttal kilenc hónapra, vö. Béranger: *Önéletrajzom*. Ford. Kludik Imre. Szolnok 1881. II. 169—177.
- 39 *Tirtéus hamvához*: az i. e. VII. században élt spártai költőt tekintették az első politikai és hazafias poétának, ami a versben megénekelte i. e. V—IV. században is népszerűséget biztosított számára.

Szövegváltozatok

- Alcím Km után [th.]
franciából. — [+ zárójel helyett gondolatj.-ek között]
- 7 ÖK3 álmodoztam
- 12 Km rabláncában.
- 14 ÖK1 *Latám* [sh.]
- 16 Km meghalni ott! [+ sorközi vessző n.]
- 18 Km nap'
- 26 Km homályosítja
- 27 Km Evezz kormányos, [sorközi vessző n.]
- 30 ÖK3 virító
- 34 Km bátorítsanak
- 39 Km Tyrtéus

518. A HEVESI RÓNÁN

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 491—492., ÖK2ab—3 II. 305—307. Az 1846. évi versek között; helymegjelölés nélkül.

Keletkezés

1846. aug. 28-án Petőfi még Pesten tartózkodott: ekkor vette fel Emich Gusztávtól a jún. 22-i szerződés értelmében az ÖK1 honoráriumának első felét, 250 pft (= 625 vft) értékben, vö. VP VII. 638. Indulása Obernyik Károllyal a szept. 9-én megnyíló erdélyi országgyűlésre csak ezutánra tehető, hiszen a napi tiszteletdíjjaiból nem, csak a kötethonoráriumból tudta fedezni az utazás költségeit. Nem tudjuk pontosan, milyen közlekedési eszközt vettek igénybe, ezért csak feltételezzük, hogy a pest—debreceni gyorskocsival utaztak, mint Petőfi 1847 tavaszán. Az akkori II. és III. úti levélből tudható, hogy az első nap estéjén Füzesabonyba érkeztek, ahol megszálltak (VP V. 46—47.). Aug. 29-i indulást feltételezve, a címbe adott lokalizálás tehát valós, a feltételezhető időpont pedig — a hagyományos „aug. vége” pontosításával — 1846. aug. 29. K híján nem állapítható meg, Petőfi még útközben, este a vendégfogadóban vagy valamivel később jegyezte-e föl versét. Minthogy a cenzúrapéldányban és az ÖK-ban nem adott meg a címtől eltérő helynevet, az első két változat a valószínűbb.

Magyarázatok

- C Petőfi az említett III. úti levélben a Kápolna és Füzesabony közötti útszakaszt említi úgy, hogy: *kiértünk a hevesi rónára.* (VP V. 46.)
- 9 *szekér*: Petőfi így (vagy *gyorsszekérnek*) nevezte a menetrendszerű kocsijáratot is az *Úti jegyzetekben* (1845) és az *Úti levelekben* (1847), vö. VP V. 17—20., illetve 45—48., 60. A szóhasználat általánosságára l. Kemény Zsigmond Naplóját! S. a. r. Benkő Samu. Bp. 1974. 136.
- 18 *Tán csillag*: a Földre lelátogató csillag ősi hiedelmére l. a *Boldog éjjel...* c. verset és jegyzeteit (→ III. 94. és 342.)!
- 17—18, 21 A naplemente ábrázolásának előzményét l. a *János vitéz XXII.* fejezetében, az 1269—1272. sorban: ... *A nap lehanyatlott, / Hagyva maga után piros alkonyatot; / A piros alkony is eltűnt a világról, / Követve fogyó hold sárga világától.* (→ III. 84.)
- 21—24 A hasonlat forrását Horváth János Shelley-nél találta meg: „And like a dying lady (...) / The moon arose...” (The waning Moon) (Vö. Horváth 513.)
- 26 *Egy holt menyasszony*: Csapó Etelke, vö. Vachottné: Rajzok 28—29. (a vers teljes szövegközlésével)
- 38 *sírnom kell*: az utalás a *Cipruslombok Le az égről hull a csillag...* c. darabjára vonatkozik, → III. 125.

Szövegváltozatok

- 1 Km vonul
2 Km halványul
3 Km Az [jav. ebből: Es]
8 Km rózsaszínü
ÖK2b—3 rózsaszínű
11 Km kívül

20 Km végett.
22 Km szép,
31 Km róla [kp. n.]
36 Km Legkínosabb
40 Km zokogtam.

Fordítás

Kertbeny 291., *Auf der Heveser Haide* címen, a *Vermischte Gedichte* versei között, vö. PAt I. 335.

519. CSALOGÁNYOK ÉS PACSÍRTÁK

Kézirat

PIM Kt. P-an. P 36. Negyedréteg alakú egy f., r.-v., „Petőfi Sándor” aláírással a verzón. A vers után Petőfinek Kovács Pálhoz, a győri Hazánk szerkesztőjéhez írt, 1846. nov. 20. és 25. közé datálható levele (vö. VP VII. 39. és 315—318.). Első közlésük: PUR 86. A vers és a levél Kovács Pál örökösaitől került a PT törzssanyagába, Endrődi Sándor gyűjtéseként. Kéry Gyula katalógusában külön, 124. és 165. tételszám alatt szerepeltek: PHKat. 54. és 61.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 12. f. r. — 13. f. v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

Hazánk 1847. I. 1. sz. jan. 2. 1. A vers a költő határozott kérésére került, mintegy programadóként, az új folyóirat élére: *Szeretném, ha a fentebbi vers az első számban jelennék meg.* (L. az említett levélben, VP VII. 39.)

ÖK1 495—496., ÖK2ab—3 II. 310—313. Az 1846. évi versek között, „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Folytatva az előző vers, *A hevesi rónán* kronológiáját, a Pestről aug. 29-én indult Petőfi 30-án este érhetett a gyorskocsival Debrecenbe, ahonnan másnap, aug. 31-én folytathatta útját Szatmárra, az őket vendégül látó Pap Endre (1817—1851) ügyvédhez. (A vendéglátó arcképét és az egykori Becsky-ház ábrázolását l. Dávid—Mikó 18—19.) Útitársa, Obernyik Károly ekkor még vele lehetett, hiszen a két vendéget együtt üdvözölte Kirch János alkalmi szerzeménye: Isten hozott, úti emlék Obernyiknek és Petőfinek. (Vö. Magyar zeneműkiadók és tevékenységük 1774—1867. Összeáll. Mona Ilona. Bp. 1989. Műhelytanulmányok a magyar zenetörténehez 11., 292. tétel, 62.) Obernyiket utoljára a szept. 7-i nagykarolyi beiktatáson említik, ahonnan Petőfivel együtt távozott. Későbbi programját azonban már Riskó Ignác (1812—1890), Szatmár vármegye ekkori aljegyzője sem ismerte, amikor 1846. november végi levelében Erdélyi Jánosnak számolt be az elmúlt hetek eseményeiről: „Itt voltak az ősz folytában hosszabb ideig Petőfi és

Obernyik. — Amaz szebbnél szebb verseket írt; bizvást ellehet hinni, hogy ez utóbbi is dolgozott.” (ErdLev I. 286. és PAt II. 26.)

Első alkalommal a nagykárolyi főispánhelyettesi, említett beiktatásra indulásig, tehát kb. 1846. aug. 31. és szept. 5. között tartózkodott itt Petőfi. Érdemi emlékezés erről a hétről nem szól. A meglévők ui. közös forrásra, özv. Pap Endréne berencei Kováts Jozefa szóbeli emlékeire mentek vissza, aki Petőfit (a kisvárosi bonton szellemében) szilaj, fékezhetetlen, a modortalanságig külön figurának tartotta, a férfiak érdemi beszélgetéseiben pedig, a kor szokása szerint, nem vett részt; vö. Deák Kálmán: Petőfi Szatmáron. Szatmár és Vidéke 1899. aug. 8. és 15., újraközölve: uo. 1902. máj. 27., idézte Hatv² I. 892—893. és Dávid—Mikó 18—19.; Ferenczy János: Petőfi-ismerősök Szatmár megyében. PH 1907. máj. 9., idézte Hatv² I. 892. és Dávid—Mikó 18. Mivel nemcsak a vendégek voltak a Tizek Társaságának tagjai, hanem a vendéglátók, Pap és Riskó szintén publikáló költők voltak, valamint felkeresték őket helyi politikusok is, beszélgetéseik a politika és az irodalom körül folyhattak.

Úgy véljük, egy ilyen, vitába torkolló beszélgetés költői lenyomata versünk. Hasonló esetre már 1845. évi, felvidéki útján is találtunk példát, vö. a *Mi két az ég!* c. verssel (→ III. 482.) és *Az erdei lak* költői versenyével (→ III. 492—497.)! Az elmondottak alapján a megírás időkeretétől elfogadjuk a bevett datálást (vö. VP II. 90—91.: „1846. szept. eleje”), leszámítva az érkezés napját: 1846. szept. 1—5.

Hatvany Lajos külön passzust szentelt annak a látszólagos ellentmondásnak, hogy a váromok szerelme most a múltábrázolás ellen szól, de még előtte van a *Szécsi Mária* 1847. évi megírásának (Hatv² I. 937—938.). Véleményével „A változat egységé”-ről egyetértünk, de még hozzátesszük a következőket. Petőfi — amint pályája korábbi fordulójánál is megfigyelhető volt — verses epikával szokta zárni életszakaszait. Ilyen műve volt a *Salgó* is, amely szélsőséges romantikájával nemcsak a *Felbők*-korszakot zárta le, de olyan képet festett a középkorról, amilyenre Vörösmarty kiseposza, A két szomszédvár (1831) óta nem volt példa irodalmunkban. A Tizek Társaságának létrejötte, az önálló fórum lehetősége, háttérben a tettekre sürgető galíciai eseményekkel, most már tényleges tevékenységi terepet jelentett a költői tettvágnak, amely — ne felejtjük el ezt a lényeges motívumot sem! — először találkozott a politizálás vármegyei formáival, szereplőivel. Mindez elégséges magyarázattal szolgál a vers megértéséhez.

Fogadtatás

Egy „Bertalan” álnévű pesti levelező jan. 8-ról ezeket írja a Hazánk kézhez vett első számáról: „Petőfy [!] gyönyörű költeményében maga magát felülmúlja, s valóban igen örvendezhet a Hazánk olvasója, hogy önöknek sikerült majd a leggeniálisabb magyar lyricist Hazánk számára megnyerhetni.” (Hazánk 1847. I. 7. sz. jan. 16. 28. — EPN 238.)

A Hond Zerffi Gusztáv szerk. Ökörszem c. rovata feltette a kérdést, idézve a vers 40—42. sorát: „Lám lám ezek a kis életterlen pacsirták mint meghazudtolják az érdemletlen vádat! [Hogy ti. Petőfi költeszetében nincs politika.] Nem tudnák-e megmondani a kis ökörszemnek ezek az ártatlan csalogányok és pacsirták, hogy hol vannak, kik a doctor úr érkezését ’észre sem veszik’... *hóhérink?* meg aztán, hogy ki legyen az a várvavárt Dulcamara?” (Donizetti A szerelmi bájjal c. vígopera-jának [1832] csodadoktora) (Hond 1847. I. 3. sz. jan. 19. 64. — PAt I. 118.)

Gr. Mailáth János 1847. febr. 4-én készített jelentést Petőfiről, akit „politische Dichter”-nek nevezett benne, a versről pedig németül idézte a Hond megjegyzését is (PAr III. 78. és 235., vö. még Hatv² II. 67.).

Magyarázatok

- C *Csalogányok*: „Ujabb időkben a költői nyelvben felkapott, s közönséggé lett szó, a régies és görög származatú *fülemüle* helyett.” (CzF I. 892. h.) A két énekesmadár pusztá mellérendelése, a fokozás szándékával, a csodált színész nő előadására: *Nem, így nem énekel tavaszkor / Pacsír-ta s csalogány.* (Szín és való, Pápa 1842. máj.—jún. első fele, → I. 48.) Az este éneklő fülemüle ~ csalogány és a hajnalban megszólaló pacsirta ellentétbe állítása világirodalmi közhely. Itteni forrásául Horváth János Shakespeare Romeo és Júliájából a III. felv. 5. jelenetét hozta fel (Horváth 538—539.). Az idézetet Gondol Dániel egykorú fordításában idézzük:

„Júlia: Már menni készülsz? hiszen még nem virad. Csattogány, és nem pacsirta hang volt, <melly rettegő fülednek ürét meghatá.> Az minden éjelen ama gránát almafán énekel. Hidd el kedves! csa<tt>logány volt. Romeo: Pacsirta volt az, a reggel hírnöke, s nem csa<tt>logány.” (OSZK SzT, N. Sz. R 43.) Petőfi fennmaradt angol Shakespeare-példányában: PIM Kt. P 102/II. 563. A Shakespeare-drámák tervezett fordítói kiosztásakor Petőfi magára osztotta, de csak az 1. jelenet készült el belőle, vö. VP IV. 381—387.

pacsírták: a hajnalban megszólaló madár éneke a korabeli lírában már a szabadság közkeletű jelképének számított; erre Horváth János Kolmár József Vajda Péter emlékére írott, Éj és korány c. prózaversét (1846) és Kerényi Frigyes Mikor? c. költeményét (1845) hozta fel példának (Horváth 539.).

- 3 *A régi kort*: a vers időszemléletére l. *A hóhér kötele* c. regény egyik mondatát (VP IV. 53.): *Mult és jövő mint késő alkony és kora hajnal állt előttem...* (vö. Horváth 538.)
- 22 *Aholt időt*: a múlt ilyen ábrázolását Horváth János Széchenyire vezette vissza (Világ. I. 257.), továbbá Shelley *Revolt of Islam* c. művét (VIII. 22. versszak) említette, a Széchenyi-gondolat közvetítőjeként pedig Pulszky Ferenc cikkét jelölte meg: *A magyar ifjuság.* Élk 1845. I. 19. sz. máj. 10. 603. (Horváth 538.) Müller Lipót Béranger multtagadó szemléletének hatását érezte: Petőfi politikai költészete és Béranger. Bp. 1924. Eötvös-Füzetek III. 46. Gáldi Lászlót a vers Kölcsey ódáira emlékeztette: *Jegyzetek Petőfi jambikus versformáiról.* In: TanPet 488. Ezt a vélekedést megerősíti, hogy Petőfi ekkor Kölcsey szűkebb hazájában és hajdani szellemi környezetében tartózkodott. A vers a Kölcsey-életműből leginkább a Huszt c. epigrammára utal vissza (1831), amely Csekén íródott, és amely eddigre már megjelent az összkiadásban; vö. KFMM *Versek és versfordítások.* S. a. r. Szabó G. Zoltán. Bp. 2001. 160. és 958. Ihlető lehetett még Vörösmarty A magyar költő c. verse (1827), amelynek első másfél sorát már 1843-ban az *Ibolyák* mottójául választotta (→ III. 182.). Most a 11—12. sor hatása érezhető: „... a ha-

za szebb idejét / — Elmúlt az örökre — ne zengjed.” (VÖM 2. Kisebb költemények II. 1827—1839. S. a. r. Horváth Károly. Bp. 1960. 284. Vajda Péter hasonlóképpen vélekedett a Dalhon Szerelem- és honalok c. ciklusának 18. darabjában: „Vannak, kik mindig a tegnapot dicsérik, és a mát épen nem tudják szépnek találni, kik a multat bájfényben látják s a jelent ízetlennek, mindennapiasnak...” (Vajda Péter válogatott művei. Válogatta és s. a. r. Lukácsy Sándor. Veszprém 1972. 237.)

- 27 *Sínlődik az emberiség:* Horváth János a reformkori sajtóból Pongrácz Lajos Társadalmi eszmék c. cikkét említette lehetséges forrásként: Élk 1846. I. 21. sz. máj. 23. 641. (Horváth 539.)
- 28 *A föld egy nagy betegház:* a sor mintáját Galdi Heine Götterdämmerung c. versében találta meg: „Sah ich auf diese Erde, und weiss ich nicht, / Ist sie ein Tollhaus oder Krankenhaus.” (I. m. 488.) Petőfi csak itt használta (PSzót I. 344.); a németesnek érzett alakot a 'kórház' szorította ki (NyÚSz I. 183. és CzF I. 621. h.).
- 30 *egy egész ország:* Galícia, tágabb értelemben Lengyelország (vö. Ferenczi: SzSz 52.). Petőfi lírájában ez az egyetlen közvetlen utalás a Habsburg-birodalom szomszédos tartományában történt februári eseményekre. A kérdésre l. még az *Elveszett, tervezett, állítólagos Petőfi-kötet/ciklus és -versek (1845—1846)* c. alfejezetet (→ 240—244.)!
- 40 *Orvost:* Pongrácz Lajos — említett cikkében — „a socialis balviszonyok első orvoslójá”-nak Jézust nevezte meg, vö. Horváth 539. Az idő— orvos metaforát Petőfi már korábban is használta, de csak a szerelmi bánat felejtésének ábrázolására, a *Cipruslombok XXIV.* darabjában: *Hatalmas orvos az idő; előbb utóbb / Minden sebet befog.* (*Hatalmas orvos az idő...*, → III. 131.) A verset Pestről datáltuk, 1845. jan. 16. és 23. közöttől.
- 49 *jövendő!*: vö. a *Levél Várady Antalhoz* 30—31. sorával: *A jövődöt, / Melly álmainknak legkedvesbike...* (→ 176.)!
- 60—61 *Nem csalogányok, / Hanem pacsirták:* Horváth János Herwegh V. szonettjére vezette vissza (*Gedichte eines Lebendigen* I. 1841) a vers befejezését, vö. Horváth 539. Hatását inkább az *Egy gondolat bánt engemet...* c. versnél érezzük fontosnak, l. ott! Waldapfel János viszont megállapította, hogy a szembeállítás közelebbi forrása a *Gedichte eines Lebendigen* 1844-ben megjelent II. része, pontosabban a *Morgenruf* c., a Petőfi-verse egyébként semmi másban nem emlékeztető költemény, amelynek minden versszakát egy, Shakespeare-re is utaló refrén vezetete be: „Die Lerche war's, nicht die Nachtigall.” (Waldapfel János: Petőfi és Herwegh. It. 1936. 122.) A német költő ismeretére l. Kertbeny Károlyt: „Heinét, Lenaut csaknem könyv nélkül tudta már, úgyszintén Herweghet is.” (Petőfi és budapesti barátai 1844—1846. A Petőfi Társaság Lapja 1877. jan. 7. 29., idézte Hatv¹ I. 798.)

Szövegváltozatok

C K, Km, H pacsirták
13 K lángja,

- 14 K könny-árja.
 15 K könnyek,
 17 Km Tudjátok-e mik [kp. n.]
 24 ÖK3 árúlhassátok.
 25 Km irigylem
 27 K — — Sínlődik
 29 K pusztít
 35 ÖK1 Ezen-a [sh.]
 36 K, Km álmom? [gondolatj. n.]
 40 Km útban
 47 Km köszöntlek,
 55 K <Gy> [th.]
 61 Km, H pacsírták
 K kellenek!
 Km kellenek [kp. n.]

Fordítás

Kertbeny 224., *Und singst du immer noch* címen, a *Sternenlose Nächte* ciklusban, vö. PAt I. 333.

520. NAGY-KÁROLYBAN

Kézirat

PIM Kt. P-an. P 17. 203 × 260 mm nagyságú lap rectóján, „Petőfi.” aláírással. A K útját Kéry Gyula így foglalta össze a PHáz katalógusában: „Ezt a kéziratot Petőfi Szendrey Júliának, ez pedig Térey Marinak adta, kinél Júlia Nagy-Károlyban szállva volt. Térey Mari később Szabó Györgyöt ajándékozta meg vele; tőle Horváth Déneshez került, aki beküldte a Petőfi-Társaság ereklyetárába.” (PHKat 61.)

Km PIM Kt. P-an. P 54. 11. f. r — v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers gyjzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 493., ÖK2ab—3 II. 307—309. Az 1846. évi versek között, a címbe foglalt helynév miatt a szokott helymegjelölés nélkül.

A költő a verset a győri Hazánkban kívánta megjelentetni, ezért 1847. január közepén az *Egy gondolat bánt engemet...*, a *Kutyakaparó* és vlsz. a *Borús, ködös őszi idő...* mellett, a közlés tervezett rendje szerint sorszámozva kéziratait, elküldte Kovács Pálnak. Maga a levél elveszett, csak a febr. 20-i Petőfi-levélből tudunk róla; a küldés időpontja pedig a *Borús, ködös őszi idő...* jan. 23-i megjelenéséből következtethető vissza (vö. VP VII. 328.). Versünk az 1. számot viselhetette, mert A „NagyKárolyban” s az „egy gondolat bánt engemet” című dal kijön összes verseim között, azért akartam, hogy előbb e kettő jelenjék még [!]. (VP VII. 46.) A költemény valóban ott szerepel az ÖK cenzúrapéldányában (l. a *Kézirat* alfejezet Km

tételét!), Reseta János 1847. jan. 12-i engedélyezésével. A győri cenzor, Csatskó Imre azonban nem engedélyezte a vers közlését (vö. Hegedűs András: Petőfi és győri Hazánk. In: TanPet 375—378.), ezért Petőfi — említett, febr. 20-i levelében — *A XIX. század költőit* küldte helyette (vö. VP VII. 329.), ami márc. 6-án meg is jelent a Hazánkban.

Keletkezés

Szatmár vármegye évnegyedes közgyűlésének első napján, 1846. szept. 7-én került sor Szerdahelyi Pál első alispán főispánhelyettesi beiktatására. Petőfi szept. 6-án már Nagykárolyban, a megyeszékhelyen tartózkodott, ahová Szatmárról ottani vendéglátója, Pap Endre és Riskó Ignác első aljegyző társaságában érkezett (vö. Lauka Gusztáv: Petőfi nősülése. Koszoru 1879. I. 103., idézte Hatv² I. 894.). Telegdi (Kovács) László 6-án délután már itt, jelesül a Szarvas-vendégfogadóban találta (Petőfiről az 1848 előtti irodalmi tényezőkről. Koszoru 1884. szept. 28., idézte Hatv² I. 895—896.). Figyelembe véve utóbbi emlékező találó észrevételét, hogy Riskónak mint aljegyzőnek számos teendője volt a közgyűlés és a beiktatás előkészítésében, érkezésük egy-két nappal korábbra tehető.

A vendégfogadó volt gr. Károlyi Lajos, a megyei konzervatívok vezéralakja által becsődített bocskoros nemesség szokott kortestanyája. Ők országos hírhedtségre 1841. decemberben tettek szert, amikor segítségükkel a közgyűlés visszavonta a szatmári 12 pont reformköveteléseit. Róluk és erőszakoskodó módszereikről írta a nagykárolyi születésű Gaal József *Az ólmos botok c. szatírját* (1842), amelyet — jellemző módon — csak Szalkay Máté álnéven mert az Ath-ban közölni. A vers Petőfi előadói sikerszáma volt, ezért szövegét Hatvany is közreadta: Hatv² I. 407—408. Pápán már 1842. júl. 27-én, a Képzőtársaság éves ünnepélyén jelmezben („lobogós ingben, pitykés nadrágban, fűtykóst forgatva kezében”) szavalt a el, olyan hatással, hogy a kollégium patrónusa, a jelenvolt gr. Esterházy Károly egy arannyal jutalmazta a produkciót (Orlay [Petrics] Soma: Adatok Petőfi életéhez. BpSz 1879. XIX. k. 347—348., idézte Hatv² I. 386.; a jegyzőkönyv a programról: PAt III. 42.). Kecskeméti színész korában, vlsz. 1843. februárban egy színjátékpótoló művészeti esten lépett fel vele, a karzati diákközönség nagy tetszésére (Némethy György: Visszaemlékezések Petőfire. PN 1882. szept. 7., idézte Hatv² I. 434. Vö. még Fekete: PVSz 119—122.). Az ólmos botoknak méltán tulajdonított kiemelt jelentőséget Lukácsy Sándor: *Petőfi-morzsa* I. *Petőfi első politikai gesztusa*. In: *Egy hazánk van*. Pécs 1996. 213—217. Hozzátehetjük: a Gaal-vers fordulatai Petőfi saját motívumaivá is váltak. 1844-ben, *A helység kalapácsa* második énekében, a 272—275. sor egyik hasonlatában az *emészték szóra* ilyen körülírás következik: *Mint a vér rozsdája emészti / Ólmos fűtyköseinket, a mikkel / Tisztújítási csatákban / Egymást simogatjuk.* (→ II. 77.) A versbeli bocskoros nemes többször is felemlegeti „fontolva haladó” voltát. Szintén *A helység kalapácsában*, a második énekben, a 354. sorban azután parodisztikus éllel visszatér ez a politikai jelző is: Erzsók asszony *Nem fontolva haladván* hozza a bort Csepü Palkónak (→ II. 79.).

A Gaal-költemény élő modelljeivel való találkozás szept. 6-án délben azonnal konfliktushoz vezetett: az étteremben egyedül étkező költő nem állta meg szó nélkül a Károlyi-kortesek grófjukat éltető-magasztaló szavait (Pap Endre elbeszélése szerint): *Ugyan mit tudnak az urak az ilyen ... emberen magasztalni ... hiszen*

apja, nagyapja, szépapja hazaárurolt volt. A megjegyzés természetesen elsősorban az ükapára, Károlyi Sándor kuruc tábornokra, a szatmári béke előkészítőjére, a majtényi fegyverletétel végrehajtójára vonatkozott, akit — a függetlenségi hagyomány szellemében — Petőfi Rákóczi és a szabadságharc elárulójának tekintett. A költő egyébként is felkészült utazó volt: az eset egyik megőrökítője, Telegdi (Kovács) László a Szarvas-beli szobájában II. Rákóczi Ferenc francia nyelvű emlékiratait látta nála: i. h., idézte Hatv² I. 896. Az általuk nem ismert közbeszólót felelősségre vonó nemesekkel az összeütközés nem fajult tettelegesséig. Petőfi bemutatkozott nekik, „és billiard-gombos nádpálcája ép[p]en kezénél lévén, annak gombos végével nagyot ütött az asztalra. A nemes urak a Petőfi név hallatára hátat fordítottak neki; csak azt motyogta néhány úr, hogy sértő szavait tudtára adják Lajos grófnak.” (Telegdi [Kovács] László: i. h., Hatv² I. 897.) Az esetre, amelynek nem volt emlékező szemtanúja, maga a költő is visszatért egy mondat erejéig, a Nagykárolyból keltezett, 1847. máj. 15-i IV. úti levélben: ... itt tavaly a nagykeblű conservatív párt kortések által agyon is akart veretni... (VP V. 49.) Testi épsége veszélyeztetése ellenére — jellemző petőfiszus! — csak barátai ismételt unszólására és csupán másnap költözött át Riskó Ignác szállására.

Ilyen előzmények után került sor 1846. szept. 7-én reggel 9 órai kezdettel a beiktatásra. Telegdi [Kovács] László szerint: „Én és Petőfi a jegyzők mögött foglaltunk helyet. Az installáció — a feladat hagyományaiból kifolyólag — beköszöntő, üdvözlő, kölcsönösen bókoló és nagyított dicsőítgetéseket özőnlő szónoklatváltásból állván Petőfi türelmetlen hallgatója volt azoknak; s elfojtott méreggel megragadván kezemet, csakhamar rámmordult: »Jer, menjünk innen!« — Egy ülőhelyemben ennyi butaságot még nem hallottam! — szólt hozzám, mikor az udvar közepére kiértünk...” (I. h., idézte Hatv² I. 897.) Egy másik szemtanú, Asztalos György ref. lelkész Riskó és Obernyik társaságában látta a megyegyűlésre érkező Petőfit. Ő úgy emlékezett, hogy az ellenzék, dacára annak, hogy a főispánhelyettes eddig is a megye adminisztratív vezetője volt, élesen támadta őt és magát az eljárást (Asztalos György: Emlékezet Petőfire. Nagykároly és Vidéke 1899. júl. 27., idézte Hatv² I. 898.). A két emlékezés mindazonáltal nem mond ellent egymásnak, miután Asztalos szerint is „Petőfi kurta botját szorongatva, összeráncolt homlokkal, ingerült türelmetlenséggel hallgatta a tanácskozást, s kevés idő múlva Obernyikkel együtt eltávozott.” (Kiemelés tőlünk. Azzal a megjegyzéssel, hogy Asztalos feltehetően összetévesztette Obernyiket Telegdi Kováccsal. — A szerk.)

Telegdi Kovács szerint a délelőttöt a várkertben együtt töltötték, a kaszinóban ebédeltek, ekkor elvált Petőfitől. Eszerint a verset 1846. szept. 7-én írta, a délutáni órákban. Hasonló következtetésre jutott az emlékezéseket szintén újraközlő Dávid—Mikó is: i. m. 27., s természetesen ez számít a hagyományos datálásnak is, vö. FPÉ III. 8.

Barátai vélhetően még aznap tudomást szereztek a versről, másnap ugyanis a megyebeli liberálisok tanácskozásán (ahová Petőfi Pap Endre és Riskó társaságában érkezett) mihamar híre ment a költeménynek, vö. a *Fogadtatás* c. alfejezettel!

Fogadtatás

Teleki Sándor emlékezése szerint szept. 8-án a Darvas Ferenc volt alispán szál-lásán tanácskozó ellenzékiek — a házigazda kérésére — magától a költőtől és fejből elmondva hallhatták a verset, és „annyi erővel, annyi bensőséggel és meg-

győződéssel szavalá, hogy mindnyájunkat mélyen meghatott. Én e perctől kezdve bámulója lettem s iparkodtam barátságát kiérdemelni.” (Egyről-másról. Bp. 1882. II. 15., idézte Hatv¹ I. 900—901.)

Az ÖK1-ben megjelent költemény hatásáról Petőfi — alkalmasint szatmári barátai általunk nem ismert híradásaiból — az *I. úti levél*ben, amelyet Petről, 1847. máj. 9-ről keletezett, a következőket írta: *A napokban indulok Szatmár felé, hol egy pár ölelő kar s talán egy pár olmosbot vár. A mint hallom, dühödnek az illetők „Nagy-Károlyban” című versemért; nagyon sajnálom, de kimondhatlanul örülök rajta, mert hisz épen ez volt szándékom, hogy oldalba verjem őket, a mint érdemlik ... megvallom, jobb szerettem volna főbe verni, de az üres hordó szörnyen kong, s én nem akartam nagy zajt ütni. Különbben fenyegetőző olmosbotjaiktól korán sem reszketek úgy, mint ha amaz ölelő karokra gondolok.* (VP V. 44.)

Lauka Gusztáv „Erdőd, május 18-áról” keletezett tudósításában a vers ÖK1-kiadásának Szatmár megyei hatásáról írt (Petőfi ekkor Erdődön tartózkodott): „N[agy]. Károly bizonyos idő óta rendkívül csendes; ujjabb időkben *Petőfi N. Károly* című verse idézett elő kevéske mozgalmakat a seniorok között; ha e vers olvastakor vágott caricaturalis arcokat Kruisánk [?] fába metszhetné, hosszabb időre biztosítaná a halhatatlanságot Herostratnál.” (Élk 1847. I. 22. sz. máj. 29., a belső borítéklapon — EPN 307.)

A Hond Zerffi Gusztáv szerk. Ökorszem-rovata — Petőfi *Úti levelein* gúnyolódva — kitért a vers hatására is, miközben idézett a máj. 9-én kelt és általunk is citált *I. úti levél*ből: „Ezek továbbá azon írók, kiket olmosbottal várnak »Nagy-Károly« című verseikért, s kik ezen örülnek, mert szándékuk volt, »hogy oldalba verjék őket, a mint érdemlik...«, de sőt még azt is megvallják, hogy jobb szerettek volna őket főbe verni. Ó ti szegény örökké verekedő, de Istenverte poéták!” (Hond 1847. II. 11. sz. szept. 14. 220. — EPN 342.)

Hatvany a vers hatásához sorolt még egy megyei tudósítást 1847-ből gr. Károlyi Lajos nagykarolyi bevonulásáról uradalmi központjába, ám az általa idézett, a gróf elleni „brabarmassi szónoklatok” aligha vonatkozhatnak a költeményre (Hatv¹ II. 122.).

Magyarázatok

- C *Nagy-Károlyban*: Szatmár vármegye székhelyének leírását l. Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. Pest 1851. I. 181—182.
- Alcím *septemb. 7. 1846*: Petőfi eddigi pályáján még nem fordult elő, hogy a megírás napját címbe vagy alcímbe emelje, rögzíteni is csak ritkán rögzítette. A megoldásnak tehát kiemelős szerepe van: a költő így tudatosította olvasójában a felháborító élmény, a beiktatás napját.
- 1 *e falak közt*: az 1829. évi földrengés megrongálta a nagykarolyi vármegyeházát, az üléstermet is, és ezért „a közgyűléseket az udvar belső részén lévő földszinti épületben ideiglenesen alkalmazott terem-forma helyiségben tartották. Ez a hely azelőtt *istálló* volt.” (Telegdi [Kovács] László: i. h., idézte Hatv¹ I. 897.) Mivel Kölcsey 1829-ben, de már a földrengés után kezdte vármegyei pályáját, az 1—2. sorra adott válasz tehát igenlő.
 - 2 *Nagy szavaid*: Kölcsey 1829 és 1832 között Szatmár vármegye első aljegyzője, 1832-től haláláig főjegyzője, 1832 és 1835 között országgyűlési követe volt.

- 3 *Kölcsey*: Petőfi kitűnő és közvetlen forrásokból tájékozódhatott róla. Obernyik Károly 1837-től volt Szatmárcsekén Kölcsey Kálmán nevelője, ő most Petőfi útítársa volt. (Kettejük kapcsolatát a Pilvax körében 1845. szeptembertől tudjuk adatolni, vö. PAT III. 61.) Szatmári vendéglátójuk, Pap Endre 1836-tól volt, szintén Csekén, Kölcsey joggyakor-noka. Mind Obernyik, mind Pap ekkor már jónevű író, akiknek pályakezdését Kölcsey egyengette. Cseke felkeresését Petőfi már útja tervezésekor, útközben, de legkésőbb az érkezés utáni programmegbeszélésen elhatározhatta, mert szeptemberben Szatmárcsekére kérte posztját is, vö. Egressy Gábor levelével, szept. 2-ről (VP VII. 37—38. és 244.). Ezt a személyes Kölcsey-tájékozódást fontosabbnak tartjuk, mint a PDI 1846. aug. 6-i, Kölcseyre koncentrált számának pusztán irodalmi hatását, vö. Horváth 566.
- 6 *sírgödörből*: Szatmárcsekén, a ref. temetőben. A költő ekkor még nem járt ott, október elején azonban lakott is Csekén. A többször felkeresett sírról több leírást is adott a XIV. úti levélben: *Halmánál nincs kőszobor, még csak fejfa sincs, melyre neve volna fölírva...* (VP V. 69.) A sír csaknem egykorú rajzát I. Varsányi Istvántól: Magyarország és Erdély képekben. Szerk. Kubinyi Ferenc és Vahot Imre. Pest 1853. II. 109. Hásonmás kiadása: Bp. 1985.
- 9—10 *csontkezelével / Szorítja össze torkotok?*: a fordulat párhuzamát Horváth János Vörösmarty Mihály A bujdosók (1830) c. drámájából idézte, Kont szavaival: „Atyád... / Ki most, ha feltámadna éjjeléből, / Fagyos kezével itt megfojtana.” (VÖM 8. Drámák III. S. a. r. Fehér Géza. Bp. 1962. 291., az V. felv. 57—60. sora, vö. Horváth 566.)
- 14—15 *az aljasságnak / Sarába süllyedt nemzetem!*: az itteni ostromozást Kölcsey Zrínyi második éneke (1838) c. versére vezette vissza Fried István. Uő. e két sorban Szózat-parafrazist is látott, a nemzethalál helyett erkölcsi halált, pátosz helyett szarkazmust (Egy Petőfi-vers világa. Szabolcs-Szatmári Szemle 1973/1. 50.).
- 16 *milyen hizelgés*: ez váltotta ki Petőfi távozását a beiktatásról, vö. a *Keletkezés* c. alfejezettel!
- 21 *helóta*: az ókori Spárta rabszolgái (gör.), itt: szolgálalkú
- 22 *Földed legszörnyűbb zsarnokát*: az orosz birodalmat, vö. a 25. sorral! A szolgálalkúság mint a zsarnokság létfeltétele szerepelt már a *Dalaim* 31—34. sorában (→ 180.).
- 24 *bilincset*: ilyen címen Petőfi külön verset is írt. L. a következő költeményt kiadásunkban!
- 25 *kancsukát*: szíjkorbácsot (török). A fizikai elnyomásnak és a pánszláv veszélynek már ekkor is jelképe. Fekete Sándor a fordulatot egyenesen Napóleon jóslataig vezette vissza („Európa vagy köztársasági lesz vagy kozák.”) és Petőfi forradalomtörténeti stúdiumaihoz csatolta, amikor utalt arra, hogy Étienne Cabet Histoire populaire de la révolution française (...) I—IV. Paris 1839—1840. c. műve e jóslatra visszautalva zártult (Fekete: Pev 182—183.).

Szövegváltozatok

- C K NagyKárolyban
Alcím ÖK2b—3 sept.
1 K e *teremben*
2 Km o
3 K félték?
4 ÖK3 ily
5 K, Km Megszentségteleníteni.
6 Km, ÖK3 sírgödreből
7 K halott,
8 ÖK2b sírgödreből
10 Km *öszve*
11 K hagyandja,
12 K lenn sírjában [vessző n.]
15 Km nemzetem.
18 K hízog:
K boldog —
19 K aljasodtok,
20 K négykézláb?!
21 K, Km küld
22 K legszörnyűbb
23 Km, ÖK2b—3 díjába'
24 K bilincset!
Km bilincseket,
25 K jármot!
Km kancsukát.

521. A BILINCS

Kézirat: nincs.

Teleki Sándor emlékezésében Petőfi „egy darabka papírra írt”, amelyet elolvasásra átnyújtott a grófnak, a K további sorsáról azonban nincs tudomásunk (Egyről-másról. Bp. 1882. II. 16. idézte Hatv² I. 901.).

Km1 PIM Kt. P-an. P 54. 13. f. v. — 14. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyalólet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Km2 MTAK Kt. Ms 5252/48. 166. p. A XIX. század közepéről származó versgyűjtemény csonka, így egybemásolójának személyéről, a leírás időkeretéről és helyéről/helyeiről a szokott lapokon nincsenek adataink. Hiányzik továbbá a 32—37. is. 22 Petőfi-vers másolatát tartalmazza, időben lezárva az ÖK1 évkörével; a legkésőbbi közülük az *Egy gondolat bánt engemet...*, az ÖK1 záróverse. Ezért feltételezhetjük, a versgyűjtő füzetet még Petőfi életében másolták egybe. Ezt megerősíteni látszik archaikusabb, az aposztrófat is megőrző helyesírása. Így — autográf K nem lévén — felvettük a *Szövegváltozatok* körébe is. A másolategyüttesre l. Sáfrán Györgyi: Arany János-gyűjtemény / Petőfi Sándor — Szendrey Júlia kéziratok. Bp. 1982. Az MTAK Kt. katalógusai 13. 138.

Megjelenés

ÖK1 497., ÖK2ab—3 II. 313—314. Az 1846. évi versek között, „(Nagy-Károly.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers történetéről az emlékezésekben két változat áll a rendelkezésünkre. Telegdi (Kovács) László szerint szept. 7-én délelőtt, amikor Petőfivel együtt elhagyta a *Nagy-Károlyban* c. verset kiváltott főispánhelyettesi beiktatást, délig a várkertben „a park árnyas fái közt bolyongtunk sok ideig; majd leülvén, Petőfi nógatásomra elszavalta Az őrült s a Bilincs című költeményeit.” (Petőfiről és az 1848 előtti irodalmi tényezőkről. Koszorú 1884. szept. 28., idézte Hatv² I. 897.) Vagyis a költemény 1846. szept. 7. előtt született. Ennek két bökkenője van: Petőfi nem sokkal korábban érkezett a városba, és a beiktatásig motívuma sem volt a megírásra. Ráadásul egy másik emlékező, Asztalos György ref. lelkész úgy tudta, hogy a beiktatást Petőfi Obernyik Károly társaságában hagyta ott, ami jobban hihető: őket nem kötötte a vármegyében lakók protokolláris érdeke a maradásra (Emlékezet Petőfire. Nagykároly és Vidéke 1899. júl. 27., idézte Hatv² I. 898.).

Ezzel szemben Teleki Sándor emlékezésének logikája hibátlan, időrendje pedig hiánytalan. Szept. 7-én a megyegyűlésen a főispánhelyettes beiktatása volt az egyetlen napirendi pont. Másnap reggel, az évnegyedes közgyűlés előtt az ellenzék tanácskozást tartott Darvay Ferenc szállásán. Az ülésen Petőfi — előző napi tapasztalatai alapján — nem akart részt venni, dolgozni akart, ezért az ülésre csak bekukkantó Telekit megvárta a megyeház előtt, majd Petőfi szállására, Riskó Ignác aljegyző szobájába mentek. (Ide költözött át Petőfi a Szarvas vendégfogadóból.) Teleki szerint ekkor „Petőfi leült és egy darabka papírra írt; én addig Gvadányi 'Rontó Pál'-ját olvastam, mely az asztalon hevert. Kevés idő múlva felállt, megdörzsölé homlokát, s jobb kezével kivágott a levegőbe; később tapasztalám, hogy ez szokása volt, mikor valamelyik költeménye sikerült.” (I. h.) Majd — Teleki kérésére — átnyújtotta olvasásra *A bilincs* kéziratát.

Úgy véljük, a vers ugyanannak az élménynek hatása alatt született, mint a *Nagy-Károlyban*, tkp. folytatja és kifejti annak 24. sorában felvillantott szimbólumát a szolgasorsnak. Megfelelően egyszersmind többször megfigyelt alkotáslélektani szokásának, hogy erős élményre először mindig indulatosan, azonnal válszolt, majd higgadtan visszatért a témához. (A harmadik fázis, amely vallomásos állásfoglalása szokott lenni a szóban forgó kérdésről, itt alkalmasint a hirtelen fellobbant szerelmi érzés miatt hiányzik.)

Az elmondottak alapján a vers megírását 1846. szept. 8-ra tesszük.

Magyarázat

C A *Felhők* LVIII. darabjában, *Az álom...* címűben a vers csattanója az *Álmomban én / Rab nemzetek bilincset tördelem!* (→ 131.)

Szövegváltozatok

- C Km2 Bilincs.
1 Km1 ifju, [jav. ebből: ifjú,]
Km2 ifju [kp. n.]
2 Km2 dobták;
ül,
5 Km2 szolla
6 Km2 csörgess de [kp. n.]
Km1 óh
7 Km2 Csörgess [vessző n.]
ifju,
10 Km2 én [kp. n.]
11 Km2 éppen
12 Km2 mezején [kp. n.]
15 Km2 Csörgess [vessző n.]
Km1—2 ifju
Km2 ifju;
16 Km2 száll!
17 Km2 belőlem [kp. n.]
18 Km2 Belőlem [vessző n.]
Km1 valék;
Km2 valék [kp. n.]
19 Km2 velem
vitt
szabadságát [kp. n.]
20 Km2 szorítom....
23 Km2, ÖK1—2ab Csörgess [vessző n.; a 7. és a 15. sor analógiájára, az ÖK3
alapján jav.]
ifju,
24 ÖK1 zarnok száll. [a sh.-ból kimaradt *fejére* szót pótoltuk]
Km2, ÖK1—3 száll. [az idj. hiányzó lezárását a Km1 alapján jav.]

522. JÚLIÁHOZ

Kézirat: nincs.

A verset Petőfi személyesen adta át Téreyék házánál Nagykárolyban Júliának, minden bizonnyal szept. 9-én. (10-én ugyanis mindketten elhagyták a várost, ezért túlzásnak tekinthető Ferenczi megállapítása, hogy a megismerkedés után „naponként felkereste Júliát Téreyéknél”, vö. FPÉ III. 13—14.) A szöveget utóbb maga a címzett másolta le sógora, Gyulai Pál számára, közlés céljára. Gyulai szerint a költemény Petőfi levelének volt része, a levelet azonban az asszony, akár a két utolsó, 1849-es kivételével a hozzá intézett többit is, halála előtt megsemmisítette. Ezzel vélte — legalábbis önmagára nézve — teljesíteni férje „számtalanszor nyilvánított akaratát”-t, „hogy holta után semmi nemű levelei ne bocsáttassanak a közönség elé.” (Vö. VP VII. 489.) A Gyulai-közlést a Petőfi-irodalom elfogadta: HP III. 685., PetMuz 1891. 2. sz. 80. h. (Ferenczi Zoltán), VoinP I. 348., VP II.

369. Lehetséges, hogy a vers Petőfinél nem is volt meg, mindenesetre a cenzúra-példányban és az ÖK-ban — akár ezért, akár személyes okokból — nem szerepeltette.

Megjelenés

A részvét könyve. Szerk. Gyulai Pál. Pest 1863. 69—70.

Petőfi-kötetben először: DK 719.

Közlésünk alapja az 1863. évi első kiadás, figyelembe véve a VP II. 93—94. emendálásait.

Keletkezés

Az első pillantásra fellángolt érzelem születését Petőfi maga rögzítette: *Amott a fogadóval átellenben a kert és benne a fák, mellyek alatt először láttam őt, tavaly, szeptember 8-kán, délutáni 6 és 7 óra között.* (IV. úti levél, Nagykároly, 1847. máj. 15. — VP V. 50.) Személyesen ugyanaznap este a Szarvas-fogadó nagytermében tartott megyebálon találkoztak, ahol Riskó Ignác mutatta be a költőt Szendrey Júliának, vö. Lauka Gusztáv: Petőfi nősülése. Koszorú 1879. I. 107., idézte Hatv² I. 902—903. Ugyanő jegyezte fel azt a meglepetést, amit a barátok körében a mindig szóra és tetterre kész Petőfi „bátortalan”-sága váltott ki. (Mi tudhatjuk, hogy szokott viselkedése volt ez női társaságban.) A szemtanúk persze az azonnali fellobbanás tényét is rögzítették: „Pap Endre és Riskó is mosolyogtak, mikor Petőfi szokatlan exaltációját észrevették (Lauka: i. h. 108.); a szintén jelen volt Törökfalvi Pap Zsigmond a költő mondatát is feljegyezte: *Az a leány az enyém!* (Petőfi Sándor életének legboldogabb szakából. Nagybánya 1899. 6.) Júlia elsődleges benyomásait csak barátjánál osztozta meg, nem írta le. Magát a napot, nevével együtt, rájegyezte viszont annak a csárdásnak kotta-címlapjára, amellyel Kirch Nepomuk János nagykárolyi zenetanár és komponista a pesti íróvendégek érkezését üdvözölte (Isten hozott. Úti emlékül Obernyik és Petőfinek.): „Júlia 1846 Sept. 8-án”, vö. Mezősi: KP 449. A kotta ma: OSZK Kt. Fond VII/78.

Okt. 10. körül Erdődre hazatérve, Sass Károlynak Júlia csak afféle társasági beszámolót tartott: „... dicsekedett nekem, hogy látta Petőfit, be is mutatták neki s jó kedvvel hozzátette, hogy igen jól mulattak együtt. Elmondá aztán, hogy a költő igen csudálatos öltönyben jelent meg a bálon, ti. virágokkal beszótt fekete selyem attilát viselt.” (Sass Károly: Adatok Petőfi házassága történetéhez. Halasi Újság 1883. aug. 12.) (A megismerkedésre vonatkozó emlékezéseket idézte Hatv² I. 902—904. és Dávid—Mikó 30—33.)

Az „exaltációra” tekintettel úgy gondoljuk, hogy Petőfi még feltehetően az 1846. szept. 8-ról 9-re virradó éjszakán megírta első Júlia-versét. Ezt megerősíti a K története, l. fentebb.

Magyarázatok

- C *Júliához*: Szendrey Júlia (Keszthely, 1828. dec. 29. — Pest, 1868. szept. 6.), a Károlyi-uradalom erdődi jószágkormányzójának idősebb leánya. Apja, Sz. Ignác, aki polgárleányt vett feleségül, és aki 1840-ben azért jött át Erdődre, a Károlyiak szolgálatába, mert Békés vármegye az ad-

dig Mezőberényben, Festetics-alkalmazásban tevékenykedett inspektort nemessége igazolására szólította fel (vö. Irányi István: Petőfi Mezőberényben. In: Mezőberény története II. Mezőberény 1973. II. 35.), Júlia és húga, Mária szerencsés házasságától remélte a család társadalmi felemelkedését. Júliát ezért Pesten, a Lejteji Lilla-féle intézetben neveltette 1840 és 1844 között: tudott németül, tanult franciául, értett a zenéhez, ügyesen rajzolt és festett, kézimunkázott és tehetségesen forgatta a tollat. Ismerte Petőfi verseit is, ezeket a már idézett Sass Károly, a Szendrey mellett 1845. szeptember óta szolgáló képzett gazdasz, itt ír-nok adta a kezébe, aki egyenesen Borjádrról érkezett ide Petőfi barátjaként. A vadnak érzett népdalok kezdetben nem tetszettek a biedermeier neveltetésű leánynak (Sass K.: i. h., idézte Hatv² I. 893—894.). Mint társadalmi eseményekre érkezve általában, Szendreyék most is Térey (Flechl) Gáborékhoz szálltak Nagykárolyban, aki a Károlyiak ottani jószágkormányzója volt, és akinek Mária nevű leánya Júlia bizalmas barátja lett. (1845 óta folytatott levelezésük: MDSZJ 342—383.)

2 *barna szem*: Júlia szeme fekete volt, vö. a következő vers, a *Kinn a kertben voltunk...* 10. sorával! Itt a piros—barna párhuzam kedvéért kerülhetett a szövegbe. Ennek pedig az új érzelmi minőség megjelenítésében volt szerepe, ti. Petőfi szerelemvágyának eddigi célszemélyei szőkék voltak.

11—12 *életemnek / Egy új teremője*: megerősítette ezt 1847-ben is, a *IV. úti levélben*: *Ez időtől számítom életemet, a világ lételet ... az előtt nem voltam én, nem volt a világ, semmi sem volt...* (VP V. 50.) A bibliai teremőstörténet szerelmi profanizációját l. a *Tündérálom* 176. sorában (→ 106.)! Vö. még versünk 4. sorával.

Szövegváltozatok

Közlésünk alapja A részvét könyve, de tételesen visszatértünk a VP II. 93—94. emendálására is.

C VP Juliához [Petőfi leveleinek analógiájára visszatértünk az első közléshez]

5 VP Óh, [analógiás alapon jav.]

5 VP bírhatnám [analógiás alapon jav.]

6 VP kisleányt! [analógiás alapon jav.]

9 VP nem! Azt [analógiás alapon jav.]

14 VP végtelen [vlsz. sh., jav.]

21 VP Már [analógiás alapon jav.]

24 VP ledöntened. [az első közléshez tértünk vissza]

25 VP előttd [sorvégi vessző n.; értelemszerűen, az első közlés alapján pótoltuk]

aláírás RK Petőfi Sándor.

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 18. f. r.-v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 504—505., ÖK2ab—3 II. 323—324. Az 1846. évi versek között, „(Erdőd.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A költő először 1846. szept. 19-én tett rövid, bemutatkozó látogatást Erdődön, Szendreyéknél. „... szombaton délben jöttek: Petőfi, Papp [!] Endre és Riskó, és elmentek délután 6 órákor.” — írta Júlia Térey Máriának, 1846. szept. 22-i levelében (PAT II. 24.). Noha a találkozást nem részletezte, ez a levél az első jel éledő érzelmeiről: „... — furcsán érzem magam — az a Petőfi gonosz egy fiú: oly szenvedélyesen tud az emberre nézni, hogy vigyázzon a baloldalára (...) Igazán, ha nem ösmerném magam jobban, azt hinném, hogy sz-s vagyok!” (Uo. 24—25.) A látogatást két erdődi szemtanú is megörökítette: Lauka Gusztáv (Petőfi nősülése. Koszorú 1879. I. 108—109.) és Sass Károly (Adatok Petőfi házassága történetéhez. Halasi Újság 1883. aug. 19.) Mindkettőből idézett: Hatv¹ I. 906.

Mivel a költő a verset Erdődről keltezte, nincs okunk arra, hogy a látogatásnál későbbi megírást feltételezzünk. Ezért a költeményt 1846. szept. 19-re tesszük, ami megfelel hagyományos datálásának is.

Magyarázatok

C *a kertben:* az erdődi vár kertjéről Szendrey Júlia adott pontos leírást (MDSZJ 328., idézi: Dávid—Mikó 39.). Szövegét l. a *Te vagy, te vagy, barna kis lány...* c. vers jegyzeteiben!

10 *Fekete szemedbe:* a *Júliához* 2. sorától eltérően, vö. az ottani jegyzettel!

15—16 *kővé / Válnánk:* a motívumot Petőfi saját magától, a *Szerelem átkából* vette, amelyben *Kösziklakká váltak Ildikó és Keve*, azaz az elátkozott szerelmesek (→ 65.)

Szövegváltozatok

C ÖK3 *voltnuk....* [sh.]

7 ÖK1 *tudtamhogy,* [sh.]

9 Km *belenéztem*

17 Km *bánnád!*

24 Km *át* [kp. n.]

Fordítás

Kertbeny 364., *Waren draus im Garten...* címen, az *Abschluss* versei között, vö. PAt I. 336.

524. TE VAGY, TE VAGY, BARNA KIS LYÁNY....

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 20. f. r-v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 507., ÖK2ab—3 II. 327—328. Az 1846. évi versek között, „(Erdőd.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Sass Károly, az erdődi szemtanú sem rögzítette pontosan Petőfi látogatásainak számát és időpontját. Csak annyit jegyzett meg, hogy — a házasság reménytelenségére tett célzásaival mit sem törődve — a költő „Szatmárban több helyeken tett utazgatásai közben időnként meg-megjelent Erdődön.” (Adatok Petőfi házassága történetéhez. Halasi Újság 1883. aug. 19., idézte Hatv² I. 907.) Négy látogatását tudjuk naphoz kötni: 1846. szept. 19. (a bemutatkozás), szept. 27., okt. 10. és nov. 5. (a búcsúvizit). A cenzúrapéldányban és a sorrendjét őrző ÖK-ban két Erdődre datált vers szerepel, nem egymás mellé helyezve, tehát akár két látogatásra is utalhatnak. Az egyik a *Kinn a kertben voltunk...* (→ 191.), amely a bemutatkozó látogatáshoz köthető, a másik pedig a szóban forgó költemény. A vázolt bizonytalanság okán hagyományos keltezése csak ennyi: szept. vége (vö. VP II. 97.). A vershelyzet a helyszín ismeretét feltételezi, ezért — amíg újabb szempontok nem merülnek fel — megírását a második, adatolható látogatáshoz kötjük, és 1846. szept. 27-re tesszük.

Magyarázat

3 *két életem:* az evilági és a túlvilági, vö. a 7—8. sorral!

9—10 *a tó partján / Szomorúfűz:* Szendrey Júlia leírása az erdődi parkról hitelesíti a képet: „A tó közepén kicsinke sziget, oly kicsin, hogy a közepére ültetett egyetlen szomorúfűz elégséges volt, lehajló ágaival sátrort képezni az egész hely fölé s még legvégső ágait a karfán túl le a vízbe mártani. Ha aztán a szél föl-főlemelte megnedvesedett ágait, leveleiről könnyekként hulltak alá.” (MDSZJ 328.) A motívum visszatér majd a *Mi van innen távol...* 19. sorában mint fontos erdődi emlék: *A gyászfűzek néma lombjai* — (→ 223.), vö. VoinP 353. A látogatás második évfordulóján írt *Tudod, midőn először ültünk...* c. vers (Erdőd, 1848. szept. 27.) pedig arra utal vissza, hogy Júlia ezen a második láto-

gatáson vitte el Petőfit kertbeli rejték helyére, ahol a tó magas töltéspartoldalán „vastag, százados tölgyek terjesztették a víz fölé lombdús ágaikat. Ezek egyike alatt, (...) a legmagasabb részen állt egy egyszerű falóca, mit mindenki a házban enyimnek nevezett, mert az volt kedvenc helyem.” (MDSZJ 328., idézi Dávid—Mikó 39.)

Szövegváltozatok

- 10 ÖK3 Szomorúfűz
- 14 ÖK3 Szomorúfűzfának,
- 15 ÖK1 azon [sh.]
- 21 Km *búm* [jav.]

525. KÖLTŐI ÁBRÁND VOLT, MIT EDDIG ÉRZÉK....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/9. 2 f., „Petőfi Sándor” aláírással. Az 1. f. csonka, az eredeti címet levágták róla. (Az 1. f. 203 × 249 mm, a 2. f. 203 × 262 mm.) A betűnyomokból következtetve, az eredeti cím sem a kezdősorral, sem az Unio-közlés címváltozatával nem volt azonos, l. még a C-hez fűzött *Magyarórázatot!* A K Petőfi István hagyatékával került az OSZK-ba; „Sz. J.” megjelöléssel, azaz Szendrey Júliától jutott a költő öccséhez, vö. Petőfi Sándor hátrahagyott kéziratai és könyvtára. Közlik: Majláth Béla és Thallóczy Lajos. MKSz 1880. 193—217., 9. tétel.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 21. f. r. — 23. f. r. A cím itt is hiányzik, ami bizonyítja, hogy a másolat közvetlenül a K-ról készült. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 509—512., ÖK2ab—3 II. 330—334. Az 1846. évi versek között, „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.

Unio. Zsebkönyv 1848-ra. Szerkeszté Urházy [György]. Kolozsvár 1847. 25., vö. PÁt II. 144.; *Septemb. 27. 1846.* címen.

Keletkezés

A korábbi címváltozatban szerepelt *Erdőd és 1846. szept. 27.*, valamint a cenzúrapéldányban és nyomán az ÖK-kiadásokban szereplő *Szatmár* elsősorban a megírás helyét teszi vitatottá. A dátum ui. az újabb személyes találkozás napját rögzítette, amelynek beszélgetését Petőfi belefoglalta a versbe, Júlia pedig naplójának szept. 29-i bejegyzésében örökítette meg (PÁt II. 92.). Ezzel ki is zárható az a logikai lehetőség, hogy Petőfi a Szatmárban megírt verset személyesen adta volna át Erdődön, és a keltezés ennek napját őrzi. Sokkal elfogadhatóbb az a változat,

hogy Petőfi a terjedelmes és kimunkált verset nem Erdődön rögtönözte, hanem visszatérve Szatmárra írta, akár ugyanazon éjszakán. Ezért a költeményt *Szatmár, 1846. szept. 27/28.* megjelöléssel soroltuk be. (Ez megfelel a Ferenczi óta elfogadott keletkezéstörténetnek és datálásnak is, vö. FPÉ III. 16.) Ezt a változatot erősíti a költő szándéka a közléssel: szinte azonnal beküldhette egy — elveszett — levélben Urházy Györgynek Kolozsvárra, az Unio-zsebkönyv közeli, még az országgyűlés alatti megjelenésében bízva, hiszen nov. 6-i levelében már csak megerősítette szándékát a tiszteletpéldány sorsát illetően: ... *a mint megírtam, az Uniónak nekem járó példányát küld Riskóhoz, ki majd az illetőnek átadja.* (VP VII. 39.) Az *illető* Szendrey Júlia lévén, intézkedésének nem lett volna értelme, ha a K-t már Erdődön átadta volna. Az erdődi látogatás után Szatmáron történt megírást erősíti továbbá a Petőfiről portrét is festett Mezei József emlékezése: „Egy reggel Riskó nyitott be hozzám [a mérnökként dolgozó Mezeihez és a vele lakó Nagy Istvánhoz, akik mindketten irodalmi ambíciókat is dédelgettek. — A szerk.], kezében valami iratot lobogtatva: — Jöjjenek csak, jöjjenek, ép[p] most írt Sándor egy szép költeményt, felolvasom. És nagy tűzzel olvassa föl ezt a című költeményt: *Költői ábránd volt, mit eddig érzék...*” (Bodon J[ózsef]: Visszaemlékezések a szabadságharcra. VU 1880. márc. 28., idézte Hatv¹ I. 912.)

Fogadtatás

A fentebb idézett Mezei József a rájuk gyakorolt hatást rögzítette: „Engem először föllelkesített, azután mélyen lehangolt, és hatása alatt erősen elhatároztam, hogy több verset nem írok.” (Bodon József: i. h., idézte Hatv¹ I. 912.)

Gyulai Pál Szász Károlynak küldött levelében (Kolozsvár, 1847. ápr. 29.) beszámolt az Unio-zsebkönyv 1845 óta húzódó szerkesztői és kiadási problémáiról, amelyek miatt több szerző már másutt közölte ide, első közlésnek szánt műveit, miközben más kéziratokra várni kellett: „... több jó cikknek el kelle maradnia. (...) Ilyenek lennének még a Petőfi versei is [költeményünk időközben az ÖK1-ben megjelent], de azokat Urházy az én javaslatomra adni fogja, mert jobb egy-két naplóírótól megrovatni, mint hazugságban maradni a közönség előtt, melly Petőfi-ért él és hal.” (PÁt II. 39.)

Szemere Miklós Erdélyi Jánoshoz intézett újabb levelében (Lasztóc 1847. máj. 9. és júl. 27. között) folytatta Petőfi „elsajátításai”-nak közlését; ezek sorában a vers 80—81. sorát Eötvös József Szörnyen szép... c. költeményével állította párhuzamba (PÁt II. 52.). Mivel Erdélyi nem reagált, Szemere kéziratát a Hond-nek küldte meg, ahol az — ezzel a párhuzammal együtt — a Zerffi Gusztáv szerkesztette Ökorszemrovatban meg is jelent (Hond 1847. II. 4. sz. júl. 27. 78. — EPN 320.).

Szilágyi Sándor a Hazánkban közölte levelét (Kolozsvárról, 1847. szept. 6.) az Unio-zsebkönyvről, benne Petőfi verseit cím szerint sorolta fel (Hazánk 1847. II. 110. sz. szept. 16. 439. — EPN 342—343.).

A MSzépírsz, miután okt. 31-én már hírt adott az Unio megjelenéséről, a szerzők között felsorolva Petőfit is — az ismertetés második folytatásában verseit sommásan jellemezte. „... mind előre nem készülő költői kiömlések. Rajtok megvan a szenvedély ujsága...” (MSzépírsz 1847. II. 20. sz. nov. 14. 319. — EPN 364.).

A Hon és Külföld Petőfit tartja az Unio-versenyag szerzői közül az egyetlen „született költőnek.” Versünkről a következőket írta: „Septemb. 27-ike 1846. Egy költői édes merengés nagyszerű, merész képekkel, hasonlításokkal, egy rohanó

tűzár, mely tajtékzó hullámain ellenállhatlanul ragad el magával a költői érzelem világa felé...” (Hon és Külföld 1848. 34. sz. ápr. 28. 133. — EPN 412—413.).

Magyarázatok

- C Petőfi Urházy Györgynek küldött, a *Megjelenés* alfejezetében már idézett levelében kérte: *A mint Pap Endre által izentettem, az elől a szerelmes versem elől hagyd ki mind a Júliát mind az Erdődöt, csupán a dátumot tedd ki címül.* (VP VII. 39.) Eszerint az ekkori C így festhett: Júlia~Júliának~Júliához, Erdőd, Septemb. 27. 1846. Az Uniozsebkönyvben, teljesítve a szerző kívánságát, Urházy a dátumot emelte címmé. Az ÖK-kiadásokban és azóta használt cím tehát (az egyikkel sem egyeztethető, levágott eredet is számítva) a negyedik változat. Mivel a Km-on, az 1847. jan. 12-én engedélyezett cenzúrapéldányon a versnek még nem volt címe, a kezdősor ilyen felhasználása tkp. szükségmegoldás, és a címadás az ÖK1 nyomdai munkái idején történhetett. (Talán az Unio megjelenésére is várt vele a költő, miután híre sem volt az ottani kézirat sorsáról.)
- 1—2 Hasonlóképpen minősítette korábbi érzelmeit és felfogásait a *VI. úti levélben* is (Erdőd, 1847. máj. 26.): *Oda mentem minden hölgyhöz, leborúltam mindenik előtt, és imádtam. Azt gondoltam, hogy te vagy. Midőn már térdeltem, akkor láttam, hogy nem te vagy az, hogy az igaz isten helyett bálványt imádok, s fölkeltem és tovább mentem.* (VP V. 53.)
- 15 *Hallá zaját a lyány:* a címzett ekkor már birtokolta a *Júliához* c. verset (→ 575.). Júlia naplójának szept. 29-i bejegyzése pedig a „szenvedélyes szavak édes mérgét”, azaz a szóban tett vallomásokot emlegette (PÁt II. 92.).
- 25—26 *Mondád...*: Júlia naplójában nem részletezte az itt felidézett párbeszédet, csak félelmeire utalt, hogy hidegsége miatt a költő más leányhoz pártolhat, „s én csak mint a halvány múltnak csekély emléke fogok lelked előtt állhatni...” (PÁt II. 92.) Petőfi azonban más verseiben is visszatért a beszélgetésre: az elmondottakat tükrözte az azon frissiben írt *Te vagy, te vagy, barna kis lyány...* lemondó hangulata, sőt a jelenetet több mint egy év elmúltával, a házasságkötés utáni *Állj meg feleségem...* sorraiban is visszajátszotta (Pest, 1847. nov.).
- 33 *tán csalódni fognál:* már Tamás Anna felfigyelt rá verselemzésében (PÁll 265.), hogy Júlia a beszélgetésben egy, 1846. júniusi naplóbejegyzését hangoztatta: „Nézzük a leányt, ki világba lépésekor jó volt mint isten anyala, szelid és kegyes, mint ők, tiszta mint bércetőre esett hó. De ő szeretni kezd, szeretni igazán és lángolóan; ábrándozva csügg egész valója az ifjun ki szerelmét tán csak időtöltésből, vagy más mellékes érdekekből éleszi, míg ráúnván, könnyelműen elhagyja, midőn képe és szerelem már olly erős gyökeret vert a szegény lány szívében, melyet, midőn szerelme kijátszását látja, vérezve szakít ki belőle; mert a szív nem szakad meg könnyen, hanem összehúzódik önmagában, elzsibbad és mint jég, olly hideg, de nem olly olvadhatóvá lesz.” (MDSZJ 264.) Petőfi e romantikus közhely-gondolatmenetre azért reagált, mert ha-

sonlót olvashatott ő is kedves regényében, Eötvös József *A karthausi-jában*, és maga is ábrázolt ilyen szerelmi történetet, *A hóhér kötele* Bertijének balvégeztű históriájában.

- 51 *tengerek hajósát*: a következő négy sor Homérosz Odüsszeiájának X. énekére utal, az Ithaka partjairól visszaűzött Odüsszeuszra. Az eposz magyarul egyébként éppen 1846 őszén jelent meg, Szabó István fordításában. Homérosz-párhuzamokat a Petőfi-irodalom már a *János vitéz* kapcsán is emlegetett (→ III. 315.).
- 69 *lelkem rája van kötözve*: utalás a romantikában közkedvelt Mazeppa-történetre. Iván Sztjepanovics M. (1645—1709), a későbbi kozák hetman még V. János Kázmér lengyel király udvari szolgálatában állt, amikor elcsábította egy Falbowski nevű lengyel nemes feleségét. A férj a csábítót meztelenül egy ló hátára kötözte és kiostorozta a pusztába. A történetet Petőfi Byron és Victor Hugo feldolgozásában egyaránt ismerhette, az előbbi magyarul is: Petrichevich Horváth Lázár munkái II. Pest 1842. 23—51. Saját fennmaradt példányában: The works of Lord Byron. Francfort 1837. OSZK Kt. Fond VII/228/14. 122—129. (A példány leírása: Kalla—Ratzky 118.)
- 72 *vadállat? ... A megőrülés!*: szóvisszhang a *Felhők* LXV. darabjából: *Fejemben éj van...* (→ 134.)
- 81 *soha nem szeretnél?*: visszautalás a 26. sor eredeti formájára: *soha engem nem szeretsz*, vö. a *Szövegváltozatokkal!*
- 83 *a levél a fához*: Petőfi hasonló értelemben használta a szóképet a *Hull a levél a virágról...* c. népdalában (→ III. 113—114.)

Szövegváltozatok

- C K [a cím levágva]
Km [cím nélkül]
U *Septemb.* 27. 1846.
ÖK1—3 Költői ábránd volt, mit eddig érzék....
- 1 U volt mit [kp. n.]
2 Km, U ábránd,
3 U a mely
6 Km nyugott
ÖK3 nyugodt
7 U szenvedély,
8 K, U magával,
belehalni
kell!
9 Km a szilaj [vlsz. másolási hiba]
ÖK1 szilajfolyóra [sh., értelemszerűen jav.]
U folyóra...
- 12 K, U harangokat,
13 K veszély s [vessző n.]
14 U nem,
Km *lázás* harang
15 K lány,

- U lány,
 Km megmentőmnek,
 16 Km jöjjön
 17 U lány, [2x]
 ily
 19 Km Azért rántál
 U oly
 20 K megvakúljak
 22 Km szenvedte
 23 U mily
 Km e nap,
 24 U oly
 U Mondád:
 26 K <engem> senkit
 sem
 27 Km Istenséget,
 29 U olyan
 31 Km szíved
 32 U többé vissza
 33 ÖK2b—3 hogy, tán
 34 U kevés.
 35 ÖK1 mozdulatlan [vessző n., a vesszőt az ÖK2ab—3 és az U alapján pótol-
 tuk]
 37 U épített
 39 ÖK2b—3 tőröd,
 40 Km, U tél hideg [vessző n.]
 átölel? —
 42 Km, U szíved lángoló [vessző n.]
 45 Km óh
 U így
 46 K, Km míg
 U elég;
 47 Km, U békében,
 míg
 48 U hűségem
 ÖK1 nemcsaló [sh.?
 U nem-csaló
 49 U Hosszu
 Km idő egy [vessző n.]
 50 U majd;
 51 Km magam',
 ÖK1 hajósát. [sh.]
 52 Km hajt;
 55 U Kinos-keserves
 56 Km éretted,
 U esik
 57 Km, U úgy
 59 Km úgy [jav. ebből: úgy]

- K, Km *tűzzel*
60 U *énnekem!*
62 Km, ÖK2b—3 *kutjából,*
Km *óh*
U *leány!*
64 U *Gyötrelmeimnek....*
U *oh,*
K *ezt*
Km *mondd, [jav. ebből: mondd:]*
K *talán!*
Km *talán....*
ÖK2b—3 *talán [kp. n., talán nem fért el a szedéstükörben]*
U *talán.*
65 K *nem;*
U *nem!*
K *[az eredeti szórend: engem a jövővel]*
66 U *üdvösséget*
68 K *hagy,*
69 K *kötözve....*
70 U *Pályája*
K *sűrűbb*
72 K *Tudod:*
U *Tudod me/nyik [kp. n.]*
72 K *vadállat? a*
U *megőrlés! —*
73 U *vissza lány, [kp. n.]*
K, U *enmagamnak,*
76 U *vetheted....*
77 Km *mond, [a második; vlsz. másolási hiba]*
78 U *ég, föld*
szakad:
80 K, Km *sírba*
ÖK1 *gyöngyör [sh., értelemszerűen jav.]*
Km *alatt!....*
ÖK1—2a *alatt! — . — [sh., a K alapján jav.]*
ÖK3 *alatt! —*
U *alatt — —*
81 K, U *szeretsz?*
83 Km *tél [vessző n.]*
84 Km *lehűll,*
85 Km, ÖK3 *síríg.*
86 ÖK2ab—3, U *Kerülj*
Km *hiába [vessző n.]*
U *hiába!*
K, U *hagysz:*
88 K *az.*

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/4. 2. f. r. Az ősz utósó virágai Júliának V. (A kézirat leírását l. a *Szerelemnek rózsákkal...* c. vers jegyzeteiben, → 587.!)

Km PIM Kt. P-an. P 54. 16. f. r.-v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 501., ÖK2ab—3 II. 319. Az 1846. évi versek között, „(Berencze.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Mint a kisciklus minden darabjának, versünknek is csak relatív időrendi elhelyezése lehetséges a hagyományos „szept. vége” meghatározáson belül. A helyzet ezúttal annyival bonyolultabb, hogy Berence, ez a kb. 500 lakosú kis román falu „Szathmárhoz két órányira” fekszik (vö. Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. Pest 1851. I. 121.), ráadásul a Szatmár—Nagybánya útvonal mentén, így nemcsak az volt elképzelhető, hogy a nagybányai látogatást megelőzően vagy onnan jövet Petőfi megállt a faluban, hanem akár az is, hogy Szatmárról kirándult ide. Berence többségi birtokosa ekkor Kovács Lajos (1812—1890) volt, aki maga is Kölcsey patvaristájaként indult (vö. Csorba Sándor: Kölcsey szellemi közege Csekén. In: Csorba Sándor—Takács Péter: Kölcsey és Szatmár megye. Nyíregyháza 1988. Szabolcsi Téka VI. 79.), 1846-ban már — mint az Erdélyi Híradónak 1842 óta vezércikkíró munkatársa — Széchenyi István tervezett politikai hírlapjának kiszemelt főszerkesztője és a gróf egyik legfontosabb munkatársa a Tiszaszabályozás ügyében. Egy emlékezés szerint Petőfi „Berencén pedig Kovács Lajosnál több ízben és hosszasabban mulatott, innen — Berencéről — ment több ízben Kovács Lajos (Petőfi által még Pesten is sokáig emlegetett Kati nevű) háti lován Erdődre.” (Egy megyebeli: Adatok Petőfi életéhez. Szatmármegyei Közlöny 1882. nov. 12., idézte Hatv² I. 910.) Ezt a minden bizonnyal 1847-re vonatkozó adatot Ferenczi Zoltán nemcsak átvette életrajzába, de 1846-nál említette (FPÉ III. 18.), nem vetve számot azzal, hogy egy tartósabb vagy több rövidebb berencei időzés nem „fér be” 1846. szeptemberének végére.

A datáláshoz tehát csak a ciklusbeli hely ad némi támpontot, ahol a három nagybányai és egy szatmári vers után és a három csekei darab előtt következik. Ezért — az elmondottak figyelembevételével — a költeményt 1846. szept. 28. és 30. közé tesszük.

Magyarázatok

- 2 *messze van*: népdalküszöb, hiszen a távolság légvonalban mindössze kb. 25 km.
- 3 *nyugatra*: Berencétől Erdőd, Júlia lakóhelye délnyugati irányban fekszik.

Szövegváltozatok

- C K Az ős utósó virágai Júliának V.
Km, ÖK1—3 Száll a felhő....
1 K magasan, [a sorvégen]
3 K nyugatra, nyugatra,
ÖK2ab—3 nyugatra, nyugatra,
4 K útja.
6 K Mond
ÖK1—3 Mondd [a vesszőt a K alapján, a 8. sor analógiájára tettük ki]
K te;
Km Mond
8 K te!

Fordítás

Kertbeny 15., *Fliegt die Wolke...* címen, a *Lieder* ciklusban, vö. PA I. 329.

527. SZERELEMNEK RÓZSÁKKAL....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/4. 1. f. r. Az ős utósó virágai Júliának I. Két folió, 203 × 263 mm nagyságúak, álló formátum. Aláírás a nyolc verset tartalmazó kis-ciklus végén: „Petőfi Sándor”. A K 1880-ban került Petőfi István hagyatékával mai helyére, vö. MKSz 1880. 199. Ferenczi Zoltán (és nyomán a szakirodalom) úgy vélte a K tisztázat-jellege és a proveniencia alapján, hogy ajándéknak készült Júlia számára, és Petőfi még Szatmárcsekéről átküldte Erdődre (FPÉ III. 19., VoinP I. 356., VP VII. 598.). Valójában nem tudjuk, mikor és hogyan került a K Júliához, a tetszetős hipotézis talán onnan eredt, hogy a ciklust Petőfi valóban Csekén fejezte be, ám innen még más verset is keltezett.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 14. f. r.-v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 498., ÖK2ab—3 II. 315. Az 1846. évi versek között, „(Nagy-Bánya.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A második, igazolható erdődi látogatást, 1846. szept. 27-ét követően Petőfi visszatért Szatmárra. Itt nem sokáig maradt, hanem a tisztújításig hátralévő csaknem egy hónapot arra használta fel, hogy új ismerősei meghívásának eleget téve, beutazza a megye egy részét. Ferenczi ugyan azt írta, hogy: „E pár látogatást október 10-dikéig, a meddig t. i. Petőfi Szatmáron időzött, több is követte...” (Erdődön, FPÉ III. 16.), ezt az állítását azonban semmi nem támasztja alá. Nincs nyo-

ma sem a költő komor hangulatú verseiben, sem Júlia naplójában és levelezésében.

1847. máj. 25-ről, innen keltezett, *V. úti levelében* Petőfi azt állította, hogy negyedszer jár Nagybányán (VP V. 51.). Eszerint három látogatás esett 1846-ra. A vendéglátó itt régebbi ismerős volt, Törökfalvi Pap Zsigmond (1823—1904) festőművész, akivel a költő — Pálffy Albert közvetítése révén — még 1845-ben, Pesten kötött ismeretséget. (Kapcsolatukra l. Törökfalvi Pap Zsigmond: Petőfi Sándor életének legboldogabb szakából. Nagybánya 1899., röviden idézte Hatv² I. 904. 913—915., összefoglalta VP VII. 351—352.) Az első látogatás feltehetően szeptember utolsó napjaira esett, és mivel a festő a Júliával való megismerkedésnek is szemtanúja volt (vö. a *Júliához* c. vers jegyzeteivel, → 576.), talán nem tekinthető véletlennek, hogy az új szerelmi dalciklus, *Az ősz utósó virágai Júliának* első három darabját itt fogalmazta meg. A látogatás mindazonáltal rövid, egy-két napos lehetett; Petőfinak nem is igen volt célja vele, hacsak nem már itt és ekkor megfogalmazódott Júlia lefestésének terve Petőfi számára. A kirándulást nem tehetjük korábbra szept. 28-nál, a három vers keletkezését tehát 1846. szept. 29/30-ra valószínűsíthetjük. A másik két 1846-os nagybányai időzés (okt. 25-én, amikor Teleki szinte elragadja innen Koltóra, és a harmadik, feltehetően egy bekozás Koltóról) rövidebb és későbbi annál, hogy számításba vehessük.

Fogadtatás

A versnek egykorú kritikai visszhangja nincs. Horváth János azonban figyelemztetett arra, hogy Lisznyai Kálmán Vándor c. verse (Hond 1847. I. 15. sz. ápr. 13. 289.) — egy hónappal az ÖK1 megjelenése után — hasonló módon fejeződött be: „ — S lágý selyempárnára / Fektetem lelkemet, / Lágý selyempárnára / Szelid emlékezet.” (Horváth 572.)

Magyarázat

- C rózsákkal: } a virág és tövise közkeletű metafora a romantikus lírában is, mind a költői hírnév, mind a szerelem kétarcúságának példázataként. Az előbbire említjük meg — Petőfi-vonatkozása miatt — a jó ismerősnek, Barna Ignácnak A költő c. versét („A költő útain virág s tövis terem...”. In: Barna Ignác versei. Budán 1846. 45—48.), amelyet vándorszínészi búcsúemlényként „A színész útain...” kezdősorváltozattal 1896-tól a VP-ig Petőfi művének tartottak. A szerelmi metaforát Szendrey Júlia is használta naplójában, 1846. nov. 1-jei lejegyzésben, de „Sokkal előbb” megjegyzéssel, ami nem zárja ki a lehetőséget, hogy Júlia — mint máskor is — a naplójában rögzített életbölcsesekkel igyekezett kivédeni Petőfi szerelmi vallomásait, és így a költő ezúttal is a szept. 27-i beszélgetésre utalt volna vissza e konvencionálisnak ható képválasztással. Júliánál a lány „viruló rózsató”, amiről a férfiak virágokat akarnak szaksztani, bár „néha meg is vérzi őket a rózsza tövise...” (MDSZJ 270.)

Szövegváltozatok

- C K Az ősz utósó virágai Júliának I.
Km Szerelemnek rózsákkal... [th.]
ÖK1—3 Szerelemnek rózsákkal....
8 Km [strófa nélkül]
9 Km nekem
11 K feküdj' rá,
12 K álmadozzál

528. SZERELMES VAGYOK ÉN.... (Vagy tán tűzbe estem?)

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/4. 1. f. r. Az ősz utósó virágai Júliának II. (A kézirat leírását l. a *Szerelemnek rózsákkal...* c. vers jegyzeteiben, → 587.!)

Km PIM Kt. P-an. P 54. 14. f. v. — 15. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 498—499., ÖK2ab—3 II. 316—317. Az 1846. évi versek között, „(Nagy-Bánya.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

L. a *Szerelemnek rózsákkal...* c. vers jegyzeteit, → 587—588.!

Magyarázat

13—14 *nem első / Bennem a szerelem:* vö. a *Költői ábránd volt, mit eddig érzék...* 1—2. sorával, → 192.

Szövegváltozatok

- C K Az ősz utósó virágai Júliának II.
Km, ÖK1—3 Szerelmes vagyok én....
4 ÖK1—3 lelkem, testem [vessző n.; a K alapján jav.]
5 K, Km pirúlni
6 Km Halvány [vlsz. th.]
9 K, ÖK1—3 Hajnal is alkony [vessző n., a 4. sor analógiájára jav.]
12 ÖK1 Bánatom [a K, a Km, az ÖK2ab—3 alapján, a 10—11. sor analógiájára jav.]
15 Km utolsó
17 K sas-madár
18 Km, ÖK1 velem [a hiányzó sorvégi vesszőt az ÖK2ab—3 alapján pótoltuk]

- 19 Km széjjelszaggatja [jav. ebből: szél...]
20 K szívem!

Fordítás

Kertbeny 12., *Ich bin wieder sehr verliebt...*, a *Lieder* ciklusban, vö. PAt I. 329.

529. SZERELMES VAGYOK ÉN.... (Megmondjam-e, kibe?)

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/4. 1. f. r. Az ősz utósó virágai Júliának III. (A kézirat leírását l. a *Szerelemnek rózsákkal...* c. vers jegyzeteiben, → 587.!)

Km PIM Kt. P-an. P 54. 15. f. r. — v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 499—500., ÖK2ab—3 II. 317—318. Az 1846. évi versek között, „(Nagy-Bánya.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

L. a *Szerelemnek rózsákkal...* c. vers jegyzeteit, → 587—588.!

Magyarázatok

- 4 *Hófehér*: a szín szimbolikájára épülő sorozat jól szemlélteti Wacha Imre véleményét: Petőfi közkeletű, már-már megnevezés-értékű szimbólumokat használt, amelyekből — éppen ezért — többet épített be, láncszerűen, verseibe (Petőfi jelképrendszeréről. ItK 1973. 72—74.).
lelkibe: a lélek — mint Tamás Anna figyelmeztetett rá a *Költői ábránd...* elemzése kapcsán — a Júlia-versekben kezdettől fogva a személyiség teljességét és szuverenitását jelentette, vö. *Mennyi lélek, istenem! / Oh, ha birhatnám e lelket...* (Júliához, → 190.); *Úgy fénylik lelked, mint a nap világa fénylett...* (*Költői ábránd volt, mit eddig érzék...*, → 193.). Vö. PÁLL 263—264.
- 7 *Liliomszála*: az antikvitásban, a keresztény és a népi szimbolikában egyaránt a tisztaság közkeletű jelképe.
- 9 *galamb*: az itteni Szentlélek-utalás része annak a törekvésnek, hogy — a bibliai jelképek külső alakját megtartva — deszakralizálja és legszemélyesebb érzelmei kifejezésére használja a közkeletű szimbólumokat. Megjegyzendő még, hogy Júlia katolikus volt.

Szövegváltozatok

- C K Az ősz utósó virágai Júliának III.
Km, ÖK1—3 Szerelmes vagyok én...
1 K én,
2 K megmondjam-e:
Km megmondjam-e [kp. n.]
4 K lelkibe.
6 ÖK2b—3 lyánynak [kp. n.]
9—10 K isten az égből a Szent lelket küldte le.
Km Galabommal [[th., az *m* utólag beírva]
14 K lelke!
20 K, Km Szíved

Fordítás

Kertbeny 11., *Bin verliebt...* címen, a *Lieder* ciklusban, vö. PAt I. 329.

Megzenésítés

Egry Béni dallama először a Nemzeti Színház 1847. ápr. 27-i operaelőadásán, A sevillai borbély c. Rossini-vígopera II. felv.-ának éneklecke-jelenetében hangzott el; Farkas (Wolf) Károly énekelte (PAt I. 126. és 388.). A dal kottája 1850-ben jelent meg, amikor betétdala lett Szigeti József Szép juhász c. népszínművének (ősbem. 1850. máj. 11.): Nép dalok Szigeti Szép Juhász című eredeti népszínműből..., OSZK Z Mus. pr. 5334., vö. Magyar zeneműkiadók és tevékenységük 1774—1867. Öszszeáll. Mona Ilona. Bp. 1989. Műhelytanulmányok a Magyar Zenetörténethez 11., 89. (586. tétel) és Isoz 70. A népszínműben a vers 1—2. strofája szerepelt, mint Jancsi dala az I. felv. 2. jelenetében: OSZK SzT, N. Sz. Sz 51.

530. NEHÉZ, NEHÉZ A SZIVEM....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/4. 1. f. v. Az ősz utósó virágai Júliának IV. (A kézirat leírását l. a *Szerelemnek rózsákkal...* c. vers jegyzeteiben, → 587.!)

Km PIM Kt. P-an. P 54. 16. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 500—501., ÖK2ab—3 II. 318—319. Az 1846. évi versek között, „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A megírás időpontjának megállapításában ezúttal a helynév nem segít. A szept.

27-i találkozás emlékét őrző költemény születhetett akár szept. 27/28-án; akár Nagybányáról hazatéré, szept. 30-án, de akár a Luby Zsigmonddal tett egyhetes körút után, azaz okt. 8—9-én is. A három dátum közül az első időpont a terjedelmes *Költői ábránd volt, mit eddig érzék...* miatt foglalt; októberben már Csekéről keltezte verseit, I. a ciklus VI. darabja, a *Borús, ködös őszi idő...* címváltozatát, → 199.; s ha elfogadjuk, hogy az egész kisciklust már Csekéről átküldte Júliának Erdődre, akkor — kizárásos alapon — a megrás napjául 1846. szept. 30-át tételvezhetjük fel.

Szövegváltozatok

- C K Az ősz utósó virágai Júliának IV.
Km Nehéz nehéz a szívem [kp. n., vlsz. th.]
ÖK1—3 Nehéz, nehéz a szívem...
- 3 Km bánata;
- 5 K, ÖK1—3 éjem sem [kp. n.]
- 10 K senkinek;
- 12 Km szeressen.

Fordítás

Kertbeny 13., *Mein Herz ist schwer gebeuet...* címen, a *Lieder* ciklusban, vö. PAI 1. 329.

531. BORÚS, KÖDÖS ŐSZI IDŐ...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/4. 2. f. r. Az ősz utósó virágai Júliának II. (A kézirat leírását l. a *Szerelemnek rózsákkal...* c. vers jegyzeteiben, → 587.!)

Km PIM Kt. P-an. P 54. 16. f. v. — 17. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

Hazánk 1847. 10. sz. jan. 23. 37., *October* 1846. címmel, Petőfi Sándor. aláírással. A költő Pestre visszaérkezése után szinte azonnal, 1846. nov. 22. és 25. között, azaz még győri útja és személyes munkatársi megállapodásuk előtt több vers küldését ígérte meg Kovács Pálnak, a Hazánk szerkesztőjének, *mert készen van elég, de most egyáltalában nem érek rá többet leírni.* (VP VII. 39.) A hátráltató munka minden bizonnyal az ÖK összeállítása volt, mert 1847. január közepén, a kötet átadása után Petőfi — egy, ma már nem ismert levél kíséretében — teljesítette ígérését: elküldte Győrbe a *Nagy-Károlyban*, az *Egy gondolat bánt engemet...*, a *Kutyakaparó* és a *Borús, ködös őszi idő...* lemásolt szövegét (VP VII. 249. és 348.). A verseket a költő beszámozta: az első kettőt fontosnak tartva, folyóirat-megjelenésüket még az ÖK1 előtt kívánta. Petőfi 1847. febr. 18-i leveléből közvetve értesülünk arról, hogy a győri cenzor, az ügybuzgó Csatskó Imre megváltoztatta: a *Nagy-Károlyban* publikálását megtiltotta, az *Egy gondolat bánt*

engemet... engedélyezésével habozott, és még a *Kutyakaparó* szövegében is talált kivetnivalót (vö. az egyes versek jegyzeteinek *Megjelenés* alfejezeteivel!). Így voltaképpen csak a tartaléknak szánt, ám cenzori szempontból problémátlan *Borús, ködös őszi idő...* jelenhetett meg a négy vers közül a Hazánkban először, 1847. jan. 23-án.

ÖK1 501—502., ÖK2ab—3 II. 320—321. Az 1846. évi versek között, „(Cseke.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Szatmárcsekei tartózkodását Petőfi maga említette, a *XIV. úti levélben*, amikor Beregszászról Szatmárra tartva Badalonál átkelt a Tiszán, és átnézett a szemközti fekvő Csekére, Kölcsey falujára és nyugvóhelyére: *Tavaly ősszel egy pár hétig laktam itt, s meg-meglátogattam a szent sírt, mellyben a legnemesebb szívek egyike hamvad.* (VP V. 69.) A megfogalmazás nem egyértelmű. Az itt ugyanis nem Csekére vonatkozik (amint azt Havas vélte: HP II. 569.), hanem az úti levél leírásának helyére, Szatmárra. Így az *egy pár hétig* valóban pontos, hiszen ez volt Petőfi bázisvárosa a megyében. A *meg-meglátogattam* viszont többszöri csekei látogatást vagy huzamosabb tartózkodást feltételez. (Ugyanerre utal egyébként a vers környezetrajza is.) Az ellentmondást Ferenczi sem tudta feloldani. Elfogadta a versek feltüntetett keletkezési helyét, az erdői többszöri látogatás tényét szept. 27. és okt. 10. között, majd Csekére tíz nap időzést feltételezett (ez már-már *egy pár hét*), de elfogadta, hogy a költő okt. 7-én már újra Szatmárt volt: FPÉ III. 16—20. Mindez azonban még a közismerten mozgékony Petőfi számára is végrehajthatatlanul sűrű időrend.

Versünk első közlésének címe *October 1846.* volt (vö. a *Megjelenés* alfejezetével!), ami ennek a költeménynek, továbbá a kisciklushoz tartozó két másiknak (*Az én képzeletem nem..., Ereszkedik le a felhő...*), valamint a csekei, de a ciklushoz nem tartozó *Ha szavaid megfontolom...*-nak a megírási időkeretét okt. 1. és 7. közé helyezi. Ezt a keretet még egy nappal megkurtíthatjuk, ha elfogadjuk, hogy okt. 7-ét egy fülpösdaróci éjszakázással és tartózkodással töltötték, Luby Zsigmond tatarozás alatti kúriájában, Szatmárra visszatérret (vö. E. Kovács Gyula: Petőfi Sándor két levele. *Ellenzék* 1888. dec. 31.). A négy csekei vers tehát 1846. okt. 1. és 6. közé tehető. Ezen belüli időrendjük relatív, amihez csak a költő sorzámai adnak támpontot. Martinkó András felvetette ugyan, hogy a költemények — jelesül a szóban forgó, valamint az *Ereszkedik le a felhő...* — valós természeti-időjárási viszonyokat tükröző népdalküszöbei, nyitósorai alkalmasak lehetnének pontosabb datálásra is (Martinkó: AKr 32.), erre azonban csak akkor lenne lehetőség, ha Szatmárcsekén vagy közvetlen környékén valaki 1846 őszi napi időjárási észleléseket készített volna. Ilyenről azonban nem tudunk.

A Luby Zsigmond (1819—1887) társaságában töltött egy hét programjába tartozott Nagy-Ár felkeresése (Luby szülőfaluja), a csekei időzés(ek) és a Fülpösdarócon át való visszatérés Szatmárra. A felkeresett helységek közül verset azonban csak Csekéről keltezett (vagy itt írt le), ezért jogos a kérdés: hol lakott ott Petőfi? A két lehetséges helyszínt helyi hagyomány kötötte össze: eszerint Petőfi először a Kölcsey-kúriában lakott, ám a házikisasszony olyan rosszul szavalta el egyik versét, ráadásul az ide nem illő *Disznótorban* címűt, hogy átköltözött a ref. parókiára, Kovács Mózes lelkészhez (Miklós Róbert: Egy Petőfi-emlékhelyről —

menet közben. In: PIMévk. 10., Bp. 1973. 155.). A parókiát (1968 és 1972 között bontották le) a XIX. század nagy Petőfi-kultusza idején sem jelölték meg emléktáblával, hiteles emlékhelyként: feledékenységből? A hitelesíthetőség hiánya miatt? A történet egyébként a Szuhányi—Kende családban is élt. P. Kende Djelma 80 éves adatközlő 1956-ban arról beszélt Dienes Andrásnak, hogy nagyanyja, Szuhányi Laura (1824—1897) találkozott a Csekén vendégeskedett Petőfivel, és hogy Laura húga, Szuhányi Ida (1828—1887) volt a balsikerű versmondó. Ebben a verzióban a szálláshelyről és az elköltözésről nincsen szó (vö. Dienes András: A legendák Petőfije. Bp. 1957. 174—175.). Anélkül, hogy ezt az új és ma már csak véletlenszerűen remélhető források nélkül eldönthetetlen kérdésben végleges álláspontra jutnánk, megjegyezzük még, hogy a kúria akkori tulajdonosa, özv. Kölcsey Ádámné Szuhányi Jozefin (1798—1854) nemcsak a két említett kisasszonynak volt nagynénje, hanem egyszersmind Luby Zsigmondnak is. (A családfát Molnár József állította össze: Kölcsey Ferenc testamentoma. Bemutatja Molnár József és Julow Viktor. Bp. 1983. Kt.-sorozat. 74)

Szövegváltozatok

- C K Az ősz utósó virágai Júliának VI.
 H October 1846.
 Km, ÖK1—3 Borús, ködös őszi idő....
- 1 H Ködös borús [vessző n.]
 K, H idő.
- 7 K, Km lezárva.
 H lezárva [vessző n.]
- 8 K szobámba'.
 H szobába':
- 12 K *Eltűnt*
 Km elmúlt idejére [kp. n.]
- 13 K, Km múlt
- 14 K, H emlékeim.
- 15 Km csomóba [kp. n.]
- 17 K *Úgy*
- 19 H füstölnek,
- 20 K, H nedvesek.
- 23 H Hanem két szememnek
- 25—30 K [a versszak utólag beírva, szinte beszorítva a f. aljára]
- 25 H köny
 H áll,
 ÖK2ab—3 áll....
- 26 Km *lyárka*,
 H *kis lány*,
 Km volna [th.]
 K, H volnál:
- 27 K, H *azt*
- 28 K selyem kendővel,
- 30 K Selyem kendőjével?
 Km Selyemkendőjével.

Fordítás

Kertbeny 303., *Am Kamin* címen, a *Vermischte Gedichte* között, vö. PAt I. 335.

532. AZ ÉN KÉPZELETEM NEM....

Kézirat

K1 OSZK Kt. Fond VII/4. 2. f. v. Az ősz utósó virágai Júliának VII. (A kézirat együttes leírását l. a *Szerelemnek rózsákkal...* c. vers jegyzeteiben, → 587.!)

K2 PIM Kt. P-an. P 53. 2. f. r.-v. Cím nélkül, Luby Zsigmond emlékkönyvében. (Leírását l. a *Dalaim* c. vers jegyzeteiben, → 546—547.!)

Km PIM Kt. P-an. P 54. 17. f. r.-v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világyűlöllet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 502—503., ÖK2ab—3 II. 321—322. Az 1846. évi versek között, „(Cseke.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

L. a *Borús, ködös őszi idő...* c. vers jegyzeteiben, → 593—594.!

Magyarázatok

- 3 *sárkánytejet szopott*: a néphagyomány szerint a sárkány hét évig szop-tatta kölykét, hogy nagy és erős legyen. A kifejezés Petőfi korában már szólás: „2/ Átv[itt]. ért[elemben]. *sárkánytejet szopott v[agy]. ivott ember*, a. m. igen mérges, ádáz, dühös.” (CzF V. 716. h.)
- 4 *oroszlánvért ivott*: egy alföldi (Szőregen, Kálmány Lajos által gyűjtött) bibliai profanizálás szerint Noé hat állat véréet keverte a borba, az első helyen az oroszlánét, hogy a borivó büszke legyen. (Idézte Scheiber Sándor: *Folklor és tárgy történet*. Bp. 1996. 122.)
- 1—4 Mint a romantikus természetfelfogás és ezen belül Petőfi panteizmusá-nak jellemző példáját, az ember, az élő és az élettelen természet egysé-gének képsorát idézte Zlinszky Aladár: *Petőfi nyelvéről*. MNy 1922. 194.
- 5 *vad képzeletemmel*: Petőfi itt visszatért 1845 nyári önjellemzéséhez: *Képzetem* (→ III. 173—174.)
- 9 *Mint üstökös*: a hasonlatot korábban Petőfi a magyar dicsőségre alkal-mazta (*A hazáról*, → .), valamint a közhiedelemnek megfelelően hasz-nálta: a *Szerelem átka* 95. sorában (→ 65.) és *Álmaim* (→ 86.). A *hóhér kötélében* az érzelmek „rendetlen futású üstökös”-e a szerelem volt (VP IV. 74.). Itt először vonatkoztatta önmagára.
- 14 *barna lyány*: Szendrey Júlia

Szövegváltozatok

Megjegyzés: a K2-ben a vers nyolcsoros szakokban írva (nem fért el a keskeny emléklapon?), az új sorok mindenütt nagy kezdőbetűvel — ezt azonban nem tekintettük szövegváltozatnak.

- C K2 [cím n.]
ÖK2b—3 *képzetelem* [sh.]
- 2 Km *Menydörgés*
anya.
- 5 K1—2, Km *bírtam*
- 6 K2, Km *ment el;*
- 7 Km *zugásával*
- 8 Km *Úgy*
- 9 K1 *Nyargalt, mint üstökös,*
Km *üstökös nyargalt* [kp. n.]
- 10 Km *vadon erdőkbé,*
K1 *ormára.*
- 11 Km *vadon erdőkbén*
- 15 K1—2 *szél — —*
- 16 Km *megszelidültél.*
ÖK1 *megszelidültél!* [a K1—2 alapján jav.]
ÖK2b—3 *megszelidültél!*

Fordítás

Kertbeny 150., *O meine Phantasie...* címen, az itteni *Liebesperlen* c. ciklus 6. darabjaként, vö. PAt I. 332.

533. HA SZAVAIK MEGFONTOLOM....

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 20. f. v. — 21. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 508., ÖKab—3 II. 328—329. Az 1846. évi versek között, „(Cseke.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A Csekére lokalizálás egyúttal kijelöli a megírás lehetséges időkeretét: 1846. okt. 1—6., vö. a *Borús, ködös őszi idő...* c. vers jegyzeteivel, → 593—594.!

- C A cím és a kezdősor versünket azok közé a költemények közé sorolja, amelyekben Petőfi az 1846. szept. 27-i, erdői találkozás beszélgetését idézte vissza, versindító impulzus gyanánt. Ennek alapján megfeleltethető Szendrey Júlia naplója szept. 29-i bejegyzésének, amely ugyanerre az élményalpra épült (PAT II. 92.).
- 3 *Mért nem mondd meg:* Júlia szept. 29-én rögzítette először naplójában éledő szerelme tényét, de még nem volt tisztában érzelme mélységével és tartósságával: „Oh csak tudnám *őt* úgy szeretni, mint mennyire szeretetni érdemel!” (Uo. 92.)
- 10 *lelkedet:* a motívum végigkísérhető a Júlia-versekben, vö. a *Júliához, a Költői ábránd volt, mit eddig érzék...*, a *Szerelmes vagyok én* [II.] c. versekkel; a fogalom értelmezésére l. az utóbbi költemény 4. sorához fűzött jegyzetet, → 590.! Ez magyarázza a 11—12. sor látszólag ide, szerelmes versbe nem illő hasonlatát is.
- 23 *Ölelésem szent hevében:* Lukácsy Sándor hívta fel a figyelmet a sorban bujkáló, jelzővel enyhített egészséges erotikára: Petőfi-mozaik I. In: Egy hazánk van. Bp. 1996. 259.
- 24 *„Édes kedves feleségem!”:* a szerelmi vallomások után itt először szólalt meg versben a házasságkötés szándéka. Ez a baráti kör előtt nem volt titok. Sass Károly (az erdői látogatásokhoz kötve) így emlékezett: „... egy ízben határozottan kijelenté előttem, hogy szándéka van megházasodni, s hogy Szendrey Júlia lesz a felesége. Nekem nem sok reményem volt a dologhoz, sőt egyenesen kétségemet fejeztem ki a fölött, hogy a leányt megkapja. (...) — *No öcsém* — mondá —, *megmutatom azt, hogy Júlia lesz a feleségem vagy senki más.* (...) De magával Júliával is még ebben az időben nem volt sehogy. A leánynak Petőfi jelenléte kellemesnek látszott, társaságában jól érezte magát, de sem erősebb hajlamot nem árult el a költő iránt, sem olyan magaviseletet nem mutatott, mi Petőfit határozottabb reményekre jogosította volna. Petőfi, az ő egyenes és határozott jelleme mellett, nem maradhatott soká ily kétséges állapotban s végleges választ követelt a lánytól azon kérdésére, hogy akar-e a felesége lenni vagy nem? A válasz az lett, hogy *nem*; de ez ismét olyan hangon volt adva, hogy azt Petőfi végleges elutasításnak nem vehette.” (I. h., idézte Hatv² I. 907.) Hasonlóképpen fogalmazott a költő unokatestvérének, Orlai Petrics Somának, az 1846. év eredményeit és az 1847-es esztendő várakozásait összegező levelében: ... *meglehet, hogy mielőtt a most születendő év meghal, mi így fogjuk egymást szólítani: „Hallod, kedves feleségem? ... Hallom, édes férjem.”* (Pest, 1846. dec. 26. — VP VII. 40.)

Szövegváltozatok

- 7 Km Úgy
 14 Km átmulaszam [másolási hiba]
 15 ÖK2b teled, [sh.]
 18 ÖK3 holtja [sh.]

- 22 Km *így* [jav. ebből: *úgy*]
Km *szólhassak*
24 Km, ÖK1 [a sor nincs idj.-ben, az ÖK2ab—3 alapján jav.]
ÖK2b *Édes* [az idj. megnyitása hiányzik]

Fordítás

Kertbeny 365., *Wenn ich manchem Wort...* címen, az *Abschluss* versei között, vö. PAt I. 336.

534. ERESZKEDIK LE A FELHŐ....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/4. 2. f. v. Az ős utósó virágai Júliának VIII. (A kézirat leírását l. a *Szerellemnek rózsákkal...* c. vers jegyzeteiben, → 587.!)

Km PIM Kt. P-an. P 54. 17. f. v. — 18. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgýűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 503—504., ÖK2ab—3 II. 322—323. Az 1846. évi versek között, „(Cseke.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

L. a *Borús, ködös őszi idő...* c. vers jegyzeteit, → 593—594.!

Szövegváltozatok

- C K Az ős utósó virágai Júliának VIII.
Km, ÖK1—3 Ereszkedik le a felhő....
2 Km *Hull* [jav. ebből: *Hűll*]
4 Km *szól*
K *filemile*.
5 K *jár*,
7 K *filemilét*,
8 K *Filemile*
9 K *úgy*
10 K *Filemile*
K *dalolgat*;
11 Km *hallgatja* [kp. n.]
12 Km *szíve*
14 K *dalol*,

Fordítás

Kertbeny 7., *Sieh'! die Wolke...* címen, a *Lieder* ciklusban, vö. PAt I. 329.

Megzenésítés

Egressy Béni megzenésítéséről az első adat a Nemzeti Színház 1848. febr. 9-i színlapja, amely szerint A sevillei borbély c. Rossini-vígopera előadásában adta elő Farkas (Wolf) Károly tenorista a II. felv. éneklecke-jelenetében, ahová szokás volt népszerű dalokat beilleszteni, vö. PAt I. 172. Máj. 6-án szintén a színházban jótkönyv célú koncert keretében Lovassi Betti, ez idő tájt a lipcsei operaház tagja énekelt (EPN 420. és PAt I. 240.). Farkas Károly 1848. júl. 22-én, okt. 6-án, 1849. jan. 24-én és jún. 12-én ismételtelen előadta, minden alkalommal A sevillei borbély előadásán (PAt I. 285., 298., 307., 319.).

A kotta (zongorára és énekhangra) nyomtatásban is megjelent Treichlinger József zeneműkiadónál Pesten, Egressy Béni három füzetéből álló, Ablak alatt c. dalgyűjteményének utolsó füzetében. A versből a kottában az első, a második és a negyedik versszak szerepelt, igen hibás szöveggel (OSZK Z Mus. pr. 5328/3. és Mus. pr. 6697/1.). A megjelenés időpontja vitatott. Kerényi György „kb. 1848-ra” tette (Népies dalok. Bp. 1961. 49. és 213); Kiss József — abból kiindulva, hogy a Petőfi-zenésítés együtt jelent meg Tompa Mihály versének, a Télen-nyáron puztán az én lakásom énekelt változatával, és hogy a két szám együtt 1848. júl. 22-én hangzott el a Nemzeti Színház előadásán — feltételesen 1848. augusztusra tette a kiadást (PAt I. 291. és 410.). Nem tartalmaz pontosabb adatot Mona Ilona áttekintése sem: Magyar zeneműkiadók és tevékenységük 1774—1867. Bp. 1989. Műhelytanulmányok a Magyar Zenetörténehez 11. 87. Legújabbban Tari Lujza, aki a folklorizálódott dallam 1912-es, Kodály-féle lejegyzését is újraközölte, 1850-re tette a megjelenést (Tari 23.).

535. SZ. J. KISSASSZONY EMLÉKKÖNYVÉBE

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/79. Egy f., fekvő formátumú, 143 × 82 mm nagyságú. Valóban emlékkönyvi lap, aranyozott szegéllyel. A vers: r.-v. Autográf, cím nélkül, „Petőfi Sándor” aláírással és a megírás dátumával: „(October 8. 1846)”. A K hasonmás kiadása: PUR 117—118. és — nem formahív montírozással — Dávid—Mikó 48.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 11. f. v. — 12. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 494., ÖK2ab—3 II. 309—310. Az 1846. évi versek között, „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A megírás napját maga a költő rögzítette — az emlékkönyvbeírás szokása szerint — a K-n, a megírás helyére a cenzúrapéldány és az ÖK1 utalt. Ugyancsak az alkalomhoz fűződik még két megjegyzésünk:

— a megírás és a leírás helye ezúttal nem azonos, az utóbbi: okt. 10. Erdőd, vö. FPÉ III. 19—20.;

— az emlékkönyvbejegyzés indokolta a visszafogott, biedermeier hangvételt, ami alkalmassá tette, hogy Petőfi az ÖK-ban a Júlia-versek élére helyezze, egyben megfelelt az ÖK1 megjelenése idején még nem véglegesült kapcsolatoknak.

Az elmondottaknak megfelelően a költemény keletkezési adatai tehát: *Szatmár, 1846. okt. 8.*

Magyarázatok

- 2 *Napkeletre*: valós dalküszöb, minthogy Magyarországon az uralkodó széljárás és így a felhők útja valóban Ny → K irányú
- 26 *én is*: mivel Júlia szept. 19-én Erdődön és 21-én Szatmáron magától Petőfőtől tudta meg, illetve hallotta újra, hogy útját Erdélybe egyelőre nem folytatja, és az okt. 21-i tisztújításig a megyében marad (vö. Szendrey Júlia levelével Térey Máriának, Erdőd, 1846. szept. 22. — PAT II. 24—25.), a költő a nagyotmondás veszélye nélkül kapcsolhatta saját partiumi útját a felhőmítoszhoz.
- ... —: a verszáró kp. sejtető szerepéről és összefüggéséről a versforma és a rímelés megváltoztatásában l. Vajda András: Petőfi verselésének néhány funkcionális vonása. In: *Költészet és retorika*. S. a. r. Korompay H. János és Vajda Lőrinc. Bp. 1998. 72—73.

Szövegváltozatok

- 5 K arcotokra;
12 K sugár-tengerében,
ÖK3 sugár tengerében
13 K megfürödhetének:
17 K S hosszú
20 K arculatjok;
ÖK3 arculatjuk;
21 K, Km pirulás végső órájokban [kp. n.]
25 Km e felhők [+ kp. n.]
Km sejtelemről,
26 Km én is.....
26 után K (October 8. 1846.)

536. TE A TAVASZT SZERETED....

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 19. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 505., ÖK2ab—3 II. 325. Az 1846. évi versek között, „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Voltaképpen csak a cenzúrapéldányban és az ÖK-ban elfoglalt hely, az előző versekkel közös hangulat és költőtől származó helymegjelölés keltezteti hagyományosan versünket az újabb erdői látogatást megelőző néhány napos szatmári tartózkodásra, 1846. okt. 7. és 10. közé.

Magyarázat

- 2 *az ősz szeretem*: a motívum nem hirtelen jött ötlet vagy költői fikció, hanem végigkíséri pályáját. Korábban l. a *Hegyen állók...* c. verset (→ 61.)! A házasságkötéssel, nászúttal megerősített vallomás pedig az *Itt van az ősz, itt van újra...* (1848).

Szövegváltozatok

- 16 Km nyárba. [apoztróf n.]
ÖK3 nyárba' [pont n., sh.]

Fordítás

Kertbeny 22., *Du, den Frühling liebest...* címen, a *Lieder* ciklusban, vö. PAt I. 329.

537. ODA JÁROK, HOVA....

Kézirat: nincs.

A legutóbbi krk. összefoglalása szerint Szendrey Júlia vlsz. halála előtt, a hozzátartozott levéllel együtt megsemmisítette, vö. VP II. 372.

Megjelenés

BpSz 1874. IV. k. VIII. sz. 370—371. „Petőfi hagyományaiából.” cím alatt. A közlő-szerkesztő, Gyulai Pál az alábbi jegyzetet fűzte hozzá: „E költemények elsejével [együtt hozta az *Egy goromba tábornokhoz* szövegével] Petőfi boldogult neje ajándékozta volt meg e folyóirat szerkesztőjét, ezelőtt kilenc évvel, kiírva azt egy levélből, melyet még leánykorában intézett hozzá Petőfi...”

Kötetben először: DK 721.

Keletkezés

A levélről, amelynek eredetileg melléklete lehetett a vers, semmit nem tudunk (vö. VP VII. 488—489.), így a datálásban sem segíthet. Az első folyóiratközlés alatt „(1846.)” évszám állt, ezt a keletkezés évének elfogadhatjuk. Ennél pontosabban fogalmazott az első krk., amikor — tartalmi kritériumok alapján — a verset a *Mint megfogamszott átok...* mellé helyezte és okt. első felére datálta (HP III. 686.). Hasonlóképpen: VoinP 359. Az elmondottak szerint elfogadjuk az előző krk. besorolását: [Szatmár,] 1846. [okt. 10. után], vö. VP II. 106.

Közlésünk alapja a BpSz első közlése, amelyen a legutóbbi krk. (VP II. 372.) néhány emendálást hajtott végre. Ezek egy részét megőriztük, ám korántsem mindegyiket.

- C, 1 VP Odajárok, [a különfrást a *Felhők* XLI. darabja, az *Oda nézzetek!* analógiájára visszaállítottuk]
 - 3 VP Nekiadom [analógiás alapon jav.]
 - 4 BpSz könyvek [elfogadva a VP javítást, a *Borús, ködös őszi idő...* analógiájára]
 - 5 VP örült [*Az örült* analógiájára visszaállítva]
 - 6 VP énelem! [analógiás alapon jav.]
 - 10 VP szerelmem, [értelemszerűen visszaállított pont]
 - 12 BpSz Öledben-e lyány [kp. n., analógiás alapon jav.]
- (A nem részletezett analógiás javítások esetében a PSzót alakjai a mérvadók.)

538. MINT MEGFOGAMSZOTT ÁTOK...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/2. 1. f. r. (A K leírását l. a *Nem csoda, ha újra élek... c.* vers jegyzeteiben, → 608.!) „Mind a kettőt Szendrey Júlia másolta le Gyulai számára, Petőfinek hozzá írt leveleiből, melyeket halála előtt alkalmasint megsemmisített. (Gyulai Pál közlése.)” (HP III. 685.)

Megjelenés

A részvét könyve. Szerk. Gyulai Pál. Pest 1863. 512., „Petőfi Sándor.” aláírással, „(1847.)” alcímmel.

Petőfi-kötetben először: DK 721.

Arra nézve, hogy Petőfi miért nem vette föl a verset az ÖK-ba (már a cenzúra-példányban sem szerepelt), filológiai bizonyíték vagy életrajzi magyarázat nincsen. Ezért két, élesen ellentétes véleményt ismerünk. Horváth János a Júliához írt versek „legkevésbé sikerült darabjára”-nak nevezte (Horváth 302.). A verset legutóbb tüzetesen elemző Lukácsy Sándor szerint: „A kihagyásnak sok egyéb oka lehetett, például az, hogy Júlia nem kedvelte, mert szerelmi históriájuk mélypontjára emlékeztette.” (Petőfi-mozaik 1. In: Egy hazánk van. Bp. 1996. 260.) Ez ellen szól, hogy Júlia még nem szólta bele az ÖK versválogatásába. Nem segít a magyarázat megtalálásában, hogy a K-n lévő másik vers viszont belekerült az ÖK-be. A K fentebb ismertetett története inkább a lélektani és nem az esztétikai megokolás felé hajlik, de a kérdés — jelenlegi ismereteinkkel — eldönthetetlen.

Keletkezés

Okt. 10-i, újabb erdődi találkozásuk alkalmával Júlia változatlanul nem vallott színt: „És épen ma, hogy viseltem magam! Mondá is, hogy én csak játszottam vele, s mert hiúságonnak hízelve, őt is körömben látnom, azért fogadám el udvar-

lását.” (PAI II. 93.) Sass Károly, a szemtanú szintén arról számolt be, hogy a leány folytatta a szept. 27-i halogatást: „Ugyanez történt egy későbbi látogatás alkalmával is, midőn Júlia azt mondá Petőfinek, hogy »tiszelni, becsülni tudja, de felesége nem lesz.« A hang és a modor, melyen e látszólag határozottan elutasító válasz adatott, épen nem voltak alkalmasak arra, hogy Petőfit reményétől megfosszák.” (Sass Károly: Adatok Petőfi házassága történetéhez. Halasi Újság 1883. aug. 12., idézi Hatv² I. 907.) A költő ezért a látogatást búcsúnak minősítette: „Elment P. s azt mondá, hogy nem fogom többé soha látni. Soha! —” (Uo.) Ez a helyzet a kimődött, okt. 22-i nagykarolyi találkozásig tartott. A két időpont között született verscsoportról már Ferenczi megállapította: „Úgy látszik, hogy (...) épen e búcsú hatása alatt keletkezett.” (FPÉ III. 21., jegyzetben) Idesorolta költeményünket is. Mivel a verscsoportnak ez a legkomorabb hangvételű darabja, amelyben a költő az önzánerezés bevált eszközéhez nyúlt, a *Mint megfogamzott átok...* lehetett a legkorábbi reagálás az okt. 10-én történetekre. Ezért hagyományos, 1846. okt. 10. utáni datálását megtartjuk és a *Szatmárról* keltezett, okt. 11. és 21. közötti versek élére helyezzük.

Magyarázatok

- 3—4 A hasonlító és a hasonlított irányának megfordítására („a hasonlított a konkrét, a hasonlító az *elvont*”) hívta fel a figyelmet Lukácsy. A két sor formulázását „ossziáni kérdés—felelet”-nek nevezte; utalva egyszerűsmind arra, hogy Osszián költeményeinek 1844-es, londoni kiadása megvolt Petőfi könyvtárában (vö. VP V. 257.). A példány fenn is maradt: OSZK Kt. Fond VII/228/12., vö. Kalla—Ratzky 115—116. Ám Ossziánt 1833 óta magyarul is olvashatta, Fábíán Gábor fordításában (Lukácsy: i. h. 260.).
- 6 *Száguldó paripán, komor ifju*: a vershelyzetet „komor balladaszerűség” jellemzi Horváth János szerint, aki sugallta, de nem írta le az Erliköngig c. Goethe-ballada hatását (Horváth 302. és 317—318.) A megnevezett Goethe-párhuzam helyett inkább Heine Belsazar c. balladáját tartotta érvényes mintának Gáldi László: Jegyzetek Petőfi jambikus versformáiról. In: TanPet 489. A párhuzam nem meggyőző.
- 7—8 *Ősapánk (...) kiűzve lőn*: Ádám, vö. 1Móz 3, 17—24.
- 10 *Örökre búcsút vett*: vö. Szendrey Júlia naplójának a *Keletkezés* alfejezetében idézett, 1846. okt. 10-i bejegyzésével (PAI II. 93.).
- 11—12 E két sor szolgált a „teljesen avult modor” szemléltetésére (Horváth 302.). Vajda András viszont, visszautalva a 3—4. sor itt fordított sorrendben megismételt rímpárjára, mint a céltalanság művészi ábrázolásának példáját idézte (Petőfi verselésének néhány funkcionális vonása. In: Költészet és retorika. S. a. r. Korompay H. János és Vajda Lőrinc. Bp. 1998. 73—74.).
- 15 *sárga tövisfa*: a népnyelvben krisztustövisnek nevezett *Gleditsia triadanthos*. (Az azonosításért köszönetet mondunk Iványosi Szabó Andrásnak, a Kiskunsági Nemzeti Park igazgatóhelyettesének.)
- 18 *varju-károgást*: a dögevő madárra vonatkozó szólást Petőfi már a *János vitéz* 1252. sorában is használta (→ III. 83. és 324.), a senki által nem sajnált halál ábrázolására.

Szövegváltozatok

Közlésünk a K-n alapul.
9 K tudja [jav. ebből: tudta]

539. ÁLMODTAM SZÉPET, GYÖNYÖRÜT....

Kézirat

Mgt. Mikrofilmen: MTAK Kt. C. 1705—1706. Koll. 1.

Km1 PIM Kt. P-an. P 54. 23. f. v. — 24. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Km2 1998. júl.-ban felbukkant egy kék papírlap egy oldalára írt, egykorú másolat, kettesével egymás mellé rótt sorokkal, Petőfy Sándor (némileg utánzó) aláírással. A mgt.-ból antikváriumi vásárlásra felkínált másolatnak azóta újra nyoma veszett.

Megjelenés

ÖK1 512—514., ÖK2ab—3 II. 334—337. Az 1846. évi versek között, „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Már Ferenczi Zoltán felfigyelt rá, hogy a költemény az okt. 10-i erdődi, véglegesnek szánt szakítással végződött találkozás szinte pontos verskrónikája — olyanira az, hogy megfeleltethető Júlia naplójának (FPÉ III. 20.). Ezért a hagyományos kelteztést — 1846. okt. 7. és 21. között, legutóbb: VP II. 107—108. — szűkítenünk is lehet, az Erdőd utáni időszakra. Tehát: 1846. okt. 11—21.

Fogadtatás

Szász Károly naplójának Nagyenyeden, 1848. jún. 8-án kelt bejegyzésében leírta vízaknai búcsúját szerelmétől és unokatestvérétől, Szász Polyxénától, mielőtt Pestre indult volna: „Elvittem oda Petőfimet. E könyv nekem legkedvesebb vala. Sokszor midőn olvasám gyönyörű dalait, elmerengve Polim jutott eszembe. Mondottam ezt neki, s olvasám a legszebbeket. [Idézi az 51—52. sort.] S ő sirva hallgatta a bánatos szerelem szent lapjait. Esdve kért hagyjam e könyvet, hadd maradjon a sírig emlékeül.” (PAT II. 120. és 161.)

Magyarázatok

- 6 *A boldogságról álmodám*: ilyen szerepe volt már az álomnak a *Felhők* LVIII. darabjában (*Az álom...*) is: *Álmában az ifju elmegy kedveséhez, / Kéért epeszti tiltott szerelem, / S ott olvad égő kebelén.* (→ 131.) Az álom visszahozhatatlanságára l. az egyidős, *Egy pár rövid nap...* c. vers 6. sorát!

- 11 *Mondád többször*: Petőfi verseiből igazolhatóan legalább kétszer, 1846. szept. 27-én és okt. 10-én. Az előbbire l. a *Költői ábránd volt, mit eddig érzék...* (→ 193.), a *Ha szavaid megfontolom...* (→ 200.) és az 1847. novemberi visszaemlékező *Állj meg feleségem...* c. költeményt.
- 17 *Maradjak-e*: visszautalás az első, szept. 19-i erdői látogatás alkalmával született tervre, hogy Petőfi „Szatmáron fog a Restaurációig maradni.” (Szendrey Júlia levele Térey Máriahoz, Erdőd 1846. szept. 22. — PAt II. 24—25.)
- 18—19 *talán / Mulatni vágyosz*: valami hasonló vád valóban elhangzott okt. 10-i beszélgetésükben Szendrey Júlia naplóbejegyzése szerint „Mondá is, hogy én csak játszottam vele, s mert hiúságomnak hizelge, őt is körömben látnom, azért fogadám el udvarlását.” (PAt II. 93.)
- 24 *mindörökre válni kell*: „Elment P. s azt mondá, hogy nem fogom többé soha látni. Soha!” (PAt II. 93.)
- 68, 70 *vesd el (...)* / *Az én emlékezetemet!*: a gondolat valóban felötlött a leányban is: „Nevetni, s mulatni fogok mint azelőtt; hogy lelkemben érezni fogom-e ezt, senki nem látja, s nem is kérdezi.” (PAt II. 93.)

Szövegváltozatok

- 1 Km1 szépet gyönyörűt, [vessző n.; vlsz. másolási hiba]
- 8 Km1 istenem [a sorvégi kp. n.]
- 15 ÖK2ab—3 szíveden: [sh.]
- 16 Km1 Fölsíva
- 32 ÖK2ab—3 mondanom;
- 49 ÖK2ab—3 Jövének
ÖK1—3 boldogok [kp. n.]
- 21—60 Km1 [hiányzik; vlsz. egy lap esett ki, bár a számozás folyamatos]
- 65 Km1 boldogúl,
- 66 Km1 ágirul [jav. ebből: ágirol,]
- 70 Km1 emlékezetemet.

540. EGY PÁR RÖVID NAP....

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 24. f. r-v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 515., ÖK2ab—3 II. 338—339. Az 1846. évi versek között, „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A hagyományos datálás a csekei központú utazgatást követő szatmári tartózkodásra, 1846. okt. 7. és 21. közé tette a verset. Holott már Ferenczi Zoltán felhívta

rá a figyelmet, hogy az okt. 10-i erdődi találkozás és az akkor véglegesnek érzett búcsú (vö. Szendrey Júlia okt. 10-i naplóbejegyzésével, PAI II. 93.) hatására keletkezett (FPÉ III. 20.). Ezért megírásának szűkített, vélhető időkerete: 1846. okt. 11. és 21. között.

Magyarázatok

- C Valójában bő egy hónap, amely a Szendrey Júliával történt megismerkedés, 1846. szept. 8. óta telt el.
- 3 *hajam megőszült*: hasonló vershelyzet fordult elő a *Felhők* XIV. darabjában (*Hajamnak egy fűrtjét levágom...*, → 115.), a tükör azonos kellékével
- 4 *a szív (...) olly öreg*: a *Felhők* említett darabja hasonlóképpen végződött: *De vajon nem árul-e el / A szív útése, melly / Majd mindig halkabban dobog?* (I. h.)
- 6 *Az álmot*: visszautalás a *Felhők* LVIII. darabjára, *Az álmot...* c. versre, amelynek 12—14. sorában ez olvasható: *Álmában az ifju elmegy kedveséhez, / Kiért epezti tiltott szerelem, / S ott olvad égő kebelén.* — (→ 131.)
- 8 *alszik a remény*: enyhített változat a *Felhők* VII. darabjára (*Szállnak reményink...*, → 112—113.)
- 17—20 *Erőtlen szemmel...*: a strófa az agyrázkódás tüneteinek pontos leírása.
- 18 *kőhöz vágta homlokát*: a szerelem vállalásának érzékeltetésére megfordítása a *Minden virágnak...* 11—12. sorának, azonos végkövetkeztetéssel: *Nincsen leány, ki véremet lemosná...* (→ 95.)
- 24 *sírhalomra*: ugyanyerre, a *Felhők* ciklusával egyidős versre megy vissza a zárósor is; ott a magányos, ültetett virágok nélküli sírhalom képe a 23—28. sorban (→ 96.)

Szövegváltozatok

- 5 ÖK3 keresztülvirasztom
7 Km aludni,
11 Km kínok
16 ÖK3 alighogy
20 Km se [apozstróf n.]

541. [HADD MARADJAK....]

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/75. 1880. évi leírása alapján: „Egy papírdarab, szélessége felében eltépve [150 × 200 mm], melyen (...) 14 soros versmaradvány látható.” (Majláth Béla—Thallóczy Lajos: Petőfi Sándor hátrahagyott kéziratai és könyvtára. MKSz 1880. 209.) Petőfi István hagyatékával került közgyűjteménybe. Dr. Sebestyén Gyula a palliumon megismételte (némi rövidítve) az MKSz leírását.

Megjelenés

MKSz 1880. 209. A K ismertetői szöveggözléssel is szolgáltak. (A HP és a VoinP azonban nem vette fel.)

Kötetben először: Petőfi költeményei. Bp. 1923. 600. A székesfőváros megbízásából a születési centenáriumra kiadott kötetet gondozó Ferenczi Zoltán a szöveget strófákra osztotta, címet adott neki, sőt kiegészítette a verset. (A VP III. 285—286. ezt a változatot közölte, tévesen első közlésnek tekintve.) A kötet megjelenés a K palliumán ceruzával, utólag rájegyvezve.

Közlésünk alapja a K. Ferenczi kiegészítését a *Szövegváltozatok* tartalmazzák.

Keletkezés

A K semmiféle információval nem szolgál a megírás helyének és időpontjának meghatározásához. Ferenczi (i. h.) *Szatmár*ra tette a költeményt, a VP ezt megtoldotta — nyilván tartalmi motívumok alapján — az 1846. okt.-i datálással. Annak hangsúlyozásával, hogy filológiai érvek sem ellene, sem mellette nem sorakoztathatók fel, kérdőjelesen megőriztük, és ennek megfelelően soroltuk be.

Szövegváltozatok

Itt adjuk Ferenczi kiegészítéseit és eltéréseit a K-hoz és az MKSz 1880-hoz viszonyítva.

Hadd maradjak *melletted, ha*
Kebleden nem, *közeledben.*

Távozáom, hogy *elpusztuljak*
S bujdosásomban *akartam,*
5 Ah de én távol *tetőd*
Még meghalni sem *tudhattam.*

Visszajöttem, itten *élek,* MKSz [sorközi vessző n.]
És ha nem szeretsz *te engem,*
Meg kell halnom, *de haljak meg* MKSz [sorközi vessző n.]
10 Közeledben *ezt esengem.*

Szomorú, *rideg bús lelkem* MKSz Szomorú *világ*
Ugy bolyong *sötét magányban,* MKSz *Úgy sőt*
Mint amott *e bolygó tűz az* MKSz *amott a*
Éj ködében a *pusztában.*

542. MI VAGY KEBLEM?....

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 19. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 506., ÖK2ab—3 II. 326—327. Az 1846. évi versek között, „(Szatmár.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Noha a legutóbbi krk. a szatmári időszak egészét jelölte meg időkeretként (1846. okt. 7—21., vö. VP II 106.), ezt bízvást szűkíthetjük — ahogyan már Ferenczi Zoltán megtette: FPÉ III. 20. — az okt. 10-i erdődi látogatást követő időszakra. A két, ellentétes metaforarendszerrel való mesterkedés arra utal, hogy az 1846. okt. 11—21-ig tartó periódusnak nem első, friss kétségbeesést tükröző darabja. Ugyanakkor annyira általános, hogy Júlia naplójának okt. 10-i bejegyzésével sem egyeztethető.

Szövegváltozatok

- 5 Km e ház
- 10 Km gondolattal. [gondolatj. n.]
- 17 Km leült
- 21 Km az a mit [vessző n.]

Fordítás

Kertbeny 330., *Was ist meine Brust?* címen, a *Vermischte Gedichte* versei között, vö. PAt I. 335.

543. NEM CSODA, HA UJRA ÉLEK....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/2. 1. f. r. — 2. f. r. „BATH” dombornyomásos papíron, 4 f. terjedelmű, álló formátumú, 143 × 220 mm méretű, autográf kéziratgyűttes része, Petőfi István hagyatékából

Km PIM Kt. P-an. P 54. 25. f. r. — 26. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűjöllet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 516—517., ÖK2ab—3 II. 339—341. Az 1846. évi versek között, „(Nagy-Károly.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi 1846. szept. 19-én, amikor először járt (Pap Endre és Riskó Ignác társágában) Erdődön, maga említette Júliának, hogy „Restauratióra P— ismét Károlyba lesz.” Szept. 21-i, szatmári találkozásuk alkalmával a költő ugyanezt meg-

erősítette: „Petőfi lemondott tervéről, Marmarosba és Erdélybe utazni, és Szathmáron fog a Restaurációig maradni.” (Szendrey Júlia levele Térey Máriának, Erdőd 1846. szept. 22. — PAt II. 25.) Okt. 10-én Erdődön „Petőfi a búcsúzáskor elmondta Júliának, hogy mielőtt Szatmárból elutazik, búcsúlatogatást tesz Téreyéknél is Nagy-Károlyban.” (Sass Károly: Adatok Petőfi házassága történetéhez. Halasi Újság 1883. aug. 12., idézte Hatv¹ I. 912.) A leány ekkor még nem volt tisztában érzelmeivel és ezt halogató, utólag megbánt viselkedéssel leplezte. A kapcsolatot megmentendő azonban „titkon megjegyezte magának a napot, midőn Petőfi Nagy-Károlyba lesz utazandó, s nem szólva arról anyjának semmit, oda vitte a dolgot, hogy akkorra ők is meglátogatták Téreyéket. Petőfi természetesen nagy meglepetéssel látta Szendreynt és leányát Téreyéknél, s mint Júlia visszatértök után elmondá, ebéd után, midőn a fiatalok a kertben sétáltak, a költő határozottan meg is kérdezte Júliától, hogyan történik az, hogy ők akkor ott újra találkoztak. A leány természetesen a véletlennek tulajdonítá az egészet, s attól félve, hogy talán kissé messze is ment, tartózkodóbban viselte magát, úgy, hogy Petőfi ismét visszasett a régi kétségekbe. E lelki állapotára vonatkozik a *Nem csoda, ha újra élek...* kezdetű költemény...” (Sass Károly: i. h., idézte Hatv¹ I. 912—913.)

A tisztújítás és a találkozás okt. 22-én volt, amikor Júlia átadta Petőfinek előző napi, már Nagykárolyban írt, levél formájú naplóbejegyzését, szerelmi vallomását, amelyben tavaszi próbaidőt szabott meg számukra (PAt II. 94—95.). A vers, amint arra Sass Károly is utalt, a találkozás azonnali megörökítése, amit az elmondottak alapján 1846. okt. 22/23-ra teszünk.

Magyarázatok

- C *ujra élek...*: válasz az *Egy pár rövid nap...* c. vers (→ 207.) 21. sorára: *Nincs bennem élet...*
- 2 *ujra láttam*: az okt. 10-i erdői elváláskor, ahol Petőfi — úgymond — örökre búcsúzott, nem állapodtak meg új találkozásban.
- 3 *Visszaszállt belém a lélek*: szintén visszautalás az *Egy pár rövid nap...* 21. sorának második részére: *nincs a lélek bennem*.
- 4 *Eszmélek*: hasonlóképpen ua. versre tett utalás, a 19. sorra: *főleszmél félig...*
- 5—6 *Kín s reménység (...)* *Ujra*: szintén az *Egy pár rövid nap...* visszavonása (az ottani 8—9. sor): *... bennem alszik a remény. / A kínok is már mind elfáradának...*
- 12 *Véletlen vagy számítás*: erre l. a *Keletkezés* c. alfejezetét! Petőfi azonban — másnapra már (rekonstruálhatatlan mozzanatokból) — egy Térey Mari szervezte találkozásra gyanakodott, ezért írta meg a [T. M. *kisasszony emlékkönyvébe*] c. verset.
- 17 *Rejtély vagy te*: Júlia — naplójának 1846. nov. 14-i bejegyzése szerint — maga is küszködött viselkedése következményeivel: „... nem igyekeztem-e mindig azt [ti. Petőfi szerelmi szenvedélyét — A szerk.] olly hidegen elnyomni, bír-e csak egy emlékekkel is, melly szerelmét hozzám táplálná...” (PAt II. 97.)
- 26 *Fátyolából*: Júlia idézett, nov. 14-i naplóbejegyzése hasonló megfogalmazásokat tartalmaz: ... lelkemnek rejtélyes érzéseit tellyesen átérté, ha mintegy véletlenül föllebbent a fátyol...” Mivel semmiféle adatunk

- nincs arra, hogy Petőfi ezt a versét eljuttatta Júliához (a leány 23-án már újra Erdődön volt), a költemény és napló azonosságát csakis az indokolhatja, hogy ugyanazt a beszélgetést igyekeztek hűen reprodukálni.
- 29 *kell memnem*: a költő ekkor még erdélyi útját tervezte, vö. koltói, okt. 28-i levelével Várady Antalnak (VP VII. 38.).
- 35 *a tavasz*: visszaatalás a *Te a tavaszt szereted...* c. versre (→ 202.). Másrészt igazolja, hogy a leány ekkor valóban átadta okt. 21-i, levél formájú vallomását, amelyben az említett próbaidő így hangzott: „... ha eljön Ön tavas[s]zal, s mindketten így érezünk...” (PÁt II. 95.) Az időpontra l. még a *Mi van innen távol...* c. vers jegyzeteit (→ 641—642.)!
- 37 *az első fecske*: vö. az Erdődön írt *Te vagy, te vagy barna kis lány...* vándormadár-motívumával, a vers 17—18. sorában (→ 192.)!
- 41 *a mezőre*: valós erdődi tájélmény, amit megerősít Szendrey Júlia leírása: „A falu és az erdő között fekszik egy kis rét, oly közel a házakhoz, mint ha ölében nyugonnának azok. Ez a páratlan szépségű rét, melyen több volt a tarka virág, mint a zöld fű, kicsillámló keskeny viz szalagaival [a 44. sorban említett patak] fölékesítve, mik keresztül-kasul futosának rajta!” (MDSZJ 328., idézi Dávid—Mikó 39.)

Szövegváltozatok

- C ÖK3 újra
- 3 Km Visszaszállt [jav. ebből: Vissza szállt]
- 8 K játszanak. [gondolatj. nélkül]
Km s játszanak. -
- 13 K rejtély, és
- 15 Km éles [kp. n.]
- 17 Km te lányka [vessző n.]
- 19 Km üdvösségem?
- 20 ÖK1—3 közül. [a rím minőségét rontó rövid magánhangzót a K alapján jav.]
- 22 Km a titok.
- 24 K, Km szabadúlhatok.
- 25 Km ki lányka, [vessző n.]
- 27 Km el [jav. ebből: nel]
hagylak [sorvégi kp. n.]
- 28 Km hűl
- 31 Km, ÖK1 hajtok [vlsz. sh.; a K és az ÖK2ab—3 alapján jav.]
- 35 Km fürteidre [sorvégi kp. n.]
- 42 Km ugy-e
- 43 Km nézzük lányka, [vessző n.]
K lányka:

Fordítás

Kertbeny 363., *Erster Abschied* címen a vers a 29—48. sora, az *Abschluss* versei között, vö. PÁt I. 336.

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/2. 2. f. r.-v. (A kézirategyüttes leírását l. a *Nem csoda, ha újra élek...* c. vers jegyzeteiben, → 608.!)

Km PIM Kt. P-an. P 54. 26. f. r.-v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 518—519., ÖK2ab—3 II. 342—343. Az 1846. évi versek között, „(Nagy-Károly)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Szeptemberben, az első erdődi látogatás alkalmával megbeszélt terv szerint a fiatalok az okt. végi szatmári tisztújító közgyűlés kapcsán akartak találkozni (vö. Szendrey Júlia levelével Térey Máriának, Erdőd, 1846. szept. 22. — PAt II. 25.). Csakhogy az erdődi, okt. 10-i találkozás búcsúja véglegesnek tűnt (vö. Szendrey Júlia naplóbejegyzésével okt. 10-ről: PAt II. 93.), így Petőfi valóban meglepődhetett, amikor nemcsak találkozott Júliával a megyeszékhelyen, Nagykárolyban, hanem vallomását is kézhez vehette. (Szövege: PAt II. 94—95.) Erre tett közvetlen reagálása előző versünk volt. A „(Nagy-Károly)” helymegjelölés arra utal, hogy ez szintén az 1846. okt. 22/23-i itt-tartózkodás költeménye, amelyet ezért a *Nem csoda, ha újra élek...* utáni helyre, de a köszönetnyilvánító [T. M. *kisasszony emlékönyvébe*] elé helyezzük.

Magyarázatok

- C, 1 *szegény fiú*: Petőfi szívesen nevezte így vagy hasonlóképpen magát életrajzi vonatkozású írásaiban is, például a *III. úti levélben* (Debrecen, 1847. máj. 14.), az 1843/44-i itteni télre emlékezve (*elhagyott kis vándorszínész fiú voltam, kire se isten se ember nem nézett...*, VP V. 47.), majd — összefoglaló igénnyel ifjúsága egészéről — a XI.-ben (Sárospatak, 1847. júl 9.): *Hat esztendeig voltam istentül, embertül elhagyott földönfutó; hat esztendeig volt két sötét árnyékom: a nyomor és a lelki fájdalom ... és mikor? ifjúságom kezdetében, az élet legszebb szakában, melly csupán az örömöknek van teremtve, tizenhatodik esztendőmtől a huszonkettedikig.* (VP V. 65.) Ugyanakkor önzánerezés is — Horváth János szerint egyenesen „allegorikus példalózás”: Horváth 317—318. —, visszautalás a *Mint megfogamszott átok...* c., az okt. 10-i kudarcot ábrázoló vers céltalan, komor és reménytelen lírai hőisére. A „szegény fiú” szerelmi története már 1845 őszén, a *Három szív története* c. regében is (→ 53—56.) feltűnik.
- 14 *egy edényt talál*: a kincsásás témája egyike a romantika legkedveltebb motívumainak. A reformkor irodalmára l. Dobóczki Pál: A kincskeresés motívuma Fáynál és Szigetinél. EPhK 1912. 486—488. és Fehér Géza

- jegyzeteit Vörösmarty Mihály Kincskeresők c. drámájához (1832)! In: VOM 9. Drámák IV. Bp. 1989. 919—921. (továbbvezető irodalommal)
- 27 *Nem merem hinni*: nemcsak a helyzet gyors és gyökeres változása bizonytalanította el Petőfit, hanem Júliának — éppen vallomásában megfogalmazott — félelme is a költő égető-pusztító szenvedélyétől, vö. PAt II. 95.

Szövegváltozatok

- 4 ÖK1—3 föld [a vesszőt a Km alapján pótoltuk]
6 Km szólla
11 Km fiú hogy [vessző n.]
mentül [jav. ebből: mentől]
hamarább
12 Km önmagának. [jav. ebből: ön magának.]
15 ÖK3 drága kővel
16 Km csordúltig
17 K koldúsból
K, ÖK3 nagy úr
18 ÖK2b El [sh.]
24 Km véli hogy [vessző n.]
27 K szeretsz,
28 K álmodom!
Km álmodék? [másolási hiba]

545. [T. M. KISASSZONY EMLÉKKÖNYVÉBE]

Kézirat

PIM Kt. P-an. P 7. 125 × 72 mm nagyságú papírlapon. Autográf. Cím nélkül, *October 23. 1846* dátummal és *Petőfi Sándor* aláírással. A K sorsáról közlője, Pákh Albert, a VU szerkesztője ezeket írta a lap 1858. ápr. 25-i, 17. számában (194.), a *Válasz kedvesem levelére* közlése alkalmából térve vissza versünkre: „... ugyan azon uton nyertük, mint minap a V. U. 7-ik számában közlött 'Emléksorok'-at, t. i. Kovács Eduárd ur szívességéből, ki a mult év végével elhunyt ifju nejének szül. Térey Máriának irományai között találta mindkét költeményt. E méltán megsirattott nő volt Petőfi választottjának akkoriban hű társa és barátnéja. Szerk.” A K — Szendrey Júlia leveleivel együtt — 1890-ben a PT, onnan a PHáz tulajdonába került (vö. MDSZJ 342.); ott a kiállítás katalógusában a 110. sz. alatt mint „Kováts Eduard, Térey Mari férjének ajándéka” szerepelt (PHKat 53.).

Megjelenés

VU 1858. 7. sz. febr. 14. 74. *Emléksorok Petőfitől. (Emlékkönyvbe N.-Károly, oct. 23-án 1846.)* címen, Pákh Albert szerkesztői jegyzetével: „Elhunyt költőnk minden sora közkincs, melyet eltitkolni vétek. Hiteles kézből vettük e napokban az eddig ismeretlen s költőnket szépen jellemző sorokat, miknek közelebbi megér-

tésére annyit el kell mondanunk, hogy azokat kedvese legjobb barátnéjának emlékkönyvébe írta. — Szerk.”

Kötetben először: DK 747., *Emléksorok T. M. kisasszonynak* címmel. A díszkiadás szerkesztője, Gyulai Pál — némileg érthetetlen módon — a kétes keletiek közé sorolta: 1846 vagy 1847.

A közlés alapjául a K szolgálg; az első folyóirat- és kötetmegjelenést szövegváltozatként nem vettük figyelembe.

Keletkezés

Petőfi 1846. szept. 19-én, amikor először járt Erdődön, maga említette Júliának, hogy nem folytatja útját Erdélybe, hanem „Szathmáron fog a Restauratióig maradni.” (Szendrey Júlia levele Térey Máriának, Erdőd 1846. szept. 22. — PAT II. 25.) A költő okt. 21-én valóban Nagykárolyban volt, ahol — számára váratlanul — Téreyéknél a szokott módon ideszállásolt Júliával és anyjával találkozott, vö. a *Nem csoda, ha újra élek...* c. költemény jegyzetével, → 609.! Úgy tűnik, okt. 23-ra a költő, Júlia szándékoltan talányos viselkedését látva, a *Véletlen vagy számítás?* kérdésében arra hajlott, hogy Térey Mari szervezte meg a találkozást. Innen a vers szintén talányosnak szánt hangneme és a 4. meg a 8. sor *neked köszönhetem* kitétele. Hogy valóban ő volt a szervező, arra 1846. okt. 12-i, Júliához intézett levele utal: „Hogy Te tisztújításra bé ne jöjj, az lehetlen, ha csak pár napokra is, Papád nyújtott egy kevés reményt.” (MDSZJ 356.)

Magyarázat

C T. M.: Térey (Flechl) Mária (1826—1857) a Károlyiak nagykárolyi jószágkormányozójának leánya. Júliával folytatott levelezésük: MDSZJ 342—383. Ennek egyik, 1846. nov. 13-i darabjából kiderül, hogy Mari 1845/46-ban hasonló, de reménytelen művész-szerelmet élt át Ábrányi Kornél zongoraművész iránt, és ezért is támogatta megérett-en barátnéját a Petőfi-kapcsolat megőrzésében.

Mivel a versnek Petőfi nem adott címet, a megnevezés ingadozott a Petőfi-irodalomban. Általában a Gyulaitól származó, DK-belit használták. Havas az *Emlékversek, T. M. kisasszonynak* változatot vezette be (HP III. 546.). Mai tudásunk szerint Voinovich Géza adta a ma használatos *T. M. kisasszony emlékkönyvébe* címet, Petőfi egyéb emlékkönyveinek címanalógiájára: VoinP I. 363. Ez a változat azért szerencsésebb, mert a költőnek van még egy verse a leányhoz, 1847-ből: *T. M. kisasszonyhoz*.

546. ERDÉLYBEN

Kézirat

PIM Kt. P-an P 18. Egy 143 × 218 mm nagyságú f. mindkét oldalán, „Petőfi Sándor” aláírással.

Km1 MTA Kt. Ms 361. 83. p. Versmásolatok, 19. sz. (Leírását l. Sáfrán Györgyi: Arany János-gyűjtemény / Petőfi Sándor—Szendrey Júlia kéziratok. Bp. 1982. Az MTA Kt. katalógusai 13. 138.!)

Km2 PIM Kt. P-an. P 54. 27. f. r. — 28. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 519—521., ÖK2ab—3 II. 343—346. Az 1846. évi versek között, „(Koltó.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.

UNIO. Zsebkönyv 1848-ra. Szerkeszté Urházy [György]. Kolozsvár 1847. 236—238. (A zsebkönyv megjelenési dátuma: 1847. júl. 25. — EPN 318.)

Petőfi a verset magával akarta vinni Erdélybe, ahová Koltóról készült: *Valami egy hét múlva megyek innen Kolosvárra.* (Levele Várady Antalnak, Koltó, 1846. okt. 28. — VP VII. 38.) Sietve küldte viszont Urházy Györgynek, amikor kiderült, hogy le kell tennie tervéről: *Már megindultam Erdélybe, s megint csak vissza kellett fordulnom.* (Levele Urházy Györgynek, [Szatmár, 1846. nov. 6. vagy 7.] — VP VII. 39.) A levélmelléklet egy korábbi, az Unionak szánt küldemény kiegészítése vagy részleges cseréje volt: *Ha nem késő, vedd be ezt a verset; ha tetszik, hagyd ki helyette mást amazok közül, vagy add mind a négyet, a hogy jónak látod, nekem mindegy.* (Uo.) Az amazok 1846 nyitóverse, a tematikusan a zsebkönyvbe illő *Isten csodája* (→ 94—95.), valamint a *Septemb. 27. 1846.* [= *Költői ábránd volt, mit eddig érzék...*, → 192—195.] volt. Mivel Urházy a verscseré mellett döntött, a harmadik költeményt nem tudjuk azonosítani, vö. VP VII. 313. Petőfi versünket az ÖK-be is beillesztette, így az Unio kérése miatt az 1847. márc. 15-én megjelent ÖK1 lett az első közlés.

Fogadtatás

Désen, 1846. nov. 10-én Nemes József, Külső-Szolnok vm. főbírája ellenzéki ebédet adott, amelyen „Haray Viktor, gr. Teleki Sándor titoknokka által elszavaltván Petőfinek »Erdélyben« című költeménye, melyben az unióra a lélek legmélyebb fenekéről szakadt hangokon buzdítja a két testvérhon fiait, — e költemény hallása lebűvölt és kiragadt magunkból; a költőt lelkes »éljen« kiáltások között több ízben megtapsoltuk, s nevét tisztelettel zengedeztettük ajkainkon.” A továbbiakban a Szentimrey nevű tudósító a Hond ellen védte meg Petőfit mint „nemzeti költő”-t (Élk 1846. II. 21. sz. nov. 21. 670. — EPN 218—219.)

Debrecenben 1846. „folyó”. h[6]. [= nov.] 14-én Petőffy [!] Sándor vándor író saját dolgozatát az »egyesülésről« a helybeli szinpadon elszaválni akarván, azt hivatalos felszólításra egy színész bírálata végett hozzá küldé”, ti. Kardhordó Ambrus piarista gimnáziumigazgató-cenzorhoz, aki az esti szavalatot nem engedélyezte, „ennek következtében a szerző maga hozzá megjelenvén, a cenzurát zsarnokságnak, őtet pedig ostobának nevezné...” (A Központi Könyvvizsgáló Hivatal jegyzőkönyvi kivonata a debreceni cenzor feljelentéséből; Buda, 1846. nov. 27. — PAT III. 75.) Az eset az egykorú sajtóban is nyilvánosságot kapott,

vagy a hazatért Petőfi elmondása, vagy a Helytartótanács hivatalából történt kiszivárogtatás útján: „Debrecenben mulatása alatt egy költeményét szándékozott elszavalni az ottani szinpadon. A költemény közberontott akadályok miatt el nem szavaltatható. S midőn a költő előadás közben a színházban megjelent, riadó éljennel üdvözlé őt az egyetemes közönség.” (PH 1846. II. 756. sz. nov. 27. 354. — EPN 223.) A költő maga *III. úti levelében* (Debrecen, 1847 máj. 14. — VP V. 47.) tért vissza az esetre, mint a forgandó szerencse és hírnév példázatára: *Harmadfél évvel utóbb* [ti. az átnyomorgott 1843/44. évi télre] *ugyanazon színházban, hol akkor senkitől figyelembe nem véve játszottam kis szerepemet, harmadfél évvel utóbb, mondom, a mint beléptem a nézők közé, minden szem rajtam függött, s a lelkesedés az éghőború hangján kiáltá: éljen Petőfi Sándor!...* A debreceni afférnek tekintélyes szakirodalmi van (vö. PÁt III. 233.); legújabbban pedig I. Várhelyi Ilona: *Hej, Debrecen, ha rád emlékezem...* (Petőfi Debrecenben). Debrecen 1999. 49—52.!

Kolozsvárról 1846. dec. 15-én jelentette egy névtelen besúgó, hogy Petőfi („Der exaltierte ultraradikale junge Schriftsteller”) egy, Magyarország és Erdély unióját sürgető verset küldött Urházy Györgynek, aki zsebkönyv összeállításán fáradozik. A vers tartalmi összefoglalása mellett szerepel Petőfi kérése is: „... zu vermitteln, dass es in unveränderter Gestalt die Zensur passiere.” Ez utóbbi nyilvánvalóvá teszi, hogy a besúgó Petőfi Urházy-nak küldött, idézett, keltezetlen szatmári leveléből, annak felbontása vagy megszerzése révén jutott információhoz. Petőfi ott virágnyelven, a „sajtóhibák” elkerülésére hívta fel a szerkesztő figyelmét, *mert az nagy vexa; néha az egész verset elrontja.* (VP VII. 39.) A besúgó megértette a célzást. A jelentés németül és magyarul: PÁt III. 75—76., jegyzete: 234. A jelentés 1847. jan. 9-én az osztrák Allamtanács ülésén is szerepelt Bécsben, vö. PÁt III. 76—77. és 234.!

Pápán 1847. aug. 5-én a Griff fogadó nagytermében tartották a kollégiumi képzőtársaság hetedik, éves dalünnepét. Petőfitől több vers hangzott el, majd: „Befejezé pedig az ünnepélyt Petőfi Erdélyben című költeménye, előadva bensőséggel és ügyesen Horváth János által.” (Hazánk 1847. II. 95. sz. aug. 12. 380. — EPN 336. és Bodolay 454.)

Az Erdélyi Híradó (1847. 274. sz. aug. 15. 519.) a júl. 25-én Kolozsvárott megjelent Unio-zsebkönyvet recenzálta, együtt említve Urházy Kelet népe, Petőfi *Isten csodája és Erdélyben* c. verseit: „... e könyvbe lerakott érzelmi gyöngyök rendeltsége nemcsak pillanatnyi hatás, nemcsak néhány percig tartó kéjben ringatása a kebelnek, hanem elhittett nagybecsű magvak azok, melyek termékeny földbe hullva, gyököt verve, gondos ápolás után egykor honunk felvirágzásának lesznek fontos tényezői.” (EPN 337.)

A Hazánk 1847. szept. 16-án (II. 110. sz. 439.) közölte Szilágyi Sándor szept. 6-ról, Kolozsvárról keltezett levelét, amelyben a zsebkönyvet ismertette, de Petőfi „gyönyörű”-nek nevezett verseinek csak címeit említette (EPN 342—343.).

A MSzépírsz két folytatásban bírálta az Unio zsebkönyvet. Az okt. 31-i számban csak felsorolta Petőfi nevét a szerzők között, a második folytatásban azonban verseit jellemezte is: „Rajtok megvan a szenvedély ujsága, sőt az *Erdélyben* című vers tulozza is ezt, mert declamatióba téved, mintha pillanatnyi hatásra volna írva, midőn a két testvér — Magyarország és Erdély — elszakadása pusztává tette lelkét...”, s idézte is a vers 14—16. sorát (MSzépírsz 1847. II. 20. sz. nov. 14. 319. — EPN 364.).

A Hon és Külföld ismeretlen „ismertető”-je — az Unio zsebkönyvről írva — részletesebben és igen lelkesen méltatta Petőfi verseit, a szóban forgó költemény „a két hon egyesülését eszközölő, arra buzdító lelkes nemzeti dal s az unio szellemében van írva.” (Hon és Külföld 1848. 34. sz. ápr. 28. 133.) A cikknek az adott időszerepét, hogy a király ápr. 11-én szentesítette az 1847/48. évi országgyűlés törvénykönyvét, amelynek VII. tc-e rendelkezett Magyarország és Erdély uniójáról, gr. Teleki József fő kormányzó pedig ugyanaznap máj. 29-re összehívta az erdélyi országgyűlést, amelynek legfontosabb feladata szintén az unió kimondása volt.

Keletkezés

A vers legendás keletkezéstörténetének kritikáját Ratzky Rita végezte el: PÁll 277—280. 1846. okt. 22-én és 23-án Petőfi a tisztújító közgyűlés alkalmából a megyei székvárosban, Nagykárolyban tartózkodott. Ezzel lehetett kapcsolatban Jókai értesülése: „... a szatmári kaszinóban Teleki Sándor kértére mondott Petőfi egy toasztot, mely leírhatatlan lelkesedésre ragadt mindenkit. Később egy híre kapott költeménye vált e toasztból.” (Petőfi Koltón, 1876. In: Megtörtént regék. Bp. 1897. 341., idézte Hatv² II. 13. és Vita Zsigmond: Jókai Erdélyben. Bukarest 1975. 209—210.)

Jókainak éppúgy Teleki Sándor volt a forrása, mint azoknak az újságíróknak, akik 1871 után tőle, majd egymástól vették át a keletkezéstörténetet: „Íme itt a költemény keletkezésének kulcsa, melyet a most is élő háziur ajkáról közöl — Anonymus.” (Hogyan született Petőfi „Erdélyben” című költeménye? Erdély [Marosvásárhely] 1871. szept. 28.) Nyomán közölte: PN 1871. okt. 3., Kerekes Sámuel: Petőfi Koltón. FL 1872. márc. 22., PH 1879. okt. 1., MPolg 1879. okt. 2. Ezután maga Teleki is megírta a történetet: Petőfi Sándor Koltón. Egyetértés 1880. jan. 7., majd kötetben is megjelentette: Egyről-másról. Bp. 1882. II. 24—25. 28—31. (Idézte Hatv² II. 11—12. és Ratzky: i. m. 278—279.)

Koltón, ebéd után Teleki:

„— Druszám, tégy ki magadért és értem, én nem tudok a szóhoz, mondjad te helyettem is.

— Jól van, próbálok egyet! — azzal könyökére támasztá fejét, nem evett s gondolkodott.

Mikor a csemegéhez értünk, felállt, szemei ragyogtak, homlokát összeráncosította, s ihlettel, érces csengő hangon rákezdé: [idézve az 1—6. sor] Itt megállt, s csillogó szemével végig nézett rajtunk. Magnetizálva valánk, s elragadtatva bámultuk e lángész rögtönzését. Ő folytatá, s midőn a végszavakhoz ért: [idézve a 61—69. sor] felugrottunk, pohárral kezeinkben, körül álltuk a magasztos ihletű költőt. Pócsy László ráhuzta, s a rajongó lelkesülés mámorával üdvözöltük Petőfi Sándort. Én vállára tettem a kezemet, bevezettem a nappali szobába. Vendégeim az ebédlőben kávézva maradtak.

— Sándor, megvan-e ez neked? — kérdém meghatottan.

— Honnan volna? Hát nem érezted, hogy most csináltam? — felelt szinte nehezelve.

— Akkor kérlek, ülj le, s írd le, nehogy elveszen.

— Majd én neked firkálok most!

— Nem nekem firkálsz, komám, hanem a hazának írsz.

— Hát küldd be Viktort és küldj kávét, lediktálom.

Haray Viktor tolla alá mondta; elvégezvén kijöttek, s elolvasták ismét, de már nem volt az olyan, mint azt lelkesülten rögtönözve mondá.” (Ratzky: i. h.)

A Teleki által korábban mesélt történetben estebéd, azaz vacsora szerepelt; más, lényeges eltérés nincs közöttük. Fontos azonban, hogy mind a pohárköszöntő, mind a leírás színhelyül saját birtokát, Koltót nevezte meg. A költő ideérkezése (a Nagykároly → Szatmár → Nagybánya → Koltó útvonalon, Teleki szeptemberi meghívásának eleget téve) okt. 25-re vagy okt. 26-ra tehető. A partiumi ellenzéki politikusok tanácskozása erre jó alkalmat teremtett, és ő — Hatvany szavával — „utóbb szedte versbe a pohárköszöntőjének ritmikus és fellengő prózáját.” (Hatv. II. 13., jegyzetben) Teleki nyomán írta meg a keletkezőtörténetet Ferenczi Zoltán, jegyzetben már ő is a pohárköszöntő gondolataiból utólag megírt változatot fogadva el: FPÉ III. 23—24.

Egyetértünk Ratzkyval, hogy a 69 soros vers rögtönzése még Petőfitől is elképzelhetetlen, és hogy a rögtönzés a romantikus zseni igazolásaként került a történetbe (i. h. 279.). Mindazonáltal nincs okunk kétségbe vonni a vers és a tanácskozás összefüggését, a megírás helyét és — FPÉ III. 23—24. óta — hagyományos időpontját: *Koltó, 1846. okt. 26.* (A hét koltói vers élére maga Petőfi tette költeményünket a cenzúrapéldányban.)

Magyarázatok

- C Koltó — a Kővár vidéke nevű közigazgatási egység részeként, amelynek főkapitánya ekkor éppen Teleki Sándor volt — az Erdélyi Nagyfejedelemséghez tartozott, de nem volt része a történelmi Transzilvániának. Ezért egyfelől Petőfi igazat írt, amikor okt. 28-i levelében így adta meg címét Várady Antalnak: *Erdélyben, Kővár vidékén, Nagybányától egy órányira.* (VP VII. 38.); másfelől viszont nem tévedett akkor sem, amikor Szatmárról nov. 6-án vagy 7-én reggel azt írta Urházy Györgynek Kolozsvárra: *Már megindultam Erdélybe, s megint csak vissza kellett fordulnom.* (VP VII. 39. és 314.)
- 2 Kölcseyt idézi: „Búsan csörög a lomb...” (Versek és versfordítások. S. a. r. Szabó G. Zoltán. KFMM Bp. 2001. 162.)
- 3 *rab kezén a megrázott bilincs:* a hasonlat előképét l. önálló versben is: *A bilincs* (Nagykároly, 1846. szept. 5—12., → 189.)
- 6 *égháború:* a hasonlító megválasztását Horváth János Szathmáry Károly cikkének tulajdonította: „... hangjok legyen megrázó, mint az égből szálló mennydörgésé...” (Az erdélyi ifjuság. Élk 1846. II. 12. sz. szept. 19. 377—379.) Szerinte ez annak bizonyítéka, hogy Petőfi figyelemmel kísérte a cikkváltást, amelyet Medgyes Lajos indított el (Tükördarabok Erdélyből I., Élk 1846. II. 4. sz. júl. 25. 120—122.), kárhoztatva az „odvas fa satnya rügyei”-nek nevezett, a Védegyeletet sem támogató erdélyi fiatalságot (Horváth 544.). Sem erre, sem arra, hogy Medgyes cikke esetleg motívuma lett volna az erdélyi út elhatározásának, nincs adatunk; Petőfi neve ezzel kapcsolatban Medgyes Lajos újabb, Désről okt. 18-án keltezett cikkében merült fel (Petőfi Sándornak. Élk 1846. II. 18. sz. okt. 31. 562—564.), amelyben még úgy gondolta, Petőfi Erdélybe megy, és ő is invitálta. (A cikk szövege:

- EPN 210—214.) Az *égiháború* és a 10. sor *volkánja* mellérendelten és szintén hasonlóan („égiháború és volkánkirohanás”) együtt szerepelt Kölcsey Parainesisében, a „néptámadásokról” szóló fejtegetésben. (Ennek ekkor már két kiadása volt; az idézett hely: Ath 1837. márc. 9. 20. sz. 153., illetve Kölcsey Ferenc Minden Munkái II. Szerkesztik B. Eötvös József, Szalay László és Szemere Pál. Pest 1840. 223.)
- 7 *Egy nemzet és két ország*: a török kiűzése után a Magyar Királyságot és az Erdélyi Nagyfejedelemséget külön kormányozták, az unió kérdése így a polgári nemzetté válás egyik kulcsproblémája lett. A kérdés korszerű összefoglalását l. Miskolczy Ambrustól: Nemzeti mozgalmak, társadalmi és politikai reformtörekvések. In: Erdély története III. 1830-tól napjainkig. Főszerk. Köpeczi Béla, szerk. Szász Zoltán. Bp. 1987². 1263—1345. A Petőfi-vers szellemi háttérét vizsgáló kutatók számba vették az unió-elképzeléseket: Horváth János két cikkre hivatkozott az 1846. évi PH-ból (Horváth 544.), Ratzky Rita Wesselényi Miklós, Kölcsey Ferenc, Kossuth Lajos és gr. Teleki Domokos álláspontját vizsgálta fel (i. h. 283—287.). Mégis úgy gondoljuk, hogy Petőfi nem végzett módszeres, előzetes tájékozódást, hanem szatmári személyes tapasztalataira, eszmecseréire hagykozott. A kérdésre l. még Trócsányi Zsolt tanulmányát: A „vad gróf” portréjához (Teleki Sándor és az 1846/47. évi erdélyi országgyűlés). In: PÉK 215—218.
- 16 *a lángszemű harag*: Horváth János Shakespeare Romeo és Júlia c. tragédiájára, jelesen a III. felv. 1. színére vezette vissza (Horváth 543.). Megállapítása annyiban szorul pontosításra, hogy Petőfi a fordulatot nemcsak a Schlegel-féle német átdolgozásban nem lelhetett, de az egykorú, játszott magyar fordításban, Gondol Dániel átültetésében sem, ott ti. „vérszomjú harag” olvasható (vö. OSZK SzT, N. Sz. R 43.). A költő csak az angol eredetiből vehette: „fire-eyed fury.” Petőfi fennmaradt példányában: The complete works of Shakspeare [!]. Paris 1838. PIM Kt. P 102/II. 560. (A példány leírása: Kalla—Ratzky 118.)
- 21 Anonymus Mándy István készítette fordítása, a Petőfi könyvtárában is megvolt Magyar Sunád (vö. VP V. 253.) szerint Bihar meghódításakor „... minden *Székelyek*, kik leg-előbb az *Átilla* Király Népei valának, meg-hallgatván az *Uttzubú* hírét, békesség fejébe eleibe jöttek: és önként a magok fiaikat különbféle ajándékokkal kezességül adták, és az *Uttzubú* serege előtt az első ütközetten *Mén-Marót* ellen lovagolni edgyütt indultak...” (Magyar Sunád. Debrecen 1799. 107. — A nevek kiemelése az eredetiben.)
- 30—33 A rabszolgasors „kiérdemlését” l. az 1846. júl.-ra datált *Dalaim* utolsó versszakában (→ 180.) és a *Nagy-Károlyban* záróstrófájában (→ 189.). Horváth János Julius Caesar-párhuzama (I. felv. 3. szín) a rómaiak = juhok, őzek és Caesar = farkas és oroszlán minősítéséről nagyon is távolinak tűnik (Horváth 543.).
- 42—46 A porszem-példázat forrását Pándi Pál Lamennais Paroles d'un croyant c. műve VII. fejezetének szövegében találta meg: „A magányos fa, a madarak, a kőszikla parabolája.” (Pándi 1972 II. 113.) Köl-

csey Parainesisében vízcsepp-hasonlat olvasható: „Mit ér egy csepp víz? De milliomonként egyesült cseppek megdöböntő erőt fejtenek ki.” (Ath 1837. 17. sz. febr. 26. 132. és Kölcsey Ferenc Minden Munkái II. Pest 1840. 209.)

- 48 *nem új*: ezzel Petőfi is utal fenti forrásaira.
- 56 *A század viselőse*: Tolnai Vilmos (Jegyzetek Petőfi és az angol irodalom viszonyához. It 1918. 300.) és nyomán Horváth János (Horváth 543.) a metaforát Shakespeare Othello c. tragédiája I. felv.-ának 3. jelenetére, Jago szövegére vezette vissza: „There are many events in the womb of time which will be delivered.”
- 57 *nagyszerű napok*: a jelzővel a *Levél Várady Antalhoz* zárólátomására utalt (→ 178.), de a költői időzés során is megismételte a jóslatot: *Véres napokról álmodom...* (→ 218.)
- 60 *az eljövendő óriásokat*: jelentheti — tágabb értelemben — a 36. sorban említett *nagy nemzeteket*, de akár költői jóslat is lehet, a magyarságot fenyegető Habsburg-birodalom és a *Nagy-Károlyban* c. versben már emlegetett cári hatalom összefogásáról.
- 67 *virág helyett*: a gondozatlan sír mint a feledés jelképe előfordult már a *Minden virágnak...* c. versben (→ 96.)

Szövegváltozatok

- Alcím U PETŐFI SÁNDORTÓL.
- 1 U szél;
- 4 Km2 zúgó
K szél;
K, U én;
- 6 K, U nő-sírást
K, U égi háború!
- 11 U énnkem,
- 18 U csöndít,
- 20 U Mely
ketté szakadjunk,
- 24 K, U Ketté szakadtunk,
- 33 K, U Míg
K, U alatt!
- 34 K, U össze:
- 37 K, U, Km2 égetik;
- 38 Km2 törőlnénk
K, U össze:
- 40 Km2 kezünkkel [másolási hiba]
- 42 U mely
- 43 Km2 Egy fújja [másolási hiba]
U lehellet,
- 46 U főrgeteg
- 48 U új,
- 51 Km2 Nyugtan
K elszétszór

- 63 K, U kezét:
64 U hála,
67 U Melyet
Km2 sfrunkra [jav. ebből: sirunkra]

Fordítás

Kertbeny 318., *An mein Volk.* (1846.) címen, a *Vermischte Gedichte* versei között, vö. PAt I. 335.

547. SZERETSZ TEHÁT....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/2. 3. f. r. (A kézirat leírását l. a *Nem csoda, ha újra élek...* c. vers jegyzeteiben, → 608.!)

Km PIM Kt. P-an. P 54. 28. f. v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 521—522., ÖK2ab—3 II. 347. Az 1846. évi versek között, „(Koltó.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Az *Erdélyben* után Petőfi további hét verset írt Koltón. A post quem-terminus adott: 1846. okt. 27. Nehezebben határozható meg az ante quem dátuma. Ferenczi Zoltán úgy vélte, hogy a nov. 9-i dési megyegyűlésre utazó Telekit, házigazdáját a költő Berkeszig kísérte, ahol megírta a *Véres napokról álmodom...* c. költeményt, majd nov. 7. és 10. között újra Koltón időzött, és ekkor vetette papírra — csillagászati érveléssel nov. 9—10-re helyezve — a *Világoskék a csillagos éjszaka...* sorait. Ezután „november 9/10-én ő is elhagyta Koltót s Szathmáron, Nagy-Károlyon, Debrecenen keresztül Pestre tért vissza.” (FPÉ III. 25—26.) Ferenczi ismerhette, bár nem hivatkozta Kerekes Sámuel cikkét (Petőfi Koltón. FL 1872. 67. sz. márc. 22., idézte Hatv² II. 15—16.), amely szerint a Kozsvárra családi ügyekben eltávozott Teleki teljes jogú helyettesévé („plenipotenciárius”-ává) tette Petőfit, aki ezután még napokat töltött a kastélyban. Ferenczi időrendjét nem bontotta meg Kéry Gyula közlése sem, amikor 1908-ban közzétette a Km-et, a cenzúrapéldányt, benne a koltói versekkel. Az itt először közölt *Gróf Teleky Sándorhoz* ugyanis besorolt a nov. 7. és 10. közötti vers, a *Világoskék a csillagos éjszaka...* elé. Hasonló volt a helyzet Petőfinek Urházy Györgyhöz intézett levelével, amely 1900 körül éppen Ferenczi gyűjtése nyomán került a PT törzsanyagába. A levél ui. datálatlan, és első közlésekor tévesen Koltóról keltezték: Petőfi levelei. Összegyűjt., bev. és jegyz. ellátta Badics Ferenc. Bp. 1910. PKvt 23. 65—66. Ezt az időrendet követte a legutóbbi krk. (vö. VP II. 114—120.), és Martinkó András is csak annyi változtatást javasolt rajta, hogy

esetleges meteorológiai adatokkal pontosítható lenne az időszakon *belüli* sorrend (Martinkó: AKr 32.).

A szaporodó, elsődleges források azonban új időrendet alakítottak ki. Baróti Lajos közlésében (Petőfi-ereklyék. BpH 1893. máj. 12.) jelent meg Petőfi levele Várady Antalhoz Koltóról, okt. 28-ról, amiben ez olvasható: *Valami egy hét múlva megyek innen Kolosvárra.* (vö. VP VII. 38.) — ez nov. 4. körüli indulási tervet feltételezett. 1930-ban került nyilvánosságra Szendrey Júlia csaknem két évvel későbbi, visszautaló naplóbejegyzése: „Midőn 846-ban, novemb[er]5-én elmentél tőlünk...” (MDSZJ 304., újabban: PAt II. 118.) Végül, 1960-ban az Erdélyi Tárból közölve megjelent Pap Endre 1846. nov. 7-i levele Erdélyi Jánoshoz, amelyben szintén pontos kronológiai eligazítás található: „Petőfi épen ma reggel hagyta el bennünket, s indult Debrecen felé Pestnek.” (ErdLev I. 282. és PAt II. 25.) Ennek alapján megtörtént az Urházynak írt levél helyes lokalizálása és datálása: [Szatmár, 1846. nov. 6. vagy 7.] (VP VII. 314.) Az Urházynak küldött levélben ez is olvasható: *Koltón voltam Teleki druszámnál másfél hétig...* (VP VII. 39.), ami okt. 26. és nov. 3. közötti koltói tartózkodást feltételez. Evvel egybevág, hogy nov. 5-én Petőfi Erdődön búcsúzott Júliától, majd (intézkedve néhány verse ügyében) nov. 7-én Szatmárról útnak indult.

Az elmondottak alapján az *Erdélybent* követő koltói versek időkerete így módosult: *1846. okt. 27. és nov. 3. között.* Az ezen belüli sorrendet a Km1 alapján határoztuk meg.

Magyarázatok

- 2 *Szeretsz valóban*: az okt. 22-én átadott írásos szerelmi vallomás szerint (PAt II. 94—95.)
- 3 *végső pillanatnak*: az okt. 10-i erdői búcsúzás szemtanúja, Sass Károly Szendrey Júlia akkori kendőlobogtatásának tudta be versünk megírását, minthogy ő az okt. 22-én Nagykárolyban történeteket nem ismerhette (i. h., idézte Hatv¹ I. 912.). Petőfi ekkor még — okt. 28-i levelének tanúsága szerint (VP VII. 38.) — Kolozsvárra készült Telekivel.
- 12 *csókvirágot*: hogy a költő valóban kért búcsúcsókot, azt Szendrey Júlia naplójának dec. 8-i bejegyzése igazolja vissza a „bohó lány”-ról, „ki még egy csókkal sem meré tiszta öntudatát kockáztatni, s megtagadá a heves ifjútól azt, mit a jegyesnek volna szabad kérnie. —” (PAt II. 99—100.)
- 15 *Egykor*: az okt. 22-én megbeszélte, a vallomásban csak általánosságban említett tavaszi terminust konkretizáló időpont 1847. márc. 2. lett volna, a tavaszi évnegyedes közgyűlés napja, vö. Júlia naplójának akkori bejegyzésével: „Martius 2! Egykor azt gondoltam, hogy e nap rem fogja árasztani minden üdvét egy bizonyos viszonlátáskor...” (PAt II. 103.) Ekkor természetesen Petőfi is ebben gondolkodott, végül azonban az ÖK1 nyomdai munkái miatt nem tudott kimozdulni Pestről.

Szövegváltozatok

- 3 Km *hagytad*
- 5 K *Egy* [aláhúзва]
- 8 ÖK3 *midőu* [sh.]
- 10 K *gyűrűjét*,
Km *gyűrűjet* [másolási hiba]
- 11 Km *bokráru!* [jav. ebből: *bokraról*]
- 16 Km *gyönyörtengerébe*.

548. MIKOR A LÁNC LEHULL....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/2. 2. f. v. (A kézirategyüttes leírását l. a *Nem csoda, ha újra élek...* c. vers jegyzeteiben, → 608.!)

Km PIM Kt. P-an. P 54. 29. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 522., ÖK2ab—3 II. 348. Az 1846. évi versek között, „(Koltó.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A megírás időkerete: 1846. okt. 27. — nov. 3. Indokolását l. a *Szeretsz tehát...* c. vers jegyzeteiben, → 620—621.! A koltói költemények sorrendjét a Km alapján határoztuk meg.

Magyarázat

1—6 A helyzet érzékeltetésére használt hasonlatot Petőfi 1846 nyarán ismételtlen igénybe vette: *Rabság* (→ 181—182.), *A bilincs* (→ 189.)

Szövegváltozatok

- C K *vas*
Km *lehúll....* [vlsz. másolási hiba]
- 1 K *vas*
- 3 Km *jár* [sorvégi kp. n.]
- 7 Km *megszoktad* [sorvégi kp. n.]
- 8 ÖK2ab—3 *Szívem* [vessző n.]
- 9 K *Most mikor* [vessző n.]
- 11 K, Km *örülni*
- 14 Km *örül*,
- 16 K *Illy nagy*

Fordítás

Kertbeny 366., *Wenn auch die Ketten fallen* címen, az *Abschluss* versei között, vö. PAT I. 336.

549. BUSÚLNAK A VIRÁGOK....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/2. 3. f. r.-v. (A kézirategyüttes leírását l. a *Nem csoda, ha újra élek...* c. vers jegyzeteiben, → 608.!)

Km PIM Kt. P-an. P 54. 29. f. v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 523., ÖK2ab—3 II. 349—350. Az 1846. évi versek között, „(Koltó.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A megírás időkerete: 1846. okt. 27. — nov. 3. Indokolását l. a *Szeretsz tehát...* c. vers jegyzeteiben, → 620—621. A koltói költemények sorrendjét a Km alapján határoztuk meg.

Szövegváltozatok

- C K *Búsulnak*
- 1 K *Búsulnak*
- 2 K *betegek!*
- 10 Km *Körültekintennem,*

Fordítás

Kertbeny 369., *Rings die Blumen...* címen, az *Abschluss* versei között, vö. PAT I. 336.

550. RÖVIDRE FOGTAM A KANTÁRSZÁRAT....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/2. 3. f. v. (A kézirat leírását l. a *Nem csoda, ha újra élek...* c. vers jegyzeteiben, → 608.!)

Megjelenés

ÖK1 524., ÖK2ab—3 II. 350—351. Az 1846. évi versek között, „(Koltó.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A megírás időkerete: 1846. okt. 27. — nov. 3. Indokolását l. a *Szeretsz tehát...* c. vers jegyzeteiben, → 620—621.! A koltói versek közötti helyét az ÖK-kiadások alapján határoztuk meg. Arra, hogy miért nem szerepelt a cenzúrapéldányban, holott az ÖK-kiadásokba bekerült, nincs magyarázatunk.

Magyarázatok

- 11 *kökényfa*: a természeti metaforát korábban Mednyánszky Berta jellemzésére használta már a *Szerelem gyöngyei* III. darabjában (*Éj van...*): *Szőke gyermek, kékszemű kökényfa...* (→ 14.)
- 13 *Kökényszemeket*: utalás korábbi, megverselt imádottjaira, akik kivétel nélkül szőkék és kék szeműek voltak.
- 15 *fekete szem*: vö. a *Kinn a kertben voltunk...* 10. sorával (→ 191.)!

Szövegváltozatok

- 5 K engemet:
- 6 ÖK3 galambon [sh.]
- 8 K Ugy
K engemet e
- 10 ÖK3 gondolat [sh.]
- 13 K Egykor kökényszemeket szerettem,
- 14 K nálok nem lehettem.

551. KELLEMETLEN ŐSZI REGGEL....

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 30. f. r. Cím nélkül. Az 1—18. sor hiányzik, vlsz. kiesett lap miatt. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.)

Megjelenés

ÖK1 524—525., ÖK2ab—3 II. 351—352. Az 1846. évi versek között, „(Koltó.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A megírás időkerete: 1846. okt. 27. — nov. 3. Indokolását l. a *Szeretsz tehát...* c. vers jegyzeteiben, → 620—621.! A koltói versek sorrendjét a Km alapján határoztuk meg.

Magyarázatok

- 9 *unalom*: a házigazda Teleki szerint: „Időtöltésünk, multságunk a lovaglás és kocsikázás volt.” (Egyről-másról. Bp. 1882. II. 31.) — azaz jó időjáráshoz kötött foglalatosságok.
- 18 *napnyugatra*: előzménye a *Száll a felhő...* c. versben (→ 195.)
- 22 *Agg szülők*: hogy a költőt mennyire aggasztotta szülei sorsa, azt éppen a Koltóról, okt. 28-án küldött, Várady Antalhoz intézett levele bizonyítja, amelyben apjának is küldött egyet, akkor még Cinkotára, ahol Petrovicsék rokonoknál húzták meg magukat (vö. Mezősi: KP 302.). A jelző túlzás, amire az ellentét miatt volt szükség: mindkét szülő 1791-ben született, tehát 55 esztendősek voltak.
- 23 *Ifju lányka*: természetesen Szendrey Júlia.
- 24 *mind*: kisszámú barátai, ideértve a Koltótól nyugatra fekvő Szatmárt lakókat is.

Szövegváltozatok

- 15 ÖK2b Kiróptém [sh.]
21 ÖK2a kedvesek;
22 Km Aggszülők
23 Km lányka
26 ÖK2b—3 sorra.
27 Km jöjj
ÖK3 felé —

Fordítás

Kertbeny 367., *Nebelvoller...* címen, az *Abschluss* versei között, vö. PA I. 336.

552. VÉRES NAPOKRÓL ÁLMODOM....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/2. 4. f. r. (A kézirategyüttes leírását l. a *Nem csoda, ha újra élek...* c. vers jegyzeteiben, → 608.!)

Km1 PIM Kt. P-an. P 54. 30. f. r-v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Km2 MTAK Kt. Ms 5252/48. 165. p. (A versgyűjtemény leírását l. *Az őrvált* c. vers jegyzeteiben, → 400.!)

Megjelenés

ÖK1 526., ÖK2ab—3 II. 353—354. Az 1846. évi versek között, „(Berkesz.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A megírás helyéül megjelölt Berkeszről Ferenczi Zoltán közölte, hogy „ez a kedves falu a nagybánya-kolozsvári útvonalon fekszik”, „hová [Petőfi] elkísérte Telekit, a ki Déstre és Kolozsvárra utazott”. (FPÉ III. 25.) Ferenczi forrása Kerekes Sámuel volt: Petőfi Koltón. FL 1872. 67. sz. márc. 22. 288., idézte Hatv² II. 16. Az így kialakított időrend szerint ez nov. 6-án történhetett, ami után Petőfi még visszatért Koltóra, ahonnan nov. 9/10. körül tért vissza Szatmárra. Ferenczi igazát látszott bizonyítani a versek sorrendje a cenzúrapéldányban, ahol is a *Véres napokról álmodom... beékelődik a Koltón írottak közé, utána még a Világoskék a csillagos éjszaka... és a Gróf Teleky Sándorhoz* következett. Az OK-kiadásokban ugyanez volt a helyzet, azzal a különbséggel, hogy a házigazdához írt költemény ezekből kimaradt. Hagyományos keltezése tehát: 1846. nov. 6. volt, vö. VP II. 118.

Azonban — amint azt a *Szeretsz tehát... c.* vers datálása kapcsán kifejtettük (→ 620—621.) — Petőfi maga másfél heti koltói tartózkodásról írt, nov. 5-én búcsúzni járt Erdődön, és 7-én reggel Szatmárról útnak indult Debrecen felé — azaz nov. 6-án nem írhatott verset Berkeszen. Két eset lehetséges: vagy egy korábbi, Telekivel közös kirándulás/kilovaglás emléke ez, és akkor *okt. 27. és nov. 3. között* bármikor elképzelhető megírása, vagy valóban elkísérte a dési megyegyűlésre induló Telekit, de ez nov. 3-án történhetett. Adataink a két verzió közötti választáshoz nincsenek.

Magyarázatok

- C, 1 *Véres napokról: a Levél Várady Antalhoz* 90—91. sorának (*Ez nagy-szerű, de véres kor leszen, / És úgy is illik, hogy véres legyen!*) továbbgondolása (→ 178.)
álmodom: a szóvisszhang a *Szerelem gyöngyei* XXIX. darabjának (*Háborúval álmodám...*) címére utal (→ 32.). A téma újradolgozására az adott alkalmat, hogy az ottani feltételes mód helyett — elhagyná ifjú nejét egy leendő magyar szabadságháborúban — itt, a Júlia-vallomás birtokában kijelentő módú jövő idő szerepelhet, vö. a 14—15. sor ismétléssel nyomatékosított indításával: *Fog lenni...* Petőfi versterképén a költeményt (1844. dec.-ig visszatekintve) Lukácsy Sándor helyezte el: Petőfi és Cabet. ItK 1966. 319—320.
- 2 *világot*: amíg a *Háborúval álmodám...* egyértelműen nemzeti érdekű szabadságharcot idézett fel (2. sor: *Háborúba hitták a magyart...*), addig itt — az 1846. évi nagy versek gondolatmenetét folytatva — az egész emberiség sorsát megváltoztató, egyetemes szabadságháború látomása vázolódik, amit a 2—4. sor hármas szóismétlése szinte sulykolni látszik.
- 5 *Csak szólna már*: az ismétlés itt és a 7. sorban viszont a türelmetlenség kifejezője, vö. Elekfi 158.
- 6 *A harcok harsány trombitája*: ismét visszaulálás, a *Szerelem gyöngyei* XXXII. darabjának (*Ha az isten...*) 25—26. sorára: ... *a harcok / Csalogányai, a trombiták.* (→ 35.).
- 17 *rabba tesznek*: visszaulálás *A bilincs* c. versre (→ 189.)

22 *vérpádon vagy csataterén: amíg a Ha az isten...* záróstrófájában a szabadság istennőjének allegorizálása csak a hősi halál ábrázolását engedte meg, itt a valós szerelem tudatában a valós élethelyzetek szemléje folyik.

Szövegváltozatok

- C Km2 álmodom.
- 2 Km2 döntik [kp. n.]
- 4 Km2 megteremtik [kp. n.]
- 5 Km2 szólna [2x]
már;
- 6 Km2 trombitája [kp. n.]
- 7 Km2 csatajelt [kp. n.]
- 8 K várja.
- 10 K nyeregbe,
- 12 Km2 kedvel [th.]
- 13 Km2 mellemet [kp. n.]
- 14 Km2 lenni [kp. n.]
bekötözze [kp. n.]
- 16 Km2 forrassza
- 17 Km2 tesznek;
lesz [kp. n.]
- 18 Km2 jön el [kp. n.]
- 19 Km2 deríteni
- 20 Km2 hajnal csillag szemével [sorvégi kp. n.]
- 21 Km2 meghalok [sorközi kp. n.]
- 22 Km2 csataterén [kp. n.]
- 23 Km2 Lesz [kp. n.]
- 24 Km2 Könnyűivel
Km1 vérem.

aláírás Km2 Petőfy Sándor.

Fordítás

Kertbeny 371., *Träum' von blutigrothen Tagen* címen, az *Abschluss* versei között, vö. PAt I. 337.

553. GRÓF TELEKY SÁNDORHOZ

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 31. f. v. — 32. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

Nem tudjuk, hogy Petőfi az ellenőrzésen csonkítás nélkül átesett verset miért nem adta ki életében. Talán magyarázatul szolgálhat, hogy a költő 1846. dec. 29-én 600 pft kölcsönt kért Telekitől, amelyet 1847. febr. 5-én megsürgetett, (mint-hogy — a gróf külföldi útja vagy más ok miatt) sem pénzt, sem választ nem kapott. (Vö. VP VII. 40—41. és 43.) Márpedig a két levél közötti időszak az ÖK1 véglegesítésének időszaka volt.

Kéry Gyula: Petőfi ismeretlen kéziratai. Bp. 1908. 10. (a Km közlése)

Kötetben először: VoinP I. 369.

Keletkezés

Már első közlője, Kéry Gyula az utolsó 1846-os költői versnek tekintette, ezért a kiadásokban a *Világoskék a csillagos éjszaka...* elé javasolta (i. m. 9.). Kötetközlője, Voinovich Géza — figyelembe véve Ferenczi Zoltán megállapításait az 1846 őszi költői időzészről (FPÉ III. 25.) — az 1846. okt. 26. és nov. 9/10. közötti periódus végére tette: „... dallal is búcsúzott, mikor elszállt”. (VoinP I. 369.) Hasonlóképpen járt el a legutóbbi krk. is: Ferenczi időrendjét követve, a Telekitől való berkeszi elválás utánra, a Koltóra visszatérés feltételezett tartamára, nov. 7. és 10. közé keltezte (VP II. 119.).

Mínthogy bizonyítottuk, Petőfi legkésőbbben nov. 4-én reggel elhagyta Koltót (vö. a *Szeretsz te hát...* jegyzeteivel, → 620—621.!), a vers megírásának időkeretét így a költői tartózkodás egészére kiterjeszthetjük: 1846. okt. 27. — nov. 3. Mindazonáltal nem zárjuk ki azt a lehetőséget sem, hogy Petőfi az elutazott házigazda számára búcsú- és köszönetversnek szánta, ezért a periódus végére, a *Világoskék a csillagos éjszaka...* elé helyezzük.

Magyarázatok

- C Teleki Sándorral (1821—1895), egyetlen főrangú barátjával a költő 1846. szept. 7-én este ismerkedett meg a nagykárolyi Szarvas-fogadóban vacsorázva. A jelenetet maga Teleki örökítette meg:

„A városban híre kelt, hogy Petőfi Sándor látogatóba jött barátjához, Riskó Ignáchoz, s nála van szállva.

Nem sokat törődtem vele, s némileg még bosszantott, hogy olyan nagy dolgot csinálnak belőle.

Vacsorálni mentünk a Szarvas vendéglőbe, Darvai Ferenc, Haray Viktor és többen, kikre már nem emlékszem. Leültünk egy asztalhoz, átellenben velünk, a legtávolabbi asztalnál ültek Riskó Náci, Papp [!] Endre, egy ismeretlen és még többen.

Haray vacsorálás közben felém hajlik s azt mondja.

— Az ott Petőfi Sándor!

— Bánom is én! — felelém közönyösen.

Vacsora végeztével feláll Haray s ahhoz az asztalhoz megy, melynél Petőfi vacsorált és Papp Endre által bemutatgatja magát. Petőfi feláll, kezét nyújt Haraynak és élénken beszélgetni kezdenek. Később véletlenül arra tekintek s látom, hogy felállnak és felénk közelednek.

Haray tekintetéből kivettem, hogy hozzám hozza Petőfit, felálltam és cleibe mentem.

Haray végezte a bemutatást.

Első szava, melyet hozzám intézett, ez volt:

— Ön az első *eleven* gróf, akivel beszéllek.

— Hát döglöttel beszéltél-e? — kérdém némi savanyúsággal.

— Az magam is voltam komédiás koromban.

— Na cimborám, velem ugyan nem sokat nyertél, mert magam is csak olyan *vad* gróf vagyok.

Rám nézett; szeméből láttam, hogy ezt a feleletet nem várta; kezét nyújtott s a jég meg volt törve.

Asztalunkhoz ült s hosszasan quaterkáztunk együtt.”

(Teleki Sándor: Egyről-másról. Bp. 1882. II. 10., idézte Hatv¹ I. 899.)

Megjegyzendő, hogy Teleki az emlékezésben egy nappal eltévesztette a dátumot, szept. 8-át írva, amit a VP VII. 320. tollhibája *okt. 8-ra* rontott tovább. Teljes kapcsolattörténetük: VP VII. 320—321., vö.

még Trócsá-nyi Zsolt: A „vad gróf” portréjához. (Teleki Sándor és az 1846/47. évi erdélyi országgyűlés) In: PÉK 215—249. Noha a család

— erdélyi szokás szerint — i-vel írta nevét, Petőfi vsz. a versindító kontraszt kedvéért használta az arisztokratikusabb y-t, mint ahogyan a grófi címet is, amelyet egyébként a Telekiek 1685 óta viseltek.

- 1—2 *őseidnek* (...) / *névsorán*: a család felemelkedése a XIV. század elején kezdődött, 1414 óta voltak birtokaik a Partiumban és az Alföldön, köztük a nevüket és predikátumukat adó Szék és Telek nevű helységek, vö. Nagy Iván: Magyarország családai címekkel és nemzedékrendi táblákkal. Pest 1858. IV. 333—334. és Pest 1865. XI. 78—88. (Az utóbbi helyen 1605-től részletezett családfával.)

- 4 *nagyapám*: apai nagyapját, Petrovics Tamás mészárosot a költő nem ismerte, ő Domonyban hunyt el, 1817. ápr. 2-án. Anyai nagyapját akár ismerhette volna: Hruz János Cinkótán csak 1827. szept. 14-én halt meg. Hogy nem így volt, arra I. még a II. *úti levelet* (1847): *Mindjárt a Rákos mellett esik Cinkota, hol a híres kántor s egyik nagyapám szendereg az úrban. Egyiket sem ismertem ugyan, hanem azért béke hamvaikra.* (VP V. 46.) Erre vonatkozik a versben a 3. sor *jóformán* kitétele. (Petőfi felmenőire I. Jakus Lajos: Petőfi családja. In: StudCompP 19. Szerk. Farkas Péter, Novák László. Szentendre 1989. 121—155., az ennek nyomán készült családfá: PÁt III. 313., a hozzá tartozó okmánytár: uo. 149—150.)

- 6 *születél*: 1821. jan. 27-én, Kolozsvárott, a család nem sokkal korábban épült palotájában.

- 7—8 Petőfi kiskőrösi szülőháza valóban egy 1780 körül épült zsellérház volt, vö. Araczkai László: Kiskőrös. In: Petőfi-emlékhelyek a Kárpát-medencében. Szerk. Asztalos István, Ratzky Rita. Kiskőrös 1996. 89.

- 10 *Négy-öt szép, drága ló*: Teleki büszke volt híres lovaira és négyes fogatára. Leírása: Teleki: i. m. II. 16. Koltón Petőfi is tanult lovagolni és hajtani, uo. 31.

- 13 *Bősege van mindennek*: ez jogosította fel a költőt arra, hogy 1846.

- dec. 29-én, az itteni 16. sorban is említett pénzsűkében 600 pft kölcsönt kérjen Telekitől (vö. VP VII. 40—41. és 321.).
- 16 *talán már éhezem*: a Tízek Társasága 1846. júl. 1-jén megkezdett írói sztrájkjával Petőfi elesett a gyakori versközlések kis összegű, de folyamatos honoráriumaitól. Az ÖK második rátája viszont csak a kötet megjelenése után két héten belül volt esedékes (vö. VP VII. 638—639.), miközben apja még Dömsödön tett 250 pft-os váltóadóssága is nyomasztotta, vö. Törő Györgyi: Petőfi anyagi helyzete. In: TanPet 72—73.
- 19 *légy büszke rá*: Petőfi önbizalomtól duzzadó megnyilvánulásai Szatmárban is nagy feltűnést keltettek. A festő barát, Törökfalvi Pap Zsigmond feljegyezte egyik ilyen mondatát: *Én, a falusi mészáros fia a porból a csillagok közé vergődtem fel, ahová egy szatmármegyei nemes ember fia sem.* (Törökfalvi Pap Zsigmond: Petőfi Sándor életének legboldogabb szakából. Nagybánya 1899. 7., idézte Hatv² I. 902.) A többször idézett dec. 29-i pénzkérő levélben is leszögezte: *Különben mint barátomhoz, nem mint mágnáshoz fordultam.* (VP VII. 41.)
- 26 *érdemed*: a Teleki-barátság Petőfinek azok közé az új minőségű kapcsolatai közé tartozott, amelyekben az emberi rokonszenv és a politikai nézetközösség egyaránt szerepet játszott.
- 28 *könyvemben áll*: a csattanó is arra utal, hogy Petőfi eredetileg közölni akarta versei gyűjteményében a költeményt, mint ahogyan a cenzúrapéldányban (Km) szerepeltette is. A kimaradás vélhető okáról l. a *Megjelenés* c. alfejezetet!

Szövegváltozatok

Kéry Gyula közlése a századforduló emendálási gyakorlatát követte, ezért főszövegnek a Km-et választottuk. Egyetlen helyen fogadtuk el Kéry emendálását:

21 Km Mert hejh

Kéry Mert, hajh, [az a~e tévesztés a szóban a Km szerint jav.]

554. VILÁGOSKÉK A CSILLAGOS ÉJSZAKA....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/2. 4. f. v. (A kézirategyüttes leírását l. a *Nem csoda, ha újra élek...* c. vers jegyzeteiben, → 608.!) Ennek utolsó darabja, utána aláírás: *Petőfi Sándor*

Km PIM Kt. P-an. P 54. 31. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 527., ÖK2ab—3 II. 354—355. Az 1846. évi versek között, „(Koltó.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A datálást Ferenczi Zoltán a 9. sor *Fogytán van a hold* fordulata alapján végezte el. Mivel ebben a hónapban nov. 3-án reggel volt a telihold, így a költemény megírását nov. 9—10-re tette (FPÉ III. 25—26., jegyzetben). Ez azonban — a *Szeretsz tehát...* jegyzeteiben kifejtettek szerint — nem lehetséges. Ezért úgy véljük, hogy a sort itt abban az értelemben kell vennünk, ahogyan Ipolyi Arnold tette: „... a közvéleményben (...) a hold töltekor annak már fogyta kezdődik.” (Magyar mythologia. Pest 1854. 260.) Így a vers megírását a koltói tartózkodás végpontjára, az 1846. nov. 3-ról 4-re virradó éjszakára tesszük. Az éjszakai írás megfelelt Petőfi alkotói szokásainak. A zárósorban pedig búcsúmotívumot, útra készséget érzünk.

Magyarázat

- 13 *fiastyúk*: a vers korábbra, november elejére datálása mellett szól Dugonics András följegyzése is: „A fias tyúkot is gyakran emlegetik a Magyarok (Pleades) ösmerik is ötet az egeken. Fel is szokott oktobernek felén támadni napkelet felől.” (Dugonics András: Példa beszédek és jeles mondások. Szeged 1820. II. r. 62., idézte Ipolyi: i. m. 272.) A hajnal hasonló ábrázolása a *Szilaj Pistában*: → 147.

Szövegváltozatok

- C K Világoskék a
ÖK2b Világoskek [sh.]
- 4 Km angyaloknak
- 10 K messzekéklő
- 14 K A kakasok szólnak
- 15 K Hajnalodik...
- 19 Km szépet [sorvégi kp. n.]
- 20 K élet!

Fordítás

Kertbeny 370., *So lichtblau* címen, az *Abschluss* versei között, vö. PÁt I. 336.

555. [KOVÁCS JÁNOSNÉ EMLÉKKÖNYVÉBE]

Kézirat: elveszett vagy lappang. Első közlésekor még a címzett tulajdonában volt; szövegének beküldője, Könyves Tóth Kálmán ezt írta róla: „Az emléklap megvan maiglan. Halvány, elmosódott; de tulajdonosa azért drága ereklye gyanánt őrzi most is.” (VU 1874. 38. sz. szept. 20. 594.) Későbbi sorsáról nincsenek adataink, közgyűjteménybe nem került. A költő feltehetően nem készített másolatot verséről, minthogy az sem a cenzúrapéldányban, sem az ÖK-kiadásokban nem található. Kiss József említett egy 1919-es hasonmás kiadást a K-ról (Petőfi, az emlékkönyvek és a biedermeier. Helikon 1991/1—2. 151.), ám ezt nem sike-

rült felkutatnunk, és Kiss József hagyatékában sem találtunk róla közelebbi adatot.

Megjelenés

VU 1874. 38. sz. szept. 20. 594., „Petőfi egy kiadatlan verse. Emléklap.” címmel; a szerkesztő, Nagy Miklós jegyzetével kísérvé: „Petőfinék nem egy kiadatlan, kivált kisebb költeménye, lappang még kétség kívül. Előttünk levén most már az eddig legteljesebb kiadás [a DK, amelyről ugyanebben a számban illusztrált recenziót is közöltek, -á-r- (= Szász Károly) tollából], itt az idő, hogy a kinek hiteles szövegű bár legkisebb, költemény is van birtokában Petőfitől, a nyilvánosságnak átadja azt.” (A továbbiakban a beküldő levelét idézte, l. a *Kézirat és a Keletkezés* alfejezetekben!)

Kötetben először: PSÖK 1884. 457.

Keletkezés

A Szatmárról 1846. nov. 7-én reggel indult Petőfi (vö. Pap Endre levelével Erdélyi Jánosnak, ErdLev I. 282. és PÁt II. 25.) feltehetően aznap este érkezett meg Debrecenbe. A sietség, majd az ennek ellenére hosszabb időzés változó okait nem ismerjük, csak feltételezhetjük. ... *most vágtatok Pestre, mert muszáj!* — írta Szatmárról (nov. 6-án vagy már 7-én reggel) Urházy Györgynek Kolozsvárra (vö. VP VII. 39.) — ehhez képest nov. 20-án indult tovább Debrecenből Pestre, és ebből a két hétből csak az utolsó öt nap írható a Prielle Kornélia-epizód szerelmi számlájára. A szakirodalom a Tízek Társasága közeli felbomlásához kötötte a fordulatot (vö. VP VII. 314.), de nem zárható ki Cinkotán élő szüleinek esetleges költözése sem. A kérdés — jelenlegi ismereteink birtokában — eldönthetetlen, mivel Frankenburg Adolf, az Élk szerkesztője nov. 7-én írta meg levelét a Tízeknek, akik nov. 16-án tartottak gyűlést, ahonnan Pákh Albert, a társulat jegyzője „beküldött nyilatkozatok”-ról is tudósított (l. az Élk nov. 21-i szerk. közleményét, Pat I. 108–109.); a szülők Cinkotáról Vácra költözésének időpontját pedig nem ismerjük, vö. a *Karácsonk* c. vers jegyzetével, → 651–652.!

A Debrecenben történekről pontosabb képünk van. A három, itt írt emlékkönyv-vers háttérét már Ferenczi Zoltán összeállította: FPÉ III. 26–28., a vonatkozó emlékezések: Hatv² II. 16–21. Újabbban: Petőfi Sándor és Debrecen. Szerk. Bényei Miklós. Debrecen 1973. 34–39. Az alábbiakban mégis a legutóbbi összefoglalást idézzük, elsősorban topográfiai adatgazdagsága miatt: „Előbb nagykarolyi ismerősét, Telegdi Lászlót akarta meglátogatni, aki azonban nem volt otthon, így öccsénél, Telegdi Lajosnál, a könyvkereskedőnél és kiadónál szállt meg. Telegdi Kovács László a mai Batthyány u. 5. számú házban, öccse pedig vagy itt, vagy apjuk Várad utcai (ma Piac u. 64.) házában lakott. Könyvüzlete a Városháza alatt (ma: Piac u. 20.) volt.

Ebben az üzetben találkozott régi kollégiumi olvasóköri ismerősével, Emődy Dániellel (1819–1891), akivel később a márciusi ifjak között találkozunk. Ő ekkor Erdélyi József (1795–1863) teológiai professzornál nevelősködött, s meghívta a családhoz Petőfit, aki ott újabb ismerősre bukkant, Kovács Jánosra (1816–1906), a professzor vejére, a fiatal, tehetséges természettudósra. Valószínűleg át is költözött ebbe a házba, a Kollégium közelébe, a mai Kálvin térre,

Emődýhez.” (Várhelyi Ilona: Hej, Debrecen, ha rád emlékezem... Debrecen 1999. Hajdú-Bihar megyei Múzeumok Közleményei 54. 47.) Ehhez még annyit fűzhetünk hozzá, hogy Erdélyi József testvérbátyja volt Erdélyi Ferencnek, Gödöllő ref. lelkészének, akivel Petőfi már minden bizonnyal 1843 óta baráti kapcsolatot ápolt, és akinek döntő szerep jutott a Berta-szerelem kialakulásában (→ 268—269.). (A nevet már Könyves Tóth Kálmán, a vers beküldője elfírta Erdei Józsefnek és leányát, a vers címzettjét Erdei Lujzának; így szerepelt Baróti Lajosnál is: BarHP 880., vö. Hatv² II. 17., jegyzetben) Nov. 7. és 14. között „fér be” Petőfi életrajzába az Erdélyiek érmelléki (szentimrei) kúriájába tett pár napos kirándulás is. (Közel azokhoz a helyekhez, ahol — Diószegen és Székelyhídon — a költő 1843. őszi faluzását töltötte vándorszínészként.)

Az emlékkönyvi bejegyzések szokásának megfelelően Petőfi is pontosan keltezte költeményét: *Debrecen, 1846. nov. 15.*

Magyarázatok

- C *Kovács Jánosné*: Erdélyi Lujza, E. József teológusprofesszor idősebb leánya. Házitanítója 1835/36-ban a diák Arany János volt.
- 2 *jellem*: a Petőfi-irodalom némileg értetlenül állt a kétségkívül művelt fiatalasszonyhoz intézett, komoly sorokkal szemben. A legutóbbi elemző, Kiss József is a „férfias jellemzilárdság” követelményét látta benne: i. h. 152. Eszerint előképe az 1847. jan.-i *Ha férfi vagy, légy férfi...* c. versnek és annak az etikai hitvallásnak, amelynek végén Petőfi a republikánus erkölcs alapkövetelményét a *megvesztegethetetlen jellem, szilárd becsületesség* kettősségében határozta meg (*Lapok Petőfi Sándor naplójából*, 1848. ápr. 19., vö. VP V. 86.). A férfias jellem kérdése Petőfit ez idő tájt valóban foglalkoztatta, erről levélben Egressy Gáborral is eszmét cserélt (vö. Egressy Gábor 1846. szept. 2-i levelével, VP VII. 37—38.). Emellett azonban úgy véljük, hogy az epigramma tartalmát közvetlenebb események is megszabhatták: azok a hírek, amelyeket útközben Szendrey Júliáról kapott (vö. Szendrey Júlia naplójának kései, 1848. okt. 14-i visszautalásával: „... 846-ban, novemb[er]. 5-én elmentél tőlünk, és Endréden olly csúfos hazugságokkal lázítottak föl ellenem, minnek következtében majd örökre elvesztettelek ...” — PAI II. 118.) és az előző napi, nov. 14-i cenzoraffér, az *Erdélyben* c. vers ügyében (l. a vers jegyzeteinek *Fogadtatás* c. alfejezetét! → 614—615).

Szövegváltozatok

A K — vagy legalább az 1919-es hasonmás — felbukkanásáig a szöveget az első közlés alapján adjuk, figyelembe véve a legutóbbi krk. emendálásait is (VP II. 373.).

- 3 VP Ami [a VU alapján visszaállítottuk, Petőfi helyesírási szokásainak figyelembevételével analógiás alapon is]
- 5 VP legfőlebb [a jambikus sor jobb lejtése érdekében visszatértünk a VU közléséhez]
- 10 VP Szepőlőtlen [noha a vers tízesei és tizenegyesi szabálytalanul váltakoznak, a sor jobb lejtése érdekében visszaállítottuk a VU változatát]

556. E. R. KISASSZONY EMLÉKKÖNYVÉBE

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 32. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 528., ÖK2ab—3 II. 355—356. Az 1846. évi versek között, „(Debrecen.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers keletkezéstörténete azonos az előző költeményével: [*Kovács Jánosné emlékkönyvébe*]. Megírásuk napja is egyezik: 1846. nov. 15. A különbség abban áll, hogy amíg a férjzett Erdélyi Lujzának már saját, felnőttkori problémáit vallhatta meg, addig a 16 éves Erdélyi Rózának és Király Jankának „nemükhöz, életkorukhoz és az adott helyzethez alkalmazott, rímes sorokba foglalt szellemes ötleteket vetett papírra a természet szépségéről, virágokról, álmokról és természetesen a szerelemről...” (Kiss József: *Petőfi, az emlékkönyvek és a biedermeier*. Helikon 1991/1—2. 152.)

Magyarázat

C E. R.: Erdélyi Róza, E. József teológiaprofesszor ekkor 16 éves, kisebbik leánya

Szövegváltozatok

- 7 ÖK2b—3 Mig
Km mosolyogva
- 13 Km szépet [sorvégi kp. n.]
- 14 Km néked.

Fordítás

Kertbeny 359., *An C. N.* [!] címen, a *Schwärmer* ciklusban, vö. PAt I. 336.

557. K. J. KISASSZONY EMLÉKKÖNYVÉBE

Kézirat

Debreceni Irodalmi Múzeum, K. X. 74.44.1. 125 × 79 mm-es, fekvő, emlékkönyvből való, aranyozott szegélyű lap. Autográf, teljes névaláírással és pontos dátummal, cím n. Hasonmás közlései: *PetMuz* III. évf. 1890. 4. sz. júl. 1., a 256. hasáb után, Ferenczi Zoltán K. J. kisasszony cikkének (uo. 207—210. h.) illusztr.

rációjaként és Várhelyi Ilona: Hej, Debrecen, ha rád emlékezem... (Petőfi Debrecenben). Debrecen 1999. Hajdú-Bihar megyei Múzeumok Közleményei 54. 53.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 32. f. v., *K. J. kisasszony emlékkönyvébe* címen. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.)

Megjelenés

ÖK1 528., ÖK2ab—3 II. 356. Az 1846. évi versek között, „(Debrecen.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A költemény megírásának történetét Ferenczi Zoltán írta meg (i. h.), miután a címzett, noha Amica néven maga is publikáló szerző volt, erre nem vállalkozott, de Ferenczinek minden szükséges információt megadott. Eszerint Emődy Dániel, akinél Petőfi ekkor Debrecenben lakott, vitte át hozzájuk, nevelőapja, Könyves Tóth Mihály házához Erdélyiek szomszédos otthonából a költőt, és ugyanő lett a leány kérésének közvetítője az emlékvers ügyében is. A megírás adatai a K-n olvashatók: *Debrecen, novemb[er]. 15. 1846.*

Magyarázatok

- C *K. J.*: Király Janka (1830—1914). Nevelőapja Könyves Tóth Mihály ref. lelkész volt (1809—1895), akinek korábbi ismeretsége sem zárható ki a költővel. „1843^{ik} év Sept[ember] 4^{én} (...) Könyves Tóth Mihály m[aga]. k[ezével]. debreceni reform[átus]. predik[átor]. fíjával Kál-mánnal” járt a gödöllői kastélyban, és nyilván megfordult Gödöllő ref. lelkészénél, Erdélyi Ferencnél, Erdélyi József öccsénél, akinek Petőfivel való 1843. évi ismeretségét a *Szereltem gyöngyei* jegyzeteiben dokumentáltuk. Hogy Petőfi — bérfordítói munkája során — ez év nyarán meddig tartózkodott Gödöllőn, pontosan nem tudjuk, de aug. 29-én ő is megtekintette (baráti társasággal) a kastélyt (A gedellői urasági kastélyt és diszkertet látogatók névkönyve. 1840. September 4-től kezdve 1844. Junius 23-ig. OSZK Kt. Quart. Hung. 1011. 53. f. r., illetve 54. f. v., vö. VP VII. 525. és 588.). Az akkor 13 éves kislány azonban nem volt velük, így időskori elbeszélése nem mond ellent a korábbi kapcsolat lehetőségének.
- 3 *majd fölébred*: a leány 1853-ban ment férjhez Sámi László ref. főiskolai tanárhoz. Megözvegyülése (1881) után Kolozsvárott élt, és ott irodalmi szalont tartott fenn, így került kapcsolatba Ferenczi Zoltánnal is.

Szövegváltozatok

- 1 K csecsemő.
- 2 K ő.
K sőr —

3 ÖK2ab—3 sír....
6 K szerelem!

Fordítás

Kertbeny 359., *Am Rozsa* [!] címen, a *Schwärmer* ciklusban, vö. PAt I. 336.

558. HAZA ÉRTEM...

Kézirat

PIM Kt. P-an. P 38. Egy 215 × 385 mm nagyságú papírlap egyik oldalán, „Petőfi Sándor” aláírással. Hasonmása: VP II. 122/123. között. A költemény Egressy Gábor szavalókönyvéből származik (OSZK Kt. Fol. Hung. 1754.). Mindezt maga a színész rögzítette az általa készített Km1-en: „E <költemény> verset az elhunyt költő 1847ben írta, emlékkönyvembe...” Rájegyzését egy ismeretlen megerősítette, uo.: „Az eredeti ennek [ti. Egressynek] birtokában van.”

Gyulai Pál az első megjelenés (l. ott!) recenzióján dolgozva a SzF számára, Aranyt kérte meg a bírálathoz, amihez levelében — Kolozsvár, 1862. jan. közepén — információkat is adott, forrását azonban nem nevezte meg: „... Vörösmarty kérésére nem adta ki (...), később Egressynek adta a költeményt...” (GyPLev 462—463.) A bírálathoz Arany át is vette az adatot, és így közölte, (-i.) jegy alatt, a SzF-ben: 1862. I. 10. sz. jan. 9. 151. (Az írás nem szerepel az AJÖM XI.-ben, bár a szövegről Scheiber Sándor közleménye már jóval korábban megjelent: Arany János és Gyulai Pál közös bírálata. ItK 1954. 245—248.) Ugyanezt ismételte meg Gyulai a vers K-áról az általa szerk. kiadás 1862. dec. 5-ről keltezett előszavában (PVM I. k. VII.).

Az Egressy és Gyulai története közötti különbséget az „Egressynek adta” kifejezés értelmezésében áthidalhatónak látjuk: Petőfi ma nem ismert, első kéziratát mutathatta meg Vörösmartynak, majd — akár 1847-ben is — sk. leírta a színész barát emlékkönyvébe. Ez a ma ismert K.

A szavalókönyvből Egressy vágta ki a K-t, ismeretlen időpontban. Ezt a hiányzó 3 folió előttin, a 78.-n jelezte is: „Innét Fáy András számára kivágtam egy versét Petőfi Sándornak, az ő saját kéziratát: Haza tértem és letettem / A vándorbotot kezembül.” (OSZK Kt., i. h.) Fáy András 1864-ben, Egressy Gábor 1866-ban halt meg. A K csak 1899-ben, Petőfi halálának 50. évfordulóján bukkant fel újra, amikor egy Josef Viszada nevű, német pallér Fáy András Irányi (a reformkorban: Kalap) utcai házának bontásakor bukkant rá egy elfalazott áblakban. (Ekkor folytak a pesti Belváros rendezési munkálatai.) Bartók Lajoshoz, a PT akkori elnökéhez vitte el, aki újraközlésre átengedte a BN ünnepi számának (1899. 208. sz. júl. 30. 7.). „A kéziratot Bartók Lajos hagyatékából [ő 1902-ben hunyt el] Baróti Lajos ajándékozta a Petőfi-háznak.” (PHKat 62.) A katalógust összeállító Kéry Gyula szemlátomást nem ismerte a K történetét — pedig azt Havas is megismételte: HP III. 686—687. —, ezért publicisztikus lendülettel az elfalazás történetét a besüggőktől rettegő Bach-korszakhoz kötötte — mint láttuk, minden alap nélkül.

Km1 MTAK Kt. K 790/26. Egressy Gábor másolata a K-ról, Hazatértem...

címmel. (Mint a K leírásánál láhattuk, ezt a címváltozatot használta a szavalókönyv hiányjelzésekor is.) Feltehetően akkor készült, amikor a színész a K-t Fáynek ajándékozta, ám mindenképpen 1850 után, Törökországból visszatérve, hiszen Petőfit már „elhunyt költő”-nek nevezte. (A rájegyzés teljes szövegét l. a *Keletkezés* c. alfejezetben!) Ugyanakkor Egressy a szavalókönyvbé is bemásolta a verset: i. h. 47. f. r.

Km2 PIM Kt. V-an. PT, V 4559/92/4., a PT possesszori pecsétjével. Már Gyulai utalt rá, a K leírásánál id. levelében, hogy Egressy „később Sükeivel közölven többen leírták...” (GyPLev 463.) Állítását — a név nélkül — a PVM szintén id. előszavában megismételte (PVM I. k. VII.). Ez a másolat (a K-tól való eltérései és a Km1-gyel mutatott markáns szövegegyezései alapján, l. a *Szövegváltozatokat!*) a Km1-ről készült. A másoló személye nem azonosítható, a „többek” valamelyike lehetett; helyesírása (pl. az aposztróf következetes használatában) archaikusabb Petőfinél.

Km3 (?) A Gyulai által említett Sükei-másolat létezése feltételezhető.

Km4 (?) A VP II. 374. jegyzete szerint Gyulai 1863-ban Szendrey Júlia másolatából publikált a PVM-ben. Ha ilyen létezett, az csak a Km1-ről készülhetett, mivel a PVM szövegváltozatai nem a K-val mutatnak hasonlóságot.

Megjelenés

Gyulai levele szerint: „... Vörösmarty kérésére nem adta ki, ki nem helyeselte kétségbe ejtő hanggal ijeszteni a nemzetet...” (GyPLev 463.) Ez került át a SzF 1862. jan. 29-i számába és a PVM előszavába is. (Vörösmarty vélhető indítékait l. a *Keletkezés* c. alfejezetben!) Petőfi elfogadta a helyzetértékelést, a szöveget már az ÖK1 cenzúrapéldányába sem vette föl, életében a vers nem jelent meg.

1861-ben, amikor a Budai Népszínház javára Fésűs György és Toldy István almanachot adtak ki, vsz. Egressytől, a literátus és korábban színházi szaklapot is szerkesztett színésztől szintén segítséget kértek. Ő a kiadatlan költemény közlésének átengedésével támogatta őket. Az első megjelenés így:

Thalia. Zsebkönyv 1862-re. Kiadták Fésűs György és Toldy István. A Budai Magyar Népszínház javára s keletkezésének emlékére. Pest 1862. 176. (A közlés a Km1-ről készült.)

Gyulai már 1862 januárjában javasolta Aranynak, hogy a kritikához kapcsolódóan „A Petőfi versét a végen közölni kellene.” (GyPLev 463.), Arany azonban ennek a kérésnek nem tett eleget. A második, egyben az első kötetközlés így: PVM III. 255—256. Hivatkozott a zsebkönyvre is, 1861-re datálva azt (PVM I. k. VII.). Gyulai közlése lett a további kiadások alapja. vö. HP III. 547—548.

A K-ról az első közlés a BN említett ünnepi számában történt, az Uj vers Petőfi Sándortól c., anonim cikk keretében: BN 1899. 208. sz. júl. 30. 7. A legutóbbi krk. természetesen szintén a K alapján dolgozott: VP II. 122.

Keletkezés

A Km1-en Egressy így rögzítette a keletkeztörténetet (ezúttal a rájegyzés teljes szövegét közöljük): „E <költemény> verset az elhunyt költő 1847 ben írta, emlékkönyvembe, midőn a Szatmármegyei követválasztásról Pestre visszajött. E. G.” Gyulai szerint viszont „e költeményt 1846 ban írta, Nagy-Károlyban

egy corteskedő martialis napján...” (GyPLev 462—463.) Az eltérés tehát a megírás helyének és idejének vonatkozásában is megvolt. A PVM-ben viszont Gyulai — megváltoztatva álláspontját — szintén későbből kezdte: „... 1847-ben írta, midőn Nagy-Károlyból visszajött, hol a corteskedés nagy mértékben folyt.” (PVM I. k. VII.) A vélemény megváltoztatásának okát nem ismerjük. Az 1846-os évszám újra: HP III. 686—687.

Hogy Egressy teljes egy esztendővel későbbre tette a megírást, és azt az 1847/48-as országgyűléshez kötötte, azzal magyarázható, hogy a családot alapító Petőfi 1847-ben őt kérte meg szállás foglalására (vö. VP VII. 78—80., 100—101.), így a hazatérés motívuma érthetően ehhez kötődött emlékezetében. Továbbá — amint azt a K leírásában fejtegettük — a megírás és az Egressynek leírás időpontja nem esett egybe, az utóbbié valóban lehetett 1847 is. Gyulai nagykárolyi hipotézisét viszont maga a versszöveg cáfolja: cím, az 1-2. és a 11. sor. Petőfi a szatmári követválasztás időpontjában a világtól elvonulva, Koltón töltötte mézesheiteit.

Az elmondottak alapján a verset *Pestre* és a nov. 21-i visszaérkezést követő időszakra, 1846. nov. 22. utánra tesszük; a hazaérkezés utáni első helyre sorolva be a költeményt. Ami a megírás indítékait és Vörösmarty említett aggályait illeti, Petőfi távolléte idején, 1846. nov. 12-én megalakult Pesten a Konzervatív Párt, 14-én közzétették programjukat, amire válaszul gr. Teleki László egyesülésre szólította fel a Nemzeti Kör és a Pesti Kör tagjait. Nov. 15-én összeült az ellenzéki politikusok tanácskozása. (A két kör csak 1847. jan. 24-én egyesült, Ellenzéki Kör néven; egyik alelnöke Vörösmarty lett. Petőfi a Pesti Kör tagja volt, velük lépett át az új egyesületbe, vö. PAI III. 78—80. és 235—236.) A költő taktikai érettségét mutatta, hogy elfogadta Vörösmarty helyzetértékelését a távollétében történt politikai eseményekről, és nem adta ki versét. Véleményét mindazonáltal nem adta föl: a beleszólás keltette rossz hangulatának adott hangot (véleményünk szerint) a *Nem ért engem a világ...* soraiban (→ 224—225.); az itteni problematikát pedig — higgadtabb formában — átmentette a december végi *A magyar nemzet* c. versébe (→ 228—230.).

Magyarázatok

- C Petőfi vsz. aug. 29-én utazott el Pestről (I. *A hevesi rónán* c. vers jegyzeteit, → 563.), tehát egy hét híján három hónapig volt távol.
- 5 *Hallgatott*: költői túlzás, hiszen egyrészt távolléte alatt 40 verset írt, másrészt annak, hogy 1846. júl. 4. óta nem jelent meg divatlapban költeménye, nem a távollét, hanem a Tízek Társaságának írói sztrájkja volt az oka.
- 16—19 A Szatmár megyei tapasztalatok általánosítása, visszautalással az évet nyitott *Isten csodája* c. versre (→ 94—95.)
- 28 *Nincs emberméltóságunk*: keserű tagadása az *Isten csodája* záró-sorának: *Emberségünkben álljon fönn hazánk!* (→ 95.)
- 21—30 A Szózat emelkedett nemzethalál-látomásának cáfolata, ami Vörösmartyra különösen erős hatással lehetett.

Főszöveg és szövegváltozatok

Közlésünk alapja a K. Szövegváltozatnak tekintettük a két ismert másolatot (Km1, Km2), a zsebkönyvet (Th) és az első kötetmegjelenést (PVM), valamint a K-ról készült első közlést (BN). A Km1 és a Km2 aposztrófhasználatát nem tekintettük szövegváltozatnak.

- C, 1 K, BN Haza értem....
Km1, Th Hazatértem....
PVM, Km2 Haza tértem.
- 2 Km1, Th kezemből,
Km2 kezemből,
PVM kezemből [vessző n.]
- 3 Km2 helyébe,
Th, PVM helyébe [vessző n.]
- 4 Km2, Th, PVM Mely
Km2, PVM félre téve
Km1 felretéve [th.]
- 5 K, Km1, PVM Hallgatott [vessző n.; értelemszerűen pótoltuk]
Km2, Th újra
Km1, Km2, Th zendül.
- 6 Km2, Th, PVM Melyik
Km1 leg lélekrázóbb
Km2 leglélekrázóbb
- 7 Km2 legfájobb
Km2 hur
PVM lantom. [sh.]
- 8 Km1, Th verem hogy [vessző n.]
PVM veszem [sh.]
Th újjajimtól
- 9 Km2 hur
- 10 Km1, Km2 szív
Km2, Th, PVM, BN megszakadjon.
- 11 Km1, Th Messzejártam,
Km1 láttam.
Km2 láttam;
Th, PVM láttam,
- 12 Km2 Sokat?...
Km2 ó
Km1, Km2, Th, PVM nem,
Km1, Km2, Th, PVM *csupán*
Km1, Km2, Th, PVM egyet:
- 13 Km1, Th, PVM e hon
- 16 Km1 vásártér [kp. n.]
Km2 vásár tér [kp. n.]
PVM nagy vásártér [ritmikai szövegromlás]
- 17 Km2, Th, PVM Melyen
Km2 adnak vesznek; [köztes vessző n.]
Th, PVM adnak vesznek, [köztes vessző n.]

- 18 Km1, Th, PVM Adnak vesznek
Km2 Adnak, vesznek
- 19 Km1, Km2, PVM, BN címért,
Km1 ebédért:
Km2 ebédért,....
Th, PVM ebédért;
- 20 Km2, Th ily
PVM fly
PVM nemzetnek
- 21 Km1 világra [kp. n.]
Km2 világba.
- 22 Km2, PVM Nem
Km2, Th, PVM magasból
- 23 Km2 madár melyet [vessző n.]
Km2, Th, PVM melyet
Km2 lelőnek
- 24 Km1 Közeléből
Km2 Közelében
Km2 felhőnek [sorzáró vessző n.]
Km1, PVM felhőnek [sorzáró vessző n.]
- 25 Th tengerbe:
- 26 PVM *szülötti*,
- 26 Km2 lakói [sorvégi vessző n.]
- 26, 28 Km2 [a két sor felcserélve]
- 27 Km1, Km2 uti
Km1 pornak
Km2 pornak;
PVM pornak [sorvégi kp. n.]
- 28 [26] Km2 ember méltóságunk;
Th ember-méltóságunk,
- 29 Km1, PVM féreg [vessző n.]
Km1, PVM csúszunk mászunk,
Km2 csúszunk, mászunk,
Th csúszunk mászunk:
BN csúszunk-mászunk,
- 30 Km1, Km2, Th, PVM férget eltipornak. [köztes vessző n.]
- 31 Km1 azoknak [vessző n., 2x]
Km2 azoknak [sorvégi vessző n.]
- 32 Km1 magyaranyák [th.]
Km1, Th, PVM szültek,
Km2 szültek!
- 33 Km1, Km2, Th, PVM Kik
Km1, Th pusztulását [sorvégi vessző n.]
- 34 Th vég vonaglását
- 35 Km1 egykedvűleg.
Km2 egykedvűleg!....
Th egy kedvűleg!
PVM egykedvűleg!

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 32. f. v. — 33. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

Élk 1846. II. 23. dec. 5. 701.; Petőfi Sándor. aláírással.

ÖK1 529—530., ÖK2ab—3 II. 357—358. Az 1846. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi — Szatmárról hazatérőben — 1846. nov. 8—10. táján azzal az álhrrel találkozott, hogy Szendrey Júliának kalandja volt egy gróf dzsidás főhadnaggyal. „... Endréden több napok mulatása után azzal is mulatták P-t, hogy néked Lokodettivel illy, s illy viszonyod volt...” — írta Térey Mária Júliának, 1847. ápr. 27-i levelében (PAI II. 38. és 145.). A történetet Júlia asszonykori, 1848. okt. 14-i naplóbejegyzése is megerősíti: „... 846-ban, novemb[er]. 5-én elmentél tőlünk, és Endréden olly csúfos hazugságokkal lázítottak föl ellenem, minek következtében majd örökre elvesztettelek...” (PAI II. 118.) Jókai szintén úgy emlékezett, hogy Petőfi ekkortájt valóban kételkedett Júliában: *Nem veszem már el, mert megtudtam, hogy egy német katonatiszt gróf udvarolt neki!* (Megtörtént regék. Bp. 1897. 343.; illetve: *Őszi fény*. Bp. 1898. 76. Az utóbbit idézte Hatv² II. 32.) Az előbbi verzió szerint ezt egy, utóbb elveszett levélben írta meg neki Petőfi (vö. VP VII. 247.), a második változat szerint — s ez a valószínűbb — hazaérkezése után élőszóval mondta el Jókainak a történeteket. Petőfi hirtelen támadt indulata vezetett el Debrecenben (nov. 17—19.) Prielle Kornélia színésznő megkéréséhez, ami csak az esküvő technikai nehézségei miatt nem eredményezett egy elsiertet házasságot. (Eseménytörténetét legutóbb Várhelyi Ilona foglalta össze: *Hej, Debrecen, ha rád emlékezem...* Petőfi Debrecenben. Debrecen 1999. Hajdú-Bihar megyei Múzeumok Közleményei 54. 54—55. Prielle Kornélia emlékezése: *Ismeretségem Petőfivel*. Koszorú 1879. I. 391—401. Szemlényesen idézte Hatv² II. 22—25., 31., 34—35.)

Petőfi 1846. nov. 20-án hajnalban a gyorskocsival indult haza Debrecenből, az út két napig tartott. Pestről azután mihamar megpróbálta tisztázni nem könnyű érzelmi helyzetét. Prielle Kornélia úgy emlékezett, hogy két levelet kapott a költőtől (ezeket utóbb férje, Szerdahelyi Kálmán semmisítette meg; i. h. 386.): az elsőben még fenntartotta debreceni házassági ígéretét, a másodikban azonban Petőfi már hidegbben válaszolt, miután a színésznő is időközben értesült Szendrey Júliáról, és állhatatosságot kért számon a költőtől egy rövid levélben (i. h. 399—401., idézte Hatv² II. 34—35.). Személyesen az ügyet csak 1847. máj. 17-én tisztázták, ismét Debrecenben, amikor Petőfi Szatmárba menet átutazott a városon (uo. 401—402., idézte Hatv² II. 81—82.).

Júliának viszont ezzel a verssel üzent. Ferenczi Zoltán feltételezett ugyan egy november végi levélváltást, amelyet Petőfi kezdeményezett volna egy, a Prielle

Kornélia-estet kimagyarázó levéllel, válaszul pedig Júlia levél formában frott naplójegyzetét küldte volna el Térey Mari közvetítésével Pestre (FPÉ III. 31—32.), ám a hipotézisnek ellene mondanak Júlia naplóbejegyzései. Ezek szerint ugyanis csak dec. 6-án értesült arról, hogy Petőfi más(ok)nak is megmutatta személyesen átadott okt. 21-i vallomását, a Debrecenben történekről pedig dec. 8-án szerzett tudomást (vö. PAT II. 99.). Petőfi mindezt persze nem tudhatta, de sietsége, amellyel versét az Élk-ben publikálta, indokolt volt. Az Élk nem járt Erdődre, Nagykarolyba viszont igen (vö. Szendrey Júlia levelével Térey Máriának, Erdőd 1847. márc. 27. — MDSZJ 369.), így nem tudható, hogy eljutott-e egyáltalán Erdődre a vers. Júlia naplója mindenesetre nem tett róla említést.

A vers megírásának legkésőbbi lehetséges dátumát a dec. 5-i megjelenés (illetve az ezt megelőző nyomdai átfutás) kijelöli. A periódus elejét a Pestre visszaérkezés szerint határozták meg: Havas Adolf nov. 16. és 20. (HP II. 575.), Ferenczi Zoltán — sajtóhír alapján — nov. 20—24. közé tette a visszatérést (FPÉ III. 30.). A VP „1846. nov. 20. után” megjelölést használt (II. 123. és 374.). Mindezek figyelembevételével nov. 22. és dec. 3. közé tehetnénk a megírást, ám ez az időszak is szűkíthető. Az Élk heti egyszeri megjelenésű divatlap volt, Petőfi pedig nov. 27/28-án villámlátogatást tett Győrött Kovács Pálnál. A költemény megírását így 1846. nov. 22. és 26. közé helyezzük, ami egyébként megfelel a cenzúrapéldányban és az ÖK-ban elfoglalt helyének is.

Fogadtatás

A versnek egykorú kritikai visszhangja nincs. Prielle Kornélia úgy emlékezett, hogy „nem is írtam mindaddig [ti. Petőfi második pesti levelére], míg — nem tudom melyik folyóiratban vagy heti-lapban — egy költeménye nem jelent meg. Mohón olvasni kezdtem azt, és az elején emelkedett a lelkem örömben, azt reám vonatkoznak gondolván. [Idézi az 1—3. sort.] ... de mennyire leestem egemből, midőn a »szép leány« szeme, haja színe és több egyéb tulajdonsága reám alkalmazhatók nem valának. Az első érzelmek hatása alatt nem állhattam meg, hogy rögtön tollat ne vegyek kezembe, s csak annyit írtam neki: »No úgy-e, hogy a Hortobágyon túl két út van? Szerencsés utat kívánok a másikon, a melyik nem a Királyhágó felé vezet.«...» (Prielle Kornélia: i. h. 401., idézte Hatv² II. 35. és VP VII. 248.) A levél elveszett, ezért nem tudhatjuk, mikor jutott az Élk a színésznő kezébe.

Magyarázatok

- 3 *szép leány*: Szendrey Júlia
 13 *ős vár*: Erdőd, amelynek várát röviden Petőfi is leírta: *Még csaknem egészen ép vár körülbelül a XV. századból, nem igen nagy dombon, két kicsiny és két nagy toronnyal, honnét éjszakra ellátásának Szatmár-Németi templomai.* (V. úti levél, Nagybánya, 1847. máj. 25. — VP V. 50—51.) A várban volt, a nyugati szárny első emeletén, Szendreyék lakása is, vö. Lauka Gusztáv: Petőfi nőülése. Koszorú 1879. I. 97—99., idézte Dávid—Mikó 36.
 17 *a kert*: erre és a 21—24. sorra is l. a *Kinn a kertben voltunk...* c. verset és jegyzeteit, → 191. és 578.

- 19 *gyászfűzek*: l. a *Te vagy, te vagy, barna kis lány...* c. vers 2. versszakához fűzött jegyzetet, → 579—580.!
- 29 *a napot*: okt. 22-én, Nagykárolyban átadott vallomás-levelében, amelyet naplójába is bemásolt, Júlia a következő év tavaszát tűzte ki érzelmeik próbája határterminusául: „... csak azt mondom, hogy ha eljön Ön tava[s]szal, s mindketten így érzünk, magunk iránti kötelességnek tartom, fölkeresni egymásban jövődönk boldogságának alapját...” (PAt II. 95.) A megbeszéltnap a fiatalok között 1847. márc. 2., Szatmár vármegye évnegyedes rendes közgyűlésének napja volt, amikor Nagykárolyban akartak találkozni, vö. Júlia naplójának ekkori bejegyzésével: „Egykor azt gondoltam, hogy e nap reám fogja árasztani minden üdvét egy bizonyos viszonzlátáskor...” (PAt II. 103.) Petőfi azonban — az ÖK1 nyomdai munkái miatt — ekkor nem hagyhatta el Pestet.

Szövegváltozatok

- C Él k távol?
 4 Km visszavágy.
 Él k vágyva vágy!
 6 Él k el!
 8 Km emlékezel.
 9 Él k Engem [sh.]
 11 Él k öntudatlanul,
 16 Él k éjszakát;
 Km, ÖK2b—3 éjszakát.
 19 Él k gyászfűzek
 20 Km ez —
 Él k áll!
 21 ÖK3 életünk.
 22 Él k virág,
 25 Él k Lányka,
 29 Él k én,
 30 Km, Él k megint?....
 31 Él k szép nap

560. NEM ÉRT ENGEM A VILÁG....

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 33. f. v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 530—531., ÖK2ab—3 II. 359—360. Az 1846. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

1846. júl. 4. és dec. 5. között — a Tízek írói sztrájkja és a távollét miatt — Petőfinék nem jelent meg verse a magyar divatlapokban. A költeményt indító kettősség ugyanakkor nem szerepelt kritikai vádpontként a Hond sajtótámadása során, Zerffi Gusztáv cikksorozataiban. Mivel a vers nem indulatos, hanem szomorúan ténymegállapító, majd érvelő, azt feltételezhetjük (bár erre sem a kortárs sajtóban, sem az emlékezésekben nem találtunk utalást), hogy egy baráti beszélgetés, szóbeli megjegyzés válthatta ki a megírást. Ami történhetett akár az Élk szerkesztőségében a kizárólagos munkatársi kapcsolatot tisztázó és rögzítő tárgyalásokon, akár a győri látogatás alkalmával. A kétféle tematika és hangnem, közkeletűbb nevén a szabadság—szerelem motívum ekkor kétségtől erősen foglalkoztatta (vö. Horváth 273.), amit nemcsak az ÖK élére illesztett és költői emblémájává lett hatsorosa bizonyít (1847. jan. 1.), hanem ugyanígy bemutatkozása az új orgánumban, a győri Hazánkban, ahol a *Csalogányok és pacstírtákra* (jan. 2.) az *October 1846*. [= *Borús, ködös őszi idő...*] következett. Mivel eszmefuttatásunk azonban pontosabb datálásra nem alkalmas, maradnunk kell a cenzúrapéldányban és az ÖK-ben elfoglalt helyből levont, hagyományos keltezésnél: 1846. nov. 22. után.

Magyarázatok

- 4 *kétféle*: a párhuzamosan művelt többféle műfaj és hangnem kérdése Petőfinék régi problémája volt, tulajdonképpen beérkezése óta, amikor népdalköltőnek tekintették. Az elvárásoktól szabadulás az 1845. év nagy problémája volt, mint a *Felbők* korszakának is új műfajok és a romantika új tartományainak birtokba vétele lett a legfontosabb költői hozadéka. Erre utalt a *Dalaim* c. vers is: → 179—180. A sokféleség koncentrációja a szabadság—szerelem tematikára a szatmári út eredménye volt.
- 9 *Ember és polgár*: Jean-Jacques Rousseau második pályaeérkezésében, a *Discours sur l'origine et les fondemens de l'inégalité parmi les hommes* c. tanulmányban (1755) fejtette ki az ember (l'homme) és a polgár (le citoyen) fogalomkörét. Noha ő a két fogalmat még azonosító és megkülönböztető jegyekkel határozta meg, a magyar recepcióban már az a mellérendelés érvényesült, amely az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatában (Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen, 1789. aug. 26.) és nyomán az 1791. évi francia alkotmányban szerepelt. (Az utóbbi vitájáról magyarul: „Az Ember', és Polgár' Jussainak előadása”. Hadi Történetek 1791. aug. 26. 263., Hajnóczy József fordításában. Ugyanígy olvasható a két fogalom a Martinovicsozmozgalom dokumentumaiban, amelyeket azonban Petőfi nem ismerhetett.) A fogalomhasználatot a költő forradalomtörténeti olvasmányaiból ismerhette (vonatkozó feljegyzéseiben már evidens módon használja: VP V. 165.), eredetét pedig Csokonai verséből: „Mint egy Russzó Ermenonvillében: / Ember és polgár leszek.” (A tihanyi ekhóhoz, 1803). A mellérendelő önmeghatározás, amely egyben belső konfliktus forrása, itt először bukkan fel, de végigkíséri Petőfi hátra lévő pályáját.

- 14 *lyánykámra*: Szendrey Júliára
 16 *házához fordulok*: nemcsak az utazásai során szerzett személyes tapasztalatok összefoglalása. A Pestre visszaérkező Petőfit a Konzeratív Párt nov. 12-i megalakulásának híre és 14-én közreadott programja fogadta.
 20 *Töviskoronája*: a szenvedés közkeletű jelképe, Krisztus evangéliumi szenvedéstörténete alapján. „És tövisből font koronát tevének a fejére...” (Mt 27, 29; Mk 15, 17; Jn 19, 2 és 5) A mártírsors vállalása a *Felhők*-korszak óta folyamatosan jelen volt Petőfi lírájában: a megkövezés motívumát l. a *Jókay Mór*hoz c. versben (→ 84.). a keresztfeszítést pedig l. a *Felhők* LX. darabjában (*Kereszt...*, → 132.) és a *Sors, nyiss nekem tért!* c. költeményben (→ 158—159.), vö. Mezei Márta verselemzésével: PÁll 312—313. A szerelmi mártírium jelképeként is előfordult, vö. a *Mint megfogamszott átok...* c. vers jegyzeteivel, → 204.

Szövegváltozatok

- C Km, ÖK2ab—3 világ...
 8 Km Ugy
 17 ÖK1 Keblemben [az ÖK2ab—3 alapján jav.]
 22 Km hull, [jav. ebből: húll,]
 23 ÖK1 Majg [sh.]

Fordítás

Kertbeny 372., *Die Welt versteht mich nicht* címen, az *Abschluss* versei között, vö. PAt I. 337.

561. RESZKET A BOKOR, MERT....

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 34. f. r - v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világyűllet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

Élk 1847. I. 3. sz. jan. 16. 73.; Petőfi Sándor. aláírással.
 ÖK1 531—532., ÖK2ab—3 II. 360—361. Az 1846. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A megírás időkeretére csak közvetett adataink vannak. Petőfi az ÖK-kiadásokban mindenütt 1846-os költeményként szerepeltette, amit megerősít, hogy a cenzúrapéldányt előbb engedélyezte Reseta János cenzor (1847. jan. 12-

én), mintsem a folyóiratközlés megtörtént volna, márpedig ott csak 1846. évi versek szerepeltek. Ráadásul költeményünk nem is az utolsó helyen áll, utána még egy szöveg szerepel. Így — némileg pontosítva a hagyományos datálást — a vers megírását 1846. nov. 22. és dec. 31. közé tehetjük. Hogy miért várt a költő a közléssel 1847. jan. közepéig, arra nincs adatunk, talán Szatmárból érkező hírekre várt — hiába. (A Ferenczi által feltételezett Petőfi—Szendrey Júlia levélváltást 1846. nov. végén — FPÉ III. 31—32. —, a VP VII. 247—248. oldalán kifejtett véleményt elfogadva, nem tartjuk valósnak.)

Fogadtatás

A címzett, Szendrey Júlia olvasta a verset. Mivel az Élk nem járt a családnak (1847. márc. 27-én Júlia Térey Maritól kérte el egy másik példányát, MDSZJ 369.), a leány feltehetően némi késéssel, vlsz. Laukáék révén olvashatta a szöveget. Egyetértünk Ferenczivel, hogy ez okozhatta a Júlia-napló febr. 7-i és 8-i bejegyzése közötti, gyökeres hangulatváltást (FPÉ III. 68—69. és VP VII. 333.). Júlia, amikor Sass Károlytól értesült, hogy a gyakornok levelezésben áll Petőfivel, és hajlandó üzenet továbbítására, „zavartan elgondolkozott. Végre én azt az ajánlatot tettem, hogy át fogom neki adni a Petőfihez írt levelet, s ő aztán írja a végére, amit akar, s ha velem az üzenetet nem akarja tudatni, lepecsételve adja vissza a levelet, melyet én aztán rögtön póstára adok. Ez ekkép csakugyan meg is történt. Én a levelet átadtam neki s ő azt néhány perc múlva vissza hozta, anélkül, hogy lepecsételt volna. Az üzenet, melyet Júlia a levél végére írt, e két szóból állott: »1000-szer — Júlia« semmi egyéb.” (I. h., idézte Hatv² II. 75.) Ezt a legutóbbi krk. levelezéskötete — miután maga a levél nem maradt fenn — az említett naplóbejegyzések alapján 1847. febr. 3. és 8. közé tette (VP VII. 249.). Lehetséges azonban, hogy febr. 7/8. csak a vers elolvasásának időpontja, és Júlia válaszadásáig még hosszabb idő telt el. Ez megmagyarázná Sass „1847 tavasz” emlékezését és azt is, hogy Petőfi miért nem válaszolt márc. 10-ig, amit a szakirodalom általában az Arany-levelezés megindulásával és az ÖK1 nyomdai munkával indokolt (vö. VP VII. 333—334.).

A MSzépírSz felsorolta az Élk 1847. I—VIII. számaiban megjelent verseket (Petőfitől költeményünket, továbbá a *Karácsonkort*, *A csárda romjait* és az *Ifjúságot*), annak szemléltetésére, hogy: „E rovat, a versek rovata a legérdekesebb az Életképekben...” (MSzépírSz 1847. I. 13. sz. márc. 28. 207. — EPN 268.)

Szövegváltozatok

- C Élk Reszket a bokor....
- 2 Élk rá;
- 4 Élk jutottál.
- 8 Km gyémántja.
- 9 ÖK1 van n Duna, [sh.]
- 10 Élk szalad;
- 15 Km, ÖK1—3 Apád anyád [a kötőjel elmaradása sh.-nak tekinthető; az Élk első közlése alapján jav.]
- 18 ÖK1—3 Tudom hogy [a vessző elmaradása a kötetkiadásokban sh.-nak tekinthető; az Élk első közlése alapján pótoltuk]

- 22 Él k Isten
 meg...
 23 Km, Él k u gy
 24 Él k E z e r s z e r
 Km áldjon meg.

Fordítások

Kertbeny 18., *Es zittert der Strauch, weil...* címen, a *Lieder* ciklusban, vö. PAT I. 329.

Freiholz, F. J., *Magazin für die Literatur des Auslandes* (Berlin) 1849. 135. sz. nov. 10. 537., az *Alexander Petőfy* c. nekrológ keretében, *Erinnerung* címen. A vers 1—8. sora, két strófára bontva: PAT I. 345. A nekrológ fotómásolata: uo. 16. sz. melléklet. Turóczi-Trostler József megjegyezte, hogy a fordítóról nem tudunk semmi közelebbit; s hogy „úgy látszik, valamilyen nyers prózai fordítás alapján dolgozott”. (Turóczi-Trostler József: *Magyar irodalom — világirodalom*. Bp. 1961. II. 563—565.) Uo. teljes úk.: 565.

562. HALHATLAN A LÉLEK....

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 34. f. v. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 532., ÖK2ab—3 II. 362. Az 1846. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers pontosabb datálására nincsenek adataink. Ferenczi Zoltán 1846. II. félfévere tette (FPÉ II. 139.); a Pestre utaló helymegjelölés, a cenzúrapéldányban és az ÖK1-ben elfoglalt hely alapján a Szatmárból történt visszaérkezés utánra datálható, amikor Petőfi újra szembesült az ideiglenesen háttérbe szorított politikai és irodalmi kérdésekkel, tettvagy és (Júlia számára) bizonyítási szándék is munkált benne. A VP (II. 125. és 374.) a hagyományos keletkezést adta: 1846. nov. 20. után. A *Haza értelm...* jegyzeteiben tett szűklítést itt is alkalmazva, ezt 1846. nov. 22. utánra pontosíthatjuk.

Fogadtatás

Az ÖK1-et névtelenül bíralt Pulszky Ferenc a „sületlenségek” között említette, amelyekben „oly trivialis vagy oly fzetlen gondolatokat találunk, hogy alig tudjuk hová sorozzuk e verseket; az ilyenekkel kár a roszakarók kezébe fegyvert adni, kik az ilyen verseket bizonyosan a költő tagadhatatlan hiuságából (...)

fogják magyarázni, melylyel legcsekélyebb irkafirkáját is kiadásra érdemesnek tekinti...” (MSzÉpirSz 1847. I. 19. sz. 297. — EPN 288.)

Magyarzatok

- C Mezei Márta verselemzésében (Miért szép? Szerk. Mezei Márta és Kulin Ferenc. Bp. 1975. 408.) felidézte Csokonai Vitéz Mihály A lélek halhatatlansága c. művének (1804) párhuzamát, ám a szófordulat hasonlóságán kívül más egyezés vagy hatás nem mutatható ki.
lélek: Mezei Márta (i. h. 409.) az akkori időkre tekintettel igen óvatosan, de helyesen a hegeli „Weltgeist” fogalmát sejtí itt. (A *világszellem* szót Petőfi nem sokkal később, 1847. februárjában, a III. Richárd-kritikában írja le először, vö. VP V. 41.)
- 1 *hiszem*: az egyes szám első személyű igealak teszi „önjellemező vers”-sé, vö. Lukácsy Sándor: Petőfi-mozaik 2. In: Egy hazánk van. Bp. 1996. 269.
 - 2 *más világba nem*: elhatárolódás a teológiai kérdésvetéstől. Lukácsy (i. m. 263.) vonatkozóan idézi Andorlaci Bálint siralomházi megáldását A *hóhér kötele* c. regényből: *Nem hiszem, hogy éljünk a síron túl...* (VP IV. 78.)
 - 4 *földön (... vándorol*: azaz a történelemben. A költői ötlet forrásai között említhetjük Ovidius Metamorphoses c. művének Püthagoraszszövegét: „morte carent animae semperque priore relicta / sede novis domibus vivunt habitantque receptae. / ipse eo (nam memin) Troiani tempore belli / Panthoides Euphorbus eram...” (Liber XV, 158—161. sor; vö. Lukácsy: i. m. 264.) A magyar irodalomból számtalra vett előzmény Kazinczy Ferenc Báró Wesselényi Miklós c. epigrammájának 1—2. sora: „Kétled e, hogy lelkünk jár, vándorol? Ott fene Cátó / S lágyszívű Brútusz, itt Wesselényi valék.” (Kazinczy Ferenc összes költeményei. S. a. r. Gergye László. Bp. 1998. RMKT XVIII. század 2. 101. Vö. Horváth 551. és Lukácsy: i. m. 265.) Közvetlen mintát, indítást saját, 1846. június—augusztusra datált Béranger-fordítása adhatott, a *Képzelt utazás* (Ovidiusra is visszautaló) 2. versszaka (→ 183—184.), vö. Horváth 551. és Lukácsy: i. m. 263.
 - 5 *emlékezem*: Ovidius szövegének („memini”) szóvisszhangja
 - 6 *Rómában Cassius*: Fekete Sándor joggal vetette fel, miért Caius Longinus Cassius (? — i. e. 42) választotta Petőfi a római jellem mintaképének tekintett Marcus Junius Brutus (i. e. 85—42) helyett. Szerinte Michelet Petőfi könyvtárában megvolt Histoire romain-jének „véres” és „merész” jelzői miatt tett így (Fekete: Pev 184—186.). Lukácsyval egyetértve, azonban úgy véljük, az indok Shakespeare-nél található meg, a Julius Caesar c. tragédia Cassius-ábrázolásában, jelesül az I. felv. 2. színeben, ahol (Vörösmarty 1840-es fordításában) így buzdította a tétovázó Brutust: „Egy Brutus élt hajdan, ki Róma földén / A véghetetlen ördög udvarát / Szenvedte volna inkább, mint királyt.” (VÖM 12. Drámafördítések. S. a. r. Ruttkay Kálmán. Bp. 1983. 26.) Petőfi fennmaradt példányában: The complete works of Shakspeare [!]. Paris 1838. PIM Kt. P 102/II. 560. (A példány leírása: Kalla—

Ratzky 118.) Más okfejtéssel, de hasonló következtetésre jutott Mezei Márta is: i. m. 412.

- 7 *Helvéciában Tell Vilmos*: alakját a diák Petőfi már 1835-ben rajzolta Aszódon: „Közkézen forgott általa rajzolt Tell Vilmos képe, mit mi elég ügyetlenül lemásoltunk, úgy, hogy az egész osztály el volt árasztva ezen hős alak torz arcképeivel, de a történeti tényt ismertük, s talán ez a szabadságerzethez némi szikráját is gyújtotta bennünk.” (Delhányi Zsigmond: Adatok Petőfi Sándor életrajzához. In: PIMÉvk. 1959. Bp. 1959. 45., idézte Hatv² I. 182.) Nagy Imre, a soproni ev. líceum tanulója úgy emlékezett, hogy az 1839-ben katonának állt Petőfi azért „soroztatta be magát, hogy magát így legalább Tyrol és Sveicz regényes tájait megismerhesse.” (Nagy Imre: Petőfinek egy ifjúkori levele. VU 1866. jún. 10. 279., idézte Hatv² I. 295.) Mindkettő nemcsak a természet szépségét jelképezhette: Tirol Andreas Hofer szabadsághüldelmét; az utóbbiról pedig „több ízben említette, mennyire szeretne ő a svájci határon átszökni a szabadság, a függetlenség hazájába.” (Szeberényi Lajos: Néhány év Petőfi életéből. Szeged 1861. 20—21., idézte Hatv² I. 313.) A szökés irányát ugyan nem részletezte, de a szándékot német nyelvű önéletrajzában maga a költő is megerősítette, leszerelését említve: *Als er desertiren wollte...* (VP V. 164.) Schiller Wilhelm Tell c. drámájának ismerete szintén és okkal feltételezhető (vö. Fekete Sándor: Petőfi romantikájának forrásai. Bp. 1972. ItFüz 77. 50., Mezei Márta: i. m. 412—413., Lukácsy: i. m. 267.). Meggyőződésében az sem ingatta meg, hogy már magyarul is olvashatott Tell alakjának legendái voltáról (Kolb: Az ember miélvőlés története. Ford. Bajza József. Pest 1844. II. 139—140.).

- 8 *Desmoulins Kamill*: Petőfi forradalomtörténeti kronológiájában a következőt jegyezte fel hőse szerepéről: 1789. (...) Július 12. (...) *Desmoulins a palais royal kertjében zöld ágat tűz fővegéhez s fegyverre szólítja a népet.* (VP V. 165.) Feljegyezte kivégzésének napját is: uo. 167. Szerepelt adataival a forradalom szereplőinek névsorában is: *Desmoulins. Guise 1762.* — *Párizs apr. 5. 1794.* (VP V. 168.) Emlékiratait és levelezését beszerzendő könyvekként írta fel 1847/48 fordulóján (VP V. 177—178.). Beszerezte és lakásában kifüggesztette arcképét is, Nicolas Eustache Maurin rajzán: PIM Mt. 57.374.1. (Vö. Kalla—Ratzky 112—113.; jelenleg a Petőfi állandó kiállításon látható.) Rokonszenvének okát Mignet Gaal József fordította művében találjuk meg, amely „a tündöklő és zajos fiatal ember”-t így jellemezte: „Lelke a milly lágy és gyöngéd, oly hevesek voltak véleményei s oly kegyetlenek gyakran tréfái.” (A francia forradalom története. Pest 1845. II. 30., idézi Mezei Márta: i. m. 415.) További motívumként Fekete Sándor a sajtószabadság következetes képviselőjét és forradalmi publicisztikáját említette (Pev 237—244.); valósabbnak látszik Lukácsy Sándor érvelése, amely szerint — Petőfi forradalomtörténeti kronológiája is ezt rögzítette — a revolúció kezdeményezőjének szerepe tűnt vonzónak és követendőnek költőnk számára (i. m. 267—269.). Erre utal egyébként a költemény zárószó is. Lukácsy szerint egyébként a három név három forradalmártípus szimbóluma: az ösz-

szeesküvőé (Cassius), a magányos zendülőé (Tell) és a népforradalmá-
ré (Desmoulins), és Petőfi „mind a három magatartást vállalta; válasz-
tása az egyetemes forradalomra esett”. (Lukácsy Sándor: Petőfi
eszmerokonai. Bp. 2001. ItFüz 150. 96.) Mi a három nevet inkább
gradációnak érezzük, a világszellem fejlődése, a szabadság megvalósu-
lása fokozatainak.

Szövegváltozat

4 ÖK2b—3 vándorol [kp. n.]

563. LÁTTÁL-E A RÓNA FELETT....

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 34. f. v. — 35. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

Kéry Gyula: Petőfi ismeretlen kéziratai. Bp. 1908. 11. (A Km közlése, a 14—16. sor nélkül)

Kötetben először: VoinP I. 309.

Hogy a cenzúrázason 1847. jan. 12-én átesett vers miért nem került be az ÖK-kiadásokba, arra nincs adatunk.

Keletkezés

A Km közlését Kéry azzal a megállapítással zárta (i. h. 11.), hogy a vers „a Felhők ciklusából való”; annak ellenére, hogy megállapította: a cenzúrapéldányban az 1846. decemberi költemények között, a *Karácsonkor* előtt áll (12.). Az ellentmondást az első kötetközlő, Voinovich Géza úgy oldotta fel, hogy versünket a *Felhők* első darabja, az *Elvándorol a madár...* témavariánsának tekintette és 1846. márciusra tette, közvetlenül a *Felhők* után (VoinP I. 309.). A legutóbbi krk. másként értelt: „A vers, noha az *Elvándorol a madár...* kezdetűvel rokon érzésből fakadt, mégsem valószínű, hogy a *Felhők* korszakából való. A cenzúrapéldányban a *Karácsonkor* c. vers előtt áll, tehát úgy látszik, az 1846. évtől búcsúzó költő hangulatának egy foszlánya.” (VP II. 374.) Martinkó András a vers datálását „a kötet-sorrend féltise” körébe sorolta, és nem tartotta a *Reszket a bokor...* közelében elhelyezhetőnek (Martinkó: AKr 21.)

Úgy véljük, a vers sokkal inkább a 24. születésnapja és ezzel nagykorúsága felé közeledő, az addigi költői életutat összegező és ráadásul az első igazi szerelmi szenvedélyt már átélt Petőfi élménykörét rögzíti, s nem a *Felhők* hangulatát ismétli. Martinkó idézett szembeállítását pedig maga a poeta cáfolta meg, amikor kb. ugyanekkor írt *Nem ért engem a világ...* c. versében (→ 224—225.) éppen az egyhúrú lírikus-minősítés ellen védekezett. A költeményt ezért a VP-t követve keltezzük, 1846. nov. 22. utánra, besorolását a Km szerint megtartva.

Kéry emendálása a századforduló gyakorlatát követte, ráadásul a vers három sora nála hiányzott, ezért főszövegnek a Km-et választottuk. Egyetlen helyen megőriztük Kéry emendálását:

8 Km utat.

564. KARÁCSONKOR

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 35. f. r. — 36. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

Élk 1847. I. 1. sz. jan. 2. 16—17.; Petőfy Sándor. aláírással.

ÖK1 532—534., ÖK2ab—3 II. 362—364. Az 1846. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Gyulai Pál — Pákh Albertre hivatkozva — 1854-ben így jellemezte Petőfi 1846. karácsonyi hangulatát: „Egy barátja beszél, hogy egy karácsony szombatján, szokatlan csendes hangon szólítá meg: »Jer barátom ma este hozzám, — mondá — ma a családok ünnepe van, nekünk nincs családunk, virrasszuk át ketten az éjt, ne legyünk egyedül!«” (Gyulai: PSLK 37., idézte Hatv² II. 41.) Ez még lehetne a versnek prózai, utólagos átírása, ám a költemény keletkezési körülményeit hitelesítette maga a költő is, aki 1846. dec. 26-án írt — szokásához képest igen gyorsan — válaszlevelet másod-unokatestvérének, Orlai Petrics Sómának (elveszett) levelére. *Jelenleg roppant pimasz állapotban vagyok ... pénzem nincs ... többek között...* — jellemezte helyzetét. A pénzhány több okra vezethető vissza. A költőnek a Tízek Társasága sztrájkja idején (1846. júl.—nov.) nélkülöznie kellett vershonoráriumait, jövedelme alapját. Emich Gusztáv (rá vonatkozik a levél következő kitétele. ... *de majd lesz, ha a könyvárus úgy akarja, mint magam.*) az ÖK1-ért járó fizetség második részét, 250 pft-ot csak a megjelenés után, 1847. márc. 18-án fizette ki (vö. VP VII. 639.), miután az eredetileg 1847. újjévre tervezett kötetet (vö. PDI 1846. júl. 4. — EPN 191.) a tavaszi, József-napi vásárra hozta ki, mert kevesellte az 1846-os kiadatlan verstermés mennyiségét. Petőfi ekkor (novemberi visszatérése óta) az Élk kizárólagos munkatársának szerződött, évi 24 versért fizetendő 180 pft honorárium fejében. Decemberben azonban mindössze két költeménye jelent meg (15 pft). Hasonló megállapodást kötött az 1847. jan. 1-jétől megmagyarosodott győri Hazánkkal, de előleget itt sem kapott. Ezzel szemben — saját megélhetési költségei mellett — fennállt apja 1846. máj. 11-i kötelezvénye alapján (vö. Mezősi: KP 293.) még mindig 240 pft dömsödi adósság. Ezért előbb Pulszky Ferenchez fordult, aki szécsényi birtokán költőazilum berendezésére készült, de az a kölcsönt megtagadta (vö. Degré²

146—147., idézte Hatv² II. 37.) Dec. 29-én ezért egyetlen főrangú barátjának, Teleki Sándor grófnak írt kölcsönt kérő levelet: 200 pft azonnali, 400 pft márciusi küldésére, vö. VP VII. 40—41. Ez az akció is sikertelen maradt, mert a gróf külföldön tartózkodott. *E szomorú epochában csak a mult emlékével táplálkozom* — jelölte meg a levélben Orlai Petricsnek a nyomasztó körülmények egyetlen ellenszerét. Ezután leírta a Júlia-szerelem rövid történetét. Az elmerengés motívuma még kétszer visszatért az egyébiránt rövid levélben. Egyrészt felidézte korábbi közös, fényes életterveiket (erre a karácsony mellett a közeledő nagykorúság is alkalmat adott), másrészt felvillant a gyermekkor is: *Az alföld pusztáin barangol képzeletem, és nézi a délibábokat és reményeimet. Egyik oly kézzelfogható, mint a másik.* (Az Orlai Petricsnek írt levél: VP VII. 40. és 318—320.) A dec. 26-i levél tehát versünk teljes szellemi hátterét feltárja.

A költemény hagyományos datálása: Pest, 1846. dec., pontosabban a tárgyhoz második fele (vö. FPÉ III. 67.). Úgy véljük, ezúttal a címet bizvást tekinthetjük keltezési adatnak is, ezért a megírást 1846. dec. 25/26-ra tesszük.

Fogadtatás

A MSzépírsz felsorolta az Élk 1847. 1—8. számában megjelent verseket (Petőfitől költeményünket, továbbá a *Reszket a bokort*, *A csárda romjait* és az *Ifjuságot*), annak szemléltetésére, hogy: „E rovat, a versek rovata a legérdekesebb az Életképekben...” (MSzépírsz 1847. I. 13. sz. márc. 28. 207. — EPN 268.)

Magyarázatok

- 6 *magam, egyes-egyedül*: a családi ünneppel való szembeállítás teszi a költeményt — a leány és a szerelem említése nélkül is — Júlia-verssé. Ferenczivel ellentétben (FPÉ III. 67.) úgy véljük, Petőfi 1846 karácsonyáig semmiféle hírt nem kapott Júliáról vagy Júliától, vö. még a *Reszket a bokor...* keletkezéstörténetével, → 645—646.!
- 7 *Meleg szobám*: Pestre visszaérkezése, 1846. november óta egyedül bérelt egy udvari szobát Friebeisz Istvántól, vö. Baróti Lajos: Petőfi pesti lakásai. VU 1893. jan. 1. Címét így adta meg Teleki Sándornak az említett, 1846. dec. 29-i levélben: *Lakásom: Hatvani utca, Jankovics-ház 585 szám, 2^{dd} emelet.* (VP VII. 41.)
- 12 *Apám, anyám és testvérem*: Petrovics István, Hruz Mária és ifj. Petrovics István. A karácsonyi ünnepeket diákkorában otthon töltötte, emlékei ezért az 1828 és 1838 közötti évtizedre vonatkoznak.
- 19 *rövid jólét*: Petrovics István 1838-ig sikeres vállalkozónak számított. Felemelkedésének történetét a közelmúltban többen is összefoglalták, így Mezősi Károly (Mezősi: KP 64—149. és uő: Petőfi családja a Kiskunságban. Bp. 1961. ItFüz 33. és Kiskunfélegyháza 1997.² Bibliotheca Cumanica 1.), valamint Tóth Sándor: Petőfi és szülei Szabadszálláson. Szabadszállás 1994.
- 20 *Hosszú nagy inség*: Petrovics 1840-re teljesen tönkrement; az erről szóló szabadszállási bizonyítványt l. PAI III. 25. A család a későbbiekben nem tudott talpraállni. A dömsödi bérletet már kitölteni sem sike-

- rült, vö. Mezősi: KP 294—295. A költő itt tkp. megismételte *A jó öreg kocsmáros* családtörténetét, ezért l. még annak jegyzeteit is (→ 319—321.!).
- 25 *e fára*: hasonló kép *A sivatag koronája* c. versben (→ 79—81.)
- 26 *Egy ág keletre*: a költő itt önmagára és az 1846. őszi partiumi tartózkodásra céloz, utalva érzelmi lekööttségére. A sor ilyen értelmezését megengedi az említett, Orlai Petricsnek írt levél, amelyben Petőfi nemcsak beszámolt a Júlia-szerelemről, de reményének is hangot adott, hogy 1847-ben összeházasodhatnak (i. h.).
- a másik nyugatra*: 1845. október, a kunszentmiklósi bérlet lejárta után ifj. Petrovics István Várpalotára költözött, ahol apja mesterségét folytatta (vö. Mezősi: KP 289—290.). Petőfi 1847. ápr. 1-jei levelében így adta meg címét Kovács Pálnak, a Hazánk szerkesztőjének, kérve, hogy illetménypéldányát öccsének küldje: ... *címezd így: Petőfi Istvánnak Palotán, utósó posta Veszprém. Mészáros legény az öcsém, de végtelenül szeret olvasni.* (VP VII. 55.)
- 27 *éjszakra a törzs*: a legutóbbi időig vitatott volt, a dömsödi anyagi bukás után mikor és hol tartózkodtak a Petrovics szülők. Útjuk átmenetileg a régóta ismerős Revesz családhoz vezetett Pestre, az Erdősor u. 11. alá, vö. Kéry 94. (Reveszné Bubla Teréz Petrovics hajdani, domonyi mesterének leánya volt.) A befogadásért munkával fizettek a rákoskeresztúri mészárosként megtollasodott Reveszéknek. Innen ismeretlen időpontban Cinkotára költöztek, ahol Javornyik Sámuelné Hruz Zsuzsanna élt, vö. a *Felhő és csillag* c. vers jegyzeteivel, → 336.! 1846. okt. 28-án Koltóráról — Várady Antal útján — ide küldött levelet apjának a költő (VP VII. 38.). Ennek alapján vélte úgy Mezősi, hogy: „Ideiglenesen cinkotai rokonaik körében húzódhattak meg, míg nem — feltehetően még ez év végén — Vácra nem költöztek.” (Mezősi: KP 295.) A vers utalása megerősíti ezt a változatot. (Szemben a korábbi életrajzi irodalommal, amely Ferenczi óta — FPÉ III. 281. — 1847 elejére tette a Vácra költözést.) Az odaköltözés motívumát Jakus Lajos állapította meg: a váci mészárszékből, Weisz György apjánál Hruz Mária Pesten, még leánykorában szolgált (Petőfi családja. In: StudComp 19. Szerk. Farkas Péter, Novák László. Szentendre 1989. 141.).
- 30 *mind a négyünk*: a szülők és a két fiú már sohasem voltak így együtt
- 31—33 A 11. versszak vélhető mintája Csokonai Vitéz Mihály *A Reményhez* c. verse, vö. Tolnai Vilmos: Szélgjegyzetek Petőfi verseihez. It 1913. 375.
- 37 *Nem nap*: tagadása az *Én és a nap* (→ 52.) 1845. szept. 10. és 22. között írott sorainak: *Megtestesülése te érzeteimnek, / Magos, fényes, hő napsugár!*
- 38 *vészt jelentő üstökös*: „... jelent már általában maig a népvéleményben (...) döghalált, éhséget, háborút, vérontást...” (Ipolyi Arnold: Magyar mythologia. Pest 1854. 278.) A metaforát Petőfi használta már a magyar dicsőségre (*A hazáról*, 1845. okt. 16—nov. 25., → 77.), a néphit szerint (*Hogy tengelyéből a földet kivesd! (Álmaim, ugyanakkor, → 86.)*), végül Júlia-versben is, saját képzeletére: *Az én képzeletem*

nem... (Cseke, 1846. okt. 1—6., → 200.) Vö. még PSzót IV. 506—507.

Szövegváltozatok

- Alcím Él 1846.
- 2 Él arcát [sh.]
 - 6 Él egyes-egyedül
 - 7 Él elhül,
Km, ÖK2ab—3 elhül.
 - 9 Él szivemről
 - 10 Km néhanapján [sorvégi kp. n.]
 - 11 Él be
 - 12 Km, Él között.
 - 13 Él Oh,
Km látott.
 - 14 Él látott:
 - 16 Él Istent
 - 17 Él minálunk
 - 19 Él díj?
 - 20 Él Hosszu
 - 22 Km én nekem [jav. ebből: énnekem]
Él énnekem
Km fájna [sorvégi kp. n.]
 - 23 Él régi,
 - 24 Km állna
 - 26 Km, Él nyogotra,
 - 28 Km testvérem [sorvégi kp. n.]
 - 30 Él ül!
 - 31 Km, Él, ÖK2ab magadnak,
 - 32 ÖK1 kel [sh.]
 - 33 Él mindig
hazudsz.
 - 34 Km, Él veled,
 - 36 Él úzzön,
 - 39 Km, Él bujdosom.

565. A MAGYAR NEMZET (Járjatok be minden földet...)

Kézirat: nincs.

Km PIM Kt. P-an. P 54. 36. f. r. — 37. f. r. (A cenzúrapéldány leírását l. a *Világgyűlölet* c. vers jegyzeteiben, → 520.!)

Megjelenés

ÖK1 534—536., ÖK2ab—3 II. 365—367. Az 1846. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Mivel az 1847. jan. 12-én engedélyezett cenzúrapéldányban a vers az utolsó helyen állt, és az ÖK-kiadásokban is csak az *Egy gondolat bánt engemet...* előzte meg, hagyományos keletzése: 1846. dec. (Legutóbb: VP II. 128—129.) Martin-kó András azonban mindkét verset úgy emlegette, mint a „kötet-sorrend féltésé”-nek klasszikus esetét, eszerint akár 1846. szeptemberiek is lehetnek (Martin-kó: AKr 22.). Állítását nem támasztotta alá filológiai érvekkel, a szatmári élményanyagra célzás pedig nem elégséges alap egy másfajta kronológiai besoroláshoz. Ezért úgy véljük, hogy a hagyományos datálás elfogadható. Sőt, némileg szűkíthető is, ha figyelembe vesszük, hogy a vers tematikai párhuzamot mutat az évet nyitott, az *Isten csodálja* c. költeménnyel, így joggal feltételezhető, hogy az évet lezáró-keretező vers e hónap vége felé született. Ezért megírása 1846. dec. végére tehető.

Fogadtatás

Bodolay Géza említette, hogy a soproni diáktársaságban 1848 előtt elszavalták *A magyar nemzet* c. Petőfi-verset. Azt azonban nem tisztázta, erről a költeményről vagy az 1845. januáriról volt szó, amely nem szerepelt ugyan az ÖK-kiadásokban, de a PDI 1845. febr. 13-i számában megjelent (Bodolay 454.).

A Jelenkor névtelen cikkírója Rovás c. írásában, 1848 májusában a bajokat felpanaszolva, a haza jövőjén aggódva Petőfit idézte: „Sirversünket megírta polgártársunk Petőfi: »Élt egy nép a Tisza táján« sat.” (Jelenkor, 1848. 60. sz. máj. 21. 248. — PAI I. 246.)

Magyarzatok

- C Hasonló c. verset írt Petőfi 1845. jan. 4. és 7. között, mivel azonban azt (cenzori kérésre) nem tette be köteteibe (→ III. 403—404.), az így felszabadult címet újra felhasználhatta. A vers ellenpontozó szerkesztésének példájaként Horváth János Király Károly Hazám c. versét említette (Ath 1842. I. 26. sz. márc. 1. 406. — vö. Horváth 517.).
- 8 *Hazánk a bokréta*: Horváth János a kettős metafora mintáját Lisznyai Kálmán Önzés c. versében vélte felfedezni: „A napvilág arany rózsza, / Isten bokkrétája...” (Hond 1845. I. 41. sz. jún. 3. 430. — vö. Horváth 517.) Feltételezhető még Vajda Péter ihletése: „A haza az istenség képe a földön...” (A haza, Ath 1839. jún 9. 757. h.)
- 9—16 Vö. Vajda Péter id. cikkével: „A haza ajándékai végetlenek és drágák, (...) itt rövid életű ibolyát mutatva, ott hullámlzó gabona-földeket, itt aranyat, ott gyapjas juhokat, itt egекbe meredő fenyvet, ott a Duna árján úszó hajókat.” (i. h. 755. h.)
- 11—13 Visszatérés Kölcsey Ferenc Hymnusára: „Értünk Kunság mezejin /

Ért kalászt lengettél...” (Versek és versfordítások. S. a. r. Szabó G. Zoltán. KFM. Bp. 2001. 103.)

- 21—26 a 8. és a 9—16. sor párhuzamai valószínűvé teszik, hogy Vajda Péter sorsára történik itt utalás.
- 27—34 Nem állapítható meg, kikre gondolt a költő. 1846 azonban Liszt Ferenc nagysikerű magyarországi turnéjának éve volt. De állítólag Nicolaus Lenaut is „magyar, aki németül költ” minősítéssel illette (vö. Kertbeny Károly: Petőfi és budapesti barátai 1844—1846. A Petőfi Társaság Lapja 1877. jan. 7. 30., idézte Hatv¹ I. 798.), sőt a bajai születésű Karl Becket szintén „a haza földjén” üdvözölte (vö. Karl Beck: Visszaemlékezések Petőfi Sándorra. Koszorú 1879. I. 459., idézte Hatv² I. 837.).
- 41 *Ezer éve*: vö. a *Mért nem születtem ezer év előtt?* c. verssel (1844. nov.—dec., → III. 92.)!
- 43 *jőne most halála*: az 52. sorig tagadása Vörösmarty Szózatában az emberiség nagy eseményei közé sorolható nemzethalál látomásának
- 56 *önérzetre?*: a kérdő forma nemleges válasz az *évet nyitó Isten csodája* zárósorának sürgető követelésére (*Emberségünkben álljon fenn hazánk!*, → 95.); az esztendőt Petőfi a nemzet jövője szempontjából elvesztegetettnek érezte.

Szövegváltozatok

- 2 Km Isten
5 Km vele
6 Km megvetni? [sorvégi gondolatj. n.]
8 Km rajta.
9 ÖK2ab—3 virító,
10 Km Szemet, lelket
11 Km Egy [másolási hiba]
13 Km oceánja;
14 ÖK2ab—3 bánya!
25 Km Föltalálja [másolási hiba?]
26 Km véget.
30 ÖK2b—3 kincstárába [kp. n.]
56 Km önérzetre.

Fordítás

Kertbeny 321., *An das Magyarenvolk* címen, a *Vermischte Gedichte* versei között, vö. PAt I. 335.

566. EGY GONDOLAT BÁNT ENGEMET....

Kézirat: nincs.

Km1 MTAK Kt. Ms 5252/48. Versgyűjtemény a XIX. század közepéről, 155—156. pp. Leírását l. Sáfrán Györgyi: Arany János-gyűjtemény / Petőfi Sán-

dor—Szendrey Júlia kéziratok. Bp. 1992. (Az MTAK kéziratárának katalógusai 13.) 138.

Km2 PIM Kt. P-an. P 82. A katalógus szerint Kelemen Mór (1833—1905) másolata.

Megjelenés

Hazánk 1847. I. 28. sz. márc. 6. 110. Petőfi 1847. jan. közepén három verset küldött a győri folyóiratnak, beszámozott közlési kívánsággal: A „*NagyKárolyban*” s az „*egy gondolat bánt engemet*” című két dal kijön összes verseim között, azért akartam, hogy előbb e kettő jelenjék még [!] — magyarázta eljárását Kovács Pálnak küldött, 1847. febr. 20-i levelében (VP VII. 46. és 328—329.). A győri cenzor, Csatskó Imre azonban nem engedélyezte a *Nagy-Károlyban* közlését és hasonlóképpen versünket sem, végül azonban hozzájárult publikálásához, így a költemény Petőfi szándékának megfelelően még az ÖK1 előtt megjelenhetett. (L. erre FPÉ III. 43., Hegedüs András: Petőfi és a győri Hazánk. In: TanPet 375—378., valamint a *Nagy-Károlyban* jegyzeteit, → 568—569.)

ÖK1 536—537., ÖK2ab—3 II. 367—369. Az 1846. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel. Az ÖK záróverse.

Egyk. úk.

Magyar szavalmányok könyve. Szerk. Tooth István. Pest 1848. 201—202.

Keletkezés

A vers nem szerepelt az ÖK1 anyagát kiegészítő cenzúrapéldányban (PIM Kt. P-an. P 54.), amelyet Reseta János cenzor 1847. jan. 12-én engedélyezett. Pedig a költemény ekkor már készen volt, Petőfi a hónap közepén küldte meg Győrbe, Kovács Pálnak, a Hazánk szerkesztőjének. (L. a *Megjelenés* c. alfejezetet!) A költő maga 1846. évi versei közé sorolta, az ÖK1 záródarabjának tette, amely kötet a *Vége az 1846-dik évnek.* szavakkal zárult, vö. Hatv² II. 68. Hagyományos datálása ezért 1846. dec. volt, a FPÉ III. 46. óta.

Ezt újabban kétségbe vonta Martinkó András, aki a költemény besorolását a „kötet-sorrend féltése” esetei között említette, megjegyezve, hogy a vers akár 1846. szeptemberi is lehet (Martinkó: AKr 22.). Fekete Sándor felújította Ferenczi észrevételét, hogy az ÖK1 a *szabadság* szóval kezdődik ([*Szabadság, szerelem...*]) és a *világszabadság* szóval zárul (FPÉ III. 46—47.). Fekete tovább is lépett: szerinte a vers csupán ezért kapta kötetzáró helyét, így „korábban keletkezett, esetleg hónapokkal hamarabb...” (Pev 186—187.). Akár Martinkó, életrajzi, filológiai vagy egyéb érveket, adatokat ő sem vonultatott fel álláspontja védelmében. Megjegyezzük viszont a következőket:

— a [*Szabadság, szerelem...*] 1847. jan. 1-jén, utólag készült, a (meg nem jelent) utószóval együtt;

— az *Egy gondolat bánt engemet...* viszont beleillik Petőfi nagy évfzáró verseinek sorába. A kérdéssel végződött *A magyar nemzet* (a cenzúrapéldányban ez áll az utolsó helyen) alkalmas volt ugyan a *Nem ért engem a világ...* hazafiúi aggodalmainak megismétlésére, de kötetzáró, reprezentatív versnek aligha.

Miklós. Bp. 1964.² 811.) Legújabbán a toposz 1579-ig vezethető vissza, egy híres bajvivő halálára vonatkoztatva, i. Bibor Máté János: Gyulaffi László és Gyulafi Mihály. Két végvári vitéz Gyulaffi Lestár feljegyzésében. Irodalomismeret 2002/1—2. 181. Vajda Péternél is: „Gyáva, ki ágyban hal meg!” (Vö. Horváth 541.) A sort Fekete Sándor egy Saint-Just-maximával folytatta: „Les grandes hommes ne meurent pas dans le lit.” (Fekete: Pev 186.) A sor mögött a tbc-s sorvadástól való félelem életrajzi motívumát látta Czeizel Endre: Aki költő akar lenni, pokolra kell annak menni? Bp. 2001. 79.

- 3—4 A romantikus közhelynek számító hasonlat előbb a *Most kezdem én csak még ismerni...* c. vers 9—10. sorában: *Szivem még ép virág, a mellynek / Féreg nem bántja gyökerit...* (→ 180.) A *virág* — rág rímet Zrínyi Miklósról vezette vissza Kovács Sándor Iván: A lírikus Zrínyi. Bp. 1985. 399. (jegyzetben)
- 5—6 Az elfogyó gyertya-hasonlat még inkább közkeletű volt. Horváth János Lenau *Stumme Liebe* c. versének néhány sorát idézte párhuzamul: „Still verglühn und vergehen, / Wie das fromme Lampenlicht / Sterbend...”; Mikes Kelemen a Törökországi levelek XLVIII. darabjában Bercsényiné halálára, a CX.-ben pedig Rákóczi titkolt betegségére használta (Horváth 541.).
- 9 *Legyek fa*: a szekvenciaindítás a 11. sorral az „alakváltós”, eddig csak szerelmi tematikában használt verstechnikához való, vö. a *Szerelmem gyöngyei* XVI. (*Száz alakba...*, → 24—25.) és XXVII. darabjával (*Fa leszek, ha...*, → 31.)! A villám sújtotta fa hasonlata a *Szerelmem gyöngyei* XXI.-ben: *Látásodkor úgy jártam mint a fa, / A mellyet a villám gyujta meg. (Mihelyest megláttalak...*, → 29.) Később is élt vele kötetünk évkörében: *Hegyen ülök...* (→ 61.), az erdei vadfa-metamorfózisra asszociált tűzvészsel, és még inkább: *A sivatag koronája* (→ 80—81.), ahol a felleg *Villámot vett elé, / Az árva tölgyre sújtá, / S azt porrá égeté.* Horváth János a 9—12. sorra távoli párhuzamot idézett Byrontól (Manfred, The Giaour) és Herweghtől (An die Zahmen), vö. Horváth 541.
- 11 *Legyek kőszirt*: a hasonlatnak szintén vannak előzményei Petőfi lírájában, de eddig a 'viharnak, fergetegnek ellenálló' értelemben és csak szerelmi tematikában. A *Szerelmem gyöngyei* említett XVI. (*Száz alakba...*, → 24—25.) és XXXIV. darabjában (*Arcképpemmel...*, → 37.), motívuma lett a regetémáknak (*Szerelmem átka*, → 65.; *Tündérszem...* 105.), majd előkerült a *Felhők*ben: LXIV. (*Fővényszem... harmatcsepp...*, → 134.) A sziklákat ingató fergeteg saját képzeletének megjelenítésére szolgált már a Júlia-versekben: *Az én képzeletem nem...*, (→ 200.), politikai jelkép lett az *Erdélyben* porszem-példázatában (→ 213.). Ezzel szemben az itteni, vihar ledöntötte köre csak egyetlen előzmény akadt, a *Felhők* XLI. darabjában: *Oh fergeteg, / Ki a toronyokat / Eldöntögeted...* (*Oda nézzetek!*, → 125.)
- 9—12 A két természeti kép együtt is szerepelt már Vajda Péternél: „... hajthatatlan leszek, mint a tengerek szirtje, melly törni igen, de simulni nem tud, vagy a hegyek tölgye, melly a szélvésznek erőszakkal felel, és lételét fölládozhatja, de hajlongani, mint a nád, soha nem fog.”

(Dalhon. Pest 1839. I. füz. 115., vö. Lukácsy Sándor: Petőfi eszmerokonai. Bp. 2001. ItFüz 150. 132., jegyzetben) Petőfinél korábban saját fantáziája erejének szemléltetésére szolgált: *A vadonerdőkben tölgyeket szaggatott, / A hegyek tetején sziklákat ingatott. (Az én képzetelem nem..., → 200.)*

- 13 *minden rabszolga-nép*: Horváth János Kerényi Frigyes Mikor? c. versének párhuzamát idézte („Midőn a büszke dombi nép / Önkénye sáncaiból kilép”), ám az érdekegyesítés programját népszerűsítő vers csak néhány szavával emlékeztet Petőfőre (vö. Kerényi Frigyes: *Ujabb költemények. Pest 1846. 60.*), és a nemességre vonatkozik (vö. Horváth 541—542.), így itt Lukácsy Sándornak volt igaza: „De mekkora a távolság Petőfi világszabadsága és költőtársa nemzeti jelszavai s jogász ki fejezései közt!” (Lukácsy Sándor: „... és piros zászlókkal” II. Kritika 1967/11. 10. és *A hazudni büszke író. Bp. 1995. 307.*) A végső szabadságháború itt kezdődő képsorához Horváth János Herwegh *An die Zahmen* c. versét idézte inkább párhuzamul, mintsem mintának (Horváth 541.). Lukácsy Béranger *La Sainte-Alliance des peuples* (1818) és Herwegh *Der letzte Krieg* c. költeményével toldotta meg a példatárat (i. m. 310.). Az előbbire l. még *A nép* c. vers jegyzeteit (→ 557—559.)!
- 15 *piros zászlókkal*: Petőfi verseinek színlélektani elemzője, Réti László megállapította, hogy a költő mind szerelmi, mind közéleti tematikában amúgy is kb. 2/3 részben (63—37%) színes képalkotásában kiemelt szerepet juttatott a piros—vörös színnek és a színeképzetet felkelő vér és láng motívumának (Réti László: *Petőfi költészetének színlélektani jelenségei. In: Pszichológiai tanulmányok. Bp. 1962. 61. és 64.*) A szín történelmileg változó jelentéstartalmaira pedig l. Fónagy Iván: *A költői nyelvről. Bp. 1999. 309—310.* A piros—vörös színnek volt kialakult, jelképes jelentése: a zendülés, az ellenszegülés, a harc vállalása jelének számított (vö. Kumorovitz L. Bernát: *A magyar zászló és nemzeti színeink múltja. Hadtörténelmi Közlemények 1954/3—4. 49.*). Ilyen értelemben tüzte ki Zrínyi Ilona 1686. márc. 15-én, a végsőkig tartó ellenállás üzeneteként a munkácsi várba (vö. *Petőfi A munkácsi várban* c., 1847. júl. 12-én írt versének 1—2. sorával: *Itt tűz é föl piros zászlaját a / Szabadságnak Zrínyi Ilona?*); tekintették a (hajdú)szabadság jelképének Nagyszalontán (vö. *A csonka torony* c. Petőfi-vers 6. és 8. sorával: *A szabadság zászlója volt e szent jel; / (...)* *Piros szárnyát hívólag lengeté...*, 1847. jún. 1—10.). (Az elmondottakra l. a *Petőfi-irodalomból* Lukácsy Sándor: i. m. *Kritika* 1968/1. 10—11., 19.; Pándi 1972 II. 188.; Fekete: *Pev* 350—352.) Ez a hagyományosnak nevezhető jelkép-szerep a reformkorban is megmaradt. 1836. okt. 25-én, a tisztújítást korlátozó királyi rendelet meggyűlési vitájában „feltűnt Fehérmegyében, hogy fivéremnek [Madarász Lászlónak] vállravezett tiszta vörös, nekem nemzeti színü kardkötőm volt”. (Madarász József: *Emlékirataim 1831—1881. Bp. 1883. 38.*, idézte Kumorovitz: i. m. 53.) 1843. máj. 3-án az ottani ellenzék újra republikánus vörös tollakkal és zászlókkal jelent meg (Madarász: i. m. 44., idézte Kumorovitz: i. m. 53.). Petőfinek itt a jelzős szerkezet

a világméretű szabadságháború vállalásának jelképezésére kellett, összefüggésben alakuló republikánus felfogásával. Az ennél messzebbre ható érvelések — ne szépítsük: belemagyarázások — oka az volt, hogy ide vezették vissza az 1848-ban, Párizsban meghirdetett szociális republika, majd a nemzetközi munkásmozgalom szimbólumát, már a XX. század elejétől kezdve. Erre I. Tamás Anna: *Vita a századfordulón Petőfi és a szocializmus kapcsolatáról*. In: *PMozaik 187—198.*, József Farkas: *Adalékok az 1918—1919. évi forradalmak Petőfiképehez*. In: *PTüze 446—460*. Szöveggyűjteményül Margócsy István válogatása kínálkozik: *Jöjjön el a te országod (Petőfi Sándor politikai utóéletének dokumentumaiból)*. Bp. 1988.

- 17 „*Világszabadság!*”: a fogalmat „német ábránd”-nak nevezte a vers első, névtelenségbe burkolózó kritikusa, Pulszky Ferenc (*MSzÉpirSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 276.*), azt nyilván a világpolgársággal tévesztve össze, vö. a *Fogadtatás* c. alfejezettel! Meltzl Hugó „par excellence francia eszmé”-nek minősítette (Petőfi tanulmányai. Bp. 1909. PKvt X. 148.). Ennek ellenére hosszú időn keresztül uralkodott a tetszetős nézet, hogy — a világpolgárság és a népszabadság analógiájára — az összetétel Petőfi szóalkotása. Ferenczi Zoltán 1907-ben még óvatosabban fogalmazott: „... a forradalmi republicanusok gyakran hirdetett elveiből született”. (Petőfi és a socialismus. AkÉrt 1907. 258.) Két évvel később azonban már úgy vélte, hogy „a *világszabadság* Petőfi szava és nincs meg egyetlen nyelvben sem.” (Ferenczi: *SzSz 44—45.*) Elfogadta ezt Horváth János is (Horváth 540.). A kifejezést Béranger-nál találta meg Müller Lipót: „la liberté du monde”, az *Octavie* c. vers (1823) 55. sorában, vö. Petőfi politikai költészete és Béranger. Bp. 1924. Eötvös-Füzetek III. 44. Petőfi fennmaradt példányában: *Oeuvres complètes de Béranger*. Paris 1839. OSZK Kt. Fond VII/228/II. 222. Másik Béranger-kötetében is: *MTAK Kt. K 519. 411—413.* Emlékeztetünk rá, hogy Petőfi éppen Béranger-fordításában az 1846. áprilisából való *A jó aggastyánban* írta le — még szétválasztva, de egy verssorban — leendő jelszavát: *Szabadságában a világ megújul...* (→ 156.) Tolnai Vilmos *A nyelvújítás* c. monográfiájában (Bp. 1929. 172.) hasonlóképpen — konkrét minta említése nélkül — a francia „liberté du monde” fordításának tekintette. A költőt megelőzően a szó magyar használatára utalt Pándi Pál: *Kossuth Lajos a Hetilap 1846. évi 5. sz.-ában* (jan. 16.), a *Védvám, vagy szabadkereskedés* c. vezércikkében, arról írt, hogy az „általános világszabadságérti fohászok áldozatfűstje Isten szármolyához még föl nem hat-hat...” (Pándi: 1972 II. 121.) A nagy francia forradalomban a szóösszetételt szélteben használták, többek között Saint-Just, Robespierre is — hogy Petőfi kinél és mikor találkozott ezzel forradalomtörténeti olvasmányaiiban, nem adatható. A kérdésről legutóbb: *Fekete: Pev 339—345.* Megjegyezzük még, hogy a jelszó a piros zászló jelképpel azonos ideológiatörténeti metamorfózison ment át, amennyiben az internationalizmus színönimájának tekintették, vö. előző jegyzetünkkel!

- 19 *kelettől nyugatig*: közkeletű romantikus fordulat az átfogó teljesség

- érzékeltetésére. Lukácsy két, szó szerint megfelelő példája Bajza József Apotheosis (1834) c. verse (Bajza Versei. Pest, 1842.² 102.) és Pongrácz Lajos Bocskai Istvánja (Versek. Pest, 1846. 81.), vö. Lukácsy: i. m. 307. A Bajza-vers aktualitását növelhette, hogy az 1830/31. évi lengyel szabadságharcnak állított emléket.
- 20 *zsarnokság*: noha a PSzót nem tartalmazza (IV. 759—60.), a szónak itt nemcsak elvont jelentéstartalma van, hanem gyűjtőfogalom-szerpe is, a 13. sor *minden rabszolga-nép* ellentétéként, *A helység kalapácsa* II. énekében a legénység (→ II. 80.) és a *János vitéz* XI. és XII. fejezetében a huszárokat jelölő *magyarság* analógiájára (→ III. 57. és 59.).
- 21 *Ott essem el én*: a harctéri halál először a *Szerelem gyöngyei* ciklusába tartozott *Háborúval álmodám...* (1845. aug. 20.—szept. 8.) c. versben bukkant fel (→ 33.), megismétlődött a szintén a ciklushoz sorolt *Ha az isten...* c. költeményben (→ 35—36.), majd az 1846. őszi *Véres napokról álmodom...* soraiban (→ 218.). A motívum fejlődésére l. Lukácsy Sándor: i. m. III. Kritika 1968/3. 27. (Könyvkiadásában ez a rész nem szerepel.)
- 24 *örömteli végszava zendül*: Bajza említett apotheosisában („E síri gyászolás öröm- / Hangokká változik”, vö. Lukácsy i. m. 309.)

Szövegváltozatok

Tooth egyk. úk-ének következetes aposztrófhasználatát nem tekintettük szövegváltozatnak; ugyanígy nem voltunk figyelemmel a Km1-nek a rövidebb sorokat sorközépre írására sem.

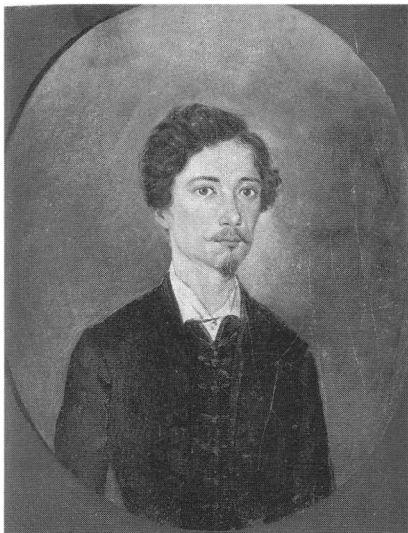
- C Km1 engemet.
Km2 engemet!....
- 1 Km1 engemet [kp. n.]
- 2 Km1, H Ágyban párnák [kp. n.]
ÖK3 párnák [sh.]
Km1 meg [kp. n.]
H meg,
- 3 Km1 el [kp. n.]
Km1 virág [kp. n.]
- 4 Km1, H A mellyet
Km2 A melyen
Km1 rág [kp. n.]
- 5 Km1 lassan [kp. n.]
Km1, Km2 gyertyaszál. [kp. n.]
Tooth gyertyaszál. [sh.]
- 6 Km2 Mely
Km1—2, H elhagyott üres [kp. n.]
Km1, H áll....
- 7 Km2 *ily*
Km1 adj Istenem!
- 8 Km2 *ily*
ÖK3 *il'y* [sh.]
Km1, Tooth énnekem!

- 9 Km1 fa, — mellyen
Km2 melyen
Km1 keresztül [kp. n.]
- 10 Km2 melyet
Km1 tövestül.
H tövestül,
- 11 Km1—2, H, Tooth kőszirt
Km1 kőszirt...
Km2 kőszirt mit [kp. n.]
Km1, H hegyekről [sh.]
- 12 H menydörgés
Km2 dönt le.... [gondolatj. n.]
- 13 Km1 rabszolganép
H rabszolga nép
- 14 Km1—2, , ÖK2ab—3 síkra
- 15 Km1 arcal [!]
H es [sh.]
Km1, H pirosló zászlókkal [sh.]
Tooth zászlókkal,
- 16 Km1 zászlokon
Km1 sz. [a szent röv.]
Km1 jelszóval [kp. n.]
ÖK3 jelszóval [sh.]
- 17 H „Világ-szabadság!”
- 18 Km1 elharsogják.
- 19 Km1 nyugotig [+ kp. n.]
Km2, H nyugatig,
- 20 Km1 megütözik. —
- 21 ÖK2ab—3, Tooth én,
Km1 én el [szórend]
- 22 Km1 mezején [kp. n.]
- 23 Km1 folyon
H folyon [sh.]
Km1 szivemből [+ kp. n.]
Km2 szivemből,
- 24 Km1 zendül [kp. n.]
Km2 zendül,
- 25 Km1 azt el [szórend]
Km1 zörej [kp. n.]
Km2 zörely,
- 26 Km1 hangja;
Km1 ágyu dőrej.
H ágyúdőrej,
- 27 Km1, Km2 holt testemen
- 28 Km1, Km2 Fújó
- 29 Km1 diadalra [kp. n.]
- 30 Km1 engem
Km1—2, H összetiporva!

- 31 Km1 elszort
Km1 csontomat [kp. n.]
- 32 Km1 majd jó [szórend]
Km1 nap [kp. n.]
- 33 Km1 ünnepélyes [kp. n.]
Km2 lassú
Km1—2, Tooth gyász zenével
H gyászenével
- 34 Km1 zászlok
- 35 Km1 hősöket
Km1, H sírnak
Km1 adják [kp. n.]
- 36 Km1 világ [a szabadság! új sorba írva]
H, ÖK2ab—3 világszabadság!
- aláírás Km1 Petőfy Sándor
Km2 Petőfi Sándor

Fordítás

Kertbeny 373., *Bester Wunsch* címen, az *Abschluss* versei között, vö. PAt I. 337.

1. Mezei József festménye Petőfiről, 1846. Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnoka, ltsz. 351

2. Barabás Miklós rajza, Tyroler József metszete, az *Összes Költemények* (Pest, 1847) előzékképe. Petőfi Irodalmi Múzeum Könyvtára

Tyroler József

1949. 7. 19.

Habonival álmodtam. az ijed,
Haboniba hittél a magyart,
Földhöz jöttél, mint hajdanában,
Bőrkisfércse járt a véres lánd?

A földhöz a véres lánd lettél,
A kinek csak egy csop. vére avolt,
A szabadság ~~szerepe~~ ^{szerepe} ~~szerepe~~ ^{szerepe}
Nem hitvány pénz volt a hársi ~~szerepe~~.

Egy es nap volt menyegzőnk napja,
A menyém. lányka, s a leány,
Ism, hogy halált a kezét, elhagytam
Házastársam első éjjelén.

Ugy-e, lányka, a menyegző napján
Menni el s meghalni, stórnó vég
Első menyém, ha ró' kerülne a föld,
Nagy bánat, mint álmodtam veled.

Először a menyegző napján
Házastársam ~~szerepe~~ ^{szerepe} ~~szerepe~~ ^{szerepe}
Emléke a ~~szerepe~~ ^{szerepe} ~~szerepe~~ ^{szerepe}
A harmoniatlan hangzásra

Először a víz harmoniatlan
Házastársam ~~szerepe~~ ^{szerepe} ~~szerepe~~ ^{szerepe}
Nagyobb a víz, mint az arca, mely kísértés
A halállal s más ~~szerepe~~ ^{szerepe} ~~szerepe~~ ^{szerepe}.

Oly melód, mely ~~szerepe~~ ^{szerepe} ~~szerepe~~ ^{szerepe}
M, ott lakni csak hisz felleget,
A vízből egy maradvány es, mint
Mint ~~szerepe~~ ^{szerepe} ~~szerepe~~ ^{szerepe} az emlékezés.

A felismerés bádogtornyait a ~~szerepe~~ ^{szerepe} ~~szerepe~~ ^{szerepe}
Nap sugarai megáramozták; ~~szerepe~~ ^{szerepe} ~~szerepe~~ ^{szerepe}
Bélbélben tengerin ~~szerepe~~ ^{szerepe} ~~szerepe~~ ^{szerepe}
Mári szíve, a sívol hangját.

3. A Szerelem Gyöngyei ciklus két darabjának fogalmazványa.
Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattára, P 21/5 recto

De mit kármál az ég környéje is?
 a földre hull, a rohadó földre,
 Hol az embernek libbalt cipője is,
 I mi lesz belőle,
 az ég környékét? ... sőt!
 Oh ég, oh ég, te vén kiszáradt katoná,
 Erdőrepedés mellette, a nap,
 I ruhád, rongyos ruhád, a felhő.
 Mát ég, enyhit el a vén katonát?
 Ke hát a hűvös szél által jutalmá
 Egy erdőrepedés is, rongyos öltözék!
 Nahaha!

I széljártok-e: mit lép az ember: nyelven,
 Midőn a fű: art mozgó golyóalatt?
 Erdő art léni, hogy került az affonyt.
 az affony vonara magához
 A felfiát,
 Mint a folyókat a tenger.
 Szép állat az affony: állat,
 Iték is vépedelmés.

Azany pótáiban méregital.
 En szalakt, oh fronalom!
 Egy harmatseppnyi belőled idefobb,
 Mint egy méreg vált szöglet,
 De egy harmatseppnyi belőled gyilkosabb,
 Mint egy méreggel vált szöglet.
 Láttátok-e mást a lenyert?

Midőn a pergeteg fránt trajtá,
 Ty ves belőle a halálmagot,
 Láttátok-e pergeteg?
 En barna paráztok,
 Kérlek villanóvillákkal.
 Nahaha!

Ha megerik a gyümölcs, lehull a fájáról.
 Meglát gyümölcs, vagy fű, lehullandó kell.
 Mly vándor holnapig,
 Ha holnap fű, lepte a végítélet.
 Legát a fűd kőrepedés,
 Léptet ritkák le,
 El a világot a
 Levegőbe röpkönné ... hahaha!

Petőfi

Dalaim.

Elmerenged gondolkozva gyávrán,
Igyem tudni, hogy mi gondolatom van,
Astrófilón köppákon harámon,
Azt a földön, az egész világon. —
Dalaim, mit illyentet teremnek,
Hódmezővári ábrándos lakkemnek.

A helyett, hogy ábrándolnak élt,
Társ jött lenne illem a jövőről,
A gondoskodnom ... eh, miért gondoskodnám?
De az ifjú, majd gondot vitel járn. —
Dalaim, mit illyentet teremnek,
Pétkangói könnyelmű lakkemnek.

Éjfély hánymul ha van találatom,
Gondomat még mélygélle síkba átom,
Ismétlően nézek a szép hánym szemébe,
Mint a csillag vándorok a vöröbe. —
Dalaim, mit illyentet teremnek,
Vadrózsaí szavalatos lakkemnek.

Stercet a hánym? ... itron örömeiben,
Nem stercet? ... Kell inni kárhozomban.
Ihol pohár és a pohárban bot van,
Sarta jöredv stületik meg ottan. —
Dalaim, mit illyentet teremnek,
Kivárványi mámoros lakkemnek.

Oh de mit a pohár van kezembem,
Nemredeknek here van bitincsem,
A millyen vig a pohár csengése,
Olyan bit a rothadás csöngése. —
Dalaim, mit illyentet teremnek,
Kelléger bánatos lakkemnek.

De mit bit a szolgálómat népe?
Mint nem hál föl, hogy káncsát kaptáje?
Ara vár, hogy ifjú káncsalmiból
Azt a vanda rája le kerevél? —
Dalaim, mit illyentet teremnek,
Villámlepi káncsagos lakkemnek.

Petőfi

7. A Dalaim legkorábbi autográfja. Magyar Tudományos
Akadémia Könyvtára, Kézirattár, K 521/5

1560
Buari. Hung.

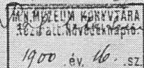
V. Petőfi Sándor

Kötvevényei 1845 — 1846. évi.

(Lajos Kézirat, 57. levél, nr. 10-11.
és a 29-30. közf. gy. gy. lev. hiányzó.)

P. Gyulai

Fond VII/93

1893. 7/7

1845. Fővárosi Ellátó, tanító utca, azaz Petőfi
kötvevényeinek reviziója, melynek során Gyulai Pál
Kézirat Gyulai utca 30. sz. alatt volt elhelyezve,
valamint az ellátásban korábbi leltárjegyzék
végzettség (amelynek a 29-30. közf. gy. gy. lev. hiányzó).
Ezt 1893. 7/7. sz. utasítás
1890. márc. 10. napján írták le az ellátó tanító
fia, azaz Gyulai Pál. Fővárosi ellátó
kötvevényeinek leltárjegyzékét. Fővárosi ellátó
utca 30. sz. alatt volt elhelyezve.

93

P. Gyulai

8. Petőfi 1845. évi autográf versgyűjteményének címlapja.
Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Fond VII/93

Síved bőségsében fekvő isseimé.
Itt fekszik is még mélyen alszik ő.
De majd fölébred, és keservesen sír —
akkor, szép gyermekem,
Legyen szelíden ringató dalhája
és nyájas szerelme!

Petőfi Sándor

Debrecen, novemb. 15. 1846.

9. A K. J. kisasszony emlékkönyvébe kézírata, Petőfi-autográf,
dátummal és névalírással. Debreceni Irodalmi Múzeum, KX. 74.44.1

MUTATÓK

CÍM- ÉS VERSKEZDETMUTATÓ

(Mutatónk valamennyi, a kötetben közölt és említett Petőfi-mű címét tartalmazza; műfajra való tekintet nélkül. A félkövér számok a jelen kötetben közölt versek lapszámára utalnak, a kurziváltak a jegyzetekére. A verskezdeteket kerek zárójelbe tettük.)

- A. B. emlékkönyvébe 245, 310
 A bajazzo 341
 A bánat? egy nagy oceán.... 118, 468—469, 495
 A bilincs 189, 402, 573—575, 617, 622, 626
 A bokrétát, mellyet.... 31, 270—271, 276, 284—285, 301
 A borhoz 464
 A borozó 344, 463
 A csárda romjai 66, 357—363, 400—401, 434, 464, 646, 652
 A csonka torony 660
 A férj haza jő betegen.... 128, 393, 485—486
 A gyűldei ifjakhoz 97, 330, 360, 395, 418, 420, 423—430, 539
 A hazáról 75, 365, 376—380, 393, 412, 457, 476, 544, 595, 653
 A helység kalapácsa 275, 361, 385, 540, 569, 662
 A hevesi rónán 185, 552—555, 557, 562—564, 564, 638
 A hóhér kötele 275, 339, 396, 406, 420, 434, 437—438, 441, 446, 452—453, 470, 490, 510, 531—532, 541, 566, 583, 648
 A Honderűhöz 246, 293, 325—326, 345, 350, 398
 (A honnak egy igaz zászlója van....) 97
 A hűtlen barátokhoz 49, 328, 329—331, 340, 381, 390, 398, 459
 (A jégeső szakad....) 99
 A jeggyűrű 75, 375—376, 377
 A jó aggastyán 155, 518—520, 542, 661
 A jó öreg kocsmáros 44, 298, 316—317, 318—322, 332, 653
 A királyok ellen 239, 242, 447, 489, 555
 A költő s a szőlővessző 61, 245, 247, 346, 350, 352—353, 411, 554
 A külföld magyarjaihoz 283, 500
 A letarlott.... 34, 305, 334
 A magyar nemes 10, 245, 247, 260—263, 304, 323, 392, 541
 A magyar nemzet 228, 638, 654—656, 657
 A majtényi síkon 547—548
 (A meddig a történet csillaga....) 94
 A mióta szerelemben.... 29, 266, 299—300
 A munkácsi várban 660
 A nap 334, 358, 447—448, 454, 476
 A nap házassége 334, 476
 A naphoz 277, 334, 476
 A négy ökrös szekér 8, 245—247, 257—259, 350, 372, 392, 481
 A nemes 388
 A nép 183, 429, 557—559, 660
 A nép nevében 377, 549
 A párbaj 376, 540—541
 A sivatag koronája 79, 240, 382—383, 421, 653, 659
 A sivatag lakói 405
 A szerelem, a szerelem.... 346

- (A szerelemnek asztaláról....) 211
 A szerelmes tenger 135, 494—497
 A szeretőm nyalka gyerek.... 59, 346, 348—349
 A szökevények 99, 406, 412, 420—421, 430—434, 436, 459, 494—495, 531
 (A téren kettős sírhalom van....) 73
 A természet vadvirága 325—326, 330—331, 345, 550
 A XIX. század költői 569
 A világ és én 521, 527
 A világtól elvonulva.... 23, 270, 291
 A virágnak megtiltani nem lehet.... 346
 A zsványáság vége 52, 245, 335—336, 385, 512
 Ablakodból hogyha.... 17, 270, 283, 298
 Alacsony kis ház.... 27, 298
 Alku 59, 245, 346—348, 352, 367, 411
 Állj meg feleségem.... 582, 605
 Álmaim 84, 240, 360, 378, 390, 391—394, 395, 402, 404, 411, 422, 447—448, 453, 488, 490, 550, 595, 653
 Álmaimban gyakran.... 26, 275, 296—297, 392
 Álmodtam szépet, gyönyörűt.... 204, 604—605
 Álmos vagyok és még sem alhatom.... 86, 240, 371, 391, 394—397, 401—402, 404, 411, 414, 443, 447—448
 Amott a távol kék ködében.... 113, 461—462
 Annyit sem ér az élet.... 111, 396, 458
 Apám mestersége s az enyém 345
 Arcképpemmel.... 37, 308—309, 659
 Átok és áldás 134, 493
 Avagy én már soha.... 38, 266, 276, 309, 313, 376
 Az alföld 359, 378, 529, 550
 Az álom.... 131, 393, 436, 489, 542, 550, 555, 574, 604, 606
 Az éj 404
 Az ember ugyan hova lesz?... 119, 417, 453, 471—472, 556, 561
 Az én képzeletem nem.... 199, 546, 593, 595—596, 653—654, 659—660
 Az én szerelmem 295
 Az én szívem.... 124, 396, 404, 479, 522, 552
 Az erdei lak 565
 Az őrfült 89, 240, 356—358, 391, 395, 399—410, 412, 416, 419—421, 532, 546, 602, 625
 (Az ősz sietve jó és nedves szárnyán....) 183
 Az ősz utósó virágai Júliának [ciklus-cím] 586—589, 591—592, 594—595, 598
 Az özvegy.... 130, 393, 406, 488
 Az utósó alamizsna 277, 295, 396
 Az utósó ember 50, 332—334, 413, 421, 447—448
 Azokhoz az én jó pesti pajtásaimhoz 330, 390
 Azt hívém, hogy.... 39, 309—310, 311, 334
 (Bámulja sok olly epedőleg a holdat....) 51
 (Barangol és zúg, zúg az őszi szél....) 212
 Barátaim megölelének.... 129, 405, 486
 Barátim, csak vigasztalással... 281
 Barátim vagytok.... 122, 475
 (Barna lányka szép fejeéről....) 11
 Barna menyecskének.... 178, 544—545
 Batthyányi és Károlyi grófnék 481
 Betegségemben 314
 Bíró, bíró, hívtalod.... 396
 Boldog éjjel.... 481, 563
 Borús, ködös őszi idő.... 198, 568, 592, 592—595, 595—596, 598, 602, 644
 Bucsú 1844-től 315, 447—448
 Búcsu Kun-Szentmiklóstól 292—293
 Búm és örömem 57, 336, 342—343
 Busúlnak a virágok.... 215, 623

- Cipruslombok Etelke sírjáról [ciklus-
cím] 245, 268, 273—275, 281,
288, 295, 315, 317, 334—335,
338—339, 346, 351, 374, 378,
412, 471, 481, 531, 553, 563, 567
- Csalogányok és pacsírták 186, 564—
568, 644
- Császár Ferenc ő nagyságához 46,
324—327, 328—329, 345, 398,
459, 541
- Csillagtan éjek [ciklusterv] 240—
242, 272, 275, 363, 377, 382—
383, 388, 392, 395, 400—401,
411—412, 416, 419, 421—422,
447, 452, 470, 521
- Csokonai 368
- Dacos leány! 118, 272, 469
- Dalaim 179, 239, 399, 414, 545—
551, 572, 595, 618, 644
- Deákpályám 346
(Derék fiúk, mint hagyogatnak el!...) 49
- Disznótorban 593
- Drága orvos úr.... 19, 270, 286—287
- E. R. kisasszony emlékkönyvébe 221,
634
- E gazdag úr.... 131, 490
- Egressy Gáborhoz 539
- Egy asszonyi állathoz 245
- Egy bölcs hajdan.... 117, 405, 467
- Egy estém otthonn 470
- Egy fiatal íróhoz 57, 343—345, 398,
421
- Egy gondolat bánt engemet.... 230,
306, 567—568, 573, 592—593,
655, 656—664
- Egy goromba tábornokhoz 601
- Egy hajfürthöz 11, 263—264
- Egy pár rövid nap.... 206, 604, 605—
606, 609
- Egy szép hölgy emléke 281
(Egyik kezében eke szarva....) 183
- Éj van.... 14, 267, 270, 279—280,
624
- Éjszakáim 314, 470
- Életem most.... 33, 304—305
- Elfojtott könnyek 447—448
- Elhagytam én a várost.... 138, 497—
498, 498—499, 506, 541
(Elkárhóztástól félt szegény anyám....) 46
- Elmém ezen sokat gondolkodik....
120, 454, 472
(Elmerengék gondolkodva gyakran....) 179
- Elmondanám.... 494—495
- Elnémult a fergeteg.... 36, 266, 275,
307—308, 334
- [Előszó az Összes Köteményekhez]
387, 393, 449, 523
- Első és utolsó fölszólásom egy igen
pizkos dologban 389
- Első szerelem 435—436
- Első szerelmem 434—435
- Elválás 435
- Elváltam a lánykától.... 113, 460—
461
- Elvándorol a madár.... 110, 455—456,
650
- Emlékezet... 113, 461, 495
- Én 308
- Én és a nap 51, 334—335, 365, 370,
476, 653
(Én hozzám is benézett a karácson....) 227
- Engesztelés 238—239
- Erdélyben 212, 239, 400, 403, 417,
550, 613—620, 620—621, 633,
659
- Erdőben 139, 497, 498—500, 506,
512, 541
- Ereszkedik le a felhő.... 201, 593,
598—599
- F. L. kisasszony emlékkönyvébe 181,
552—553
- Fa leszek, ha.... 31, 272, 275, 302, 659
- Falun 43, 311, 314, 315—318, 334,
374, 421, 483, 508
- Fejemben éj van.... 134, 404, 412,
453, 493, 583
- Fekete kenyér 293, 316

- Felhő és csillag 53, 328, 336—337, 342, 481, 653
- Felhők [cikluscím] 240—242, 249, 272, 275, 279, 325, 329, 332—333, 336, 351, 353, 358, 363, 366, 378, 380, 382—383, 388, 390, 392—393, 395—396, 400, 402, 404—406, 411—413, 415—417, 419—423, 435—436, 441, 444—455, 456—457, 460—461, 463—464, 466, 469—470, 473, 475—477, 480—484, 488, 495, 497, 499, 506, 510, 521—527, 540, 542, 550—552, 555—556, 561, 565, 574, 583, 602, 604, 606, 644—645, 650, 659
- Félre mostan.... 15, 270, 280—281, 353
- Félre mostan.... 41, 266, 312—313, 355, 365, 380
- (Félre mostan, félre a fejemről....) 41
- (Félre mostan, hagyjatok magamra....) 15
- Felsülés 245
- Fényes csillag.... 481
- Forrás és folyam 74, 374—375
- Földét a földmives.... 122, 448, 475—476
- Fönséges éj! 126, 448, 452, 454, 482, 495
- Fővényszem.... harmatcsepp.... 133, 492—493, 495, 659
- Futó folyam hullámai.... 123, 477
- Fürdik a holdvilág az ég tengerében.... 335
- Galga partihoz 435
- Gróf Teleky Sándorhoz 219, 620, 626, 627—630
- Gyalázatos világ 326, 345
- Gyermekkori barátnémhoz 9, 245, 247, 259—260, 434
- Gyermekkori emlékek 140, 500—504, 519, 561
- Gyertyám homályosan lobog.... 119, 395, 445, 454, 469—470
- Gyors a madár, gyors a szélvész.... 511
- Ha a sírban megszáradt.... 121, 405, 444, 474
- Ha az isten.... 35, 276, 306, 374, 524, 540, 556, 626—627, 662
- Ha ébren meg nem látogatsz.... 335, 374
- Ha férfi vagy, légy férfi.... 633
- Ha jönne oly nagy fergeteg.... 116, 421, 444, 466—467
- Ha szavaid megfontolom.... 200, 593, 596—598, 605
- Háborúval álmodám.... 32, 266, 303—304, 306, 393, 524, 626, 662
- [Hadd maradjak....] 207, 606—607
- Hajamnak egy fürtjét levágom.... 115, 464—465, 522, 606
- Halhatlan a lélek.... 226, 647—650
- Hány csepp van az óceánban.... 123, 445, 454, 477—478, 495
- Három szív története 53, 338—340, 411, 611
- (Hát e falak közt hangzátok....) 188
- (Hát megtörtént a párbaj? s élsz-e még?....) 176
- Hatalmas orvos az idő.... 317, 374, 567
- (Hátrább vonúl mindegyre....) 185
- Haza értem.... 222, 636—640, 647
- Hazatérés 494—495
- Hegyen ülök.... 60, 245, 247, 349—352, 601, 659
- (Hejh zsványóság, derék szép zsványóság!....) 52
- Hejh Büngözsdi Bandi.... 335—336
- Hiába várlak hát.... 335, 339
- Hideg ellen a tél.... 130, 487
- Hír 310, 317, 331, 398, 447—448, 492
- Hogy van, hogy azt a sok gazembert.... 82, 240, 386—388, 389, 392, 395, 542
- Hol van oly nagy pusztaság.... 20, 270, 287
- Homér és Oszián 561

- Honfidal 295
 Hortobágyi kocsmárosné.... 346
 Hová lesz a kacaj.... 121, 452, 454, 474
 Hová levél?... 335, 531
 Hull a levél a virágról.... 583
- Ibolyák [füzet] 235, 238, 341, 376, 541, 567
 (Idvezellek, ifju pályatárs....) 57
 Ifju a pataknál 298
 Ifjuság 48, 325, 327—329, 365, 429, 511, 542, 646, 652
 Igazság! alszol? 130, 396, 489, 556
 Imádságom 46, 322—324, 365, 417, 526, 540
 [Immár kész koszorúnk....] 374
 Irtóztató csalódás 281, 353, 500
 [Irtóztatók koronként álmaim....] 84
 Ismerjete meg! 56, 329, 340—342, 343, 353, 390, 398
 („Isméred e gyűrűt?...”) 75
 Isten csodája 94, 240, 398, 401—402, 415—419, 443, 446, 550, 614—615, 638, 655—656
 (Itt, a honnan messze kell utazni, míg az....) 44
 Itt állok a rónaközépen.... 116, 447, 465—466
 Itt van az ősz, itt van újra.... 601
- Jaj, be bús ez a harangszó! 315, 346
 János vitéz 263, 281, 290, 314, 335, 338—339, 354—355, 374, 378, 412, 421, 438, 471, 481, 495, 506, 512, 531, 563, 583, 603, 662
 (Járjatok be minden földet....) 228
 Járnak kelnek sokan zöld mezőben.... 289
 Játsszik öreg földünk.... 334
 Javulási szándék 291, 314, 524
 (Jellemtelenség e kor bélyege....) 220
 (Jó ideje, hogy a nap lenézett....) 145
 Jókay Mórhoz 83, 344, 381, 388—391, 398, 405, 411, 421, 539, 645
 Jőj tavasz, jőj!.... 315
- (Juhász legény, szegény juhász legény!....) 59
 Júliához 190, 575—577, 578, 582, 588, 590, 597
 K. J. kisasszony emlékkönyvébe 221, 634—636
 Karácsonkor 227, 632, 646, 650, 651—654
 Kedves vendégek 541
 Kellemetlen őszi reggel.... 217, 624—625
 Képzelt utazás 183, 559—562, 648
 Képzetem 300, 326, 334, 345, 378, 476, 550, 595
 Kerényi Frigyeshez 461, 463, 539
 Kereszt 132, 490, 524, 645
 (Kereszt jutalma a fáradtságoknak....) 132
 Két testvér 297, 365
 (Kétszáz ezer forint! reá....) 70
 Ki fogja vajon megfejteni.... 126, 482—483, 523
 Kik a föld alacsony porából.... 124, 479
 Kinn a kertben voltunk.... 191, 577, 578—579, 579, 624, 642
 (Király vagyok most minden alkonyon....) 43
 Kis furulyám szomorúffúz ága.... 374
 Kivágom én.... 133, 492
 Kont és társai 372
 [Kovács Jánosné emlékkönyvébe] 220, 631—633, 634
 Költő lenni vagy nem lenni 447—448, 500
 Költői ábránd volt, mit eddig érzék.... 192, 580—585, 589—590, 592, 597, 605, 614
 Kutyakaparó 358—359, 568, 592—593
 Lant és kard 304, 306
 Lapok Petőfi Sándor naplójából 633
 Láttál-e a róna felett.... 226, 447, 650—651
 Le az égről hull a csillag.... 471, 563
 (Legboldogabb perc életünkben az....) 71

- Legenda 425, 428
 (Legyen átok a földön....) 134
 Legyen az ember drámairól! 420, 507
 Lehel (Menydörg az óriás kürt....) 371
 Lehel (A kürtkebelbe fú Lehel....) 371, 373
 Lehel 71, 370—373, 378, 394, 414—415
 Lehel vezér 371—372
 (Lement a nap. De csillagok....) 75
 Levél Várady Antalhoz 176, 241—242, 428, 523, 525, 527, 537—544, 567, 619, 626
 Lyányka, mikor.... 16, 270—271, 273, 282—283
 M. E. kisasszony emlékkönyvébe 71, 245, 369—370
 Magány 291
 Már sokszor énekeltem.... 125, 480—481
 Meg ne ítélj.... 15, 270—271, 281—282, 437
 Megfagy a szív, ha nem szeret.... 181, 553—554
 Megpendítem.... 77, 267, 314, 365, 377, 380—382, 420
 Megteremtéd lelkem új világát.... 13, 267, 270, 278—279, 294
 Megúnt rabság 295
 Megvallom, hogy.... 25, 296
 (Méhék s virágok kertednek lakói....) 7
 (Mellyik szerelmes nem választ magának....) 71
 Melly'k a legvigább temető? 115, 445, 463—464
 (Mennybéli isten, ördög és pokol!....) 157
 Merengés 353, 398
 Mért nem születtem ezer év előtt? 371, 423, 529—530, 656
 Mért vagyok én még a világon.... 96, 240, 419—421, 422—423, 442
 Messze estem.... 40, 276, 310—311
 Messze vándoroltam.... 288, 338—339, 351, 369, 374
 Mi a dicsőség?... 117, 454, 467—468
 (Mi a remény?... förtelmes kéjleány....) 78
 (Mi az fölöttem? ég vagy sírbolt?...) 50
 Mi bűvösbájos hang.... 288
 Mi kék az ég! 565
 Mi szebb, mint.... 114, 454, 463
 Mi vagy keblem?... 208, 607—608
 Mi van innen távol.... 223, 401, 579, 610, 641—643
 Midőn a földön.... 133, 491
 Midőn nagyon bánt.... 339
 Miért hogy láthatatlanok.... 128, 423, 485
 (Miért mondjam, hogy nem feledlek el?...) 181
 (Miért szeresz te engemet....) 83
 Mihelyest meglátalak.... 29, 298—299, 659
 Mikor a lánc lehull.... 214, 622—623
 (Mikor isten a férfit teremté....) 53
 Milyen furcsa álmam.... 40, 266, 276, 311—312, 313, 393
 (Milyen víg a világ! folyvást miként vigad!....) 181
 Minden virágnak.... 95, 240, 419—422, 422—423, 435, 442, 524, 606, 619
 Mint felhők a nyári égen.... 143, 499, 505, 505—508
 Mint lőt-fut a boldogság után.... 129, 486—487
 Mint megfogamszott átok.... 204, 601, 602—604, 611, 645
 Mintha a nagy, nehéz.... 115, 454, 465
 Mit ettél, föld.... 120, 472—473
 (— — — Mit háborgattok?...) 89
 Mivé lesz a föld?... 126, 405, 445, 481, 521
 (Mondják hidegnyugalmasan....) 48
 Mondják, hogy mindenikünk.... 119, 470—471, 481
 Mosolygjatok rám.... 120, 406, 445, 473
 Most kezdem én csak még ismerni.... 180, 552, 659
 Mögöttem a múlt.... 112, 458—459

- Mulandóság.... 128, 423, 485
- Nagy-Károlyban 188, 568—573, 574, 592, 618—619, 657
(Nagyságos úr! ismer engem....) 46
- Nála voltam.... 17, 266—267, 270, 275, 283—285, 288
- Nehéz, nehéz a szívem.... 198, 591—592
- Nem csak mi vénülünk.... 122, 445, 476—477
- Nem csoda, ha újra élek.... 209, 602, 608—610, 611, 613, 620, 622—623, 625, 630
- Nem ért engem a világ.... 224, 638, 643—645, 650, 657
(Nem Pesten történt, a mit hallotok....) 8
- Nem sírok én.... 111, 457
- Nem súlyod az emberiség.... 124, 478, 526
- (Nem úgy van, a mint volt. A földön....) 68
- Nem ver meg engem az isten.... 296, 365
- [Német nyelvű önéletrajz] 277, 443, 649
- Nemzeti dal 483
- Nincs jogom, hogy.... 24, 276, 293, 294
(Nincsen olyan bú....) 57
(Nógrád s Gömör közt hosszan nyúlik el....) 160
- Nő szerelmem.... 20, 266—267, 270, 284, 288—289, 479
- Oda járok, hova.... 203, 601—602
- Oda nézzetek! 125, 406, 413, 421, 445, 448, 454, 480, 602, 659
- Oh lány! szemed.... 116, 406, 466, 556
- Oh mi szép.... 42, 266—267, 313—315
- Oh szerelem.... 127, 484
(Oh természet, midőn alunni mentél....) 109
(Olyan, mint vén királynak....) 79
- Ő, a kedves drága kis leány.... 295
- Örök ölelkezés 73, 350, 373—374, 421, 483
(Őseimnek véres kardja....) 10
- Őszi reggel járok.... 32, 302—303
- Pál mester 314
- Palota és kunyhó 547—548
- Paripámnak az ő színe fakó.... 292
- Pest 317
(Piros orca, piros ajkak....) 190
- Piroslik már a fákon a levél.... 23, 291—294, 317
- Pusztai találkozás 81, 295, 384—386, 392, 512
- Rabhazának fia 304, 306, 489
- Rabság 181, 554—555, 622
- Rég elhúzták az esteli harangot.... 144, 508—509
- Rég veri már a magyart a teremő.... 507
- Remény 78, 382
- Részség a hazáért 523, 550
- Reszket a bokor, mert.... 225, 645—647, 650, 652
- Rosz verseimről 345, 399
- Róza 437
- Rövidre fogtam a kantárszárat.... 216, 623—624, 658
- S. K. emlékkönyvébe 7, 245—247, 254—255, 256—257, 259—260, 318, 327, 329, 331—332, 334—336, 338, 340, 342—343, 346, 348—349, 352, 354, 357, 363, 367, 369—370, 373—376, 380, 382, 384, 386, 388, 391, 394, 397, 399, 434, 527
- S. Zs. kisasszony emlékkönyvébe 7, 245—247, 255—257
(Sajkás vagyok vad, hullámos folyón....) 101
- Salgó 160, 241, 254, 260, 494, 510, 527—537, 565
(Semmi vágyam, semmi kedvem....) 61

- (Senki sem szól így a fellegekhez....) 202
- (Sík a puszta, mint a pihenő tó....) 81
- Sírba tették.... 20, 270, 276, 287—288, 334
- Sohasem volt az szerelmes.... 30, 266, 300—301
- Sok embert ismerek.... 117, 423, 468
- (Sok van, miben büszkélkednem lehet....) 87
- Sors, nyiss nekem tért.... 158, 522—524, 526, 541, 548, 556, 645
- Sorshuzás előtt 70, 367—369, 370
- Sovány ősz 303
- (Sötétzöld sátoros....) 139
- Sz. J. kisasszony emlékkönyvébe 202, 599—600
- [Szabadság, szerelem....] 657
- (Szabadságért küzdött az ifju....) 189
- Száll a felhő.... 195, 586—587, 625
- Szállnak reményink.... 112, 454, 460, 606
- Számúztam magamat.... 159, 241, 524—527, 528, 541, 548, 554
- Száz alakba.... 24, 275—276, 294—295, 302, 356, 659
- Szécsi Mária 357—358, 565
- Szeget szeggel 346
- (Szelíd a forrás habja s dalai....) 74
- Szemere Pálhoz 87, 395, 397—399, 402, 539, 544
- Szép kedvesem.... 127, 421, 483
- Szép vidéknek szépséges leánya.... 12, 265, 267, 270, 276—278, 294
- Szerelem átka 62, 245, 247, 354—357, 365, 377—378, 381, 383, 393, 405, 421, 494, 510, 578, 595, 659
- Szerelem gyöngyei [cikluscím] 240—241, 245, 252, 265—276, 284—285, 313—314, 316, 325, 334, 337, 351, 353, 355—356, 365, 368, 374, 376—377, 380—381, 387, 390, 392, 437, 445—446, 452—453, 481, 490, 524, 540, 553, 624, 626, 635, 659, 662
- Szerelem gyötrelme [cikluscím] 276, 295
- Szerelemnek lobogója.... 27, 266, 297
- Szerelemnek rózsákkal.... 196, 587—589, 589—592, 595, 598
- Szerelmes vagyok én.... (Megmondjam-e, kibe?) 197, 590—591, 597
- Szerelmes vagyok én.... (Vagy tán tűzbe estem?) 196, 589—590
- Szeretek én.... 182, 555—557
- Szeretném itt hagyni.... 111, 457—458, 497
- Szeretője-e vajon.... 127, 445, 454, 483—484
- Szeretsz tehát.... 214, 620—622, 622—624, 626, 628, 631
- Szilaj Pista 145, 252, 509—518, 631
- Szfn és való 566
- (Szived bölcsőben fekvő csecsemő....) 221
- Szobámban 314
- Szülőimhez 323
- [T. M. kisasszony emlékkönyvébe] 211, 609, 611, 612—613
- (Tavasszal menj ki a szabadba....) 221
- Távazol hát, ifjuságom? 93, 371, 414—415, 415—416, 419, 430, 440, 494, 497—498, 500, 504, 506, 508, 522, 524, 544, 547
- Te a tavaszt szereted.... 202, 600—601, 610
- (Te elfáradsz, míg őseidnek....) 219
- Te ifjuság.... 121, 474—475
- (Te vagy, oh szép alföld végtelen rónája....) 66
- Te vagy, te vagy, barna kis lány.... 191, 578, 579—580, 582, 610, 643
- (Te vagy? valóban te vagy az?...) 9
- (Te vitéz Barangó, hova olly vágtatva?...) 62
- Téli éj 91, 240, 395, 398, 402, 404, 410—414, 421, 446
- Tigris és hiéna 239, 402, 404—405, 411, 416, 419—420, 427—428,

- 443, 446, 448, 452, 506—507, 530
 Tizenkettőt ütött az óra.... 335, 339, 531
 Tompa Mihályhoz 539
 Tudod, midőn először ültünk.... 579
 Tündérialom 101, 240, 254, 434—440, 494, 510, 523, 531, 577, 659
 (Ugyan még meddig zengitek....) 186
 Úti jegyzetek 277, 356, 365, 368, 404, 435, 528—531, 563
 Úti levelek Kerényi Frigyeshez 277, 311, 336, 360, 365, 415, 430, 500, 522, 547, 563, 570—572, 576—577, 582, 588, 593, 611, 615, 629, 642
 (Últ a lányka boldogan tündödvé....) 135
 (Vad téli éj. Sürrí hópelyhek esnek....) 91
 Vadonban 290
 Vadonerdő a világ.... 22, 270, 276, 290—291
 Vahot Sándorhoz 315, 539
 Vajda Péter halálára 109, 420, 440—444
 Vajon mi ér? 130, 396, 487—488, 556
 Válasz kedvesem levelére 612
 Változás 68, 240, 363—366, 377, 443, 448
 Van a nagy alföldön csárda sok.... 291
 Vándorélet 314
 Vasárnap volt 18, 266, 270—271, 285—286, 301
 (Vén épület már a világ....) 7
 Véres napokról álmodom.... 218, 620, 625—627, 662
 Vérmező 372
 Verseim 550
 (Vidám fiúk, kik bornál egyesültek....) 155
 (Vidék, hol egykor ringatott reményem....) 140
 Világygyűlölet 157, 241, 518, 520—522, 527, 541, 552—555, 557, 559, 562, 564, 568, 573, 578—580, 586—587, 589—592, 595—596, 598, 600, 604—605, 607—608, 611, 614, 620, 622—625, 627, 630, 634—635, 641, 643, 645, 647, 650—651, 654
 Világoskék a csillagos éjszaka.... 219, 620, 626, 628, 630—631
 Virágos kert a költő szíve.... 49, 245, 331—334, 353, 398
 [Virít a kikirics....] 326
 Viseld egyformán.... 114, 405, 462
 Vizen 511
 Volnék bár.... 295
 (Volt egy lovag, kinek nem volt hazája....) 53
 Volt egy szegény fiú.... 210, 611—612
 Voltak barátim.... 112, 421, 459—460
 Voltak fejedelmek.... 132, 491
 Voltak sokkal jelesebbek.... 21, 270, 290
 Zöld leveles, fehér.... 142, 504—505
 Zöld Marci 245, 255, 270, 384—386, 446
 Zsuzsikához [II.] 291, 314, 317

NÉVMUTATÓ

- A. (ismeretlen cikkíró) 275
 Ábrányi Kornél 613
 Ajtai K. Albert 546
 Alexander Bernát 548
 Alpár → Mentovich Ferenc
 Anakreón 281, 353
 András (Endre) III., magyar király
 529—530
 Anonymus 355, 371, 618
 Ányos Pál 421
 -á-r- → Szász Károly
 Araczkai László 629
 Arany János 248, 289, 323—324,
 357, 360, 364, 400, 436, 466, 501,
 509, 532, 541, 546, 561, 573, 614,
 633, 636—637, 656, 658
 Arcimboldo 396
 Árpád fejedelem 371, 530
 Asztalos György 570, 574
 Asztalos István 381, 629

 Babeuf, François Noël 523, 541
 Badics Ferenc 358, 620
 Bajza József 268, 364, 387, 542,
 547—548, 649, 662
 Bajza Józsefné Csajághy Julianna
 547
 Bajzay Endre 265
 Balassa Emília 255
 Balassa Károly 255
 Balkányi Enikő 248
 Bán Imre 262
 Bangó Pető 658
 Bankós Károly 293
 Barabás Miklós 314

 Barna Ignác 588
 Baróti Lajos 244—246, 248, 252,
 256—259, 261—262, 350, 354,
 402, 426, 497, 500, 540, 620, 633,
 636, 652
 Baróti Szabó Dávid 383, 442
 Bartal János 269
 Bartók Lajos 251, 636
 Batsányi János 421
 Beck, Karl 384, 443, 526, 656
 Becsek Lajos 346
 Becskereki (betyár) 385
 Béguin, Albert 392
 Beimel József 253
 Békés István 248, 283, 364
 Békési Imre 478
 Béla, II., magyar király 530
 Béla, IV., magyar király 418
 Beniczky Emil 369—370
 Benkert, Carl Maria von → Kertbeny
 Károly
 Benkő Samu 503, 563
 Bényei Miklós 632
 Beöthy Zsigmond 436
 Béranger, Pierre Jean de 262, 377,
 388, 455, 500—501, 503, 518—
 519, 542, 556—558, 560—562,
 566, 648, 660—661
 Bercsényi Miklósné Kőszeghy Zsu-
 zsanna 659
 Berczik Árpád 253
 Bérczy Károly 521
 Berecz Károly 248, 391, 401—403,
 521
 Bertalan (álnév) 565

- Berze Nagy János 248, 258, 310, 317, 337, 361, 373, 437, 471, 481
 Berzenczey László 549
 Berzsenyi Dániel 383, 387, 443
 Beszédes Kálmán 246, 255—257, 259, 262, 350
 Bíbor Máté János 659
 Biernaczký Szilárd 348, 352
 Bisztray Gyula 253, 540
 Blake, William 396
 Blatniczky Jenő 336
 Bloch Móric (Ballagi Mór) 403, 441—443
 Bodolay Géza 248, 262, 312, 359, 367, 377, 403, 412, 425, 441, 556, 615, 655
 Bodon József 581
 Boz → Dickens, Charles
 Börne, Ludwig 364
 Böttger, Adolf 529
 Brisits Frigyes 357, 378
 Brutus, Marcus Junius 648
 Buczy Emil 381
 Budai Ésaías 530
 Budai Ferenc 530, 532
 Bulcsu vezér 373
 Buonarroti, Filippo 541—542
 Buridan, Jean 467
 Buzinkay Géza 246, 256
 Büky László 281
 Byron, George Gordon Noël 317, 332, 338, 341, 396, 404—405, 430, 436—438, 449, 468, 484, 521—523, 529, 583, 659
 Cabet, Étienne 391, 395, 483, 523, 525—526, 540, 542, 572, 626
 Cancriny Emilia 435
 Cassius, Caius Longinus 648, 650
 Cato, Marcus Portius 648
 Chapon, Louis 541
 Chatterton, Thomas 331, 353
 Czakó Zsigmond 330, 404
 Czeizel Endre 378, 659
 Czékus László 264
 Czuczor Gergely 248, 263, 360, 372, 512
 Csalánfy (álnév) 341, 343
 Csapó Etelke (er. Etelka) 269, 271, 281, 285, 288, 317, 351, 365, 374, 413, 447, 507, 563
 Csapó György 322, 410, 548
 Csapó Vilmos 548
 Csapody István 378
 Császár Ferenc (Kövessy Kálmán) 270, 274—275, 286, 324—327, 330—331, 359, 387, 389, 392, 397, 401—403, 427, 449, 452—453, 541
 Császár József 327
 Csatáry Ottó → Telegdi Kovács László
 Csatskó Imre 569, 592, 657
 Csengery Antal 443
 Csernátóni Gyula 424—425
 Csernátony Lajos 424
 Csokonai Vitéz Mihály 248, 346, 387, 495, 497, 644, 648, 653
 Csorba Sándor 586
 Danton, Georges 427
 Dardanus → Pompéry János
 Darvay Ferenc 570, 574, 628
 Dávid (poszszeszor) 346
 Dávid Gyula 248, 565, 570, 576, 578, 599, 642
 Dávidházi Péter 237
 De Potter, Louis 542
 Deák Ferenc 243
 Deák Kálmán 565
 Debreczeni Artilla 239, 248
 Dégh Linda 364
 Degré Alajos 248, 330, 344, 364, 651
 Delhányi Zsigmond 248, 385, 649
 Deregyei → Kossuth Lajos
 Dernői Kocsis László 250
 Desmoulins, Camille 488, 649—650
 Dessewffy József 453
 Dezsényi Béla 426—427
 Dickens, Charles (Boz) 404
 Dienes András 255, 269, 359, 456, 594
 Diósy Márton 273
 Dobóczy Pál 611

- Dobrossy István (Szeverin) 272, 274, 330, 387, 390, 397, 399
 Donizetti, Gaetano 565
 Dózsa György 262
 Döbrentei Gábor 442—443
 Dömötör Sándor 385, 435
 Dörre Tivadar 257, 352
 Dreyschock, Alexander 507
 Dugonics András 631
 Dumas, Alexandre père 404, 455, 512, 526—527, 532
 Dux, Adolf 248—249, 276, 278—280, 287—288, 301—302
 Dümmerth Dezső 371
- Egervári P. Ödön 330
 Egressy Ákos 400, 546
 Egressy Béni 348, 591, 599
 Egressy Gábor 330, 333, 385, 399—401, 403, 531, 546, 572, 633, 636—638
 Einhorn Ignác (-nh-) 450
 Elek Oszkár 372
 Elekfi László 249, 412, 626
 Emich Gusztáv 241, 251, 267, 273, 368, 414, 445, 510, 548—549, 552—555, 557, 563, 651
 Emődy Dániel 330, 632—633, 635
 Endre, III. → András, III., magyar király
 Endrődi Sándor 249, 251, 400, 417, 564
 Eötvös József br. (Tivadar) 346, 393, 406, 453, 479, 581, 583, 618
 Erdélyi Ferenc 268—269, 633, 635
 Erdélyi Ferencné Mády Zsuzsanna 269
 Erdélyi Gyula 268—271
 T. Erdélyi Ilona 249, 347, 368
 Erdélyi János (12) 249, 274, 293—294, 296, 302—303, 307, 316, 346—347, 359, 365, 368, 396, 403, 411, 436, 449, 451, 497, 528—529, 532, 558, 564, 581, 632
 Erdélyi József 632—635
 Erdélyi Lujza → Kovács Jánosné
- Erdélyi Róza 634
 Ernst Lajos 545
 Erőss József 547
 Esterházy Károly gr. 569
 Fábiani Gábor 603
 Falbowski (lengyel nemes) 583
 Falk Miksa 454
 Faludi Ferenc 442
 Farkas Erzsébet 255—256
 Farkas Gyula 354—356, 405, 512, 530—532
 Farkas (er. Wolf) Károly 591, 599
 Farkas Pál 255
 Farkas Péter 629, 653
 Fáy András 268, 275, 512, 611, 636—637
 Fazekas Lajos 243, 371, 414
 Fehér Géza 295, 355, 405—406, 532, 572, 611
 Fekete Sándor 249, 260, 262, 311, 388, 396, 404, 422—423, 429, 437, 442, 453, 488, 500, 503, 512, 519—520, 523, 526—527, 532, 540, 542, 556—558, 569, 572, 649, 657, 659—661
 Feldmann, G. L. 377, 380
 Fényes Elek 303, 571, 586
 Fenyő István 404, 442
 Ferenczi Zoltán 240—241, 245—247, 249, 254, 258, 260—261, 264, 268—270, 284, 292, 304, 306, 319—320, 327, 329, 331, 334—335, 337—339, 344, 346, 348, 350—352, 354, 363, 370, 373—374, 377, 381—383, 385, 388—389, 391—392, 398, 400, 402, 411—412, 416, 419, 422, 430—431, 433—435, 438, 441, 446—447, 494, 499, 506, 510—512, 521, 525, 527, 546, 548, 558, 567, 575, 581, 586—587, 593, 603, 605, 607—608, 617, 620, 626, 628, 631—632, 634—635, 641—642, 646—647, 652, 657, 661
 Ferenczy János 565
 Festetics György gr. 511
 Fésűs György 637

- Fogarasi (Fogarasy) János 248, 404
 Foglár Mária → Ruffy Andrásné
 Fónagy Iván 413, 660
 Fourier, Charles 541
 Földi János 475
 Földvály Gábor 268
 Frank Tibor 455
 Frankenburg Adolf 249, 326, 345,
 401, 403, 442, 549, 632
 Frankl, August Ludwig 452, 454, 482
 Franklin, Benjamin 503—504
 Freiholz, F. J. 274, 451, 647
 Friebeisz István 417, 652
 Fried István 236, 360, 559, 572
 Funták Sándor 549
 Futó Ferenc 537—538
 Fussli, Johann Heinrich 396
- Gaal József (Szalkay Máté) 262, 311,
 385, 488, 523, 569, 649
 Gaálné Merva Mária 269
 Gál József 385
 Galambos Károly 320
 Gáldi László 252, 431, 433, 503—
 504, 519, 560—561, 566—567,
 603
 Garay János 243, 283, 346, 358, 372,
 375, 557
 Garay Jánosné Babocsay Mária 520
 Gardi József 425
 Gergye László 648
 Gerő Imre 406
 Gerskovics, Alekszandr Avramovics
 384
 Giskra (er. Jiškra), Jan 528
 Goethe, Johann Wolfgang 295, 301,
 317, 603
 Gogol, Nyikolaj Vasziljevics 404
 Gondol Dániel 566, 618
 Görgey István 521
 Görög Demeter 444
 Grassalkovich (III.) Antal hg. 269
 Grassalkovich Antalné, özv. hg. Ester-
 házy Mária Leopoldina 269
 Grässe, Johann Georg Theodor 242,
 274, 451
 Greguss Ágost 426
- Guizot, François 455
 Gustermann, Anton Wilhelm 558
 Gvadányi József 574
- Györffy György 371
 Gyulaffi László 659
 Gyulaffi Lestár 659
 Gyulafi Mihály 659
 Gyulai Lajos gr. 549
 Gyulai Pál 249, 252, 254, 322, 324—
 325, 414, 416, 426, 434, 509, 527,
 575—576, 581, 601—602, 613,
 636—638, 651
- Hajnóczy József 644
 Halasi Aladár 425—426
 Halasy Károly 256
 Halasy Károlyné özv. Sass Zsófia
 255—256, 258, 285
 Halka Samu 441
 Harapófogó Dániel → Vas Gereben
 Haray Viktor 400, 614, 617, 628—
 629
 Hartleben, Adolf K. 420
 Hatvany Lajos 239, 246—247, 249,
 258—259, 261, 269, 272, 292,
 320, 325, 330, 334, 337, 344, 352,
 354, 363, 384—385, 402—403,
 430, 479, 497—498, 501, 506,
 538, 540—541, 549, 565—567,
 569, 571, 573—574, 576—579,
 581, 586, 588, 597, 603, 609, 617,
 620—621, 626, 629—630, 632—
 633, 641—642, 646, 649, 651—
 652, 657
 Havas Adolf 246, 248, 250, 257, 261,
 263, 292, 321, 350, 354, 385, 395,
 402, 424, 426, 434—435, 510,
 525, 530, 548, 593, 613, 636, 642,
 656
 Hazucha Ferenc (Vas Andor) 261,
 272, 276, 278, 280, 293, 318, 338,
 392
 Heckenast Gusztáv 267
 Hegedűs → Szász Károly
 Hegedűs András 569, 657
 Heine, Heinrich 264, 273, 280, 295,

- Károlyi Árpád 453
 Károlyi Lajos gr. 569—571
 Károlyi Sándor gr. 570
 Katona Imre 348
 Katona József 404
 Kazinczy Ferenc 281, 442—443, 648
 Kazinczy Gábor 538
 Kecskeméthy Aurél 330, 388, 390, 420
 Kelemen Mór 657
 Kemény Gábor 442
 Kemény G. Gábor 404
 Kemény (er. Jakubovich) János 435
 Kemény Zsigmond br. 503, 559, 563
 Kempelen Béla 540
 Kende Djelma, P. 594
 Kenyeres Ágnes 374
 Kerekes Sámuel 616, 620, 626
 Kerényi Ferenc 253
 Kerényi Frigyes 353, 421, 566, 660
 Kerényi György 347, 599
 D. Keresztes Teréz 266, 313
 Keresztury Dezső 248
 Kertbeny Károly (er. Benkert, Karl Maria von) 242, 250, 257, 259, 263—264, 274, 276, 278, 280, 282—283, 285—287, 289—291, 294, 296—301, 303—306, 308, 310, 313, 318, 324, 329, 331, 335—336, 340, 342, 347, 349, 353, 362, 366, 380, 383—384, 388, 410, 422—423, 444, 451—452, 455—466, 468—475, 477, 481—482, 485, 487, 489, 491, 493, 497—498, 500—501, 505, 508—509, 522, 524, 542, 545, 552, 555, 557, 559, 564, 567—568, 579, 587, 590, 592, 595—596, 598, 601, 610, 620, 623, 625, 627, 631, 634, 636, 645, 647, 656, 664
 Kéry Gyula 246, 250—251, 255—256, 258—259, 261—262, 265, 269—271, 282, 284—286, 294, 520, 564, 568, 620, 628, 630, 636, 650—651
 Kilián György 547
 Kinizsi Pál 365
 Király György 374
 Király Janka → Sámi Lászlóné
 Király Károly 655
 Kirch János 564, 576
 Kis János 437
 Kisbéri László 268
 Kisfaludy Károly 346, 418
 Kisfaludy Sándor 346, 360, 411
 Kiss Dénes 348
 Kiss József 247, 249, 251, 253, 264, 269, 295, 316, 359, 368, 373, 390, 399, 450, 452, 454, 456, 482, 503, 539, 553, 556, 599, 631—634
 Kiss Lajos (szolgabíró) 261
 Kiss Lajos (nyelvész) 355, 528, 530
 Kj. (jelű besúgó) 241—242, 372, 539
 Klaniczay Tibor 658
 Klein, Hermann 377
 Kleist, Ewald Christian 403
 Kliegl, József 406
 Kludik Imre 503, 562
 Kóczán János 354
 Kodály Zoltán 599
 Koeppl, Emil 449, 521
 Kolb, G. F. 364, 526, 649
 Kolber Lajos 269
 Kolmár József 245, 566
 Kolta Ferenc 358, 400
 Komor Ilona 253
 Kompolti család 532
 Kompolti Péter 530
 Konrád, I., német király 373
 Kont István 372
 Kornfeld, Viktor Moritz 454—455, 477—478, 480, 484
 Kórody Sándor 423
 Korompay H. János 250, 272, 449—451, 454, 600, 603
 Kossuth Lajos (Deregnyei) 427, 549, 618, 661
 Kovács Eduárd 612
 E[csedi]. Kovács Gyula 239, 593
 Kovács János 632
 Kovács Jánosné Erdélyi Lujza 631, 633—634

Kovács József 262
 Kovács Lajos 586
 Kovács Magda 395, 428, 525, 539
 Kovács Mihály 241, 243, 254, 322,
 371, 414, 434, 494, 509, 527
 Kovács Mózes 593
 Kovács Pál 236, 264, 568, 592, 642,
 653, 657
 Kovács Sándor Iván 295, 302, 659
 Kovacsóczy Mihály 387, 389, 392
 Kovalovszky Miklós 355, 549—550
 Kölcsey Ádámné özv. Szuhányi Jozefin
 594
 Kölcsey Ferenc 250, 346, 378, 405,
 417, 421, 441—443, 556, 558—
 559, 566, 571—572, 586, 594,
 617—619, 656
 Kölcsey Kálmán 559, 572
 Köpeczi Béla 618
 Könyves Tóth Kálmán 631, 633
 Könyves Tóth Mihály 635
 Kövessy Kálmán → Császár Ferenc
 Kríza János 558
 Kronperger Antal 266
 Kruisa 571
 Kubek Ignác 324
 Kubek, Lilly 324
 Kubinyi Ferenc 572
 Kubinyi Rudolf 530
 Kulcsár Adorján 316, 319, 321, 325,
 446, 525
 Kulin Ferenc 648
 Kumorovitz L. Bernát 660—661
 Kunoss Endre 530—531, 555
 Kurta (álnév) 261
 Kuthy Lajos 400—401

 Laban, Ferdinand 529
 Lajos, I., magyar király 378
 Lajos, II., magyar király 418
 Lajos, XVIII., francia király 562
 Lamartine, Alphonse 341, 455
 Lamennais, Félicité Robert 618
 Landerer Lajos 267
 Lauka Gusztáv 569, 571, 576, 578,
 642, 658
 Lejtei (er. Tänzer) Lilla 577

 Lél (Lehel) vezér 371
 Lenau, Nikolaus 384, 404—405, 475,
 529, 542, 567, 656, 659
 Lendvayné Hivatal Anikó 333
 Lengyel Dénes 250
 Leonardo da Vinci 396
 Liphthay Sándor 426—427
 Lisznyai Kálmán 330, 364, 369—370,
 372, 588, 655
 Liszt Ferenc 656
 Lokodetti gr. 641
 Lovassi Betti 599
 Luby Zsigmond 239, 546—547,
 592—595
 Lukács Móric 332, 541
 Lukácsy Sándor 236, 240—241, 251,
 333, 347, 360, 363, 365, 377,
 382—383, 388, 391—393, 395—
 396, 400, 402, 404, 411—412,
 416, 419, 422—423, 429, 437,
 442—443, 447, 470, 483, 506,
 523—526, 540—542, 556—558,
 567, 569, 602—603, 626, 648—
 650, 660, 662
 Lukianosz 495
 Lukl Ferenc 266
 Lükorgosz 523

 Madarász József 660—661
 Madarász László 660
 Magyar Imre 319
 Magyar Zoltán 365
 Mailáth János gr. 566
 Majláth Béla 580, 606
 Majsai Károly 243, 265, 272, 316,
 319—320, 325, 348, 358—359,
 363, 387, 446, 469—470, 498—
 499, 505, 511
 Malonyai Emma 369—370
 Mándy István 371, 618
 Marat, Jean-Paul 427
 Margócsy István 660
 Margócsy József 262
 Margócsy Józsefné 262
 Marikóvszky Béla 266
 Marikóvszky Gábor 266
 Marius, Caius 381

- Martinkó András 250, 292, 295, 316, 326, 331—332, 350, 353, 356, 358, 377—378, 384, 391—392, 395, 402, 419, 435, 447—448, 495, 499, 504, 506, 532, 593, 620, 650, 655, 657
 Matics Pál 243, 320, 359, 510
 Matild (álnév) 240, 273, 450
 Matulay András 320—321
 Matusek Antal 424
 Mátyás (Hunyadi), I., magyar király 528
 Maurin, Nicolas Eustache 649
 Mazeppa, Iván Sztjepanovics 583
 Medgyes Lajos 617
 Mednyánszky Alajos 531
 Mednyánszky Berta 247, 264—265, 268—271, 281, 284—285, 294, 337, 339, 354, 365, 374, 447, 624
 Mednyánszky János 268—269, 298
 Meltzl Hugó 400, 661
 Mendelssohn-Bartholdy, Felix 505, 507
 Mentovich Ferenc (Alpár) 406, 521
 Mercutio (álnév) 441
 Merényi Oszkár 383
 Mészáros Károly 427, 429
 D. Mészáros Zsófia 272, 469
 Mezei József 581
 Mezei Márta 295, 317, 645, 648—649
 Mezősi Károly 241, 245—247, 250, 266, 292—293, 316, 319—321, 336, 358—360, 363, 419, 453, 510—512, 525, 538, 540, 576, 651—653
 Michelet, Jules 526
 Mignet, François-Auguste-Marie 311, 423, 488, 523, 526, 649
 Mikes Kelemen 659
 Mikes Lajos 250
 Miklós Elemér 262
 Miklós Róbert 593
 Mikó Imre 248, 565, 570, 576, 578, 599, 642
 Mikszáth Kálmán 344
 Miskolczy Ambrus 618
 Mocsonaky Amália → Paksyné Mo-
 chonaky Amália
 Moesz Gusztáv 383
 Molnár Ferenc 372
 Molnár József 344, 594
 Mona Ilona 564, 591, 599
 Monok István 252
 Morvay Győző 449, 521
 Mounier, Jean Joseph 523
 Munkácsy János 387
 Musset, Alfred de 353
 Müller Lipót 377, 500, 542, 557—558, 566, 661
 Nádaskay Lajos 452, 454
 Nagy Ignác 330, 387, 389, 413
 Nagy Imre 649
 Nagy István 581
 Nagy Iván 629
 Nagy Miklós (szerkesztő) 632
 Nagy Miklós (irodalomtörténész) 250
 Nagy Szuzsika 365, 460—461, 463
 Napóleon, I., Bonaparte 310—311, 572
 Némegy József 444—445
 Nemes József 403, 614
 Németh G. Béla 360
 Némethy György 569
 Neumann Julianna 435
 Neumann (Uj) Károly 456
 -nh- → Einhorn Ignác
 Novák László 629, 653
 Novelly József 345
 Nyárádi (álnév?) 347
 Nyáry Pál 268
 Nyerges Károly 268
 Nyerges Judit 252
 V. Nyilassy Vilma 253, 390, 399, 503
 Nyitske Alajos 531
 Obernyik Károly 330, 339, 364, 455, 558, 563—565, 570, 572, 574, 576
 Oláh Károly 319
 Oltványi Ambrus 251, 344—345, 424, 428, 510, 538

- O'Meara, Barry Edward 311
 Orczy Lőrinc 360
 Orlai Gyula 546
 Orlai (Orlay) Petrics Soma 251, 321, 435, 464, 545—546, 569, 597, 651—653
 Orlai Petrics Sománé Névery Anna 546
 Ormós László 404
 Orosz László 265, 316, 319, 325, 446, 470
 Osszián 603
 Ottó, I., német király 373
 Ovidius, Publius Naso 311, 373, 648
 Owen, Robert 541
- Ökörszem → Zerffi Gusztáv
- Paál Rózsa 252
 Pais Dezső 405
 Pájer Antal 421
 Pajzán Dávid 260
 Pajzán Dávidné Hittig Amália 259, 435
 Pákh Albert 324—325, 330, 358, 416, 428, 434, 443, 450, 453, 494, 528, 612, 632, 651
 Pákh Károly 501
 Pákh Mihály 501
 Paksa Katalin 348
 Paksyné Mochonaky (Mocsonaky) Amália 505, 507
 Palatinszki (betyár) 385
 Pál Dienes 367
 Pálffy Albert 241, 292, 330, 588
 Panard, Charles-François 519—520
 Pándi Pál 249, 251, 295, 358, 360, 426—429, 443, 446—447, 525, 540—542, 558, 618, 658, 660—661
 Pap Endre 416, 559, 564—565, 572, 578, 582, 608, 628, 632
 Pap Endréné Kováts Jozefa 565
 Pap Gábor 424—426
 K[eresztesi]. Papp Miklós (Jónás) 400, 546
- K. Papp Ernő 400
 Páriz Pápai Ferenc 326
 Péchy Imre 460, 463, 498
 Peregriny Elek 428, 538—539
 Periklész 561
 Pesthy család 351
 Pesthy János 252—258, 350—351
 Pesthy Jánosné Sass Livia 258
 Pesthy Károly 350
 Pesty Frigyes 275, 453
 Péter László 235
 Petőfi (er. ifj. Petrovics) István 546, 580, 606, 608, 652—653
 Petőfi S. János 478
 Petőfi Zoltán 464
 Petrarca, Francesco 325, 398
 Petrichevich Horváth Lázár 317, 338, 396, 405, 437—438, 449, 455, 466, 521, 529, 583
 Petrovics István, id. 319—321, 470, 511, 625, 630, 652—653
 Petrovics István, ifj. → Petőfi István
 Petrovics Istvánné Hruz Mária 320, 323, 456, 470, 510, 652—653
 Petrovics Tamás 398, 629
 Pheidiász 561
 Platón 523
 Plutarkhosz 310, 381, 495
 Pócsy László 616
 Pólya Endre 404
 Pompéry János (Dardanus) 326, 330, 345, 359
 Pongrácz Lajos 541, 567, 662
 Ponori Thewrewk Aurél 258
 Posch (pesti postamester) 539
 Prielle Kornélia 632, 641—642
 Pröhle Jenő 556
 Pulszky Ferenc 261, 288, 299, 305—308, 311, 317, 319, 332, 337—338, 343, 347, 355, 388, 398, 449, 451—452, 458—459, 465—467, 471—472, 476, 478, 480, 485—492, 499, 507, 523, 528, 566, 647, 651, 658, 661
 Pürrhoz 381
 Püthagorasz (festő-szobrász) 561
 Püthagorasz (filozófus) 561, 648

- Radó György 384
 Rákóczi Ferenc, II. 501, 570, 659
 Ratzky Rita 243, 250, 252, 262, 271,
 285—286, 317, 341, 353, 377,
 390, 405—406, 437—438, 462,
 464, 468, 470, 484, 490, 501, 505,
 521, 529, 531—532, 583, 603,
 616—618, 649, 658
 Reguly Antal 509
 Remellay Gusztáv 528
 Rényi (álnév?) 392, 453
 Reseta János 414, 416, 520, 525, 539,
 544, 547, 552—557, 569, 645,
 657
 Réti László 660
 Révai Miklós 442
 Revesz család 653
 Reveszné Bubla Teréz 653
 Rexa Dezső 292, 494
 Riskó Ignác 564—565, 569—570,
 574, 576, 578, 581, 608, 628
 Robespierre, Maximilien 427, 542,
 661
 Roland, Manon (Madame Roland) 542
 Rossini, Gioacchino 591, 599
 Rousseau, Jean-Jacques 644
 Ruffy András 540
 Ruffy Andrásné Foglár Mária 540
 Ruffy Ida 540
 Ruttkay Kálmán 648, 658

 S. (Sabina, Karel) 302
 Sáfrán Györgyi 324, 400, 509, 573,
 614, 656
 Saint-Just, Antoine 558, 659, 661
 Saint-Simon, Claude-Henri de 541
 Salkovics Mihály 320—321
 Salkovics Péter 320
 Samarjay Károly 658
 Sámi László 635
 Sámi Lászlóné Király Janka 634—635
 Sántha Imre 364
 Sántha Károly 255, 257, 259, 350,
 352
 Sass Elemér 246, 256
 Sass Erzsébet → Török Józsefné
 Sass István, id. 255—256
 Sass István, ifj. 245—247, 255—262,
 350—351, 354, 365, 462
 Sass Károly 246—247, 255, 257—
 260, 354, 365, 576—579, 597,
 603, 609, 621, 646
 Sass László 262
 Sass Lídia → Pesthy Jánosné
 Sass Zsófia → Halasy Károlyné
 Schedel Ferenc → Toldy Ferenc
 Scheiber Sándor 595, 636
 Schiller, Friedrich 298, 429, 649
 Schlegel, Friedrich 554, 618
 Schlejerovits 265
 Scribe, Eugène 455
 Sebestyén Gyula 254, 322, 414, 434,
 509, 527, 606
 Sedlnitzky, Joseph gr. 428
 Seybt, Julius 396, 406, 430, 432—
 433, 436, 438
 Shakespeare, William 288, 330, 333,
 393, 404, 406, 421, 430, 437, 483,
 486, 494, 522, 531—532, 566,
 618—619, 648, 649
 Shelley, Percy Bysshe 364, 393, 396,
 405—406, 412, 420—421, 430—
 431, 433, 436—438, 459, 469,
 478, 494—495, 522—523, 531,
 558, 561, 563, 566
 Sina György br. 265
 Solt Andor 559
 J. Soltész Katalin 252, 346
 Solymossy Sándor 371
 Somogyi Sándor 249
 Soulié, Frédéric 404
 Sötér István 523, 542
 Staud Géza 405
 Stoll Béla 364
 Sujánszky Antal 427
 Súr vezér 373
 Sütkei Károly 330, 637

 Szabó Dénes 252
 Szabó G. Zoltán 246, 250, 350, 390,
 417, 521, 548, 556, 566, 617, 656
 Szabó György 568
 Szabó István 583
 Szabó Károly 325

- Szabó Lajos 244
 Szalay László 618
 Szalkay Máté → Gaal József
 Szana Tamás 251, 313—314, 423, 426, 429
 Szántó Imre 385
 Szarka István 456
 Szász Károly (Hegedűs, -á-r-) 261, 275, 416, 604, 632
 Szász Polyxéna 604
 Szász Zoltán 618
 Szauder József 558
 Szauder Józsefné 558
 Szébeny Pál 531
 Szeberényi Lajos 330, 390, 649
 Széchenyi István gr. 268, 417, 453, 566, 586
 Széchy Károly 442
 Szegedy-Maszák Mihály 554
 Szegfi Mórné 368
 Székács József 506
 Székely Károly 292
 Szekeres László 238, 389—390
 Szekrényesy András 539
 Szelestey László 403, 549, 558
 Szemere Miklós 270, 286, 303, 325, 328, 330, 354, 359, 390, 403, 411, 436, 451, 528—529, 581
 Szemere Pál 397—399, 544, 618
 Szendrey család 578, 642
 Szendrey Ignác 255, 576—577, 613
 Szendrey Ignácné Gálovits Anna 609, 613
 Szendrey Júlia 250, 255, 282, 324, 363, 372, 400, 464, 509, 547, 568, 573, 575—576, 578—582, 586—588, 590, 592, 595, 597, 600—603, 605—606, 608—614, 621, 625, 633, 637, 641—643, 645—647, 652, 657
 Szendrey Mária 577
 Szentál György 527
 Szentimrey (dési levelező) 400, 403, 614
 Szentmihályi Sándor 424—425
 Szenvey József 427
 Szerdahelyi Ede 550
 Szerdahelyi Kálmán 359, 641
 Szerdahelyi Nelli 359
 Szerdahelyi Pál 569
 Szeverin → Dobrossy István
 Szigethy Gábor 333, 404—406, 437, 494, 532
 Szigeti József 348, 591, 611
 Szigligeti Ede 266, 557
 Szilágyi Ferenc 248, 495, 497
 Szilágyi Sándor 324, 417, 581, 615
 Szili József 412, 436—437
 Szily Kálmán 251
 Szinnyei József 324
 Szinyei Gerzson 266
 Szluha Imre 321
 Szókratész 471, 561
 Szombat János 268, 270
 Szócs Géza 424
 Szuhányi Ida 594
 Szuhányi Laura 594
 Szuhányi-Kende család 594
 Szunyoghy Farkas 385
 Szuper Károly 479, 511
 Szuromi Lajos 248
 Szücsi József 445
 Szvorényi József 397
 Takács (csizmadia) 245
 Takács Péter 586
 Takáts József 554
 Tamás Anna 252, 582, 590, 661
 Tanárky János 381
 Tarczy Lajos 301, 317
 Tari Lujza 252, 347—348, 352, 599
 Tas vezér 371
 Tasner Antal 453
 Tasy Ferenc 364
 Tatay István 252, 261, 376, 379—380, 440, 443—444
 Tavassy Lajos 403
 Taxner-Tóth Ernő 405, 437
 Telegdi Kovács László (Csatáry Ottó) 377, 402—403, 451, 453, 471, 501, 569—571, 574, 632
 Telegdi Lajos 632
 Teleki Domokos gr. 618

- Teleki László gr. 638
 Teleki Sándor gr. 400, 403, 550, 570,
 573—574, 588, 614, 616—617,
 620—621, 625—630, 652
 Térey család 575, 609, 613
 Térey (er. Flechl) Gábor 577
 Térey Mária 363, 568, 577—578,
 600, 605, 609, 611—613, 641—
 642, 646
 Terhes Sámuel 364
 Thallóczy Lajos 580, 606
 Thiers, Louis Adolphe 455
 Thompson, Stith 374, 531
 Thraszübulosz 561
 Timár Károly 424
 Tirtéus → Türtaios
 Tisza Lajos 328
 Tivadar → Eötvös József br.
 12 → Erdélyi János
 Toldy (er. Schedel) Ferenc 397, 399,
 423, 437, 509—510
 Toldy István 637
 Tolnai Vilmos 348, 619, 653, 661
 Tompa Mihály 253, 303, 325, 328,
 354, 364, 451, 528—529, 538,
 540, 599
 Tooth István 261, 306, 322, 357,
 375—376, 379—380, 416, 418—
 419, 657, 662—664
 Toroczkai-Wigand Ede 495
 Tóth Dezső 252—253, 295, 302, 375,
 406, 486, 542, 558
 Tóth Gáspár 367—368
 Tóth István György 263
 Tóth János 255
 Tóth József 550
 Tóth Lőrinc 530, 558
 Tóth Róza 321, 365, 435, 437
 Tóth Sándor 320—321, 652
 H. Törő Györgyi 253, 267, 328, 368,
 426, 630
 Török Józsefné Sass Erzsébet 257—
 258, 285
 Török Sándor 346
 Török Zsigmond 344
 Törökfalvi Pap Zsigmond 363, 549,
 576, 588, 630
 Treichlinger József 599
 Trócsányi Zsolt 618, 629
 Turóczi-Trostler József 253, 452, 647
 Tüllmann Ignác 323, 345
 Türtaios (Tirtéus) 562
 Urházy György 416—417, 521, 580—
 582, 614—615, 617, 620—621,
 632
 Ürményi család 445
 Vachott Sándor 245, 266, 268, 337,
 451, 500, 532
 Vachott Sándorné Csapó Mária 253,
 563
 Vahot Imre 240—241, 245, 253, 272,
 337, 344, 351, 364, 368, 384, 386,
 390—391, 394, 402, 441, 443,
 455, 541, 572
 Vajda András 600, 603
 Vajda Lőrinc 600, 603
 Vajda Péter 289, 333, 341, 360, 378,
 393, 404, 406, 412, 421, 430, 437,
 441—443, 462, 531, 558, 566—
 567, 655—656, 659
 Vajda Péterné Papp Katalin 441
 Vallandt Anna → Hittig Lajosné
 Vályi András 528, 530
 Vándor Pál (álnév?) 275
 Váradi Antal (újságíró) 292
 Várady Antal (ügyvéd, Petőfi barátja)
 245—246, 266, 400—402, 538,
 540—541, 544, 610, 614, 617,
 625, 653
 Várady Béláné 497, 500, 506
 Varga János 251
 Varjas Béla 253, 354
 Várhelyi Ilona 615, 633, 635, 641
 Várkonyi Nándor 464, 470
 Varsányi István 572
 Vas Andor → Hazucha Ferenc
 Vas Gereben (er. Radákovits József;
 Harapófogó Dániel) 403, 453, 455
 Vass László 478
 Vencel, magyar király 530
 Verseggy Ferenc 393
 Vértesy Miklós 443

- Vico, Giambattista 526
 Vikár Béla 348
 Virág Benedek 442, 529
 Virnau János 265
 Viszada, József 636
 Viszota Gyula 453
 Vita Zsigmond 616
 Voinovich Géza 244, 248, 253, 395,
 435, 525, 548, 575, 579, 601, 607,
 613, 628, 650
 Vörösmarty Mihály 243, 253, 266,
 295, 302, 325, 328, 346, 354—
 357, 372, 375, 378, 389, 393, 400,
 404—406, 423, 436, 441, 455,
 486, 495, 512, 532, 542, 546, 554,
 558, 565—566, 572, 612, 636—
 638, 648, 656

 W. J. (jelű besúgó) 428, 538
 Wacha Imre 252, 590
 Wajdits József 244
 Waldapfel János 567
 Wéber Antal 252
 Weisz György 653

 Weitling, Wilhelm 558
 Wellmann Imre 269
 Wertheimer Ede 538
 Wesselényi Miklós br., ifj. 243, 427,
 618, 648
 Wrhovszky Sándor 344

 Zerffi Gusztáv (Ökörszem, *†*) 272—
 273, 279—280, 282, 299, 303,
 389, 403, 411, 436, 449—455,
 457—458, 460—461, 463, 465—
 466, 468, 470, 472—474, 477,
 482, 500, 528, 565, 571, 581, 644
 Zichy Ottó gr. 377
 Zilahy Károly 253, 334, 344, 424
 Zlinszky Aladár 351, 529, 595
 Zöld Marci (betyár) 385
 Zrínyi Ilona 660
 Zrínyi Miklós 295, 302, 355, 442—
 443, 658—659
 Zundel Károly 359
 Zsigmond Konrád 361

 † → Zerffi Gusztáv

TARTALOMJEGYZÉK

(A második oszlop a jegyzetre utal.)

VERSSZÖVEGEK 1845. augusztus—1846

1845

334. S. K. emlékkönyvébe	7	254
335. S. Zs. kisasszony emlékkönyvébe	7	255
336. A négy ökrös szekér	8	257
337. Gyermekkori barátnémhoz	9	259
338. A magyar nemes	10	260
339. Egy hajfürthöz	11	263
340. Szép vidéknek szépséges leánya... ..	12	276
341. Megteremtéd lelkem új világát... ..	13	278
342. Éj van... ..	14	279
343. Félre mostan, hagyjatok magamra... ..	15	280
344. Meg ne ítélj... ..	15	281
345. Lyányka, mikor... ..	16	282
346. Ablakodból hogyan... ..	17	283
347. Nála voltam... ..	17	283
348. Vasárnap volt	18	285
349. Drága orvos úr... ..	19	286
350. Hol van olly nagy pusztaság... ..	20	287
351. Sírba tették... ..	20	287
352. Nő szerelmem... ..	20	288
353. Voltak sokkal jelesebbek... ..	21	290
354. Vadonerdő a világ... ..	22	290
355. A világtól elvonulva... ..	23	291
356. Piroslik már a fákon a levél... ..	23	291
357. Nincs jogom, hogy... ..	24	294
358. Száz alakba... ..	24	294
359. Megvallom, hogy... ..	25	296
360. Álmaimban gyakran... ..	26	296
361. Szerelmemnek lobogója... ..	27	297
362. Alacsony kis ház... ..	27	298
363. Mihelyest meglátalak... ..	29	298
364. A mióta szerelembe... ..	29	299
365. Sohasem volt az szerelmes... ..	30	300
366. A bokrétát, melyet... ..	31	301
367. Fa leszek, ha... ..	31	302
368. Őszi reggel járok... ..	32	302
369. Háborúval álmodám... ..	32	303

370. Életem most...	33	304
371. A letarlott...	34	305
372. Ha az isten...	35	306
373. Elnémult a fergeteg...	36	307
374. Arcképemmel...	37	308
375. Avvagy én már soha...	38	309
376. Azt hívém, hogy...	39	309
377. Messze estem...	40	310
378. Millyen furcsa álmam...	40	311
379. Félre mostan, félre a fejemről...	41	312
380. Oh mi szép...	42	313
381. Falun	43	315
382. A jó öreg kocsmáros	44	318
383. Imádságom	46	322
384. Császár Ferenc ő nagyságához	46	324
385. Ifjúság	48	327
386. A hűtelen barátokhoz	49	329
387. Virágos kert a költő szíve...	49	331
388. Az utósó ember	50	332
389. Én és a nap	51	334
390. A zsványság vége	52	335
391. Felhő és csillag	53	336
392. Három szív története	53	338
393. Ismerjete meg!	56	340
394. Búm és örömem	57	342
395. Egy fiatal íróhoz	57	343
396. Alku	59	346
397. A szeretőm nyalka gyerek...	59	348
398. Hegyen ülök...	60	349
399. A költő s a szőlővessző	61	352
400. Szerелеm átka	62	354
401. A csárda romjai	66	357
402. Változás	68	363
403. Sorshuzás előtt	70	367
404. M. E. kisasszony emlékkönyvébe	71	369
405. Lehel	71	370
406. Örök ölelkezés	73	373
407. Forrás és folyam	74	374
408. A jeggyűrű	75	375
409. A hazáról	75	376
410. Megpendítem...	77	380
411. Remény	78	382
412. A sivatag koronája	79	382
413. Pusztai találkozás	81	384
414. Hogy van, hogy azt a sok gazembert...	82	386
415. Jókay Mórhoz	83	388
416. Álmaid	84	391
417. Álmos vagyok és még sem alhatom...	86	394

418. Szemere Pálhoz	87	397
419. Az ősrült	89	399
420. Téli éj	91	410
421. Távozol hát, ifjuságom?	93	414

1846

422. Isten csodája	94	415
423. Minden virágnak... ..	95	419
424. Mért vagyok én még a világon... ..	96	422
425. A gyűldei ifjakhoz	97	423
426. A szökevények (Shelley)	99	430
427. Tündérialom	101	434
428. Vajda Péter halálára	109	440
429. Elvándorol a madár... ..	110	455
430. Nem sírok én... ..	111	457
431. Szeretném itt hagyni... ..	111	457
432. Annyit sem ér az élet... ..	111	458
433. Mögöttem a múlt... ..	112	458
434. Voltak barátim... ..	112	459
435. Szállnak reményink... ..	112	460
436. Elváltam a lánykától... ..	113	460
437. Emlékezet... ..	113	461
438. Amott a távol kék kódében... ..	113	461
439. Viseld egyformán... ..	114	462
440. Mi szebb, mint... ..	114	463
441. Melly'k a legvígabb temető?	115	463
442. Hajamnak egy fűrtjét levágom... ..	115	464
443. Míntha a nagy, nehéz... ..	115	465
444. Itt állok a rónaközépen... ..	116	465
445. Oh lány! szemed... ..	116	466
446. Ha jőne oly nagy fergeteg... ..	116	466
447. Egy bölcs hajdan... ..	117	467
448. Mi a dicsőség?... ..	117	467
449. Sok embert ismerek... ..	117	468
450. A bánat? egy nagy ocean	118	468
451. Dacos leány!	118	469
452. Gyertyám homályosan lobog... ..	119	469
453. Mondják, hogy mindenikünk... ..	119	470
454. Az ember ugyan hova lesz?... ..	119	471
455. Elmém ezen sokat gondolkodik... ..	120	472
456. Mit ettél, föld... ..	120	472
457. Mosolygatok rám... ..	120	473
458. Ha a sírban megszáradt... ..	121	474
459. Hová lesz a kacaj... ..	121	474
460. Te ifjuság... ..	121	474
461. Barátim vagytok... ..	122	475

462. Földét a földmives... ..	122	475
463. Nem csak mi vénülünk... ..	122	476
464. Futó folyam hullámai... ..	123	477
465. Hány csepp van az óceánban... ..	123	477
466. Nem súlyed az emberiség... ..	124	478
467. Kik a föld alacsony porából... ..	124	479
468. Az én szivem... ..	124	479
469. Oda nézzetek!	125	480
470. Már sokszor énekeltem... ..	125	480
471. Mivé lesz a föld?... ..	126	481
472. Fönséges éj!	126	482
473. Ki fogja vajon megfejteni... ..	126	482
474. Szép kedvesem... ..	127	483
475. Szeretője-e vajon... ..	127	483
476. Oh szerelem... ..	127	484
477. Miért hogy láthatatlanok... ..	128	485
478. Mulandóság... ..	128	485
479. A férj haza jó betegen... ..	128	485
480. Barátaim megölelének... ..	129	486
481. Mint lőt-fut a boldogság után... ..	129	486
482. Hideg ellen a tél... ..	130	487
483. Vajon mi ér?	130	487
484. Az özvegy... ..	130	488
485. Igazság! alszol?	130	489
486. Az álom... ..	131	489
487. E gazdag úr... ..	131	490
488. Kereszt	132	490
489. Voltak fejedelmek... ..	132	491
490. Midőn a földön... ..	133	491
491. Kivágom én... ..	133	492
492. Fövény szem... harmatcsepp... ..	133	492
493. Fejemben éj van... ..	134	493
494. Átok és áldás	134	493
495. A szerelmes tenger	135	494
496. Elhagytam én a várost... ..	138	497
497. Erdőben	139	498
498. Gyermekkori emlékek (Béranger)	140	500
499. Zöld leveles, fehér... ..	142	504
500. Mint felhők a nyári égen... ..	143	505
501. Rég elhúzták az esteli harangot... ..	144	508
502. Szilaj Pista	145	509
503. A jó aggastyán (Béranger)	155	518
504. Világyűlölet	157	520
505. Sors, nyiss nekem tért... ..	158	522
506. Számúztam magamat... ..	159	524
507. Salgó	160	527
508. Levél Várady Antalhoz	176	530
509. Barna menyecskének... ..	178	544

510. Dalaim	179	545
511. Most kezdem én csak még ismerni... ..	180	552
512. F. L. kisasszony emlékkönyvébe	181	552
513. Megfagy a szív, ha nem szeret... ..	181	553
514. Rabság (Töredék)	181	554
515. Szeretek én... ..	182	555
516. A nép	183	557
517. Képzelt utazás (Béranger)	183	559
518. A hevesi rónán	185	562
519. Csalogányok és pacsirták	186	564
520. Nagy-Károlyban	188	568
521. A bilincs	189	573
522. Júliához	190	575
523. Kinn a kertben voltunk... ..	191	578
524. Te vagy, te vagy, barna kis lány... ..	191	579
525. Költői ábránd volt, mit eddig érzék... ..	192	580
526. Száll a felhő... ..	195	586
527. Szerelemnek rózsákkal... ..	196	587
528. Szerelmes vagyok én... (Vagy tán tűzbe estem?)	196	589
529. Szerelmes vagyok én... (Megmondjam-e, kibe?)	197	590
530. Nehéz, nehéz a szívem... ..	198	591
531. Borús, ködös őszi idő... ..	198	592
532. Az én képzeletem nem... ..	199	595
533. Ha szavaid megfontolom... ..	200	596
534. Ereszkedik le a felhő... ..	201	598
535. Sz. J. kisasszony emlékkönyvébe	202	599
536. Te a tavaszt szereted... ..	202	600
537. Oda járok, hova... ..	203	601
538. Mint megfogamzott átok... ..	204	602
539. Álmodtam szépet, gyönyörűt... ..	204	604
540. Egy pár rövid nap... ..	206	605
541. [Hadd maradjak...]	207	606
542. Mi vagy keblem?... ..	208	607
543. Nem csoda, ha újra élek... ..	209	608
544. Volt egy szegény fiú... ..	210	611
545. [T. M. kisasszony emlékkönyvébe]	211	612
546. Erdélyben	212	613
547. Szeretsz tehát... ..	214	620
548. Mikor a lánc lehull... ..	214	622
549. Busúlnak a virágok... ..	215	623
550. Rövidre fogtam a kantárszárat... ..	216	623
551. Kellemetlen őszi reggel... ..	217	624
552. Véres napokról álmodom... ..	218	625
553. Gróf Teleky Sándorhoz	219	627
554. Világoskék a csillagos éjszaka... ..	219	630
555. [Kovács Jánosné emlékkönyvébe]	220	631
556. E. R. kisasszony emlékkönyvébe	221	634
557. K. J. kisasszony emlékkönyvébe	221	634

558. Haza értem... ..	222	636
559. Mi van innen távol... ..	223	641
560. Nem ért engem a világ... ..	224	643
561. Reszket a bokor, mert... ..	225	645
562. Halhatlan a lélek... ..	226	647
563. Láttál-e a róna felett... ..	226	650
564. Karácsonkor	227	651
565. A magyar nemzet (Járjatok be minden földet...)	228	654
566. Egy gondolat bánt engemet... ..	230	656

JEGYZETEK

Bevezetés a jegyzetekhez	235
Pótlások	238
Elveszett, tervezett, állítólagos Petőfi-kötet/ciklus és -versek (1845–1846)	240
A borjádi látogatások és az ott írt versek időrendi kérdései	245
Rövidítések	248
Az egyes versek jegyzetei	254
Szerelem gyöngyei	265
Felhők	444

MUTATÓK

Cím- és verskezdetmutató	667
Névmutató	676

A kiadásért felelős
az Akadémiai Kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Mérey Zsoltné
Termékmenedzser: Hesz Margit
A számítógépes szerkesztés a Vetula Visual Bt. munkája
Felelős vezető: Liener Katalin
A nyomdai munkálatokat az Akadémiai Nyomda Kft. végezte
Felelős vezető: Reisenleitner Lajos
Martonvásár, 2003
Kiadványszám: KMA2-018
Megjelent 43,5 (A/5) ív+8 oldal melléklet terjedelemben

